ISSN 1005-0876

BULAK

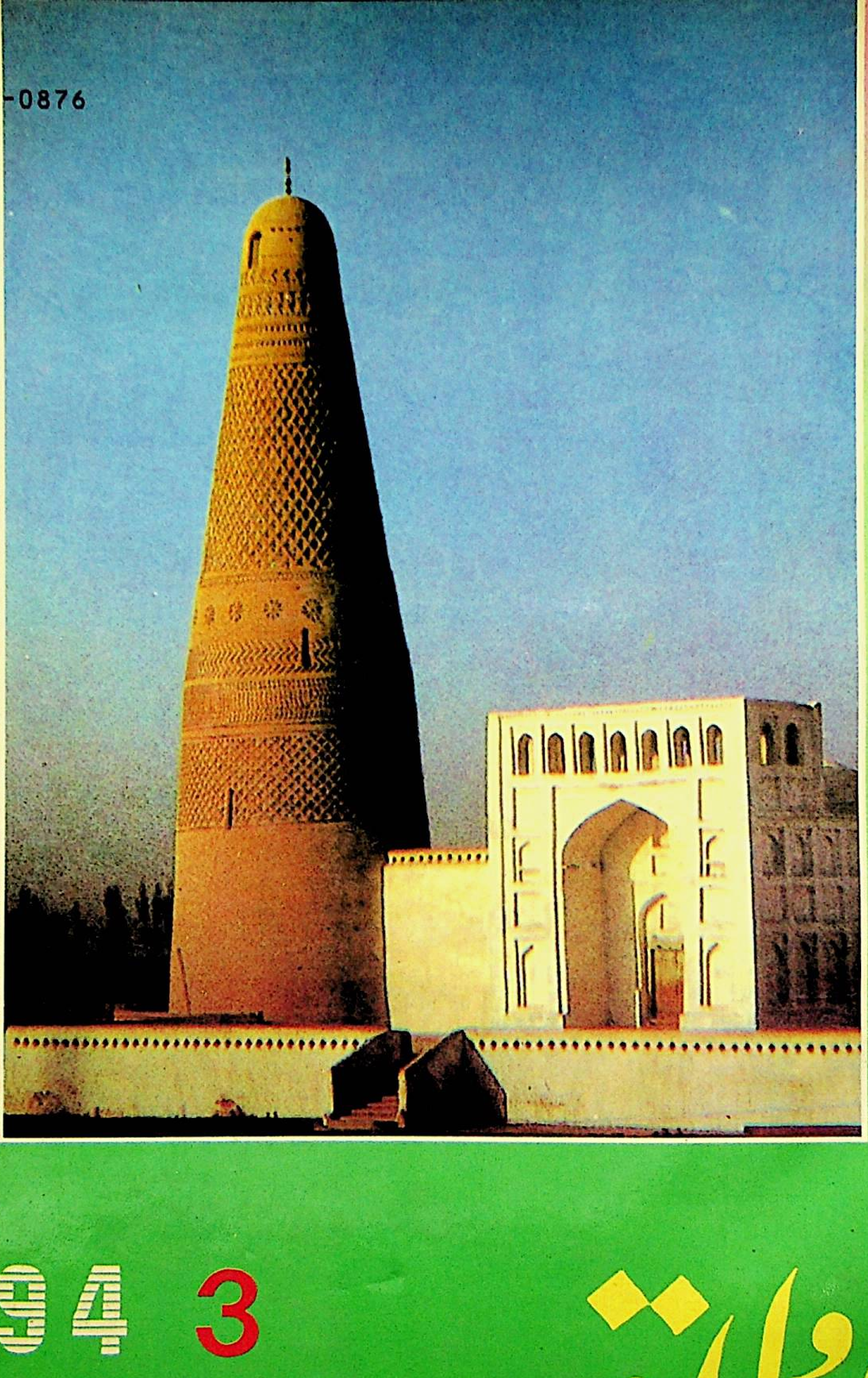

1994 3

بۇلاق

08>
9 771005 087006

89 5 18

89 5 18

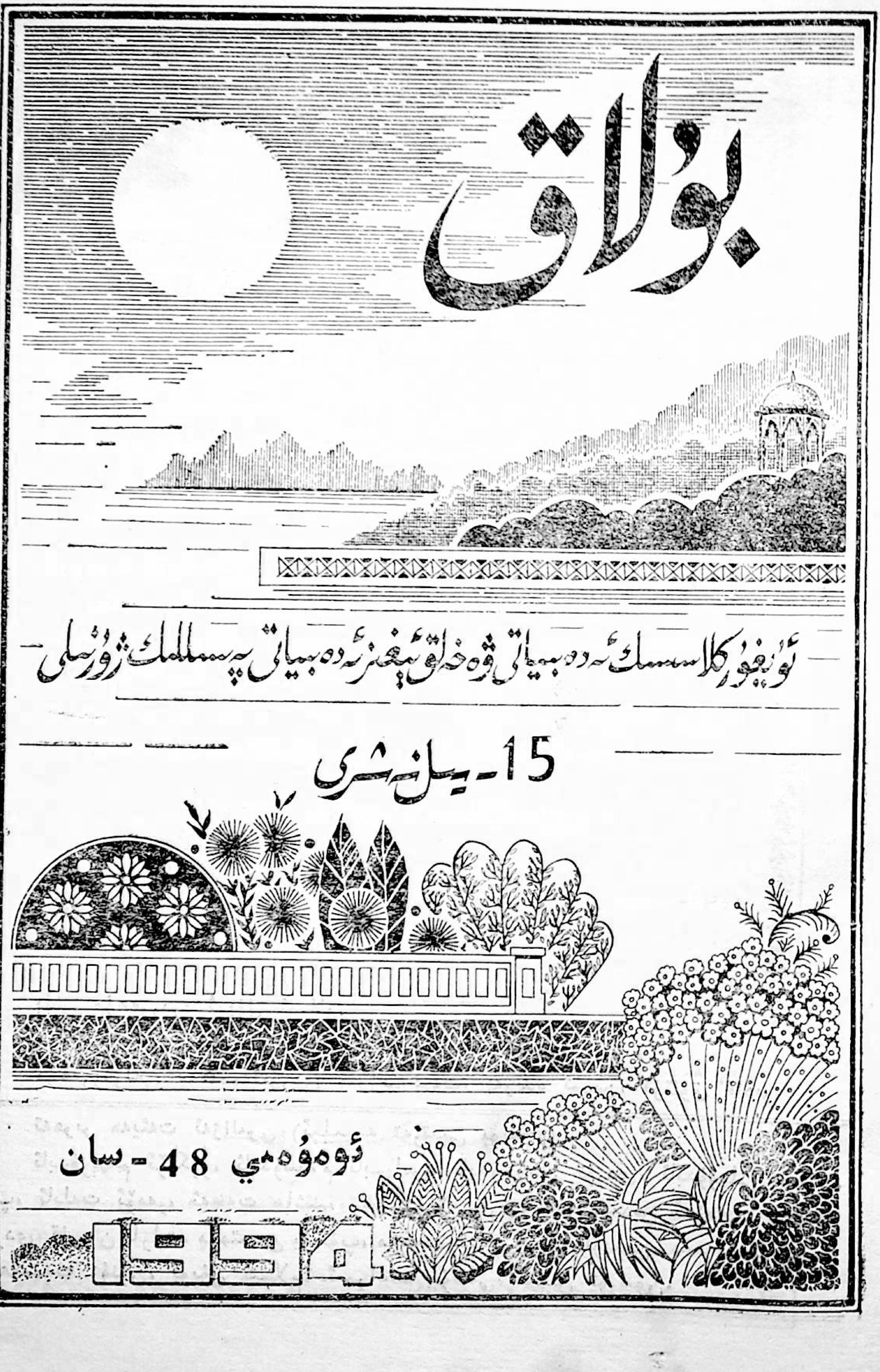
بۇلاق
ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى پەسىللىك ژۇرنىلى
15 - يىل نەشرى
ئومۇمىي 48 - سان
1994

باش مۇھەررىر: ئوبۇل ئىسلام.
مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن.
مۇھەررىرلەر: مەھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت، پەرىدە ئىمىن، قۇتلۇق قادىر.

تەھرىر ھەيئەت ئەزالىرى (ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە)

ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر، ئابدۇسالام ئاببا‌س، ئابدۇشۈكۈر تۇردى، ئابدۇۋېلى خەلپەتوپ، ئابلەت ئۆمەر، ئەخەت ھاشىم، رەھمىتۇللا جارى، شەرىپىدىن ئۆمەر، قەييۇم تۇردى، قۇربان بارات، مەمتىمىن يۇسۇپ، مەھەممەتتۇرسۇن باھاۋىدىن، مەھەممەت رېھىم، مەھەممەت زۇلۇن، ئوبۇل ئىسلام، ئىبراھىم مۇتىئى، ئىمىن تۇرسۇن.

1994 - يىل 3 - سان

مۇندەرىجە

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

باھار دانىش ... مۇھەممەد قاسىم بىننى موللا نەزىر مۇھەممەد بۇخارى (5)
نەشرگە تەييارلىغۇچى: بارات رەجەپ
ھەمزەنامە .... غەرىب خەستە (45)
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مەھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت
تەجەللى شېئىرلىرىدىن .... (116)
نەشرگە تەييارلىغۇچى: مۇھەممەد سابىر داموللا ھاجى

شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

رۇداكى شېئىرلىرىدىن .... (121)
نەشرگە تەييارلىغۇچى: جاببار ئەھمەد

مەشھۇر كلاسسىكلار

سوفىستىك ئەدەبىياتىنىڭ دەسلەپكى نامايەندىسى سەنائى ... شېرىن قۇربان (128)

ئەدەبىي مۇھاكىمە

يۇسۇپ خاس ھاجىپنىڭ ئالەم قارىشى ۋە ئۇنىڭ بىلىش نەزەرىيىسى ....
.... ئەزىز نارىنبايۇۋ (132)

خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدىن

تاھىر ۋە زۆھرە (داستان) .... (140)
نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئىسراپىل يۈسۈپ
دېيانەتلىك باي ۋە چېچەن كېلىن (چۆچەك) .... (183)
رەتلىگۈچى: يۈسۈپجان ئەزىز
ھېكايەتلەر .... (186)
ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: ئابدۇۋەلى خەلپەتوپ
رىۋايەتلەر .... (188)
ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: خەلىم سالىخ
مەسەللەر .... (192)
توپلاپ رەتلىگۈچى: دىلشات ئابلىز
قوشاقلار .... (196)
توپلاپ رەتلىگۈچى: خۇرشىدە ئابلىممەت

بىزنىڭ تەتقىقاتچىلىرىمىز

پېشقەدەم شائىر، تەتقىقاتچى ئەھمەد زىيائى .... ئارسلان ئەھمەد زىيائى (198)
تالانتلىق شائىر، مۇھەررىر قۇربان بارات .... يالقۇن روزى (203)

* *

رەسسام: ئىسمائىل ئىبراھىم، ئابلىممەت ئابلىز.
خەتتات: نىياز كېرىم شەرقىي، مۇھەممەت ئىدرىس.
كۆنچىك ۋە مۇندەرىجە، نەقىشلىرىنى ئىشلىگۈچى: تۇردى قادىر نازىرى.
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: لىيۇ پېيچىڭ.
مۇقاۋىنىڭ 1 - بېتىدە: سۇلايمان ۋاڭ مۇنارىسىنىڭ كۆرۈنۈشى.
مۇقاۋىنىڭ 2 - بېتىدە: ئەھمەد زىيائىنىڭ ھايات پائالىيەتلىرىدىن كۆرۈنۈشلەر.
مۇقاۋىنىڭ 3 - بېتىدە: قۇربان باراتنىڭ ھايات پائالىيەتلىرىدىن كۆرۈنۈشلەر.
مۇقاۋىنىڭ 4 - بېتىدە: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مۇزېينىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشى

مۇھەممەد قاسىم بىننى موللانەزىر مۇھەممەد بۇخارى

نەشرگە تەييارلىغۇچى: بارات رەجەپ

تۇتىنىڭ شاھزادىگە پەند ـ نەسىھەت قىلغانلىقى

ــ رىۋايەتچىلەر مۇنداق ھېكايە قى-
لىدۇ، ــ دەپ ھېكايىسىنى باشلىدى تۇتى.
ھىندىستان ۋىلايىتىدە بىر سودىگەر
بار ئىدى. ئۇنىڭ ھۆسن ۋە لاتاپەتتە
داڭدار بىر ئوغلى بار ئىدى. بىر كۈنى
بۇ ئوغۇل ئاتىسى بىلەن پاراڭلىشىپ ئول-
تۇرۇپ، ئەدەب ـ قائىدىنى ئۇنتۇپ چوڭ
سۆزلەپ قويدى. سودىگەر ئوغلىدىن قاتتىق
رەنجىدى. شۇڭا ئۇ غەزەپلىنىپ ئوغلىنى
ئۆيدىن قوغلىدى. خوجىزادىنىڭ تەكەببۇر-
لۇقى غالىپ كېلىپ ئۆيدىن چىقىپ كەت-
تى. ئۇ قەلەندەر لىباسىنى كىيىپ جاھان
كېزىشنى نىيەت قىلىپ، غېرىب ـ مىسكىن-
لىك يولىغا قەدەم قويدى. ئۇ شۇ كەمگىچە
جاپا ـ مۇشەققەت ۋە يول ئازابىنى كۆرۈپ
باقمىغانىدى. ئۇ ئۇزۇن ماڭمايلا بىر تۈپ
دەرەخنىڭ ئاستىغا يېتىپ كەلدى. بۇ يەردە
بىر ئۆستەڭدە سۈپسۈزۈك سۇ ئېقىۋا-
تاتتى. ئۇ سۇدىن ئىچىپ، ئۇسسۇزلۇقىنى
قاندۇردى. شۇ چاغدا ئۇ دەرەخنىڭ ئارى-
سىدا بىر كاۋاك تۇرغانلىقىنى كۆردى ۋە
دەرەخنىڭ كاۋىكىغا كىرىپ ئارام ئالماقچى
بولدى. ئۇ بىرەر سائەت ئۇخلاپ ئارام
ئالدى. ئۇيقۇدىن ئويغانغاندىن كېيىن بىر-
دىنلا ئاسماندا ئۇچۇپ كېلىۋاتقان تۆت
دانە كەپتەرنى كۆرۈپ قالدى. كەپتەرلەر
دەريانىڭ قىرغىقىغا ئۇچۇپ چۈشتى. خوجى-
زادە كەپتەرلەرنىڭ بىر دوملاپلا پەرىزات
قىزلارغا ئايلانغانلىقىنى، ئاندىن كىيىملىرى-
نى يېشىپ، سۇغا كىرگەنلىكىنى كۆردى.
خوجىزادە بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن،
ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ، پەرىزاتلارنىڭ كى-

* بېشى ئۆتكەن ساندا.

يىمىنى ئالدى ـ دە، دەرەخنىڭ كاۋىكىدىغا كىرىپ يوشۇرۇنۇۋالدى. بىر دەمدىن كېيىن پەرىزاتلار سۇدىن چىقىپ كىيىملىرىنى تاپالماي ئالاقزادە بولۇپ، ھەر تەرەپكە يۈگۈرۈپ ئىزدىدى ۋە تۇيۇقسىز دەرەخنىڭ كاۋىكىدىكى خوجىزادىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇلار خوجىزادىنىڭ ئالدىغا بېرىپ بىچارىلىق بىلەن يالۋۇردى ۋە كىيىملىرىنى قايتۇرۇپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلدى.

— ئەگەر سىلەر مېنىڭ مەقسىتىمنى ئىشقا ئاشۇرۇشۇمغا ياردەمدە بولمىساڭلار، مەنمۇ ھەرگىز سىلەرنىڭ ئىلتىماسىڭلارنى قوبۇل قىلمايمەن، ـــ دېدى خوجىزادە.

— مەقسىتىڭ نېمىدۇر، ـــ دەپ سورىدى پەرىزاتلار. خوجىزادە:

— سىلەردىن بىرىڭلار مەن بىلەن مەڭگۈ دوست بولۇپ توي قىلىشقا رازى بولساڭلار، توي مۇراسىملىرىنى ئادا قىلغاندىن كېيىن ئاندىن كىيىمىڭلارنى قايتۇرۇپ بېرىمەن، مېنىڭ مەقسىتىم ئەنە شۇ، ـــ دېدى خوجىزادە.

پەرىزاتلار:

— ھەي يىگىت، بىزنىڭ ۋۇجۇدىمىزنى تەڭرىتائالا ئوتتىن ياراتقان. سېنى سۇ ۋە تۇپراقتىن ئاپىرىدە قىلغاندۇر. تويلاپ باققىن، بىر ـ بىرىگە قارىمۇقارشى نەرسىلەر قانداق بىرگە تۇرالايدۇ. ئوتتىن تۆرەلگەنگە باغلىنىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەستۇر. ئىشقا ئېششى قىيىن بولغان بۇ بىھۇدە خىيالدىن ۋاز كەچكىن. بۇ ئىشلار قائىدىگە ئەسلا ئۇيغۇن كەلمەيدۇ، ـــ دېدى. خوجىزادە ئۇلارنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالماي، ئۆزىنىڭ تەمە قىلغىنىنى قولغا كەلتۈرۈشتە چىڭ تۇردى. پەرىزاتلارنىڭ ئارىسىدا ھۆسن جامالدا تەڭداشسىز، يېشىمۇ باشقىلىرىدىن كىچىكرەك بىر پەرىزات بار ئىدى. خوجىزادە:

— ئەگەر بۇ پەرىزاتنى ماڭا نىكاھلاپ بەرسەڭلەر، قالغان ئۈچىڭلەرنىڭ كىيىمىنى قايتۇرۇپ بېرىمەن، ـــ دېدى. پەرىزاتلار ئىلاجىسىزلىقتىن ئۇ دوستىدىن رازىلىق تەلەپ قىلدى. ئۇ بىچارە ھەمجىنس دوست ـ بۇرادەرلىرىدىن ئايرىلىپ، غېرىب ـ مۇساپىرلىقتا گىرىپتار بولىدىغانلىقىغا كۆڭلى بۇزۇلۇپ، ھەسرەت ياشلىرىنى ئاققۇزدى. دوستلىرى ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ:

— ئۆمۈر كىتابىدا ئىسمىڭغا قانداق رەقەم تارتىلغان بولسا شۇ بويىچە بولىدۇ. ئۇنىڭغا ھېچقانداق ئىلاج يوقتۇر. تەڭرىنىڭ ئەمرىگە قارشىلىق قىلمايلى. بۇ پەرىمىز پەقەت سېنىڭ ئادا قىلىشىڭغىلا بۇيرۇلۇپتۇ. مۇبادا ھەممىمىزگە بۇيرۇلغان بولسا ئۇنىڭغىمۇ ئامال يوق ئىدى، ـ دېدى.

ئەلقىسسە، خوجىزادە ئۆزى خالىغان پەرىزاتنى قولغا كىرگۈزۈپ، باشقىلىرىنىڭ كىيىملىرىنى بېرىپ، ئۇلارغا رۇخسەت قىلدى. پەرىزاتلار ۋىدالىشىپ ئايرىلىشتى.

خوجىزادە ئېپقالغان پەرىزاتنىڭ كىيىمىنى بەرمىدى. يېرىم كېچە بولغاندا پەرىزاتنى ئۆيىگە ئېلىپ باردى، ئۇنىڭغا ئېسىل كىيىملەرنى كىيگۈزۈپ زىبۇ ـ زىننەت بىلەن بېزىدى. خوجىزادە ئۇنىڭ سۆزىنى ھايات سەرمايىسى دەپ بىلىپ، ئۇنىڭ يۈزىدىن كېچە ـ كۈندۈز كۆزىنى ئۈزمەيتتى. بارلىق ئىشلاردىن قول ئۈزۈپ، ۋىسال جامىدىن ھەر ۋاقىت شارابلار ئىچەتتى. پەرىزاتنىڭ رازىلىقى بىلەن ئۇنىڭ ھۆسن گۈلشىنىدىن مۇراد گۈلىنى تېرەتتى. ئۇنىڭ شەۋقىدە بۇلبۇلغا ئوخشاش مەستانە بولۇپ،

هەۋەس بىلەن ناخشا ـ مۇزىكىلارنى ياڭرىتاتتى. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن پەرىزاتمۇ خوجىزادىگە رام بولۇپ قالدى. ۋاپا يولىغا قەدەم قويۇپ، ئىخلاسمەنلىك بىلەن ئۇنىڭغا باش قويدى.

ئاي ـ يىللار ئۆتۈپ خوجىزادە پەرىزاتتىن پەرزەنت يۈزى كۆردى. قېرىنداش ۋە قول ـ قوشنىلىرىمۇ ئۇنىڭ خوتۇنىغا قىزغىن مۇئامىلىدە بولۇپ، تۇغقانلىق مېھرىنى سالدى. پەرىزاتنىڭ يېنىدا خوجىزادە بولمىسىمۇ، ئۇ ھەممە ئىشلارغا ئارىلىشىپ يۈرىدىغان بولدى. ئۇنىڭدىن قورقۇنچ، ئەيمىنىش كۆتۈرۈلۈپ، كۆڭلى خاتىرجەم بولدى. شۇنداق قىلىپ ئۇلار ئون يىل بەختلىك ياشىدى. ئاندىن خوجىزادىگە نامراتلىق يۈزلەندى. ئۇ بۇ ھالەتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئامالسىزلىقتىن سەپەرگە ئاتلاندى. ئۇ پەرىزاتنى ئۆزى ئىشەنچلىك دەپ قارىغان بالا باققۇچى مومايغا تاپشۇردى ۋە ئۆزى مەخپىي ساقلاپ كېلىۋاتقان پەرىزاتنىڭ ئەسلىدىكى كىيىملىرىنى بالا باققۇچى ئايالغا كۆرسەتتى. كىيىمنى ياخشىراق ساقلاشنى ھەمدە پەرىزاتقا بەكرەك كۆز ـ قۇلاق بولۇشنى قايتا ـ قايتا تاپىلىدى. ئۇ تۇرمۇش غېمىدە غۇربەت دەشتىنىڭ يولىغا راۋان بولدى.

پەرىزات خوجىزادىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن غەم ـ قايغۇغا پېتىپ كەتتى. بەزىدە ھىجران تەشۋىشىدىن بالا باققۇچى مومايىنىڭ ئالدىغا كېلىپ شىكايەت قىلاتتى. بەزىدە غەم ـ قايغۇنىڭ ھەددىدىن ئارتۇقلۇقى ۋە ئايرىلىش پىراقىدىن ئاغزىغا كەلگىنىنى سۆزلەيتتى. بالا باققۇچى موماي تەسەللى بېرىپ نەسىھەت يۈزىسىدىن:

— كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلمىغىن. ھىجـ

ران قاراڭغۇسى پات ئارىدا يوقىلىپ ۋىسال تېڭى ئاتىدۇ، — دەيتتى.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پەرىزات غۇسلى تەرەت قىلىپ، ئۆزىگە زىننەت بېرىپ ئولتۇرغانىدى. بالا باققۇچى موماي پەرىزاتنىڭ ھۆسن ـ جامالىغا مەھلىيا بولۇپ ئۇنى تەرىپلەپ ماختىدى. پەرىزات:

— ئەي موما، سەن مېنىڭ جامالىمنى ھازىرقى تۇرقۇمدا ناھايىتى گۈزەل دەپ تەرىپلەۋاتىسەن. ئەگەر ئۆزۈمنىڭ كىيىمى بىلەن ئەسلىمنى كۆرسەڭ ئىدىڭ، شۇ چاغدا بارلىق پەرىزاتلار ئارىسىدا بۇ تەرىقىدىمۇ ھۆسن ـ جامال ئاتا قىلىنغان پەرىزاتلار بار ئىكەن، دەپ ئاپىرىنلار ئوقۇغان بولارىدىڭ. ئەگەر كامىل سەنئەتكارنىڭ سەنئىتىنى تاماشا قىلاي دېسەڭ، ئېرىم مەخپىي ساقلاۋاتقان كىيىمىمنى كەلتۈر. ھۆسنىمنى ھېچ كىشىگە كۆرسەتمەي دەرھال ساڭىلا كۆرسىتەي، — دېدى. بۇ ھىيلە ـ مىكىرلىك سۆزلەرنى ئاڭلاپ بالا باققۇچى موماي ئېھتىياتنى ئۇنتۇتتى. ئۇ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ پەرىزاتنىڭ كىيىمىنى ئەپكېلىپ پەرىزاتنىڭ ئالدىغا قويدى. پەرىزات كىيىمنى كىيدى. ئۇ قەپەستىن خالاس بولغان قۇشتەك دەرھال قانات قېقىپ، «ئەلۋىدا» دەپلا كۆككە پەرۋاز قىلدى. بالا باققۇچى موماي ماتەمدار كىشىدەك بېشىغا تۇپراق چېچىپ ھەرقانچە داد ـ پەرياد قىلسىمۇ پايدىسى بولمىدى.

خوجىزادە سەپەرنى ئاخىرلاشتۇرۇپ ئۆيىگە كەلگەن ۋاقىتتا، مۇراد گۈلى ۋە ئۈمىد چىمەنىدىن ھېچقانداق نىشان كۆرمىدى. دىلى كۆيگەن پەرۋانىدەك ئىختىيارسىز بىقارار بولۇپ، ئەقىل ـ ھوشىدىن ئايرىلدى. بىچارە بولۇپ، پاراغەتلىك ۋە

ھۇزۇر ـ ھالاۋەتلىك تۇرمۇش مەئىشەتلىرىـ
دىن مەھرۇم قالدى.

ـــ ئەگەر خوجىزادە بۇ قىممەت باھاـ
لىق گۆھەرنى بالا باققۇچى مومايغا تاپـ
شۇرغان بولسىمۇ، سىردىن خەۋەردار قىلىـ
مىغان بولسا، بۇ بالايىئاپەت توپىسىنى
تۇرمۇش ئۆيىگە ئەپكىرمىگەن بولاتتى.
غەلبە مەنزىلىنىڭ سۆيىنى ئارزۇ ـ ئارمان
گۈلىستانلىرىدىن چەت بولغان داللارغا
باشلىماس ئىدى. ئۇنىڭدەك بەخت ـ دۆلەت
قارچىغىسىنى قولدىن چىقىرىپ چۆل ـ باياـ
ۋانلاردا سەرگەردان، غېرىب ـ بىچارە بولـ
ماس ئىدى. ئەگەر بىرسى بىر زۆرۈرىيەت
سەۋەبىدىن بىرەر كىشىنى زىيانغا ئۇچراتسا،
زىيانغا ئۇچرىغۇچى ئۇ ئىشنى ھەرگىزمۇ
ئۇنتۇپ قالمايدۇ. ئىنتىقام ئېلىش پۇرسىـ
تىنى كۈتىدۇ. سەنمۇ ھېلىگەر، ئوغرى
يىگىتتەك تۇرمۇش بايلىقىنى تەلەپ كۆكـ
رىكىگە قويمىغايسەن، ـــ دېدى تۇتى.

شاھزادە:

ـــ بۇ ھېلىگەر، ئوغرى يىگىتنىڭ
ۋەقەلىرى قانداقتۇر، ـــ دەپ سورىدى. تۇتى:

ـــ خەۋەرلەرنى نەقىش قىلىپ سىزـ
غۇچىلار بۇ ھېكايىنى بەدىئىي ۋاستىلەر
بىلەن مۇنداق تەسۋىرلەيدۇ، ـــ دەپ ھېكاـ
يىسىنى باشلىدى.

تۇتىنىڭ شاھزادىنىڭ تەسەللى خاتىرىسى ئۈچۈن ھېكايە سۆزلىگەنلىكى

ـــ دۇنيانى ئۆز پەرمانىدا تۇتۇۋاتقان
بىر پادىشاھ بار ئىدى. جاۋاھىرنىڭ مۇـ
ھەببىتى ئۇنىڭ كۆڭلىگە قۇياش نۇرىنىڭ
زەررىسى ئاپتاپقا ئورناشقاندەك ئورناشقاـ
نىدى. ياقۇتنىڭ جۇلالىنىشى خۇددى مەست
قىلغۇچ شارابتەك ئۇنى ئۆزىگە تەبىئىي
رام قىلىۋالغانىدى. ئۇنىڭ مەقسىتى بولسا،
ھەر خىل جاۋاھىرلارنى خەزىنىسىگە يىغىپ،
ھەمىشە ئۇنى تاماشا قىلىپ، ئۇنىڭدىن ھۇـ
زۇرلىنىش ئىدى. خۇشامەتچىلەرنىڭ ۋە رىقاـ
بەت كەسپىنى ئۆزىگە مەجبۇرىيەت قىلغۇـ
چىلارنىڭ كۆپلۈكىدىن، ئۇلارنىڭ ھەر قانـ
داق قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىپ
قانچە قېتىملاپ جاۋاھىرلارنى ئېلىپ كەلـ
گەنلىكلىرىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. خەزىـ
نىدارلار جاۋاھىرنى كۈندە ۋاقىت چىقىـ
رىپ خەزىنىگە كىرگۈزۈپ تۇرۇشتىن زېرىكـ
كەنىدى. دائىم دېگۈدەك بۇنداق ئىشلار
تەكرارلىنىپ تۇراتتى. بۇ ئىشقا مەسئۇل
قىلىنغانلار بەزىدە ئېھتىياتسىزلىقتىن خىزـ
مەت كۆرسەتكىنىڭ ئورنىغا جازا مۇكاپاتىغا
ئېرىشەتتى. شۇ سەۋەبتىن ئۇلار پادىشاھـ
نىڭ پەرمانىغا بىنائەن زەرگەرلىكتە گۆھەر
بىلەن زىننەتلەشكە ماھىر ئۇستىلارنى،
ئاجايىپ ـ غارايىپلارنى ياراتقۇچى ھۈنەر
ئىگىلىرىنى جەم قىلدى. ئۇلار تىللادىن
ناھايىتى خۇش قامەت، خۇش سۈرەت،
ھەم گۈزەل بىر بېلىقنى ياساپ چىقتى.
پادىشاھنىڭ خەزىنىسى تۈگىمەس بىر بايـ
لىق كانى ئىدى. پادىشاھ يەنە بىھېساب
جاۋاھىر ۋە دىلنى تارتقۇچى لەئىللەرنى
ئېلىپ ئەپچىقىپ ئۇ بېلىقنى بېزەتتى.
بېلىقنىڭ قاسىرىقى ئورنىدا، قورساق قىسمىـ
دا ۋە باشقا ھەممە يېرىدە ياقۇت ـ گۆھەرـ
لەر بار بولۇپ، ئۇنىڭ قىممىتىنى مۆلچەرـ
لەش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بۇ جاۋاھىرـ
لارنىڭ ھۆسن جۇلاسىدىن دېڭىز گويا
قۇمغا سىڭىپ، كانلار تۇپراق تېگىگە كىـ

ردپ كېتەر ئىدى. گۆھەرنىڭ كۆپلۈكى پەلەكنىڭ قىزىلىقىنى خىجالەت ئاستىغا يوشۇرغانىدى. پادىشاھ بۇ بېلىقنى بېھىشتىكى كەۋسەر سۈيىنىڭ بېلىقلىرىغا تەڭ بىلەتتى ھەم ئۇنى مەڭگۈ ئۆزىگىلا مەنسۇپ دەپ ھېسابلايتتى.

ئەلقىسسە، بېلىقنىڭ داڭقى پۈتۈن ئالەمگە تارالدى. پادىشاھ بېلىقنى دائىم كۆز قارىچۇقىدەك كۆرۈپ بىكار بولسىلا ئۇنى تاماشا قىلاتتى. كېچىسى ياستۇقىنىڭ ئاستىغا قويۇپ ياتاتتى. تۇرالغۇ جايىغا پاسىبانلارنى، شەھەر دەرۋازىسىغا بولسا قاتمۇ قات قاراۋۇللارنى قويغانىدى.

بۇ شەھەردە ھەييارلىق ئىلمىگە كامىل، ھىيلىگەرلىكتە قۇياش زەررىسىنى چوغ رەڭگىدىكى ئوچاقتىن ئالالايدىغان، مەدەن تاۋلاشتا يېتىشكەن، ئىسسىقلىقنى ئاپتاپنىڭ ئارقىسىدىن، گۆھەرنى سەدەپ تېخى قېپىدا پەيدا بولمىغان ۋاقىتتا ئوغرىلىيالايدىغان ئۆز كەسپىگە ماھىر بىر ئوغرى بار ئىدى.

ئەلقىسسە، ئوغرى بېلىق ھەققىدىكى خەۋەرلەرنى ئاڭلاپ، ئوغرىلىقنى چېكىگە يەتكۈزۈش ھەمدە ئوغرىلىق ئىقتىدارىنى سىناپ كۆرۈش ئۈچۈن ئۇ بېلىقنى ئوغرىلاش نىيىتىدە يۈرەتتى.

ئاي نۇرى مەغرىبكە يوشۇرۇنغان ئاي قاراڭغۇسى چاغلار بولۇپ پۈتۈن ئەتراپنى قاراڭغۇ زۇلمەت قاپلىغانىدى. ھىيلىگەر ئوغرى تەييارلىغان ئەسۋابلىرىنى ئېلىپ پادىشاھ قەسرىنىڭ ئاستىغا كېلىپ ئەتراپنى ئايلىنىپ يۈردى. قوغدىغۇچىلارنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى كۆرۈپ ئامالسىزلىقتىن پۇرسەت كۈتۈپ بىر بۇرجەكتە ئولتۇردى. بېرىم كېچە بولۇپ، قاراڭغۇلۇقنىڭ قول-دىشى زۇلمەت شەبنەم گۆھەرىدىن ئۆزىگە جىيەك باغلىدى. قوغدىغۇچىلار شەبنەمنىڭ ھۆللۈكىدىن ۋە ھاۋانىڭ سوغۇقلۇقىدىن باشلىرىنى يۆگەپ گاھ ئۇخلاق، گاھ ئويغاق ھالەتتە ئولتۇرۇشاتتى. بۇ ۋاقىتتا ئۇ يىلاندەك سۈيىلاپ، قويدەك يول يۈرۈپ، قەسرنىڭ ئاستىغا كەلدى. ئاندىن قوينىدىن گۈزەللەرنىڭ چېچىدەك ئۇزۇن بىر ئىلمەكلىك ئېسىلغۇچنى چىقاردى-دە، ئۇنى قەسرنىڭ ئۈستىدىكى ئويۇقچىغا ئىلىپ، دارۋازدەك چەبدەسلىك بىلەن قەسرنىڭ ئۈستىگە چىقتى. ئۇ ئېسىلغۇچنى چىڭ تۇتۇپ، قەسرنىڭ ئىچىگە چۈشۈپ پادىشاھنىڭ ئۆز ھۇجرىسىدا راھەتلىنىپ بەخت ئۇيقۇسىغا كەتكەنلىكىنى، شاملارنىڭ گويا ئويغاق قوغدىغۇچىلاردەك يېنىپ تۇرغانلىقىنى كۆردى.

گۆھەر بېلىق بولسا پادىشاھنىڭ ياستۇقى ئاستىدا ئىدى. بىر پەرى سۈپەت گۈزەل كېنىزەك پادىشاھنىڭ ئايىغىدا ئۇنىڭ پۇتىنى تۇتۇپ ئولتۇراتتى. ئوغرى تېزلىك بىلەن ئىچكىرىگە كىرىپ، پەردىنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇنۇپ ئولتۇردى. كېنىزەككە ئۇيقۇ غالىپ كېلىپ بىردەمدىلا ئۇخلاپ قالدى. بۇ ۋاقىتتا ئوغرى ئاستا كېلىپ كېنىزەكنىڭ بېشىدىن رومالنى ئېلىپ ئۆزىنىڭ بېشىغا سالدى ۋە كېنىزەكنىڭ ئورنىدا ئولتۇرۇپ پادىشاھنىڭ پۇتىنى تۇتماققا باشلىدى. بىر ئازدىن كېيىن پادىشاھ يېنىغا ئۆرۈلگەنىدى. ئوغرى دەرھال پادىشاھنىڭ بېشى ئاستىدىن بېلىقنى ئالدى. ئاندىن كەلگەن يولى بىلەن قايتىپ قەسردىن چىقتى. ئۇ دۇنيادىن بىخەۋەر ئۇخلاۋاتقان قارا-

ۋۇللارنىڭ ئارىسىدىن ھوشيارلىق بىلەن
ئۆتۈپ ئۆز يولىغا تېزلىك بىلەن راۋان
بولىدى. ئۇ «مۇبادا پادىشاھ بۇ ئىشتىن
ئاگاھ بولۇپ، ئەتراپنى تەكشۈرتۈش
ئۈچۈن شەھەر دەرۋازىسىنى تاقىۋالسا،
يەنى پادىشاھنىڭ ئەمرى بىلەن دەرۋازى-
لار ئېچىلماي قالسا، ئاخىرى قىلتاققا
چۈشۈپ ئەلەمگە گىرىپتار بولغايمەن»
دەپ ئويلىدى. بېلىق ناھايىتى يوغان
بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭ قويىنىغىمۇ
سىغمىدى. ھېلىگەر ئوغرى «بۇ كېچىنى
تەگرى مەخسۇس يوشۇرۇنغۇچىلار ئۈچۈن
مۇشۇنداق قاراڭغۇ قىلىپ ھازىرلىغان-
دۇر، بېلىقنى قەلئەنىڭ ئىچىدە ساقلاش
مۇمكىن ئەمەس. ھېلىمۇ تېخى بالدۇر،
تاڭ ئاتماستا بۇنىڭ ئىلاجىنى قىلىش
كېرەك» دېگەنلەرنى ئويلاپ، كېنىزەكتىن
ئېلىۋالغان رومالغا بېلىقنى ئورىدى. بىر
گۈلپۇرۇشنىڭ ئۆيىدىن ياستۇق بىلەن
يانباغلاق ئېلىپ بېلىقنى ئۆلۈككە ئوخ-
شاش ياستۇقنىڭ ئارىسىدا ياتقۇزۇپ يان-
باغلاقنى چىڭ باغلىدى. ئاندىن قولىنى
كۆتۈرۈپ ماتەمدارلاردەك ئۈنلۈك ئاۋازدا
پەرياد - پىغانلار سېلىپ دەرۋازىغا كەل-
دى. ئىشىك قوغدىغۇچىلار:

— نېمە ئادەمسەن؟ بۇ ۋاقىتتا نېمە
ئۈچۈن يىغلايسەن؟— دەپ سورىدى.
ئوغرى:

— مەن رەھىمسىز پەلەك ھېچنېمە-
مىسىنى قويمىغان، تۇرمۇش جاپالىرى
ئاجىز - زەبۇن قىلغان كىشىمەن. مېنىڭ
بىر ئوغلۇم بار ئىدى. ئۇ تۇتىغا ئوخشاش
شېرىن سۆزى ۋە بۇلبۇلدەك خۇش ئاۋا-
زى بىلەن ۋەيرانە ئۆيۈمنى چىمەن گۈل-
زارىدەك ئاۋات قىلاتتى. بۈگۈن كېچە،
ئۇ چېچەك كېسىلى بىلەن دۇنيادىن
ئۆتۈپ، مېنى ئەلەمگە مۇپتىلا قىلدى.
لالىدەك ھەسرەت دېغى ۋە غەم قايغۇ-
سىنى كۆكلۈل بەتلىرىمگە نەقىش قىلدى.
مەن ئۇنى قەبىلىمىزنىڭ رەسىم - قائىدىسى
بويىچە كېپەنلەپ يەرلىككە قويۇشقا ئاجىز-
لىق قىلدىم. مېنىڭ بۇ ھالىمدىن دۈشمەن-
لەرنىڭ خۇشال، دوستلارنىڭ غەمكىن
بولۇشىدىن ئەندىشە قىلىپ، ئۇلار تېخى
خەۋەر تاپمىغان ۋاقىتتىلا بالامنى گۆرلى-
كىدە قويۇۋېتىش مەقسىتىگە كەلدىم. ئەتە
قوۋم - قېرىنداشلىرىم مېنىڭ بىناۋا ۋە
بىچارىلىكىمنى كۆرسە، پەرزەنت دەردىدىن
جىگىرىم يۈز پارە بولغان ۋاقىتتا، چايان-
دەك تەنە چىشلىرى بىلەن پېقىرنى ئازاب
ئوقۇبەتكە سالمىغاي. غەمگە غەم قوشۇپ
مۇسىبەت ماتەمگە يەنە قايغۇلارنى
قوشمىغاي، دەيمەن،— دېدى. دەرۋازىۋەن-
لەردىن بىر كىشى باشقىلارغا خەۋەر قىلىپ
ئېيتقا ئوخشاش «ھاۋ، ھاۋ» قىلغانىدى، ئۇ
تەرەپتىن:

— يېرىم كېچىدە پادىشاھنىڭ ھۆك-
مىسىز سەن ئۈچۈن شەھەرنىڭ دەرۋا-
زىسىنى ئېچىشقا بولمايدۇ. سەن تاڭ ئات-
قۇچە ئازراق جىم ئولتۇرۇپ تۇرغىن.
ۋارقىراپ - جارقىراپ لەززەتلىك ئۇيقۇ-
مىزنىڭ ھالاۋىتىنى يوق قىلمىغىن،—
دېگەن جاۋاب كەلدى. بۇ چاغدا ئوغرى
دەرۋازىنىڭ ئاستىدا ئولتۇرۇپ ياڭراق
ئاۋاز بىلەن ھازا ئېچىپ، نالە - پەريادنى
ئەۋجىگە چىقاردى. دەرۋازىۋەنلەر بۇ ئەھ-
ۋالغا چىدىماي ئۇنىڭغا ھاقارەت ۋە دەشن-
نام قىلىشقا باشلىدى. ھېلىگەرلىككە ئۇس-
تا ئوغرى ئاجىزلىق بىلەن زارلىنىپ
يالۋۇردى:

— ھەي ئېھسان ساھىلىنىڭ ساخاۋەتچىلىرى، ماڭا كەلگەن پەرىشانلىق ۋە غەم-قايغۇنى كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر. ماڭا رەھىم قىلىڭلار، ئوت-ئاتەشلىك دەردمەنلەردىن قورقۇڭلار،— دېدى. دەرۋازىۋەنلەر ئۇنىڭغا دەرۋازىنى ئېچىپ بەرمەي تۇرۇپ بالايىئاپەت ۋە يىغا-زارىدىن قۇتۇلۇپ، شېرىن ئۇيقۇدىن ھالاۋەت كۆرەلمەيدىغانلىقىنى بىلىشتى. ئۇلار ئامالسىز دەرۋازىنى ئېچىپ بۇ ھىيلىگەر ئوغرىنى چىقىرىۋەتتى.

شۇ ئەسنادا ئوغرىلىق سىرلىرىغا ۋە ئوغرىلاش سۈرئىتىگە كامىل بىر ئوغرى دەرۋازا يېنىدىكى بىر ئۆيدە بىر پاھىشە خوتۇن بىلەن ئەيش-ئىشرەت سۈرۈۋاتاتتى. ئۇ بۇ يىغا-زارىنى ئىشىتىپ بۇ ۋەقەنىڭ تېگىگە يەتتى. ئۇ تېزلىك بىلەن دەرۋازىنى تاقىغىچە ئارىلىقتا دەرۋازىغا يېتىپ كەلدى. دەرۋازىۋەنلەر:

— سەن نېمە ئادەمسەن؟— دەپ سورىدى. ھىيلىگەر ئوغرى:

— نالە-پەرياد سېلىپ چىقىپ كەتكەن ئۇ كىشى مېنىڭ بۇرادىرىم بولىدۇ. ئۇنىڭ تۇتىلارغا نۇتۇق ئۆگىتىدىغان شېكەر تىللىق بىر ئوغلى بار ئىدى. بىچارە بالا بۇ ۋاقىتلىق جاھانغا رىزالىق بېرىپ، مەڭگۈلۈك جاھان سارىيىغا سەپەر قىلدى. بۇ دۇنيانىڭ ھىجران قايغۇسىنى ئاتىسى بىلەن مېنىڭ كۆڭلۈمگە قويۇپ كەتتى. مۇسىبەت رەسمىيەتلىرى ۋە دەپىن قىلىش ئىشلىرىدا بۇرادىرىم بىلەن بىرگە تۇرۇپ، ئۇنىڭغا ھەمدەم بولمىسام بولمايدۇ،— دېدى ۋە مۇشۇ باھانە بىلەن دەرۋازىدىن چىقىپ ھىيلىگەر ئوغرىنىڭ ئىزىدىن تاپانلاپ ماڭدى.

ئاۋۋالقى ئوغرى شەھەرنىڭ سىرتىدىكى مەيدانغا بېرىپ ئۈچ كىشىنىڭ دارغا ئېسىقلىق تۇرغانلىقىنى، يەنە بىر دارنىڭ بىكار تۇرغانلىقىنى كۆردى. ئۇ دارنىڭ ئاستىدىن باشلاپ ساناپ قىرىق قەدەم ماڭدى ۋە شۇ يەرنى قېزىپ بېلىقنى كۆمدى. دارنىڭ ئاستىدىن يەنە قان يۇقى بىر تاشنى ئەپكېلىپ ئۇنى بەلگە قىلىپ بېلىقنى كۆمگەن يەرگە قويۇپ قويدى.

كەينىدىن بارغان ئوغرى ئاۋۋالقى ئوغرى يەرنى قېزىۋاتقان ۋاقىتتا دارنىڭ ئۈستىگە يامىشىپ چىقىپ، بىكار تۇرغان دارغا ئۆزىنى ئاستى. ئارغامچىنىڭ تۈگۈچىنى بوغۇزىنىڭ بىر تەرىپىگە كەلتۈرۈۋېلىپ بىرىنچى ئوغرىنى كۆزىتىپ تۇردى. ئاۋۋالقى ئوغرى بېلىقنىڭ ئەندىشىسىدىن خالاس بولۇپ، ئېھتىيات ئۈچۈن كۆزىتىپ بېقىشقا دارنىڭ ئاستىغا كېلىپ، داردا يەنە بىر كىشىنىڭ ئېسىقلىق تۇرغانلىقىنى كۆردى. بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ئۇ ھەيران بولۇپ «تېخى بايىلا بۇ داردا ئادەم يوق ئىدى، زادى نېمە ئىش؟ ئاۋۋال كۆرگىنىمدە خاتالاشتىممۇ ياكى ئەقلىمدىن ئادىشىپ ئۇنتۇپ قالدىممۇ» دەپ ئويلىدى. ھەيرانلىقى ئېشىپ تەكشۈرۈپ كۆرۈش ئۈچۈن تۆت ئۆلۈكنىڭ كۆكرىكىگە قولىنى قويدى. ئۇلارنىڭ نەپەس ئېلىش ئالماسلىقىغا قاراپ ئۆلۈك-تىرىكلىكىگە ھۆكۈم قىلالماقچى بولدى. ئۇ مۇشۇ تەرىقىدە ئۇلارنىڭ بەدەن تېمپېراتۇرىسىنى بىلىپ باقتى. ئازراقمۇ گۇمانسىرايدىغان ئىش كۆرۈنمىدى. ئۇ بۇ ئىشلاردىن يەنە ھەيرانلىققا چۆكتى. ئۇ يەنىلا گۇمانسىراپ، ھەممىسىنىڭ بۇرنىدىن چىڭ

تۇتۇپ تۇردى. ئەمما ھۈنەرگە كامىل ئوغرى ئەفلاتوننىڭ ئاتلىق ئەسكىرىنىڭ ئۈنسىز ھەرىكىتىنى ئەندىزە قىلغاندەك تىنىق ۋە ھەرىكەتتىن مۇستەسنا كۆرۈنەتتى. ئاۋۋالقى ئوغرى زۆرۈر بولغان بارلىق ئېھتىيات تەرتىپلىرىنى ۋايىغا يەتكۈزمەكچى بولدى. ئۇ خەنجىرىنى چىقىرىپ، ئۇنىڭ پېشانىسىگە ئۇردى. ھېيلىگەرلىكتە ئۇچىغا چىققان ئوغرى مىدىراپمۇ قويمىدى. ئاۋۋالقى ئوغرى شۇ چاغدىلا خاتىرجەم بولۇپ، كەلگەن يولىغا قايتىپ، كۆزدىن غايىب بولدى. ھېيلىگەر ئوغرى داردىن چۈشۈپ بېلىق كۆمۈلگەن يەرگە بېرىپ، يەرنى كولىدى ۋە داڭقى پۈتۈن ئالەمگە مەشھۇر بولغان بۇ گۈزەل بېلىقنى ئالدى. ئۆزىنىڭ يېتىلگەن پەم-پاراستى ۋە كامالەتكە يەتكەن ئەقلىگە ئاپىرىنلار ئوقۇپ، بېلىقنى باشقا جايغا ئاپىرىپ يوشۇردى. ئاندىن پېشانىسىدىكى يارىنى تېڭىپ يولغا راۋان بولدى.

قۇياش چىقىپ جاھاننى نۇرلاندۇردى. ئوغرى پاھىشە خوتۇننىڭ ئۆيىگە پاناھ ئىزدەپ كەلدى. خوتۇن ئوغرىنىڭ يۈزىدىكى زەخىملەنگەن جايىنى كۆرۈپ، ئەھۋالنى سۈرۈشتۈردى. ئوغرى بۇ سىرلارنى يوشۇرۇپ بولغان ۋەقەلەرنى تىلغا ئالمىدى ۋە:

— ھەي خوتۇن ئارتۇق گەپ سورىماي، بۇ جاراھەتكە مەلھەم قويىدىغان بىرەر تېۋىپ تاپمامسەن، — دېدى. خوتۇن كېنىزىكىگە ئىشارەت قىلدى. كېنىزەك چىلۋىگەرلىك بىلەن:

— ماڭا مۇشتاق بولغانلار ئارىسىدا ھۈنەرگە كامىل بىر جاراھەت تاڭغۇچى تېۋىپ بار. ئۇ ھەر ئاخشىمى ئۈمىدۋارلىق بىلەن جاراھەت ئۈستىگە مەلھەم قويۇپ، ھەۋەس بىلەن يارا داۋالاشقا كىرىشىدۇ، — دېدى. خوتۇن كېنىزەكنى جاراھەت تاڭغۇچىدىن ھال سورىغاچ ئۇنى چاقىرىپ كېلىشنى بۇيرۇدى. كېنىزەك جاراھەت تاڭغۇچىنى ھازىر قىلدى. جاراھەت تاڭغۇچى ئوغرىنىڭ جاراھىتىنى تەكشۈرگەندىن كېيىن، ئىشەنچ بىلەن يارا داۋالاشقا كىرىشتى.

ئوغرى بېلىقنى پادىشاھنىڭ سارىيىدىن ئېلىپ چىققانلىقىغا تولىمۇ سۆيۈندى. ئۇ تاڭ ئاتقاندىن كېيىن بېلىقنى كۆمگەن جايغا بېرىپ، باشقىلارنىڭ بېلىقنى ئېلىپ كەتكەنلىكىنى كۆردى. ئۇ دارنىڭ ئاستىغا بېرىپ قارىسا ئۆزى خەنجەر ئۇرغان ئادەمنىڭ قارىسىمۇ يوق ئىدى. شۇ چاغدىلا ئۇ ھەممە ئىشنى چۈشەندى. ئۇ ئوتقا چۈشكەن قىلدەك تولغىنىپ، تورغا چۈشكەن بېلىقتەك تىپىرلايتتى. داۋاسىز ئەلەمگە گىرىپتار بولۇپ، ماتەمدار كىشىلەردەك پەرىشان ھالدا شەھەرگە كىردى. ئۇ چاپاكەش پەلەكتىن قاتتىق ئاغرىنىپ، بېشىنى چاتىرىقىغا ساڭگىلىتىپ بىر چەتتە ئولتۇردى. ساراڭلاردەك بارلىق ئوي-پىكىر ۋە ئەندىشىلەرنى ئېسىدىن چىقىرىپ مۈگدىنىپ ئولتۇراتتى. تۇيۇقسىز بىر چوڭ غەلۋە كۆتۈرۈلدى. جارچى ئاۋازىنىڭ بارىچە ۋارقىراپ:

— بۈگۈن كېچە سۇلتانىمىزنىڭ بېلىقى ئوغرىلىنىپتۇ. كىمىكى ئوغرىدىن خەۋەر بەرسە، شاھنىڭ ئىلتىپاتىغا مۇيەسسەر بولۇر، ھەم دۆلەت قۇشى كېچىلەرمۇ ئۇنىڭ بېشىغا قونۇر، — دەپ جاكار-

لىدى. ئوغرى بۇ سۆزلىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن دەرھال پادىشاھنىڭ دەرگاھىغا بېرىپ، تەكشۈرگۈچىلەر باشلىقىنىڭ ياردىمى بىلەن پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا كىردى ۋە ۋەقەنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىنى باشتىن ئاخىر تولۇق يەتكۈزدى. پادىشاھ:

— قانداق قىلىپ ئۇ ئوغرىنى قولغا كىرگۈزىمىز، — دەپ سورىدى. ئوغرى:

— مەن ئۇنىڭ بېشىغا خەنجەر ئۇرغانمەن. شۇڭا ئۇنىڭدا خەنجەرنىڭ زەخمىسى بار. شاھىم پەرمان قىلسىلا، ئۇ بەختسىزنى نەدىن بولمىسۇن ئىزدەپ تاپىمەن. شەرتىم شۇكى، بۇ ئىشقا ھېچقانداق ۋاستىچى ياكى قارشى چىققۇچى بولمىسا، — دېدى. پادىشاھ ئۇنىڭغا مىرشەبنى مەسئۇل قىلىپ ئىشەنچ بىلەن يولغا سالدى. ئوغرى مىرشەب بىلەن كوچا-دوقمۇشلاردا يۈرۈپ ئاختۇرۇشنى داۋاملاشتۇردى. ھەربىر جاراھەتلىك كىشىنى كۆرسە ئۇنىڭ ئىزىدىن بېرىپ جاراھەت ئەھۋالىنى تەكشۈرەتتى، تەپتىش قىلاتتى. ئاخىرى بىر كۈنى ئۇلار بىر جاراھەت تاڭغۇچى بىلەن بىر پاھىشە خوتۇننىڭ ئۆيىگە كىردى. ھېلىگەر ئوغرى تۆشەكتە راھەت-پاراغەتتە ئولتۇرۇپ، خۇشاللىق بىلەن شاراب ئىچىپ كەيپ سۈرۈۋېتىپتۇ. جاراھىتى ياخشىلىنىپتۇ. ئوغرى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ:

— مېنىڭ جېنىم سېنىڭدەك ئۇستا، ھەييار ئوغرىغا سەدىقە بولسۇن، چۈنكى ئالەم ئانىسىدىن سېنىڭدەك قابىل پەرزەنت ۋۇجۇدقا كەلگەن ئەمەستۇر. ساڭا ئوخشاش ئۇستىبېشى پۈتۈنلەي جاۋاھىر بىلەن تولغان ئىستېداتلىق ھەييارنى ئالەم ئەھلى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن ئەمەستۇر. ئالەم مەيدانىدا ئوغرىلىق سەندىن راۋاج تاپتى ھەم جاھاندىكى ئوغرىلىق تاكتىكىسى سېنىڭ ۋۇجۇدىڭدىن ئۆز قەدرىنى تاپتى. بۇ ئالىي كامالەتلىك ھۈنەر ئېتىبارغا ئېرىشتى. جەۋھەر جەۋھەرنى كۆرگەندىن كېيىن ئۆز قەدر-قىممىتىنى تاپىدۇ. ئەمدى ئورنىڭدىن تۇرۇپ پادىشاھنىڭ دەرگاھىغا قەدەم تەشرىپ قىلغىن. خۇسرەۋچە ئالىي مەرتىۋە سېنىڭ شەرىپىڭگە ئىنتىزار بولۇپ قاراپ قالدى، — دېدى. بۇ جاراھەتلىك ھەييار ئوغرى راست سۆزلىمەكتىن باشقا چارە يوقلۇقىنى كۆرۈپ يەتتى. ئۇ:

— ئەلھەمدۇلىللاھ، سېنىڭدەك ئېگىز بىناغا چىققۇچى، قولى تېز، كامىل ئۇستا بىلەن بەسلىشىپ، ئالەم ئاسمىنىدىن قۇياشنى ئېلىپ، ھۈنەر بايلىقىمنى سىناپ باقماقچى بولدۇم. بېلىقنى يەم بىلەن قولغا كەلتۈرمەكچى بولدۇم. ھەقىقەتەن بەزىدە دۆلەت، بەزىدە ئامەت، دەپتىكەن، لېكىن جاراھىتىم ساقايغىچە كەچىلىك قىلىپ ئامان قويۇشۇڭ كېرەك ئىدى. جاراھىتىم ساقايغاندىن كېيىن، بەخت رەھبىرىنىڭ يول باشلىشىدا دىلى دەريادەك كەڭ پادىشاھنىڭ خىزمىتىگە بېلىقنى ئاپارماقچىدىم، لېكىن سەندىن بۇ مەردلىك ۋۇجۇدقا كەلمىدى، — دېدى. ئۇ ئامالسىزلىقتىن ئورنىدىن تۇرۇپ، ئەجەل چىللاپ سۇلتاننىڭ خىزمىتىگە باردى.

پادىشاھ بېلىقنى ئالغاندىن كېيىن يارىدار ئوغرىنى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلدى.

— ئەي شاھزادە، ئەقىللىقلار سورۇنىنىڭ ھوشيارلىرى ئاز يولىنىمۇ دەرىجە ۋە ئىمتىھان قەدىمى بىلەن يۈرۈپ توغرا مەنزىلگە يېتىدۇ. كېيىنكى ئوغرىنىڭ

هېيلە بىلەن قولغا كەلتۈرگەن پايدىسى ئۇنىڭ تىنچ - ئامان ياشىشىغا ئىمكان بەرمەس ئىدى. مۇقەررەركى قوغدىلىۋاتقان رايون ۋە ئالاھىدە ھوقۇقلۇق ماكاندا دۈشمەن ئۆزىگە يول تاپالمايدۇ. ھەممە سۇيىقەستچىگە خامانىمۇ ئۆز ۋۇجۇدىنى كۆرسەتمەيدۇ.

تۇتىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكى، شاھزادىنىڭ پەرىشانلىق ۋە دەرد- ئەلەمدىن كېيىن مەقسىتىگە يەتكەنلىكى

تەڭرى ئۆز ئىنايىتى بىلەن بەندىگە ھەقىقىي قابىلىيەت ئاتا قىلىشنى خالىغان ۋاقىتتا، ھەددى - ھېسابسىز تىرىشچانلىقلار كۆرۈلۈپ ھەممە كېرەكلىك نەرسىلەر ئۇنىڭ ئۈچۈن تەييار بولىدۇ. بۇنىڭغا تۆۋەندىكى ھېكايىلار ئىسپات بولالايدۇ.

بۇ ئالىي مەرتىۋىلىك، چۇچۇك تىلدىن گۆھەر چاچىدىغان شېرىن سۆزلۈك تۇتى جاھاندار سۇلتانىنىڭ خىزمىتىدىن ئايرىلىپ، ھىممەت قانىتىنى يېيىپ، ھاۋا قەرىدە قانات قاقتى. پەرۋاز قىلىپ مۇراد - مەقسىتىگە يېتىش چارىلىرىنى ئىزدەشكە باشلىدى. ئازراق ۋاقىت كۆك ئاسماندا ئۇچقاندىن كېيىن جەننەت ئاسمىنىغا تەنە ياغدۇرىدىغان گۈزەل بىر مۇرغىزار زېمىنىغا يېتىپ كەلدى.

جەننەتتىن نىشان بېرىپ تۇرىدىغان بۇ ماكاندا ئىككى قېرىنداش بار ئىدى. ئۇلار ئۆزئارا تالاش - تارتىش قىلىش نەتىجىسىدە دۈشمەنلىشىپ قالغانىدى. ئۇلار ئارىدىكى ئاداۋەتنى يوقىتىش ئۈچۈن ئۆز دەۋالىرىنى سورىغۇچىغا ئىنتىزار بولۇپ ئۈمىد بىلەن يولغا قاراپ تۇرۇشاتتى. بۇ مەسىلىنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەبچى بولغان ئىشنىڭ تەپسىلاتى مۇنداق ئىدى:

بۇ ئىككىيلەنگە ئاتىسىدىن تۆت نەرسە مىراس قالغانىكەن. ئۇلارنىڭ تالاش - تارتىشىغا ئەنە شۇ نەرسىلەر سەۋەب بولغانىدى. مىراسنى قانداق قىلغاندا تەڭ تەقسىم قىلىش مۇمكىنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. بۇ مىراسلارنىڭ بىرى، دەرۋىشلەرنىڭ كونا جەندىسى، يەنە بىرى كونا تەكىيە، ئۈچىنچىسى ياغاچ چۆچەك، تۆتىنچىسى ياغاچ كەش ئىدى. بۇ مىراسلار قارۇننىڭ قىرىق ئۆيلۈك بايلىقىدىنمۇ قىممەتلىك ئىدى. چۈنكى بۇ جەندىدىن تۇرمۇشقا كېرەكلىك ھەممە نەرسە — ھەرخىل نەپىس رەختلەر، جاھاننىڭ خۇش پۇراق ئەتىرلىرى ... دېگەندەك، ئادەم نېمىنى خالىسا شۇ پەيدا بولاتتى. تەكىيەدىن كۆڭۈلنى ئۆزىگە تارتىدىغان جاۋاھىر تۈرىدىكى سان - ساناقسىز بۇيۇملاردىن ئادەم نېمىنى خالىسا شۇ پەيدا بولاتتى. ياغاچ چۆچەكتىن قايسى خىلدىكى تائامنى كۆڭلى تارتسا شۇ تەييار بولاتتى. كەپىشنىڭ خاسىيىتى شۇ ئىدىكى، كىشى قايسى تەرەپكە قەدەم قويسا يەنى، شەرقتىن غەربكە بېرىشنى ئويلىسا ئادەم شۇ تەرەپكە يۈزلىنىپ بولغىچە بارماقچى بولغان جايغا بېرىپ بولاتتى.

تۇتى بۇ ئەھۋاللاردىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن ناھايىتى خۇشال ۋە شادخۇرام بولدى. ئۇ، قانىتىنى زوق - شوخ

بىلەن قىقىسپ بىر پەرۋاز بىلەن شاھزا-
دىنىڭ ئالدىغا يېتىپ باردى. ۋە يىگىت-
لەرنىڭ ۋەقەسىنى بايان قىلدى.

— بىز بۈيۈك ئوي - پىكىرنىڭ شەرەپلىك ئىبتىكىنى تۇتقانمىز. ئۇزۇن سەپەر ھەم دەھشەتلىك جاپالار ئالدىمىزدىدۇر. مەقسەت مەنزىلىنىڭ يولى تېخى نامەلۇم. ھەرقانداق ئاجايىپ نەرسىنىڭ ھەربىرى بىر مۆجىزىدۇر. ئەگەر سەن ئۇ ئىككى يىگىتنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى نەرسىلەرنى قولغا كەلتۈرەلىسەڭ، ئۇنى ئېلىپ شۇ ئارقىلىق مەشۇقىڭنىڭ دىيارىغا يېتەتتىڭ. گەرچە ئامانەتكە خىيانەت قىلىش ياخشى ئىش ئەمەس. لېكىن بۇ خىلدىكى ئاجايىپ ئەسۋاب سەن ئۈچۈن تولىمۇ زۆرۈر. بۇنى قولدىن چىقىرىپ قويۇش ئەقىللىكسىنىڭ ئىشى ئەمەستۇر، — دېدى.

شاھزادە ئىزتىراپ ئوتىدىن مەيگە بولغان خۇمارلىقتەك بىئارام بولاتتى. ئۇ بۇ زېرەك قۇشنىڭ توغرا يول كۆرسىتىشى بىلەن ئۈچ كېچە - كۈندۈز يول يۈرۈپ مىڭبىر مۇشەققەتتە ئۇ جايغا يېتىپ باردى.

يىگىتلەر نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان قازىنىڭ يولىغا كۆز تىكىپ تۇرۇشقانىدى. شاھزادىنىڭ كەلگىنىنى غەنىمەت بىلىپ، قازىلىقنى ئۇنىڭغا تەۋسىيە قىلدى. شاھزادە ئۇزۇن ئويلانغاندىن كېيىن:

— ھەي ئەزىزلەر، مەن بۇ ھەقتە كۆپ تەپەككۇر قىلىپ نۇرغۇن ئويلاندىم. بۇنىڭ ئىچىدە ئەڭ ياخشىبىر ئۇسۇل بولۇپ، بۇ ئۇسۇل مېنىڭچە مۇۋاپىقتۇر. ئۇ بولسىمۇ بىر ئوقيادا ئىككى ئوقنى ئىككى تەرەپكە قارىتىپ ئاتىمەن. مال - مۈلۈكلەرنى ئوتتۇرىدا قويىمەن. ھەر بىرىڭلار بىر ئوقنىڭ كەينىدىن يۈگۈرۈپ بېرىڭلار. ئوقنى كىم بۇرۇن كەلتۈرسە، بۇ نەرسىلەرنىڭ ياخشىسىدىن ئىككىسىنى ئۇ ئاللىۋالسۇن. كىم ئارقىدا قالسا، قالغان ئىككى مۈلۈك ئۇنىڭ بولسۇن، — دېدى.

شاھزادە ئوقلارنى ئۈزگەن ۋاقىتتا ئىككى نادان ئوقنىڭ ئىزىدىن قوغلاپ كەتتى. شاھزادە پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ دەرھال جەندىنى كىيىپ، تەكىيىنى مۈرىسىگە ئالدى. ياغاچ چۆچەكنى بويىنغا ئېسىپ ياغاچ كەشنى پۇتىغا كىيدى. ئۇ «مىنۇسەۋاد شەھىرىگە يەنى، مەشۇقۇمنىڭ تۇرۇشلۇق جايىغا يېتىشسەم» دەپ، تەڭرىتائالاغا مۇناجات قىلدى. تەڭرىتائالانىڭ قۇدرەت پەرمانى بىلەن مۇشكۈل ئىشلارمۇ ئاسان بولدۇ. شاھزادە كۆزىنى يۇمۇپ ئاچقىچە ئۆزىنى مىنۇسەۋاد شەھەرىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا كۆردى. نەچچە مىڭ پەرسەڭ يولنى ئۇمۇر بويى مېڭىپمۇ تۈگىتەلمەس ئىدى. دېمەك كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە بولغان ۋاقىتتا بۇ يولنى بېسىپ بولدى. تۇتى قانىتىنى ھۇما قۇشنىڭ قانىتىدەك كېرىپ، شاھزادىنىڭ مۈرىسىدە ئولتۇرۇپ ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ بىرگە كەلدى.

جاھاندار سۇلتاننىڭ يارى مەشۇقىغا يېتىشىپ، ئۇنىڭ ھەۋىسىدىن خۇرسەنىد بولۇپ بەھرەۋەربانۇنىڭ ئاتىسىنىڭ خىزمىتىگە بارغانلىقى

رىۋايەتچىلەر مۇنداق ھېكايەت قىلىدۇ:

جاھاندار سۇلتان جەننەتتىن نىشان بېرىپ تۇرىدىغان شەھەرنىڭ دەرۋازىسىغا

يېتىپ باردى. ئۇ شەھەرگە كىرمەكچى
بولۇپ تۇرۇشىغا شاھىنىڭ مۇلازىملىرى
ئۇنى تۇتۇپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ
باردى. بۇ يەرگە باشقا ياقتىن بىرەر مۇ-
ساپىر دەرۋىش كېلىپ شەھەرگە كىرمەك-
چى بولسا ئۇنى ئاۋۋال ئوردىغا ئاپىرىپ،
ئۇنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى ساداقەتمەنلەر-
نىڭ يىغىلىشىغا مەلۇم قىلاتتى. بۇ بۇ دى-
ياردا ئۇزۇندىن بۇيان داۋاملىشىپ كېلى-
ۋاتقان بىر قائىدە ئىدى. پادىشاھ ئۇنى
كۆرگەندىن كېيىن ئىنچىكە تەھلىل قىلىپ،
ئىشق مەيدانىدا كەڭ - كۇشادىلىق تەلەپ
قىلغۇچى قەلەندەر لىباسلىق بۇ يىگىت-
نىڭ چىراي - تۇرقىدىن مىسكىنلىك
چىقىپ تۇرغانلىقىنى، بەخت يۇلتۇزىدىن
بىزار بولۇۋاتقانلىقىنى سەزدى. پادىشاھ
ھەيران بولۇپ:
— قەلەندەرلىكنى قايتا تەكرارلىغۇ-
چى بۇ غەيرىي كىشى قايسى ديار، قايسى
ئاۋات يۇرتتىن چىقىپتۇ؟ نېمە سەۋەبتىن
بۇ شەھەرگە داخىل بولۇپتۇ؟ — دەپ
سورىدى. شاھزادە سۆكۈت نىقابىنى يىر-
تىپ نۇتۇق پەردىسىنى ئاچتى. بايان
بەزمىسىگە جىلۋە بېرىپ ئەقىللىقلارنىڭ
ئەدەب - قائىدىسى بىلەن:
— ھىندىستان دۆلىتىنىڭ ئەتىۋارلىق،
ئادالەتلىك، ئىقباللىق تەخت ۋارىسىمەن.
ھەممە ئىشلار تەقدىرنىڭ بۇيرۇقىدىندۇر.
ئەزەلدىن پېشانەمگە پۈتۈلگەن قىسمەت
شۇنداق ئىكەن. ئوردىنىڭ پەيزى شەۋ-
قىدىن كېچىپ، تەگىرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى
بىلەن بۇ ئىشنى داۋاملاشتۇرۇش ھەۋىسى
بېشىمغا چۈشتى. ئوردىدىن ئامالسىز ئاي-
رىلىپ قەلەندەرلىكنى پادىشاھلىققا تەڭ
بىلىپ، دۆلەتنىڭ پەرماندارلىقىنى قول-
دىن بېرىپ، جاپا - مۇشەققەت يولىغا
قەدەم قويدۇم. تېگىرقاش ۋە دەككە-
دۈككىچىلىكلەرگە پىسەنت قىلماي، بۇ
سائادەتكە ئېرىشىش ئۈچۈن كۆپ تىرىش-
چانلىقلارنى كۆرسەتتىم. ئەلھەمدۇلىللاھ،
چەككەن رىيازەتلىرىم بىكار كەتمىدى
ۋە بەخت - سائادەت قۇشىنىڭ تىلەكلىرى
تەگىرىتائالاغا يېتىپ، مۇشەققەتلىك
ئۆمۈر سەپىرىنىڭ مۇشكۈلاتىدىن بۇ دۆلەت
بېساتىغا مۇيەسسەر بولدۇم، — دېدى.
پادىشاھ شاھزادىدىن بۇ خىل يوللۇق
ھەم تەسىرلىك سۆزنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ
قائىدە - قانۇنلارغا ئەمەل قىلىدىغان مۇلا-
يىم، ئەدەبلىك شاھزادە ئىكەنلىكىگە قايىل
بولدى. ئۆتكەندە كەلگەن ئەلچىلەر،
بەھرەۋەربانۇغا خەت يېزىپ مۇھەببەت
ئىزھار قىلغان ئىشلار ئېسىگە كەلدى.
شاھزادىنىڭ شۇ شەيدالىقىدىن ئېسىنى
يوقىتىپ، يۈرىكى پارە - پارە بولغانلىقىنى،
مەنسەپ - نەسەبىدىن ئايرىلىپ بۇ ۋىلا-
يەتكە يېتىپ كەلگەنلىكىنى بىلدى. لېكىن
ئەقىل مەسلىھەتچىلىرى پادىشاھقا شاھ-
زادىگە دوستانە مۇئامىلىدە بولىشىمۇ
گەپ - سۆزدە دىققەت قىلىپ، ئالدىراپ
پەردىنى يىرتماسلىققا مەسلىھەت بەردى.
پادىشاھنىڭ كۆڭلى - كۆكسى دەريادەك كەڭ
ئىدى. ئامالسىزلىقتىن كۆڭلى ئوچاقتەك
تاۋلانسىمۇ ئۆزىنى بىلمەسلىككە سېلىپ:
— ھەي قەلەندەر كاززاپ، ئەدەبسىز
گاداي، سەن نەدىكى بولمىغۇر سۆزلەرنى
دەۋاتىسەن؟ — دەپ غەزەپلەندى. ھەم:
— بۇ يالغانچى كاززاپنى ئوردىدىن
قوغلاپ چىقىرىڭلار. بارلىق كىشىلەرگە
ئىبرەت بولسۇنكى، يۇقىرىغا يامىنىشىپ
ئابروي قازىنىش ئۈچۈن كىشىلەر ھەر

خىل گۇناھلارنى سادىر قىلىدۇ. ئىززەت ۋە ھۆرمەت ئۈمىدىدە ئۆزىنى يالغاندىن شاھزادە دەپ تەرىپلىگەنلىكى ئۈچۈن ئۇ باشقىلارغا ھەيۋەتلىك كۆرۈنگەن بولۇ - شى مۇمكىن. ئۇنىڭ تەبىئىتىدە يالغانچىلىق تولىمۇ كۈچلۈكتۇر. يالغان سۆزنىڭ شولى- سىنىڭ دانالارنىڭ نەزەر كۆزىدە نۇر چاقنىتالمايدىغانلىقىدىن ئۇنىڭ خەۋىرى يوقتۇر، — دېدى. پادىشاھ شاھزادىدەك ئالىي تەبىئەت كىشىگە گۇمانلىنىش ۋە رەسۋالىقنى راۋا كۆرۈپ ئۇنى ساداقەت - مەنلەرنىڭ يىغىلىش ئۆيىدىن قوغلاپ چىقاردى. ئەمما يوشۇرۇن مەنلەردىن خەۋەردار كىشىلەر باشقىلارنىڭ تاشقى قىياپىتىدىنلا ئۇنى چۈشىنەلەيدۇ. شاھزا- دىنىڭ كىشىلەر بىلەن ئارىلىشىشقا ۋە بىرەر ئىش بىلەن شۇغۇللىنىشقا رايى بارمايتتى. ئۇ ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا نۇرغۇن كېچە - كۈندۈزلەرنى پادىشاھنىڭ نۇرلۇق ھۇزۇرىغا قاراش ۋە تەكرىتاتالانىڭ دەرگاھىغا ئىلتىجا قىلىپ ئەرز - ھال ئېيتىش بىلەن ئۆتكۈزدى.

شاھزادىنىڭ پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىدىن چىقىپ ھورمۇز بىلەن ئۇچراشقانلىقى

رىۋايەتچىلەر مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ: جاھاندار سۇلتان پادىشاھنىڭ ئوردىسىدىن چىقتى. شاھزادىنىڭ ئاتىسىنىڭ پەرۋىز ئاتلىق بىر ۋەزىرى بار ئىدى. ئۇنىڭ ھورمۇز ئىسىملىك بىر ئوغلى بار ئىدى. شاھزادە بىلەن ھورمۇز يېقىن دوست بولۇپ ئۆتەتتى. شاھزادە تۇيۇقسىز ھورمۇزنى كۆرۈپ قالدى. ھورمۇز ئۇچىسىغا ناھايىتى ئاددىي كىيىملەرنى كىيگەن، ئەھۋالىدا غۇربەتچىلىك ۋە غەمكىنلىك پەيدا بولغان ھالەتتە ئىدى. شاھزادە:

— بۇ بىگانە دۆلەتتە، ناتونۇش خەلق ئارىسىدا غېرىب - مۇساپىر بولۇپ يۈرۈشۈڭگە نېمە سەۋەب بولدى؟ نېمىشقا ئۆي - ماكانسىز، مىسكىن - بىچارە بولۇپ قالدىڭ؟ بۇ قەدەر جاپا - مۇشەققەتنى نېمە ئۈچۈن ئۆزۈڭگە راۋا بىلدىڭ؟ — دەپ سورىدى. ھورمۇز ئېھتىياتىنى قولدىن بېرىپ:

— بۇ دىيارنىڭ پادىشاھىنىڭ رۇخسا- رىدىن ئاتەشتەك نۇر چېچىپ تۇرىدىغان بىر قىزى باردۇر. ئۇنىڭ ئۈچۈن قۇل بولۇشنى جاھان خەلقى ئۆزلىرى ئۈچۈن بەخت ھېسابلىشىدۇ. مەن ئۇنىڭغا غايىبانە باغلىنىپ، ئۇنىڭ تورىغا چۈشكەن بېلىق - تەك، دەشتلەردە ئاۋارە مەجنۇن بولۇپ بۇ دۆلەتكە كەلدىم. ئەمدى جۇنۇنلۇق دەستىدىن جېنىم كۆڭلۈمنىڭ ئوتىدا مۇمدەك كۆيمەكتە. ئەمدى بۇنىڭغا داۋا تېپىلمايدۇ. ھەر قانداق خۇش پۇراق، كۆڭۈلنىڭ خۇش پۇرىقىدەك كۈچلۈك بولمايدۇ. چۈنكى ئۇ نازىنىن مېنىڭدەك ئورۇق ئۇۋۇنى ئوۋ ئار- غامچىسى بىلەن باغلىماقنى ئۆزى ئۈچۈن نومۇس ھېسابلايدۇ. مېنىڭدەك ئاددىي ۋە تۇپا - چاڭلارغا بۇلغانغاننىڭ شەيدالىقىغا يۈز تۇتۇشنى ئۆزىگە يۈزلەنگەن مەغلۇبىي- يەت دەپ بىلىدۇ. لېكىن ساڭا ياخشى خەۋەر بولسۇنكى، ئۇ بەخت - سائادىتىنى ئەۋجىگە چىقارغۇچى ھۇما قۇشى سېنىڭ دامىڭغا ئاسانلا چۈشىدۇ. چۈنكى ئۇزۇن مۇددەتتىن بېرى ئۇ سېنىڭ گۈزەل ئارزۇ- يۇڭ ۋە ۋىسالىڭ ھەۋىسىگە تەلمۈرمەكتە.

ئۇ هۇما قۇشى سېنىڭ ئىسمىڭنى بىلمەيدۇ.
ئۇ ئاي سېنىڭ نامىڭنى گـۈل سـاباھىدىن
ئاڭلاپتۇ ياكى مۇبارەك مېھرىڭنى چۈشـدە
كۆرۈپتۇ. ئەمدى ئۆزۈڭ ئېيتقىنا، ئىقبال
بۆشۈكىدىن بۇ نەس باسـقان تۇپراقـقا نە
تەرىقىدە چۈشتۈڭ؟ نېمە سەۋەبتىـن پادىـ
شاھلىق تەختىدىن گادايلىق قەسـرىسـگە
كېلىپ قالدىڭ؟ نېمە ئۈچۈن پەقىـرلىـق
كۇلاھىنى تەخت ۋارىسلىـقىـدىن زىـيادە
كۆردۈڭ؟ — دەپ سوردى. شاهزادە دەسـ
لەپ ھورمۇزنىڭ بەھـرەۋەربانۇغـا مۇپتـىلا
بولغانلىقىدىن رەشـك ئوتـىدا يانـغانىدى.
لېكىن ئىشقى شەۋقىنىڭ ئۇرۇقى جانانىڭ
كۆڭلىدە بىخ تارتقانلىق خەۋىرىنى ئاڭلاپ
كۆڭلى تەسكىن تېپىپ ھورمۇزنىڭ سىرلىق
خىلۋەت ماكانىغا قايتىشقا يول قويـمـدى.
شاهزادە شەھەرنىڭ سىرتـىدا تاڭ شامـلى
جانغا ھۇزۇر بېغىشلايدىغان خۇش پۇراقلىق
ئالاھىـدە بىر باغـچـا بەرپا قىـلـغانـدى.
ئاددىي مىسكىن ۋە غېـرىـب گادايـلار ئۇ
يەرگە بېرىپ كۆڭـلىنى شاھـزادىـنىڭ نۇر
شولىسىدىن ئاۋۇندۇراتتى. ئۇمىد تۇپىـلىـ
رىنى چېھرىلىرىگە سۈرتۈپ ئىشق كارخانـ

سىنىڭ رىۋايەتلىرىنى سۆزلىشەتتى. شاهزادە
بولسا يۈرىكىنى پارە - پارە، جىگەرلـىرىـنى
لەختە-لەختە قىلىپ، كۆزلىرىدىن تارام - تارام
ياشلارنى ئېتىكىگە تۆكەتتى. كۆز ياشلىرى
جۇلالىنىپ تۇرغان قىزىل لەئىلـدەك پەرـ
ۋىن يۇلتۇز تۈپىنى ۋە ئۈنچە - مارجانـ
لارنى رەشككە سالاتتى. جانانـىنىڭ ۋىـسال
غەملىرىنىڭ غۇبارلىرىنى ھەسـرەت ئۆيلـىـ
رىـگە تـۆكەتـتى. كـېـچەيـۇ كۈندۈز يار
تەنھالىقى ۋە مەھبۇب دوستلۇقىنىڭ خىيا-
لىنى سۈرەتتى. ھەمىشە ئوي - خىيالـىنىڭ
ئارزۇسى ۋە كۆڭۈل تەمەنناسىنىڭ ۋىسالى
يار ئىدى. ئۇنىڭغا ھەمنەپەس بولغـۇچـى
بىرەر كىشى كېلىپ قالسا بىردەم بولسىمۇ
غەم ۋە ئازابتىن شىكايەت قىلاتتى. ئۇنىڭ
تۇتىدىن باشقا دانا ھەمراھى ۋە مېھرىبان
مەسلىھەتچىسى يوق ئىدى. گاھ - گاھ
ئوتخانىدەك كۆكسىدىن مىڭلىغان جانلارنـى
كۆيدۈرىدىغان ئۈچقۇنلارنى چاچرىتاتـتى.
غەمكىن ۋە شور پېشانىلىقىدىن شـكايەت
قىلىپ بۇ زور ھارارەت ئۈچۈن تەڭرىدىن
ياردەم تەلەپ قىلاتتى.

شاهزادە ھورمۇزنى ئەنە شۇ باغچىغا
ئېلىپ كەتتى.

تۇتى شاھزادىنىڭ ئىشق خاتىرىسىنى تەسكىن تاپقۇزۇش ئۈچۈن ھەر خىل ھېكايىلارنى، ئىشق داستانلىرىنى سۆزلەپ دىلدارلىق قىلغانلىقى

تۇتى دانا ۋە زېرەك قۇش ئىدى.
شاهزادە تولىمۇ غەمكىن بولۇپ، پەرىشانـ
لىقتا چۆمۈپ مالامەت پەنجىسىگە چۈشكەن
ۋاقىتتا تۇتى سۆھبەتداشلىـقى ۋە كۆڭلى
يېقىنلىقى يۈزىسىدىن ئۇنىڭغا تەسەللى
بېرەتتى.

— ھەي، ئاشىقلارنىڭ باشچىسى،
ۋاي، كۆڭلى سۇنۇقلارنىڭ باش ھالقىسى،
ئۈمىدىڭ مەقسەت گۈلىنىڭ پۇرىقى ئۈنچىـ
ۋالا تېزلا كـۆڭـۈلـنىڭ خۇش پۇرىقىغا
قوشۇلمايدۇ. ئۆزۈڭنى غـەم - قايغۇ ۋە
دەرد - ئەلەمگە گىرىپتار قىلمىغىن. ئۈمىد
قولۇڭنى چارە ئاتا قىلغۇچى تەڭرىتائا-
لانىڭ ئىنايەت ئېتىكىدىن ئۈزمىگىن.

ئازابلىق ئاۋازىنىڭ تەڭرىتالانىڭ قۇلىقىغا ئاڭلانغانلىقىنى بىلمەيمەن، ئارزۇيۇك غۇنچىسى ئاخىرى مۇراد يامغۇرى بىلەن ئېچىلدۇ، تەمەننا كۆچىتىڭ مېۋە بېردۇ. بۇ تۇرمۇشتا ئومۇملاشقان كونا رەسىم - قائىدە شوكى، شەۋق ۋادىسىنىڭ تەشنالىرىنىڭ لېۋى سۇغا ئىنتىزار بولىدۇ. ئاخىرى ئۇلارنىڭ ساراسىملىقى يىراقتا قوغلىنىدۇ. قاراڭغۇ دۇنيانىڭ چېتىدىن يەنى — ھەيرانلىق، ئاپەت ۋە غۇربەتتىن ناھايىتى تېزلا نىجاتلىق ئالەمگە يېتىپ، مۇراد - مەقسەت بۇلىقىنىڭ سۈيىگە قاندۇ. سەن ئۆزۈڭ يالغۇز ھالدا كۆڭۈل بېرىپ شەيدالىقنى ئىختىرا قىلىپسەن. سەندىن بۇرۇن ئۆتكەن نەچچىلگەن ئالىي مەرتىۋىلىك سۇلتانلار ۋە خانلارمۇ ئاشىقلىق ئىلمىنى جۇنۇنلۇق مەيدانىدا جىلۋىلەندۇرۇپ، شەيدالىق ناغرىسىنىڭ سادىسىنى پۈتۈن جاھانغا ئاڭلاتقاندى. ئۇلارنىڭ ئىشقىغا كەلگۈن كەبى قىيىنچىلىق ۋە بالايى ئاپەت يۈزلەنگەندى. بۇلارنى ئاڭلاپ دىلى رۇستەمدەك مەردلەرنىڭ كۆڭلىمۇ سۇ بولغاندى. ئەي شاھزادە، بۇ ئىشلار يىگىرمە ياشلارغا يەتكەن سەندەك بىر شاھزادىغىلا ئۇچرىغان ئەمەستۇر. ئۇ گۇرۇھنىڭ گۆھەردەك مەقسەتلىرى بالايى ئاپەت دەريالىرىدىن ۋە ئالەم قەرىدىن چىقىپ ئاخىرى ئۇلار ئۆز مۇرادلىرىغا يەتكەندۇر، — دېدى، شاھزادە:

— ئەي دىلدار، غەمگۇزار دوستۇم، مەن ئەنە شۇ مۇھەببەت شارابىنى ئىچكۈچىلەرنىڭ بۇ يولدا تارتقان ئازابلىرىنىڭ ھەقىقىتىنى بىلىشنى ئارزۇ قىلىمەن. مېنى بۇ ۋەقەلەردىن خەۋەردار قىلىساڭ ھەم ئۇلارنىڭ نائۇمىدلىك مەنزىلىدىن چىقىپ، مەقسەت گۆھەرلىرىنى قولغا كەلتۈرۈپ مۇرادىغا يەتكەنلىكلىرىنى بايان قىلساڭ، — دەپ ئۆتۈندى.

تۇتىدىن ھەر خىل ھېكايەت، رىۋايەت ۋە ئاشىقلارنىڭ ئەپسانىلىرىنى ئاڭلىسا ئادەمنىڭ كۆڭلى ئېچىلىپ، چەكسىز ھۇزۇرلىنىدۇ. شاھزادىنىڭ دەرد - ئەلەمى كۆچەيگەندە ئۇ «ئۈمىد چىرىغى جىلۋىلىنىپ قايغۇلىرىم يېنىكلەپ قالسا ئەجەب ئەمەس» دەپ ئويلاپ ھەر ئاخشىمى تۇتىنىڭ دىلىغا ھۇزۇر بېرىدىغان داستان ۋە ئەپسانىلىرىنى ئاڭلاشنى قارار قىلدى. بۇ داستان ۋە ئەپسانىلەر بولسا شاھزادىنىڭ دىۋانە كۆڭلىنىڭ جاراھىتىگە مەلھەم بولغاي، دىلكەش ئاھاڭ بىلەن بايان قىلىنغان بۇ قىسسىلەر كۆڭۈلنى ئالداپ ئىشق ئوتىغا تەسكىن بەرگەي.

خوتەن شاھزادىسىنىڭ جۇنۇنلۇققا گىرىپتار بولۇپ، مېھرىبانۇنىڭ ئىشقىدا شەيدالىق ناغرىسىنى ياڭراتقانلىقى

تۇتى سۆزگە ئېغىز ئېچىپ مۇنداق بايان قىلدى:

خوتەن ۋىلايىتىدە بىر پادىشاھ بار ئىدى. پەلەكنىڭ قۇدرىتى بىلەن لەشكەرلىرى ئۇنى قىزغىن سۆيەتتى. ئۇ قۇياشتەك ھۆكمىنى ھەممىگە تەڭ يۈرگۈزەتتى. ئۇنىڭ بىر ئوغلى بار ئىدى. ئۇنىڭ ئاپتاپقا ئوخشاش يۈزىنىڭ ئەتراپىدا ياش مايسىلار كۆكلەمزار بولۇپ، دەرەخلەرنىڭ ئەتراپىدىكى قاپتارا مۈشكىدەك بۇرۇتى خەت

تارتىپ ئايدەك هالقا هاسىل قىلغانىدى. قامىتى باش باهار چىمەنزارلىقىدىكى يېڭى نوتىغا ئوخشايدىغان بۇ يىگىتنىڭ چىراي-تۇرقى تۇرمۇش گۈلشىنىدىكى دىلغا ئارام بېغىشلىغۇچى ئىدى. ئۇ پادىشاهلىق قائىدە - يوسۇنلىرىنىڭ زۆرۈرىيىتى بىلەن كاۋۇس، كەيقۇباتنىڭ يوللىرىدا دائىم شىكارغا چىقاتتى. ئوۋ ئوۋلىغان ۋاقىتتا يەل تاپاندەك ئۇچقۇر ئاتتا چېپىپ كېتىۋېتىپ ئوۋغا ئوق ئۈزەتتى. بەهرامىمۇ بۇ تېزلىكتىن چوقۇم كورغا ئوخشاش هېچنېمىنى كۆرەلمىگەن بولاتتى.

بىر كۈنى شاهزادە دەريا بويىدا بېلىق تۇتۇپ ئولتۇراتتى، تۇيۇقسىز يىراقتىن بىر سودا كېمىسى پەيدا بولدى. ئەمما ئىچىدە كېمىچى يوق ئىدى. شاهزادە كېمىنىڭ ئىگىسىز كەلگەنلىكىدىن هەيران بولۇپ بىر ئاز قاراپ تۇردى. شاهزادە كۆردىكى، بۇ پۈتۈنلەي قىممەت باهالىق جاۋاهىرلار بىلەن شاهانە تۈستە بېزەلگەن كېمە ئىكەن. كېمىنىڭ ئۈستىگە ئالتۇن رەڭلىك قىممەت باهالىق رەختلەر يېپىلغان بولۇپ، ئاستىغا ئېسىل گىلەملەر سېلىنغانىدى. گوياكى سەهەردىكى هىلال ئايدەك كۆرۈنەتتى، كېمە ناهايىتى تېز سۈرئەتتە كېلىۋاتاتتى. كېمىنىڭ ئىچىدە چىرايى جۇلالىنىپ تۇرىدىغان تولۇن ئايدەك گۈزەل نازىنىن كۈرمىڭ زىبۇ-زىننەت بىلەن ئاپتاپقا ئوخشاش جىلۋىلىنىپ تەنها ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ سۇمبۇل چاچلىرى يۈزىگە چىرمىشىپ نازلىق قاراشلىرى بىلەن دەريا بېلىقلىرىنى ئوۋلايتتى. كۆڭۆلگە تۇزاق سالغۇچى چاچلىرى جاهاننى كۆيدۈرگۈچى ئاپتاپنى كۆپكۆك نۇر دۇنياسى بىلەنلا چەكلەپ قويغانىدى.

شاهزادە ئۇنى كۆرگەن هامان بىر ئوق ئۇنىڭ قارشىسىدىن كېلىپ، كۆكرىكىگە قادالدى. ئۇ تورغا چۈشكەن بېلىقتەك نازىنىنىنىڭ دامىغا گىرىپتار بولدى. ئەمما كېمە قارا بوراندەك تېز ئۆتۈپ كەتتى، شاهزادە بىهوش بولۇپ يىقىلدى. مۇلازىملار شاهزادىنىڭ بىهوشلۇقىنى ئاپتاپنىڭ هارارىتىدىن دەپ بىلىپ يۈزىگە گۈلاپ چاچتى. هېچ مەنپەئەت قىلمىدى، ئاخىرى ئۇنى تەختىراۋانغا سېلىپ ئۆيىگە ئاپىرىپ پادىشاهقا خەۋەر بەردى. پادىشاه پەرىشان هالدا كېلىپ ئوغلىنى بۇ هالدا كۆردى ۋە جىن چاپلاشقان ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ ئۆلىمالارغا ئىلتىجا قىلدى. ئۇلار شاهزادىگە پەرى ئىشقىنىڭ چاپلاشقانلىقىنى بىلمەيتتى. ئۆلىما ۋە دانىشمەنلەر نەچچە رەت رەدنامىلەرنى ئوقۇپ دەم سالدى، بىراق پايدا بەرمىدى، هەممىسى ئامالسىز قالدى. شاهزادىنىڭ ئەهۋالىدا ئەسلا ئۆزگىرىش بولمىدى. ئۇنىڭ ئىشقى تېخىمۇ زىيادە بولۇپ كېسەلى ئېغىرلاشقا باشلىدى. پادىشاه بۇنىڭدىن ناهايىتى پەرىشان بولۇپ هۆكۈمالارغا يەنە ئىلتىجا قىلدى. دانىشمەن گۇرۇهىدىكى ئۇ كىشىلەر شەرقنىڭ داۋالاش ئۇسۇلى ۋە ئاشىقلار قانۇنى بىلەن ئەقىل كارخانىلىرىدىن نۇرغۇن ئىلاجىلار ئىزدەپ داۋالاپ باققان بولسىمۇ، يەنىلا ئۈنۈمى بولمىدى. بەلكى بۇ بىر توپ دانىشمەنلەر شاهزادىنىڭ پەرىشانلىق هالىتىنىڭ بىر پەرى سەۋەبىدىن بولغانلىقىنى بىلەلمىدى. ئۇنىڭ دەردىگە هەرقانچە قىلىپمۇ بىرەر ئىلاج تاپالمىدى. ئۇنىڭ كېسىلىگە هۆكۈمالار بېشى ۋە ئەقىللىق، دانا كىشىلەرمۇ ئاجىز كېلىپ ئۈمىدى ئۈزۈلدى. پەرزەنتىنىڭ غېمىدە پادىشاهنىڭ

يۈرىكى ئۈمىدسىزلىك ئوتىدا كۆيەتتى. ئۇنىڭ ئىلاجىسى ئۈچۈن بىتاقەت بولاتتى.

— ئەگەر قايسى كىشى شاھزادىگە داۋا قىلىپ ئۇنى ساقايتسا مەملىكەتنىڭ پۈتۈن خىراجىتىنى ئۇنىڭغا بېرىمەن، — دەپ جارچى چىقارتتى پادىشاھ.

بۇ ئىش مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى بۇلۇڭ-پۇچقاقلىرىغىچە ئاڭلاندى. ھەممە كىشى كېلىپ پۈتكۈل ئىقتىدارى ۋە چەكسىز تىرىشچانلىقى بىلەن شاپائەت قولىنى سۇنۇشتى. بەخت كەلتۈرگۈچى ھۇما قۇشىدەك جان-جەھلى بىلەن قىبتىرقىنىپ شاھزادىنى داۋالاپ كۆرەتتى، بىراق يەنىلا پايدىسى كۆرۈلمەيتتى.

ۋەزىرنىڭ بىر ئوغلى بولۇپ شاھزادە بىلەن بىرگە ئويناپ، بىر مەكتەپتە ئوقۇپ چوڭ بولغانىدى. ئۇ بۇ ئىشلاردىن خەۋەر تېپىپ شاھزادىنىڭ يېنىغا دەرھال يېتىپ باردى. ئۇ شاھزادىنىڭ چىرايى سارغىيىپ، تىلىغا سۆكۈتتىن مۆھۈر بېسىلغانلىقىنى، قېرىنداش بۇرادەرلىرىنى غېرىبلىقتا قويۇپ ئۆزى كارۋاتتا يانپاشلاپ ياتقانلىقىنى كۆردى. ۋەزىرزادە سەزگۈر بارماقلىرى بىلەن شاھزادىنىڭ تومۇر سوقۇش ئەھۋالىنى بىلدى، ئۆيىنى باشقىلاردىن خالى قىلىپ شاھزادىدىن:

— ئەي شاھزادە، بۇ سىر پەردىلىرىنى ئېچىپ، ئىچكى دۇنيايىڭدىكى ئىشلارنى ئوتتۇرىغا قويغىن، ئوقياغا ئوخشاش قېشى بار قايسى ئەگىم قاشنىڭ غەم ئوقى كۆڭلۈڭگە ئورۇنلاشتى؟ زۇلۇمنى تەرك قىلغۇچى قايسى جانان سېنىڭ سەبرى-ھوشۇڭنى تالان-تاراج قىلدى؟ ئەگەر ئۇ زۆھرە يۇلتۇزى بولغان ھالەتتىمۇ ئۇنى مۇئەللەقتىن دەرھال يەرگە چۈشۈرىمەن. ئەگەر ئۇ پەرىزات بولۇپ قانات قېقىپ ھاۋاغا پەرۋاز قىلغان بولسا ئۇنى تەدبىر ۋە ئەپسۇنلار بىلەن پەرمانىڭغا كىرگۈزىمەن، — دېدى. بۇ دوستانە سۆزلەرنى ئاڭلىغان شاھزادە دەرھال كۆزىنى ئېچىپ، ئايەتلەر ئوقۇدى. ئاندىن ئۆز سەرگۈزەشتىسىنى بايان قىلدى، ۋەزىرزادە دوستلۇق كەمىرىنى ھىممەت يولىغا باغلاپ:

— مەن بالىلىقىمدىنلا بەندىلىك كۆچىتىنى كۆڭلۈم ئېتىزىغا تىكىپ، جان جەۋھىرىمنى ۋاپا يولىغا چاچقانمەن. جېنىم تېنىمدىلا بولىدىكەن خىزمىتىڭدىن باش تارتمايمەن. ھەرقانداق ئىشقا بۇيرۇساڭ پەرمانىڭدىن چىقمايمەن، — دېدى.

ۋەزىرزادىنىڭ دوستلۇقى ۋە يېقىنلىقى سەۋەبىدىن شاھزادىنىڭ كېسىلى تامامەن ساقىيىپ ئاجىزلىقتىن ماغدۇرىغا كەلدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ۋەزىرزادىگە:

— مەيلى قانداق ئامال قىلىپ بولمىسۇن مەشۇقۇمنىڭ دىيارىغا يېتىشىم كېرەك. ئەگەر بەخت يار بولسا مۇرادىمغا يېتەرمەن. جانانىنىڭ كويىدا توپا-چاڭلارغا پېتىپ جان بەرمەكنى يەتتە مەملىكەت پادىشاھلىقىدىن ئەلا بىلىمەن، — دېدى.

ئۇلار مەسلىھەتنى پىشۇرۇپ قىممەتلىك جاۋاھىرلارنى ۋە ئوزۇق-تۈلۈكلەرنى تۆگىلىرىگە يۈكلىدى. تەڭرىتائالاغا تەۋەككۈل قىلىپ، ھېچ كىشىگە تۇيدۇرماي، ھېلىقى سېھىرگەر ئايىنىڭ كېمىسى كەتكەن تەرەپكە قاراپ يولغا چىقتى. ئۇلار سەپەرنىڭ جاپا-مۇشەققەتلىرىگە پىسەنت قىلماي تاغۇ-دەشتلەردە، جان ئالغۇچى سەھرايى قىيامەتتە توختىماي ماڭاتتى. غىزا ئورنىدا جانانىنىڭ غېمىنى يەپ

كۆزلىرى خىرە ۋە دىللىرى زىدە بولۇپ، كۆپ يول يۈردى. ئۇلار شۇ تەرىقىدە ھەر خىل سېھىرلەر يېپىنى ئۈزۈپ كېتىۋاتاتتى. تۇيۇقسىز ئارقىدىن تېز سۈرئەتتە ئىز بېسىپ كېلىۋاتقان بىر كىشىنى كۆردى. ئۇ ئادەم يېتىشىپ كەلگەن ۋاقىتتا ۋەزىرزادە:

— سەن نېمە ئادەمسەن؟ نەگە بارىسەن، — دەپ سورىدى.

— مەن بىر كېمىچى، مەن دائىم بېلىق تۇتۇپ ئۇنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ ئىنئام ئالاتتىم. بۇ ئىنئام ئائىلەمدىكى خوتۇن - بالىلىرىمغا تۇرمۇش خىراجىتى بولاتتى. ئاڭلىسام شاھزادەم غۇربەتلەرنى ئىختىيار قىلىپتۇ. پېقىر ئۆزۈمنىڭ تۇرمۇش خىراجىتى ۋە ئوزۇق - تۈلۈكۈمنى ئويلاپ كېتىۋاتىمەن. ئەمما ئىچكى دۇنيايىمدا شۇنداق بىر ھۈنىرىم باركى، ئەگەر بىر ساياھەتچى ئالتە ئاي بۇرۇن قۇرۇقلۇقتا يۈرگەن ياكى كېمە بىلەن دەريادىن ئۆتكەن بولسا، ئۇنىڭ تۇرقىغا قاراپلا ئۇنىڭ قايسى جايغا بارغانلىقىنى، ماكانىنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بېرەلەيمەن، تەڭرى تائالا ماڭا بۇ خاسىيەتنى ئاتا قىلغاندۇر، — دېدى ئۇ ئادەم. شاھزادە بۇ گەپنى ئاڭلاپ مەيىنىڭ لەززىتىدىن كەيپ بولغاندەك خۇشال بولۇپ، بۇ يىگىتنىڭ ھەمراھلىقىنى چوڭ ياردەم بىلىپ، ئۇنىڭدىن:

— يېقىندىن بۇيان دەريا يۈزىدە بىرەر كېمە ئۆتكەنلىكىنى بىلەمسەن؟ — دەپ سورىدى. كېمىچى دەرياغا بىرەر سائەت نەزەر سېلىپ تۇرغاندىن كېيىن:

— چىن ئەقىل - پاراسىتىمدىن شۇنداق بېشارەت كەلدىكى، بىر كېمە ناھايىتى تېز سۈرئەتتە ئۆتۈپ كېتىپتۇ، — دەپ جاۋاب بەردى. شاھزادە بۇ سۆزنى ئىشىتكەندىن كېيىن ئۇ ھۈنەر ئۇستىسىنىڭ ماھارىتىنى غەنىيمەت بىلدى. ئۇنىڭ جامىغا تەشنا لېۋى مەيدىن مۇراد تاپتى. ئۇلار خۇددى قارا بوراندەك تېزدىن يول يۈرۈپ نەچچىلىگەن مەنزىللەرنى باستى. بىر چاغدا ئۇلار يەنە ئارقىدىن ئوتتۇرا ياشلار چامىسىدىكى بىر كىشىنىڭ ئىز بېسىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇنىڭ تېز سۈرئىتىگە شامالمۇ يېتىشەلمەيتتى. ئۇ كېلىپ ھەمراھ بولدى.

— قاياقتىن كېلىۋاتىسەن، قايسى جايغا بارماقچىسەن؟ — دەپ سورىدى باشقىلار. ئۇ كىشى:

— خوتەن شەھىرىدىن كېلىۋاتىمەن. سىلەرگە ھەمراھ بولۇشنى ئارزۇ قىلىمەن. پېقىر ياغاچچى بولۇپ ئۆز ھۈنىرىمدە ئۇستا، ئىستېداتلىق ھۈنەرۋەنلەرنىڭ بىرىمەن. مېنىڭ كەكەم نەققاش مانىينىڭ قەلەم ئىشىنى قىلالايدۇ. ياغاچتىن كۆركەم، گۈزەل نەرسىلەرنى ياسايمەن. بۇنىڭغا گۇۋاھ بولغۇچى خەلق ئۇستۇمگە گۆھەرلەرنى چاچىدۇ. ئىرەم باغدا ياشىغۇچىلار كۆرسە ھۈنىرىمدىن بەھرىلىنىش ئۈچۈن بېشى بىلەن يۈگۈرۈشىدۇ. تېخى ئۇنىڭدىن زىيادىرەك يەنە بىر ھۈنىرىم بولۇپ، ياغاچتىن تەخت ياسايمەن. تەخت كەڭ قاناتلىق قۇشقا ئوخشاش ھاۋادا پەرۋاز قىلىدۇ. بىرەر كىشى ئۇنىڭدا ئولتۇرۇپ قايسى تەرەپكە بېرىشنى ئويلىسا مەقسەت مەنزىلىگە كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقىچە يەتكۈزىدۇ. شاھزادە قۇياش نۇرىدەك بالقىپ بۇ دۇنياغا كۆز ئاچقان ۋاقىتتا، جاھاننى ئاپئاق نۇرلىرى بىلەن نۇرلاندۇرغانىدى. بەختلىك ئىنكانىنىڭ قوچىقىغا جاھان-

نى ئۆرتەڭگۈچى ئاپتاپقا ئوخشاش بىر سەبىي ئوغۇل بالا ئورۇنلاشتى. مەن بۇ دۆلەتلىك بالا ئۈچۈن بىر بۆشۈك ياساپ ئەكەلگەنىدىم. بۇنىڭ ھەققىگە پادىشاھتىن ئىنئام ئېلىپ ھېسابسىز مال-دۇنياغا ئىگە بولغانىدىم. ئەمدى بولسا مەن خۇداۋەندە كېرىم ئاتا قىلغان بۇ ئىنئاملارنى ئارىمىزدىكى دوستلۇق زەنجىرى دەپ بىلىپ، سىزگە بولغان شۇ دوستلۇق مەجبۇرىيىتىمنى ئادا قىلماقچىمەن. شۇڭا بۇ غۇربەت ۋە سەرسانلىقتا شېرىك بولۇپ ئۆزۈمنى خۇدا يولىدا سىزنىڭ خىزمىتىڭىزگە تەقدىم قىلسام، دەپ كەلدىم، — دېدى. شاھزادە ياغاچچىنى پاك، دىيانەتلىك كىشى ئىكەن، دەپ بىلدى ۋە ئۈمىد پالتىسى بىلەن كوڭۇلسىزلىكلەرنى كېسىپ ئىلگىرىلەپ ماڭدى. سەپەرنىڭ جاپا-مۇشەققىتى ۋە يولنىڭ ئازابى بۇ دەرىجىدە ئىدىكى، قەدەم باسقانلىكى جايدا ھەر دائىم چوڭ مۇشكۇلچىلىكلەرگە يولۇقاتتى. باشلىرىدىن غەم دەرياسى ئېقىپ ئۆتەتتى. خۇددى توپان سۇيىنىڭ دولقۇنلىرىدەك بالايىئاپەتلەر ئۇلارغا يۈزلىنەتتى. كېمىچى يىگىت شاھزادىگە ھەزرىتى نوھ ئەلەيھىسسالامغا ئوخشاش قولداش بولدى. ئۇ شاھزادىنى سۇغا غەرق بولغاندەك غايىب بولغان ھېلىقى كېمە تەرەپكە باشلاپ شامالغا ئوخشاش كېچە-كۈندۈز توختىماي ئۇتلۇق باياۋاندا يول يۈرەتتى.

شۇ ئەسنادا يولدا ئۇلار بىر توپ دەرەخنىڭ ئاستىدا ئولتۇرغان بىر مويسىپىت كىشىنى كۆردى. ئۇ كىشىنىڭ چاچلىرى كۈمۈشتەك ئاقارغانىدى. بوۋاي بىر دۆۋە سۆڭەكنى جەملەپ، ئۇنى ئۆكۈز سۈرىتىدە ياسىدى ۋە بىر ئۇچۇم سۇنى ئۇنىڭغا سەپتى. بىردىنلا سۆڭەككە دەم، ئىسسىقلىق كىرىپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر قەۋەت گۆش، ۋە تېرىلەر قوندى. ئۇ كىشى تەڭرىتائالانىڭ قۇدرىتى بىلەن سېھرى ئارقىلىق ئۆلۈككە جان كىرگۈزدى. ئۆكۈز تىرىلگەن ھامان مۆرەشكە باشلىدى. ئۇلار بۇ ۋەقەنى ئېنىق كۆرۈپ ھەيران بولغانلىقىدىن تۇرغان جايىدا سۆڭەكتەك قېتىپ تۇرۇپ قېلىشتى. ۋەزىرزادە شاھزادىگە:

— شۈبھىسىزكى، بۇ نۇرلۇق مويسىپىت كىشى ھەزرەت خىزىر ئەلەيھىسسالامدۇر. ئۇنىڭ ئۇچۇمىدا ھاياتلىق سۈيى دائىم تەييار تۇرىدۇ. ئەمدى سېنىڭ بەختىڭ ئېچىلىپ، ھەزرىتى ئىسكەندەرنىڭ تەلىيى ساڭا يۈزلىنىپتۇ. كىشىلەر بۇ دەشتتە دائىم ئۆلۈم دەھشىتىگە ئۇچراپ تۇرىدۇ. ئەمدى تېز بېرىپ، بېشىڭنى ئۇنىڭ ئايىغىغا قويۇپ، ئىش-كۈشلىرىڭنى ئۇنىڭ ھىممىتىدىن تەلەپ قىلغىن. بەلكىم ئۇ قولۇڭنى تۇتار. غۇبار قەدىمىڭنى ئىپتىخار ئېتىكىگە ئۇرغىن، غەم-قايغۇدىن سېنى نىجاتلىققا ئېرىشتۈرگەي، — دېدى.

شاھزادە ئۇ مويسىپىت كىشىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ ئەرز-ھالىنى بايان قىلدى. مەقسىتىنىڭ گۆھەردەك ھاسىلاتى ئۈچۈن مەسلىھەت سورىدى. مويسىپىت كىشى:

— ئەي يىگىت، مەن ناھايىتى زەئىپ ۋە ئاجىزمەن. ھەتتا ھاسىسىز ئايىغىمنى يەردىن كۆتۈرەلمەيمەن. شۇ ھالىم بىلەن سىلەرگە قانداقمۇ ياردەمدە بولالايمەن، — دېدى. شاھزادە:

— ئەي سۈرىتى كۆزىمىزگە ياش كۆرۈنگەن كىشى، مۇشكۇللەرنى ئاسان قىلىش سەندىن كۈتىدىغان ئۈمىدىمىزدۇر.

سەن بىر مەسىھاسەن. بىزلەرنىڭ تەمەننا كوچىلىرىدا ئىزدەپ سەرسان بولغان خىزىرىمىزسەن. بىزلەر بولساق ئۈمىد يولىنى يوقاتقان كىشىلەرمىز. تەگرىتاالانىڭ ھۇرمىتى ئۈچۈن رەھىم-شەپقىتىڭدىن مەھرۇم قىلمىغىن. بىز مىسكىن غېرىبلارنىڭ ھالىدىن ئىنايەت نەزەرىڭنى قاچۇرمىغىن، — دېدى. مويسىپىت كىشى:

— مەن نەدىمۇ خىزىر، مەسىھ بولاي. مەن بىر ئاددىي كىشىمەن. خەلق ئارىسىدىن ئۆزىنى چەتكە ئالغان ۋە كىشىلەر ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتلەردىن قېچىپ بۇ دۇنيانىڭ تۇرمۇشىدىن ئۈمىد ئۈزگەن بىر موماي مۇشۇ ئەتراپتا ئولتۇرىدۇ. ئۇ موماي دۇنيادىن قول ئۈزگەن، ھىممەت ئېتەكىنى تۇرمۇش روزىغارىدىن ئايرىغان بولۇپ، بىر باياۋاندا ئۇ دۇنيالىقى بار پاك بىر قىزى بىلەن تەگرىتاالانىڭ ئىبادىتىگە مەشغۇل ئىدى، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش تايانچىسى يالغۇز سىيىرى ئىدى. بىر كۈنى بىر شىر ئۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىپ بېرىپ سىيىرنى پارە-پارە قىلىپ يەۋەتتى، شۇنداق قىلىپ تۇرمۇش كەچۈرۇش ئۇلارغا تەس بولدى، تائەت-ئىبادەتكە مەشغۇل بولۇش ئۈچۈن بەدىنىگە قۇۋۋەت بولمىسا بولمايتتى. ئۇلار گىياھلارنى يەپ كۈن ئۆتكۈزەر ئىدى. تەگرىتاالا ئۇلار ئۈچۈن بۇ ھاياتلىق سۈيىنى ماڭا ئاتا قىلدى. بۇ سۇدىن بىر تامچە ئىچىپ ھەر قانداق ئۆلۈككە تېمىتسا تەگرىتاالا ئۇنىڭغا جان ئاتا قىلىدۇ. بۇ قان ئىچكۈچى دەشتتە ئۇ ئىككى ئاجىزەنىڭ بىچارىلىقى يۇقىرى پەللىگە يەتكەنىدى. ئۇلارنىڭ نالە-زارى تەگرىتاالانىڭ دەرگاھىغا يېتىپ تەگرىتاالادىن ماڭا بىر خىتاب كەلدى، سۇنى سىيىرنىڭ سۆڭەكلىرىگە تېمىتتىم. سىيىر يوقلۇقتىن ھاياتلىق ئالىمىگە پەيدا بولۇپ، ئۇلارغا قايتىدىن تۇرمۇش يۆلەنچۈكى بولدى. مېنىڭ مۇشۇ سۇدىن باشقا ھېچقانداق مۈلكۈم يوقتۇر، ئەگەر بۇنىڭغا ھاجەتمەن بولساڭلار بېخىللىق قىلماسمەن، — دېدى. شاھزادە:

— ئەي تەلەيلىك بوۋا، ھەرقانداق ھالەتتە ئاجىزلىقىمىزغا رەھىم قىلىپ خىزىردەك پاسىبانىمىز بولغىن. يەنى بۇ غۇربەتتە بىزگە ھەمراھ بولۇپ ياردەم قولۇڭنى سۇنغىن. بۇ چۆل-باياۋاندا جاپا-مۇشەققەت ۋە راھەت-پاراغەتتە بىز بىلەن بىللە بولۇپ، بىزنىڭ شاپائەتچىمىز بولغىن. سېنىڭ ۋۇجۇدۇڭدىن كۆڭلىمىزگە قۇۋۋەت ھاسىل بولۇر، — دېدى.

بوۋاي بۇلارنىڭ سۆزىدىن تەسىرلىنىپ، ئۇلارغا ھەمراھ بولدى. ئۇلار بىرلىكتە ھېلىقى دەشتلەرگە راۋان بولدى.

خىزىر سۈپەت كىشىنىڭ شاھزادىگە ھەمراھ بولۇپ مەقسەت يولىغا قەدەم قويغانلىقى، ۋەزىرزادىنىڭ مەھەللە دىۋىنىڭ ماكانىغا يېتىپ بېرىپ ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، يولنى ئۇ ۋەھشىدىن پاك قىلغانلىقى

شاھزادە بۇ خاسىيەتلىك خوجەستىنىڭ ھەمراھلىقىدا يولغا چىقتى. ئۇلار مەنزىلمۇمەنزىل يول يۈرۈپ، بىر باياۋانغا يېتىپ باردى. بۇ ماكاننىڭ ھاۋاسى دوزاخ-

تەك ئازابلىق ۋە ئاسمىنى جەھەننەم ئاسـ
مىنىدەك ئۇقۇبەتلىك ئىدى. سۈيى قايناق
سۇدەك قىزىق بولۇپ ئادەمـنىڭ جىسـمـنى
ئالاتتى. دەرەخـلەر ئـۆزىـنىڭ زەھەرلـىك
يەلان كەبى جان ئالغۇچ ھالىتىدىن نومۇس
قىلىپ بىئارامـلىق ئوتىدا كـۆيەتـتى. بۇ
قورقۇنچلۇق باياۋاننى كۆرگەندىن كېيىن
شاھزادىنىڭ ھوشى بېشـدىن ئۇچۇپ قور-
قۇشقا باشلىدى. باشقىلارنىڭمۇ قورقۇنچتىن
تەنلىرى لەرزىگە كەلدى. بۇ غايەت قور-
قۇنچتىن ئۇلارنىڭ يـۈزلىرىدىن چۆكۈن-
چۆكۈنلەپ تەرلەر ئاقاتتى.

شاھزادە مويسىپىت كىشىدىن:

— ئۆزىنىڭ كۈچلۈك ھـارارىتى بىـ
لەن دوزاخنىڭ ئوتىنى سۇ قىـلىدىغان بۇ
قانداق ماكاندۇر؟! — دەپ سورىدى. جا-
ھان ئىشلىرىدىن خەۋەردار بولـغان موي-
سىپىت كىشى:

—بۇ دىۋە-ئالۋاستىلارنىڭ ماكاندۇر.
مەھلىل ئىسمىلىك جاھاننى خاراب قىلغان
بەدرەك ھەم بەدھەيـۋەت بىر دىۋە باردۇر.
بۇ ئەتراپتا ۋە باشقا ھەر قايسى يەرلەردە
نۇرغۇن يېزا-قىشلاقلار بار ئىدى، ئۇ دى-
ۋىنىڭ شۇملۇقىدىن خاراب بولۇپ كەتتى،
شۇ يەرلىك خەلقلەر ئۇ قانخورنىڭ كۈندى-
لىك تاماقىغا ئايلاندى. ھازىر بۇ ئەتراپ-
تىكى يۈز پەرسەڭ يولغىچە بولـغان ئارى-
لىقتا ئادەمزاتنىڭ قارىسىمۇ يوقتۇر. كى-
يىك ۋە قۇلانلارنىڭ ئىزىمۇ كۆرۈنمەيدۇ.
بۇ دىۋە پىل ۋە كەركىدانـلارنىلا ئەمەس،
شىر ۋە يولۋاسنىمۇ يەيدۇ، بۇ ئەتـراپتا
ئاۋاتلىق يوقتۇر. شەھەرلـەرنىڭ ھەممىسى
مۆشۈكياپىلاقنىڭ ماكانى بولۇپ، چىمەن-
لەردە قاغا-قۇزغۇنلار ئۇۋا ياسىغاندۇر. بۇ
ناپاكنىڭ ۋۇجۇدى ھەممە يەرگە بالا بولغان-

دۇر، — دېدى. شاھزادە:

— ئەي ئەقىللىق بوۋا، سەن بىزدىن
خېلىلا داناسەن. ئـېيتقىنا، ئەمدى بۇ
بالا تېشى ئۆتەر يولىمىزدىن قانداق كۆتۈ-
رۈلگەي، — دېدى. بۇ مـويـسىپىت كۆپنى
كۆرگەن كىشى ئىدى. ئۇ:

— ئەي شاھزادە، ئاينىڭ بېشـدىن
ئۇن بەشكىچە ئۇۋىغا چـىقىش، ئۇن بەش
كۈن يەنى ئاينىڭ ئاخىرىغىچە ئۇخلاش بۇ
بەدبەخت دىۋىـنىڭ ئادىتىـدۇر. ئۇ شـىكار
قىلسا ھەرقانداق جانىۋارنـى بىر يالـماپلا
يۇتۇۋېتىدۇ. ئەگەر ئۇنى يوقاتماقـچى بول-
غان ئادەم ئۇ ئۇخلاۋاتقاندا بىر ئامال قى-
لىپ باقسا، بەلكىم ئۇنى يوقلۇق ئالـىمگە
يوللاش ئېھتىمالى باردۇر. ئەگەر ئۇ ئويـ
غاق چاغدا پۈتۈن ئالەم ئەھلى جەم بو-
لۇپ ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلـسىمۇ بىر تال مو-
يىنى تەۋرىتەلمەيدۇ، — دېـدى. ئۇلار ھې-
ساب قىلىپ كۆرگەنىدى، ھازىر دەل ئاي-
نىڭ يېرىمى بولۇپتۇ. شاھزادە بۇنى ئىش-
نىڭ ئوڭ كېلىشىنىڭ بەلگىسى دەپ بىلىپ،
پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي دوستلىرىدىن دى-
ۋىنى يوقىتىشقا ياردەم بېرىشنى تەلەپ قىل-
دى. ھېچبىرى جۈرئەت قىلالمىدى. ۋەزىر-
زادە باشقىلارنىڭ بۇ ئىشتىن قورقۇۋاتـقانـ
لىقىنى بىلدى. بۇ ئىشتا ئـۆلۈم خـەۋپى
كۆزگە كـۆرۈنۈپـلا تۇراتـتى. ۋەزىـرزادە
جىددىي تۇستە ئىنتايىن چـوڭ غـەيـرەت
بىلەن بۇ ئىشنى ئۆز ئۈسـتىگە ئالـدى. ئۇ
شاھزادىدىن رۇخـسەت ئالغانـدىن كېيـىن،
ئۇمىد قولـىنى «تەڭرىتـائالا» دەپ تەۋەك-
كۈلگە سۇنۇپ، بالا مەيدانىغا يـۈزلەنـدى.
بىر نەچچە پەرسەڭ يول يۈرگەنـدىن كې-
يىن يىراقتىن تاملىرى پەلەككە تـاقاشـ
قان، راۋاقلىرى ئاسمان بىلەن بوي تالاشـ

قان بىر ئىمارەتنى كۆردى. ۋەزىرزادە دى‌ـ
ۋىنىڭ قورقۇنچىسىدىن يېنىك ـ يېنىك قە‌ـ
دەملەر بىلەن يوشۇرۇنۇپ يۈرۈپ، دەرۋا‌ـ
زىغىچە شۇنداق ئاستا يېتىپ كەلدىكى، ئا‌ـ
يىغىنىڭ ساداسى ئۆزىنىڭ قۇلىقىغىمۇ ئاڭ‌ـ
لانمايتتى، ئېچكىرى كىردى. غايەت قور‌ـ
قۇنچ ھەم ۋەھىمىدىن پۈتۈن بەدىنى لەر‌ـ
زىگە كېلىپ جىگىرى تۇزلۇق سۇدا قايىن‌ـ
غاندەك بولاتتى. يۈرىكى سىقىلىشتىن قە‌ـ
لەمدەك تىك بولغانىدى. تۇيۇقسىز قاياق‌ـ
تىندۇر بىر گۈزەل نازىنىن گۈلئەندام
يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ جامالىنى بىر كۆرۈپ
قالغان كىشى دىۋانە بولاتتى. ئۇنىڭ قارا
مېڭى ئەقىل سەبرىلىرىنى يوق قىلاتتى.
ۋەزىرزادە ئۇ ئاي سۈپەت گۈزەلنى كۆرۈپ
چىمەنلەر ئۈستىدىن تاماشا قىلغۇچى شەي‌ـ
دا بۇلبۇلدەك ھوشىدىن كەتتى. ھېس ـ
تۇيغۇسىنى يوقىتىپ گويا تامدىكى سۈرەت‌ـ
تەك ھەرىكەتتىن توختىدى. ئۇ سەرۋى
قامەت گۈزەل لەرزان مېڭىپ ۋەزىرزادى‌ـ
نىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ياقۇت لېۋىدىن
گۆھەر سۆزلىرىنى تۆكۈپ:

— ھەي، ئەجىلىڭنىڭ توشقانلىقىنى
بىلمەمسەن؟ بۇ قانخور دىۋىنىڭ ماكانىدۇر.
بۇ يەردە قۇشمۇ قانىتىنى ئەركىن ئاچالماي‌ـ
دۇ، نېمە سەۋەبتىن ئۆز ئايىغىڭ بىلەن
لەھەڭنىڭ ئاغزىغا كەلدىڭ؟ نېمە سەۋەب‌ـ
تىن ئۆزۈڭنى ئۆلۈم دامىغا سالدىڭ؟ يا
سەن تۇرمۇشتىن تويۇپ ھاياتىڭدىن مالال‌ـ
لىق ھېس قىلغانمىدىڭ؟ — دەپ سورىدى.
ۋەزىرزادە:

— ئەي گۈزەل پەرى، غايەت زور بىر
مۈشكۈلۈم باردۇر. ناھايىتى چوڭ دەرد‌ـ
ئەلەمگە گىرىپتار بولغانمەن، ئەمما ئالدى
بىلەن سەن ئۆز مۈشكۈلاتىڭنى بايان قىل‌ـ
غىن، باھارنىڭ گۈل ـ چېچەكلىرىمۇ سې‌ـ
نىڭ بۇ يۈمران، نازىنىن رۇخسارىڭ ئال‌ـ
دىدا خىرە كۆرۈنىدۇ، باھار پەسلى سېنىڭ
بۇ يۈزۈڭ ئالدىدا قەدىرسىزدۇر. نېمە سە‌ـ
ۋەبتىن بۇ دىۋىنىڭ ماكانىغا كېلىپ قال‌ـ
دىڭ؟ نېمە سەۋەبتىن بۇ ئىشلارغا كۆڭۈل
بەردىڭ؟ ھەقىقىي ئەھۋالىڭدىن، كەيپىيات
ھالىڭدىن مېنى ئاگاھ قىلغىن، — دېدى. ئۇ
ھۆر سۈپەت بۇ سۆزلەردىن تەسىرلىنىپ،
كۆزلىرىدىن گۈل رۇخسارىغا ئېتەك ـ ئېتەك
ياشلار تۆكۈپ:

— مەن ئەسلى شاھ بېغىدىكى ئارزۇ‌ـ
لۇق گۈل ئىدىم، ئىسمىم پەرىنەژادتۇر.
شەھرىيارلىق بىر گۆھەرچىنىڭ گۆھەردەك
ئەتىۋارلىق قىزىمەن. شاھ ئاتام مېنى مەنۇ‌ـ
چېھر دېگەن كىشىگە تويلاپ بەردى. شاھ‌ـ
لارنىڭ شاھى بولغان مەنۇچېھر نامدار پا‌ـ
دىشاھلار ۋە خاقانلاردىن باج ئالاتتى. ھەت‌ـ
تا ئۇلارنىڭ بېشىدىن شاھلىق تاجىنىمۇ
ئېلىۋېتەلەيتتى. بۇ دىۋە شەھەر ئەتراپى‌ـ
دىكى خەلقنى بىر ـ بىرلەپ يەپ تۈگەت‌ـ
تى. ئاندىن پايتەختكە ياۋۇز، مۇدھىش
قولىنى ئۇزىتىپ شەھەر ئاھالىسىنىمۇ ئاستا‌ـ
ئاستا يەپ بولدى. ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن
نە شەھەر ۋە يېزا ـ قىشلاقتا ئادەم جىنى‌ـ
سىدىن ئەسەر قالمىدى. شاھ قەسرىدە چىن
بۇتلىرىغا تەنە ياغدۇرغىدەك ئاي يۈزلۈك
كېنىزەكلەر بار ئىدى. نازىنىن كۈتكۈچى‌ـ
لەر ئۆز ھۆسن غۇرۇرى بىلەن جاھاننى
كۆيدۈرگۈچى قۇياشنىمۇ ئۆزىگە تەڭ كۆر‌ـ
مەيتتى. دىۋە بۇ جايغا كىرىپ ئۇلارنىمۇ
يەپ يوقلۇق مەنزىلىگە ئۇزاتتى. ئاخىرى
پادىشاھنىڭ ھەرەم سارىيىدا مەن ۋە دەۋ‌ـ
رانىنىڭ شاھەنشاھىدىن باشقا كىشى قالمى‌ـ
دى، بىر كۈنى ئۇ قارا ئالۋاستى دىۋە

كېلىپ شاھىنشاھنى سۇندۇكنى تۇتقاندەك تۇتۇپ ئۇنىڭ بۇلبۇل جېنىنى جەننەت بېغىغا ئەۋەتتى. ئاندىن مېنى كۆتۈرۈپ بۇ جايغا ئېلىپ كەلدى. ئەمدى سەن ئېيتقىن، نە سەۋەبتىن ئۆز ئايىغىڭ بىلەن ھالاكەتكە يول ئېلىپ بۇ ئەجدىھانىڭ ئېغىزىغا قەدەم قويدۇڭ، — دېدى. ۋەزىرزادە بارلىق سەرگۈزەشتىسىنى ئېيتىپ بۇ يەرگە نېمە سەۋەبتىن كەلگەنلىكىنى چۈشەندۈردى. پەرىنەژاد بۇ سۆزلەرنى ئىشىتكەندىن كېيىن گۈلدەك تەبەسسۇم قىلىپ:

— ئەي ئەجىلى يەتكەن بىچارە، مۇشكۈلچىلىك ئاسانلىقچە سېنىڭ ئۈستۈڭدىن يوقالمايدۇ. بۇ زالىمنىڭ قولىدىن ئوڭاي قۇتۇلالمايسەن، سەن ئاڭلىغانمىدىڭ؟ ئۇ تاغ-زېمىننى بىر كۆچەش بىلەن ئورنىدىن قوزغىيالايدۇ. پىل ئۆگەتكۈچى ئۇستىلاردىن نەچچىسى ئۇنىڭغا ئەسىر بولغان. ئەمدى ئورنىڭدىن تۇرغىن. ھازىر بەدىنىڭدە ماجال، پۇتۇڭدا كۈچ-قۇۋۋەت بار چاغدا قاچقىن. ئەجەلگە بىھۇدە يول ئېلىش ياخشى ئەمەستۇر، — دېدى.

ۋەزىرزادە:

— ئەي قۇياشنىڭ سىماسى، جاننى ئېرىتكۈچى سۆزلىرىڭ ئەقىلگە بىشارەتتۇر، ھەم پېقىرغا پايدىلىقتۇر. ئەمما تەڭرى تائالا خالىسا تەدبىر-ئىلاج بىلەن چۈمۈلىدەك زەئىپمۇ ئەقلىنىڭ مەدەتكارلىقى بىلەن تاغدەك چوڭ پىلنى يىقىتالايدۇ. بۇنداق ئىشلار كۆپ بولغاندۇر. ئەگەر سەن مېھرىبانلىق كۆرسىتىپ مېنىڭ چارە ئىزدىشىمگە يول كۆرسەتسەڭ بۇ ئىشقا ئىنشائاللا كېپىللىك قىلالايمەن، — دېدى. ئۇ يۇلتۇز سۈپەت:

— ئەي ياش، بىلگىن ھەم ئاگاھ بولغىنىكى، بۇ دىۋىنىڭ ھالاكىتىگە ھېچقانداق نەرسە تاقابىل تۇرالمايدۇ. شۇنداقتىمۇ بۇنىڭ پەقەت بىرلا ئامالى بار. ئۇ بولسىمۇ سەن بىر قارا ھەرىنى تاپقىن. ئۇنىڭ قانىتىغا ھەسەل سۈرتۈپ دىۋە ئۇخلاۋاتقان چاغدا، دىۋىنىڭ بۇرنىغا كىرگۈزۈۋەت. ھەرە دىمىغىغا بارغاندىن كېيىن قىچىشىپ دىۋە شۇئان ناھايىتى شىددەت بىلەن چۈشكۈرىدۇ. ئەگەر چۈشكۈرۈش بىلەن تەڭ ھەرە دىمىغىدىن چىقىپ كەتسە دىۋە سېنى دەرھال پارە-پارە قىلىۋېتىدۇ. ئەگەر ھەرە دىمىغىدىن چۈشمەي يۇقىرى ئۆرلەپ دىۋىنىڭ مېڭىسىگە ئورۇنلاشسا ئۇ چاغدا ئۇ دەرھال جان بېرىدۇ، — دېدى.

ۋەزىرزادە:

— مەن ئۆلۈمدىن ھەرگىز قورقمايمەن. دىۋىنىڭ ھەيۋىتىدىن قورقۇپ ئىككىلىنىپ قالمايمەن. ئەگەر تەڭرى تائالا رەھىم-شەپقەت قىلىپ، بۇ بەدھەيۋەت دىۋە بىر تەرەپ بولسا، ئالەم ئەھلى ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇپ نىجادلىققا چىقار. شاھزادىنىڭ خىزمىتىدە جان پىدا قىلىشىم تېخىمۇ ئۇلۇغ، ئەلا ئىشتۇر، — دېدى.

ۋەزىرزادە تەڭرى تائالاغا شۈكرى سانا ئوقۇپ، تەۋەككۈل نىقابىنى يۈزىگە تارتىپ دىۋە بار جايغا كەلدى. ئۇ تاغ چوققىسىدەك يوغان بىر قارا دىۋىنىڭ ئۇخلاپ ياتقانلىقىنى كۆردى. دىۋىنىڭ بېشىدا دەرەخنىڭ شېخىدەك ئىككى مۈڭگۈزى بولۇپ، چىنارغا ئوخشاش ئىككى خارتۇمىنى يەرگە قويۇۋالغانىدى. يۈزى پىلدەك، بەدىنى ئۆكۈزدەك، ئاغزىدىن ئوت چىقار ئىدى. پۈتۈن بەدىنى ئېيىققا ئوخشاش تۈك بىلەن قاپلانغانىدى، ئۇنى كۆرگەن ئادەمزاتنىڭ كۆزى شۇ ھامان قاراڭ-

غۇلشىپ، ئەقىل ـ ھوشى ۋە خىيال ـ پىكـ
رى تۇتۇقلىشاتتى. ۋەزىـرزادە دىۋىـنىڭ
بەدىنىنى كۆرۈپ بەدىنى تىكەنلەشتى. قولـ
نى تەگرىنىڭ ئىنايىتىگە سۇنۇپ، ھىممەت
كەمىرىنى بېلىگە چىڭ باغلاپ، ئۇ گۈلـ
ئەندامنىڭ يول باشلىشى بىلەن گىياھلار
ئارىسىدىن بىر قارا ھەرىنى تاپتى. ئاندىن
دىۋىنىڭ بۇرنىغا يېقىنىراق كېلىپ كۆردىـ
كى، دىۋە ھەر قېتىم نەپەس ئالغاندا تۇپـ
راقنى چاڭدەك توزۇتۇپ ھاۋاغا سورۇيتـ
تى. ئۇنىڭ نەپىسى بوراندىنمۇ كۈچلۈك
ئىدى. ئۇ نەپەس ئالغاندا ئىككى ـ ئۈچ تاـ
ناپ يەردىن ئوت ـ چۆپ، ئۇشىاق قۇم،
تاشلار كېلىپ دىۋىنىڭ دىمىغىغا ئۇرۇلاتـ
تى. ۋەزىرزادە ھەرىنىڭ قانىتىغا ھەسەل
سۈرتكەندىن كېيىن دىۋىنىڭ بۇرنىغا ئۇـ
ۋۇلاپ تۇتتى. دىۋە نەپىسىنى ئىچىگە
نارتىشى بىلەن تەڭ ھەرە ئۇنىڭ دىمىغىغا
كىرىپ كەتتى. ۋەزىرزادە بىلەن پەرىنەژاد
ئىككىسى بىر بۇلۇڭدا گىياھلار ئارىسىغا
يوشۇرۇنۇپ تۇردى. دىۋە دەرھال ئورنىـ
دىن تۇرۇپ قاتتىق چۈشكۈردى. ئۇنىڭ
ساداسىدىن تاغلار تىترەپ كەتتى. ھەرە
بولسا دىۋىنىڭ دىمىغىغا مەھكەم ئورۇنلىـ
شىۋالغانىدى. چۈشكۈرۈش كار قىلمىغاندىن
كېيىن دىۋە تېخىمۇ بىتاقەت بولۇپ،
غەزەپلىنىپ ھەيۋەت بىلەن قاتتىق ھۆركىـ
دى. بۇ ئاۋازدىن يەر ئاستىدىكى ئۆكۈزـ
نىڭ تېنىگە تىترەك ئولىشىپ زېمىندا تەۋـ
رەش پەيدا بولدى. دىۋە بىر ياقتىن غەـ
زەپلىنىپ، يەنە بىر ياقتىن بىئارام بولۇپ
ھەر تەرەپكە يۈگۈرۈيتتى. چوڭ دەرەخ ۋە
تاشلارنى يەردىن يۇلۇپ ئېلىپ ئاسمانغا
ئاتاتتى، دىۋە ئاخىرى ئۆلدى. جېنى تېنىـ
دىن سۇغۇرۇلۇپ، ناپاك روھى دوزاخقا
كەتتى. بۇ ئىشلار تۈگىگەندىن كېيىن ۋەـ
زىرزادە تەگرىتائالانىڭ ھەق ـ ھۆرمىتىگە
شۈكرى ـ سانالار ئوقۇپ، تاڭ شامىلىدەك
تېز يۈرەر ئاتقا مىنىپ شاھزادىنىڭ تۇرار
جايىغا يېتىپ كەلدى. ئۇ قامىتى كېلىشكەن
گۈزەل نازىنىن قىزنىڭ خۇش خەۋىرىنى
ھەم ئۇنىڭ شاھ ھۇزۇرىدىكى ئەھۋالىنى
يەنى پەرىنەژادنىڭ ۋەقەسىنى دىلغا ئارام
بېغىشلايدىغان ئىبارىلەر بىلەن شاھزادىگە
سۆزلەپ بەردى. شاھزادە بۇ ئىشلارنى ئۇـ
قۇپ چەكسىز خۇشاللىقتا چۆمدى. ئۇ كۆكـ
لەمزاردەك تېمەن، جەسۇر ۋەزىرزادىنى
چىڭ قۇچاقلاپ ئۇنىڭغا ئېيتىپ تۈگەتكۈـ
سىز رەھمىتىنى ئىزھار قىلدى. ئاندىن كېـ
يىن دىۋىنىڭ ئىمارىتىگە بېرىپ پەرىنەژادـ
نىڭ گۈزەل گۈلشىنىنى تاماشا قىلدى. دىـ
ۋىنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۇنىڭ بەدھەيۋەت
سىياقىنى كۆرۈپ ۋەزىرزادىنىڭ تەدبىرىگە،
جاسارىتىگە ئاپىرىنلار ئوقۇدى. بۇ غەلىبىـ
لەرنى تەگرىتائالانىڭ ئىلتىپاتىدىن دەپ
بىلىپ، چۆمۈلنىڭ پىلنى يوقاتقانلىق ۋەـ
قەسىنى مىسال قىلدى. ئۇلار تەگرىگە شۈكـ
رىلەر ئېيتىپ پەرىنەژادنى ئۆزلىرىگە ھەمـ
راھ قىلىپ بەخت كەلتۈرگۈچى ھۇما قۇشـ
نى داۋاملىق ئىزدەشنى مەقسەت ـ نىشان
قىلىپ يەنە يولغا چىقتى.

شاھزادىنىڭ دىۋىنى ئۆلتۈرۈپ مەنۇچېھرنىڭ شەھىرىگە بارغانلىقى، خىزىر سۈپەت كىشىنىڭ ئابىھايات سۈيىدىن ئىچىپ مەنۇچېھرنىڭ قايتا تىرىلگەنلىكى

ئۇلار ئاپەت ھەم پالاكەتلەرگە تولـ
غان ئۇ جايدىن غەلىبە ۋە ئۇتۇقلار بىلەن
يولغا چىقىپ نەچچە مەنزىل يول يۈردى.
بىر چاغدا ئۇلارغا ئالدى تەرەپتىن ئالىي

ئىمارەتلەر بىلەن تولغان چوڭ بىر شەھەر
كۆرۈندى. شاھزادە ئۇنى ئادەملەرگە تول-
غان، راۋاج تاپقان بىر شەھەر بولسىكەن
دەپ ئۈمىد قىلدى. چۈنكى سەھرا - بايا-
ۋانلارنىڭ جاپا - مۇشەققىتى ئۇنىڭ قورقۇن-
چىسىنى ئاشۇرۇپ، يۈزلىرىنى چاك، يۈرى-
كىنى پارە قىلغانىدى. ئۇلار ساق - سالا-
مەت ھالدا بۇ مەمۇر جايغا ئۇلاشقانلىقىغا
خۇشال بولۇپ، يېڭى ئېچىلغان گۈل غۇن-
چىلىرىدەك كۈلۈشەتتى. ئۇلار بوستانلىقتى-
كى ئورمان كەپتەرىدەك يۇقىرى ئاۋازدا
ھەمدۇ - سانالار ئوقۇپ، شەھەر دەرۋازىسى-
دىن كىردى. ئۇلار گۈزەللىكتە ۋە بايلىقتا
كەمئاندىن ئېشىپ چۈشىدىغان بىر شەھەر-
نى كۆردى. بۇ شەھەرنىڭ ئۆيلىرى ئاي
يۈزلۈكلەرنىڭ قېشىدەك ئەگىم - ئەگىم،
مۇنار قۇببىلىرى سەرۋى قامەتلىك لەش-
كەرلەرنىڭ قەددىدەك كېلىشكەنىدى. قەسىر
ئايۋانلىرى نوئمانىنىڭ ئاستانە سارايلىرىدىن
ئېشىپ چۈشەتتى. دۇكانلىرى دىلنى مەھلى-
يا قىلغۇچى جاۋاھىردەك بىر - بىرى بىلەن
بەسلەشكەنىدى. ئەمما ھېچ تەرەپتىن بىرەر
ئىنسان كۆرۈنمەيتتى. ئۇلار ئەتراپقا نەزەر
سالدى، يەنىلا ھېچكىم كۆرۈنمىدى. شاھ-
زادە بۇ ئەھۋالغا ھەيران بولدى. ئۇنىڭ
كۆڭلى مالال بولۇپ ئېھتىيات ئۈچۈن
دوستلىرىنى دەرھال رەستە - بازارلارنى
ئارىلاپ بېقىشقا بۇيرۇدى. بىرەر ئادەمزاتنى
تېپىپ كەلسە ئەجەب ئەمەس، دەپ ئۇلار-
نى ھەر تەرەپكە ئەۋەتتى. ھەر قانچە قىلىپ-
مۇ بىرەر ئادەمنى تاپالمىدى، كىشىلەرنىڭ
تۇرار جايلىرىغا ئىنچىكىلىك بىلەن نەزەر
سالغانىدى، مەھەللە جەمى مەنزىرىلەر گويا
كورنىڭ كۆزىدە ئەكس ئەتكەندەك ھېچبىر
ئۇنۇمى بولمىدى ئىنسان جامالىنى كۆرەل-
مىدى. ئەجەبلىنەرلىكى شۇكى، ھەرقانداق
ئۆيگە ياكى تۇرار جايغا كىرگۈدەك بولسا،
نازۇ - نېمەتلەر تولۇپ - تاشقانىدى. تۇر-
مۇش مەئىشەتلىرى، گۈل، شاراب جاملىرى-
ئۇيقۇ كىيىملىرى، يوتقان - كۆرپىلەر ھەم-
مىسى ئۆز تۈرى ۋە ئورنى بويىچە ئۆز
پېتى تەييار تۇراتتى. كىشىلەر بۇ يەردىن
گويا ھازىرلا چىقىپ كەتكەندەك ئىدى. بۇ
ئەھۋاللاردىن ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە ۋەھىمە
ئولىشىپ، بۇ يەرنى ئېھتىمال دىۋە ياكى
جادۇگەرلەرنىڭ تۇرار جايى بولسا كېرەك،
دەپ خىيال قىلىپ قورقۇنچقا چۈشتى. ئۇ-
لار قايتىپ كېلىپ شاھزادىگە بۇ ئەھۋاللار-
نى خەۋەر قىلدى.

— بەلكىم بۇ شەھەرنى مەھلىل دىۋە
خاراب قىلغاندۇر، — دېدى شاھزادە. ئۇلار
قورقۇنچ ۋە ۋەھىمىدىن قۇتۇلۇپ، پادىشاھ-
نىڭ قەسرىنى كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن ئىچ-
كىرىگە كىردى. ھەر تەبىقە كىشىلىرى كىرىپ
تاماشا قىلمىدىغان ناھايىتى ئازادە ئۆي-
ئىمارەتلەرنى كۆردى. ئاندىن يەنە ھەرەم
ئۆيگە كىردى. پەرىنەژاد تۇيۇقسىز پىغان
سېلىپ يىغلاشقا باشلىدى. شەبنەمدەك
كۆز ياشلىرى گويا ئۇنىڭ گۈل بەرگلىرى-
دەك يۈزىدىن تۆۋەنگە ئاقتى. شاھزادە،
«بۇ ئۆيىنىڭ ئىچىدە دىۋە بار ئوخشايدۇ»
دەپ ئەنسىرىدى. «مەلىكە دىۋىنى كۆرۈپ
قورقۇپ پەرياد - پىغان قىلىۋاتىدۇ» دەپ
گۇمان قىلدى. قورقۇنچ دەھشىتىدىن بۇ
گۈزەل پەرىنىڭ سۆزلىگۈدەك مادارى قال-
مىغانىدى. شۇندىمۇ ئۇ ئەدەبلىك ھالدا:

—ئەي ئىپتىخارلىق دۆلەتنىڭ تاج سەر-
مايىسى، ھۇمايۇن نەقشىنىڭ ئېتىبارلىقى،
مېنىڭ خاتىرجەمسىزلىنىشىم ۋە پەرياد-
پىغان قىلىشىمنىڭ سەۋەبى شۇكى، يۇمران

ۋۇجۇدۇم بۇ چىمەنزارلىقنىڭ سۇ، ھاۋاسىدىن بەھرە ئالغانىدى. ئەمدى بۇلبۇل ئاۋازىنىڭ ئورنىغا مۇشۇكياپىلاقنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاۋاتىمەن. بۇ جاي مېنى نازۇ-نېمەتلىرى بىلەن گۈزەل ئىقبالغا يېتىشكە دەۋەت ۋە تەربىيەتلەر قىلغانىدى. ئەمدى بولسا ئاپەت تاملىرىدىن دەرد-ئەلەملەر يېغىۋاتىدۇ. شاھلارنىڭ شاھى ۋە گۈزەل كېنىزەكلەر خۇددى ھۇما قۇشىدەك بەخت ئىقبال سايىسىنى ئىنسانلارنىڭ بېشىغا چۈشۈرەتتى. مەن بولسام ناز بىلەن پادىشاھلىق تاجىنى، ياخشى خۇلقلىرىم بىلەن قۇياش ۋە ئاي نۇرىنى سۆيۈندۈرەتتىم. كۆكۈل خاتىرەم ئەسلىگە كەلگەندە بۇ بۇلۇڭلاردا بۇرۇن كۆرگەنلىرىمدىن ھېچ نىشانە كۆرمىدىم، كۆكۈل جاراھىتىم يەنە پەيدا بولدى. دەريادەك غەم-غۇسسە كۆڭلۈمدە جۇش ئۇرۇپ ئاقماقتا. مۇشۇ سەۋەبلەردىن ئىختىيارسىز نالە-پىغان قىلماقتىمەن،— دېدى.

شاھزادە بۇ سۆزلەرنىڭ تەسىرى بىلەن پەرىنەژادنىڭ ئەھۋالىغا ۋە جان ئالغۇچى نالە-پەريادىغا رەھىم قىلىپ، كۆزلىرىدىن تەڭلا قان-ياشلىرىنى تۆكتى. مېھرىبانلىق ۋە دىلدارلىقنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ پەرىنەژادنىڭ قان-ياشلىرىنى مەرھەمەت يېڭى بىلەن سۈرتتى. ئۇنىڭ قولىدىن تۇتۇپ، يەنە باشقا بىر ئىمارەتكە كىرىپ، ئۇ جايدا قامىتى ناھايىتى كېلىشكەن، سۈرىتىدىن پادىشاھلىق چىقىپ تۇرىدىغان، بىر گۈزەل يىگىتنىڭ تۆشەكتە ياتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ يىگىت تاجلىق بېشىنى يوقلۇق ياستۇقىغا قويغانىدى. ئۇ گويا ھازىرلا دۆلەتمەنلىك ئۇيقۇسىغا كەتكەندەك تۇراتتى. پەرىنەژاد مەنۇچېھرنى بۇ ئەھۋالدا كۆرۈپ، ئورمانلىقى كۆيۈپ دىلى ئۆرتەنگەن كەپتەردەك، يىقىلىپ چۈشكەن بۇ سەرۋى-قامەتنىڭ بېشىدا تۇرۇپ يۇقىرى ئاۋازدا ھازا ئېچىشقا باشلىدى. گۈل رۇخسارى نەچچە خىل رەڭگە كىرىپ، ھىلالدەك تىرنىقى بىلەن قۇياش كەبى يۈزىنى تىلغاپ، دىلنى كۆيدۈرىدىغان سۆزلىرىدىن بۇلبۇلنىڭ جىگىرىنى سۇ قىلىپ، تۇپراققا يىقىلدى، شاھزادە پەرىنەژادنىڭ بۇ بىچارە ھالىغا رەھىمى كېلىپ خۇددى باھار يامغۇرىدەك كۆز ياشلىرىنى ئاققۇزدى. دوستلىرىمۇ بۇ دەردلىك ئەھۋالنى كۆرۈپ نالە-پىغان قىلىپ يىغلاشتى، بۇ تولىمۇ ماتەملىك يىغا-زارە بولدى. شاھزادە پەرىنەژادنىڭ بىچارىلىكىگە رەھىمى كېلىپ ھېلىقى مەسھادەم خىزىر سۈپەت مويسىپىت كىشىگە:

— تەڭرىتائالانىڭ ھەق-ھۆرمىتى ئۈچۈن ئۈمىدسىزلىك دېڭىزىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر يېرىگە غەرق بولغان بۇ پەرىنىڭ قولىدىن تۇتۇپ، ئۆزۈڭدە بار ئابىھاياتتىن بۇ يىگىتنىڭ يۈزىگە بىر قەترە چاچقىن. تەڭرىتائالا سېنىڭ سەۋەبىڭ بىلەن ئۇنىڭغا جان ئاتا قىلغاي،— دېدى. بۇ خىزىر سۈپەت دىلى پاك كىشى شاھزادىنىڭ سۆزى بىلەن ئابىھاياتنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ «بىسمىللا» دەپ تىلسىم بايلىقلىرىنىڭ ئىشىكىگە ئۈمىد قولىنى ئۇرۇپ، ئۆلۈپ ياتقان يىگىتنىڭ يۈزىگە بىرنەچچە تېمىم چاچتى. تەڭرىتائالا دۇنيادىكى ئىنسانلارنى دېڭىز گىردابىدىن ھاياتلىق ساھىلىغا چىقارغۇچىدۇر. يىگىت دەرھال ئۇيقۇدىن كۆز ئېچىپ، تۆت تەرەپكە قارىدى. ئۇنىڭ نەزىرى تۇيۇقسىز پەرىنەژادقا چۈشۈپ، ئۇنىڭ ئۆز يېنىدا قۇياشتەك نۇرلىنىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ غايەت ھەيرانلىقتىن بۇلبۇلدەك تىلىنى «سۇبھاناللا» سۆزىگە جارى قىلدى.

ھەددىدىن زىيادە خۇشاللىقتىن بىھوش بولايلا دەپ قالدى. ئاندىن ئۇ شاھزادە قاتارلىق تۆت كىشىنىڭ دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. ئۆزىگە سەپسېلىپ قاراپ، چاچلىرىنىڭ ۋە تىرناقلىرىنىڭ ئۆسۈپ كەتكەنلىكىنى كۆردى. ئۇ ئۆزىنى بېسىۋېلىپ ئويلىنىپ باقتى، ئەمما ھەقىقىي ئەھۋالنى زادىلا بىلەلمىدى. ئۇ تەئەججۈپ ۋە تېڭىرقاشتىن باشقىنى بىلمەيتتى. ئاخىرى ئۇ بۇ زادى نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى ئۇلاردىن سورىدى. ئۇ گۈلئەندام (پەرىنەژاد) ئەھۋاللارنىڭ شاھىتى بولۇش سۈپىتى بىلەن بولغان ۋەقە، ھادىسىلەرنى يوشۇرماستىن بايان قىلدى. مەنۇچېھر ئۇ نازىلىق سەرۋىنى مېھرى-مۇھەببىتى بىلەن قۇچىقىغا ئالدى. ئۆتكەن ھادىسىلەرنى ئەسلەپ كۆڭلى مۇسىبەتتىن كېيىنكى خۇشاللىققا چۆمۈپ، ئارزۇ-ئارمانلىرىغا يەتتى. خۇشاللىقىدىن زار-زار يىغلىشىپ، گۆھەر ئۈنچىلىرىدەك كۆز ياشلىرىنى بىر-بىرىنىڭ ئايىغىغا تۆكتى. كىشىنى ھەيرانلىقتا قالدۇرىدىغان بۇ ۋەقەلەردىن كېيىن ئۇ ئىككىسى تەڭلا مىننەتدارلىق بېشىنى شاھزادىنىڭ ئايىغىغا قويۇپ تەسۋىرلىگۈسىز نۇرغۇن ئۆزرە-رەھمەتلەرنى ئېيتتى. مەنۇچېھر تۇتىدەك تىلىدىن شېكەردەك سۆزلەرنى تۆكۈپ:

— ئەي، مەسىھ مەنىشەتلىك، ئەي، ئالىي ۋۇجۇد، ئېسىلزادىلىق شاھزادە، سىلەرنىڭ رەھىم-ئېھسانىڭلار بىلەن سەھرالاردا سەرگەردان بولۇپ يۈرۈپ ئاقىۋەت بۇ جاھاندىن يوقالغان بىر كىشى ۋۇجۇد ئالەمگە كېلىپتىمەن. كائىنات بارلىققا كېلىپ تاكى زامان ئاخىرىغىچە بۇ چەرخى پەلەكتە ھېچ ئۈزۈلۈش بولمىغاندۇر. بۇ ئىنايەت ۋە مۇھەببەتنىڭ رەھمەت مىننەتدارلىقنى ئادا قىلماق ئىنتايىن مۇشكۈلدۇر، سىلەرگە جېنىمنى پىدا قىلسامۇ ئازلىق قىلىدۇ، — دېدى.

مەنۇچېھرنىڭ شاھزادىنى مېھمان قىلىپ، بىر ئايالنى مېھرىبانۇنىڭ يېنىغا ئەۋەتىپ خەۋىرىنى كەلتۈرگەنلىكى، شاھزادىنىڭ رۇخسەت ئېلىپ مەشۇقىنىڭ شەھىرىگە بارغانلىقى

مەنۇچېھر تەگرستائالانىڭ ئىرادىسى بىلەن ئىككىنچى قېتىم تەقدىر تورىلىمىسىدىن ئاپىرىدە بولۇپ، يوقلۇق ئالەمىدىن ھاياتلىق ئالەمگە كەلدى. پەرىنەژادنىڭ قولىدىن تۇتۇپ، شاھزادىنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ ۋاپادار كىشىلەرنىڭ قائىدىسى بىلەن:

— ئەگەر بۇ زەررىگە رەھىم قىلىپ، غېرىبىنىڭ تۇپا باسقان كۆلبىسىدە مېھمان بولۇپ، جاھاننى كۆيدۈرگۈچ قۇياش مەسەللىك نۇرانە قەدەملىرىڭ بىلەن ھۇجرامنى نۇرلاندۇرساڭ، كەمىنىلىرىڭنىڭ بېشى ئاسمان پەلەككە يەتكەن بولاتتى. بىر جېنىمغا يەنە بىر جان قوشقان بولاتتىڭ، — دېدى.

شاھزادە بۇ ئىلتىماسنى ئامالسىز قوبۇل قىلدى. ئۇلار بىرنەچچە كۈن بۇ شەھەردە تۇرۇپ ئىستىقامەتكە مەشغۇل بولۇشتى.

مەنۇچېھر بۇ ئىشلارنى ئۆزى ئۈچۈن ئامەت بىلىپ، تەگرستائالاغا كۆپ شۈكرىلەر بەجا كەلتۈردى. نۇرغۇن چىقىملارنى

سەرپ قىلىپ، شەھەر ئىچىنى قايتىدىن
ياساپ چىققاندىن كېيىن، شەھرىيارلىقتا
ئولتۇردى. ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ خەۋەر ئالەمـ
نىڭ ھەرقايسى بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىغا ئاڭلانـ
دى. دۇنيانىڭ دەھشەتلىدىن قېچىپ باشقا
جايغا كەتكەن بەزى خەلق بۇ ۋەقەدىن
ۋاقىپ بولۇپ، ھەر تەرەپتىن كېلىپ جەم
بولدى. ئۇلار ھەممىسى تەگىرىتائالاغا
كۆپلەپ ھەمدۇ ـ سانالار ئوقۇپ، ھەر قايـ
سىسى ئۆزلىرىگە ماكان سېلىپ يېڭى تۇرـ
مۇشنى باشلىدى. كەسىپ ئۇستىلىرى ئۆز
كەسپى بىلەن مەشغۇل بولدى. شەھەر ئۇـ
زاق ئۆتمەي ئەسلىدىكىدەك ئاۋاتلاشتى.

ئەلقىسسە، مەنۇچېھر ناھايىتى
سېخىيلىق بىلەن مېھماندارلىق مۇراسىملىـ
رىنى بەجا كەلتۈردى. ئۇ دائىم ئوۋغا چىـ
قاتتى. پەرىنەۋاد ئۇلۇغلار قائىدىسى بويىـ
چە ئۇنىڭغا كېنىزەكلەردەك خىزمەت قىلاتـ
تى. شاھزادە جانانىنىڭ شارابىغا خۇمار بوـ
لۇپ، ئۇنىڭ خىيالىدىن باشقا ھېچ ئىش
بىلەن مەشغۇل بولمايتتى. لەۋلىرى خەشەك
تىكەندەك يېرىلغان بولۇپ، مەشۇقنىڭ پىراـ
قىدا تولغىنىپ نالە قىلاتتى. بىر كۈنى
پەرىنەۋاد شاھزادىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۇـ
نىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ:

ــ ئەي ئايىغىنىڭ توپىسى كۆزۈمگە
تۇتىيا شاھزادە، سېنىڭ خىزمىتىڭگە بەندە ۋە
خىزمەتكار بولۇش شەرىپىم بىلەن بىر ئىلـ
تىماسىم بار ئىدى. سېنىڭ ماڭا خەيرىخاھـ
لىق قىلىپ شۇنى سورىشىمغا ئىجازەت
بەرسەڭ، ــ دەپ ئۆتۈندى. شاھزادە رۇخـ
سەت بەردى. پەرىنەۋاد ئىلتىماسى قوبۇل
بولغاندىن كېيىن ناھايىتى ئەدەب بىلەن
ئولتۇرۇپ:

ــ چەمەنگۈل ۋە رەيھانگۈللەر تولـ
مۇ گۈزەل ۋە ناھايىتى ساپتۇر. ھەرخىل
ئەسۋاب ـ سايمانلار خۇشاللىقتىن بېزىلىپ
تەييار تۇرماقتا. سېنىڭ غۇنچىدەك غەمگە
تولغىنىڭ نېمە سەۋەبتىندۇر؟ ئەگەر ئۈمىد
خاتىرەڭدە باشقا ئىشلار بولسا ئۇنىڭ ئامالـ
لىغا تىرىشىپ كۆرەي. مەنۇچېھرمۇ ئۆزىڭـ
نىڭ قۇلى ۋە چاكىرىدۇر. ئۇمۇ سېنىڭ
يولۇڭدا جان پىدا قىلىدۇ، ــ دېدى. شاھـ
زادە پەرىنەۋادنىڭ ساداقەت يولىدىكى
كۆڭلىنى ئۆرتەيدىغان پاك نىيەتلىك، ھەقـ
قىي، دۇرۇس كىشى ئىكەنلىكىنى بىلىپ
دىلىدىكى سىرلارنى تەكەللۇپسىزلا ئاشكارا
قىلدى. ئۇنىڭغا ئۆز سەرگۈزەشتىسىنى باشـ
تىن ـ ئاخىر تولۇق بايان قىلدى. پەرىنەۋاد
بۇ ۋەقەلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن «بۇ ئىشـ
لارنى ئارقىغا تارتىش ياخشى ئەمەس...»
دېگەنلەرنى ئويلىدى.

ــ ئەي شاھلارنىڭ شاھى، سەن شەيـ
دا بولغان ئۇ گۆھەر تاجىنىڭ نام نىشانىـ
تەن ـ جىسمى مەلۇم ئەمەستۇر. قانداق قىـ
لىپ ئۇنىڭ خەۋىرىنى ئېلىش تەقدىردىكى
ئەڭ زور ۋە مۈشكۈل ئىشتۇر. بۇ مۈشكۈل
مەقسەت ئېھتىمال ناھايىتى ئۇزۇندا ئەمەلـ
گە ئېشىشى مۇمكىن. چۈنكى بۇ ئىشنىڭ
ۋۇجۇدقا چىقىشىغا ئالدىراقسانلىق قىلىشقا
بولمايدۇ. مال يۈكلەنگەن تېز ئاتقا ئۆزەڭـ
گە كېرەك بولمايدۇ. ئىختىيار ئاچقۇچىنى
قولۇڭغا ئالغىن. «سەۋر قىلساڭ غورىدىن
ھالۋا پۈتەر» دېگەن گەپ بار. شۇنداق
قىلساڭ مەقسەت ئىشىكى ئېچىلغاي. تەڭرىـ
تائالانىڭ لۇتفى ـ كەرىمىگە ئىنتىزار بوـ
لۇپ تۇرغىن، غايىبتىن مۇراد ـ مەقسىتىڭ
ھاسىل بولغاي، ــ دېدى.

شاھزادە پەرىنەۋادنىڭ سۆزىگە ئەمەل
قىلىپ، تېز ئاتنى ئامالسىز يېڭىنلەپ،

ئۆمىدكەبەل باغلاپ، سەۋرنى ئۇستاز تۇتۇپ
ئولتۇردى. پەرىنەژاد دوستلۇق كەمەرىنى
بېلىگە مەھكەم باغلاپ كۆپ ئىزدەپ سۇ-
رۇشتۇرۇش ئارقىلىق بىر قېرى مومايىنى
تاپتى. ئۇ موماي ئىشق پېنىدە ۋە مۇھەب-
بەت تەدبىرىدە ئۇستاز، قائىدە - يوسۇنلۇق
ۋە بىلىم - قابىلىيەتلىك بولۇپ، ھەرقانداق
ئىشتا مەقسىتىگە يەتمەي قويمايتتى. پەرىنە-
ژاد ئۇ مومايىنى قولىغا كەلتۈرۈپ ئۇنى
ۋىلايەتنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىگە بېرىپ
مەقسەت نىشانىنى ئىزدەپ تېپىشقا تەيىنلە-
دى. ئۇ قېرى موماي بۇنداق ئىشلارغا
ناھايىتى كامىل ئىدى. ۋەقەنى تولۇق
ئاڭلىغاندىن كېيىن دەرھال دەريا تەرەپ-
كە قاراپ ماڭدى. دەريا ياقىسىدىكى ھەر-
قايسى شەھەرلەرگە بېرىپ، ئۇ جايلاردا بىر
نەچچە ۋاقىت ئايلىنىپ يۈرگەن بولسىمۇ
لېكىن شاھزادىنىڭ مەشۇقىنىڭ خەۋىرىنى
ئالالمىدى. ئۇ بۇ يەردىن ئۆتۈپ يەنە باش-
قا بىر شەھەرگە باردى. بۇ شەھەرنىڭ ئىس-
مى ھۆسنىئاباد بولۇپ، ئاجايىپ كۆركەم
بېزەلگەن بىر شەھەر ئىدى. كوچا رەستە-
لىرىدە گۈزەللىك دەرياسى مەۋج ئۇراتتى.
گۈزەل پەرىلەر يۈزمىلىك نازكەرەشمە بىلەن
توپ - توپ بولۇپ ھەر تەرەپلەردە جىلۋە
قىلىپ يۈرۈشەتتى. ئىشقىۋاز غەزەلخانلار ھەر
قايسى تەرەپلەردە ھۆسن مەيدىن مەست
بولۇپ، كۆركەم كۆكلەمزارلاردا سەيمۇسەپ
بولۇپ تۇرۇشاتتى. موماي كۆپ ئاختۇر-
غاندىن كېيىن ئۇ نازىنىننىڭ پادىشاھنىڭ
قىزى ئىكەنلىكىنى، ئىسمىنىڭ مېھرىبانۇ
ئىكەنلىكىنى بىلدى. ئۇ دائىم شوخلۇق
قىلىپ ئۆزى يالغۇز كېمىدە ئولتۇرۇپ،
دەريا سەيلىسى قىلىدىكەن. موماي دانىش-
مەنلىكى ۋە رەھمدىللىكى بىلەن ئۆز
ئەقلىگە مۇراجىئەت قىلدى. ئاخىرى ئۇ
شەھەرنىڭ تۆت كوچا ئېغىزىدا بىر گۈلپۇ-
رۇشلۇق دۇكىنى ئاچتى. كۆپ ئۆتمەي يەنە
بىر خوتۇن بىلەن تونۇشۇۋالدى. ئۇ بىر
باغۋەننىڭ خوتۇنى بولۇپ، ھەر كۈنى
سەھەر ۋە كەچلىكى گۈللەردىن گۈل دەستە
ياساپ مېھرىبانۇنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بارات-
تى. خوتۇنلارنىڭ قائىدىسى بويىچە ئۇلار
ئىككىسى ئاچا - سىڭىل بولۇشتى. موماي
داۋاملىق سوۋغا - تارتۇقلارنى بېرىپ ئۇ
خوتۇننى ئۆزىدىن خۇشال ھەم مىننەتدار
قىلاتتى. بىر نەچچە ۋاقىتتىن كېيىن ئۇلار-
نىڭ ئوتتۇرىسىدا دوستلۇق رىشتىسى باغ-
لاندى. بىر كۈنى موماي باغۋەننىڭ خوتۇنىغا:

— ئەي سىڭلىم، مېھرىبانلىق قىلىپ،
مېنى مەلىكىنىڭ خىزمىتىگە ئېلىپ بارغان
بولساڭ، دۆلىتىڭدىن پادىشاھلىق ھەرىمىگە
بېرىپ، مەلىكىنىڭ جامالىدىن بەھرە تاپسام،
سەندىن چەكسىز مىننەتدار بولغان بولات-
تىم، — دېدى. باغۋەننىڭ خوتۇنى خەير-
ساخاۋەتلىك ئايال ئىدى. ئۇ مومايىنىڭ
سۆزىنى قوبۇل قىلىپ، بىرنەچچە دەستە
گۈل باغلاپ بىر سېۋەتنى تولدۇردى. ئۇ-
نى مومايىنىڭ قولىغا بېرىپ مۇشۇ باھانە
بىلەن ھەرەم سارىيىغا قاراپ يول ئالدى.
مومايمۇ بىرنەچچە باغلام ئېسىل گۈلنى
تاللاپ يوشۇرۇنچە ئېلىۋالغانىدى. ئۇلار
مەلىكىنىڭ مۇلازىمىتىگە مۇشەررەپ بولدى.
سۆھبەت جەريانىدا مومايىنىڭ شېرىن سۆز-
لۈكلۈكى ۋە خۇلق - مىجەزىنىڭ ياخشىلى-
قى مېھرىبانۇنى ئۆزىگە ئەسىر قىلدى.
موماي يوشۇرۇن ئېلىپ كەلگەن يېڭى،
كۆركەم چىرايلىق گۈللىرىنى مەلىكىگە تەق-
دىم قىلدى. مەلىكە بۇ خىزمەتنى مومايغا
بۇندىن كېيىنمۇ ۋەزىپە قىلىپ بەلگىلىدى.

مومای شېرىن سۆزلىرى بىلەن مەلىكەنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلىپ، مەلىكەنىڭ خىزمىتىگە بىرنەچچە كۈن بېرىپ كېلىپ يۈرۈپ ئۇنىڭ ھەقىقەتەن دۇرۇس قىز ئىكەنلىكىنى بىلدى. ئاندىن مەلىكەدىن ئىجازەت سوراپ، تاڭ شاملىدەك تېز يۈرگۈچى ئاتقا مىنىپ، ئۇزۇن ئۆتمەي شاھزادىنىڭ ئالدىغا يېتىپ باردى ۋە شاھزادىگە بۇ جاننى تىرىلدۈرىدىغان خەۋەرنى يەتكۈزدى. شاھزادە غايەت خۇشاللىق ۋە شادىمانلىقتىن جان بايلىقىنى مومايىنىڭ ئايىغىغا چېچىشقا ئازلا قالدى.

مومايىنىڭ خۇش خەۋەر كەلتۈرۈپ شاھزادىنى ھۆسنئاباد شەھرىگە ئېلىپ بارغانلىقى ۋە مەشۇقىنىڭ خالخالىنى تېپىپ بەرگەنلىكى

شاھزادە مومايدىن مەشۇقىنىڭ خەۋەرىنى ئاڭلاپ جانانىنىڭ كوچىسىغا دەرھال سەپەر قىلىشقا تۇتۇندى. ئەمما پېرىنەژاد:

— ھەر قانچە ئالدىرىساڭمۇ بۈگۈن تەخىر قىلىپ تۇرۇپ، ئەتە يولغا چىققىن، — دەپ تۇرۇۋالدى. شاھزادە نائىلاج ماقۇل بولدى. ئۇ مومايغا قىممەتلىك گۆھەرلەرنى تەقدىم قىلدى. ئۆزى بىتاقەت بولۇپ كەچكىچە دەريا ياقىسىدا ئولتۇرۇپ بېلىق تۇتۇش بىلەن مەشغۇل بولدى. ئۇ قارماقنى دەرياغا تاشلىغان ھامان بىر بېلىق قارماققا ئىلىندى، شاھزادە بۇ زور بېلىقنى قىرغاققا ئالغاندىن كېيىن ناھايىتى خۇشال بولۇپ:

— بېلىقنى كاۋاپ قىلىڭلار، شاراب بىلەن يېسە ياخشى بولىدۇ، — دەپ بۇيرۇدى. ئاشپەز بېلىقنىڭ قارنىنى يېرىۋىدى، ئۇنىڭ ئىچىدىن بىر خالخال يەنى گۆھەر كۆزلۈك بىلەيزۈك چىقتى. بۇنى كۆرۈپ شاھزادە ھەيران بولۇپ، ئۇنى ياخشىراق كۆرمەكچى بولۇپ قولىغا ئالغانىدى، بىردىنلا كۆڭلى ئۆرتىنىپ مەجنۇن بولۇشقا ئازلا قالدى. «بۇ خالخال ئۇ نازىنىنىڭ قولى ياكى ئايىغىدىن دەرياغا چۈشۈپ كەتكەن ئوخشايدۇ. ئۇ جانانىنىڭ پۇرىقى پۇراۋاتىدۇ» دەپ ئالاقزادە بولدى ۋە مومايىنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كېلىپ خالخالنى ئۇنىڭغا كۆرسىتىپ:

— ئەي مېھرىبان ئانا، بۇ خالخالنىڭ قايسى نازىنىنىڭ ئايىغىدىن ئايرىلىپ، بېلىقنىڭ قارنىدا جاي تۇتقانلىقىنى بىلەمسىز؟ — دەپ سورىدى. مومايىنىڭ نەزەرى خالخالغا چۈشكەن ھامان ئۇ مېھرىبانۇنىڭ خالخالى ئىكەنلىكىنى تونۇدى. شۇ ھامان ئۇ شادلانغان ھالدا:

— ئەي شاھزادە بىلگىن ۋە ئاگاھ بولغىنكى بۇ مېھرىبانۇنىڭ خالخالىدۇر. پات ئارىدا ئۇ نازىنىنىڭ سائادەت ۋىسالى ساڭا مۇيەسسەر بولغاي. ئەمدى بۇ جايدا تۇرۇۋەرگىنىڭ ياخشى ئەمەستۇر. دىلدارىڭنىڭ دىيارىغا تېزرەك سەپەر قىلغىن، — دېدى-دە، شاھزادە ۋە يولداشلىرىغا ئۆزى يول باشلاپ ئاتلاندى. ئۇلار ئاز ۋاقىتتا كۆپ مەنزىللەرنى بېسىپ ھۆسنئاباد شەھرىگە يېتىپ بېرىپ، بىر باغقا كېلىپ ئورۇنلاشتى. موماي بۇرۇنقىدەك گۈلپۇرۇشلۇق دۇكىنى ئېچىپ ئولتۇردى. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن يېڭى ئېچىلغان گۈللەر بىلەن بىر سېۋەتنى تولدۇرۇپ ئەسلىدە تونۇشلۇقى بولغان باغۋەننىڭ ئايالىنىڭ يېنىغا بېرىپ:

— سىزنىڭ دوستلۇقىڭىز بىلەن مېھرىبانۇنىڭ خىزمىتىگە بېرىپ، گۈل دەستىلىرىنى تەقدىم قىلىپ بىرەر نەرسە ئىنئام ئالسام، — دەپ ئىلتىماس قىلدى. باغۋەننىڭ خوتۇنى:

— ئەي مېھرىبان ئاچا، مېھرىبانۇ بىلەن ھازىر كۆرۈشۈش مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى ئۇ بىر خالخالنى يىتتۇرۇپ قويغانلىقتىن كۆڭلى بەك پەرىشاندۇر، — دەپ جاۋاب بەردى. موماي:

— خالخالنى قانداقسىگە يىتتۇرۇپتۇ، — دەپ سورىدى. باغۋەننىڭ ئايالى:

— بىرنەچچە ۋاقىت بولدى. بىر كۈنى مەلىكە دەريا ياقىسىغا بېرىپ سۇغا چۈشۈپتۇ. شۇ ئەسنادا بىر پۇتىدىكى خالخال تۇيۇقسىز سۇغۇرۇلۇپ سۇغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. شۇ سەۋەبتىن ئۇ پەرىشان بولۇپ ھېچكىم بىلەن سۆزلەشمەيۋاتىدۇ، — دېدى. موماي بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ كۆڭلى شاد-خۇراملىقتا چۆمۈپ شاھزادىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ئەي شاھزادە، بۇ خالخالنىڭ ۋاستىسى بىلەن ئۇ ئالىي مەقسىتىڭ مۇراد تاپىدىغان بولدى، — دەپ ئىشىتكەن ۋەقەلەرنى بايان قىلدى. شاھزادە خۇرسەن بولۇپ مومايدىن مەسلىھەت سورىدى. موماي:

— ئەقىل بىلەن ياخشى ئويلانغاندا مۇنداق قىلىش مۇۋاپىقتۇر. سەن دوستلىرىڭ بىلەن بىرگە باغدىن چىقىپ ئادەم ئاياغ باسمايدىغان، بىر جايغا بېرىپ ئولتۇرغىن، ئاندىن دوستلىرىڭدىن مەلۇم بىرىنى دەرۋىشلەرنىڭ سۈرىتىدە ياساپ، ئۇنىڭغا سوپىلارنىڭ لىباسىنى كىيگۈزۈپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئەۋەتكىن. ئۇ شاھ قەسرىنگە بارغاندىن كېيىن: «مەن خىزىر ئەلەيھىسسالامنىڭ يېنىدىن كەلدىم. خىزىر ئەلەيھىسسالام تەڭرىتائالانىڭ ئەمرى بىلەن سىزلەرگە سالام ئېيتتى. ئاندىن تەڭرىتائالانىڭ مېھرىبانۇغا لۇتفى-مەرھەمەت قىلىپ ئۇنىڭ نىكاھىنى پەلەكتىكى مالائىكىلەرگە ئوخشايدىغان ئاقكۆڭۈل بىر يىگىتكە باغلىغانلىقىنى، ئۇ يىگىتنىڭ مىسكىنلەرنىڭ كىيىمىنى كىيىپ بۇ ۋىلايەتكە كېلىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئىسپاتى مېھرىبانۇنىڭ دەرياغا چۈشۈپ كەتكەن بىر خالخالنى بېلىق يۇتۇپ كەتكەندە ھەزرىتى خىزىر ئەلەيھىسسالام ئۇ خالخالنى بېلىقنىڭ قارنىدىن ئېلىپ ئۇ يىگىتكە بەرگەنلىكىنى، ئۇ يىگىت بۇ شەھەرگە كەلسە، پادىشاھنىڭ بۇنىڭغا مېھرىبانلىق قىلىپ مەلىكىنى ئۇ يىگىتكە نىكاھلاپ بېرىشى كېرەكلىكىنى يەتكۈزدى» دېسۇن، ھەمدە بۇ خەۋەرنى يەتكۈزگەندىن كېيىن، پادىشاھنى بۇنىڭ راستلىقىغا ئىشەندۈرۈش ئۈچۈن ئابىھاياتتىن بىر قەترە ھەدىيە قىلسۇن، چۈنكى مېھرىبانۇنىڭ ئاتىسى قىزىنى ئەساسى نەسەبى مەلۇم بولمىغان بىر كىشىگە بېرىشنى خالىماسلىقى مۇمكىن. مېھرىبانۇمۇ ناھايىتى پەم-پاراسەتلىك، ھېچكىمنى كۆزىگە ئىلمايدۇ. نۇرغۇن شاھلار ئۇنىڭ ۋىسالىغا تەشنا بولغان، بىراق ئۇ ھېچكىمنى قوبۇل قىلماي ھەممىسىنى نائۇمىد قايتۇرغاندۇر، — دەپ مەسلىھەت بەردى.

مومايىنىڭ مەسلىھىتى ھەممەيلەنگە ماقۇل كەلدى. شاھزادە مومايىنىڭ دېگىنى بويىچە بۇ ئىشقا مويسىپىت كىشىنى تەيىنلەپ ئۆزى بىر چەت جايىنى ماكان قىلدى. مويسىپىت كىشى دەرۋىشلەرنىڭ لىباسى بىلەن ئۆزىنى ئاجايىپ كېلىشتۈرۈپ ياساپ، پادىشاھنىڭ بارگاھىغا كەلدى ۋە دۆلەت كاتتىلىرى يىغىلىپ مەرىكە ئۆتكۈزۈۋاتقان

بىر كۆلنىڭ بويىغا كېلىپ ئولتۇردى. ئاد-
دىن خىزىر ئەلەيھىسسالامنىڭ تىلىدىن
يۇقىرىدا دەپ ئۆتكەن سۆزلەرنى ئېيتىپ
پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئابىھاياتتىن بىر قەترە
ھەدىيە قىلىپ قويدى. پادىشاھ بارلىق ئەمىر-
لىرى بىلەن تەئەججۇپلىنىپ، بۇ سۆزلەر-
نىڭ راست ياكى يالغانلىقىنى بىلەلمەي
قالدى. ئەمما خالخال توغرىسىدىكى سۆزلەرنى
ئاڭلاپ ئىشەنچى ئاشتى. چۈنكى ئىنساننىڭ
خالخالنى بېلىق قارنىدىن ئېلىۋېلىشى
مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن
ھەممە ئادەم بۇ ئىشلاردىن ھەيرانلىقتا
چۆكۈپ ئەجەبلەنگەنلىكتىن ئەقلى لال بول-
دى. شۇ ئەسنادا بىر بېلىقچى بوۋاي بىر
جۈپ بېلىقنى پادىشاھقا سوۋغا قىلىپ ئەپ-
كەلدى. پادىشاھ سىناپ بېقىش ئۈچۈن
شىشىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ ھاياتلىق سۈيىدىن
بىر تېمىم ئېلىپ بېلىقنىڭ ئاغزىغا تېمىت-
قانىدى، بېلىققا دەرھال جان كىرىپ، چاچ-
راپ چىقىپ، كۆلگە چۈشۈپ، ھەر تەرەپ-
كە ئۈزۈپ ئويناقلاشقا باشلىدى. پادىشاھ
ئەمىرلىرى بىلەن بۇ غارايىپ ۋەقەنى كۆ-
رۈپ ھەيرانلىقى ئاشتى. ھەممىسى تەڭلا
تەڭرىتائالانىڭ ئىسىم-شەرىپىنى يادلاپ،
پادىشاھتىن رۇخسەتسىزلا ئۇ مويسىپىت
كىشىنى مەرىكىنىڭ تۆرىگە چىقىرىپ، ئۇنىڭ
ھۆرمىتىنى بەجا كەلتۈردى. مويسىپىت كىشى
ئۆز مۇددىئاسىنىڭ نىشانىغا يەتكەنلىكىنى
كۆرۈپ:

— دەرۋىشلەرنىڭ پادىشاھلار ھۇزۇرىدا
يۇقىرىغا ئۆتۈۋېلىشى ياخشى ئەمەس، — دې-
گىنىچە ئورنىدىن تۇرغانىدى، پادىشاھ ئەمىر-
لىرى بىلەن ئىشىككىچە ئۇنىڭغا ھەمراھ
بولۇپ ئۇنىڭغا ناھايىتى زور ھۆرمەت بىل-
دۈرۈپ خوشلاشتى. مويسىپىت كىشى-

پادىشاھنىڭ بارگاھىدىن چىقتى. بۇ ۋەقە-
لەرنى ئاڭلاپ دەرۋازا ئالدىدا كۈتۈپ
تۇرغان پۇقرالار ئۇنى كۆرگەن ھامان
دەرھال ئوتتۇرىغا ئېلىۋېلىپ، ئۇنى تاۋاپ قى-
لىشقا باشلىدى ۋە زىيارەت قىلىمىز، دەپ
ئۇرۇلۇپ-سوقۇلۇپ ئۇنى ئۆلتۈرۈپ قويۇش-
قا تاس قېلىشتى. ئۇ بوۋاي ئاجايىپ
جاپا-مۇشەققەتلەر بىلەن ئاران ئۇلاردىن
قۇتۇلۇپ، شاھزادىنىڭ قېشىغا بېرىپ يۈز
بەرگەن ئىشلارنى بايان قىلدى. بىرنەچچە
كۈندىن كېيىن شاھزادە مومايىنىڭ مەسلى-
ھىتى بىلەن يەنە شەھەرگە كىردى. ئۆزى
ئاۋۋالقى باغدا ئولتۇرۇپ ۋەزىرزادىنى پادى-
شاھنىڭ خىزمىتىگە ئەۋەتتى.

— سەن پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ:
خوتەن ۋىلايىتىنىڭ شاھزادىسى بۇ ۋىلا-
يەتكە كەلدى. ئۇنىڭ چۈشىگە «دەريا ياقى-
سىغا بېرىپ قارماق سالغىن، ھەر قانداق
نەرسە قارماققا ئېلىنسا، قارنىنى يېرىپ
ئۇنىڭدىن نېمە چىقسا شۇنى ئۆز قولۇڭ
بىلەن ئەپكېلىپ ھۆسنىئاباد شەھىرىنىڭ
پادىشاھىغا بەرگىن» دېگەن سۆزلەر بېشا-
رەت بوپتۇ. شاھزادە بۇ چۈشنى كۆرگەنى-
دىن كېيىن دەرياغا قارماق سېلىپ بىر
بېلىقنى تۇتۇۋاپتۇ. بېلىقنىڭ قارنىنى يارسا،
گۆھەر كۆزلۈك بىر خالخال چىقىپتۇ. ئۇ
خالخالنى ئېلىپ ئالدىلىرىغا كېلىشكە مەج-
بۇر بولدى. شاھزادە يولدا كۆپ جاپا
تارتتى ۋە نۇرغۇن خەتەرلەرگە يولۇقتى.
بۇنى تىل بىلەن ئىپادىلەشكە ئاجىزلىق قى-
لىمەن. ئەلھەمدۇلىللاھ! ئاخىرى ئۇ ساق-
سالامەت يېتىپ كەلدى، ئەگەر رۇخسەت
بولسا خالخالنى ئۆز قولى بىلەن سىلىگە
تاپشۇرسۇن، دېگىن، — دەپ بۇيرۇدى. ۋە-
زىرزادە پادىشاھنىڭ بارگاھىغا كېلىپ

يۇقىرىدىكى سۆزلەرنى پادىشاھقا تولۇق
بايان قىلدى. پادىشاھ ناھايىتى خۇشال بولۇپ:
— ئۇ نېمىشقا بۇنچە، ئاۋارە بولۇپ ئىلە-
تىماس قىلىپ يۈرىدۇ؟ ئۇ بۇ يەرگە كەل-
گەنىكەن ئەمدى بىزنىڭ مېھمىنىمىزدۇر.
شاھزادىنىڭ ئەسلى نەسەبىنى سۈرۈشتۈرۈ-
شىمىز سەۋەبسىز ئەمەس. سىلەر كېلىشتىن
بىرنەچچەكۈن ئىلگىرى بىر ساپدىللىق مويسە-
پىت كىشى ھەزرىتى خىزىر ئەلەيھىسسالامنىڭ
سالىمىنى ئېلىپ كەلدى. ئۇ سىزلەرنىڭ
تەگرى تائاللانىڭ پەرمانى بويىچە سۈغا
چۈشۈپ كەتكەن خالخالنى ئېلىپ بۇ يەرگە
كېلىدىغانلىقىڭىزلارنى، مېھرىبانۇنى ئۇ
يىگىتكە نىكاھ قىلىپ بېرىشىم كېرەكلىكىنى
يەتكۈزگەنىدى. ئەلھەمدۇلىللاھ! ئۇ ساق-
سالامەت يېتىپ كەپتۇ. ئەمما كۆڭلۈمدە
ئۇ يىگىتنىڭ نەسەبى مېنىڭ نەسەبىم بىلەن
ئوخشاشمۇ ياكى ئوخشاش ئەمەسمۇ دېگەن
ئەندىشە بار ئىدى. ئەمدى ئۇنىڭ نەسەبى
ئېنىق بىر شاھزادە ئىكەنلىكى مەلۇم بول-
دى. ھەر قانچە ئالدىرىسىمۇ بىر نەچچە
كۈن سەۋر- تاقەت قىلىپ تۇرسۇن.
توي تاماشاسى بىلەن مېھرىبانۇنى
ئۇنىڭغا نىكاھ قىلىپ بېرىپ، ئاندىن ئۇنى
ئىززەت — ھۆرمەت بىلەن ۋەتىنىگە يولغا
سالىمىز، — دېدى. ۋەزىرزادە:
— شاھزادىنىڭ بۇ ۋەقەلەردىن خەۋ-
رى يوقتۇر. ئۇ ئالىي تەبىئەتلىك، كاما-
لەتكە يەتكەن ئەقىل ئىگىسى بولغانلىقىدىن،
خوتۇنلارنىڭ ئىچكى دۇنياسىدا نۇقسان
بار، دەپ خوتۇنلار بىلەن ئالاقە قىلىشتىن
قاچاتتى. تەگرى تائالانىڭ ئەمرىدىن قې-
چىش مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا، نائىلاج
قوبۇل قىلار، — دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن
پادىشاھتىن رۇخسەت ئېلىپ شاھزادىنىڭ
قېشىغا كېلىپ بۇ خۇش خەۋەرنى يەتكۈز-
دى. جانىنى ئۆرتەيدىغان بۇ ئۈمىدلىك
خۇش خەۋەردىن شاھزادىنىڭ يۈرىكى قې-
پىغا سىغماي قالدى. بۇ خەۋەر پۈتۈن
ئەتراپ ۋە ھەرقايسى جايلارغا كەڭ تارال-
دى. مېھرىبانۇ بۇ ۋەقەنى ئىشتىپ ئۆزىـ-
چە: «يىگىت توغرىسىدا كىمدىن، قانداق
خەۋەر ئالارمەن؟ ئۇنىڭ بىلەن بىرگە
ئۆتۈپ كېتەلەرمەنمۇ؟ تەگرى تائالا مې-
نىڭ ۋەسلىمگە باغلاپ خالخالنى بېلىقنىڭ
قارنىدىن ئالغان زادى قانداق ئادەمدۇ؟ ...»
دەپ ئويلىدى ... ①

دەرۋىشلىكتىن بايلىققا ئېرىشتۇردى.
شاھزادە بىر نەچچە ۋاقىت ئەيش- ئىش-
رەت بىلەن خۇشال- خۇرام كۈنلەرنى
ئۆتكۈزدى، ئاندىن ئۆز ۋىلايىتىگە قايت-
ماقچى بولۇپ، بۇ ئىشنى پادىشاھنىڭ
سەمىگە سالدى. پادىشاھ ئامالسىزلىقتىن
ئۇلارغا ئىجازەت بەردى، ئاندىن ئۇ ھىم-
مەت نۇرى بىلەن ئەتراپنى نۇرلاندۇرۇپ،
ساندۇقلاردا گۆھەر، كۆپلەپ مۇشك- ئەن-
بەرلەرنى قاتار- قاتار تۆگە، قېچىرلارغا
يۈكلىدى. يەنە مىڭ قوتان ئات، قوياش
يۈزلۈك كۆتكۈچى غۇلام ۋە ناز- كەرەش-
مىلىك كېنىزەكلەر بىلەن، ھېسابسىز باي-
لىقلارنى ئىنئام قىلدى. شاھزادە بۇ قەدەر
كۆپ بايلىقلارغا رەھمەت- تەشەككۈرلىرى-
نى ئىزھار قىلىپ، مېھرىبانۇنى گۆھەر- ئال-
تۇنلار بىلەن بېزەلگەن، جەمشىدنىڭ قەي-
رىسىدەك نۇر چېچىپ تۇرىدىغان قۇيېسى
قۇياشتەك نۇرلۇق مەپىدە مىڭ زىبۇ- زىنى-
نەت بىلەن ئولتۇرغۇزۇپ، قۇتلۇق كۈن-
لەرنىڭ بىرىدە يولغا چىقتى. ئۇلار كۆكتە
ئۈزگەن ئايدەك تېز سۈرئەتتە خوتەن
دىيارىغا قاراپ راۋان بولدى.

① بۇ جايدىن تۆت بەت يوقاپ كەتكەن.

هوشنەكنىڭ ئەقىل ئىشلىتىپ، تەدبىر بىلەن يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپ، مومايىنىڭ چارىسى بىلەن مېھرىبانۇنى قۇملۇقتىكى جادۇگەردەك ئېلىپ قاچقانلىقى، شاھزادىنىڭ يولىغا سەلدەك بالا يۈزلىنىپ، دەشتلەردە غېرىب بولغانلىقى

شاھزادە مېھرىبانۇنى ئېلىپ ئۆز ۋىلايىتىگە يولغا چىقتى. تاجدارلار تائىپىسىدىن هۇشنەك ئىسىملىك بىر يىگىت بار ئىدى. ئۇ ئۇزۇندىن بېرى مېھرىبانۇغا ئاشىق بولۇپ، ھەرقانچە كۆپ تىرىشچانلىقلار كۆرسىتىپمۇ مەقسەت گۆھىرىنى قولغا كەلتۈرەلمىگەنىدى. شۇ سەۋەبتىن ئۇ ھەمىشە پەرىشان ۋە غەمكىن يۈرەتتى. شاھزادە مېھرىبانۇنى نىكاھىغا ئېلىپ ئۆز ۋىلايىتىگە يولغا چىقىشتىن بۇرۇنلا مېھرىبانۇنىڭ ھۆسن-جامالى پۈتۈن ئالەمگە مەشھۇر بولغانىدى. ھەر بىر مەملىكەت ۋە شەھەرلەردىن پادىشاھ ھەم شاھزادىلەر توي قىلىشنى تەلەپ قىلىپ مېھرىبانۇ ئۈچۈن ئەلچىلەر ئەۋەتكەنىدى. پادىشاھ ئۇلارنىڭ تەلىپىنى قوبۇل قىلمىغانىدى. ھۇشنەكمۇ شۇلارنىڭ بىرى بولۇپ، مەلىكىنىڭ پىراقىدا نالە قىلىپ يۈرەتتى. شاھزادىنىڭ مېھرىبانۇنى نىكاھىغا ئېلىپ ئۆز ۋىلايىتىگە ماڭغانلىقىنى ئاڭلىغان ھۇشنەك بىر نەچچە لەشكەر ۋە نۆكەرلىرىنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلىپ ئۇلارنىڭ ئىزىغا چۈشتى. شاھزادىمۇ ناھايىتى ئېھتىيات بىلەن كېتىۋاتاتتى. ھۇشنەك ئۆزىنى كۆرسەتمەي يىراقتىن ئۇلارنى كۆزىتىپ ماڭدى. ئاخىرى ئۇ ھىيلىگەرلىك پېنىگە ئۇستا، بۇ قېرى پەلەكنىڭ ھەمشىرىسى بولغان بىر قېرى خوتۇننى تېپىپ، ئۇنىڭغا ئۆز مەقسىتىنى ئېيتتى. موماي:

— سەۋر قىلىپ تۇرغىن، بۇ ئۇۋۇنى بىر ئامال قىلىپ قىلتاققا چۈشۈرىمەن. سەن ئادەملىرىڭنى بىر يەرگە قويۇپ، بىر ئىككىسىنى ئۆزۈڭگە ھەمراھ قىلىپ ئۇلارنىڭ ئىزىدىن قالماي پايلاپ يۈرگىن...» دېگەندەك سۆزلەرنى قىلدى. ئاندىن ئۆزى كونا كىيىملەرنى كىيىپ، قولىغا بىچارىلەرچە ھاسا تاياق ئېلىپ يولغا چىقتى. ئۇ شاھزادە ئورۇنلاشقان بارگاھنىڭ ئىشىكىگە بېرىپ ئاجايىپ ئەھۋاللارغا يولۇققان گادايدەك زار-زار يىغلىغىنىچە ئۇلارغا سالام بەردى. ئۇ تۇرمۇش جاپاسىدىن ئۆزىنىڭ بۇ ھالغا قالغانلىقىدىن شىكايەت قىلىپ كۆزلىرىدىن قان ياشلىرىنى ئاققۇزدى. مېھرىبانۇ ئۇ ھىيلىگەر مومايىنى بۇ ھالدا كۆرۈپ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ:

— ئەي ئانا، ئەمدى قالغان ئۆمرۈڭنى مېنىڭ بىلەن بىللە ئۆتكۈزگىن. سېنىڭ ئەھۋالىڭدىن ياخشى خەۋەر ئېلىپ، جاپا تارتقۇزمايمەن، — دېدى. ھىيلىگەر موماي جان-دىلى بىلەن قوبۇل قىلىپ، مېھرىبانۇنىڭ يېنىدا قېپقالدى. شاھزادە كىرىپ بۇ مەككار خوتۇننى كۆرۈپ:

— بۇ موماي كىم؟ — دەپ سورىدى. مېھرىبانۇ ۋەقەنى سۆزلەپ بەردى. شاھزادە:

— ئەي مەلىكە، مەن بۇ مومايدىن گۇمانلىنىۋاتىمەن. ئۇنىڭ سىياقىدىن ئارىمىزغا پىتنە-پاسات تېرىيدىغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. بۇنداق ئادەملەرنى يېقىنلاشتۇرۇش يىلاننى قوينىغا سېلىۋالغاندەك

ئىشتۇر. بۇلىڭغا بىرەر نەرسە بېرىپ ياردەم قىلساڭ ساۋاب دېگەن شۇ. مەن جادۇگەر موماي‌لارنىڭ هىيلە - مىكرىدىن بەك قورقىمەن، - دېدى. مېهرىبانۇ:

— ئەي شاهزادە، بۇنىچىلىك ئاجىز بىچارىنىڭ قولىدىن نېمە ئىش كېلەتتى؟ ئۇ ئەمدى نېمىلا بولسۇن بىزدىن ئۈمىد كۈتۈپ بۇ يەرگە كەپتۇ. ئۇنى نائۈمىد قىلىپ قايتۇرۇۋەتسەك، بۇ ئالىيجانابلىق ئەمەستۇر، — دېدى. شاهزادە ئامالسىز مەلىكىنىڭ پىكرىگە قوشۇلدى. موماي كېچە-كۈندۈز مېهرىبانۇنىڭ خىزمىتىنى بەجا كەلتۈرگەچ يول بويى ئۇنىڭغا هەمراه بولاتتى. بىر كۈنى ئۇلار ناهايىتى گۈزەل بىر جايغا بېرىپ چۈشتى. ئۇ جاي كىشىگە هۇزۇر بېغىشلايدىغان كۆكلەمزار ئىدى. هەممەيلەن ناهايىتى خۇشال - خورام هالدا هەر تەرەپكە بېرىپ سەيلە قىلاتتى. شاهزادە مەلىكە بىلەن ئولتۇرۇپ ئەيش - ئىشرەت جامىغا مەينى لىق تولدۇرۇپ ئىچىپ كەيىپ بولۇپ قالدى. ئۇ كەيپچىلىكتە شامالدەك تېز يۈرگۈچى ئاتقا مىنىپ شىكارغا ماڭدى ۋە بىردەمنىڭ ئىچىدە كۆزدىن غايىب بولدى. هىيلىگەر موماي مۇشۇنداق بىر پەيتكە ئىنتىزار بولۇپ يۈرەتتى. شاهزادىنىڭ شىكارغا چىقىپ كەتكەنلىكىنى غەنىيمەت بىلىپ، هۇشنەكنى بۇ ۋەقەدىن خەۋەردار قىلدى. هۇشنەك مەلىكىنىڭ پىراقىدا كېچە يۇ - كۈندۈز چۆللەرنى كېزىپ يىغلاپ يۈرەتتى. ئۇ دەرهال بىر خىزمەتكارىغا بىر ئاتنى بېرىپ ئىككىسى بىللە مەلىكە تۇرغان چېدىرنىڭ يېنىغا كېلىشتى. ئاندىن ئۆزى بىر چەتتە تۇرۇپ، خىزمەتچىسى بىلەن ئېتىنى مەلىكىنىڭ ئالدىغا ئەۋەتتى. هىيلىگەر خوتۇن مېهرىبانۇنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

— ئەي مەلىكە، شاهزادە بىر نەچچە كىيىك ۋە قۇلاننى ئوۋلاپتۇ ۋە بىر جاي تەييارلاپ شادلىق بەزمىسى ياساپتۇ. ئۆزى بىر چەتتە ساقلاپ تۇرۇپ سىزگە ئات ئەۋەتىپتۇ. ئۇنىڭ مەقسىتى بۇ ئىشنى هېچكىمگە بىلدۈرمەسلىك ئىكەن. سىزنى ئۇ جايغا يالغۇز ئېلىپ بېرىپ ئەيش - ئىشرەت بەزمىسىدىن لەززەتلەنمەكچى ئىكەن. ئەمدى تېزدىن ئورنىڭىزدىن تۇرۇڭ، شاهزادە سىزگە تەقەززا بولۇپ ساقلاپ تۇرىدۇ، — دېدى. مېهرىبانۇ ئېهتىياتنى قولدىن بېرىپ ئورنىدىن تۇرۇپ، يۈزىگە نىقاب تارتىپ هېچ كىشىگە ئۇقتۇرماي ئۆزى يالغۇز بارگاهتىن چىقىپ ئاتقا مىندى. هۇشنەك مېهرىبانۇنىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ قۇياشتەك ئۆرتىنىپ تۇرسىمۇ تىۋۇش چىقارماي مەلىكىنىڭ ئالدىغا چۈشۈپ ماڭدى. مېهرىبانۇ هۇشنەكنى شاهزادە دەپ ئويلاپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئالدىراپ - تېنەپ ئەگىشىپ ماڭدى. ئۇ دەريانىڭ قىرغىقىغا كەلگەندە بىر كېمە تۇرغانلىقىنى كۆردى. هوشنەك ئۇ كېمىگە چىقتى، مەلىكىمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن كېمىگە چىقتى. هوشنەك دەريادىن ئۆتكەندىن كېيىن دۈشمەنلەر ئىز بېسىپ قوغلاپ كەلمىسۇن دەپ كېمىنى يوشۇرۇپ قويدى. ئاندىن ئۆز يۇرتىغا بارىدىغان يولغا چۈشۈپ ماڭدى. بىر مۇنچە يول يۈرگەندىن كېيىن مېهرىبانۇ بىتاقەت بولۇپ:

— ئەي شاهزادە، بۇنىچە ئالدىراپ نەگە بارماقچى؟ تەگرىتائالانىڭ هۆرمىتى ئۈچۈن ئازراق ساقلاپ تۇرغىن، هالىمدىن كېتەيلا دەپ قالدىم، — دەپ پەرياد قىلىپ توۋلىدى. بىراق هوشنەك ئاۋازىنى ئەسلا

چىقارمىدى. مېھرىبانۇ بۇنىڭدىن ھەيرانـ
لىقتا پېتىپ ھەم ئەندىشىگە چۈشۈپ «مەلۇم
بىر ئېھتىياتقۇ مېنى ئالداپ بۇ ئۆلۈم پۇ-
راپ تۇرىدىغان دەشتتە سەرگەردان قىلمىـ
غىيدى» دەپ ئويلاپ ئالاقزادە بولغان
ھالدا نىقابىنى يۈزىدىن ئالدى. ئۇ يات
بىر كىشىنى كۆرگەندىن كېيىن:
— نېمە ئادەمسەن؟ ئىسمىڭ نېمە؟
سېنىڭ بۇ سىر - ھەيۋىتىڭدىن كۆڭلۈمگە
گۇمان ھەم ۋەھىمە چۈشتى، — دېدى.
ھۇشنەك:
— مەن سېنىڭ خىزمەتكار قۇلۇڭـ
مەن، ئىسمىم ھۇشنەك شاھزادىدۇر. نەچـ
چە ۋاقىتتىن بېرى ۋىسالىڭغا مۇشتاق بو-
لۇپ ۋەتەن - دىيارىمدىن ئايرىلدىم. تاجۇ-
تەختىمنى سېنىڭ يولۇڭدا بەربات قىلىپ،
گادايلىقنى ئىختىيار قىلغانمەن. سەن نې-
مىشقا ماڭا نەپرەتلىنىسەن؟ مەندەك شاھـ
زادىنى نېمە ئۈچۈن خىزمەتكارلىققا قوبۇل
قىلمايسەن؟ — دېدى. مېھرىبانۇ ئىشنىڭ
تەكتىگە يەتكەندىن كېيىن مەسلىھەت بەر-
گەن بولۇپ دەرھال:
— ئەي جاھان شاھزادىسى، ئەمدى
ماڭىمۇ شۈكرى سەجدىسى كېرەك. چۈنكى
مەنمۇ ئۇزۇندىن بېرى سېنىڭ پىراقىڭدا
ئوت بولۇپ كۆيگەنىدىم. ئەلھەمدۇلىللاھ،
ئەمدى مۇرادىم ھاسىل بولدى. ھەممە
پادىشاھلار ماڭا تەلەپكار بولۇپ ئاتامغا
مەكتۇپلار ئەۋەتكەنىدى. ئاتام ئۇ مەكتۇپـ
لارنى ماڭا ئەۋەتتى. مەن ھېچكىمنى قو-
بۇل قىلمىدىم. سېنىڭ ئىسمىڭنى ئاڭلاپ،
مېھرى - مۇھەببىتىڭ كۆڭلۈمگە ئورناشتى.
ۋىسالىڭغا مۇشتاق بولدۇم. لېكىن ئىختىـ
يارىم ئۆز قولۇمدا بولمىغاچقا، لالىدەك
سۆيگۈ ئىزىنى جىگىرىمگە نائىلاج نەقىش
قىلغانىدىم. نېمىلا بولمىسۇن ئاخىرى
بەخت ماڭا يۈزلىنىپتۇ. پەلەك چاقى ئارزۇ-
يۇم يۆنىلىشىگە ئايلىنىپ، كۆزۈم جامالىڭ
نۇرىدىن روشەن بولدى. ئەمما مېنىڭ بىر
مۈشكۈلۈم باردۇر، شۇ سەۋەبتىن كۆڭلۈم
پەرىشاندۇر. مەن تەڭرىتائالانىڭ دەرگا-
ھىغا: «ئەگەر بەخت ماڭا يۈزلىنىپ، سېنىڭ
ۋىسالىڭ، دۆلىتىڭ ماڭا مۇيەسسەر بولسا
ئالتە ئاي ئىبادەتكاھتا ئولتۇرىمەن. روزا
تۇتۇپ، رىيازەت تارتىپ، ئىپتار ۋاقتىدا
پېقىر - مىسكىنلەرگە تائام بېرىمەن. ئالتە
ئايدىن كېيىن دۇنيانىڭ ئەيش - ئىشرىتىـ
دىن بەھىر ئالغايمەن» دەپ ئەھدە قىلغا-
نىدىم. سەندىن كۈتىدىغان ئۈمىدىم شۇكى،
ماڭا يېقىنلاشماي، پاكلىقىمنى ساقلاپ
تۇرغىن. ئەگەر ئۇنداق قىلمىساڭ ئەھدەم
بۇزۇلۇپ، تەڭرىتائالانىڭ غەزىپىگە ئۇچـ
رايمەن. تەڭرى مېنى دىدارىڭدىن مەھـ
رۇم قىلىدۇ، مەن بولسام، پىراقىڭدا ئوت
بولۇپ يۈرگەيمەن، — دېدى. ھۇشنەك
مېھىر - مۇھەببەتكە تولغان بۇ سۆزلەرگە
ئالدىنىپ ئىنتايىن خۇشال بولۇپ:
— ئەي جانانىم، جان دىلىم سۆزلىـ
رىڭگە پىدا بولسۇن، مال-مۈلكۈم يولۇڭـ
دا ھەدىيە بولسۇن، بېشىم خىيالىڭغا قۇر-
بان بولسۇن! ئەي مەلىكە، ئەقلى ھوشۇمـ
نى يوقاتسامۇ مەيلى، سەن زادىلا غەم
قىلمىغىن، ھەر قانداق مۇددىئا ۋە مەقـ
سىتىڭ بولسا ھاسىل قىلىمەن. سەن ۋە-
دەڭگە ۋاپا قىلغىن، ھەر قانداق نەرسىگە
بۇيرۇساڭ ئۇنى تەييار قىلىمەن، — دەپ
قەسەم قىلدى. مەلىكە شۇنىدىن كېيىن
خاتىرجەم بولۇپ ھۇشنەك بىلەن بىللە
يولغا راۋان بولدى. ھۇشنەكنىڭ دىيارىغا
كەلگەن چاغدا، شەھەردىن بىر پەرسەڭ

يىراقلىقتا بىر تۇرالغۇ بىنا قىلدۇردى. زىياپەت جابدۇقلىرى ھەم پەقىر - مىسكىنلەر ئۈچۈن كېرەكلىك بەزى نەرسىلەرنى تەييار قىلدۇردى. ئۆزى بولسا خىلۋەتتە يالغۇز روزا تۇتۇپ ئولتۇردى. ھوشنەك بىر نەچچە خوجا - كېنىزەكلەرنى مەلىكىنىڭ خىزمىتىنى قىلىش ئۈچۈن ھەمدە ئۇنىڭ روزا ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ قېچىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن مۇھاپىزەتچى قىلىپ قويدى. ئۆزى مەلىكىنىڭ سۆزىگە خۇشاللىق بىلەن ئەمەل قىلىپ، پەقىرپەرۋەر بولۇپ پادىشاھلارنىڭ رەسىم - قائىدىسى بويىچە ئالتە ئاي ئوۋ - شىكارغا مەشغۇل بولدى. ئەمما مېھرىبانۇدىن باشقا ھېچنەرسە ئۇنىڭ خىيالىغا كىرمەيتتى. سائەت - سائەتلەپ كۈن سانار ئىدى.

شاھزادە مېھرىبانۇنىڭ غايىب بولغانلىقىدىن خەۋەردار بولۇپ پەرۋانىدەك ئۆرتىنىپ نالە قىلغانلىقى، دوستلىرى يەمەن دۆلىتى ئارقىلىق شاھزادىنىڭ مەشۇقىنىڭ تۇرالغۇسىغا بېرىپ غەلىبىگە ئېرىشىپ، خوتەن ۋىلايىتىگە يولغا چىققانلىقى

شاھزادە شىكاردىن يېنىپ كېلىپ، مېھرىبانۇنىڭ غايىب بولغانلىقىنى كۆرۈپ ئالدامچىلارنىڭ ئۇنى ئېلىپ كەتكەنلىكىنى بىلدى. ھىيلىگەر مومايمۇ يوقاپتۇ. شاھزادىنىڭ گۇمانى تېخىمۇ كۈچىيىپ غەم ئوتى ئۇنى كۆيدۈرۈپ، جۇنۇنلۇق ئۇچقۇنلىرى دىماغلىرىغا ئۇرۇلدى. ئۆزىنى نەم توپىغا ئېتىپ، ياقىسىنى چاك ئېتىپ، بىھوش بولۇپ يىقىلدى. ۋەزىرزادە ئۇنىڭ بېشىنى قۇچىقىغا ئېلىپ:

— ئەي شاھزادە نالە - پىغاندىن نېمە پايدا چىقىدۇ؟ ئۆزۈڭنى ئاۋارە قىلما. دۇنيادا بۇنداق ھادىسىلەر كۆپ بولىدۇ. سەۋر قىلساڭ مۇشكۇللىرىڭ ئاسان بولغاي. مويسىپىت كىشى ئەقىللىق يول باشچىدۇر. كېمىچى يىگىتمۇ بىزنىڭ رولچىمىز. ئەگەر تائالا ساڭا يار بولسا، سەن ئۇلارنىڭ كەينىدىن ئۇ ماكانغا بېرىپ، پۇرسەت كۈتۈپ تۇرساڭ مەقسىتىڭ ھاسىل بولۇر، — دېدى.

شاھزادە ۋەزىرزادىنىڭ سۆزىگە ئەمەل قىلىپ ساندۇقتىكى جاھاندا بار بولغان ھەممە مال - مۈلكىنى دەرۋىشلەرگە سەدىقە قىلىپ بېرىپ، بىناۋا غېرىبلارنىڭ لىباسىنى كىيىپ يولغا چۈشتى. دەريانىڭ ياقىسىغا كەلگەندە بىرەر سائەت ئارام ئالغاندىن كېيىن، پارچە - پۇرات تاختايلاردىن بىر سال باغلاپ دەريادىن ئۆتۈپ يولغا راۋان بولدى. ئاخىرى ئۇ مەشۇقىنىڭ تۇرار جايىغا يېتىپ باردى. ئۇ خىزمەتكارلارنىڭ چوڭ زىياپەتكە تۇتۇنغانلىقىنى كۆردى. ئۇلار غېرىب - بىچارىلەرگە رەھىم شەپقەت قىلىش يۈزىسىدىن كەمبەغەللەرنى ۋە يېڭى كەلگەن بۇ غېرىب يىگىتلەرنى زىياپەتكە چاقىردى. شاھزادە ۋە ھەمراھلىرى جاپا - مۇشەققەتتىن خالاس بولۇپ بۇ يەرگە يېتىپ كەلگەنىدى. ۋەزىرزادە بىر كىشىدىن:

— بۇ زىياپەتنىڭ ئىگىسى كىم؟ مۇنچە غېرىبپەرۋەرلىك ھەم مىسكىنلەرگە يار - يۆلەكتە بولۇش بىزلەرنى ھەيرانلىقتا قالدۇردى. شۇنچە ئۇزۇن يۇرتمۇ يۇرت ساياھەت قىلدۇق. لېكىن ھېچبىر ۋىلايەتتە پادىشاھلارنىڭمۇ بۇ تەرىقىدە ھىممەت كۆرسەتكەنلىكىنى كۆرمىگەنىدۇق. بەلكى بۇنداق ئىشنى ھېچقانداق كىشىمۇ

ئاڭلىغان ئەمەستۇر، — دېدى ئۇ كىشى:

— بۇ زىياپەتنىڭ ئىگىسى ھۆسن-جامالى پۈتۈن ئالەمگە تارالغان، ئالەمنىڭ بارلىق پادىشاھلىرى ئۇنى كۆرۈش ئارزۇسىدا جان پىدا قىلغان مېھرىبانۇ دېگەن مەلىكىدۇر، — دەپ جاۋاب بەردى. شاھزادە مەشۇقىنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ دەرھال ھوشىدىن كېتىپ يەرگە سايىدەك نەقش باستى. ۋەزىرزادە «سىر ئاشكارە بولۇپ قالمىغىيدى» دەپ ئەقىل ئىشلىتىپ:

— ئەي مۇسۇلمانلار، بۇ ۋىلايەتتىن بىر ئۇستا تېۋىپ تاپقىلى بولۇرمۇ؟ بۇ غېرىپ يىگىت تۇتقاقلىق كېسىلىگە گىرىپتار بولغانىدى. داۋالىتىپ باقايلى، — دەپ شاھزادىنىڭ يۈزىگە گۈل سۈيى چاچتى. ۋەزىرزادە يەنە بىر مۇنچە سۆزلەرنى قىلغاندىن كېيىن:

— مېھرىبانۇ دېگەن كىمدۇر؟ بۇ جايدا نېمىشقا ئۆزىگە زىياپەتنى كەسىپ قىلىۋالدى؟ — دەپ سورىدى. مەلىكىنىڭ مۇلازىملىرىدىن بىرى ئۆتكەن ۋەقەلەرنىڭ ھەممىسىنى بايان قىلدى. شاھزادە بۇ خۇش خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن يېڭىدىن ھاياتلىققا ئېرىشىپ، ئۈمىدۋار بولۇپ، پۈرسەت كۈتۈپ تۇردى. مېھمانخانىنىڭ خىزمەتكارلىرى زىياپەتتىن كېيىن بۇ يىگىتلەرنىڭ كەلگىنىنى مېھرىبانۇغا خەۋەر قىلدى. مېھرىبانۇنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشۈپ بىر ساددا خوتۇننى «مېھمانلارنىڭ يۇرۇش-تۇرۇشىدىن، سۆز-ھەرىكىتىدىن، تائام يېيىشلىرى قاتارلىقلاردىن خەۋەر ئېلىپ كەلگىن» دەپ ئەۋەتتى. ئۇ خوتۇن بۇيرۇققا بىنائەن بېرىپ ئۇلارنىڭ ئەھۋاللىرىدىن خەۋەردار بولۇپ كېلىپ مەلىكىگە:

— بەش نەپەر ئادەم ئىكەن، ئۇلارنىڭ تۆتى ياش، بىرى قېرى ئىكەن. ئۇلارنىڭ تۇرقى ئاجايىپ بولۇپ دۇنيادىكى غېرىبلارنىڭ، دەرۋىشلەرنىڭ كىيىملىرىنى كىيىپ ئۆزلىرىنى زىيارەت يولىغا ئاتاپتۇ. تۇرمۇشتا ئۆزئارا باراۋەر ۋە ئىقتىسادچىل ئىكەن. ئەمما ئارىدا بىر يىگىتنىڭ چاپىنى ھەممىدىن كۆپ ئىكەن، — دەپ كۆرگەن ئەھۋاللارنى بايان قىلدى. مېھرىبانۇ «مۈلكىدىن ئايرىلغان بىچارە شاھزادە بۇ ماكانغا يېتىپ كەپتۇ» دەپ ئويلىدى. ئىككىنچى كۈنى ئېھتىيات ئۈچۈن بىر تاۋاققا بىر نەچچە خىل مېۋىدىن سېلىپ، شاھزادە بەلگىلىگەن نىقابنىڭ ئۇچىدىن بىر پارچە كېسىپ تاۋاقنىڭ ئۈستىگە يېپىپ، «ئۇ غېرىپلارغا ئاپىرىپ بەرگىن» دەپ ھېلىقى خوتۇنغا بەردى. ئۇ خوتۇن تاۋاقنى ئاپىرىپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا قويدى. شاھزادە تاۋاقتا يېپىقلىق نىقابنىڭ پارچىسىنى كۆرۈپ كۆزىدىن سەلدەك ياش ئاققۇزۇپ نالە-پىغان قىلدى. ۋەزىرزادە دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ نىقابنىڭ پارچىسىگە بىر دەستە گۈلنى ئوراپ، شاھزادىنىڭ مۆھۈرىنى گۈلدەستىنىڭ ئىچىگە جايلاشتۇرۇپ، خوتۇننىڭ قولىغا بېرىپ:

— بىزلەر غېرىب بىچارىلەرمىز. بىزنىڭ بۇنىڭدىن زىيادە سوۋغىمىز يوقتۇر، ئەمما بۇ گۈلدەستىنى بىرەر سائەتتە ياساپ بولدۇق. نۇرغۇن خاسىيەتلىك دۇئالارنى قىلىپ ئۇنىڭغا دەم سالدۇق. مەلىكىگە: «ئۆزى بىلەن بىللە ساقلىسۇن. ھەر قانداق مەقسىتى بولسا ھاسىل بولۇر دېدى» دېگىن، — دەپ تاپىلاپ يولغا سالدى. خوتۇن گۈلدەستىنى ئاپىرىپ مەلىكىگە بەردى ۋە مۇساپىرلارنىڭ دۇئاسىنى يەتكۈزۈپ ۋەقەنى بايان قىلدى. مېھرىبانۇ گۈلدەستە ئارىسىدىن مۆھۈرنى ئېلىپ ئۇنىڭ شاھزادىنىڭ ئىكەنلىكىگە ئىشەندى. ئۇ زار-زار يىغلاپ، بىر پارچە خەت يېزىپ، ئۆتكەن ۋەقەلەرنى خەتكە تولۇق يازدى. ئاندىن ئۇنى يەنە بىر تاۋاق مېۋىنىڭ ئىچىگە سېلىپ خوتۇندىن ئەۋەتتى. شاھزادە مېۋىلەرنىڭ ئىچىدىكى خەتنى

كۆرگەندىن كېيىن ئۇنىڭ ھەقىقەتەن مەلىكىنىڭ خېتى ئىكەنلىكىنى بىلدى. مەلىكە خېتىدە «روزىگاھتا مەخپىي جېسەكچىلەر ئورۇنلاشتۇرۇلغاندۇر. پەلەك ھازىر كېچىلىك ئۇيقۇدىدۇر. دۈشمەن ئۇيقۇدىن ئويغانماستا، نومۇس شىشىسى رەسۋالىق تېشىغا تېگىپ، مۇراد شارابى تۆكۈلمەستە، مەقسەت قاراڭغۇسىنى ھىيلە شاملىرى بىلەن يورۇتۇپ، شۈكرىنى ۋايىغا يەتكۈزمەك ئەقىللىق كىشىلەرنىڭ ئىشىدۇر. يەنى ھوشىنەك تېخى سىلەرنىڭ كەلگىنىڭلاردىن خەۋەردار بولمىدى. سىلەر مەقسەت ـ مۇددىئايىڭلارنى جەزمەن ئەمەلگە ئاشۇرۇڭلار، بۇ بىر قاباھەتلىك چۈش بولۇپ قالغۇسى» دەپ يازغانىدى. شاھزادە خەتنى ئوقۇپ، مەزمۇنىدىن خەۋەر تېپىپ ئۇنىڭغا جاۋاب خەت يازدى ۋە ئۇنى گۈلنىڭ ئارىسىغا سېلىپ مېھرىبانۇغا ئەۋەتتى. شاھزادە خەتتە: «ئەي مەلىكە، ئەگەر سەن مېنىڭ سۆزۈمگە ئەمەل قىلىپ ئىبلىسنى ئۇستاز تۇتقان ئۇ خوتۇننى خىزمىتىڭگە قويمىغان بولساڭ، ھەرگىز دەشتلەردە سەرگەردان بولۇپ جاپا چەكمىگەن بولاتتىڭ. مەنمۇ بۇ رەسۋالىق بىلەن بەختى قارىلىق كوچىسىدا سەرسان بولۇپ چېپىپ يۈرمەس ئىدىم. ئەمما ھەممە ئىش قازائى تەقدىردە پېشانىگە پۈتۈلگەندۇر. بۇ ئىشلاردىن شىكايەت قىلمىغاننىڭ پايدىسى يوق. ئەمدى روھىڭنى ئۇستۇن تۇتۇپ تەڭرىتائالانىڭ مەرھەمىتىگە ئىنتىزار بولۇپ تۇرغىن، غايىب پەردىسىدىن نېمە كۆرۈنەركىن...» دەپ يازغانىدى. خەتنى ئەۋەتكەندىن كېيىن، شاھزادە ھەمراھلىرىنىڭ ئىچىدىكى ياغاچچىغا قاراپ:

— ئەي ئەزىز بۇرادەر، ئەمدى نۆۋەت سېنىڭ ئىجاد ـ شەرپىڭگە قاراشلىق قالدى. سەن تېزدىن بىر كۈرسى ياسىغىن، ئۇ كۈرسى ھەزرىتى سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ گۆھەر تەختىدەك ھاۋادا پەرۋاز قىلىدىغان بولسۇن. ئەمما ناھايىتى تېز تەييار قىل. دۈشمەن بىزدىن خەۋەر تېپىپ قالغۇچە، مەقسەت مەنزىلىگە يېتىشكەيمىز، — دېدى. ياغاچچى:

— ئەي شاھزادە، مەن ۋەتەندىن جۇدا بولغان ۋاقتىمدىلا سېنىڭ دوستلۇقىڭغا بەل باغلىغانمەن. ھاياتلا بولىدىكەنمەن خىزمىتىڭنى جان دىلىم بىلەن قىلىمەن، — دېدى ھەم شاھزادىدىن رۇخسەت ئېلىپ، سەھراغا قاراپ يول ئالدى. ئۇ ھەر تەرەپلەرنى ئىزدەپ يۈرۈپ بىر دەرەخنى تېپىپ ئۇنىڭدىن كۈرسى ياسىماقچى بولدى. ئەمما بىر قارا يىلان دەرەخنىڭ شېخىغا ئەجدىھادەك چىرمىشىپ تۇراتتى. بۇنى كۆرگەن كىشىنىڭ يۈرەكلىرى چاك بولاتتى. ياغاچچى يىلاننىڭ دەرەخنى قوغدىغۇچى ئىكەنلىكىنى بىلىپ ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ تەزىم قىلدى ھەم كۆپ ھەمدۇسانالار ئوقۇدى. يىلان:

— نېمە ئادەمسەن، بۇ يەرگە نېمە سەۋەبتىن كەلدىڭ، — دەپ سورىدى. ياغاچچى بولغان ئىشلارنى بىرمۇ بىر بايان قىلدى. ۋە بۇ ئىشتا ياردەم سورىدى. تەڭرىتائالانىڭ پەرمانى بىلەن يىلان بىردىنلا دەرەختىن چۈشۈپ بىر چەتكە بېرىپ تۇردى. ياغاچچى دەرەختىن ئۆزىگە كېرەكلىك بىر شاخنى كېسىۋالدى. ئۇ ناھايىتى تېزلىكتە زىبۇ ـ زىننەتلىك بىر كۈرسىنى تەييارلىدى ۋە ئۇنى بىردەمدىلا شاھزادىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ باردى. ئالتە ئاي توشىدىغانغا پەقەت بىر كۈنلا قالغانىدى. شاھزادە كۈرسىنى كۆرۈپ تەڭرىتائالاغا شۈكرى ـ سانالار ئېيتتى. قىممەت باھالىق گۆھەرلەرنى ياغاچچىغا بېرىپ ئۇنى مال ـ دۇنيادىن بىھاجەت قىلدى.

سەھەر سۇلتانى ئالەمنى ئۆزىنىڭ ئالتۇن رەڭگى بىلەن نۇرلاندۇردى. يەنى

ئاپتاپ چىقتى. ھوشنەك مېھرىبانۇنىڭ ۋىسالىغا ئېرىشىدىغانلىقىغا خۇشال بولۇپ بەزمە تۈزدى. بەزمىگە ئەمىر ۋە دۆلەت كاتتىلىرىنى تەكلىپ قىلىپ، خىزمەتچى ۋە بارلىق پۇقرالارنى جەم قىلدى. خەزىنىلەرنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ ئالتۇن ۋە جاۋاھىرلارنى ئاجىز - مىسكىنلەرگە تەقدىم قىلدى. ناھايىتى كاتتا سورۇن تەييارلاپ، ئۆزى تەخت ئۈستىدە ھەيۋەت بىلەن كېرىلىپ ئولتۇردى. شاھزادە ھوشنەكنىڭ شادخوراملىقتىن مەست بولۇپ ئولتۇرغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى. ئۇ ۋاقىتنى غەنىيمەت بىلىپ، تەۋەككۇل ئېتىكىگە قول ئۇرۇپ، ھەمراھلىرى بىلەن كۇرسىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرغانىدى، كۇرسى ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ دەرھال ئۇچتى. بۇ ۋاقىتتا كۆتكۈچى كېنىزەكلەر مېھرىبانۇنىڭ چاچلىرىغا ۋە يۈزلىرىگە زىننەت بېرىش ئۈچۈن ئۇنى بەخت ئورۇندۇقىغا ئولتۇرغۇزۇپ بېشىغا گۈل چەمبىرىكى تاقاپ، زۇمرەت مارجاننى بويىنىغا ئېسىپ، تىرناقلىرىغا خېنە يېقىۋاتاتتى. مېھرىبانۇنى ھىيلە بىلەن ئېلىپ چىقىپ بالا دامىغا گىرىپتار قىلغان ھېلىقى مەككار خوتۇن بولسا مايمۇندەك ياسىنىپ، غايەت خۇشاللىقىدىن قىن - قىنىغا پاتماي ئۇسسۇل ئويناپ، ناخشا ئېيتىپ يۈرەتتى. دەل شۇ ۋاقىتتا كۇرسى ئۇچۇپ كېلىپ روزىگاھ سەھنىسىگە چۈشتى: كېنىزەك ۋە غۇلاملار بۇ ۋەقەنى كۆرۈپ قورقۇپ ھەر تەرەپكە قېچىشتى. مېھرىبانۇنىڭ نەزەرى شاھزادىگە چۈشكەن ھامان ئۇ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ قارا بوراندەك ئېتىلىپ بارغىنىچە ھىيلىگەر جادىنىڭ قولىدىن مەھكەم تۇتۇپ تەختنىڭ ئۈستىگە ئېلىپ چىقتى. ھىيلىگەر موماي ھەر قانچە پەرياد قىلغان بولسىمۇ ھېچ پايدا بەرمىدى. كۇرسى بەخت قۇشىدەك دەرھال ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈپ پەرۋاز قىلدى. ئۇلار ھوشنەكنىڭ ئوردىسىغا كەلگەندە، ئۇنىڭ شادلىق بەزمىلىرىنى ياساپ، بايرام خۇشاللىقىغا چۆمۈپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. پۈتۈن خەلقنىڭ نەزەرى ئاسماندا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان تەختكە چۈشۈپ، بۇ ئاجايىباتقا ھەيران قېلىشتى. ۋەزىرزادە ھېلىقى ناپاك مومايىنىڭ بېشىنى ئۈزۈپ ئاسماندىن يەرگە تاشلىدى. مومايىنىڭ بېشى كېلىپ ھوشنەكنىڭ كۆكسىگە تەگدى، ناپاك تېنى مەركە مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىغا چۈشتى. سورۇن ئەھلى، ئاسماندىن بالايى ئەزىم پەيدا بولدى، دەپ ئويلاپ قورقىنىدىن ھەر تەرەپكە بەدەر قېچىشتى.

ھوشنەك خېلى ۋاقىتتىن كېيىن ھوشىغا كېلىپ، تەختىدىن چۈشۈپ، بۇ قورقۇنچتىن گاراڭ بولۇپ ئولتۇرۇپ قالدى. بۇ ۋاقىتتا روزىگاھنىڭ خىزمەتكارلىرى كېلىپ ئۇنىڭغا يۈز بەرگەن ۋەقەنى ئېيتتى. ھوشنەك بۇ جان ئالغۇچى ۋەقەنىڭ تەسىرىدىن ماتەمدارلاردەك ئەقلىدىن ئېزىپ مەرگەنلەرگە:

— ھەر تەرەپتىن ئوق ئۈزۈپ ئۇنى يەرگە چۈشۈرۈڭلار! — دەپ بۇيرۇق قىلدى. ئەمما تەخت كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە كۆزدىن غايىب بولغانىدى. خەلق ھەيران بولدى. بەزمىدىكى نەغمە - ناۋانىڭ ئورنىغا يىغا - زارە ئالماشتى، شاراب ئورنىغا ھوشنەكنىڭ كۆزىدىن ئاققان قان - ياشلار مەۋج ئۇردى. شاھزادە ئۆز دىيارىغا غەلىبە بىلەن يېتىپ بارغاندىن كېيىن سەھەر قۇياشىدەك نۇرلىنىپ، خوتەن شەھرىنى پەلەك مەسىللىك بەزمىدىن مۇنەۋۋەر قىلدى. دوست - بۇرادەر ۋە مۇساپىر دەرۋىشلەرگە كۆپ مەرھەمەتلەر قىلىپ، ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە ھال - ئەھۋالىغا قاراپ ئىنئام قىلدى ۋە ئۇلارغا ئەركىنلىك بەردى.

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

ھەمزەنامە

غەرىب خەستە

ئەشىرگە تەييارلىغۇچى: مەھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت

ئەشىرگە تەييارلىغۇچىدىن: «ھەمزەنامە» ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىيات تارىخىدا ئىدىيەۋى مەزمۇن ۋە بەدىئىي سەنئەت جەھەتتىن خېلىلا مۇۋەپپەقىيەتلىك يارىتىلغان زور ھەجىملىك شېئىرىي ئەسەر. ئەمىر ھەمزە ساھىبقىراننىڭ قىسسە شەكلىدىكى نەسرىي نۇسخىلىرىنىڭ قول يازمىلىرى بىزدە ناھايىتى كەڭ تارقالغان. ئەمما «ھەمزەنامە»دىن ئىبارەت بۇ مۇھىم مەدەنىي مىراس زامانداشلىرىمىزنىڭ نەزەرىدىن ئۇزۇنغىچە چەتتە قالغان. چۈنكى بۇ ئەسەرنىڭ قول يازمىسى تېخى يېقىندىلا بايقالدى. بۇ قول يازما XIX ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا خوتەندە كۆچۈرۈلگەن. ئۇنىڭ ئاسرىلىشى ياخشى بولمىغان. قول يازمىنىڭ نۇرغۇن ۋاراقلىرى يوقالغان، بىر مۇنچە ۋاراقلارنىڭ ئەتراپلىرى يىرتىلىپ كەتكەچكە، تېكىستلەردىن بىر قىسمىغا زىيان يەتكەن. ئۇنىڭ پەقەت 145 ۋارىقىلا دەۋرىمىزگىچە يېتىپ كەلگەن. قول يازمىنىڭ فورماتى 45×31 سانتىمېتىر بولۇپ، ھەر بېتىگە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 22×4 مىسرادىن شېئىر كۆچۈرۈلگەن. پۈتۈن قول يازمىدا جەمئىي 25 مىڭ 520 مىسرا شېئىر ساقلىنىپ قالغان. بۇ قول يازما گەرچە تولۇق بولمىسىمۇ، لېكىن ئۇ «ھەمزەنامە» داستانىنىڭ ھازىرغىچە بايقالغان يېگانە نۇسخىسىدۇر. بۇ ئەسەرنىڭ يەنە باشقا قول يازمىلىرى بارمۇ-يوق، بۇ ھەقتە داۋاملىق ئىزدىنىشكە توغرا كېلىدۇ.

«ھەمزەنامە»نىڭ قول يازمىسىدىكى ئالامەتلەردىن ئۇنىڭ بىرقانچە كاتىپ تەرىپىدىن كۆچۈرۈلگەنلىكى مەلۇم. بۇ ئەسەرنى ئىككى كاتىپ بۆلۈشۈۋېلىپ، كۆچۈرۈپ تاماملىغاندىن كېيىن، بىرلەشتۈرۈپ تۈپلىگەن بولسا كېرەك. قول يازمىدا ھازىرغىچە ئىككى كاتىپنىڭ ئىسمى ئۇچرىدى. ئۇلارنىڭ بىرى: موللا بارات. بۇ خەتتاتنىڭ ئىسمى قول يازمىنىڭ بىرقانچە جايىدا ئۇچرايدۇ. قول يازمىنىڭ مەلۇم بىر بەت ھاشىيەسىدە:

«كاتىب موللا بارات ئايتۇر:
جاھاندا ئەقلۇ دانىشنىڭ، بىلىڭلار، ئېتىبارى يوق،
گەھى بىر يەردە بىر نادانىنى كۆردى ئېتىبار ئەيلەر.»

دېگەن مىسرالار بار. كاتىپلارنىڭ يەنە بىرى مەتيۇسۇپ ئاخۇن ئوغلى نىياز ئاخۇندۇر. قول يازمىنىڭ بىر يېرىدە: «تەئرىخقە بىر مىڭ ئىككى يۈز سەكسەن توققۇز سەگ يىلى ماھى جۇمادەل-ئاخىرنىڭ يىگىرمەسى ئازىنە كۈنى چاقار كەنتىدە ئولتۇرۇشلۇق مەت-

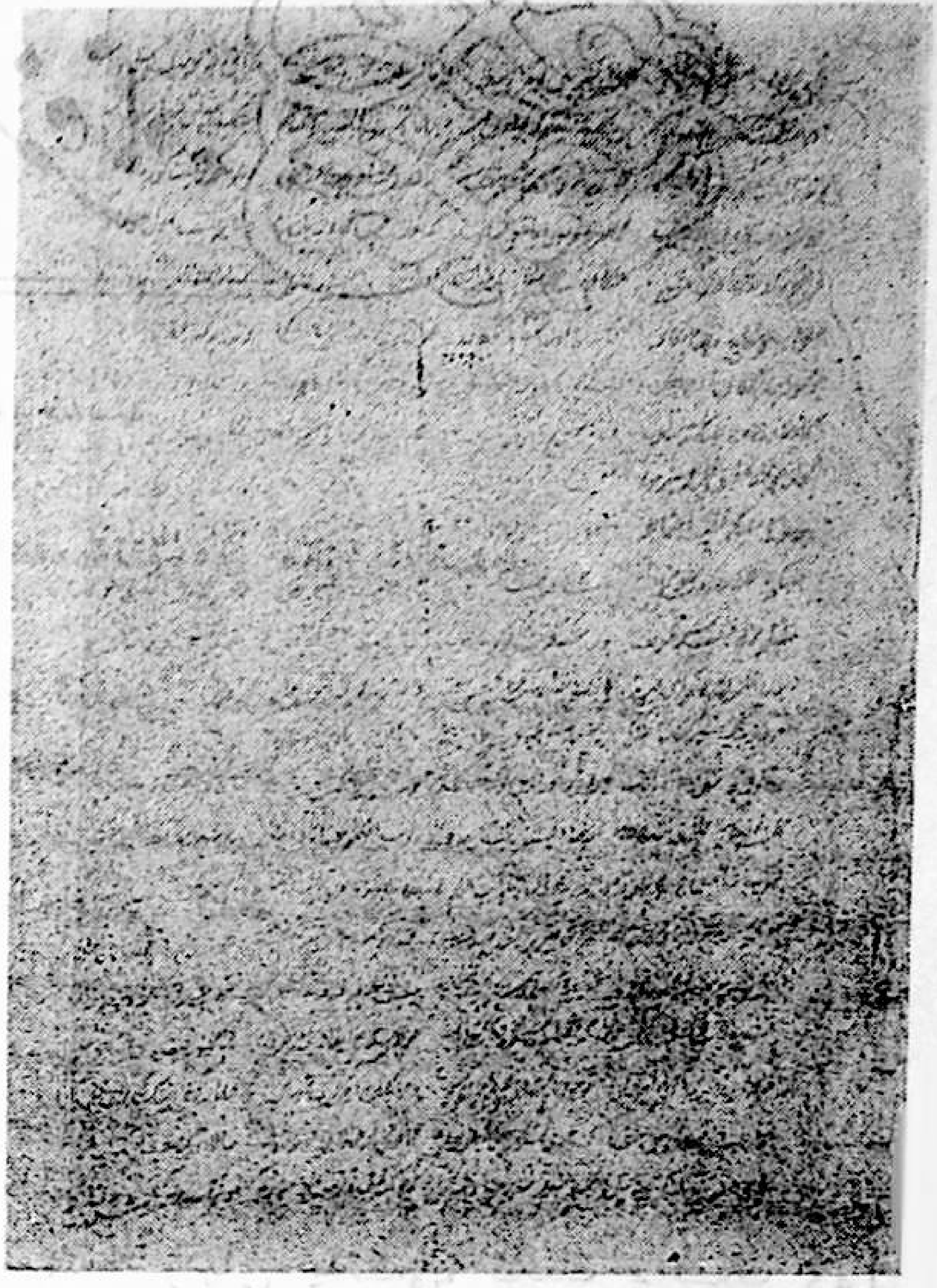

يۇسۇف ئاخۇندنىڭ ئوغلى نىياز ئاخۇندنىڭ پۈتكەن كىتابى تۇرۇر» دەپ يېزىلغان. بۇ مەلۇماتتىن بىز بۇ قول يازمىنىڭ ھىجرىيە 1299 -(مىلادى 1881 - 1882 -) يىلى كۆچۈرۈلگەنلىكىنى كۆرىمىز. يەنە بىر تەرەپتىن كاتىپ نىياز ئاخۇننىڭ چاقار كەنتلىك ئىكەنلىكىنى بىلىمىز. خوتەندە «چاقار» ئاتلىق ئورۇندىن بىر قانچە جايدا بار. خوتەن ناھىيە خانئېرىق يېزىسىغا قاراشلىق چاقار كەنتى؛ چىرىيە ناھىيىسىنىڭ چاقار يېزىسى قاتارلىقلار. كاتىپنىڭ زادى قايسى چاقاردىن ئىكەنلىكى داۋاملىق تەتقىق قىلىشىمىزغا تېگىشلىك مەسىلە. قول يازمىنىڭ مەلۇم بىر بەت ھاشىيەسىدە يەنە بىر نامەلۇم شەخسنىڭ: «1345 - يىلى 23 - ماھى رەجەبدە خوتەندىن كاشقەر دورغە بەگ سەرايىندە تۇرغۇچى مۇھەممەدجان ئاخۇندگە تەگسۇن» دېگەن سۆزلىرى يېزىلغان. بۇ قول يازمىدا ھىجرىيە 1345 -(مىلادى 1926 — 1927 -) يىلى بۇ خەتنى يازغان كىشىنىڭ نېمىنى كۆزدە تۇتۇۋاتقانلىقى ئېنىق ئەمەس.

«ھەمزەنامە» داستانىدا ئىسلامىيەت دۇنياسىدىكى مەشھۇر شەخس ئەمىر ھەمزە ساھىبقىراننىڭ ھاياتى ۋە پائالىيەتلىرى ئاجايىپ - غارايىپ سەرگۈزەشتىلىرى تەسۋىرلەنگەن. بۇ داستان گەرچە ئەمىر ھەمزە، نۇشىرۋان ئادىل، ئىسكەندەر زۇلقەرنەين قاتارلىق نۇرغۇن تارىخىي شەخسلەرنى ئۆزىگە پېرسوناژ قىلىپ تاللىغان بولسىمۇ. لېكىن بۇ پېرسوناژلار تارىختىكى شەخسلەرنىڭ ئۆزى بولماستىن، بەلكى ئاپتورنىڭ بەدىئىي جەھەتتىن ئىشلەپ قايتا ياراتقان بەدىئىي ئوبرازلىرىدۇر. شۇڭا ئۇلارنىڭ سەرگۈزەشتىلىرى خۇددى خەلق ئەپسانە، رىۋايەتلىرىگە ئوخشاش فانتازىيىلىك تۈس ئالغان. بۇ ھال داستاننىڭ بەدىئىي جەھەتتىكى خاسلىقى ۋە جەلىبكارلىقىنى تېخىمۇ ئاشۇرغان.

بۇ داستاننىڭ ئاپتورى ھەققىدە يېتەرلىك مەلۇماتقا ئىگە ئەمەسمىز. قول يازمىدا شائىرنىڭ قوللانغان تەخەللۇسىنى ۋە بەزى ئىما - ئىشارەتلىك سۆزلىرىنىلا ئۇچرىتتۇق:

كەل ئەمدى يانا، خەستەئى تىيرە دىل، كى ئاغاز قىل بۇ سۇخەن سازقىل.

* *

مەنى خەستەنى ئانچە ھۇشيازى قىل، ماڭا مەي تۇت، ئەي ساقىيا، دەم بەدەم،
تىلىمنى بۇ نەزمە ئارا جارى قىل. تۈگەنسۈن كۆڭۈلدىن تۈمەن دەردۇ غەم،

* *

خاجە ئۇمرى، غەرىب خەستە پۇر زاردىن. ئىشتمەك كېرەك قىسسە بۇ راۋىدىن،

يۇقىرىدىقى مىسرالاردىن شائىرنىڭ بەزىدە «خەستە»، بەزىدە «غەرىب خەستە» دې-
گەن تەخەللۇسنى قوللانغانلىقى مەلۇم.

كلاسسىك ئەدەبىيات تارىخىمىزدا «خەستە» تەخەللۇسنى قوللانغان شائىرلاردىن
بىر قانچىسى بولغان. ئۇلاردىن بىرى يەكەندە ئۆتكەن شائىر شىرىپ ئاخۇن ئوغلى ئاب-
دۇللاخۇن خەستە (1854 — 1907) بۇ شائىرنىڭ «دىۋانى خەستە» ناملىق ئەسىرى
دەۋرىمىزگىچە يېتىپ كەلگەن. يەنە بىرى XIX ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا خوتەندە
ئۆتكەن شائىر «غەرىب خەستە». بۇ شائىرنىڭ ياقۇپ بەگ دەۋرىدىكى خوتەن ھۆكۈم-
دارى نىياز ھېكىمبەگنىڭ ياقۇپ بەگكە ئەگىشىپ ئېلىپ بارغان ئۇرۇشلىرى تەسۋىر-
لەنگەن بىر داستانى دەۋرىمىزگىچە يېتىپ كەلگەن.

«ھەمزەنامە» نىڭ ئاپتورى «غەرىب خەستە» مۇ خوتەندە ياشاپ ئىجاد ئەتكەن
شائىر. بۇ داستاننىڭ تىل خۇسۇسىيەتلىرىدىكى ناھايىتى روشەن بىر ئالاھىدىلىك شۇكى،
ئۇنىڭدا ئۇيغۇر تىلىنىڭ خوتەن شېۋىسى، شۇنداقلا خوتەنگە خاس بەزى تىل ۋە تۇر-
مۇش ئادەتلىرى ناھايىتى ئېنىق ئەكس ئېتىپ تۇرىدۇ.

«ھەمزەنامە» بەدىئىي ئوبراز يارىتىش، قۇرۇلما جەھەتتىكى ئورۇنلاشتۇرۇش جەھەت-
تە ئۆزىنىڭ كۆرۈنەرلىك مۇۋەپپەقىيەتلىرى بىلەن دىققەتنى ئالاھىدە جەلپ قىلىدۇ. داستان-
دىكى ھەربىر پېرسوناژ كۆز ئالدىمىزدا ئۆزىگە خاس پورترېت، ئۆزىگە خاس مىجەز-
خاراكتېر ۋە ئۆزىگە خاس سەرگۈزەشتىلىرى بىلەن نامايان بولىدۇ. ئۇلار ئاشۇ خىل
ئىندىۋىدۇئاللىقى بىلەن ئۇزاققىچە ئەستىن چىقمايدۇ. بۇ داستاندىكى پېرسوناژلارنىڭ
يەنە بىر خۇسۇسىيىتى شۇكى، ئۇلار قايسى دۆلەت، قايسى مىللەتتىن بولۇشىدىن قەت-
ئىينەزەر، ھامان ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆرپ - ئادىتى بويىچە ياشىنىدۇ. ئۇيغۇرلارنىڭ قائىدە يوسۇ-
نى بويىچە ھەرىكەت قىلىدۇ، ئۇيغۇر پسىخىكىسى ۋە خۇسۇسىيىتى بويىچە ئويلايدۇ،
پىكىر قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىمىزدا نامايەن بولۇۋاتقان ئىش - پائالىيەتلىرى كىشىگە
گويا بۇ ئىشلار قانداقتۇر ئىران، ئەرەبىستان، مىسىر، يۇناندا ئەمەس، بەلكى ئۆز دىيارىمىزدىكى
مەلۇم بىر شەھەر ياكى يېزا - قىشلاقلاردا بولۇپ ئۆتكەن كەچۈرمىشلەردەك تۇيغۇ بې-
رىدۇ. بۇ ھال «ھەمزەنامە» داستانىنىڭ روشەن مىللىي خاسلىقى، قويۇق يەرلىك پۇ-
راقى ئىگە بولغانلىقىنىڭ نەتىجىسى. «ھەمزەنامە» داستانىدا زور ۋە مۇرەككەپ ۋەقە-
لىكلەر ئۆزىگە خاس تەرتىپ بىلەن رەتلىك، ئىدىتلىق ۋە ئەتراپلىق بايان قىلىنىپ
بېرىلگەن. شۇڭا بۇ داستاننى بىر قېتىم ئوقۇساقلا، ئۇنىڭ پۈتۈن سيۇژىتى خاتىرىمىزدە
ئورنىشىپ قالىدۇ. بۇ داستان تىلىنىڭ ئوبرازلىق، ئېنىق، ساددىلىقى، گۈتكۈر ساتىرىك
خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولغانلىقى بىلەنمۇ ئادەمنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدۇ. پۈتۈن داستان

ئارۇز ۋەزنىنىڭ مۇتەقارىب بەھرىدە، مەسنەۋى شەكلىدە، ئايرىم لىرىك بۆلەكلەر فە- زەل شەكلىدە يېزىلغان. ئەمما ھەر ئىككىلا شەكلىدە ۋەزن جەھەتتىكى ئىزچىللىقا بىردەك رىئايە قىلىنغان. بۇ داستانىنىڭ بەدىئىي جەھەتتىكى مۇۋەپپەقىيەتلىرى يۇقىرىقى- لار بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدۇ. ئۇنى، قانچە ئۆگەنگەنسېرى، تەتقىق قىلغانسېرى، ئۇنىڭ ئىدىيىۋىلىك ۋە بەدىئىيلىك جەھەتتىكى ئەۋزەللىكلىرى شۇنچە روشەن نامايان بولىدۇ. بۇنچىۋالا زور ھەجىملىك بىر بەدىئىي ئەسەرنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ياراتقان شائىر «غەرىب خەستە» نىڭ خېلى پىشقان قەلەم ئىگىسى ئىكەنلىكىدە گەپ يوق. بىراق ئەينى دەۋر شارائىتىدىكى چەكلىمىلىكلەر تۈپەيلىدىن شائىرنىڭ بۇ داستانىمۇ ئىدىيەۋى مەزمۇن ۋە بەدىئىي سەنئەت جەھەتتە ئايرىم چەكلىمىلىك، يېتەرسىزلىكلەردىن خالى ئەمەس. بۇنىڭغا توغرا پوزىتسىيىدە بولۇشىمىز، پۈتۈن ئەسەرگە نىسبەتەن «شاكىلىنى تاشلىۋېتىپ، مېغىزىنى قوبۇل قىلىش» تىن ئىبارەت تەنقىدىي ۋارىسلىق قىلىش پرىنسىپى بويىچە مۇئامىلە قىلىشىمىز كېرەك.

ئەمىر ھەمزە ساھىبقىرانىنىڭ مەدايىنغە كەلگەنلەرى، ئانىڭ كەلگەنلەرىنى نۇشىرەۋان ئاڭلاپ، ئالدىغە چىقىپ، يولدا كۆرەشكەنلەرىنىڭ بەيانى

كى ئەمما ھېكايەت قىلغۇر راۋىلەر،
ئەمىر بۇ شەھەرگە يەقىن يەتتىلەر.
دەر ئېردىكى نۇشىرەۋان بۇ مەھەل:
«بولۇپدۇركى فەرزەند لەرىم بىبەدەل».
مۇڭا دەر ئىدى خاجە جۇمھۇر بۇ رەڭ،
«تېخى سىز چىقىپ بىر ئەمىرنى كۆرەڭ.
ئېرۇر مەككە بۇزۇرگلارىدىن ئۇلار،
ئانىڭ ئالدىغە پىش باز چىقسۇلار.
سىېنىڭ خىزمەتىڭدە ئاتىپ قانچە ئوق،
ئۇلۇغ دۈشمەنىڭنى ئۇشۇل قىلدى يوق.»
دېدى شاھ:«بۇ سۆزلەرنى خوب دېدىلار،
ماڭا تەئنە قىلماسمۇ ساسانىيلار؟»
دېدى خاجە: «بىر قىلسەلەر ئىختىيار،
ۋەلې چىقسۇلار بىر تەرىقى شىكار.
شىكارغە بولار سىزنى چىقتى دېسۇن،
كى مەندىن بۆلەك ھېچ كىشى بىلمەسۇن.
كۆرۈپ ئاندا فەرزەندلەر بۇشبۇ ھال،
قىلغۇر چىقتى دەپ ئالدىمىزغە خەيال»
بۇ سۆز شاھغە كەلدى خوش ئانچۇنان،
كى ئاتلاندى ئول دەم شىكارغە رەۋان.
تۇرار ئېردى شەھ ئاندا بىر، مۇندا بىر،
چىقىپ كەلدىلەر ئول تەرەفدىن ئەمىر.
ئەمىر ھەم يىراقدىن كۆرۈپ شاھنى،
كى يۈردى فىيادە تۇتۇپ راھنى.
قويۇپ شاھنىڭ تاجىنى باشىغە،
يەقىن يەتتى نۇشىرەۋان قاشىغە.
كۆرۈپ شەھ ئەمىرنى بۇ يەڭلىغ ھەمان،
كى ساچراپ ئاتىدىن بۇ ھەم شول زەمان.
كۆرۈشتى ئەمىر بىرلە شەھ جۇغلاشىپ،
شەھەر سارى ئاتلاندى تەكلىف ئېتىپ،
كى ئاۋاز ئېتىپ ئەيلەبان داغدۇغە،
خەلايىق شەھەردىن چىقىپ ئالدىغە.
ئەمىرنىڭ جەمالىغە ئەيلەپ پىسەند،
دەھەرنى قىلىپ ئانچە ئايىنە بەند.
خەلايىق تۇرۇپ سەفما-سەف، فەۋج-فەۋج،
كۆرۈپ بەھر يەڭلىغ ئۇرۇپ كۆزگە مەۋج.
بىرى شاد ئولۇبان، بىرى قان يۇتۇپ،
خاجە ئۇمرى فىيادە جىلاۋنى تۇتۇپ.

كى ئالددا ئەيياری قىرق تەن كىشى،
بۇلارنىڭ ئەمىر بىرلە ئېردى ئىشى.
ياساۋۇل بولۇپ ئۇمەر مەئىدى كەرەب،
خەلايىقنى قوغلار ئىدى ھەر تەرەف.
قىلىپ بۇ ھەشەم سەلتەنەتلەرنى ھەم،
يېتىپ شەھر دەرۋازەسىغە بۇ دەم.
سالىپ پايى ئەندازلارنى نەچە،
ئۇشۇل تاقى كىسرىنىڭ ئالدىغەچە.
خەزىنەلەرنى تەمامى ئاچىپ،
ئەمىر ھەم قەدەم سالسا ئالتۇن ساچىپ.
ئەمىرنىڭ جەمالىغە كۆرگەن كىشى،
بولۇر ئېردى خۇشھال ئەركەك - تىشى.
يېتىپ شاھنىڭ ئىشكىگە ئۇشبۇ دەم،
ۋەلې قويدى ئاندىن فىيادە قەدەم.
ئەمىر كۆردىلەر بۇ سىفەت ئىچكەرى،
كى توختاپ تۇرۇپ قالدى يۇرت چوڭلەرى.
ئەمىرگە بېقىپ شەھ دېدى: «ئەي ئەزىز،
كېلىپ ئولتۇرۇڭ خاھلاغان يەردە سىز.»
ئەمىر باقتىلار شاھنىڭ ئالددا،
كى سەندەل تۇرۇپدۇركى ئوڭ يانىدا.
كى رۇستەمنىڭ ئېردى بۇ سەندەل بۇرۇن،
ئاڭا تەگمىش ئېردى بۇ يەردە ئورۇن.
ئانىڭدىن قالىپ ئۇشبۇ ۋەقتىدە ھەم،
كى ئەۋلادىدىن ئولتۇرۇر گۇستە ھەم.
خىتايغە كېتىپ گۇستە ھەم، يوق ئىدى،
«بۇ سەندەل بۇ كۈنلەردە خالىي» دېدى.
ئۇشۇل دەم ئەمىر ھەر تەرەفكە بېقىپ،
بۇ سەندەلدە ئولتۇردى يىلدام چىقىپ.
ئەمىرلەركى غۇلغۇلە قىلدىكى غۇم،
چىقىپ تۇزگە بەختەك ھەرامزادە شۇم.
قۇباد ئەردەشىرنى دېدى چىرلاتىپ:
«كى بىز پەھلەۋان دەپ يۇرۇرسەن ياتىپ.
كى ئەمدى سېنىڭ قالمادى ھۆرمەتىڭ،
بولۇپ پەھلەۋان يوق ئىكەن ئىززەتىڭ.
ئاتاۋۇ باباڭنىڭ ئىدى بۇ ئورۇن،
كى ئولتۇرسە ھالا بۇرۇندىن بۇرۇن.
بۇ كۈندە كېلىپ مەككەدىن بىر ئەرەب،
كى ئورنۇڭدا ئولتۇرسە، قىلماي ئەدەب.
بۇ ئىشنى كېيىن قويمايىن تىزۇ تۈن،
ۋەلې كىرگىلۇ شەھ قاشىغە بۇ كۈن.
كىرىپ شاھغە ئۇشبۇرەڭ داد قىل،
بۇ سۆزلەرنى دەپ ئانچە فەرياد قىل.
دېسە پادشاھ دادىڭىزلار نېمە،
بۇ يەڭلىغ دېگىل، ئەسلى سەن غەم يېمە:
كى بىزلەرنىڭ ئېردى بۇ سەندەل بۇرۇن،
قالىپ ئېردى بىزگە باباملىن بۇرۇن.
بۇ سەندەل مەقامىغە يەتكەن كىشى،
كى ئولدۇر ئاڭا پەھلەۋانلىق ئىشى.
ئەۋەل يايى دەئۋانى قولغە ئالىپ،
ئاتارلامدۇر ئانى قانى تۇشقارىپ.
كى ئاندىن فۇلاد پەنجەسىنى تۇزۇپ،
ئانى ئالسە ئۇشبۇ يىغاچدىن ئۈزۈپ.
بۇ ئىشنى بەجا قىلسە ھالا شۇبۇ.
كى ئاندىن بۇ سەندەلدە ئولتۇرسۇ بۇ.»
بۇ سۆزلەرنى بەختەك مۇڭا ئۆرگەتىپ،
بۇلار كەلدى شەھ ئالدىغە داد ئېتىپ.
قەبۇل ئەيلەدىلەر بۇ ئىشنى ئەمىر،
ئالىپ يايىنى تارتىبان ئېردى بىر.
يېتىپ يايىنىڭ تەگدى ئىككى باشى،
سىنىپ كەتتى ھەم تەپكۈسىنىڭ قاشى.
كى ئاندىن فۇلاد پەنجەنى ئۈزدىلەر،
كى دۈشمەن ئۆلۈپ، دوستنى تىرگۈزدىلەر.
قۇباد ئەردەشىر بولدى شەرمەندە ھەم،
كى بەختەككە يۈزلەندى غەم ئۈززە غەم.
كى خۇشھال ئولۇپ شاھى ئالىي پەناھ،
كى ئىنئام قىلدى ئەمىرگە يانا.
ئەمىر بىرلە شەھ ئولتۇرۇپ ئىدىلەر،
بىر ئادەم كىرىپ قىلدى مۇنداغ خەبەر،
كىرىپ دېدى ئول شاھغە: «كەتتى غەم،
كېلۇرمىش خىتاينى تۇتۇپ گۇستە ھەم»

كى ئاڭلاپ بۇ سۆزلەرنى نۇشىرەۋان،
بەغايەت بولۇپ قالدى ئول شادىمان.
بۇ سۆز ئەمما يالغان، ۋەلى راستى بۇ:
ئۇرۇپ گۇستەھەمنى تۇتۇپ باستى بۇ.
كى بەھرام زەنجىر سالىپ نەچچە خىل،
فاتا باقتۇرۇپ ئېردى بەش - ئالتە يىل.
قەزارا شىكارغە چىقىپ ئالدىدا،
بولۇپ كەتتى بۇ لەشكەرىدىن جۇدا.
كى بەھرام يالغۇز بۇ چۆلدە قېلىپ،
يۈرۈر ئېردى يولنى تاپالماي ھېرىپ.
قالاپ ئېردى ئوت گۇستەھەم ئاشىغە،
چىقىپ كەلدى بەھرام مۇنىڭ قاشىغە.
ئالىپ تۇتتى بۇ گۇستەھەم ئاشنى
قاتىپ ئاشىغە دارۇ بىھۇشىنى.
چىقىپ گۇستەھەم لەشكەرىنى تاپىپ،
مەدايىنغە يۈزلەنمىش ئېردى چاپىپ.
پىتىپدۇر يانا گۇستەھەم ئەرزىدە:
«كى بەھرامنى مەن ئۇرۇپ نەيزىدە.
تۇتۇپ باغلادىم ئەسلى بەرمەي ئەمان،
يەنە ئۆلدى ئىلكىمدە مىڭ پەھلەۋان.»
بۇ سۆزلەرنى مەشھۇر ئېتىپ بۇ لەئىن،
مەدايىنغە يەتمىش ئىدىلەر يەقىن.
ۋەلى چىقتى ئالدىغە بەختەك ئانىڭ،
كى ھاردۇقسوراپ دېدى: «ساقمۇ تېنىڭ؟»
قۇباد ئەردەشىر بىرلە ئەھلى قاياش،
چىقىپ ئالدىغە چوڭ - كىچىك، پىرۇ ياش
ئەمىرغە باقىپ دېدى شەھ: «ئەي ئەزىز،
ئانىڭ ئالدىغە سىزمۇ ھەم چىقساڭىز.
ئوشۇلكىم مېنىڭ خىزمەتىمگە بارىپ،
كېلىپدۇر بۇ ئىشلارنى ئول پۈتكەرىپ.»
قىلىپ ئېردى بۇ سۆزنى شاھى جەھان،
ئەمىر چىقتى ئالدىغە ئاندىن رەۋان.
كى بەختەك بارىپ ئىلگەرى ئالدىدا،
بۇ سەگ گۇستەھەمگە دېدى دالدىدا:
«كېلىپ ھەككەدىن ياشىغىنە بىر ئوغۇل،
سېنىڭ ئەمدى ئورنۇڭدا ئولتۇردى ئول.
قىلىپ پەھلەۋانلىقنى ئول داغداغە،
كىرەلمەيدۇر ھېچكىم قاچىپ ئورداغە.
خۇدا بەرسە ئالدىڭغە شايەد كېلۇر،
كى بىر ئىش قىلىك ئولسە خوب بىر زەرۇر.
كۆرۈشمەككە كەلسە بەناگەھ يەقىن،
كى بىر زور قىلىك قانغە تولسۇن ئىگىن.
ئۆتۈپ چەپ قابۇرغاسى ئوڭ يانىغە،
ۋە ئوڭ قوبۇرغاسى سول يانىغە.
خەلاس ئەت خەلايىقنى غەۋغاسىدىن،
سىنىپ ئۇستىخان چىقسۇن ئەئزاسىدىن.»
كى بەختەك قىلىپ ئۇشبۇ يەڭلىغ كېڭەش،
كېلۇر ئەردى بۇ ئۆرگەتىپ تۆرتۇ بەش.
ئەمىر ھەم چىقىپ ئىككى مەنزىل يۈرۈپ،
تۇرۇپ ئېردى يولدا يىراقدىن كۆرۈپ.
نەمايان بولۇپ نەچچە گەردىشلە دۇد،
كېلۇر بىر مەھافە ئىچىدە تابۇت.
ئاڭا ئالاشىپدۇر خەلايىق ھەمە،
كۆرۈپ ھەم ئەمىر دېدىلەر: «بۇ نېمە؟»
بۇ ئەل دېدى: «تابۇت ئىچىدەكى بۇ،
خىتايدا خۇرۇج ئەيلەگەن ئەر شۇبۇ».
ئەمىر توختاتىپ ساندۇقىنى ئاچىپ،
بۇ ئەل تۇردى ئەمما يىراقغە قاچىپ.
يىگىت ئولتۇرۇپدۇركى گويا ئۆزى،
قاشىدۇر قاشۇرما، قۇياشدۇر يۈزى.
باشى چوڭ ۋەلى كۆكسى كەڭ، بازۇسى
زەبەردەست يەنە يەتتە گەز دالۇسى.
ئەمىر دېدىلەر: «ئەي يىگىت، بۇ نە غەم،
بۇ يەڭلىغ زەبەردەستلىكىڭ بىرلە ھەم.
ۋەلى شەرمى تۇتماي، بۇ يەڭلىغ تۇتۇپ،
سېنى گۇستەھەم نەيزە بىرلە ئۇرۇپ.
كى مۇلكۇڭنى تاراج ئېتىپدۇر ئالىپ،
كېلىپدۇر سېنى بۇ تابۇتغە سالىپ.»
كى بەھرام قىلدى بۇ يەڭلىغ سەدا،
دېدىكىم: «ساڭا بولسۇ جانىم فىدا.

ئالى لەيزەدە مەن يىغىتقان ئۇرۇپ،
ۋەلې يۇرمەش ئېردىم فاتا باقتۇرۇپ.
سالىپ گۇستەھەمگە بۇ يەگىلىغ جەزا،
زەلالەتدىن ئۆزگە يوق ئېردى غىزا.
بېرىپ ئۇل ماڭا دارۇ بەھۇشنى،
بۇ يەگىلىغ قىلىپ كەلتۇرۇپدۇر مېنى.
ۋەلى گۇستەھەم مۇندا قىلسۇن غەرو،
ماڭا بولسۇن ئاندىندا ئۇل رو بەرو.»
ئېشىتتى ئەمىر ئۇشبۇ سۆزنى باقىپ،
يېتىپ گۇستەھەم كەلدى ئاندىن چىقىپ.
ئېشىتكەچ ئەمىرنىڭكى ھەيباتىدىن،
كى ساچراپ تۇشۇپ گۇستەھەم ئاتىدىن.
ئەمىر ھەم قىيادە بولۇپ ئۇشبۇ ھال،
ئىكەۋلەن كۆرۈشكەيلەرۇ بۇ خەيال.
تۇتۇپ قۇۋۋەتى بارىچە گۇستەھەم،
قىلىپ زور ئەمىر بولمادى ئەسلى ھەم.
كى ئاندىن كېلىپ گۇستەھەمنى ئەمىر،
تۇتۇپ زەررە قۇۋۋەت يۇرۇپ ئېردى بىر.
ئۆتۇپ چەپ قوبۇرغاسى ئۇڭ يانىغە،
بولۇپ لەختە قانى تولۇپ قانىغە.
ئۆزىن توختاتالماي، يېتىپ ئېردى دەرد.
چىقىپ كەتتى يەل ئارقەدىن فەرد-فەرد.
بولۇپ گۇستەھەم ئانچە شەرمەندە باش،
دېدى :«ئەي يىگىت، قىلمە بۇ سىرنى فاش.
نىھان بولدى ئىككەۋ ئارا سىررىمىز،
ئۆزۈم سورماغۇنچە ئانى تېنماگىز.»
ئەمىر ھەم قەبۇل ئەيلەدى بۇ گۇمان،
كى ئاتلاندى ئاندىن ئىكەۋلەن رەۋان.
ئەمىر شادكام كەبرۇكى باشىغە
كېلىپ، تۇشتى ئۆز لەشكەرى قاشىغە.
ئۆتۇپ گۇستەھەم شاھىنىڭ قاشىغە،
شەھەرگە كىرىپ تۇشتى ئۇرداسىغە.
كۆرۈندى كىرىپ شاھىغە ئۇشبۇ دەم،
يەنە چىقتى ئۆز جايىغە گۇستەھەم.
ھەرامزادە بەختەك بولۇپ بەدىماغ،
كىرىپ گۇستەھەم قاشىغە ئۇشبۇ چاغ.
دېدى:«ئەرتەگەن كىر، ئەردىدىن بۇرۇن،
ئاڭا بەرمەگەن سەندەلىڭدە ئورۇن.
قالۇر ئۇل ئىزا تارتىبان خەلق ئارا،
بۇ ئىش بىرلە شەرمەندە بولغاي، قارا»
بۇ بەختەك بۇ سۆزنى ماڭا ئۇقتۇرۇپ،
كىرىپ گۇستەھەم ئەرتەگەن ئولتۇرۇپ.
ئەمىر كەلسەلەر قالغانى يوق ئورۇن،
كېلىپ گۇستەھەم ئولتۇرۇپدۇر بۇرۇن.
ئەمىر خاجەغە باقتى يەر تاپغۇچە،
كۆرۈپ يەرنى سەندەلدە تىز پاتغۇچە.
خاجە ئۇمرى ئەمىرغە بىشارەت قىلىپ،
ۋەلې قويدى ئانداغ ئىشارەت قىلىپ.
دېدى: «سەن بارىپ ئۇڭ يانىغە چىقىپ،
كى سەندەلدە ئولتۇر تىزىڭنى تىقىپ.
ئانى قىستاساڭ گەر چىكەڭدە ئۇرۇپ،
تۇشەر يەرگە سەندەلنى ئاندىن قويۇپ.»
ئەمىر ئۇشبۇ يەگىلىغ قىلىپ ئېردى ھەم،
كى ئولتۇردى تۇبەن تۇشۇپ گۇستەھەم.
قاچىپ گۇستەھەم ئولتۇرالماي يەقىن،
بولۇپ قالدى شەرمەندە بەختەك لەئىن.
كى بەختەك يەنە دېدى: «ئەي گۇستەھەم
كى خىزمەتكە بۇيرۇپ ئىندۇك سىزنى ھەم.
ئۆتۇپ نەچچە يىل، ياز ئۆتۇپ، بولدى قىش،
كى ئەنجامىغە يەتتىمۇ ئۇشبۇ ئىش.
دېدى گۇستەھەم: «يول چېكىپ، قان يۇتۇپ،
كېلىپدۇرمە شول دۇشمەنىڭنى تۇتۇپ.
ئالىپ كىردى بەھرامنى شول زەمان،
كۆرۈپ پادىشاھ دېدى: ئەي بەد گۇمان.
ۋەلى تۇتمايىن شەرمى، ئەيلەپ غەرو،
خۇرۇج ئەيلەمەككە قىلىپسەن شۇرو.
بۇ ھالىڭغە باقماي قويۇپسەن قەدەم،
تۇتۇپدۇركى بىر نەيزەدە گۇستەھەم.»
دەپ ئېردى، بۇ سۆزگە كۈلۈپ ئانچۇنيان،
دېدى بەرمەيىن گۇستەھەمگە ئەمان؛

«كى بىر نەيزەدە مەن يىقىتقان ئۇرۇپ،
كى بەش يىل كالا باقتى ئاندا تۇرۇپ.
كى ئاخىر ماڭا دارۇ بىھۇشنى،
بېرىپ، كەلتۇرۇپدۇر بۇ يەرگە مېنى.
ۋە هالا يەنە گۇستەهەمدە نە هەد،
ئانى بىر قولۇمدا قىلاي گەردۇ گەرد.
مېنى بۇغىنە ياخشى يۇزلۇك ئوغۇل،
ئەگەر قىلسە هەر ئىش قىلۇر هەرنە ئول.
مۇنىڭدىن بۇلەك گۇستەهەم بىرگىنە،
قولۇمنى نېشىپ باغلاسۇن بۇ يەنە.»
بۇ سۆزگە هەرامزادە بەختەك لەئىن،
دېدىكىم: «يىراق ئۇشبۇ سۆز ئەقلدىن.
ۋەلېكىن ماڭا هۇكم قىلماق كېرەك،
مۇنى ئۆلتۇرۇپ تىنجى بولماق كېرەك.»
بۇ سۆزدىن قۇرۇتماقغە بۇنيادىنى،
بۇ دەم قىچقىرىپ شاه جەللادىنى.
يېتىپ كەلدى جەللادلار شول زەمان،
كى ئۆلتۇرگەلى تۇردى بەرمەي ئەمان.
كى بەهرام يىغلاپ ئەمىرگە باقىپ،
دېدى: «ئۆلتۇرەدۇر مېنى بۇ رەقىب.
ئەمەس جان ئۇچۇن بۇ مېنىڭ يىغلاشىم،
كى نامەردلىكدە كېتەدۇر باشىم.
كىشى ئالەمى پەهلەۋانلىق بىلە،
كى ئۆلتۇرسە شىرى غەرانلىق بىلە.
كېتىپ بىنىشان ئەهلەۋانلىق ئىشى،
جەهاندىن بۇ يەڭلىغ كېتەرمۇ كىشى؟»
بۇ سۆزدىن ئەمىر پايگاهغە تۇشۇپ،
دېدى شاهغە ئىلتىجاغە تۇشۇپ.
ماڭا تەربيەتلەر قىلۇرسەن بۇ رەڭ،
قىلۇرمەنكى دۇشمەنلەرىڭ بىرلە جەڭ.
بۇ دەيدۇ مېنى باغلاسا هەر كىشى،
ماڭا كۆرسەتىپ پەهلەۋانلىق ئىشى.
كى مەيدان ئارا جەڭ قىلىپ تەڭگە تەڭ،
مېنى قىلسە مەردانەلىكدە بۇ رەڭ.»
ئەمىر پادىشاهغە بۇ سۆزلەرنى دەپ،

كى بەهرامنى بۇ ئۆلۇمدىن تىلەپ.
دېدى: «بۇ يىگىتنى بۇ كۈن مەن تىلەي،
يەنە خاهلاغان چاغدا باغلاپ بېرەي.
ۋەلې قېيىنئاتاڭ خاتىرىن ساقلاماق،
ئاغاڭدۇر قېيىن ئاشنالىقغە باق.»
بۇ سۆزنى ئەمىر شاهغە دەپ ئىدى،
كى «بەهرامنى سىزگە بەردىم» دېدى.
ئوشۇل دەم خەلاس ئەيلەبان بەندىدىن،
ئالىپ چىقتىلار شاهنىڭ ئالدىدىن.
كى سۇلتان ئول مەزلۇمىگە مۇنى،
كى باقماقغە تاپشۇردى بەهرامنى.
دېدىلەركى: «قىرق كۈن تولا نان ياقىپ،
مۇڭا تەربيەت قىل بۇنىڭدا باقىپ.
ئەگەر بولسا قىرق كۈندە باشىنى سەن،
كى ئاندىن ئالىپ كەلگىلۇ مۇندا سەن.
باقىپ ئۇشبۇ رەڭ مۇندا ئەۋۋەلقىدەك،
ئەمىر قاشىغە كەلدى بۇ شىردەك.
كېلىپ بۇ ئەمىرنى دېدى: «ئەي ئەزىز،
بۇ جەمشىدنىڭ ئەۋلادىغە ئەمدى سىز؛
ۋەلې پادىشاهلىقنى بەرمەك ئاڭا،
بولار پەهلەۋان پايى تەختى ساڭا.
بېرەي مەن ئۇلارنىڭ جەزاسىن بۇ رەڭ،
سېنىڭ خىزمەتىڭدە قىلاي ئەمدى جەڭ.»
ئەمىر دېدى: «ئەي ئالي هىممەت كەرەم،
كى بىرنەچچە كۈن سەبر قىل سەنمۇ هەم.
كۆرەلىڭ يانا ياز ئۆتۇپ بولسە قىش،
نە ئەنجامىغە يەتكۇسىدۇر بۇ ئىش.
ئەمىر شاهنىڭ قاشىغە بىر كۈنى،
بۇ يەڭلىغ ئالىپ كىردى بەهرامنى.
قويۇپ تەختىنى تاشقارى خالىدا،
ۋەلې تاقىئى كىسرىنىڭ ئالدىدا.
تەمامى خەلايىق يىغىلدى يانا،
قېرى-ياش، ئوغۇل-قىز، ئاتاۋۇ ئانا.
ئەمىر بىرلە بەهرام قويۇپ تىزۇ تۇن،
تۇتۇش قىلدىلار بىر كېچە ئىككى كۈن.

ئەمىر ئاخىرى دەست كۆتەردى بۇ دەم،
ئەمىر باشىغە تۈشتى بىر سارى ھەم.
.ئۇشۇل دەم ئەمىر يۇقارى باقتى تىز،
تۇرۇپدۇر رەۋاق ئۈستىدە نەچچە قىز.
ھەرەملەر ئىدى شاھنىڭ بۇ نىچۈن،
چىقىپ ئىردى مۇنداغ تەفەررۇج ئۈچـۈن.
ئەمىرنىڭ جەمالىغە مىھرىنىگار،
كۆرۈپ بولدى ھەم ئاشىقى بىقەرار.
تەبەقلەرغە ئالتۇن ئالىپ ئول زەمان،
ئەمىر باشىغە ساچتى ئانى رەۋان.
بۇ ئالتۇن ئەمىر باشلارىدىن ئاقىپ،
خەلايىق تەماشادا ئىردى چىقىپ.
ئالۇر ئىردى قىزنىغە باقماي ئانا،
تۆكۇلدى فەلەكدىن جەۋاھىر يانا.
خەلايىق بۇ ئىشلارغە ھەيران ئىدى،
كى ھەيران ئولۇپ ھىچكىم بىلمەدى.
بىرى دىدى: «دەۋلەت مۇڭا يۈز ئاچۇر،
مۇنى ئاسماندىن فەرىشتە ساچـۇر.
بولۇر مەككە بۇزۇرگلارى بۇ ئوغول.»
دەر ئىردى: «خۇدانىڭكى ئىھسانى ئول.»
دىمىش ئىردى: «جادۇگەرى سىھرى بۇ،
بۇ ئىشلار ئۈچۈن جادۇ قىلدى شۇبۇ.»
بۇ يەكىلىغ ئىدى بەئزىسىنىڭ سۆزى:
«مەلىكەمنىڭ تۈشتى ئەمىرگە كۆزى.»
ئەمىر بولدى ھەم ئاشىقى مۇبتەلا،
قىلىپ ئىشق ئوتى سىنەسىنى يارا.
فىراقىدا شەيدا بولۇپ شەھرىيار،
ئوقۇپ بەيت رەۋاق ئۈزرە مىھرىنىگار:
«فىراقىڭدا ئۆرتەندى جانىم مىنىڭ،
كى تەبرەنگۇچە يوق مەجالىم مىنىڭ.
سىنى كۆرمەگەي ئىردىمۇ كاشكى،
نىتەي قالمادى ئەمدى ھالىم مىنىڭ.
فىراقىڭ مىنى تىيرى باران ئىتىپ،
فەلەككە يىتىپدۇر بۇ ئاھىم مىنىڭ.
سىنىڭ مەن كۆزۈڭگە يولۇپ مۇبتەلا،
ۋەلې يوقتۇ سەبرى قەرارىم مىنىڭ.
سىنى بىر كۆرۈپ تۈشتى جانىمغە ئوت،
جەھانىغە تولۇپ نالە-زارىم مىنىڭ.»
ئوقۇپ بۇ بەيتلەرنى مىھرىنىگار،
ئەمىرگە باقىپ يىغلادى زار-زار.
ئەمىر ھەم سەراسىمە ھەيران بولۇپ،
ۋەلې ئىشق دەردى ئىچىگە تولۇپ.
تۇتاشتى ئەمىر جانىغە ئاتەشى،
چىكىپ ئاھ، ئاقتى كۆزدىن ياشى.
ئەمىر ئۈشبۇ يەكىلىغ ئۇرۇپ ئاھنى،
يەنە ھەم شىشىپ قويدى بەھرامنى.
سەلاھ جەڭگىنى ئول كۆرۈپ قاتماقات،
بىرىپ نەيزە ھەم مىندۇرۇپ ياخشى ئات،
ئۇرۇپ نەئرە مەيداندا توردى بۇ ئەر،
مۇنىڭ ھەيبەتىدىن كۆچەدۇر شەھەر.
ۋەلې كۆرگۈزۈپ پەھلەۋانلىق ھەمە،
دىدى: «گۇستەھەم! كەل بۇ مەيدانىمە!»
قوپۇپ گۇستەھەم بىر ئىشىكنى ئاچىپ،
كىرىپ كەتتى بۇ ئۆيگە مۇندىن قاچىپ.
دىدىلەر خەلايىق: «سۆزى راست ئىكەن،
ۋەلې گۇستەھەم ئىت، بۇ يولباس ئىكەن.»
ئەمىر بولدىلار ھەم يانا رو بەرۇ،
تۇتۇپ باغلادى ئانچـە ئەيلەپ غەرۇ.
ئەمىر بىرلە بەھرام بىر بولغۇچە،
گۇناھىن تىلەپ شاھدىن ئالغۇچە،
كى بەختەك ھەرامزادە بولدى رەقىب،
ئىشارەت قىلىپ گۇستەھەمگە باقىب.
«ئەمىرنىڭ دىنىغە كىرىپدۇركى بۇ.»
دىدى: «ئۆلتۈرۈڭ بىزگە ۋەقتى شۇبۇ.»
ئەمىرنىڭ يۈزى ئىردى ھـالا بۇيان،
كىلىپ ئارقەدىن قىلدى شەمشىر رەۋان.
بۇ سەگ مۇندا ۋەقتىنى ھالا تاپىپ،
ئەمىر باقـالار ئۆلتۈرۈپدۇر چاپىپ.
ۋەلىكىن ئەمىر بولدىلار پىدىماغ،
ئۇراي دەپ يانا گـۇستەھەمنى بۇ چاغ.

قىلىپ سەبىر ئەمما بۇ ئالىي كەرەم،
يانىپ چىقتى ئۆز لەشكەرىگە بۇ دەم.
قىلىپ دەفن بەھرامنى شول زەمان،
بېرىپ ئابۇ ئاش، يىد-چىراغ ئانچۇنان.
مۇنىڭ بىرلە بىر نەچچە كۈن ئۆتتى ھەم،
ئەمىر تۇش كۆرۈپ بىر كېچە تۇشتى غەم.
زىيادە بولۇپ ئۇشبۇ غەم-غۇسسەسى،
يېتىپ نامەنى مەككەگە ئەرتەسى.
خاجە ئۇمرى ئالىپ نامەنى شول زەمان،
چىقىپ، بولدى مەككە يولىغا رەۋان.
ئانىڭ ئەرتەسى كەلدى بۇ گۇستەھەم،
يىقىلدى ئەمىرنىڭ ئاياغىغە ھەم.
كى ئاغرامچىدا بويىنىنى باغلاتىپ،
كى تىشلەپ قىلىچنى، قولىنى قاتىپ.
قويۇپ باشىنى يىغلادى زار-زار،
ئەمىرنى بۇ يەڭلىغ قىلىپ ئىنتىزار.
دېدى: «سەنكى سۇلتانى ئالىي پەناھ،
كى بىلمەسلىكىمدىن قىلىپمەن گۇناھ.
بۇ ئىشدىن غەزەبكە سەزاۋارمەن،
كى ئەفۋ ئەيلەسەڭ ئاجىزۇ زارمەن.
غۇلامىڭدۇمەن قىلسەلەر پارە ھەم،
قاچۇرغە ۋەلې بارمۇدۇر چارە ھەم.»
ئەمىر دېدى: «ئەي گۇستەھەم، سەن تۇرۇپ،
كى بەھرامدەك ياخشى ئەرنى ئۇرۇپ.
ئانى ھەيف قىلدىڭكى ئەيلەتىپ ھەۋەس،
گۇناھىڭنى ئۆتتۈم ۋەلې خۇب ئەمەس.»
دېدى گۇستەھەم: «مەن يەتىم قۇللەرى،
بىلىنسۇن گۇناھىمنى ئۆتكەنلەرى.
ۋەلې بىر چەھارباغىمىز باردۇرۇر،
ئەجەب خۇش ھەۋا، تۇرفە گۇلزاردۇرۇر.
بارىپ ئاندا بىر فەسل قىلسۇنلا جاي،
كى بىقەدرى ھال مەنمۇ خىزمەت قىلاي.»
ئەمىر ھەم قوبۇل ئەيلەدى دەر زەمان،
كى باشلاپ ئالىپ يۈردى باغى سويان.
ئەمىر، گۇستەھەم كەلدىلەر ئىككى تەن،
مەقامىدا تۇتتى بۇ لەشكەر ۋەتەن.
يېتىپ كىردى باغقە ئەمىرنى ئالىپ،
ئاق ئۆيىنى تىكىپدۇر بىساتلار سالىپ.
ئەمىر باقتىلار بىر يانى تاغ ئىكەن،
يانا بىر تامى ئانچە جاڭگال ئىكەن.
ۋەلې مېۋەلەر ھەم پىشىپدۇر باقىپ،
كى يانىدا دەريا تۇرادۇر ئاقىپ.
بۇ ئەيۋانغا كىردى ئالىپ ئۇشبۇ دەم،
ھىكايە قىلىپ بۇ ھەرامزادە ھەم.
بۇ سەگىنىڭكى مەكرى ئىدى بۇ ئىشى،
قويۇپ ئىردى جاڭگالدا بەش يۈز كىشى.
مۇكەممەل قىلىپ، مىندۇرۇپ ياخشى ئات،
ئاڭا كىيدۇرۇپ كۆك تۆمۈر قاتما قات.
قويۇپ ئىردى جاڭگالدا پىنھان قىلىپ،
بۇ يەڭلىغ دېمىش ئىردى فەرمان قىلىپ:
«ئەمىر كەلسە، باشلاپ كىلەي مۇندا مەن،
كى تۇرغىل خەبەردار ئولۇپ مۇندا سەن.
تاپىپ ۋەقتىنى مەن سالۇرمەن غەرۇ،
ئۇشۇل دەم چىقىپ بولغۇسەن روبەرو.»
بۇ سۆز قالدى مۇندا بۇ يەرگە يېتىپ،
خاجە ئۇمرى بارۇر ئىردى يولدا كېتىپ.
تېگىپ تاشغە تىرناقى، ئاقتى قان،
كى بىخۇد بولۇبان يىقىلدى ھەمان.
ياتۇر ئىردى يىغلاپ تىنالماي تەمام،
چىقىپ كەلدى خىزرى ئەلەيھىسسەلام.
دېدىلەر كېلىپ: «ئەي خاجە ئۇمرى، قوپۇڭ،
كى دەرھال بۇ ئايەتنى يىلدام ئوقۇڭ.
ئەمىرنى ۋەلې فەندۇرۇپ گۇستەھەم،
ئالىپ باغ-بەيابانغە كەتتى ھەم.
كى باقىي قىيامەتكە دىيدارىڭىز،
قالادۇر كۆرۈشمەككە دىلدارىڭىز.
قولۇڭنى قولۇمغە قويۇپ، پۇتغە پۇت،
كۆزۈڭنى يۇمۇپ، ئاچمە، بويىنۇمنى تۇت.»
بۇ يەڭلىغ قىلىپ سالدى ئىككى قەدەم،
قويۇپ يەردە، «كۆزنى ئاچىڭ» دېدى ھەم.

خاجه ئۇمرى بۇ سائەتدە ئاچتى كۆزىن،
ۋەلې بارگاھ ئىچرە كۆردى ئۆزىن.
پۇتىغە سالىپ خىزرى ئابى دەھەن،
ئوشۇل دەم يەنە تەندۇرۇست بولدى تەن.
خاجه ئۇمرى قىلىپ ئانچە ئاغۇشىنى.
ئەمىرنىڭ ئالىپ جۇببەئى جەۋشىنى.
سەلاھ بارچە ئەسبابى جەڭگۇ ياراغ،
خاجه ئۇمرى ئالىپ يەتتىلەر ئۇشبۇ چاغ.
ئەمىر يالغۇز ئېردىكى بۇ باغىدا،
خاجه ئۇمرى يېتىپ كەلدى خۇب چاغدا.
كى دىشۋار ئېردى ئەمىرنىڭ ئىشى،
ئازاغە ئالىپ ئېردى بەش يۈز كىشى.
ئەمىر قاشىغە ئارقە بىرلە كېلىپ،
سەلاھىنى كەلتۈردى ئەۋۋەل ئېلىپ.
كى ئاندىن بىروق ئاتلانىپ شىرى مەرد،
ئەدۇ ئەھلىنى قىلدىلار گەردۇ گەرد.
كى مۇقبىل يېتىپ كەلدى لەشكەر بىلەن،
بۇ سەگلەرنى يەكسان ئېتىپ يەر بىلەن.
كېلىپ گۇستەھەم باغ تامىنى يىقىپ،
ھىشام ھىندۇ قاشىغە قاچتى چىقىپ.
بىزنى تىرىك قويمادىلار چاپىپ،
ئەمىر ياندىلار فەتھى نۇسرەت تاپىپ.
خاجه ئۇمرى دېدى: «ئۇشبۇ يەگلىغ قىلىش،
كى نۇشىرەۋان باشلاغىندۇر بۇ ئىش.»
دېدى شاھ ئاگلاپ: «بۇ يەگلىغ ھەۋەس،
كى مەن بىخەبەر تەخت، مەندىن ئەمەس.»
باقىپ خاجه جۇمھۇرغە يارلىغ قىلىپ،
كېلىپ يانىدى ئول ئۆزرىخانلىغ قىلىپ.
ئەمىر بىلدىلەر شەھدىن ئېرمەس ئىكەن،
بۇ ئىشلارنى شەھ ئەسلى بىلمەس ئىكەن.
كى تەكلىف قىلىپ پادىشاھ ئوردىغە،
ئەمىر كەلدىلەر شاھنىڭ ئالدىغە.
كى باغىنى شەھ سەيلى قىلدۇرغىلى،
ئەمىرنى ئاگا مەيلى قىلدۇرغىلى.
ۋەلې باغى بەغدادىغە شول زەمان،

كى باشلاپ ئالىپ چىقتى نۇشىرەۋان.
خاجه ئۇمرى بولۇپ پادىشاھ ئورنىدا،
بۇلار قالدى بەختەك بىلەن ئوردىدا.
خاجه ئۇمرى بولۇپ شاھ، بەختەك ۋەزىر،
بۇلار ئالتە كۈنلۈك بولۇپدۇر ھەزىر.
ئەمىر پادىشاھ، خاجه مۇقبىل بىلەن،
يېتىپ باغىغە كىردىلەر ئېل بىلەن.
ئەمىر كۆردىلەر ئەمما بۇ باغىنى،
ياساپدۇركى ئالتۇن بىلەن تامىنى.
تاش ئورنىدا لەئلى تۇرار پاقىراپ،
كى يەتمەيدۇ كۆز ئول تاشىغە قاراپ.
كى شەھ سەپدۇرۇر ئوتراسىدا بىنا،
كۈمۈشدىن قىلىپ تاملارىنى يانا.
كى ئالتۇن بىلەن پەنجىرە قىلدۇرۇپ،
ئەمىر كۆردىلەر سۇففەدە ئولتۇرۇپ.
كى بىر كۆل يانا چوڭلۇقى ئانچە چوڭ،
ئاقادۇرسۇيى گاھى چەپ گاھى ئوڭ.
كى بىر شىرنىڭ ئاغزىدىن سۇ كىرىپ،
ئاقادۇر بىرىنىڭ قوگىدىن چىقىپ.
ئەجايىب كۆرۈندى ئەمىرگە بۇ جاي،
پىشىپ مېۋەلەر رەڭ بەرەڭ، ھاي-ھاي.
قىلاردۇركى بۇلبۇللارى نەغمە ساز،
ئېرۇر خۇش ھەۋا يازما ياز، قىشما ياز.
ئەمىر بۇ تەماشانى بۇ باغىدا
قىلىپ يۈرمىش ئېردىكى بۇ چاغىدا.
نە بىلدىكى مېھرىنىگار ۋەقتىنى،
ئالىپ كەلدى بۇ باغىغە تەختىنى.
كى بىر نەچچە ئۆي قىزلارى بىرلە بۇ،
كىرىپ ئولتۇرۇپ قەسىر ئىچىگە شۇبۇ.
ئۆتۈپ ھەسسە تۈن بولماس ئېردى سەھەر،
چىقىپ سالدى بىر قىز ئەمىرگە خەبەر.
قوپۇپ مەجلىس ئەسبابىنى ئالدىلار،
ئەمىر قىز بىلەن قەسرگە باردىلار.
ئەمىرنى كۆرۈپ ئەمما مېھرىنىگار،
كى ساچراپ قوپۇپ ئورنىدىن غەمگۇزار،

ئەمىرنىڭ قولىنى تۇتۇپ ئۇشبۇ ھال،
ۋەلې يىغلاشىپ، يىلداشىپ بولدى لال.
كى بىر يەردە ئولتۇردىلار ياندىشىپ،
قىلىپ ئەرز ئەھۋالنى مۇڭداشىپ.
كىشى ئىشقىدە كۆيسە چىقماس تۈتۈن،
كى ئۆتتى بۇ يەڭلىغ قىلىپ يەتتە كۈن.
مەلىكەم يانىپ چىقتى تون ھەسسەسى،
ئەمىر باغدىن ھەم چىقىپ ئەرتەسى.
يانا بارگاھىدا تاپتى قەرار،
ئەمىر مۇندا ھەم ئاندا مېھرىنىگار.
ئەمىر ھەم چېكىپ ئىشقىدا ئاھنى،
كى ساقلاپ ياتۇر ئېردى دەرگاھنى.
ئەمىر تون يارىمدا قوپۇپ بىر كېچە،
كىيىپ شەب لىباسىن، بولۇپ ئۆزگىچە.
قويۇپ تاقىنى ئول زەمان باشىغە،
رەۋان بولدى مېھرىنىگار قاشىغە.
ئالىپ باردى خەنجەر بىلەن بىر كەمەند،
كەمەند تاشلادى، قەسرگە بولدى بەند.
كەمەندنى تۇتۇپ چىقتىلار قاشىغە،
كېلىپ تۇردى مېھرىنىگار باشىغە.
ئويقۇلاپدۇر ئەينى فەراغەتدە ئول،
ئۆزىن توختاتىپ، سۇنمايىن ئەسلى قول.
قېلىپ ئانچۇنان ئويغاتاي دەپ ھەۋەس،
يانا دېدى: «ئويغاتماقىم خوب ئەمەس.»
ياناي دەپ، يانا فىكر قىلدى ھەمىن،
«ياتىپ بۇ سىفەت مۇندا بۇ نازەنىن؛
يانىپ چىقماق ئېرمەستۇر ئاشىق ئىشى،
كى بۇ دەمدە ئىشنى قويارمۇ كىشى؟»
كەمەندە بىرلە خەنجەرنى قويدى ئاسىپ،
يەقىن كەلدى ئاھىستە بىر-بىر باسىپ.
ئوشۇل دەم بولۇپ ۋەسلىگە ۋاسىلى،
لەبىنى لەبىگە ياقىپ ھاسىلى.
مەلىكەم كۆزىنى ئاچىپ ئويغانىپ،
تۇرادۇر سىياھپۇش كىشى تولغانىپ.
دېدى قىچقىرىپ: «ۋاي دوز، ۋادەرىغ!»
قوپۇپ كىردى قىزلار تالادىن ئارىغ.
ئەمىر تەختىنىڭ ئاستىنىغە قاچىپ،
كىرىپ ياتتىلار بىر تەرەفنى ئاچىپ.
كى سوردى بۇ قىزلار: «نېمە بولدۇڭىز؟»
مەلىكەم دېدى: «قاتتىغ ئويقۇدا سىز.
كى قورقۇپ تۈشۈمدە دېدىمكى بىروق،
بۇ قىچقىرغانىم ئەسلى يادىمدا يوق.»
تالاغە چىقىپ ياتتى قىزلار يانا،
ئەمىر كەلدى قاشىغە ئاستاغىنا.
مەلىكەم قوپۇپ ئورنىدىن دەرمەھال،
ئەمىرنىڭ تۇتۇپ قوللارىدىن بۇ ھال.
ئالىپ چىقتى تەخت ئۈستىگە شول زەمان،
كۈلۈپ يىغلاشىپ، مۇڭداشىپ ئانچۇنان.
قىلىپ ئىشتىياق ئىشقىنىڭ ھالىنى،
بەيان ئەيلەشىپ ھالى ئەھۋالىنى.
ۋەلې بىر بولۇپ بىر-بىرىنىڭ باشى،
ۋەگاھى ئاقىپ كۆزلەرىنىڭ ياشى.
كۈلۈپ گاھى، يىغلاپ چېكىپ گاھى ئاھ،
لەبىنى لەبىگە قويۇپ گاھى-گاھ.
كى مېھرىنىگارنىڭ قولىنى ئەمىر،
تۇتۇپ دېدى: «سىزگە سۆزۈم باردۇ بىر.
ئاتاڭىز ئەگەر ئولتۇرۇپ تەختىدە،
ماڭا بەرمەسە سىزنى ھەم ۋەقتىدە.
بۇياپ قانغە بۇ شەمشەرىمنى كۆرەڭ،
ئالۇرمەنكى سىزنى قىلىپ سەختى جەڭ.»
كى مېھرىنىگار دېدى: «ئەي شەھرىيار،
ئاتام نې بىلۇر، مەندەدۇر ئىختىيار.
مېنى بەرمەسە سىزگە، جاندىن كېچىپ،
ئۆلۈرمەن ئۆزۈم زەھرى قاتىل ئىچىپ.
سېنىڭكى ئىزىڭ شاھلار تاجىدىن،
كى ئەئلا ماڭا ھەر نېچە باجىدىن.»
قىلىپ ئەھد ھەر بىرلەرى ئۇشبۇ ھال،
بۇلۇر يەئنى ئاشىقدا يۈزمىڭ خەيال.
بۇلار يىغلاشىپ، مۇڭداشىپ ئولتۇرۇپ،
ئەمىر باقسە فانۇس ئۆچۈپدۇر، يورۇپ.

ئەمىر باشى سەزاگە كەتكەن بۇ چاغ،
قوپۇپ باشى باشتاق، يالاڭۇ ئاياغ.
چېكىپ ئاھۇ ۋاھ ئانچۇنان يىغلاشىپ،
مەلىكەمدىن ئايرىلدىلار خوپلاشىپ.
كەمەندىن يەنە قەسرگە قىلدى بەند،
تۈشۈپ بارمىش ئېردى قولدا كەمەند.
كۆرۈپ دېدى قارۇن: «بۇ كىمنىڭ ئىشى،
كېلەدۇر تۈشۈپ قەسردىن بىر كىشى؟»
قولدا قىلىچنى تۇتۇپ ئۇل زەمان،
ئەمىرگە يۈگۈردىكى بەرمەي ئەمان.
ئەمىر تاشلادى يەرگە ئانداغ ئۆزىن،
كېلىپ تەگدى خىشتىغە پېشانە يۈزىن.
جەراھەت بولۇپ يۈزلەرى، ئاقتى قان،
ئەمىر بولدى ئۆز لەشكەرىگە رەۋان.
ئەمىرنى تونۇپ قىلدى قارۇن ھەۋەس،
بولۇپ رو بەرو قىلماقىم خوب ئەمەس.
ئەمىر دېدىلەر: «ئەي خاجە ئۆمرى، قوپۇڭ،
يانالىڭ بۇ كۈن ئات-ئۇلاغنى توقۇڭ.
مەلىكەم قاشىغە بارىپ يارۇدى،
مېنى ئاندا قارۇن كۆرۈپ تانۇدى.
كىرىپ بىزنى نۇشىرەۋانغە چاقار،
بۇ ھالەتدە ئۆز جانىغە ئوت ياقار.
ئاڭا بولدى مەئلۇم نىشانىم مېنىڭ،
يارىلدى بۇ يەكلىغ پېشانىم مېنىڭ.»
خاجە ئۆمرى قىلىپ دارۇنى ئۇشبۇ ھال،
ساقايدى پېشانەلەرى دەرمەھال.
دېدى: «مەككەگە بىز يانالىڭ بۇ كۈن،
ئۇلۇغلارغە يۈكنى قويۇڭ تېزۇ تۈن.
ئەگەر بىزنى نۇشىرەۋان بىلمەسە،
كېيىن رۇخسەت ئالماي كېتىپدۇر دېسە.
كى دەرمەن كۆرۈپ تۇش ئەجايىپ كېچە،
بۇ تۈشدىن بولۇپمىز پەرىشان نەچە.
كى شول ۋەقت رۇخسەتنى سىزدىن سوراپ،
ياناي دەپ ئىدىم، بولمادى ئالداراپ.
بۇ سۆزلەرنى دەرمەن، كېيىن سورسە شاھ.»

دېدى، كۆچتى مۇندىن تەمامى سىپاھ،
يېتىپ كەلدىلەر فەيز ئابادىغە،
چىقىپ فەيز شاھى ئەمىر قاشىغە.
بۇ تەكلىف قىلىپ ئۇرداسىغە ئالىپ،
كى ئەئزاز بىرلە تۈشـۋردى كېلىپ.
قەدەھ ئېچرە ساقى مەيىنى سوزۇپ،
ئەمىر ھەر كېچە ئاندا مەجلىس تۈزۈپ.
فىراقىدا مېھرىنىگارى ئۈچۈن،
كى بىتاقەت ئۇلدى خۇمارى ئۈچۈن.
ئەمىرگە يېتىپ ئىشقىنىڭ ئافەتى،
چىدارغە ئانىڭ يوق ئىدى تاقەتى.
كى ئەمما مەلىكەم قاشىدا كەمەند،
ئۈزۈلدى، ئەمىر تۈشكۈچە قالدى بەند.
بۇ ئەسنادا قارۇن بۇ يەردە چاپىپ،
كېلىپ قەسردىن بۇ كەمەندنى تاپىپ.
قىلىپ نەۋئى تۈپراق ساچىپ باشىغە،
ئالىپ باردى نۇشىرەۋان قاشىغە.
كەمەندنى قويۇپ شاھنىڭ ئالدىدا،
ئۇرۇپ تاجىنى ئۆزىنى قىلدى فىدا.
تۇرۇپ دېدى: «ئەي شەھرىيارى كەرەم،
بۇ نامۇسلۇق، بۇ نېچۈك دەردۇ غەم؟!
ئىزا تارتادۇرمەن بەغايەت ئۆزۈم،
بۇ ئىشلارنى كۆردى سەلامەت كۆزۈم.
ئەمىر يوروغاندا رەۋاقدىن بۇ رەڭ،
كى تۈشتى مەلىكەم قاشىدىن كۆرەڭ.
كى مەن تۇتقۇچە قاچتى، مەندە كۆزى،
ئۈزۈلدى كەمەند، يەرگە تۈشتى ئۆزى.
تۈشۈپ يەرگە تەگدى پېشانەسى ھەم،
كى باردۇر جەراھەت نىشانەسى ھەم.
تەمام بولدى ئەئزاسى ئالۇدە قان،
قوپۇپ كەتتى ئۆز بارگاھى سويان.»
ئىشىتتى بۇ سۆزلەرنى نۇشىرەۋان،
ھاقىپ قالدى بۇ خاجە جۇمھۇر سويان.
دېدى خاجە: «ئۇبۇدان ئەمەس بۇ ئىشىڭ،
ئىبەرمەك كېرەك قاشىغە بىر كىشى.»

تاپىپ كەركەسى ساسانىنى شۇئان،
ئىبەردى ئەمىر قاشلارىغە رەۋان.
ئەمىرنى كۆرۈپ ياندى گويا تۇتۇن،
كېلىپ پادىشاھ قاشىغە تىزۇ تۇن.
دېدىكىم: «جەراھەت نىشانەسى يوق،
يارىلغان ئانىڭ ھېچ پېشانەسى يوق.»
بۇ سۆزلەرنى بەختەك دېدى دەرمەھال:
«قىلۇرسىز بۇ ئىشلارنى سىز خام خەيال.
كىشى بۇيرۇغىل، كەلسۇ باغلاپ ئانى،
بولۇر تۇرسە راستىنى ئاڭلاپ قانى.»
كى بەختەك ھەرامزادەنىڭ بۇ ئىشى،
كى ئاتلاندى ئول دەمدە قىرق مىڭ كىشى.
ئالىپ جەڭنىڭ ئەسبابىنى پىرۇ ياش،
كى ئەۋساقىنى قىلدى لەشكەرگە باش.
ئەمىر ئارقاسىدىن بولۇپ كامران،
يېتىپ كەلدى لەشكەر بۇ يەرگە ھەمان.
ئەمىرنى كېلىپ دېدى: «ئەي نەۋجەۋان،
قاچىپ پادىشاھدىن بارۇرسەن قايان.
ۋەلې سىزگە قارۇن بولۇپدۇر رەقىب،
دېدى شاھغە ئۇشبۇ سۆزنى چاقىپ:
«مەلىكەم قاشىغە چىقىپدۇر كېچە،
كەمەندى ئۈزۈلدى يانىپ كەلگۈچە.
يەقىلدى زەۋاقدىن، يارىلدى باشى،
جەراھەت بولۇپ ماڭلايىنىڭ قاشى.
بۇ سۆزدىن يۈرۈدۈك قىرق مىڭ چەرىك،
تۇتۇڭلار دېدى سىزنى ئاندا تىرىك.
بۇ ئىش بائىسىدىن كېلىپ مۇندا بىز،
بارىڭ ئادەمىيانىڭىزنە ئاندا سىز.
كى بارماسىڭىز بىز ئالىپ بارغۇلۇق،
جەفالار سالىپ سىزنى باغلاغۇلۇق.»
قىلىپ ئېردى سۆزنى ئەمىرگە بۇرەك،
قەبۇل بولمايىن، بولدىلار نەغمە چەك.
ئۇشۇل دەم بۇ لەشكەرگە بەردى شىكەست،
مەلىكەم يۈزىدىن ئەمىر بولدى پەست.
ئەمىر دېدىلەر: «دادىڭىزنى ۋەلى،
خۇب ئېرمەس بۇ ئەسنادا بەرسەم ھەلى.
ئايتىغىل بارىپ شاھغە ئۇشبۇ رەڭ،
كى تۆھمەتنى قارۇن ياساپدۇر، كۆرەڭ.
كى مەن ئەمدى بارماسمە بارۇ تىرىك،
ئەگەر كەلسە قاشىمغە يۈزمىڭ چەرىك.»
بۇ سۆزدىن يانىپ پادىشاھ قاشىغە،
ئايىتتى جەفا كەلگەنىن باشىغە.
دېدىكىم: «غەلەت ئۇشبۇ قارۇن سۆزى،
ئانىڭ تازەدۇر ھەم پېشانە يۈزى.
كى يالغانىنى قارۇن قىلىپدۇر ھەۋەس،
ئايتىغان نىشانەسى مەئلۇم ئەمەس.»
دەپ ئېردى، ھەرامزادە بەختەك يانا،
قوپۇپ دېدى: «ئەي پادىشاھى پەنا.
بۇ ئىشلار خاجە ئۆمەرى دېگەنىنىڭ ئىشى،
ئىبەرمەك كېرەك ئەمدى يۈزمىڭ كىشى.»
ئۇشۇل دەم يىغىپ توقسان ئۈچمىڭ چەرىك،
دېدىكىم: «ئەرەبنى تۇتۇپ كەل تىرىك.»
قۇباد ئەردەشىرنى مۇڭا باش قىلىپ،
ئىبەردى قارى بولسە ھەم ياش قىلىپ.
قىلىپ ئەردەشىر مەسلەھەت رەڭ - بەرەڭ،
بۇ لەشكە ئەمىرگە يېتىپ قىلدى جەڭ.
چەرىكنى ئەمىر شىردەك سوقتىلار،
قۇباد ئەردەشىرنى تىرىك تۇتتىلار.
ۋەلى بەئزەسى چۆل بىلەن يول ئاچىپ،
مەدايىنغە يۈردى بۇ جەڭدىن قاچىپ.
ئەمىر تۇتتى قوغلاپ بۇلارنى ئارىغ،
بولۇر ئېردى قورقۇپ ۋۇجۇدى سارىغ.
ئەمىر ھەم بۇلارغە پېشانەسىنى،
پېشانە جەراھەت نىشانەسىنى؛
ۋەلې كۆرسەتىپ ئانچە تەفتىش بىلە،
كى ياندۇردىلار كۆپ نەۋازىش بىلە.
كېلىپ دېدى نۇشىرەۋانغە بۇ رەڭ:
«تەھەمەتەن ئىكەن، سىز ئانى بىر كۆرەڭ.
بۇ سۆزلەرى ھەم بارچە يالغان ئىكەن،
دېدىنىكىم، قورۇغ سۆزگە قالغان ئىكەن.

مۇڭا دېدى بەختەك: «بۇ يالغان ئەمەس،
كى قورقۇپ قىلادۇركى مۇنداق ھەۋەس.
ئاڭا ئەمدى لەشكەر تولا بۇيرۇماق،
كى ئۆلتۈرمەيىن ئەمدى تىنماس قۇلاق.
بۇ كۈنلەردە ئول قىلدى مۇنداق ئويۇن،
كى بۇندىن كېيىن بىزگە بەرمەس بويۇن.»
بۇلارنىڭ بۇ سۆز بىرلە ئېردى ئىشى،
كىرىپ كەلدى تۈزدىن ياساۋۇل كىشى.
ياساۋۇل كىرىپ دېدى: «ئەي شەھرىيار،
كى ئۆمرۈڭ ئۇزۇن، دەۋلەتىڭ بولسۇ يار.
بولۇپ ئۆزگە ھىندۇ ئېلىنىڭ ئىشى،
كېلىپدۇر شەھال شاھدىن بىر كىشى.
كى ئەلچى ئىجازەت تىلەيدۇر تۇرۇپ،
غەزەب ھەم قىلادۇركى بىزنى ئۇرۇپ.»
ئىجازەت بېرىپ شاھى ئالىي جەناب،
كىرىپ كەلدى ھىندۇ دېگەن سەرۋى خاب.
كى نۇشىرەۋانغە تۇتۇپ نامەنى،
ئىشتىسە بۇ مەزمۇنى ھەڭگامەنى.
پىتىپدۇركى: «مەنكى شەھال شاھدىن،
ساڭا ئەرز بۇ جۈملە گۇمراھدىن.
ئاغامنىڭكى ئوغلى خۇرۇج ئەيلەدى،
مېنىڭ تەختۇ ـ بەختىمگە ھەم ئوغرادى.
كى ئون بەش شەھەرنى ئالىپ تاپتى يول،
شەھەر خەلقىنى ھەق پەرەست قىلدى ئول.
كى ئەمدى سەرەندىبنى ھەم ئالغۇدەك،
كىشى يوق ئانىڭ بىرلە جەڭ قىلغۇدەك.
زەبەر دەست بەھادۇر ئاتى لەندەھۇر،
ئانىڭدەك كىشى قىلماس ئەمدى زۇھۇر.
كى مەھكەم قىلىپ مەنمۇ دەرۋازەنى،
ئىبەردىم ساڭا نامە ئاغازىنى.
كېلىپ قىلغۇچە بىزنى ئول بىر ئورۇن،
كى لەشكەر ئىبەرگىل ئانىڭدىن بۇرۇن.»
پىتىپدۇر يانا كۆپ دۇئايۇ سەلام،
بۇ سۆزلەر بىلە نامە بولدى تەمام،
كى ئەلقىسسە، بۇ ۋەقت ئېردى بۇ رەڭ،

بۇلار قىلمىش ئېردى ئەمىر بىرلە جەڭ.
ئەمىرنىڭكى غەۋغاسى ئېردى بەلەند،
مۇڭا پادىشاھ ئېردى كۆپ دەردمەند،
كى باقماس ئىدى خاجە جۇمھۇرىغە،
سۆزى ئالماس ئېردىكى مەئزۇرىغە.
قىلىپ بەر تەرەف ئاشنالىقنى ھەم،
خاجەزادەگە قىلماس ئېردى كەرەم.
كى نۇشىرەۋان ئەلچىگە سالدى كۆز،
كېلىپ لەندەھۇر ساردىن سوردى سۆز.
دېدى: «لەندەھۇر ئول نە تۈرلۈك كىشى،
ئانىڭ پەھلەۋانلىقدا بار نې ئىشى؟
كېلىپ مۇنچە شەھرىمنى يالغۇز چاپىپ،
كى ئۆلتۈردى قويماي كىشىمنى تاپىپ.»
قوپۇپ دېدى ئەلچى: «ئاڭا قىلمە ئۈن،
نې دەر ئېردى ئول بىر بەھادۇر پۈتۈن.
زەبەردەست ئانىڭ نەچچە گەز بازۇسى،
كى مىڭ پاتمان ئېرمىش يەنە گۈرزەسى.
ئانىڭ قەددى چوڭ ھەم بەغايەت ئۇزۇن،
كىيەر جۇببە جەۋشەن ئەدەددىن فۇزۇن.
سەرى كېپىتىدا تاغ كىچىك قاشىدا،
مۇناردەك دۇبۇلغا ئېرۇر باشىدا
كى ئون يەتتە گەز خەنجەرى دەستەسى،
چىقار ئون غۇلاچ تىغىنىڭ ھەسسەسى.
بېلىدگە قىسىپ قارقەرە بىر قۇچاق
ئۇمۇد ـ نەيزە، ئېلىكدە شەمشىر پىچاق.
ئون ئۈچ كۈنگۈرەدۇر دۇبۇلغاسىدا،
ئاساردۇركى گەۋھەرنى توغراسىدا.
ئاسىپ ئۈيلە بىسلىغ قىلىچنى بۆلەك،
ئانىڭ ھەيبەتىدىن يارىلمىش يۈرەك.
يۈدۈپ ئۆشىندە گۈرزەنى ئاقىراپ،
ئانى كۆرسە ئاي ـ كۈن قاچار پاقىراپ.
بۇ يەڭلىغ ھەرىپ بىرلە ئول قىلسە جەڭ،
كى دىۋ ھەم بولالماس ئانىڭ بىرلە تەڭ.
بەرابەر ئەمەس ھېچ دىلاۋەر ئاڭا،
كىشى يوق جەھاندا بەرابەر ئاڭا.»
قىلىپ ئەلچى شاھغە بۇ سۆزلەرنى ھەم،

كى نۇشىرۋان سارى يۈزلەندى غەم.
دېدى: «لەندۇھۇر بولسە، بىلسەك ئىدى،
ۋەيا سۇرەتى بولسە، كۆرمەك ئىدى.
كى ئاندىن بەرابەر ئاڭا پەھلەۋان،
ئىبەرگەي ئانىڭ جەڭگىگە بىگۇمان.»
دېدى ئەلچى: «ئەي پادىشاھى ئەجەم،
كى باردۇر ئانىڭ سۇرەتى مەندە ھەم.
ۋەلـې قويسەلەر تەختەنى تاشقارى،
كى تۇرسۇن تەمامى خەلايىق نارى.»
قويۇپ تەختەنى تاشقارى شول زەمان،
چىقىپ شەھ خەلايىق يىغىلدى ھەمان.
ئاچىپ ئەلچى بىر ساندۇقنى ھەمە،
كىگىز بىرلە كەلتۈردىلەر بىر نېمە.
كېلىپ شاھنىڭ ئالدىدا ئاچتى بۇ،
ئاچىپ سۇرەتىنى قويۇپ قاچتى بۇ.
يىقىلدى كۆرۈپ شاھ پايتەختىدىن،
بولۇپ قالدى بىخۇد كېتىپ ئەقلىدىن.
ۋە بەئىزى خەلايىق كۆزىنى يۇمۇپ،
ۋەلې قالدى بەئـىزى خەلايىق ئۆلۈپ.
كى تىترەشكە ئالـدى كۆرۈپ بەئىزەسى،
ئۆلۈمدىن يامان بولدى غەم - غۇسسەسى.
قىلىپ خاجە جۇمھۇر ئىشارەت بۇ ھال،
دېدى ئەلچىگە: «قوپ، بۇ سۆرەتنى ئال.»
يىغىپ ئالدى سۇرەتنى ئەلچى ھەمان،
ئالىپ كىردى شەھنى مەكانى سويان.
سېپىپ خاجە شەھنىڭ يۈزىگە گۇلاب،
ياتىپ شاھ بىردەم، كۆز ئاچتى قاراپ.
دېدى: «بۇ نېمە، بۇ نە يەگلىغ بەلا،
مۇنى كۆرسە يوق ئەسلى جانغە ئارا؟»
دېدى ئەلچى: «بۇ سۇرەتىدۇر ئانىڭ،
مۇبادا ئانى كۆرسە تۇرماس جانىڭ.»
باقىپ شەھ ئۇشۇل دەم ئەمىرلەر سويان،
دېدىلەركى: «بولغايمۇ بىر پەھلەۋان؟
بارىپ قىلسە ھەركىم ئانىڭ بىرلە جەڭ،
قىلاي مەن ئانىڭ بىرلە شەھلىقنى تەڭ.»

بۇ يەگلىغ دېدى ئۈچ قېتىم قىچقىرىپ،
كى ئۈن قىلمادىلار بەھانە قىلىپ.
كى يوق جەڭگە بارماقغە لايىق كىشى،
ۋەلې شاھنىڭ مۇشكـىل ئولدى ئىشى.
باقىپ خاجە جۇمھۇرغە ئۇشبۇ ھال،
دېدى :«مەسلىھەت قىل، مۇنى يولغە سـال.»
دېدى خاجە ھەم: «بىلمەگۇمدۇر بۇ ئىش،
بارۇر ئېردىمۇ كەلسە قولدىن چىلىش.
مېنى ئەلچىلىككە ئىبەرسەڭ، باراي،
ۋەيا تالئىم باق دېسـەڭ، رەم سالاي.»
دېدى شەھ: «مېنىڭ بولسا مۇشكىل ئىشىم،
يوق ئېردى يەنە سەندىن ئۆزگە كىشىم.
بۇ ۋەقتىغىچە بولسە بىزگە رەقىب،
كى ئىش قىلمىش ئېردىم سۆزۈڭگە باقىپ،
قىلىڭ ئۇشبۇ ئىشىنىڭكى تەدبىرىنى،
ۋە لېكىن كۆڭۈلنىڭكى دىلگىرىنى.»
تۈشۈپ پايگاھغە خاجە ئۇشبۇ ھال،
دېدى شاھغە: «قىلمە مۇنداغ خەيال.
تاپىپ ئېردىمۇ خىزمەتىڭغە كىشى،
كۆرۈندى يامان سىزگە ئانىڭ ئىشى.
سېنىڭ خىزمەتىڭدە ئاتار ئېردى ئوق،
ئۇشۇل دۈشمەنىڭنى قىلۇر ئېردى يوق.
ئاڭا دېدى تۆھمەت قىلىپ كۆكنى ئاق،
ئانى قىلدىلار ئالدىڭىزدىن يىراق.»
ديدى شەھ: «ئانىڭ يەتمەس ئېردى كۈچى،
كېلۇر ھەم زىيادە قولىنىڭ ئۈچى.»
دېدى شەھ: «ئەگەر بولسە ئانداغ ۋەلې،
قىزىمنى بېرەيىن ئاڭا مەن ھەلى.
ئانىڭ بىرلە بەدنامغە قالدى ھەم،
كېلىپ ئول بۇ خىزمەتكە قويسۇن قەدەم.
ماڭا بەرسۇ ھەم سۆت بەھاسىنى ئول،
كېسىپ لەندۇھۇرنىڭكى باشىنى ئول.»
بۇ سۆزگە بولۇپ خاجە ھەم شادىمان،
كى بولدى ئەمىر قاشلارىغە رەۋان،
ئەمىر كۆردىلەر خاجەنى ئۇشبۇ ھال،

کی یىغلاپ قوپۇپ تۇردىلار دەرمەھال.
دېدی خاجە ھەم: «یىغلاماڭ، ئەي ئەزىز،
كىشىگە بۇ كۆڭۈلەردە ئاشىقمۇ سىز؟
ئەجەبدۇر بۇ ئىش ئىشىقنى تاشلىماق،
بولۇرمۇ كىشى مەئشۇقىدىن يىراق؟»
ئەمىر دېدى: «ھالا بولۇپدۇر نە ئىش،
ۋەلې سىزلەگە كەلدى نې سەرزەنىش؟»
خاجە دېدىلەركى: «بۇ ئۆتكەن زەمان.
چىقىپ ھىندۇدىن بىر ئۇلۇغ پەھلەۋان،
خۇرۇج ئەيلەگەي مىلك شەھەرنى چاپىپ،
كى ئىسلام ئاچىپدۇر جۇھۇدنى تاپىپ.
ئۆزى ھەم مۇسۇلمان ئىمىش زاتىلىغ،
بەھادۇر ئىمىش لەندۇھۇر ئاتىلىغ.
مۇسەخخەر قىلىپ ھىند ئېلىنى بۇ دەم،
بۇ كۆندە سەرەندۇبغە قويمىش قەدەم.
شەھال شاھ قورقۇپ ۋەلې باشىدىن،
كى بىر ئەلچى كەلدى ئانىڭ قاشىدىن.
ئىسبەرەمەككە ئاندا تاپالماي كىشى،
كى شەھىنگكى دىشۋار بولدى ئىشى.
دېدىم شاھغە سىزنى مەن ئۇشبۇ رەڭ،
ئەگەر بولسە ئول، خۇش قىلۇر ئېردى جەڭ.
دېدى شەھ: «بۇ ئىشلارنى قىلسە نىجات،
بېرىپ ھەم قىزىمنى قىلاي ئىلتىفات،»
ئاڭا ئاڭلاتىپ پادىشاھنىڭ سۆزى،
ۋەلې قىزنى بەرمەكچى بولدى ئۆزى.
ۋە لېكىن بۇ سۆزلەردە يوقتۇر گۇمان،
مۇڭا قىلدى شەھ ئەھدىنى ئانچۇنان.»
ئەمىر دېدى يىغلاپ: «مېنىڭدەك گەدا
ئانىڭ ئىشقىدا بولسۇ جانىم فىدا.»
ئەمىر بولدىلار ئول زەمان كامران،
ئۇشۇل دەم مەدايىنغە بولدى رەۋان.
يېتىپ شادكام كۆبرۆكى باشىغە،
تۇشۇپ، ئەرتەسى كىردى شەھ قاشىغە.
قۇچۇپ شەھ ئەمىرنى، كۆرۈشتى كېلىپ،
كى ئولتۇردى ئاندىن يانىغە ئالىپ.
كېلىپ شەھ ئەمىرگە يۈزىنى ئاچىپ،
دېدى: «بىسمىجازەت كېتىپسىز قاچىپ.»
ئەمىر دېدى: «ئەي شەھرىيار جەھان،
ۋەلې ئالداراپ رۇخسەت ئالماي ھەمان.
يېتىپ ئېردىمۇ مەككەگە تىزۇ تۈن،
يانا ھۆكمىڭىز يەتتى، كەلدىم بۇ كۈن.»
دېدىكىم بۇ سۆزنى ئەمىرگە بېقىپ:
«كى پەيدا بولۇپدۇر ماڭا بىر رەقىب.
يانا سىزنى يالغانچى بەدبەختلەر،
كى بەدنامۇ تۇھمەت قىلىپ چاقتىلەر.
ئۇشۇل دۇشمەنىمنى ئەگەر سىز بارىپ،
تۇتۇپ كەلسەڭىز ئانى مۇندا ئالىپ.
قىزىمنى بېرەي ئەمدى بىئىختىيار،
ۋەلې بولدى سىزنىڭكى مېھرىنىگار.»
ئەمىر تۇردى تەئزىم قىلىپ دەرمەھال،
كى بەختەك بولۇپ قالدى بۇ ئىشغە لال.
چىقىپ تاشقارىغە خەلايىق قاچىپ،
بۇ سۆزەتنى قويدى ئەمىرگە ئاچىپ.
ئەمىر زوق قىلدى كۆرۈپ ئانچۇنان،
دېدى: «مەن ئانى بىر كۆرەي ئول زەمان.»
ئەمىر دېدى: «بىر كۆرمەكى بار ئىكەن،
بۇ سۇرەت ئانىڭ بولسە، ئول غار ئىكەن.»
يەنە شەھ بۇ سۇرەتنى كۆرگەن زەمان،
تۇتۇپ ئالدى، تىترەپ كۆزىنى ھەمان.
سارىغ بولدى جىسمى، يەنە بولدى ئاق،
ئۇشۇل دەم بۇ سۇرەتنى قىلدى يىراق.
خاجە قوپتى جابدۇغ يارىغى ئۈچۈن،
بۇ جەڭنىڭ سەلاھى يارىغى ئۈچۈن.
ئەمىر چىقتىلار لەشكەرىگە يانىپ،
مەلىكە ئۈچۈن يىغلادى يادلانىپ.
ئۇقۇپ بۇ رۇبائىنى شاھى كەرەم،
دېدى: «تارتادۇرمەن سىنى دەپ ئەلەم.
فىراقىڭدا باغلاپ بىلىمگە كەمەر،
يۈرۈرمەن ۋىسالىڭ ئۈچۈن دەربەدەر،
كى سېنى تېنىغەبەر، مەن چېكىپ دەردۇ ئاھ،

فىغان ئاھۇ ئەفغانۇ شامۇ سەباھ.»
قىلىپ ئۇشبۇ سۆزلەرنى ئول شەھرىيار،
فىراقىدا يىغلاپ ئىدى زار - زار.
خاجە ئۇمرى بۇ سۆزگە قىلىپ مەسلەھەت،
دېدى: «خاجە جۇمھۇرغە بۇ سىفەت.
ئەمىر دېدى بارمايدۇمەن ھىندۇگە،
ئەمەس خۇش ئانىڭ كۆڭلى بۇ ۋەئدەگە.
‹نە يەڭلىغ ئىكەن پادىشاھنىڭ قىزى،
چىرايلىغمۇ، قورقلاغمۇ، قايداغ يۈزى.
بۇ قىزنى ئۆزۈم كۆرمەسەم كۆز بىلەن،
كى بارمايدۇمەن› دەيدۇ بۇ سۆز بىلەن.»
دېدى خاجە: «بۇ قىزنى كۆرمەيمىكەن،
ئەمىرگە بۇ سۆز راستى بەدنام ئىكەن.»
يانا دېدىكىم: «ئەي خاجە ئۇمرى بۇ ھال،
كى سىزنىڭكى ئەمما ئېرۇر بۇ خەيال.»
كۆلۈپ خاجە بۇ ئىشغە ئەيلەپ پىسەند،
دېدى: «قىلدىڭىز خۇپ مېنى ياخشى فەند.
بۇ سۆزنى دەيىن مەن بارىپ شاھغە؛
يانا ئاڭلاتىپ جۇملە گۇمراھغە.
كىرىپ شاھنىڭ قاشىغە ۋەقتى شام،
خاجە ئۇشبۇ سۆزلەرنى قىلدى تەمام.
دېدىلەر: «ئەبۇلئالىينىڭ مەيلى يوق،
بۇ جەڭگە ئانىڭ بارغۇدەك زەيلى يوق.
ئول ئايتۇر ئىمىش ‹قىزنى كۆرمەي كۆزۈم،
بۇ خىزمەتكە قايتۇرماغايمەن يۈزۈم.
قىسە، ساغرۇمۇ يا چولاق تازىمكى،
كۆزى كۆك، قاشى ئاق، ساچى ئازمىكى؟»
بۇ سۆزدە تەرەددۇدغە قالغان ئىمىش،
كى يوقتۇر ئانىڭ ئېھتىمالى بارىش.»
دېدى شەھ: «ئانىڭ كۆرمەگەن راست ئىكەن،
قىزىمنى كۆرۈپ بىلمەگەن راست ئىكەن.
ئاڭا كۆرسەتىڭ، راست كۆرسۇن كۆزى،
كۆرۈپ بارسۇ خىزمەتكە ئاندىن ئۆزى.
كى يالغانۇ بۇھتان قىلىپدۇر رەقىب،
ئۇ قىلدى، بۇ قىلدى دېدىلەر چاقىپ.

كى ئەمدى قىزىمنى بېرۇرمەن ئاڭا،
كى ئاڭلاتماسۇن ھەرنى قىلسا ماڭا.»
دېدى شەھ: «مەلامەت قىلۇرمۇ كىشى؟»
دېدى خاجە: «بولماس كىشىنىڭ ئىشى.
شىكارغا چىقىپ تاڭلا جاڭگال سويان،
بولۇپ بىخەتەر ئاندا قىلساق ئويان.
كى بىز ئاڭلاماسلىققا سالساق يورۇپ،
مەلىكەمنى شول ۋەقت چىقسۇن كۆرۈپ.»
دېدى ئىناگەسىنى: «ئۆيدە ياتىڭ،
قىزىمنى ئەمىر كەلسە، سىز كۆرسەتىڭ.»
كى ئاتلاندى شەھ تاڭلاسى ئۇشبۇرەڭ،
كى چىرلاپ ئەمىرنى دېدى: «قىز كۆرەڭ.»
قولىنى ئەمىرنىڭ قولىغا بېرىپ،
دېدىكىم خاجە ئۇمرى بۇ يەرگە كېلىپ:
«بۇ قىزنىڭ بار ئوخشايدۇر ئەيبى نېمە،
يوشۇرمىشلارۇ پەردە تارتىپ ھەمە؟»
كۆلۈشتى تەمامى خاتۇنلار بىروق،
كى ئاندىن ئاچىپ پەردەنى قىلدى يوق.
ئەمىر بۇ مەلىكەم بىلەن مۇڭداشىپ،
يانىپ چىقتى خۇفتەن بىلەن خۇبلاشىپ.
يانىپ تۇشتى ھەم شەھ شىكاردىن ئۇ كۈن،
خاجە ئىزتىراب ئەيلەدى تىزۇ تۈن.
كى جايدۇغىنى راست ئەيلەپ ھەمان،
ئەمىر قاشىغە كەلدىلەر شول زەمان.
بېرىپ يول يارىغىنى خۇبلاشتىلار،
ھەمە ئۆز مەكانىغە تارقاشتىلار.
خاجە قوينىدىن ئىككى ياغلىق ئالىپ،
بۇ ياغلىقنى تۇتتى ئەمىرگە كىرىپ.
يۈزىنى ئەمىر ئەرتىپ ئېردى ھەمان،
يىقىلدى ھوشىدىن كېتىپ شول زەمان.
خاجە ئۇمرى يوق ئېردى ئانىڭ قاشىدا،
كى مۇقبىل بار ئېردى ئانىڭ باشىدا.
كى دەرھال قوپۇپ خاجە جۇمھۇر بۇرەڭ،
ئەمىرنىڭ بارىپ چەپ يانىنى، كۆرەڭ؛
قويۇپ ئاندا ئاھىستە شاھ مۇھرىنى،

تەكىپ سۇرتىبان قويدى ئۈچ قالىنى.
كى ئايرىلدى زەخمى ئوشۇل دەم يانا،
مۇنى دېدى مۇقبىل ئاھىستەغىنا.
دېدى: «بۇ نېمە كىزكار چاغدا،
كى لازىم بولۇر، قالساڭىز داغدا.
سېنى سوقماغۇنچە كىشى قىرق تاياق،
مۇنى ئايماغىل، تۇت ئۆزۈڭدىن يىراق.»
ئەمىرنى يانا كەلتۈرۈپ ھالغە،
ۋەلى خۇبلاشىپ ياندى ئۆز كارىغە.
ئەمىر پادىشاھدىن ئىجازەت ئالىپ،
كى ئىنئامنى بىنھايەت ئالىپ.
چىقىپ يۈردىلەر ھىندۇ شەھرى سويان،
سوراز ئېردى گاھى بۇلار: «يول قايان؟»
كى دەر يالەبىدگە كېلىپ تۈشتىلەر،
كى ئارام ئالىپ قانچە سۇ ئىچتىلەر،
ئوشۇل دەم بۇ دەرياغە سالدى كېمە،
كى تۇرماي كىرىپ كەتتى لەشكەر ھەمە.
يۈرۈپ، سۇ ئىچىدە بۇلار تىزۇ تۈن،
بۇ يەڭلىغ يۈرۈپ، بولدى ئون يەتتە كۈن.
ئۆتۈپ كېمەدىن ئوشبۇ لەشكەر ھەمە،
يەنە لازىم ئولدى يوغانراق كېمە.
يېتىپ كەلدىلەر بىر شەھەرگە ھەلى،
ئىدى كېمەچى بۇ شەھەرنىڭ ئېلى.
كى مۇقبىلغە ئەمىر ئەتتىلەر شول زەمان،
«شەھەرگە كىرىپ، كېمە كەلتۈر» دەبان.
كى مۇقبىل شەھەرگە كىرىپ ئوردىغە،
بارىپ تۇردىلار شاھنىڭ ئالدىغە.
كى بەختەك لەئىنىنىڭ كېلىپ نامەسى،
بۇ مەزمۇنەدە ئېردى ھەڭگامەسى:
«ئەرەبلەرغە بەرمەڭلەر ھەرگىز كېمە،
قىلىپ جەڭ ئانى ئۆلتۈرۈڭلەر ھەمە.»
دېدى خاجە مۇقبىلنى: «سەن نىمە جان،
نە يەردىن كېلۇرسەن، مەكانىڭ قايان؟»
ئايىتتىكى مۇقبىل ئاڭا بۇ جەۋاب:
«ئىبەردى مېنى شاھى ئالىي جەناب.

مەدايىن تەرەفدىن كېلۇرمەن بۇ دەم،
چىقىپ ھىند شەھرىگە قويدۇم قەدەم
مېنى سەن خەيال قىلمە، ئول، بول دېمە،
ساڭا شاھنىڭ يارلىقى بىر كېمە»
دېدى پادىشاھ «شەرتىمىز باردۇر،
ئانى قىلساڭىز، كېمە تەييار دۇر.
ئەگەر چالسە بەربەتنى ھەركىم رەۋان،
بىرۇرمىز ئاڭا بىر كېمە شول زەمان.
چالالماي ئانى قىلسە ھەركىم سۇخەن،
پۈتىدىن ئاسارمەن قىلىپ يۈز تۈبەن.»
بۇ ئىشلارغە مۇقبىل ئەجەب بولدى تەڭ،
دېدى كۆڭلىدە فىكر ئەيلەپ بۇ رەڭ.
«مۇڭا بولسە خاجە ئۆمرى ئۇمدان ئىكەن.
نېچۈك نەغمە، ئىكەن بۇ بەربەت دېگەن؟»
دېدى ئاقىبەت: «مۇندا كەلگىل ئالىپ،
بۇ بەربەت دېگەننى باقاي بىر چالىپ.»
ئالىپ چىقتى بۇ ئەل كىسىپ بىر قازان،
ئانىڭ تۆرت قۇلاغىدا تۆرت يۈزچە نان.
چالا چۇچۇتىپ قانچە، زارغۇن ياغى،
سالىپدۇر ئاڭا پۇرچاق ئۈننى قەۋى.
كى تۆرت چارەك ئېردى بۇ پۇرچاق ئۈنى،
دېدى خاجە مۇقبىلگە: «ئىچكىل مۇنى.»
دېدى خاجە مۇقبىل: «نې ھەيھاتدۇر،
مۇنى يەپ سىڭۇرمەك نېچۈك زاتدۇر.
كى مەن ئالتە مىسقالدىن يەرمەن تەئام،
مۇنىڭدىن تولا ھەزم بولماس مۇدام.
بۇ سۆزلەرنى قويغىل، ماڭا كېمە بەر،
مۇنى ھەيۋان ئىچمەس، نېچۈك زات يەر؟»
بۇ ئەل خاجە مۇقبىلنى تۇتتى باسىپ،
قىلىپ قويدى مەھكەم پۈتىدىن ئاسىپ.
ئەمىر ئولتۇرۇپ ئېردى ئەيلەپ خەيال،
دېدىلەركى: «مۇقبىلغە بولدى ھەيال.
خاجە ئۆمرىنى بۇيرۇدىلار ئەمىر،
ئالىپ چىق كېمە، ئەيلەسەن زىر-زىر،
رەۋان بولدى خاجە مۇئەللەق ئۇرۇپ.

شەھەر خەلقى قالدىلار ھەيران كۆرۈپ.
ئاسپىدۇر كىرىپ كۆردى مۇقبىلنى،
خاجە ئۇمرى دېدى: «نېمە ئەتتىڭ مۇنى؟»
دېدىلەركى: «بەربەت چالالمادى بۇ،
ئانى چالماغاننىڭ جەزاسى شۇبۇ.
بېرۇرمىز كېمە، سەنمۇ چالساڭ مۇنى،
يوق ئېرسە ئاسارمىز يانىدا سېنى.»
خاجە ئۇمرى كۈلۈپ دېدى: «ئەي سادەلەر،
ئىشىت نەغمەنى مەندىن، ئەي مادەلەر.
ئەگەر چالماسام مۇندا بەربەتنى ھەم،
ئىشىتكىل مانا نەغمەلەرنى بۇ دەم.»
دەبان ئېرغانىپ ئېردى بىر ناز ئىلە،
بۇ ئۆيىنىڭ ئىچى تولدى ئاۋاز ئىلە.
قازاننى ئالىپ چىقتى ئەۋۋەلقى ھال،
كۆرۈپ خاجە ئۇمرى مۇنى بولدى لال.
دېدى خاجە ئۇمرى: «ماڭا بەر كېمە،
مۇنى ئېت ئىچەلمەس، قىلۇرلار نېمە؟»
بۇ ئەل ئۇلاشىپ تۇتتى يەرمەي ئەمان،
ئاسىپ قويدى مۇقبىل بىلەن شول زەمان.
بۇلارنى «ئەجايىب ھەيال بولدى» دەپ،
بۇ ئىشدىن ئەمىركىم بولۇپ دەر غەزەب.
ئۇمەر مەئىدنى بۇيرۇدى: «سەن كىرىپ،
ئالىپ چىق. بۇ ئەلنىڭ جەزاسىن بېرىپ.»
ئۇمەر مەئىدى كىردى شەھەرگە رەۋان،
بۇلارنى كۆرۈپ، بۇ خەلايىق يامان.
دېدى: «نېگە ئاستىڭ بۇلارنى بۇرەڭ،
قىلاي مەن سېنىڭ بىرلە بىر سەخت جەڭ.»
دېدىلەر بۇ ئەل: «بار ئىدى شەرتىمىز،
بېرەي كېمە بەربەتنى سىز چالسىڭىز.
چالالمادى بەربەتنى، ئاستۇق بۇ دەم،
ئاسارمىز چالالماسڭىز سىزنى ھەم.
ئۇمەر مەئىدنىڭ باشىدىن كەتتى ھۇش،
قىلىپ كۆڭلىدە نالە - ئەفغان خۇرۇش.
«ئەگەر بەربەتنى بىلمەس خاجە ئۇمرى چالىش،
ئانىڭ ئالدىدا مەن قىلۇرمەن نە ئىش.»

ئۇمەر مەئىدى ئايتتى: «ئالىپ كەل شۇنى،
نېچۈكدىن چالالماس كۆرەرسەن ئانى؟»
ئالىپ كەلدىلەر ئۇشبۇ ئۇن بىرلە ياغ.
ئۇمەر مەئىدى كۆردى بولۇپ باغ - باغ.
دېدىكىم: «شېشىڭلار بۇلارنى ھەلى،
چالاي ئۇشبۇ بەربەتنى مەن بىر يولى.
تاپىلماس جەھاندا ماڭا بۇ ھۆنەر،
ۋەلې بولسە بەربەت ماڭا قانچە بەر.»
بۇ نانلار بىلەن ئۇننى بىر تارتتى دەم،
دېدى: «كەلتۈرۈڭلار، يەنە بولسە ھەم.»
بۇ ئەھمەق خەلايىق مۇنى ئاڭلاماي،
مۇنىڭ ئىشتەھاسىنى ھەم چاغلاماي.
قازان ئىچرە بىر غەلبىر ئۇننى سالىپ،
بۇ ئۇنلارغە زاغۇن ياغىنى مالىپ.
بۇ ئۇنغە چىلاپ ئالتە يۈز نان داغى،
قويۇپ يەتتە چارەكچە زاغۇن ياغى.
ئىچەلمەس دەر ئېردى مۇنى خالىدا،
كى قويدى ئۇمەر مەئىدەنىڭ ئالدىدا.
قازانغە باشىنى سالىپ شىرى مەرد،
سۈمۈردى ئىكى، بارچە خەلق بولدى دەرد.
دېدى: «بارمۇدۇر يەنە بەربەت دېگەن،
چالاي، كەلتۈرۈڭلار، نە ئۇبدان ئىكەن.»
يەنە ئالتە غەلبىرچە ئۇننى چالىپ،
ئىچىگە مۇنىڭ يەتتە يۈز نان سالىپ،
چۈچۈتكەن چالا ئالتە چارەكچە ياغ،
مۇڭا قويدى بۇ ئەل بولۇپ بىدىماغ.
ئۇمەر مەئىدى كۆردى بۇلارنى تەمام،
كى بىر تارتتى دەم، قالمادى ھېچ تەئام.
بۇ ئەلنىڭكى غەۋغاسى كۆكدىن ئاشىپ،
خاجە ئۇمرى، مۇقبىلنى قويدى شېشىپ.
ئۇمەر مەئىدى دېدى بۇلارغە ھەمان:
«مېنى دەر ئىدىلەركى قارنى يامان
زىيان قىلدىمۇ قورساقىم چوڭلاقى؟
خەلاس ئەتتى سىزلەرنى بۇ ئوڭلاقى.»
بۇلار تارتتىلار مۇندا بىنەھەد ئىزا،

چىقىپ كەتتى لەشكەرگە تارتماي غىزا.
ئۆمەر مەئدى ئەلگە دېدى: «كەلتۈرۈڭ،
چالاي بولسە بەربەتنى، سىزلەر كۆرۈڭ.»
دېدى بۇ خەلايىق: «يەنە قالمادى،
كى سىزدىن بۆلەك ھېچ كىشى چالمادى.»
دېدى پەھلەۋان: «مەن چالىپ قانمادىم،
تاپىپ كەل، قونارمەن، بۇكۈن يانمادىم.»
قويۇپ مېۋەلەر ئالدىدا رەڭ بەرەڭ،
كى ئۇن قوي ئاشى بىرلە نان ئۇن تەبەڭ.
سالىغ سالدى بەققاللارغە يانا،
باشى ئالمە، ئارمۇت، ئاياغى ئانا.
كى قىلدى بۇ دەم ئۇن تاغارچە يېمىش،
مۇنى پەھلەۋان بىر زەماندە يېمىش.
تەمام ئاشۇ نانىنى، يېمىش تا يېدى،
خىجالەت بولۇپ: «ئارام ئالدىم» دېدى.
دېدى: «مەن ياتاي يالغۇزۇ ئىچكەرى،
ھەمىڭلار ياتىڭلار چىقىپ تاشقارى.
كىشى قاشىدا ئۆيقۇ كەلمەس ماڭا
كېچە بولسە ئادەم قاتىلماس ماڭا.»
تەمام ئەلنى ئۆيدىن چىقاردى بۇدەم،
بۇ بەققاللانى خاتۇنى بىرلە ھەم.
ئىشىكنى ياپىپ كىردى قازناق سويان،
ئۇن ئۆيدە يېمىش بار ئىدى ئانچۇنان.
ئۆيىدە تورۇس بىرلە ئىردى گۈلى،
بىرىدە قۇروغ مېۋە بىردە ئۆلى.
بىر ئۆيدە چىلان بىرلە ئېردى ياڭاق،
بىر ئۆيدە پىتىنگان بىلە جىگدە ـ قاق.
بىر ئۆيدە ئىدى چالا پىشقان ئۆرۈك،
ئۆلۈر ئېردى خاتۇنلا بولسە يۈرۈك.
بىر ئۆيدە بار ئېردى خۇبانە گۈلى،
ئېتىپ يەر ئىدىلەر خاتۇنلار چۆلى.
بىر ئۆيدە تەمام ئاش گۈلى ھۆل ـ قۇرۇغ،
باشى لويلا پۇرچاق، ئاياغى ئۇرۇغ.
ئۈزۈم، نەشپۈتى، ئالمە، ئارمۇت ئانا،
بار ئېردى يەنە مېۋە چەندان يانا.

بۇ كېچە تەمام يەپ تېخى تويمادى،
بۇ ئۇن ئۆيدە ھېچ مېۋەنى قويمادى.
بۇ رەڭ مېۋەدىن قالمادى بىر بىستەر،
بۇ بەققال فەقىر قايداق ئەۋقات ئېتەر.
باشى گوش، گۈرۈنج، ئارپە، بۇغداي، تارىغ،
تەئامنىڭ ۋۇجۇدىن تۈگەتتى ئارىغ.
تەمام نەرسەنى قورساقىغە تىقىپ،
ياتىپ ئېردى ئاخىر سارايغە چىقىپ.
تەقازا قىلىپ بىر زەمانىغە يول،
ئىشىكنى تالادىن ئېتىپ ئېردى بول.
ئىشىك ئاچقۇسىنى نەچە ئىستەدى،
تالاغە چىقالماي پېشەب قىستادى.
قويۇپ ئىككى پۇتنى ئىكى تەكچەگە،
كى بول قىلدى ئانداغ قازاندەكچەگە.
كى ئىنجىقلابان بو يول ئالغان سارى،
چىقىپ شەرفە چۇن كۆشى ئىسكەندەرى.
تولۇپ ئۆي ئىچى تامۇ تارۇسغىچە،
نىجاسەتدە تۇردى ئۆزى بۇ كېچە.
تاڭ ئاتغاندا بەققالنىڭ خاتۇنى،
ئىشىككە كېلىپ ئۇرغاتاي دەپ مۇنى.
قولىنى تىقىپ ئېردى كىلىتانىغە،
مالىندى بۇ پوقنىڭكى چىيقانىغە.
ئېرىگە دېدى: «مۇندا ياغ بار ئىكەن،
سارىغ ياغنى كىلىتاندا قويغان ئىكەن.
ئاچىپ ئېردى بەققال ئىشىكنى كېلىپ،
كى ئاقتىكى سەلدەك بولارنى ئالىپ.
جىلاۋخانەگە كەتتى پۇرلاپ بۇ پوق،
ئىچىدە قالىپ ئەر ـ خاتۇن بولدى يوق.
غۇلاچلار چاپىپ چىقتى مۇندىن ئاران،
ئىككۆيلەن يەنە كەلدى بۇ ئۆي سويان.
ئۆمەر مەئدى ئىشتانىنى قولغە ئالىپ،
بۇ بەققالنى ئىشتان يۇغالى سالىپ.
دېدى: «پوقلاغ ئۆيگە سولاپسەن مېنى،
ئىكەۋلەن يۇغىل ئەت ـ يانىمنى قانى.»
يۇدى خاتۇنى، سۇنى قۇيدى ئېرى،

قولىدا سەلاسى مۇجەررەدلەرى.

....

بۇ بەققال كېلىپ شەھغە داد ئەيلەدى،
ئۆمەر مەئىدى قىلمىغاننى ياد ئەيلەدى.
مۇنى ئاڭلابان شاھدىن كەتتى ھۇش،
بۇ بەققال قىلىپ ئانچە ئەفغان خۇرۇش:
كى دەرھال كېمە راسلاتىپ بەرمەدى،
ئۆمەر مەئىدى: «بۇكۈن قونارمەن» دېدى
تەمامى خەلايىق مۇڭا يالبارىپ،
مۇڭا ئىككى مىڭ مىسقال ئالتۇن بېرىپ.
كېمەنى ئالىپ چىقتى، مەئىدى كەرەب،
كېمەگە كىرىپ كەتتى شاھى ئەرەب.
بۇ سائەتدە بىر ئەژدەھا چىقتى ھەم،
كى تارتماققە تۇردى خەلايىقنى دەم.
كۆرۈپ يىغلاشىپ يولۇچىلار، بىر ئوق
ئالىپ خاجە مۇقبىل ئانى قىلدى يوق.
بارۇر ئېردى بىلمەس ئىدى يول قايان،
يېتىپ كەلدىلەر بىر جەزىرە سويان.
چىقىپ تۈشتىلەر بۇ ئىكەن ياخشى جاي،
پىشىپ مېۋەسى رەڭ بەرەڭ، ھاي-ھاي.
بەناگاھ خاجە ئۆمەرىكى بىر يول باقىپ،
يېدى بارغۇچە يولدا ئامۇت قاقىپ.
كى بىر ئولتۇرۇپدۇركى مەردى كەلان،
دېدى: «ئەي خاجە ئۆمەرى، كېلىڭ سىز بۇيان.
ماڭا نەچچە، كۈن بولدى ئولتۇرغالى،
پۇتۇم بولدى ئاجىز قەدەم ئۇرغالى.
ماڭا ئارزۇ ئۆز قولۇمچە بارىپ،
مېنى يۆدسەڭىز سىز، يېسەم مەن ئالىپ.»
يىقىلدى چالىپ يەرگە ئۇ باشىنى،
چىقاردى كۆزىدىن غەرىب ياشىنى.
كېلىپ رەھمىسى بۇ ئالىپ بويىنىغە،
كۆتەردى سالىپ مېۋەنى قويىنىغە.
چىقىپ چاپلاشىپ رودەپاي بەككىنە،
تۇتۇپ باقىراتتى ئايىغدەككىنە.
كى ھەرچەند قىلدى خاجە ئۆمەرى تۇرۇپ،

ۋەلى ئاجرامايدۇركى، باقتى ئۇرۇپ.
تولا ئەردەك ئەمما بۇ جايىنىڭ ھەمە،
بۇ مەنزىل ئىدى رودەپايىنىڭ ھەمە،
ئەمىزلەشكەردىنى تەمامى بۇ ھال،
بۇ يەگىلىغ قىلىپ قىلدى رەسۋايى ھال.
ۋەبا بولدى ئول كۈن بۇ رەسۋاچىلىق،
كى چىقتى بۇرۇندىن فەرىقەۇ فەرىق.
كى ئاخىر خاجە ئۆمەرى تاتىپ ئاشىنى،
قاتىپ بەردى دارۇيى بەھۇشىنى.
خەلاس ئولدى تارتىپ بۇ يەگىلىغ ئەلەم،
ئەمىرگە بۇ ئىشلارنى ئاڭلاتتى ھەم.
تەمام پەھلەۋانلارنى ئاجراتتىلەر،
كىرىپ كېمەگە ھەم يۈرۈپ كەتتىلەر.
يەنە نەچچە كۈن سۇ ئىچىدە يۈرۈپ،
چىقىپ تۈشتى بىر مەنزىلىنى كۆرۈپ.
بەناگەھ خاجە ئۆمەر ئىبادەت ئۈچۈن،
بارىپ ئېردى غۇسلى تەھارەت ئۈچۈن،
كېلىپ ئىككى مايمۇن بۇ يەردىن تۇرۇپ،
مەكانىغە يەتكۈزدى بۇ قورقۇتۇپ.
بارىپ كۆردى بىر ئەر كىشىنى بۇ ھال،
ئانىڭدىن خاجە ئۆمەرى ۋەلى سوردى ھال.
دېدى ئول كىشى: «مەن بۇيەرلىك ئەمەس،
ماڭا نەچچە يىل بولدى يانغىل دېمەس.»
خاجە ئۆمەرى ئىشارەتنى قىلدى باقىپ،
كى قىچقىردى ئاندىن تالاغە چىقىپ.
كى مايمۇن بۇلار يۈگۈردى بىروق،
خاجە ئۆمەرى ئۇرۇپ ھەم چاپىپ قىلدى يوق.
يەنە ئولتۇرۇپ كېمەگە شول زەمان،
ۋەلى يۈرۈدىلەر بۇ يەگىلىغ رەۋان.
بارۇر ئېردىلەر ھەقغە ئەيلەپ سەنا،
بولۇپ ئېردىيۇ ئۆتتۇز ئۈچ كۈن يانا.
ئىدى تۈن كېچە ھىندۇ يەگىلىغ قارا،
ۋەلى چىقتى غەۋغايى كۆپ ماجەرا.
چېكىپ ئاھۇ ئەفغان خەلايىق ھەمە،
دېدى تۈشتى گىردابىغە بۇ كېمە.

تىرىك ئەمدى چىقماقلىق ئۇلدى مەھەل،
بىروق نالە ـ ئەفغان قىلدى بۇ ئەل.
قارا كېچەنىڭكى ئاقاردى يۈزى،
ئەمىرنىڭكى تۈشتى مۇنارغە كۆزى.
يۈرۈيدۇر كېمە چۆيرۈلۈپ چەرخ ئۇرۇپ،
ۋەلېكىن مۇنارنىڭ قاشىدىن تۇرۇپ،
خاجە ئۇمرى ياقاسىنى چاك ئەيلەبان،
ئالىپ ئۈردى تاقىنى يەرگە ھەمـان.
دېدى: «گەردەنىڭگە مېنىڭكى خۇنۇم،
مېنى زوردا كەلتۈردۈڭ ئەيلەپ زۇلۇم.
كى مەن كېمەگە كىرمەس ئىردىم قاچىپ،
بىلۇر ئىردىمۇ مەن كۆڭۈلنى ساچىپ،
ئالىپ كىردىڭىز زور بىلەن سىز مېنى،
خۇنۇمنى بېرۇرسىز قىيامەت كۈنى.»
بۇ يەڭلىغ قىلىپ يىغلابان ھالىنى،
ئۆلۈكلەرنىڭ ئالدى يەنە مالىنى.
بۇ گىردابدا يەتتە كۈن ياتتى-لار،
ئەمىر كېمەچىلەرنى چىرلاتتىلار.
دېدىلەر: «بۇ ئىشنىڭ ئىلاجى نېمە،
مۇنى قىلسە قايداغ چىقادۇر كېمە؟»
دېدى كېمەچى: «بىزمۇ كۆرگەن ئەمەس،
ئىشىتكەن بۇ سۆزلەرنى، بىلگەن ئەمەس.
كېلىپ مۇندا ئىسكەندەر ھالا بۇرۇن،
كى بولمىش ئۇشۇل ھەمبۇ يەردىن زەبون.
ئانىڭ بىرلە ئەفلاتۇن ھەم بار ئىكەن،
بۇ ئىش ھېكمەت ئەھلىغە ئىزھار ئىكەن.
بۇ گىردابدىن ھەم قۇتۇلماق ئۈچۈن،
كېيىن قالسە يادنامە قىلماق ئۈچۈن.
قىلىپدۇركى ھېكمەت بىلەن ئۇشبۇرەڭ،
مۇنار ئۈزرە بىر لەۋھى باردۇر، كۆرەڭ.»
بۇلارنىڭ دۇئالار قىلىپ رۇھىغە،
نەزەر قىلدى ئۇل دەم ئەمىر لەۋھىغە.
پىتىپدۇر بۇ رەڭ ئۇل مەقامى شەرىف،
«بۇ دەريادىن ئۆتسە كېمەگە كىرىپ؛
كىشى تۈشسە گىردابغە ناگەھان،
كى چىقسۇن بۇ مىل ئۈستىگە شول زەمان.
قاقار كۇسى ئىسكەندەرنى بۇ رەڭ،
كى بالغۇپ چىقار سۇ ئىچىدىن نەھەڭ.
كېمە قوزغالىپ ئاندىن ئۆزگە يۈرۈر،
يەنە يوق ئىلاجى، بۇ مۈشكىل ئېرۇر.
مۇنارغە چىقار بولسە مۈشكىل ئەمەس،
يانىپ ئەمما تۈشمەكنى قىلما ھەۋەس.»
كى مۇنداغ پىتىپدۇر بۇ سۆزلەرنى ئۇل،
كى چىقماقنى قىلدى خاجە ئۇمرى قەبۇل.
ئەمىر ئۆزلەرى چىقتى «بىسمىللاھ» دەپ،
ۋەلې چىقتى ئالدىن خاجە ئۇمرى كۆرەپ.
چىقىپ كۆردى چۇب بىرلە نەققارەنى،
كى ئالتۇندىن ئەتمىش ھەمە بارىنى.
كى چۇبنى ئەمىر قوللارىغە ئالىپ،
كى «بىسمىللاھ» دەپ سوقتى كۇسنى كېلىپ.
بالىقلار ھەمە قوزغالىپ شول زەمان،
كېمە يۈردى گويا بۇراندەك رەۋان.
ئەمىر تۈشتى سەكرەپ كۇسنى قاقىپ،
دىل ئۇستىدە قالدى خاجە ئۇمرى باقىپ.
خاجە ئۇمرى ئەمىرنىڭكى يوق قاشىدا،
كى بىلدى، قالىپدۇر مۇنار باشىدا.
ياقاسىن قىلىپ چاك بۇ شەھرىيار،
كى يانماق ئۈچۈن قىلدىلار ئىختىيار.
دېدى كېمەچى: «ئەمدى بولمىش خەتەر،
كېمە دەمدە بىر ئايچىلىققە يېتەر.
خۇدايىم بىلۇر قايدا قالدى مۇنار،
ئىرادە شۇبۇ ئەمدى، ئەي شەھرىيار.»
دېدى: «ئانى تاپماقلىق ئەمدى مەھال.»
ئەمىر يىغلابان كەتتىلەر ئۇشبۇ ھال.

* *

مەئەلقىسسە، راۋى ھىكايەت قىلۇر،
سۇخەن ئەھلى مۇنداغ شىكايەت قىلۇر.
خاجە ئۇمرى مىل ئۇستىدە قالدى ياتىپ،
ۋەلې تەشنە، ئاچلىققە باشى قاتىپ.

کی بەش کۈن بۇ یەڭلىغ تۇرۇپ ئېردی تەڭ،
کی هازىر بولۇپ بىر کىشی سەبزە رەڭ.
دېدی: «ئەي خاجە ئۇمری بۇکۇسنی ئالڭ،
تۇتۇپ سىز مېنی هەم یېقىنراق کېلڭ.
کیمەن «ئەللاه» دەي، سەنکی «ئىلیاس» دېگىل،
دۇلۇمنی تۇتۇپ يەك، ئۇچامغە ئېگىل.
کی «بىللاه» دەپ بۇ خاجە ئۇمری ئۆزی،
کی دەریاغە چۆکتی کۆرۈنمەي یۈزی.
ئىزا هەلیە دەریادىن ئۆتکەزدىلەر،
بۇلار ئەمدی بۇ ئىشنی پۈتکەزدىلەر.
خاجە ئۇمری ئىشی ئانچە غالىب بولۇپ،
کۆزىدىن بۇلار کەتتی غایىب بولۇپ.
خاجە ئۇمری بۇ کۇسنی قویوپ قاشىدا،
ۋەلې قویدىلار بىر دەرەخت باشىدا.
کی ئاندىن ئۆزی بولدی یولغە رەۋان،
یېتىپ کەلدی جاڭگال بەیابان سویان.
بارادۇر ئۆتۇپ یول بىلەن بىر کىشی،
ئانىڭ قۇلغە ئوخشایدۇر قىلغان ئىشی.
کی ئالدىغە کەلدی سوراپ ئەسغی هال،
بۇ قۇل کەلدی باشلاپ مۇنی دەرمەهال.
بۇ قۇل خاجە کامىل زەمىرنىڭ ئىدی،
کۆرۈپ خاجە: «قایدىن کېلۇرسىز؟» دېدی.
خاجە ئۇمری قىلىپ رۇدەپاي دەپ خەیال،
تونۇشتی بۇلار بىرلە ئەیلەپ سۇئال.
بۇ ئادەم سەفیۇللاهنىڭ باشىدا،
قىلۇر ئېردی بۇ شەیخلىق قاشىدا.
بولۇپ قەددی ئانىڭ سۇنۇق یاردەك،
ساقالی ئاقارمىش ئىدی قاردەك.
ۋەلې ئولتۇرۇپ گۇنبەز ئىشىکدە بۇ،
قىلىپ خاجە ئۇمری بىلەن گۇفتىگۇ.
دېدی: «خاجە ئۇمری بۇ یەردىن قوپۇڭ،
بارىپ هەزرەت ئادەمگە ئایەت ئوقۇڭ.»
خاجە ئۇمری کېلىپ چىقتی تاغ باشىغە،
کی ئادەم سەفیۇللاهنىڭ قاشىغە.
چىقىپ کۆردی گۇنبەزنىڭ ئالدىدا چوغ،
ئانار بار ئىکەن کۆکلەمەپدۇر، قۇروغ.
ئاقادۇر سۇیی یانىدا بىر بۇلاق،
کی تاتلىغ یانا هەم سۇیی ئانچە ئاق.
خاجە ئۇمری قوپتی تەهارەت ئۇچۇن،
کی شۇکرانە هەقغە ئىبادەت ئۇچۇن.
تەهارەت ئالىپ بولغۇچە بۇ ۋەلې،
چېچەکلەپ ئانار کۆکلەدی بىر یولی.
بولۇپ بۇ ئانار هەم چوڭۇپ شۇل زەمان،
پىشىپ ئىککىسی یەرگە تۇشتی هەمان.
ئانارنی خاجە ئۇمری قوپۇپ ئالدىلار،
ئالىپ ئانی ئىچ قوینىغە سالدىلار.
کی ئاندىن ئۆتەپ ئىککی رەکئەت نەماز،
مۇنی هەزرەت ئادەمگە ئەیلەپ نیاز.
قەدەمگاهىغە هەم قویۇپ باشىنی،
یاتىپ یىغلابان ئاقىزىپ یاشىنی.
مۇناجاتدا ئېرمىش ئېردی ئۆزی،
ۋە لېکىن بۇ ئۇیقۇغە باردی کۆزی.
نە کۆردی ئوچۇق ئاسمان بارچە هەم،
هەمە ئەرشی کۇرسی بۇ لەۋهی قەلەم.
کی بىر نۇردىن تەخت پەیدا بولۇپ،
کېلىپ تۇشتی گۇنبەزگە شەیدا بولۇپ.
بۇ تەخت ئۈزرە ئولتۇرمىش ئالتە کىشی،
ئېرۇر پۇر سەلافەت بۇلارنىڭ ئىشی.
یارۇغلۇق بولۇر نۇری بىرلە جەهان،
کی تا ئەرشی کۇرسی زەمىن نې مەکان.
کی پۇر نۇر قىلىپ بۇ جەهانىنی هەمە،
کی یەتتىنچی ئول ئاسمانىنی هەمە.
کېلىپ قىلدی ئول دەم خاجە ئۇمری سەلام،
ئەلەیك ئالدىلار بۇ ئەزىزلەر تەمام.
دېدی: «ئەي خاجە ئۇمری کېلىپ مۇندا بىز،
ۋەلې کىمدۇمىز، بىزنی تانۇرمۇسىز؟»
خاجە ئۇمری دېدی: «ئىلمی غەیبنی خۇدا
بىلۇر، تانۇماس ئاندىن ئۆزگە گەدا.»
قىلىپ سۆز بۇلار ئولتوروپ بىر قاتا،
بىری دېدی: «مەن هەزرەت ئادەم ئاتا.

بۇ يۇسۇف، بۇ ئىيسا، سۇلەيمان ئۇ،
ۋە ئىسمائىلۇ ئەمما داۋۇد بۇ.»
بۇلار تانۇتۇپ ئۆزلەرىنى ھەمە،
باشىنى سىلاپ، دېدىلەر غەم يېمە.
دېدى ھەزرەت ئادەم قولدا سىلاپ،
«بۇدۇر خاسىيەت، ئەيكى فەزلى مەئاب.
قولۇمىنىڭ بەرەكاتىدىن، ئەي ئەزىز،
ئەگەر يۇدسەڭىز بارچە تاغلارنى سىز.
بەمەسقال چىقار، ئاندىن ئولماس ئېغىر،
يۇرۇپ يۇرسەڭىز بولماغايسىز يېغىر.»
يەنە بىرلەرى دېدى: «داۋۇدمەن،
ئۇلار سالدى ئاغزىمغە، ئابى دەھەن.»
دېدى: «ھەق تەئالا بۇ ئاۋازنى
بېرىپ ئېردى، مەن ساڭا بەردىم ئانى.»
كى ئاندىن سۇلەيمان دېدى ھەم بۇ رەڭ،
«كى مەندىن ئۇشول خاسىيەتنى كۆرەڭ.
ماڭا ھەق بېرىپ ئېردى ئىلمى نىھان،
بىلۇر ئېردىمۇ يەتمىش ئىككى زەبان.
ئانى سىزگە بەردىم، بىلىڭ سىز تەمام»
يانا دېدى: «مەندىن دۇئايۇ سەلام.»
ۋەلې قىلدى ئىيسا بۇ ئىنئامنى،
ئالىپ قويدى ئالدىدا بىر جامنى.
دېدىكىم: «بىلىڭ سىز بۇ ئانداغ نېمە،
پىتىڭلىك مۇڭا ئىسمى ئەئزەم دېمە.
كېلىپ ھەركىشى بىر سۇنىڭ قاشىغە،
ئەگەر قويسا بۇ جامدا سۇ باشىغە.
كى بولسام دېسە ھەرنە سۇرەتدە ئول،
شۇ يەڭلىغ بولۇرلار كۆتۇرگونچە قول.»
كى ئىسمائىل ئاندىن قوپۇپ چۇستۇ خىز،
ئالىپ قويدى كولبازىنى بۇ ئەزىز:
«ماڭا ھەق تەئالا بۇ قوچقارنى،
چىقارغان بېھىشتدىن بۇ غەمخارنى.»
دېدىلەر: «سويۇپ تېرەسىنى بۇ رەڭ،
مۇنىڭدىن ئېرۇر خاسىيەت نەچچە رەڭ.
سۇ، ئوتدىن بولەك نەرسە شەيدا بولۇر،
ئەگەر خاھلاسە ھەرنە پەيدا بولۇر.
ئەگەر يۇتسا ئالەم مالىنى تىقار،
يەنە باقسە بۇ ئىككى مىسقال چىقار.»
نەزەرگە يۇسۇف قويدى ئاندىن قەدەم،
دېدىلەر بۇلار ھەم بېرىپ بىر گىلەم:
«ۋەلې قىلسە ھەمراھ مۇنىڭكى ئىشى،
كۆيۈپ ئۇتغە ھەم سۇغە چۆكمەس كىشى.»
قىلىپ تۇرمىش ئېردى خاجە ئۇمرى خەند،
كى بىر نۇر كۆرۈندى مۇنىڭدىن بەلەند.
نە ئەرشى نە كۇرسى نەگەردۇن فەلەك،
يارۇغلۇق تۇشۇپدۇر بۇ نۇردىن بولەك.
خاجە دېدىلەركىم قوپۇپ: «يا ئەزىز،
بۇ كىمنىڭ نۇرىدۇركى بىلگەيمۇ سىز؟»
دېدى ھەزرەت ئادەم: «بۇ ئول كائىنات
خۇلاسەئى مەۋجۇدى ئەھلى نىجات.
ئۇلۇغ زاتى ئول دوستى ئەللاھ ئېرۇر،
بۇ نۇرى ئۇشۇل مۇستەفادىن كېلۇر.
زۇھۇر ئەيلەمەككە ياقىنلاشتى ئول،
بولۇر ئىككى ئالەمگە تاجى رۇسۇل.»
خاجە ئۇمرى دېدىكىم: «ئىلاھا، بۇ ئەر،
تىلەرمەن ئۇشۇل نۇردىن بىر نەزەر.
كى ئاۋاز كەلدى ئۇشۇل دەم بۇ رەڭ،
دېدى: «ئەي خاجە ئۇمرى، تىلەكنى تىلەڭ.
تەلەب قىلماغۇنچە ئۆلۇمنى ئۆزۈڭ،
ئۆلۈپ سەن جەھاندا يوموُلماس كۆزۈڭ.
ھەبىبىم ئۇچۇن مەنكى ۋاسىل قىلاي.»
دېدى: «مەن مۇرادىڭنى ھاسىل قىلاي»
خاجە ئۇمرى بۇ سائەتدە ئويغاندى ھەم،
تۇرار ئالدىدا جام، كولباز، گىلەم.
كى خۇشھال ئولۇپ، بولدىلار ئۆزگەچە،
كى يالغۇز بۇ گۇنبەز ئىچىدە خاجە.
بار ئېردى بۇ گۇنبەزدە بىر سۇرخ زەر،
ئارىغ ئالدى كولبازىغە، ئۇشبۇ ئەر.
يۇرۇپ گۇنبەز ئىشىكىگە كەلگەن زەمان،
ئىشىك غايىب ئولدى كۆزىدىن نىھان.

قويۇپ ئېردى ئالتۇننى ئۇرندا هەم،
ئىشىك بولدى پەيدا يەنە ئۇشبۇ دەم.
يەنە قولغە ئالتۇننى ئالىپ تۇرۇپ،
چىقاي دەپ ئىدىكىم مۇئەللەق ئۇرۇپ.
تېگىپ تامغە ئانداغ يارىلدى باشى،
خۇن ئالۇدە بولدى قىشانە قاشى.
ۋەلې بۇ كەرامات ئىزهار ئولۇپ،
قويۇپ چىقتى ئالتۇننى ناچار ئولۇپ.
كېلىپ ئۇشبۇ يەڭلىغ بۇلاق قاشىغە،
سۇ قۇيدى بۇلاقتىن ئالىپ باشىغە.
ئايرىلدى بۇ زەخمى قىشانەسى هەم،
كى قالماي جەراهەت نىشانەسى هەم.
ئۇشۇل دەم ئانارنىڭ بىرىنى يېدى،
بىرىنى «ئەمىرگە بېرەيىن» دېدى.
خاجە ئۇمرى قوپۇپ چىقتىلار ئۇشبۇ هال،
كېلىپ شەيخنىڭ ئالدىدا دەر مەهال.
قىلىپ خاجە رەۋشەن زەمىر شادلىق،
مۇبارەكلەدىلەر قىلىپ بادلىق.
دېدىكىم يەنە: «ئەي خاجە تۇرماغىل،
كېلىپ مۇندا سەن يەرنى هەم كولاغىل.»
بۇ يەرنى ۋەلې كولاپ ئېردى بۇ ئەر،
ۋەلې چىقتى مۇندىن قىزىل سۇرخ زەر.
«بۇ مالدۇر سىزنىڭكى ئاتاڭىزنىڭكى،
ئەمانەت قولۇمدا تۇرادۇر ئىدى.
سىزنىڭ ئاتاڭىزنىڭ ئىشىدۇر بۇ هال،
بۇ چاغقە ئەمانەت ئىدىلەر بۇ مال.»
خاجە ئۇمرى ئالىپ يىغلە، كىرگەي ئويان،
دېدي خاجە رەۋشەن زەمىر: «يىل بويان.
ئەگەر بارساڭىز بۇ تەرەف بىرلەسىز،
تاپارسىز ئەمىرنى ۋەلې، ئەي ئەزىز.
بۇ ئىش ئانچە مۇشكىل، ئاسان كۆرمەگىل،
كى تاپساڭ ئەمىرگە بۇ سۆزنى دېگىل.
ئەمىر مۇندا كەلمەي قاچانكىم بۇ رەڭ،
ۋەلې قىلماسۇن لەندۇهۇر بىرلە جەڭ.
ئاڭا كۆپ بەلايى ئەزىمى خەتەر،
زەفەر يا بۇ دەۋلەت ئانىڭدىن كېتەر.»
بۇ سۆزگە خاجە ئۇمرى بولۇپ كامران،
قىلىپ ئەلۋىدا، بولدى يولغە رەۋان.
هەمە بارىنى كولبارىغە تىقىپ،
دېگەر ۋەقتدە بىر ئىگىزگە چىقىپ،
كى ئالدى ئەمىر لەشكەرىگە قارا،
بۇ ئويقۇ بىلەن كەلدى لەشكەر ئارا.

*   *

كى ماتەم تۇتۇپ بۇ تەمامى سىپاه،
خاجە ئۇمرى ئۇچۇن تارتىبان دەردۇ ئاه.
خاجە ئۇمرى قىلىپ سۇرەتىنى بۆلەك،
زەئىف بولدى گوياكى ئەرۋاهدەك.
كى تۇن هەسسەسىدە بۇ ئاۋاز ئېتىپ،
كى مەئىدى كەرەبنىڭ قاشىغە يېتىپ.
قىلىپ بۇيلە ئاۋازنى بۇ هەردىف،
«خۇدانىڭ يولىدا» دېدى يالبارىپ.
قوپۇپ چىقتى قاشىغە مەئىدى كەرەب،
دېدى: «سەن نەدۇرسەن؟» يىراقدىن كۆرەپ.
دېدى: «سورساڭىز مەن ئۇشۇل نۇرى مەن،
كى ئۆلدى خاجە ئۇمرى، ئانىڭ رۇهىمەن.
ياتىپ ئول مۇنار باشىدا يەتتە كۈن،
ۋەلې ئۆلگەلى بولدى ئون يەتتە كۈن.
بىهىشتكە مېنى ئىلتىبان ئېردىلەر،
ماڭا مۇنتەزىر ئېردى ئول هۇرلەر.
كى مەندە بار ئېردى كىشىنىڭ پۇلى،
ئانىڭ چۇن ئېتىلدى بىهىشتنىڭ يولى.
كى مىڭ تەڭگە ئېردى بۇ قەرزىم نېتەي،
خەلاس ئەيلەسەڭ پۇل بېرىپ، مەن كېتەي.
بىهىشتكە كىرىپ، سىزگە ئەي پەهلەۋان،
مەدەدلەر قىلۇرمەن ساڭا ئانچۇنان.»
قەسەمياد قىلدى بۇ مەئىدى كەرەب،
دېدىكىم: «يوق ئېردى پۇلۇم، ئەي ئەرەب.
كى باردۇركى زەربەفت تون مەندە بىر،
ئانى هەم ماڭا بەرمىش ئېردى ئەمىر.

بېرەي ئانى مەن، قەرزىڭىزغە بېرىلىك.»
بېرىپ تونىنى، دېدى: «بېھىشتكە كىرىلىك.»
يەنە دېدى: «مەندىن دۇئايى سەلام،
خاجە ئۆمرىگە دەك بۇ سۆزۈمنى تەمام.»
بۇ تونىنى ئالىپ ياندى بۇ ئويرۇلۇپ،
تىلەپ ئالدى پۇل ئۇشبۇ يەگلىغ يۈرۈپ.
تاڭ ئاتقۇنچە بۇ پۇل تىلەپ ئۇشبۇھال،
يىغىپ ئالدى سەردارلادىن پۇلۇ مال.
بۇلار ئەرتەسى بارگاھىغە ھەم،
ئەمىر قاشلارىغە كىرىپ بولدى جەمئ.
نەمازدىن يانىپ، بولدى ئايەت ئوقۇپ،
ئەمىرگە بۇ سۆزنى دېدىلەر قوپۇپ.
كى مەئىدى كەرەب دېدى: «ئەي شەھرىيار،
ئەجايىب ـ غەرايىب ئەلاماتى بار.
خاجە ئۆمرى ئىدى فازىلۇ ھەم سەخى،
ئۆلۈپ، كىرگەنى يوق بېھىشتكە تېخى.
كېلىپ روھى ئانىڭ بۇ ئۆتكەن كېچە،
پۇل ئالدى مېنىڭدىن تىلەپ بىرنەچە.
دېدى روھى: «سىزلەرگە ئەرزىم مېنىڭ،
بار ئېردىكى مىڭ تەڭگە قەرزىم مېنىڭ.
بېھىشت سارىغە ئىلتىپ ئېردى مېنى،
كى بەرگىل دەبان ئۆتتى مىڭ تەڭگەنى.»
دېدىكىم: «قىلادۇر ماڭا ئول زۇلۇم،
مېنىڭكى يوق ئېردى بېرۇرگە پۇلۇم.»
ئوشۇل سىزلە بەرگەن تونۇم بار ئىدى،
بولۇپ ھەم خىجىل ئانى بەردىم» دېدى.
يەنە ئالتە ئادەم دېدى ئۇشبۇ ھال،
كى بىزدىن تىلەپ ئالدى ھەم پۇلۇ مال.
ئەمىر قالدى ھەيران بولۇپ ئۇشبۇ دەم،
دېدى: «ئامراق ئېردى تىرىك پۇلغە ھەم.
ۋە لېكىن ئۆلۈپدۇر خاجە ئۆمرى ئۆزى
كى تويغانى يوق پۇلغە ئانىڭ كۆزى.»
بۇ سۆز بىرلە ئولتۇرمىش ئېردى ئەمىر،
تالادىن ئەجەب چىقتى ئاۋاز بىر.
قىلادۇ، يامان دادۇ فەرياد ئول،
ئالىپ كىردى مۇقبىل چىقىپ، بىر ئوغۇل.
زەئىف ئانچە ئىگنىدە كوھنە چاپان،
نىشانە يەتىملىك، باشدۇر خاپان.
يىقىلدىكى يىغلاپ ئەمىرنىـى كۆرەپ،
دېدى: «پاك سۇلتانى ئالىي ئەرەب.
كى بىز يەتتە ئاجىز يەتىم زار ئىدۇك،
بۇ شەھرى ۋىلايەتدە بىز خار ئىدۇك.
يوق ئېردىكى بىزدە ئاتاۋۇ ئانا،
كى بولماس ئىدى چارە مەنزىل يانا.
بارىپ ھەر تەرەفكە بولۇپ ئىنتىزار،
گەدالىق قىلىپ نەچچە كۈن ئاچۇ زار.
بۇ يەگلىغ كېزىپ بۇ جەھاننى ئارىغ،
تاپىپ ئېردىمۇ ئىككى غەلبىر تارىغ.
بۇ فۇرقەت، زەلالەتدە يۈزمىڭ ئۆلەپ،
تاغارۇ ئېشەك بىر كىشىدىن تىلەپ.
تېگـۈرمەندە ئۇن تارتىپ ئېردىم بارىپ،
كېلۈر ئېردىمۇ يولدا ئۇننى ئالىپ.
يوتۇپ ئالدى قارنى يوغان بىر كىشى،
كى مۇنداغمۇدۇر خەلقىڭىزنىڭ ئىشى.
ئۇنۇمنى يېدى، يوق ئېشەكۇ تاغار،
مېنى قىلدى كۆپ بۇ كىشى ئىنتىزار.
مۇنىڭ ياكى ئاچلىقغە قارنى بوشاپ،
ئېشەكنى يېدىلەر ئۇنۇمغە قوشاپ.
بۇ قارنى يوغاندا يوق ئېركەن ھەيا،
ئېشەكنى قوشاپ يېدىڭىزمۇ ۋەيا؟»
بۇ سۆزگە ئەمىر بولدىلار دەرغەزەپ،
دېدى: «ئەي ھەرامزادەئى بىئەدەب!
بۇ يەگلىغ كىشىنىڭ ئۇننى يېسەڭ،
ئېشەكۇ تاغارنى دېسە، بەرمەسەڭ؛
سېنى ئەمدى مۇندا نە قىلماق كېرەك،
غەمىڭ بارمۇدۇر قورساقىڭدىن بۆلەك؟!»
كى ھەيران بولۇپ دېدى مەئىدى كەرەب؛
سېنى، ئەي ئوغۇل، مەن نەيەردە كۆرەپ؛
قاچان مەن سېنىڭكى ئۇنۇڭنى يېدىم،
نە يەردە كۆرۈپ ئۇننى بەرگىل دېدىم؟»

يەنە بۇ ئوغۇل ئۇشبۇ يەگىلىغ دېدى:
«كى يالغان ئەمەسدۇر، بۇ ئادەم يېدى.
سويۇپ ئالدى ئول دەم ئارى ئۇشبۇدوز،
ۋەلې بەرمەسە بولدى ئاتى قوبۇز.»
ئەمىر ئايدىلار :«يالغان ئايتۇرمۇ بۇ؟
تانۇردۇر سېنى بۇ ئەمەس قارۇغۇ.
نە قىلسام بولۇر، ئەي شىكەم پۇركەلان؟
سېنىڭ قورساقىڭغە تىقايمۇ سامان؟!»
غەزەبدىن ئالىپ تازىيانە بىروق،
كى قورقۇپ بۇ لەشكەرلەر هەم بولدى يوق.
دېدى: «مەندە بولسا ئانىڭ ماتەمى،
بۇ سەگىنىڭ تۇشۇپ قورساقىنىڭ غەمى!»
ئەمىر ئۇرغاي ئانى بېرۇرگە ئەدەب،
ئۇشۇل دەم دېدى بۇ ئوغۇل- «ئەي ئەرەب.
تۇتارمىز بۇ ماتەمنى كىمنىڭ ئۇچۇن،
چېكىپ ئاهنى سىزگە يېتۇشتى نە كۈن؟»
ئەمىر دېدىلەر: «ئەي ئوغۇل ئۇشبۇ دەم،
جەراهەتكە تۇز قۇيدىڭىز بەلكى هەم.
بار ئېردىكى يارى جەهانىم مېنىڭ،
بولۇر ئېردى ئول غەمگۇزارىم مېنىڭ.
كى ئۆلدى قالىپ ئول مۇنار باشىدا،
ئاڭا نەچچە كۈن بولدى مەن تاشىدا.
ئانىڭ رۇهى كەلگەن ئىكەن بۇ كېچە،
كى بولدى فىراقى يەنە ئۆزگەچە.
بۇ كۈنلەردە ماتىم تۇتارمەن ئاڭا.»
دېدىلەر: «ئانىڭ ئىشتىياقى ماڭا.»
دېدى ئول ئوغۇل: «ئەي ئەمىرى ئەرەب،
خاجە ئۇمەرنى ئايتۇرمۇسىزكى ئۆلەپ؟»
ئەمىر دېدىلەر: «نە بىلۇرسەن ئانى،
تانۇرسەن كېلىپ هەم ئانى هەم مېنى؟»
يانا دېدى بۇ: «نە بىلەي، ئەي ئەزىز،
خاجە ئۇمەرى دېگەن ئانىدادۇر، مۇندا سىز.
مانا ئالدىڭىزدا تۇرادۇر كېلىپ،
كۆرەرسىز ئانى، ئانۇماسىز بىلىپ.»
خەلايىق دېدى: «ياكى دىۋانە بۇ؟

بۇ سۆزنى قىلادۇر، ساراڭدۇر شۇبۇ.»
ئەمىر دېدىلەر: «ئەي ئوغۇل بۇنى بىل،
بۇ سۆزنىڭ خۇدا هەققى راستىنى قىل.»
بىلىندۇردى ئۆزنى خاجە ئۇمەرى هەمان،
بۇ ئىشغە ئەمىر بولدى كۆپ شادىمان.
چىقارماي ئەمىر ئىككى كۈن قاشىدىن،
مۇبارەكلەدىلەر ياڭى باشىدىن.
خاجە ئۇمەرى دېدى: «ئەي ئەرەب، مەن ئۇ كۈن،
كى ياتتىم مۇنار باشىدا يەتتە كۈن.
خۇدادىن كەرەم لۇتف نازىر بولۇپ،
كى ئىلياس پەيغەمبەر هازىر بولۇپ.
مۇناردىن مېنى ئول ئالىپ چىقتى هەم،
ماڭا بولدى هەقدىن بە لۇتفى كەرەم.
قىلىپ هەق تەئالاغە شۇكرى سەنا،
بارىپ هەزرەت ئادەم باشىغە يانا.
تاپىپ يەتتە پەيغەمبەرىدىن نەزەر،
ئالىپ هەم يانا ئانچۇنان سۇرخ زەر.
بۇ يەگىلىغكى مالى هىدايەت تاپىپ،
ۋەلې كەلدىمۇ باد يەگىلىغ چاپىپ.
دېدىڭىم يانا خاجە رەۋشەن زەمىر،
ئۆزى كەلمەگۈنچە بۇ يەرگە ئەمىر.
بارىپ قىلماسۇن لەندەهۇر بىرلە جەڭ،
بەلايى خەتادۇر ئاڭا نەچچە رەڭ.
دېدىلەر يەنە كۆپ دۇئايۇ سەلام،»
خاجە ئۇمەرى بۇ سۆزلەرنى قىلدى تەمام.
تۇزۇپ سۇرەتىنى خاجە ئۇمەرى بۇ هال،
ئەمىر بىرلە لەشكەر كۆرۈپ بولدى لال.
خاجە ئۇمەرى ئەمىر بىرلە بولدى رەۋان،
كى مۇندىن يانىپ هەزرەت ئادەم سويان.
كېلىپ خاجە رەۋشەن زەمىر قاشىغە،
ئەمىرنى ئالىپ چىقتى تاغ باشىغە.
خاجە ئۇمەرى نە قىلدى، ئەمىر قىلدى هەم،
كى ئاندىن بۇ گۈنبەزگە قويدى قەدەم.
ئوقۇپ ئىككى رەكئەت نەمازى يانا،
باغىشلاپ بۇ ئادەمگە ئەيلەپ سەنا.

دېدىكىم مۇناجات بىرلەن ئۆزى،
كىتىپ ئۇيقۇغە بۇ ئەمىرنىڭ كۆزى.
نە كۆردى ئۇچۇق ئاسمانىنى ھەمە،
نە ئەرشى نە كۇرسى مەكانىنى ھەمە.
كى بىر تەخت ھەم نۇردىن چۇستۇخىز،
تۆشەك ئۇستىدە ئولتۇرۇپدۇ ئەزىز.
كېلىپ دېدى: «ئەي قۇدرەتۇللاھ، قوپۇڭ،
بۇ ئولدۇر مۇنى ئىسمى ئەزىم ئوقۇڭ.
كى مەن ھەزرەت ئادەم بابايى جەھان،
نەزەر قىلغالى كەلدىم، ئەي پەھلەۋان.»
دەبان ئىككى گىيسۇيىدىن يەتتە تال،
ئالىپ ساچىنى ئىلكىگە ئۇشبۇ ھال.
ساچىنى ئەمىرگە قىلىپ بازۇ بەند،
يەنە دېدى: «ئەي ئالي ھىممەت بەلەند.
كىشى بولسە دۇشمەن، تاپىپ چاغىنى،
يىغىپ كەلسە دۇنيادەتى تاغىنى.
ئالىپ باشىڭىزغە ئانى سالسە ھەم،
ۋەلې بولماغايسىز ئاڭا زەخمۇ خەم.
ئېڭىز بويلۇغ بولسە دۇشمەن قاچان،
يېتەر ئىلكىڭىز گەردەنىگە ئاسان.
شۇبۇ خاسىيەت ئەمدى سىزدە بولۇر،
كى سىزدىن بۇ فەرزەندىڭىزگە قالۇر.»
بۇ سۆزلەرنى دەپ ھەققە ئايتىپ سەنا،
چىقىپ كەتتىلەر ئاسمانغە يانا.
ئەمىر ئۇيقۇدىن بولدى بىدار ھەم،
كېلىپ شادلىقلار كېتىپدۇر بۇ غەم.
ئەمىر باقسالار ئويغانىپ ئۇشبۇ ھال،
تۇرار بازۇ بەند ساچلار يەتتە تال.
قوپۇپ چىقتىلار گۇنبەزى تاشىغە،
يەنە خاجە رەۋشەن زەمىر قاشىغە.
مۇبارەكلەدى ھەم ئەمىرنى بۇ ئەر،
قىلىپ ھەزرەت ئادەم بۇ يەڭلىغ نەزەر.
دېدىكىم يەنە خاجە رەۋشەن زەمىر؛
«بۇ يەرنى كېلىپ كولاڭىز، ئەي ئەمىر.»
بۇ يەرنى ئەمىر كولاپ ئېردى چاپىپ،
كى بىر شىر ساندۇقنى ئالدى تاپىپ.
كېلىپ خاجە ئاغزىنى ئاچتى ئانىڭ،
دېدىكىم: «ئەمانەت ئىدى بۇ سىنىڭ.
تەمامى جىدىڭ ئەسبابى ئېردى ياراغ،
قالىپ ھەزرەت ئادەمدىن ئول ئۇشبۇ چاغ.
كى چىقمىش بېھىشدىن ئالىپ مۇندا ھەم،
بۇ سىزگە ئەمانەت ئۆزۈمدىن بۇ دەم
كى ئەۋۋەلدە بىسمىللاھ دەپ قولغە ئال،
دېمەي ھەم غىلافىدىن ئالماق مەھال.
بۇ شەمشىرى سەمسام ئېرۇر، بۇ ئەلەم،
قىلۇر سالسە بىر مىڭ كىشىنى قەلەم.
تىرىك بولماقىم ئۇشبۇ ۋەقتىغەچە،
يۈرۈپ بۇ ئەمانەتنى مەن بەرگۈچە.
ھەياتىم ئىدىكىم ئەمانەت ئۈچۈن،»
دېدى، قوپتى غۇسلى تەھارەت ئۈچۈن.
ئۆتەپ ئول زەمان ئىككى رەكئەت نەماز،
بېرىپ جان، زىمىستان بولۇپ، ئۆتتى ياز.
ۋەفاسىز جەھان ۋادەرىغا، دەرىغ،
تىرىك بىزمۇ بىر كۈن ئۆلەرمىز ئارىغ.
تىرىكنىڭ يانىدا ئەجەل شەربەتى،
كېلۇر بىر كۈنى ئىچكەلى نەۋبەتى.
ئەگەر بولسە مىڭ يىل تىرىك دۇنيادا،
بۇدۇر ئاقىبەت تەن بۇ جاندىن جۇدا.
ۋەلې بولسە شاھۇ گەدا خاھى باي،
تۇتارلار ھەمە بۇ يەر ئاستىدا جاي.
تۆكۈر بىر كۈنى بۇ چەراغىنىڭ ياغى،
بۇ يان ئەسلى قايتۇرغە بولماس چاغى.
كى دەمدىن بۇ دەم، ئەرتەنى غەم يېمەڭ،
ئۆلۈمدىن بۆلەك غەمنى بەس غەم دېمەڭ.
كەل ئەي خەستە، ئەمدى كۆڭۈل ساچماغىل،
ئەجەل كەلسە چۈن چارە يۇق، قاچماغىل.
قىلىپ خاجە رەۋشەن زەمىرى خۇرۇش،
ئوشۇل دەم ئەجەل شەربەتى قىلدى نۇش.
نەمازىن ئۆتەپ قويدىلار يۇپ تاراپ،
نىشانە قىلىپ تۇغ ـ ئەلەملەر قاداپ.

قىلىپ يىد چەراغى، ئاشىنى بىرىپ،
خاجە ئۆمرى ئەمىر بىرلە چىقتى يېنىپ.
ھىدايەت تاپىپ بولدىلار كامران،
رەۋان بولدىلار ھىند شەھرى سويان.
يېتىپ لەندۇھۇرنىڭكى بىر جايىغە،
ۋەلېكىن ئانىڭ ۋەرزىشگاھىغە.
كى بىر گۈنبەزى ئالىينىڭ ئالدىدا،
خەلايىق يىغىلمىش، تۇرۇپ دالدىدا.
ئەمىر دېدىلەر: «سىز خاجە ئۆمرى بارىڭ،
كى ھىندۇ تىلىچە بارىپ تىل ئالىڭ.
بۇ مەنزىل، بۇ گۈنبەزدە نې بار سورۇڭ،
كى يىلدام بارىپ بىر خەبەر كەلتـۈرۈڭ.»
خاجە ئۆمرى كېلىپ خەلقدىن سوردى: «ھاي،
بۇ كىمنىڭ ئېرۇر گۈنبەزۇ ئۇشبۇ جـاي؟»
بىر ئادەم دېدى: «لەندۇھۇر جايى بۇ،
ۋەلېكىن ئانىڭ ۋەرزىشگاھى بۇ.»
ئەمىر پارە ئالتۇن مۇڭا بەردىلەر،
ئىشىكنى ئاچىپ بەردىيۇ كىردىلەر.
كى ئۈچ تاش تۇرادۇر ئۇ يەردە يوغان،
ئەمىر ئاتتىلار ئاسمانغە رەۋان.
كى ئاندىن يەنە ھەفت ئىلە جۇشدىن،
قىلىپ سۈرەتىن كەتكۇدەك ھۇشدىن.
ئەمىر ھەم بۇ سۈرەتكە باقتى ھەمە،
دېدىلەر: «قىلادۇر بۇ قايداغ نېمە؟»
دېدى: «لەندۇھۇر كۈندە مەجلىس تۈزۈپ،
كۆتەرمىش بۇ سۈرەتنى يەردىن ئۈزۈپ.»
ئەمىر ئاتتىلار ئاسمانغە ئالىپ،
بۇ گۈنبەزگە تۈشتى بىروق بۇ كېلىپ.
بۇلۇپ پارە - پارە بۇ گۈنبەز ئارىغ،
بۇ سۈرەت زەمىن ئۈزرە بولدى تارىغ.
قىلىپ يۈز تۈمەن ھەقغە شۈكرى سەنا،
ئەمىر كەلدى ئۆز لەشكەرىگە يانا.
كى ئاندىن كېلىپ لەندۇھۇر بىخەبەر،
كېلىپ كۆردى ۋەيرانە بولمىش بۇ يەر.
نە سۈرەت نە گۈنبەز ھەمە بارى يوق،
كى ئاتەش باشىغە قۇيۇلـدى بىر ئوق.
دېدىكىم غەزەبدىن: «بۇ كىمنىڭ ئىشى،
مۇنى قىلدى مۇنداغ نە يەگلىغ كىشى؟!»
دېدىلەر: «كېلىپ ئانى ئىككى ئوغۇل،
ھەلى ئۇشبۇ يەگلىغ كېلىپ كەتتى ئول.
بەرابەر ئېرۇر ھەر بىرىنىڭ داشى،
ئەجەب پۇر سەلافەت قاشۇما قاشى.»
ئەمىر ھەرنە قىلدى، بۇ قىلدى بەيان،
دېدى: «ساي چىقىپ كەتتى مۇندىن ئۇيان.»
دېدى لەندۇھۇر: «ئۇشبۇ يەگلىغ كىشى،
كېلىپدۇركى جەڭ قىلغالى ئول كىشى.»
بۇ ھەم ياندى ئۆز لەشكەرىگە ھەمان،
قىلىپ مەسلەھەت، ئولتۇرۇپ ئانچۇنان.
كى دىلگىرلىكۇ كەتسە دەپ ئۇشبۇ غەم،
شەراب ئىچكەلى مەيل قىلدى بۇ دەم.

خاجە ئۆمرى لەندۇھۇرنىڭ بارگاھىغا بارىپ، رەباپ چالغانى، مەكر بىلە لەندۇھۇرنى بىھۇش قىلىپ، بار - يوقىنى ئالغانى، لەندۇھۇرنىڭ ئۆيىنى قەلەندەرخانە قىلغانى، لەندۇھۇرنى تېگۇرمەندە مەسخەرە قىلىپ، ئۇنىڭ سەرۇپايىلارىنى ئالىپ قاچقانى

ئەمىر ھەم بارىپ تۈشتىلەر ئۇشبۇ ھال،
دېدى: «ئەي خاجە ئۆمرى خەبەر بىلسە ئال.
بارىپ لەندۇھۇر قاشىغە ئۇشبۇ رەڭ،
ئالىپ بىر خەبەر سىز ئانى بىر كۆرەڭ.
بۇ سۆز بىرلە بولدى خاجە ئۆمرى رەۋان،
ياساپ سۈرەتىنى بولۇپ كامران.
كېلىپ كۆردي بۇ لەندۇھۇرنى بۇ ئەر،
تولۇپدۇركى لەشكەرگە ئەمما شەھەر.
ئەمىر چىن ئاچىپ ئولتۇرادۇر ئۆزى،
نېگە خەت ساقال تارتىپ ئايدەك يۈزى.

چىقار ئېردى ئوتتۇز گەزۇ قەددى هەم،
كى مەئلۇم زەبەر دەستلىكۇ ئانچە هەم.
خاجە ئۇمرى يانىپ چىقتى مۇندىن قوپۇپ،
ياساپ سۇرەتىن ئىسمى ئەئزەم ئوقۇپ.
قولىغە رەباب ئالدى، بولدى هەفىز،
يىغىلدى قاشىغە جەۋان بىرلە قىز.
چىلان خانە دە ئولتۇرۇپ بۇ مەهەل،
رەباب چالدى ئانداغ ئىشىتتى بۇ ئەل.
كى داراب گۇلبەرگى چىقتى بۇ دەم،
ئىشىتتى ئەجەب نەغمەنى ئۇشبۇ هەم.
كى تەئسىر قىلىپ قاشىغە كەلدى ئول،
كېلىپ دېدى هەم: «سەن نە يەرلىك ئوغۇل؟»
خاجە ئۇمرى دېدى: «مەن پالان كەنتىدىن،
يېتىپ ئېردى كۇلفەت ئوشۇل خەلقىدىن.
كېلىپ ئېردىمۇ مۇندا داد ئەتكەلى،
زېرىكتىم تۇرۇپ، بولمادى كەتكەلى.»
كى داراب گۇلبەرگ دېدىلەر: «يۇرۇك،
قىلىپ نەغمە ئۆيدە ئويۇنلار كۆرۇك.»
كى بىر كوهنە قالپاق بېرىپ باشىغە،
ئالىپ كىردى بۇ لەندۇهۇر قاشىغە.
كىرىپ نەغمە قىلدى خاجە ئۇمرى بىر ئوق،
كى تەئسىر قىلىپ لەندۇهۇر بولدى يوق.
خۇشاللىقدە گۇلدەك بولۇپ سەرنىگۇن،
خاجە ئۇمرىگە بەردى يانىدا ئورۇن.
هەفىزلارنى قوغلاپ چىقاردى ئارىغ،
ئالىپ قالدى يالغۇز قىلىپ شادلىغ.
بولۇپ مەست چىقىپ كەتتى بىرنەچچەسى،
بۇلار ئولتۇرۇپ بولدى تۇن هەسسەسى.
كى سىچراپ خاجە ئۇمرى قوپۇپ بۇ مەهەل،
قىيالە ئالىپ قولىغە ئالدى بۇ ئەل.
قىلىپ غارەت ئەقلۇ هۇشىن ئانچۇنان،
تۇتۇپ بەردى هەممەنى بۇ فەهلەۋان.
مۇڭا لەندۇهۇر بولمادى ئەسلى خەم،
يوغان جامنى ئالدى خاجە ئۇمرى بۇ دەم.
ئانى توشقارىپ تۇتتى بەرمەي ئەمان،

يىقىلدى ئىچىپ لەندۇهۇر شول زەمان.
خاجە ئۇمرى ئالىپ قولىغە كولبارىنى،
يىغىپ ئالغالى تۇردى بار مالىنى.
كۆزىنى ئاچىپ لەندۇهۇر ئويغانىپ،
دېدى: «نە قىلۇرسەن بۇلارنى ئالىپ؟»
خاجە ئۇمرى دېدىكىم: «سەرەنجام ئېتىپ،
قويارمەن بۇ ئۆيدە ئارىغ بەركىتىپ.
قاراڭغۇ كېچە ئوغرى بولغايىمىكى،
بۇ ئۆيقۇ ئۆلۇم، كەلسە ئالغايمىكى.
بۇ كولبارغە مەن تىقىپراق تۇراي.»
دېدى: «مۇندا بىغەم بولۇپ ئولتۇراي.»
دېدى لەندۇهۇر: «خوب ئىشىدىڭ، ئانى قىل.»
يەنە ئۆيقۇغە كەتتى بۇ ئۇشبۇ خىل.
خاجە ئۇمرى بۇ ئۆيدە بارىنى تىقىپ،
قوپۇپ يۇتتى، كەتتى ئېشىكدىن چىقىپ.
كۆزىنى ئاچىپ لەندۇهۇر باقتى، يوق،
بۇ خەلقىنى ئويغاتتى ئاندىن بىر ئوق
ياساپدۇر بۇ ئۆينى قەلەندەر خانە،
تۇرار بوراسى بىرلە تۆرت تامغىنە
دېدىكىم: «رەبابنى چالىپ كەلدى ئول،
ئەگەر بولسە ئەييار ئىكەن شول ئوغۇل.
ماڭا بولدى مەئلۇم مۇنىڭكى ئىشى،
كى بولغاي شوبۇ جەڭگە كەلگەن كىشى.
بولۇپ دەرغەزەب لەندۇهۇر ئۇشبۇ دەم،
ئالىپ گۇرزا ئىلكىگە، قويدى قەدەم.
خاجە ئۇمرى كۆرۇپ لەندۇهۇرنى بۇ هال،
دېدىكىم: «قۇتۇلماق مۇنىڭدىن مەهال.
يوشۇردى بۇ كولبارنى بەككىنە،
ئۆزى بولدى سايىل گادايدەككىنە.
ۋەلى بىرتېگۇرمەنگە كەلدى قاچىپ،
كىرىپ باقتى يىلدام ئىشىكنى ئاچىپ.
بار ئېردىكى بىر مۇندا فوستەكچى تاز،
تېگۇرمەن باقۇر ئېردى بۇ قىشۇ ياز.
كىرىپ دېدى: «هېچ ئاڭلادىڭمۇ خەبەر؟
قاچۇرغا ساڭا بارمۇدۇر ئەمدى يەر؟»

دېدى: «ئەي خوجام، بولدى هالا نېمە؟
بولۇپدۇر نە هادىسە، ئاڭلاي ھەمە؟»
دېدى: «لەندۇھۇرنىڭ تەبلبازى ھەم،
يارىلمىش بۇ ئاخشام چالىپ دەم بەدەم.
ئاڭا ھىكمەت ئەھلى دېمىش ئولتۇرۇپ،
مۇڭا ياپسە تازنىڭ باشىنى سويۇپ.
يارىلماس مۇنى چالسالار ھەر نېچە،
دېمىش كۈھنە بولماس يانا ئۆلگۈچە.
سېنى تاز دەبان لەندۇھۇرغە چاقىپ،
كېلەدۇر تانا بول تەرەفكە باقىپ.»
ھوشى كەتتى تازنىڭ يىراقدىن كۆرۈپ،
بىروق يالبارىپ يىغلادى چۆرۈلۈپ.
خاجە ئۆمرى دېدى: «تۇرمە، ئىگىنىڭنى سال،
قاچىپ غۇلبەغە كىر، بۇ توخماقنى ئال.»
سالىپ ئىگىنىنى تاز، قاچىپ ياتتى ھەم،
خاجە ئۆمرى بولۇپ تۇردى فوستەكچى ھەم.
كېلىپ لەندۇھۇر قىچقىرىپ شول زەمان،
دېدىكىم: «توگۈزمەنچى بارمۇ، قايان؟»
خاجە ئۆمرى چىقىپ بولدى بىر ساغروغۇ،
دېدى لەندۇھۇر: «يات كىشى كەلدىمۇ؟»
خاجە ئۆمرى باقىپ دېدى: «ئەي پەھلەۋان،
سۈيى ئاز ئېتەي، بولماسا تاش يوغان.»
دېدى لەندۇھۇر: «سورمادىم مەن ئانى،
كى سوردۇم ئۇشۇل زىندى فەرۋاينى.»
خاجە ئۆمرى دېدى: «ئەرتەدىن بەش تاغار،
كى بۇغداينى تارتتىم، قۇناق، ئارفە باز.»
دېدى لەندۇھۇر: «مەن ئۆگۈت سورمادىم،
ۋەلې كەلدىمۇ مۇندا ئادەم دېدىم!»
كېلۇرمەن يەنە كۈنمۇ ئولتۇرغۇچە،
كى تارتىپ بولۇرمەن قىلادۇر كېچە.»
دېدى: «سورمادىمەن توگۈرمەن ۋەلى،
قاچىپ كەلدىمۇ مۇندا ئادەم ھەلى؟»
دېدى: «ئانچە يومشاق چىقارغۇر كۆردەك
ئۆگۈت بولسە كەلسۇن، تولا سۆزلەمەڭ.»
بولۇپ لەندۇھۇر دەرغەزەب ئانچۇنان،

كى ئۇرغاي كېلىپ تازنيانە بۇ ئان.
خاجە ئۆمرى دېدى: مەن ئېتەي، بۇ قولاق.
ئاغىردۇر، ئىشىتمەيدۇ بولسە يىراق.
ماڭا ئوقتۇرۇپ، سۆزنى ئۈكلۈغ قىلىڭ
نەدىن سىز بۇ يەرگە يېقىنراق كېلىڭ.»
دېدى لەندۇھۇر: «بۇ ئىكەن ساغروغۇ،
بۇ قىلغان سۆزۈمنى ئىشىتمەيدۇ بۇ.»
كى ئاندىن بەلەند قىلدى بۇ سۆزنى ئول،
دېدى: «كەلدىمۇ مۇندا بىر يات ئوغول؟!»
خاجە ئۆمرى دېدى: «بىر كىشى ساي كېلىپ،
قاچىپ غۇلبەغە كىردى توخماق ئالىپ.»
دېدى لەندۇھۇر: «شولغىنە ئوغرىدۇر،
كى ئەمدى قۇتۇلماس نەيەرگە قاچۇر،»
خاجە ئۆمرى كېلىپ ئارقاسىدىن بۇ ھال،
دېدى لەندۇھۇرغە: «سەرۇپاينى سال.
ئىگىن ھۆل بولۇر، لاي بولۇر قاتما قات،
سالىپ قوي، تۇتۇپ ئولتۇراي مەن، ئۇزات.
سالىپ لەندۇھۇر بۇ سەرۇ پايىنى،
قويۇپ تاشقارى بۇ ھەممە بارىنى.
كىرىپ غۇلبەغە لەندۇھۇر شول زەمان،
دېدى قىچقىرىپ: «ئەي ئوغول، چىق بۇيان.»
كىرىپ لەندۇھۇر كۆردى، لايغە چۆكۈپ
تۇرادۇر يالاڭ غۇلبە ئىچرە بۆكۈپ.
دېدى لەندۇھۇر: «قويغىنلۇ خەيرۇ شەر،
قۇتۇلماس ئىدى بۇ پولۇ مالنى بەر.»
كى تاز دېدى: «ھالا كىچىكدۇر ياشىم،
تەبىلبازغە بولماس مېنىڭكى باشىم.
كى ئاق تازدۇمەن ھەم بەغايەت ساسىغ،
قالۇرسىز ۋاباللەققە، يوقتۇر ئاسىغ.»
دېدى لەندۇھۇر: «سەن بۇيان چىق دېدىم،
سېنىڭ بىرلە مۇڭداشغالى كەلمەدىم.»
يەنە دېدى تاز: «ئەي خاجەم، كۆرمىنە،
ياراسى ساقايمايدۇ مۇتلەقغىنە.
تەبىلبازغە تاز بولۇر بولسە كەڭ،
تۆشۈك ئىككى- ئۈچ يەردە بولماس، كۆرەڭ.»

مۇڭا لەندۇھۇر قىلدى ئەينى غەزەب،
بۇ تاز بىلدى كۆڭلىدە قويمايدۇ، دەپ.
يارىپ باشىنى غۇلدە بىرلە بىر-ئۇق.
دېدى: ھەم ساڭا ھەم ماڭا بولسۇ يوق.»
كىرىپ لەندۇھۇر تۇتتى ئەيلەپ ھەۋەس،
بۇ بىر تاز ئىكەن، ئول ئوغۇل بۇ ئەمەس.
دېدى لەندۇھۇر: سەن نە ئادەم بۇ ھال،
قاچۇرسەن بۇ يەڭلىغ، قىلىپ نە خەيال؟»
دېدىكىم بۇ تاز: «مۇندا ياتمىش ئىدىم،
ھەمىشە تۇگۈرمەننى باقمىش ئىدىم.
كى يۇردى يەنە ھەم ئالىپ بىر ئوغۇل،
ماڭا قىلدى ھالا بۇ سۆزنى ئۇشۇل.
دېدىكىم: كېلۇر لەندۇھۇر تىزۇتۇن،
يارىلمىش تەبىلبازى ئانىڭ بۇ كۈن.
ئاسادۇر سېنى ھەم باشىڭنى سويۇپ،
بۇ سۆزدىنكى مەن ھەم جانىمدىن تويۇپ،
قاچىپمەن، تۇگۈرمەندە قالدى ئۆزى.»
دېدىكىم: «ئانىڭ سىزدە ئېردى كۆزى.»
دېدى لەندۇھۇر: «ئولغىنە ساغرۇغۇ،
ۋەلې شول ئىكەن، فەندۇرۇپدۇر شۇبۇ.»
تۇگۈرمەنگەچىقتى يانىپ دەر گۇمان.
كى يوقتۇر خاجە ئۇمرى، سەرۇپاي قايان.
كېلىپ لەندۇھۇر باقتى، ئادەمغۇ يوق،
نەكۆڭلەك، نە ئىشتان، سەرۇپايمۇ يوق.
باقىپ لەندۇھۇر ئولتۇرۇپ قالدى زوڭ،
يېتىپ كەلدى ئوغۇل تەرتۇ ھەم گاھى ئوڭ.
تونۇپ خەلقى ئۇشبۇ سەرۇپايىنى.
دېدى: «بۇ سەرۇپاي ئىگەسى قانى؟»
دېدىكىم: «تۇگۈرمەنــدە قالدى ياتىپ،
قالىپدۇركى بىر غەمگە باشى قاتىپ.
ئۇ دەيدۇركى: «بولسام ئۇلۇغ فەھلەۋان،
كى غەيىۇر، شۇجائەتلىكۇ بىگۇمان.
كېلىپ بىر ئوغۇل مۇندا جەڭ قىلغىلى،
ئۆزىنى مېنىڭ بىرلە تەڭ قىلغىلى.
ئانىڭ قاشىدىن بىر رەبابىي كېلىپ،
مېنى قىلسە مۇنداغ، پۇلۇمنى ئېلىپ.
ماڭا يوقتۇر شەھلىقىنىڭ ئەمدى ئىشى،
كى ئورنامدا بولسۇن يەنە بىر كىشى.»
بۇ سۆزنى قىلىپ ئانچۇنان يىغلادى،
كى ئاندىن ‹قەلەندەر بولۇرمەن› دېدى.
كۇلاھ، سەللە، جەندەمنى بەردىم ئاڭا،
كى بەردى سەرۇ پايىنى ئول ماڭا.»
بۇ سۆزلەرگە خەلقى بولۇپ بىدىماغ،
تۇگۈرمەنگە كەلدى باقىپ ئۇشبۇ چاغ.
كېلىپ دېدى: «ئەي پادشاھى كەرەم،
ۋەلې كەلدى سىزگە نە يەڭلىغ ئەلەم،
قەلەندەر بولۇپ، شاھلىقنى قويۇپ،
بېرىپسىز سەرۇپايىنى بىزدىن تويۇپ.
ئۇ كەلگەن كىشى بولسە ھەم پەھلەۋان،
ئانىڭ بىرلە جەڭ قىلمايۇ دەرگۇمان.
قاراسىنى كۆرمەي ئانىڭكى تېخى،
خوب ئېرمەس كىشىنىڭكى يالتايماقى.
قانى سىزدە بۇ پەھلەۋانلىق ئىشى،
جەھان ئىچرە قىلماق ئەجەبدۇر كىشى،»
بۇ سۆزلەرگە بۇ لەندۇھۇر ھاڭ بېقىپ،
يەنە قالدى ھەيران بولۇپ، داڭ بېقىپ.
دېدى لەندۇھۇر: «ئۇشبۇ كىمنىڭ سۆزى؟»
قىلىپدۇر بۇ سۆزنى قاتىلماي ئۆزى.
دېدى: «بىر كىمەرسە شۇبۇ يـول بىلەن،
بارادۇر كېتىپ يولدا چەپ قول بىلەن.
سەرۇپايلارىنى كىيىپدۇر ھەمە،
تۇلۇمدا يۇدۇپدۇر ئىدى بۇ نېمە؟»
ئۇشۇل دەم يەنە ئىككى ئاتلىغ چاپىپ،
سەرۇپاي ئالىپ كەلدى ئۆيدىن تاپىپ.
كىيىپ جامەلەرنى يەنە قاتما قات،
ئالىپ گۇرزىنى سالدى مەيدانغە ئات.
دېدى: «چىقسە ئول ئاسمانغە، چىقاي،
تاپىپ كۆكدە بولسە، زەمىنگە تىقاي.»
بولۇپ لەندۇھۇر دەرغەزەب ئانچۇنان،
كى تىترەشكە كەلدىكى بەرمەي ئەمان.

ئەمىر ھەمزە ساھىبقىراننىڭ لەندۇھۇر بىرلە تۇتۇشقانلارىنىڭ بەيانى

بۇ يەڭلىغ سۇخەن ئەھلى ئاغاز ئېتەر،
مۇئا رۇھ قوشۇپ، غازىنى شەھباز ئېتەر.
كى ئەمما خاجە ئۇمرى كېلىپ ئۇشبۇ ھال،
ئەمىر قاشلارىغە كىرىپ دەر مەھال.
تۆكۈز سۆز تېخى سورماي ئېردى ئەمىر،
ئۇشۇل دەپ سەۋارە يېتىپ كەلدى بىر.
ئەمىرگە دېدى: «كەلدى چابۇك سەۋار،
ئانىڭ ئۆشىندە بىر يوغان گۇرزە بار.»
ئەمىر دېدى: «كىرسۇنۇ ھالا بۇيان»
ئىجازەت بىلەن لەندۇھۇر شول زەمان؛
كىرىپ، تۈشتى ئانىڭ ئەمىرگە كۆزى،
كۆرۈپ ھۇشىدىن كەتتى ئانداغ ئۆزى.
جەمالىدىن ئولمىش خىجىل ئايۇ كۈن،
پەرى ياكى ھۇرى يۈزى ماھى چۈن.
قىلۇر جىلۋە تاۋۇس يەڭلىغ مەگەر،
بېرۇر تابىشى ھەم بېھىشتىدىن خەبەر.
جەھاننى تۇتار ئافتابى ئانىڭ،
بەلەند ئانچە ھىممەت شىتابى ئانىڭ.
خىراماندا ماھى چۇسەرۋى بەلەند،
مۇسەلسەل چۆكمىسۇيى مۇشكىن كەمەند،
چىقىپ ئىككى ئەبرۇلارىدىن ھەمان،
ئېگىپ لەندۇھۇرغە بۇ تىيرى كەمان.
بولۇپ سىينەئى سەندۇقى ئىچرە بەند،
كى بەند قىلدى تاشلاپ بۇ ئىشقى كەمەند.
سەلام ئەيلەدى لەندۇھۇر ئۇشبۇ ھال،
ئەمىر قوپتىلار ئالدىغە دەرمەھال.
كى سەندەل قويۇپ لەندۇھۇرغە زەمىن،
كى ئولتۇرغۇزۇپ ئۆزلەرىگە يەقىن.
سالىپ دەستۇرىخان مەھازەر قويۇپ،
دۇئا قىلدى ئاندىن ئىلىكلەرنى يۇپ.
تۆگەندى بۇ مېھماننىڭ ئەمدى ئىشى،
كى ئاندىن ئەمىر دېدى: «سىز نە كىشى؟
قاياندىن كېلۇرسىز، نېدۇر ئاتىڭىز،
ۋەلې مۇندا ھەم نە ئۈچۈن كەلدىڭىز؟»
دېدى لەندۇھۇر: «ئەي يىگىت، مەن بۆرەك،
بولۇر ئېردىمۇ ھىندۇ شاھى فەرەك.
ئاتىم لەندۇھۇر مۈلكى ھىندۇ زەمان،
كى ئەيياردىڭىز بار ئىكەن، شول قايان؟
بارىپ ئۇندا ئۇبدا ن رەبابنى چالىپ،
قاچىپدۇر ھەمە بار-يوقۇمنى ئالىپ.
كى قوغلاپ كېلىپمەن ئانى، ئەي ئەزىز،
ئانى بىر كۆرەي، كۆرسەتىڭ مۇندا سىز.»
ئەمىر دېدى: «راستدۇر بۇ يالغان ئەمەس،»
خاجە ئۇمرىنى كورسەتتى، دېدى: «بۇئەمەس.»
ھەمە پەھلەۋانلار دېدىلەر: «شۇبۇ.»
دېدى لەندۇھۇر: «بۇ ئەمەسدۇركى بۇ.»
ئەمىر دېدى: «مۇنداغ تونۇمايدۇر ئۇل،
نە سۈرەتتە باردىڭ، شۇ سۈرەتتە بول.»
ياساپ سۈرەتىنى رەباب چالدى بۇ،
كۆرۈپ لەندۇھۇر ھەم دېدىكىم: «شۇبۇ.»
ئەمىر دېدى: «ئەي لەندۇھۇر، ئۇشبۇ ئەر،
تاپىپ يەتتە پەيغەمبەرىدىن نەزەر.
بولۇپ نەچچە سۈرەتتە بولسە ھەمان،
كى بىلگەي يەنە يەتمىش ئىككى زەبان.»
دېدى: «كەلتۈرۈك ئەمدى كولبارىنى،
بېرىڭ لەندۇھۇرنىڭكى پۇل-مالىنى.»
ئالىپ كىردى كولبارىنى ئۇشبۇ ھال.
قوپۇپ لەندۇھۇر ئالدىدا دېدى: «ئال».
ئالىپ لەندۇھۇر ھەم بۇ پۇل مالىنى،
خاجە ئۇمرىگە بەردى ھەمە بارىنى.
ئەمىر ئەيشۇ راھەتنى ياد ئەتتىلەر،
ئۇشۇل دەم بۇ سۇھبەتكە مەيل ئەتتىلەر.
كى كەلتۈردىلەر ساقىيايى سۇمەن،
بولۇپ يەئنى بۇلبۇل نەۋازى چەمەن.
كى سازەندەلەر نەغمەسىنى تۈزۈپ،
كى خانەندەلەر تۇتتى مەينى سۈزۈپ.

سەدايىكى بەربەتۇ قانۇن ھەمە،
كى چەڭ، ئەرغەنۇن ئەھلى مەجنۇن ھەمە.
كېلىپ لەرزىگە ھەفت ئىقلىم، فەلەك.
تەماشا قىلۇر ئېردى كۆكدە مەلەك.
ئىچىپ مەي، بولۇپ مەست ھەم پەھلەۋان،
ئەمىرگە قاراپ لەندۇھۇر ئانچۇنان.
كى بولدى زىيادە مۇھەببەت ئىشى،
دەر ئېردى: «بولۇرمۇ بۇ يەكلىغ كىشى؟»
ئەمىر تۇتتى مەي لەندۇھۇرغە كېلىپ،
ئەدەب بىرلە مەينى قولغە ئېلىپ.
دېدى: «ئەيكى سۇلتانى ئالىي ئەرەب،
سۆزۈم بار، سوراي، مۇندا كەلدىڭ نەدەپ.
قويۇپ ئاندا شەھرىڭنى ۋەيرانە، ھەم،
نەدىن بۇ ۋىلايەتكە قويدۇڭ قەدەم؟»
ئەمىر دېدى: «مەقسۇدۇم ئولدۇر مېنىڭ،
كېلىپمەن ئالۇرغە باشىڭنى سېنىڭ.»
دېدى لەندۇھۇر: «ئول خۇدايى جەھان،
ئانىڭ ھۇرمەتى، قىل سۆزۈڭنى بەيان.»
ئەمىر يىغلادى ئاھ تارتىپ بىروق،
دېدىكىم: «مېنى ئىشق ئوتى قىلدى يوق.
بار ئېردىكى نۇشىرەۋاننىڭ قىزى،
ماڭا تۇتىيا ئېردى باسقان ئىزى.
بولۇپ مەن ئاڭا ئاشىقى بىقەرار،
چىرايلىغ ئۆزى، ئاتى مېھرىنىگار.
قىلىپ ۋەئدە ئول سۇت بەھاسى ئۈچۈن،
سېنىڭكى باشىڭنى تىلەيدۇر پۈتۈن.»
دەپ ئېردى ئەمىر ئۇشبۇرەك ھالىنى،
قىلىپ لەندۇھۇر جۇمەئى جانىنى.
بېرىپ خەنجەرىنى ئەمىرگە بۇ ھال،
دېدى: يەت بۇ مەقسەدكە، باشىمنى ئال.
ماڭا لازىم ئېرمەس بۇ يەكلىغ چەرىك،
مېنى ئۆلتۈرۈپ، يا ئالىپ بار تىرىك.»
ئەمىر دېدى: «بولمايدۇر قىلسە بۇرەك،
كى تا قىلماغۇنچە بۇ مەيداندا جەڭ.
بۇ جەڭ ئۇزرە ئالسام باشىڭنى كېسىپ،
بولۇر پەھلەۋانلىقتا يانسا ۋەسفى.
بۇ نامەردلىكدۇر خاتۇننىڭ ئىشى،
كېتەر بىنىشان بۇ جەھاندا كىشى.»
دېدى لەندۇھۇر: سىز مېنى كۆزلىمەك،
مېنى پەھلەۋانلارغە ئوخشە دېمەك.
مېنى چاغلاماي سىز دىلاۋەر ئەمەس،
كى جەڭ قىلغالى سىز بەرابەر ئەمەس.»
بۇ سۆزنى ئەمىر قىلمادىلار قەبۇل،
كى ئۆز لەشكەرىگە چىقىپ ياندى ئول.
بارىپ لەندۇھۇر كىيدى كۆك جامەنى،
ئەمىرگە ئىبەردى پىتىپ نامەنى.
ئىشىتتى ئوقۇپ نامە مەزمۇنى بۇ،
دېمىش: «ئەي يىگىت، سىز يانىڭ، سۆز شۇبۇ.
قۇتۇلماس سېنىڭ مىڭ جېنىڭنىڭ بىرى،
تىرىك قالماغاي بارچە خەلقىڭ بېرى.
مېنىڭ بىرلە سەن قىلما جەڭگۇ جىدەل،
ياقاڭنى تۇتۇپ كەلدى بولغاي ئەجەل.»
كېلىپ يەتتە نەۋبەت كىشى ئۇشبۇ رەڭ،
دېدى ھەر بىرى: «كەت يانىپ، قىلمە جەڭ»
ئەمىر ئاخىرى نامەسىنى ئوقۇپ،
ئىبەردى بىرىنى بەغايەت سوقۇپ.
ئەمىر ئاتلانىپ ئارقاسىدىن ھەمان،
بارىپ تۇشتى لەشكەر ھەمە شول زەمان.
زەمانە ئۆرتۈپ بولدى بىرگەرد ھەم،
نەمايەن بولۇپ گەرد ئىچىدىن ئەلەم.
سەلاھلار كىيىپ رەڭ بەرەڭ نەچچە خىل،
سالىپ ئالدىغە ئالتە مىڭ جەڭگى فىل.
كى بىر تەخت ھەر فىل ئۇزرە بەند قىلىپ،
قويۇپدۇركى ئايىنە پەيۋەند قىلىپ.
تۇتۇپدۇركى سەھرانى بىر - ئوق - بەرق،
كى ئالتۇن جەلاجىل سالىپدۇركى غەرق.
كى فىل خەرتۇملارغە گەژدۇم باقىپ،
كى شەمشىرىنى ئىككى يانغە ئاسىپ.
بۇ ھەر تەخت ئۈزرە ئون ئىككى غۇلام،
ۋەلي ئولتۇرۇپدۇركى ئەيلەپ خىرام.

مۇنىڭدىن كېيىن بارھايى رەۋاق،
سالىپ ئالتە مىڭ تۆرت يۈز ئارغۇماق.
جىلاۋىدا بەرچا رەقىبپۇش ئوغۇل،
بولۇپ كەلدى ئانداغ بەيابانى غول.
كى ھەم ئارقاسىدىن بولۇپ كامران،
يېتىپ كەلدى قىرق مىڭ ئۇلۇغ پەھلەۋان.
كى ئالدىدا بىر فىل پەيكەر ئەلەم،
تۇشۇپ زىلزىلە بۇ جەھان ئىچرە ھەم.
تۇشۇپ لەرزەگە دەشت ئىلە كوھى قاف،
بۇ ھەيباتىدىن بولدى تاغلار شىكاف.
ئۇلۇغ پەھلەۋان نەچچە مىڭ نەچچە يۈز،
كى جەۋلان ئېتىپ، قىلدى مەيداننى تۈز.
كى ئاندىن يەنە گەرد شەيدا بولۇپ،
يېتىپ كەلدى بىر نەرسە فەيدا بولۇپ.
مىنىپ فىلى مەيمۇنغە ئوخشبۇ رەڭ،
كېيىپ جۇببە جەۋشەن بۇ سامۇ فەرەڭ.
كى يۈزمىڭ بۇ پاتمان ئالىپ گۇرزەنى،
قوپۇپ دۇركى ئۆشىنگە ئانداغ ئانى.
زەبەردەست بۇنداغكى غەۋغاسى بار،
ئون ئۈچ كۆنگۈرەلىغ دۇبۇلغاسى بار.
بۇ ھەر كۆنگۈرەسىغە گەۋھەر ئاسىپ،
كېلىپ تۇردى لەشكەركى تاغدەك ياسىپ.
قىلىپ ئەسنەيسە، دەبدەبە بۇ ھەيشەم،
كى توختاپ بۇئانداغ ياسال قىلدى ھەم.
كى مەيدانغە كىردى بولۇپ كامران،
كى جەۋلان ئېتىپ كۆرگۈزۈپ ئانچۇنان.
دېدىكىم بىرۇق نەئرە تارتىپ بۇ ئەر:
«قېنى كەل بۇ مەيدانغە، ئەي دەئۋەگەر!
مېنىڭكى سۆزۈمنى قەبۇل قىلمادىڭ،
ئۆزۈڭ چاغلاماي جەڭ قىلۇرمە دېدىڭ.
قېنى كەلگىلۇ مۇندە، ئەي نەۋ جەۋان،
دېدىكىم بۇ دەۋلەت باقادۇر قايان؟»
ئەمىر گەرچە بەرمەدى ئەسلا ئەمان،
كى بىر گەرد پەيدا بولۇپ شول زەمان.
ئۆتۈپ كىردى مەيدانغە يىلدام يۈرۈپ،
بۇ سەگنى ئەمىر تونۇدىلار كۆرۈپ.
ئەمىر دېدىلەر: «سىز، خاجە ئۆمرى، بارىڭ،
بۇ نى ئىشغە كەلمىش، خەبەرنى ئالىڭ.»
خاجە ئۆمرى كېلىپ قاشىغە ئوخشبۇ دەم،
دېدىكىم: «نەدەپ كەلدىڭ، ئەي گۇستەھەم.
دېدى گۇستەھەم: «باغى نەيساندا،
گۇناھ قىلمىش ئىردىم ئەمىر ئالدىدا.
يۈرۈرمەن بۇ شەرمەندەلىكدىن قاچىپ،
ئەمىرغە نېتەي بولمادى تىل ئاچىپ.
ئەمىردىن خەبەر ئالدىمۇ ئوخشبۇ رەڭ،
قىلادۇر ئىدى لەندۇھۇر بىرلە جەڭ.
دېدىم جەڭ قىلاي ئالدىدا مەن ئانىڭ،
كى ئاندىن گۇناھىمنى ئۆتكەي مېنىڭ.
كېلىپمەن بۇ مەقسەدكە يەتمەك ئۈچۈن،
بۇ جەڭنى قىلىپمەن تۈگەتمەك ئۈچۈن.»
خاجە ئۆمرى دېدى: «خوب ئېرۇر بۇ سۆزۈڭ،
ئەمىر كۆڭلىنى مۇندا خوش قىل ئۆزۈڭ.»
دېدى: «لەندۇھۇر ئەينا شۇلدۇر كۆرەڭ،
كى ئەۋۋەل قىلىڭ سىز ئانىڭ بىرلە جەڭ.»
تۈشۈپ لەندۇھۇرغە بۇ سەگنىڭ كۆزى،
كۆرۈپ گۇرزەسىنى يىقىلغاي ئۆزى.
دېدى گۇستەھەم گۇرزەنى: «ئول نېمە؟
كاۋاكمۇ ۋە ياكى پۈتۈنمۇ ھەمە؟»
خاجە ئۆمرى دېدى: «سەنكى قاپپا قىمۇسەن؟
بۇ ئىشلارنى بىلمەيسە ئەھماقمۇسەن؟
پۈتۈن بولسە ئادەم كۆتەرسۇن قاچان؟
كاۋاكدۇر، شۇڭا ئول كۆتەرمەك ئاسان.»
بۇ سۆزلەر بىلەن خېلى قۇۋۋەت تاپىپ،
كى ئاندىن بۇ مەيدانغە كەلدى چىقىپ.
يېتىپ باڭى ھەيبەت سوقۇپ گۇستەھەم،
مۇڭا لەندۇھۇرنىڭ كۆزى تۈشتى ھەم.
كى بىرگە بىرى ماجەرادۇر ئانىڭ،
يۈزى ھەم قازاندەك قارادۇر ئانىڭ.
كۆرۈپ لەندۇھۇر ئوخشبۇ سەگنى ئەجەب،
دېدى: «ئەي ھەرامزادەئى بىئەدەب.

كۆرۈپپەن ئۇ كۆن ئانچە ساھىب جەمال،
بۇ كۆن بۇ نېچۈك قالغۇسى، بۇ نەھال.
كى سەن نە كىشى، قىل سۆزۈڭنى بەيان،
نە يەردىن كېلۈرسەن، مەكانىڭ قايان؟»
دېدى: «مەن نەبىرە زەمانى قەدەم،
كى رۇستەم بابايۇ ئاتىم گۇستەھەم.
كى مەن فەھلەۋانى يېگانە زەمان،
رەقىب بولسە، دەم بەرمەگەيمەن ئەمان.»
بۇ سۆزدىن بولۇپ لەندۇھۇر دەرغەزەب،
دېدى: «مۇندا لاف ئۇرماغىل بىئەدەب.»
ئالىپ گۇرزەنى ئىلكىدگە ئۇشبۇ ئەر،
ھەۋالە قىلىپ ئېردى بۇ شىرى نەر.
چىقاردى شەمال بۇ جەھاندىن تۇتۇن،
كۆرۈپ گۇستەھەم بىلدى گۇرزە پۇتۇن.
دېدى: «فەندۇرۇپدۇر خاجە ئۇمرى مېنى،
كاۋاك دەپ ئىدى بۇ يوغان گۇرزەنى.»
سۇپەرنى تۇتۇپ قاچتى بۇ گۇستەھەم،
مۇڭا لەندۇھۇر گۇرزەنى ئاتتى ھەم.
تۇشۇپ يەرگە بۇ گۇرزەنىڭ ھەيبەسى،
يىقىلدى تېگىپ بويىنىغە دەستەسى.
بۇ سەگنىڭ بۇ يەردىن سىپاھى كېلىپ،
يۈدۈپ ھەم مەكانىغە كەتتى ئالىپ.
شەھال شاھ قەلئەسىنىڭ تاشىغە،
كۆرۈشتى كېلىپ گۇستەھەم قاشىغە.
يېتىپ گۇستەھەم نەچچە كۆن باقىراپ،
كى بوينى ساقايدى شىشىپ پاقىراپ.

* * *

قىلاي داستان قىسسەنى ئىغتەدا،
قىلىپ ئول ئەزىز پاكىغە ئىقتەدا.
كى جەۋلان ئېتىپ لەندۇھۇر ئانچۇنان،
قىلىپ گۇرزەغە بازلىقلار ئۈيان.
ياسالنى تۈزۈپ ھەم چالىپ تەبلى جەڭ،
تىلەپ مەرد ئويۇنلار قىلىپ رەڭ بەرەڭ.

ئۇشۇل دەم ئەمىر بولدىلار كامران،
يېتىپ كەلدى مەيدانغە بەرمەي ئەمان.
كى جەۋلانە قىلدىكى ئانداغ ئەمىر،
قىلىپ رەڭ بەرەڭ بازلىق نەئرە شىر.
تەئەججۇپ قىلىپ لەندۇھۇر ئۇشبۇ ھال،
دېدى: «نەيزە ئالماق ماڭا يوق مەھال.
كى مەن نەيزە تۇتماقنى قىلسام ھەۋەس،
بۇ ئەينىكى ئىنسافلىغدىن ئەمەس.»
قىلىپ پارە بۇ نەيزەسىنى ھەمان،
ئانى تاشلادىلار يىراقىغە رەۋان.
ئەمىر دېدى: «ئەي پەھلەۋان ھەربەنى،
بۇ يەڭىلىغ ئۇشاتتىڭ نەئىشغە ئانى؟»
دېدى لەندۇھۇر: «نەيزە تۇتغان كىشى،
كى ئالدىدا شەرمەندە بولغاي ئىشى.»
ئەمىر ھەم ئالىپ چەپ قولغە سۇپەر،
كى شەمشەر ئالىپ ئوڭ قولغە بۇ ئەر.
قىلىپ بازلىق ئانچە جەۋلان ئېتىپ،
كى ئاندىن ئۇيات قىلدى ئوقيا ئېتىپ.
دېدى كۆڭلىدە: «لەندۇھۇر ئۇشبۇ رەڭ،
قىلىپ نەيزە ـ شەمشەردە بولمايدۇ جەڭ.
مۇڭا گۇرزەدىن ئۆزگەسى خۇب ئەمەس،
يانا ھەربە تۇتماقنى قىلمە ھەۋەس.»
بۇ دەم گۇرزەسىنى قولغە ئالىپ،
بۇ قىلدى ھەۋالە ئەمىرگە كېلىپ.
دېدى: «ئەي يىگىت، سىزگە بولماس يۈرەك،
سالاي گۇرزەنى سىزگە ئاھىستەرەك.»
ئەمىر دېدى: «قىلسە رىئايە ئىشى،
ئۇشۇل ئەر ئەمەسدۇركى، خاتون كىشى.
قەبۇل قىلماسالمىز سۆزۈمنى مەگەر،
ئاتا ۋەسلىدىن بولماغايمەن ئەگەر.
مېنى قۇۋۋەتىڭ بارىچە گۇرزە سال،
ئالاي مەن سىنى، يا كوچۈك بىرلە ئال.»
كى ناچار ئولۇپ لەندۇھۇر ئۇشبۇ دەم،
قىلىپ گۇرزەنى جىلۋە ھايى ئەلەم.
كى ئۈچ يۈزۈ ئاتمىش تۇمۇر بەندىدىن،

كى تۆرت يۈز قىرق پارە پەيۋەندىدىن.
كى زورلۇقنى سەرپەنجەئى سارىغە،
بۇ دەم كەلتۈرۈپ بارىنى كارىغە.
قىلىپ لەندۇھۇر گۈرزەنى جىلۋەگەر،
ئەمىر باشىغە سالدى ئانداغ بۇ ئەر.
كى ئوتلار جەھانغە چاقىپ پالۇ پىل،
كى تاغلار يارىلدى، يىقىلدى سىفىل.
بۇ ئاۋاز قىلدى فەلەكنى شىكاف،
كۆچۈپ بۇ زەمىن دەشت ئىلە كوھى قاف.
ئەمىر ھەم سۇفەر تۇتتى ھالا ئۆزى،
سۇفەرگە تېگىپ گۈرزەسىنىڭ يۈزى.
كى بەرداش قىلدى ئەمىر جانۇ دىل،
كۆرۈندى جەھان كۆزلەرىگە قىزىل.
ئىمىپ ئېردى سۈت ئادىيە بانۇدىن،
بۇ سۈت ئاغزىدا ئېردى لەززەت ھەمىن،
كى تەرلەپ بەدەن كاسە - كاسە ھەمان،
سۇ ئاقتى بۇلاقتەك زەمىنگە ھەمان.
بۇ گۈرزە قىلىپدۇر سۇفەرنى قەلەم،
ۋەلې يەتكەنى يوق ئەمىرگە ئەلەم.
سىيەھ ئەمما قىيتاس ھەم بەككىنە،
زەمىنگە چۆكۈپدۇر قوزۇقدەككىنە.
كىرىپ ئاغزىدىن، قانۇ ھەر مويىدىن،
ئاقىپدۇركى شۇ گۈرزەنىڭ زورىدىن.
كى ئەندازەدە لەندۇھۇرنىڭ قولى،
كىتىپدۇر يىراقغە، ئۇقۇپ ھاسىلى.
كى ئاۋازى كەلدى يىراقدىن ئانىڭ،
دېدى: «ئەي يىگىت، بار نې ھالىڭ سېنىڭ؟»
يەنە كەلدى ھاتىفدىن ئاۋاز ھەم،
دېدى: «ئەي جىگەر گۆشەئى، قىلمە غەم.
قىلىپ ھەق ئۆزى پاسىبانلىق ساڭا،
كېلىپدۇركى ساھىب قىرانلىق ساڭا.»
ئەمىر ھالىغە كەلدى، ئەيلەپ سەنا،
كېلىپ تۇردى توختاپ بۇ يەردە يانا.
ئەمىرنىڭ كېلىپ لەندۇھۇر قاشىغە،
كى سالدى يانا گۈرزەنى باشىغە.
تۆشۈر گۈرزە ئىلگىرگىدىن بەككىنە،
كى تاغدىن ھەم ئاغىر ئىكەندەككىنە.
ئەمىر ھەم سۇفەرگە ئالىپ باشىنى،
يەنە قىلدىلار ئانچە بەرداشىنى.
كېتىپ ئۆزلەرىدىن بۇ دەم شىرى مەرد،
بولۇپدۇر سۇفەرنىڭ تاشى گەردۇ گەرد.
مۇشەققەت بىلەن ئۆتكەزىپ ئانچۇنان،
بولۇپ كۆزلەرىگە قاراڭغۇ جەھان.
سىيەھ ئەمما قىيتاس پەيۋەند بولۇپ،
قالىپدۇر زەمىنگە چۆكۈپ بەند بولۇپ.
ۋە ھەرتال مويىدىن ئاقىپدۇر بۇلاق،
بۇ يەڭلىغ بولۇپدۇر ئۆزى ئەمما ساق.
سالىپ گۈرزە ئۈچ مەرتەبە ئۇشبۇ رەڭ،
كى بەرداش ئېتىپ ھەم ئەمىر بولدى تەڭ.
كى مۇندىن زىيادە بۇ بەرداشنى،
ئەمىر ھەم قىلالمايدۇ دەئۋاسىنى.
بۇ جەڭ نەۋبەتى لەندۇھۇردىن كېتىپ،
ئوشۇل دەم ئەمىر دېدى نەۋبەت يېتىپ:
«ماڭا سىز ھەئى گۈرزەڭىزنى بېرىڭ،
سالىپ ھەربە ئاندىن بېرەيىن، ئالىڭ.»
بېرىپ لەندۇھۇر گۈرزەسىنى ھەمان،
ئالىپ ئىلكىگە بۇ ئەمىرى جەھان.
كېلىپ سالدى ئانداغ مۇنىڭ باشىغە،
ئۆزىنى بۇ ھەم ئالدى بەرداشىغە،
سالىپ گۈرزە ئۈچ مەرتەبە ئۇشبۇ رەڭ،
بۇ بەرداش قىلدى، ئەمىردەك، كۆرەڭ.
بۇلار جەڭگە ئانداغ زىيادە بولۇپ،
تۇتۇش قىلدى ئانداغ فىيادە بولۇپ.
قىلىپ بىر رىۋايەتدە ئۈچ كۈن تۇتۇش،
فەلەككە يېتىپ ماجەرا بۇ خۇرۇش.
ئەمىر ئاخىرى لەندۇھۇرنى سۆرە،
يىقىتتى، دېدىكىم قوپالماي ئۆرە.
«ئايا ئالىي ھىممەتكى، ئالىي جەۋان،
مېنى مۇنچە رەسۋايى قىلمە جەھان.
تىرىكمەنكى، ھەردەم بولاي بەندەڭىز،

نە خىزمەت، نە مېھنەتدە جانەندەگىمىز.»
بۇ سۆزدىن يۈلەپ قويدىلار ھەم ئالىپ،
قوپۇپ لەندۇھۇر ئولتۇرۇپ دەم ئالىپ.
ئەمىر شادۇ خۇررەم بولۇپ ئانچۇنان،
كى ھەربىرلەرى ياندى لەشكەر سويان.

* *

ئەمىر بارگاھىدا تاپتى قەرار،
يانا يادىغە كەلدى مېھرىنىگار.
ئانىڭ ياددا بۇ غەزەلنى ئوقۇپ،
كى تەنھا ياتۇر ئېردى مەشرەب سوقۇپ،
زەمانە بولۇپ ئېردى تۈن ھەسسەسى،
ياتىپ ئېردىلەر خەلقنىڭ بەئزەسى.
چىقىپ ئېردى مۇقبىل تالاغە بۇ دەم،
ۋەلى كەلدى بىر كۆلكى ئاۋازى ھەم.
جەلاخانە سارى نەمايان بولۇپ،
كى ئاغازى ئىلھامى جەۋلان ئولۇپ.
كى مۇقبىل كۆرۈپ ئىككى ئاتلىغ كىشى،
ۋە لېكىن ئانىڭ ئېردى قەھقەھە ئىشى.
دېدى خاجە مۇقبىلۇ: «ھالا نەسەن؟
بۇ چاغدا بۇ دەرگاھغە كەلمەسەن.
ئاتۇرمەن!» دەبان ئالدى ئوقيايىنى،
دېدى: «ئاتماغىل، بىز غەرىب بايىنى.»
بۇ قىزلار ئىدى شەھ ھەرەمگاھلارى،
بىرى زۆھرە ئېردى، بىرى مۇشتەرى.
كى مۇقبىل ئالىپ ئوق، ئاتاي دەپ قوپۇپ،
يەنە قويدى ئاۋازىدىن بۇ تانۇپ.
بۇ قىزلار فىيادە بولۇپ ئەل بىلەن،
كۆرۈشتى كېلىپ خاجە مۇقبىل بىلەن.
دېدى: «بىز مەلىكەم قاشىدىن بۇ ھال،
ئەمىردىن سورارغە كېلىپ ئەسفەھال.
ئولارنىڭكى مۇلازىمەتلەر ئۈچۈن،
كېلىپ ئېردۇك ئۇشبۇ خىزمەتلەر ئۈچۈن.»
بۇ سۆزلەرنى مۇقبىلگە قىلدى بۇلەر،

مۇنى قىلدى مۇقبىل ئەمىرگە خەبەر،
ئەمىر يىغلاپ ـ ئوق چىقتىلار ئالدىغە،
قولىنى تۇتۇپ كىردى چاھدەرىغە.
كى ئاندىن مەلىكەمنى سوردى ئەمىر،
بۇ قىزلار قوپۇپ قىلدى تەئزىمنى بىر.
قوپۇپ زۆھرە ئەيلەپ بۇ يەگلىغ خىرام،
دېدىكىم: «مەلىكەمدىن ئولمىش سەلام.»
ئەمىر ئاھنى تارتىبان نەچچە خىل،
كى ئانداغ ئەلەيك ئالدى بەسىدقى دىل.
كى ئاندىن تۇتۇبانكى بىر نامە ئۇ،
دېدىكىم: «بۇ سىزلەرگە يادنامە بۇ.»
ئەمىر قوللارىغە ئالىپ شول زەمان،
باقىپ قىلدى تەئزىم مەلىكەم سويان.
«مەنى زارۇ مەھبۇبى بىچارەدىن،
غەرىبۇ شىكەستە بۇ ئاۋارەدىن.
ئۇشۇل سەرۋى رەفتارى دىلجۇيىغە،
پەرى ماھى شەھلايى خۇش بۇيىغە.
كى يارۇ جەھانۇ ئۇلۇغ زاتلىغ،
مەقامى ئەبۇل ئالىيى ئاتلىغ.
سەلامىم ئۇشۇل مېھرىبان يارىغە،
كى مەن مۇنتەزىر ئەمدى دىيدارىغە.
ئۇشۇل كۈن ۋىسالىڭدىن ئولدۇم يىراق،
چېكىپ ئاھنى، تارتادۇرمەن فىراق.
كى يادىڭدا يىغلاپ، كېچە ياتمادىم،
تەئام لۇقمەئى، قەترە سۇ تاتمادىم.
ئۈمىدىم مېنىڭ تەڭرىدىن ئۇشبۇ ھەم،
جەمالىڭنى كۆرمەككە قىلسە كەرەم.
ۋەلى سائەتىدە بۇ دىيدارىڭىز،
نەسىب قىلسە ھەق، كۆرسە بۇ زارىڭىز.»
ئەمىر يىغلادى ئۇشبۇ بەيتنى ئوقۇپ،
يەنە تۇتتى ياغلىغ بۇ زۆھرە قوپۇپ.
تونۇپ ئۇشبۇ ياغلىقنى ئالغان زەمان،
كى سۈرتۈپ ئەمىر كۆزىگە ئانچۇنان.
مۇنىڭ تۆرت بۇرجى تۇگۇگلۇك ھەمە،
ئاچىپ باقتىلار ئانى دەپ «بۇ نېمە؟»

بۇ ھەم خەت ئىكەن كاغەزى سەبزە رەڭ،
پېتىپدۇر مۇڭا ئۇشبۇ يەڭلىغ، كۆرەڭ:
«ياتىپ مۇندا ھەسرەت ـ نەدامەتدە مەن،
ساڭا خەت ئىبەردىم خىجالەتدە مەن.
فىراقىڭدا بولدى بۇ جانىم زەبۇن،
چېكىپ ئاھنى بۇ زەلالەتدە مەن.
سېنى كۆرمەگەي ئېردىم، ئاھ كاشكى،
شۇ چاغ كۆز تىكىپ بۇ ۋىلايەتدە مەن.
مېنى تاشلابان سەن يىراقغە كېتىپ،
قالىپ مۇندا قايغۇ نەدامەتدە مەن.
قىلىپ نامەنى مەن ئىبەردىم ساڭا،
كېلۇر دەپ سېنى، ئۇشبۇ ھاجەتدە مەن.
مېنى ياد ئېتىپ كەلمەسەڭ سەن ئەگەر،
تۇتارمەن ياقاڭنى قىيامەتدە مەن.»
انا باقتى بىر بۇرجىنى ئۇشبۇ ھال،
پېتىپدۇر ئاڭا ئۇشبۇ رەڭ ئەسفىھال:
«ماڭا تۇتىيا بولدى دىيدارىڭىز،
قالىپ داغۇ فۇرقەتدە بۇ يارىڭىز.
كى مۇشكىل ئىكەن بۇ جۇدالىق ئىشى،
ئىدىم مەن فەقىر خەستەئى كارىڭىز.
يولۇڭدا قاراردى قاراقىم مېنىڭ،
بولۇبان سەھەرلەر تەلەبكارىڭىز.
خەراب ئولدى ھالىم، چىرايىم سارىغ،
بولۇپ ئاشىقى مەن گىرىفتارىڭىز.
كى سىز ئاندا بىر ياد قىلماي مېنى.
ئۇنۇتمايدۇ سىزنى بۇ بىچارىڭىز.»
پېتىپدۇركى بىر بۇرجىغە ئۇشبۇ خىل،
مۇنىڭكى بوياپ كاغەزىنى قىزىل:
«كى سەندىن بۆلەك ھەمدەمىم يوق مېنىڭ،
كى ئەرز ئەتكەلى مەھرەمىم يوق مېنىڭ.
ۋىسالىڭ ئۈچۈن زارۇ بىدار ئولۇپ،
كى سەن بار ئاندا غەمىم يوق مېنىڭ.
فىراقىڭدا قانلار يۇتۇپ دەم بەدەم،
يەنە شاھدىن خاتەمىم يوق مېنىڭ.
ۋىسالىڭغا مۇھتاجمەن بىر گەدا،
سېنىڭدەك يانا ھاتەمىم يوق مېنىڭ.»
يەنە ھەم پېتىپدۇركى بىر بۇرجىدا،
قىلىپدۇر سۆزىنى بۇ يەڭلىغ ئەدا:
«كىشىگە بۇ ئەرزىمنى ئاڭلاتمادىم،
فىراقىڭدا يىغلاپ كېچە ياتمادىم.
سېنى دەپ بولۇپ ئىنتىزارۇ جەھان
كى قەندۇ شەكەر بولسە ھەم تاتمادىم.
قىلىپ سەرنىگۇن ئىشقىنىڭ ئافەتى،
باشىم راستۇق ئۇستىدە توختاتمادىم.
جۇدالىق ئىشىدىن قارالىغ ئۆزۈم،
كۆلۈپ بۇ ھەرەملەرگە سۆز قاتمادىم.»
بۇ خەتنى ئەمىر نەچچە نەۋبەت ئوقۇپ،
كى يىغلاپ بىروق سىنەسىگە سوقۇپ.
بۇ يۇردىكى مۇقبىلىنى: «يىلدام چاپىڭ،
كى ئەھبابى سۆھبەتنى ئەمدى تاپىڭ.»
قىلىپ راست ئوشۇل دەم بۇ مەينى سۈزۈپ،
كى تۈن ھەسسەسى بولدى مەجلىس تۈزۈپ.
ئەمىر كەيف بولۇپ ئىشقىنىڭ داغىدا،
ئىشىككە قوپۇپ چىقتى بۇ چاغىدا.
دېدى زۇھرەگە مۇشتەرى ۋەقتى شۇ،
ئالىپ نەچچە مىسقال ھەلاھىلنى بۇ.
ئەمىرنىڭكى مەي جاملارىغە سالىپ،
ئەمىر كىردى، تۇتتى قولىغە ئالىپ.
دېدى: «بۇ مەلىكەمنىڭ ئولمىش ئاياق،
مەلىكەم تولا تارتىبان ئىشتىياق.
دەر ئېردىكى ئورنۇمدا سىزلەر بارىپ،
ئاڭا مەي تۇتۇڭلار قىيالە ئالىپ.»
بۇ بەدبەخت ئەمىر ئالدىدا چۆيرۈلۈپ،
كى تۇتتىكى يىغلاپ ئۇ گاھى كۆلۈپ.
كى ئالدى ئەمىر قوللارىغە ھەمان،
كى يىغلاپ، چېكىپ ئاھنى شول زەمان.
دېدى: «مەن بىلەيكى بۇ جامغە ئەگەر،
سالىپ تۇتساڭىز ھەم ھەلالدۇر زەھەر.
مەلىكەمنىڭ ئىشقىدا ھالا ئىچەي،
بۇ ئىشنى بىلۇرمەنكى جاندىن كېچەي.»

دېدىلەر بۇ يەگىلىغ، قويۇپ لەبغەلەب،
سۇمۇردىكى ئانداغ زەھەرنى ئەرەب.
بۇ قىزلاركى بۇ ئىشغە كەلمىش ئىدى،
ھەرامزادە بەختەك ئىبەرمىش ئىدى.
دېمىش ئېردى چىرلاپ بۇ بەدبەختنى:
«بارىبان ئىكەۋلەن تاپىپ ۋەقتنى.
كى ياغلىق بىلەن نامەنى كۆرسەتىپ،
ئانىڭ ئىككى-ئۈچ كۈن قاشىدا ياتىپ.
كى تاپساڭ تۇرۇپ ۋەقتى بىر خالي يەر،
ئەمىرگە بۇ زەھرى ھەلاھىلنى بەر.
كى مەن ھەر مۇرادىڭنى ھاسىل قىلاي،
قۇباد ئەردەشىر بىرلە ۋاسىل قىلاي.
قۇباد ئەردەشىر ئىشقىدا زارسەن،
ئانىڭ ئالدىدا بۇ سىفەت خارسەن.
ئۇلارغە بېرەي خاتۇنى بول ئانىڭ،
كى بولسۇن ئۇلۇغلۇق بۇ دەۋلەت سېنىڭ.»
بۇ سۆزلەر بىلەن ئۇشبۇ بەدبەختلەر،
كېلىپ ئېردى بۇ جاھىلۇ سەختلەر.
كى بولدى ئەمىر شول زەمان سەرنىگۇن،
كى غەششا بولۇپ كۆڭلى، ئولدى زەبۇن.
تۆكۈلدى ھەمىن زۇلفۇ قاشلار ئارىغ،
كى بىھۇش بولۇپ، رەڭگى بولدى سارىغ.
بۇ شۇملار ئۇچەردىكى ئەيلەپ خىرام،
كى فانۇسۇ مەشئەلنى قويماي تەمام.
بۇ سەگلەر قاچىپ چىقتى مۇندىن قوپۇپ،
رەۋان بولدى يولغە، ئاتىنى توقۇپ.
بەناگەھ كىرىپ كەلدى مۇقبىل بۇ دەم،
كۆرۈنمەيدۇ فانۇس ئۆچۈپ ھېچ ئەدەم.
چەراغلارنى بۇ ياندۇرۇپ دەرمەھال،
كىرىپ كۆردى مۇقبىل ئەمىرنى بۇ ھال.
كى بىخۇد ياتادۇر ئەمىر ھالى يوق،
ئۇرۇپ نەئرە بۇ يىغلادىكى بىروق.
ئىشتتى بۇ يەگىلىغ خاجە ئۇمرى خۇرۇش،
كىرىپ، ھەم ئانىڭدىن كېتىپ ئەقلۇ ھۇش.
ئەمىرنى بۇ ھالدا كۆرۈپ ئۇشبۇ ئەر،
دېدىكىم: «بىرىپدۇر بۇلارغە زەھەر.
كېلىپ ئېردى مۇندا نەيەگىلىغ كىشى،
بۇ قايىسى ھەرامزادەنىڭكى ئىشى؟»
دېدى خاجە مۇقبىل: «ياتار ۋەقتىدە،
كى مەن يەردە ئېردىم ئەمىر تەختىدە.
كېلىپ زۇھرە بىرلە ئۇشۇل مۇشتەرى،
ئۇلار قالدىلار، مەن چىقىپ تاشقارى.»
خاجە ئۇمرى دېدىكىم: «تولادۇر رەقىپ،
سۇرەن سالمە، ئاھىستە سۆزلە باقىپ.»
خاجە ئۇمرى بولۇپ ئارقاسىدىن رەۋان،
تۇتۇپ ئىككى بەدبەختنى شول زەمان.
قىلىپ تىيرى باران باشىنى كېسىپ،
جەلاخانەدە قويدى ئانى ئېسىپ.
يىغىلدى ئۇشۇل دەم تەمامى سىپاھ،
يىغى زار قىلدى چېكىپ دەردۇ ئاھ.
خاجە ئۇمرى دېدى: «بۇ يىغىدۇر زەرەر،
كى دۇشمەن يېقىندۇركى، ئالغاي خەبەر.
بۇ ھالدە مۇگا سەبر قىلماق كېرەك،
يەنە يوق ئىلاجى مۇنىڭدىن بۆلەك.
تېبخى لەندۇھۇرنىڭكى ھالى نېدۇر؟»
دېدى: «مەئلۇم ئېرمەس، خەيالى نېدۇر؟»
خاجە ئۇمرى چىقىپ ئالغالى بىر خەبەر،
بار ئېردىكى مەغرىب سارى بىر شەھەر.
كېلەدۇر ئۇشۇل سارىدىن بىر نېمە،
كى فانۇسۇ مەشئەل كۆتەرتىپ ھەمە.
دېمىش قىچقىرىپ: «سىز خاجە ئۇمرى قايان؟
كى يىلدام كېلىڭ ئالدىمىزغە بۇ يان.
كى بولدى تۇشۇمدە بىشارەت ماڭا،
خەلىل قىلدى مۇنداغ ئىشارەت ماڭا:
كى دۇشمەن نەبىرەمگە بەردى زەھەر،
دېدىلەركى، ئالغىل ئانىڭدىن خەبەر.
شەفائەت قىلۇرمەن قىيامەت كۈنى،
نەدامەت قىلۇرسەن خىجالەت كۈنى.»
بۇ سۆز بىرلە قىلمىش بەغايەت فىغان،
كى ئالدىغە كەلدى خاجە ئۇمرى رەۋان.

كېلىپ كۆردى ئانداغ يەگىستدۇركى بىر،
كى ساھىب جەمالۇ ئېرۇر بىنەزىر.
كۆرۇشتى خاجە ئۇمرى بىلەن ئۇشبۇ ھال،
دېدى ئۇشبۇ يەكلىغ سوراپ ئەسفەھال:
«ياتار ئېردىمۇ ئۇيقۇدا مەن كېچە،
كى تۇش كۆردۇمۇ ئۇيقۇدا، ئەي خوجە.
خەلىل ئۇشبۇ يەكلىغ بىشارەت قىلىپ،
بۇ سۆزنى دېدىلەر ئىشارەت قىلىپ:
‹نەبىرەمگە دۇشمەن زەھەر بەردىلەر،›
ماڭا ئۇشبۇ سۆزنى خەبەر بەردىلەر.
دېدىلەر: ‹بارىپ قاشىغە سەن ۋەلى،›
ئالىپ كىر بۇ شەھرىڭگە ئانى ھەلى.
كى سەن كىرمەگۈنچە بىھىشتكە تەمام،›
دېدى: ‹قىلماغۇمدۇركى سەنسىز خىرام.
مۇسۇلمان بولدۇم ۋە لېكىن بۇ دەم،›
دېدى: ‹كەلتۈرەي شول يىگىت قايدا ھەم›»
خاجە ئۇمرى تانىپ ئەۋۋەلى ئانچۇنان،
كېيىن كۆندە بۇ ئانچە ئەيلەپ فىغان.
شەھال شاھنىڭ ئېردى ئوغلىكى بۇ،
قىلۇر ئېردى شەھلىقنى ئەمما شۇبۇ.
ئىدى ئاتى چىنفۇر ئۆزى دەردمەند،
ئەمەك لەندۇھۇرغە مەقامى بەلەند:
ئۇشۇل دەم ئەمىر قاشلارىغە كېلىپ،
بۇ كىردى شەھەرگە ئەمىرنى ئالىپ.
خاجە ئۇمرى بۇ سائەت ئۇرۇپ باشىغە،
كېلىپ ئۇل زەمان لەندۇھۇر قاشىغە.
دېدى: «سىزگە ئانداغ ئەمىرنىڭ سۆزى،
ئىبەردى مېنى، ئاندا قالدى ئۆزى.
ئەمىر ئەمدى مېھرىبىنگارى ئۇچۇن،
كى يىغلاپ ئانىڭكى ۋىسالى ئۇچۇن.
كى ئىلگىر ئىبەرمەكچى بولدى بەلەند،
دېدى: لەندۇھۇر قىلسۇ ئىلكىنى بەند.»
ئىشتىكەچ بۇ سۆزنى قەبۇل قىلدى ھەم،
قولىنى قىلىپ بەند خاجە ئۇمرى بۇ دەم.
خاجە ئۇمرى مۇنى بەند قىلىپ ئانچۇنان،

قولىن بەند قىلىپ، بەركىتىپ بىگۇمان،
كى پىنھان قىلىپ، كۆڭلىنى تىندۇرۇپ،
ئەمىر قاشىغە كىردى بىردەم تۇرۇپ.
كېلىپ ئەرتەسى گۇستەھەم دەرزەمان،
كى باقتى، ئەمىر يوق، دېدى: «بۇ قايان؟»
بولۇپ گۇستەھەم زارۇ ھەيران بەسى،
ئاسىغلىغ تۇرادۇر بۇ قىزلار باشى.
ئۇشۇل دەم ئەمىردىن دەيىن بىر خەبەر،
شەھەر ئالدىغە كەلدى ئەيلەپ گۇزەر.
شەھال شاھ ئالىپ بۇ خەبەرنى بۇرۇن،
يېتىپ گۇستەھەم بىرلە تۇتتى ئورۇن.
شەھەرنى بۇلار يەتتى قورشاپ ئېلىپ،
كى تۇشتى بۇلار خەلقى بىرلەن كېلىپ.
خاجە ئۇمرى بۇ ئىشلار ئۇچۇن غەم قىلىپ،
ئۇشۇل دەم سىفىللارنى مەھكەم قىلىپ.
بولۇپ كۆندە مۆلچەرگە مىلك پەھلەۋان،
كى خەندەككە توشقاردى ئابى رەۋان.
شەھال شاھ ئالىپ تىغىنى قولىغە،
دېدى قىچقىرىپ، بۇ سىفەت ئوغلىغە.
«ئاچىپ ئەمدى دەرۋازەنى چىق بۇيان،
ئۆلۈپدۇر ئەمىر، خەلقى كەتتى قايان.
كىرىپ ھەق پەرەستلەرنى قويماي تەمام،
ئارىغ ئۆلتۈرۈپ بىز ئانى خاسۇئام.
كېلىپ نامە نۇشىرەۋاندىن ماڭا،
بېرۇر ھەم بولۇپدۇر قىزىنى ساڭا.
بۇ سۆزلەرگە چىنفۇر بولۇپ دەرغەزەب،
دېدىكىم ئاتاسىنى: «ئەي بىئەدەب!»
قولىغە ئالىپ يايىنى ئۇشبۇ ھال،
نىيەت قىلدى كۆڭلىدە مۇنداغ خەيال:
«ئاتامنى ئاتاي، تەگمەسە ئۇشبۇ ئوق،
زەھەردىن ساقايماي ئەمىر، بولدى يوق.
تېگىپ ئۆتسە بۇ سىينەسىدىن رەۋان،
ساقايغاي زەھەردىن ئەمىر بىگۇمان.»
دەبان ئاتتى ئوقنى تۇتۇپ شىرى مەرد،
تېگىپ ئوق، ئاتاسى ئۆلۈپ، چىقتى دەرد.

* *

بۇ يەكىلىغ ئىرور راۋىلارنىڭ سۆزى،
ئەمىر قاشىغە كىردى ئاندىن ئۆزى.
بۇ چىنفۇر ئەمىر يۈزلەرىگە قاراپ،
كۆرۈندى زەبۇن، ئانچە هالى خەراب.
ۋەلې بۇ ۋىلايەتدە تۆرت يۈز كىشى،
بار ئىردى ئانىڭ هىكمەت ئەهلى ئىشى.
سىپاهى ئانىڭ هەر تەرەفكە چاپىپ،
ئالىپ كەلدى ئول دەم بۇلارنى تاپىپ.
يىغىلدى ئەمىر قاشىغە خاسۇ ئام،
بۇ تۆرت يۈز كىشى جەمئ بولدى تەمام.
كى تەفتىشۇ تەهقىقلەدى ئانچۇنان،
دىدى: «بۇ يىگىتكە زەهەر بىگۇمان؛
بىرىپدۇر كىشى مەي بىلەن ئۇشبۇ رەڭ.»
دىدى: «يوق ئىلاجى مۇنىڭ هالى تەڭ،»
دىدى شاهى چىنفۇرى: «هەرقايسىڭىز،
ئەگەرچە بىلىپ بىر دەۋا قىلساڭىز.
بىرەي ئانچۇنان سۇرخى زەر بىرلە مال،
ئاتامىنىڭ خەزىنەسى هەم قالدى ئال.
كى ئۆلگۈنچە سۇنماي غەزەبدىن ئىلىك،
قىلۇرمەن يەنە شاهلىقنى شەرىك.
ئەگەر بۇ يىگىت ئۆلسە مۇنداغ ياتىپ،
ۋەلې ئۆلتۈرۈرمەنكى بىر-بىر چاتىپ.
بالا بارقاڭىز بىرلە هەيران ئىتىپ،
ئارىغ ئۆلتۈرۈپ تىيرى باران ئىتىپ.
ۋۇجۇدۇڭنى قويماي جەهاندا تىرىك»
دىدى: «يىغماغايمەن غەزەبدىن ئىلىك.»
دىدىكىم بۇلار يىغلاشىپ: «ئەي ئەزىز،
قىلالماسمىز ئانىڭ ئىلاجىنى بىز.»
دىدى شاهى چىنفۇر: «ئانى كىم بىلۇر؟،
يەنە مۇندا كىمنىڭ قولىدىن كىلۇر؟»
بىرى دىدى: «ئەي پادىشاهى زەمان،
كى باردۇر بۇ مەغرىب زەمىنى سوپان،
كى ئانداغ ئۇلۇغ بىر قىرى ياشلىغ،
خاجە ئەقلىمۇن دەپ هەكىم باشلىغ.
كى باردۇر بۇ هىكمەتدە دانا كىشى،
تىرىك بولسە بۇ، ئول، بۇ ئانىڭ ئىشى.»
دىدى شاهى چىنفۇرى: «يول نې ئىرۇر؟
كى بارغان كىشى نەچچە كۈندە كىلۇر؟
دىدى: «تىز بارسە ئۈچ ئايدا يىتەر،
بارىپ كەلگۈچە ئالتە-يەتتە ئاي ئۆتەر.»
دىدى: «بۇ يىگىتنى بارىپ-يانغۇچە،
كى ساقلارمۇ سىزلەر بۇ ئالتە ئايغىچە؟»
دىدىلەركى: «ئۈچ كۈندىن ئارتۇق مۇنى،
كى بىز ساقلايالماسمىز هەرگىز ئانى.»
ئۇرۇپ شاه تاجىنى يەرگە هەمان،
ئالىپ ئىلكىگە تىغنى شول زەمان.
غەزەبدىن ئۇرۇپ نەچچە باشدىن تاياق،
دىدى: «ئەي هەرامزادە، خاتۇن تەلاق.
خەيال قىلماغىل بۇ يىگىتنى كۆرۈپ،
بۇ ئۆلسە، سىنى مەن ئارىغ ئۆلتۈرۈپ.
كى مۇلكۇ دىيارىڭغە مەن ئوت قويۇپ،
سامان تىقتۇرۇرمەن تىرەڭنى سويۇپ.»
ئۇلار يىغلاشىپ دىدي: «ئەي شەهرىيار،
كى ساقلايلى ئون بەش كۈن بولسۇن قەرار.»
دىدىلەر: «ئاگا كىم بارىپ كەلسە پات،
مىنىپ تىۋە يا فىل بىلەن ياكى ئات.»
دىدىلەر: «ياراماس بۇ يولغە ئۇلاغ،
ئاگا بولسە ئەييار بەرسۇن ياراغ.»
كى داراب كۇلبەرگى دەپ بىر كىشى،
بار ئىردىكى ئەييارلىقدا ئىشى.
كى هازىر ئىدى مۇندا تەييارى بۇ،
ئىدى لەندۇهۇرنىڭكى ئەييارى بۇ.
ئاگا كۆپ خەزىنە قىلىپ ۋەئدەلەر،
ئىبەرمەك ئۈچۈن ئانچۇنان بەردىلەر.
بۇ ئەييارى بارماقچى بولدى رەۋان،
دىدى: «بىزگە هەمراه كىرەك، ئول قايان؟
كى بەرگىل ئۆزۈمدىن دىلاۋەر ماڭا،
كى ئەييار بولسۇن بەرابەر ماڭا.

بارۇرنىكى قىلدى خاجە ئۇمرى قەبۇل،
دېدىكىم: «كىچىكسىز، يىراق ئۇشبۇ يول.
مېنىڭ بىرلە ھەمراھ بولۇپ سىز بارىپ،
بولالماي نې يەردە قالۇرسىز ھارىپ.»
خاجە ئۇمرى دېدى: «ئەي ئەزىز مەن باراي،
كى ھارسام نە يەردە، شۇ يەردە قالاي»
ئىكەۋلەن بۇ يولغە بولۇپ كامران،
يۈرۈپ كەتتىلەر باد يەڭلىغ بۇران.
تاڭ ئاتتى، قۇياش چىقتى، بادى سەبا،
كى ئاتەش كەبى بولدى ئىسسىغ ھەۋا.
يېتىپ ئېردى بىر يەرگە يولدىن يىراق،
كۆرۈندى دەرەخت ئالدىدا بىر بۇلاق.
ئۇشۇل دەم بۇ يولنىڭ چىقىپ تاشىغە،
كېلىپ سايەداپ بۇ بۇلاق باشىغە.
كى داراب گۇلبەرگى ئەيلەپ خىرام،
دېدى: «بىر تەئام يەپ ئالالىڭ ئارام.»
كېلىپ، سۇ ئىچىپ مۇندا ئولتۇردىلەر،
يېمەككە مەھازەرنى كەلتۈردىلەر.
خاجە ئۇمرى ئالىپ قولغا چايجۇشنى،
قاتىپ سۇغە بۇ دارۇ بىھۇشنى.
بېرىپ ئېردى، بىھۇش بولۇپ شول زەمان،
يىقىلدى چەھار موك قىلىپ ئانچۇنان.
ئۆزىنىڭ گىلەم پەردەسىگە سالىپ،
دەرەخت باشىغە قويدى ئانى ئالىپ.
بۇ يولنىڭ نىشانەسىنى ئىلگەرى،
خاجە ئۇمرى سوراپ ئالمىش ئېردى نېرى.
دەرەختدىن تۈشۈپ بىر تەھارەت قىلىپ،
كى شۇكرانە ھەققە ئىبادەت قىلىپ.
باشىنى قويۇپ سەجدەگە بەر قەرار،
كى يىغلاپ دېدى: «پاك پەرۋەردىگار.
ئايا ھەييۇ ئەي قادىرۇ دىلنەۋاز،
رەھىمۇ كەرىمۇ ئايا كارساز.
ئۆزۈڭ رەھم قىل، يەئنى جەببارسەن،
كى يالغۇز، غەرىب خەستەغە يارسەن.
كى بىچارە، بىكەس، فەقىر بەندەڭى،
مېنى قىلمە رەسۋايى شەرمەندەڭى.»
ئوقۇپ يىغلابان بۇ مۇناجاتنى،
كى ھەقدىن تىلەپ ئۇشبۇ ھاجاتنى.
پېشىنى بىلىگە قىسىپ ئانچە ھەم،
قوپۇپ قويدى رەۋەندەلىككە قەدەم.
ئەمىر ئۇشبۇ يەڭلىغ مۇنىڭ قىسسەسى،
يۈرۈپ تىزۇ تۈن بۇ كېچە ئەرتەسى.
كېلىپ كۆردى دەريا لەبىگە يېتىپ،
سۇ ئىچرە كېمەچى بارادۇر كېتىپ.
خاجە ئۇمرى دېدى قىچقىرىپ ئانچۇنان،
دېدىكىم: «كېمەڭنى ئالىپ چىق بۇ يان!»
كى ياندۇرمىدىلار بۇ خەلقى كۆرۈپ،
كېمە كەتتى دەريادا يىلدام يۈرۈپ.
كى ئاتتى مۇئەللەق ئەدەددىن فۇزۇن،
بۇ يەر ئېردى توقسان قەدەمدىن ئۇزۇن.
تۈشۈپ كېمەنىڭ ئوتراسىدا تۇرۇپ،
يەنە كەتتى مۇندىن مۇئەللەق ئۇرۇپ.
كۆرۈپ خەلقى بۇ سۇرەتىنى ھەمە،
دېدىلەركى قورقۇپ: «بۇ قايداغ نېمە؟»
بارىپ ئول جەزىرە سويان ئۇشبۇ ھال،
تاپىپ ئەقلەمۇن ھاكىمدىن خەيال.
كېلىپ ئىشكىنى قاقتى قولنى تىقىپ،
ئىشكىنى ئاچىپ قويدى بىر قول چىقىپ.
خاجە ئۇمرى تۇرۇپ ئانچە ئىززەت بىلەن،
ۋەلې كىردى ئاندىن ئىجازەت بىلەن.
كىرىپ كۆردى بىر پىرى پەرتۇت كىشى،
ساقال ئاق، ئۆزى كۆھنە، يوقتۇر تىشى.
بولۇپدۇركى كافۇر باشى ئانىڭ،
كۆزىنى ياپىپدۇركى قاشى ئانىڭ.
كىتابى ياندا ئاچىغلىغ ھەمە،
كى ئەسبابى ھىكمەت ساچىغلىغ ھەمە.
تۇرادۇركى ئالدىدا بارى تەمام،
خاجە ئۇمرى بۇ سائەتدە قىلدى سەلام.
باشىنى كۆتەردى بۇ يەردىن ئاران،
دېدى: «سەن نە ئادەم، مەكانىڭ قايان؟

نە يەردىن كېلۇرسەن، نېمدۇر ھاجەتىڭ،
ۋە قايسى شەھەردىن، نەيەگلىغ زەتىڭ؟»
خاجە ئۆمرى دېدى: مەلمەلۇ بىر غەرىب،
كى ئالدىڭغە كەلدىم يىراقدىن ھېرىپ.
كى شەھرى سەرەندىپدىن ئولمىش ئۆزۈم،
پىتەگلىك بۇ خەتدە مېنىڭكى سۆزۈم.
خاجە ئۆمرى تۇتۇپ ئۇشبۇ خەتنى كېلىپ،
دېدى خەتنى يىلدام قولىغە ئېلىپ:
«كى شەھرى سەرەندىپ ساڭا بولدى جاي،
كى بولدى چىقىپ يۆرگەلى نەچچە ئاي؟
دېدىكىم خاجە ئۆمرى: «بۇ ھالابۇ كۈن،
كى بولدى ماڭا چەققالى ئىككى كۈن.»
كى ئەۋۋەل قەبۇل قىلمادى بۇ ھەكىم،
تۇيۇپ ئۇشبۇ يەگلىغ يەنە دېدىكىم:
«خۇدانىڭ تولا قۇدرەتى بار ئېرۇر،
كى ئېرمەس كەلسە ئەمما كېلۇر.
ئاچىپ ئېردى خەتنى پىتىپدۇر بۇ ھال،
كى مەن شاھى چىنفۇر ئېبنى شەھال.
كى شەھرى سەرەندىپكە شاھىدۇ مەن،
جەھان ئەھلىنىڭ تەختۇ تاجىدۇ مەن.
ۋەلې سىزگە مەندىن بۇنۇرى ھەكىم،
كېلىپ مەككەدىن بىر يىگىت مۇندەكىم.
ئىدىلەركى بۇزرۇك ۋەلې زادە ھەم،
سەرەندىپكە قويمىش ئىكەنلەر قەدەم.
كى زەھرى ھەلاھىل بېرىپدۇر رەقىب،
قىلالماي ئىلاجىنى تۇردۇق بىقىپ.
كى سىزلەر قىلۇرمىش رەۋا بارھا،
بۇ يەگلىغ زەھەرلىك كىشىگە دەۋا.
ئىنايەت قىلىپ كەلسەڭىز سىز ئەگەر،
مۇنىڭ ھالىدىن ئالساڭىز بىر خەبەر.
كېلىپ بىر خەبەر ئالساڭىز ھالىدىن،
بېرەي ئانچە دۇنيادەقى مالىدىن.
خەزىنە، دەفىنە ئالىڭ بىشەدەد،
قىلۇرلار يەنە ھەق تەئالا مەدەد.
كى ئەجرىگە روزى قىيامەت كۈنى،
شەفائەت قىلۇر ھەم نەدامەت كۈنى.»
بۇ خەتنى ئوقۇپ تاشلاپ ئاتتى ئۇ يان،
كېلىپ ئاچچىغى سۆزلەدى ئانچۇنان.
دېدىكىم: «كۆرۈك مەندەدۇر ئۇشبۇ ھال،
كى ۋەئدە قىلىپدۇر ماڭا پۇلۇ مال.
قارىغاندا پۇلنى قىلۇرمەن نېمە،
بۇكۈن ياكى ئەرتە قالادۇر ھەمە.
كى لۇقمان كىرىپدۇركى مىڭ ياشىغە،
كى بىر سايە قىلماپ ئىكەن باشىغە.
كى دۇنيانى يىغماي، پۇلى يوق ئىكەن،
گەھى ئاچۇ گاھى كۈنى توق ئىكەن.»
كى ۋەقتىكى، لۇقمانغە يەتمىش ئەجەل،
باشى سايەدە تۇرمىش، ئافتابدا بەل.
كېلىپ ئەزرائىل باشىدا ئولتۇرۇپ،
دېدىكىم ئانىڭ قاشىدا ئولتۇرۇپ:
«سېنىڭ بولسە ئۆمرۈڭ بۇ يەگلىغ ئۇزۇن،
كى يۆرسەڭ جەھاندا ئەدەددىن فۇزۇن.
كى بىر زەررە باشىڭغە قىلماي فەنا،
ۋەلې ئافتابدا ياتارسەن يانا.»
ئاڭا دېدى لۇقمان: «بۇنىڭ ئەسلىدە،
كىشىنىڭكى سىز بولساڭىز قەسدىدە.
بولۇر سايەنىڭكى ئاڭا نە ئىشى؟
مۇنى بىلمەسە ئاقىل ئېرمەس كىشى.»
ئاڭا دېدىلەر ئۇشبۇ سۆزلەرنى ھەم.
دېدىكىم: «ماڭا پۇل كېرەكمەس بۇ دەم»
خاجە ئۆمرى دېدى: «بارساڭىزما بارىپ،
كى بارماساڭىزما بارۇرمەن ئالىپ.»
بۇ سۆزلەرگە تىترەپ قولى بىرلە پۇت،
دېدى: «ئەي مۇبارەك، ئول ئادەمنى تۇت.
ئالىپ چىق، مۇنى دەرياغە تاشلاپ ئات،
ھەيال بولمە، كەلگىل يەنە مۇندا پات.»
تۇتۇپ قول، ئالىپ چىقتى دەريا سويان،
خاجە ئۆمرى بېرىپ دارۇسىنى ھەمان،
كى بىھۇش قىلىپ، قوللارىنى تاڭىپ،
ئالىپ كەلدى دەرياغە يىلدام ماڭىپ.

بۇ دەرياغە تاشلاپ مۇنى بىرگىنە،
قىلىپ سۇرەتىنى بۇ قۇلدەكىنە.
«بىرىپ ئېردىمۇ مەن ساڭا، ئانى تاپ،
ۋەلې يەيدۇمەن زەررە نانىخا ياساپ.»
خاجە ئۇمرى كىرىپ شىشەسىنى تاپىپ،
ئالىپ چىقتىلار دارۇ بىھۇش قاتىپ.
كۆرۈپ شىشەنى: «مۇنداا بەرگىل» دېدى،
ئاچىپ ئاغزىنى ئىككى مىسقال يېدى.
يىقىلدى ھوشىدىن كېتىپ دەر مەھال،
خاجە ئۇمري ئالىپ لازىمۇ ھەرنە مال.
بار ئېردىكى نەرسە بۇ ئۆيدە ئارىغ،
ۋەگاھى قارا بولسە گاھى سارىغ.
ھەكىم بىرلە كولبارلارىغە تىقىپ،
كى ئاندىن رەۋان بولدى يولغە چىقىپ.
خاجە ئۇمرى قىلىپ ئانچە شۇكرى سەنا،
كېچە بىرلە دەريادىن ئۆتتى يانا.
يۈرۈپ بۇ كېچە بولدى ۋەقتى نەماز،
دەرەخت قاشىغە يەتكەلى قالدى ئاز.
خاجە كولبارىنى بۇ يەردە قويۇپ،
سۇ ئىچتى بۇلاقدىن قولىنى يۇيۇپ.
كى ئاندىن دەرەخت قاشىغە كەلدىلەر،
كى داراب گۇلبەرگىنى ئالدىلەر.
مۇني كەلتۇرۇپ ھۇشىغە شول زەمان،
كى داراب گۇلبەرگى قوپتى ھەمان.
دېدى: «ئەي خاجە ئۇمرى بۇ كۆزنى كۆرۈك،
ياتىپ كەچ بولۇپدۇر، بارالىك يۈرۈك.»
خاجە ئۇمرى دېدى: «مەنغۇ بارمايدۇمەن،
بارىڭ سىز، ھارىپمەن، بولالمايدۇ مەن،
كى تەبرەنگۈچە يوق مەجالىم ھارىپ،
كى ئەنىئامىلارنى سىز ئالىڭ بارىپ»
كي داراب گۇلبەرگ دېدىلەر بۇ رەڭ،
«دەپ ئېردىمكى، ھەمراھ بولالماسسە تەڭ.
كي ھەمراھ بولۇپ بۇ مەجالىڭ بىلە،
كېلۇرسەن يەنە ئۇشبۇ ھالىڭ بىلە.»
بۇ سۆزلەرنى دەپ يولغە بولدى رەۋان،

قوپۇپ يۈردى ئول دەم خاجە ئۇمرى بۇيان.
يۈدۈپ كولبارىنى پىشىنى تۇتۇپ،
كى يەتتى شەھەرگە بۇ يەردىن يۈرۈپ.
سىفىل باشىغە تاشلادىلار كەمەند،
بارىپ بۇ كەمەندنىڭ ئۇچى بولدى بەند.
ئالىپ كولبارىغە چىقاي دەپ بۇ ئەر،
مۇنىڭدىن بولۇپ گۇستەھەم باخەبەر.
دېدى: «ئەي خاجە ئۇمرى، دېگىل راستىنى،
نە كەلتۇردىڭۇ مەن ئاتايمۇ سېنى؟»
خاجە ئۇمرى كۆرۈپ، ئاھ تارتىپ بىروق،
شەھەرگە ئۆزىن ئالغۇچە ئاتتى ئوق.
كېلىپ تەگدى ئوق كولبارىغە رەۋان،
خاجە ئەقلەمۇن بولدى ئوقغە نىشان.
خاجە ئۇمرى دېدى: «ئۆلدى بولغاي شۇبۇ،
ۋەلې پىئەجەل، بىگۇناھ ئەمدى بۇ.»
يۈدىلار خاجە ئۇمرى مۇنىڭدىن ئىلىك،
كى دەرھال ئاچىپ باقتى باردۇر تىرىك.
تۇرۇپ دالۇسى ئۇزرە بارۇ يوقى،
تېگىپدۇر ئاڭا گۇستەھەمنىڭ ئوقى.
خاجە ئۇمرى قىلىپ شۇكرى بىھەد سەنا،
سالىپ قويدىلار كولبارىغە يانا.
ئەمىر قاشىغە كىردىلەر ئۇشبۇ ھال،
بۇلار قىلدى بارماي يانىپدۇر خەيال.
دېدىلەر: «خاجە بارمايىن تىزۇ تۇن،
نە ئېشىغە يانىپ كەلدىڭىز ئۇشبۇ كۈن؟»
خاجە ئۇمرى دېدى: «مەن بۇ يەگىلىغ بارىپ،
كى بىھۇش قىلىپ كەلدىم ئانى ئالىپ.
تونۇدى بۇ ھاكىمنى بىلگەن كۆرۈپ،
مۇنى قويدى ھەم ھۇشىغە كەلتۇرۇپ.
كۆزىنى ئاچىپ ھاكىمى دەر زەمان،
دېدى: «ئەي مۇبارەك، ئول ئادەم قايان؟
كى دەرياغە سەن تاشلادىڭمۇ ئانى،
ئاقىپ كەتتىمۇ سۇدا لەيلەپ تېنى؟»
خاجە ئۇمرى دېدى: «ئارى، مەن ئۆلتۈرۈپ،
كى دەرياغە بىر تاشلادىم كەلتۇرۇپ.»

قاراپ ئەقلەمۇن ھاكىمى بۇ مەھەل،
تۇرادۇر ئەجەب جەمئىيەت بىرلە ئەل.
يەنە ئالدىدا ئۇشبۇ ئەييار ھەم،
كى ھازىر تۇرادۇر قويۇپ دەر قەدەم.
دېدى ئەقلەمۇن: «ئەي ئوغۇل، سىزنى،ھاي،
قويۇپ ئېردىمۇ قۇل سۇغە تاشلاماي؟»
خاجە ئۇمرى دېدى: «مەن تالاغە چىقىپ،
ئانى تاشلادىم، كەتتىلەر قۇل ئېقىپ.»
قاراپ ئەقلەمۇن ھەر تەرەف كۆز سالىپ،
ئۆزىنى بۇ مەنزىل ئىچىدە كۆرۈپ.
ۋەلې ئۆيدەكى ھەرنە نەرسە بارى،
تۇرادۇر ھەمە لازىم ئالتىنغ ئۆزى.
خاجە ئۇمرى دېدى: «كۆردىڭىز، ئەي ۋەلى،
ئالىپ كەلدىمۇ مەن بۇ يەڭلىغ ھەلى.»
قويۇپ تەھسىنۇ ئافەرىن بۇ ھەكىم،
خاجە ئۇمرىنى فەرزەند ئوقۇپ بۇ ھەكىم.
كى ئاندىن ئەمىر قاشلارىغە رەۋان،
ئالىپ كىردىلەر شاھلار باشلابان.
كىرىپ كۆردى بىر ماھ يەڭلىغ ئوغۇل،
كى ساھىب جەمالۇ ۋەلې ئانچە ئول.
كۆرۈپ ھاكىمى بولدى ھەم سەرنىگۇن،
ۋەلېكىن ئىدىلەركى ھالى زەبۇن.
دېدى:«دۇشمەنى سەختى جاھىل مۇڭا،
بېرىپدۇركى زەھرى ھەلاھىل مۇڭا.
ئەجەبدۇركى بەش كۈندە ئۆلمەي تىرىك.»
بۇ ھاكىم يۈدى ھەم ئەمىردىن ئىلىك،
دېدى: «بولسە شەھمۇھرى، قىلسام ھەۋەس،
تاپىلماقلىقى مۇندا مۇمكىن ئەمەس.
بۇ دۇنيادا ئۈچدۇر ئانىڭكى بارى،
بۇ كەلمەس ۋۇقۇئغە، كۆكۈلدىن نارى.
بىرىدۇركى جەمشىد ئىلىسماتىندا،
بىرى كوھى قافدا فەرى زاتىدا.
بار ئېردىكى نۇشىرەۋانىدا بىرى،
مۇنى تاپساڭىز ئىككى كۈن ئىلگىرى.»
ۋەلې ئالتە كۈندىن بۇ ئۆتمەس، كېتەر،
كى ئەمدى ئاڭا نەچچە كۈندە يېتەر؟»
خاجە ئۇمرى بارۇرغە رەۋان ئولدى ھەم،
چىقىپ قويمىش ئېردى بۇ يولغە قەدەم.
دېدى خاجە مۇقبىل: «بارۇرسىز قايان؟
كى بارماڭ، خاجە ئۇمرى، يانىڭ بۇ يان.
مۇنى ياندۇرۇپ ئۈچ قېتىم ئۇشبۇ رەڭ،
خاجە ئۇمرى غەزەبدىن بولۇپ ھالى تەڭ.
تۇتۇپ باستۇرۇپ، قىرق تاياق سوقتى بۇ،
تاياقنى يېدى، ئورنىدىن قوپتى بۇ.
دېدى: «ئەي خاجەئۇمرى، ئۇ تاشبار ئىدى،
ئانى قىلماقىم سىزگە دۇشۋار ئىدى.
مېنى سوقماغۇنچە كىشى قىرق تاياق،
ئانى تۇتمىش ئېردىم ئۆزۈمدىن يىراق.
كى ۋەقتى بۇ يولغە چىقاردا ئەمىر،
كېلىپ خاجە جۇمھۇر بولدى خىزىر.
خاجە تۇتتى بىر ياغلىقى سەبزە رەڭ،
ئەمىر ئالدىيۇ كەتتى ھۇشىدىن بۇ رەڭ.
ئوشۇل دەم ئەمىر يۈزىنى چاك ئېتىپ،
كى شەھمۇھرىنى قويدى نەمناك ئېتىپ.
دېدى: «ئاندا لازىم بولۇر بۇ نېمە،
بۇ ئەسرارنى سەن كىشىگە دېمە.
ۋەلې قىرق تاياق سوقماغۇنچە سېنى،
كىشىگە ئايتما، دەپ ئېرى مۇنى.
كىرىك ئىچكەرى ئەمدى قىسقاردى يول،»
دېدى بۇ، ئەمىر قاشىغە كىردى ئول.
كىرىپ ئەقلەمۇن ھاكىمىغە بۇ ئەر،
بۇ ئەسرار سىررىنى قىلدى خەبەر.
قوپۇپ ئەقلەمۇن ھاكىمى ئورنىدىن،
كى شەھمۇھرىنى تاپتىلار يانىدىن.
بۇلار كۆردى بىر تاش ئىكەن رەڭگى ئاق،
قىلىپدۇر ئىكەن تاش كۆرۈپ دېسە ئاق.
كۆرۈپ ئەقلەمۇن ھاكىمى بۇ زەمان،
باقىپ قىلدى تەئزىم مەدايىن سويان.
دۇئالار قىلىپ خاجە جۇمھۇرغە،
پەسەند قىلدى بۇ ئەقلى پۇر زورغە.

دېدی: «ئەمدی هەممام بولدی کېرەك،
يەنە لازىم ئولغاي سۈتی كۆك ئىنىەك.»
ئوشۇل دەم چىقىپ هەر تەرەف چاپتىلار،
كی لازىم دېگەننی ئارىغ تاپتىلار.
كۇلاهنی بۇ سوتكە تەك پاتغۇزۇپ،
ئەمىرنی بۇ سۈتدە ۋەلی ياتغۇزۇپ.
ۋەلی يالبارا ئەبرىشىمنی ئېشىپ،
كی ئۆتكەزدی ئاندىن بۇ تاشنی تېشىپ.
سالىپ ئاغزىغە بۇ ئەمىرنىڭ هەمان،
كېلىپ ئۆتتی تاش هەلقۇمىدىن رەۋان،
زەمانی بۇ ئىشغە بولۇپ مۇبتەلا،
چىقاردىكی ئاق تاش بولۇپدۇر قارا.
يەنە سۈتكە سالدی بۇ تاشنی ئالىپ،
قارا بولدی تاش ئالتە - يەتتە سالىپ.
كی ئاندىن سالىپ ئېردىلەر چىقتی ئاق،
دېدی ئەقلەمۇن: «بۇ يىگىت ئەمدی ساق.»
چىقاردىكی هەممامىدىن شول زەمان،
ئىچۈردی گۇلابی سۈيىنی رەۋان.
ئەمىر كۆزلەرىنی ئاچىپ بۇ مەهەل،
يەنە يەتتە كۈندە تۈزۈلدی كەسەل.
تونۇدی كىشی كەلسە هەم قاشىغە،
كی ياخشی بولۇپ كىردىلەر ئاشىغە.
خاجە ئۇمری چىقىپ بىر كۈنی تۈزگە هەم،
كۆرۈپ قاشىغە كەلدی بۇ گۇستەهەم،
دېدی: «خاجە ئۇمری، قىلىپ مۇندا جاي،
ياتۇرسەن ئۆلۈكنی تۇتۇپ نەچچە ئاي؟»
دېدىكىم خاجە ئۇمری: «تۈزۈلدی ئەمىر،
ئىشىككە چىقار ئۆزلەری كۈندە بىر.»
دېدی گۇستەهەم: «قىلمە مۇنداغ هەۋەس،
ئۆلۈك مەن تىرىلگەننی كۆزگەن ئەمەس.
تىرىك بولسە بىر سىررىمىز بار ئىدی،
ئىككەۋلەن ئارامىزدا ئىزهار ئىدی.
دېسۈن سىزگە ئانی تىرىك بولسە ئول،
كی ئاندىن قىلۇرمەن سۆزۈڭنی قەبۇل.»
كی چىقتی خاجە ئۇمری ئەمىردىن سوراپ،
بۇ يەڭلىغ دېدی: «گۇستەهەمگە قاراپ،
«فەلان ۋەقت ئۆتكۈنچە يولدا ئەمىر،
چىقىپسەن كۆرۈشمەك ئۈچۈن يولدا بىر.»
بولۇپ قالدی شەرمەندە بۇ سۆز بىلەن،
بار ئېردی نېچۈن چوك - كىچىك ئۆز بىلەن.
بۇ شەرمەندەلىكدىن بولۇپ هالی تەڭ،
شەهەرگە يۈگۈردىكی قىلماقغە جەڭ.
خاجە ئۇمری ئەمىر قاشىغە كىردی هەم،
«كىرىپ جەڭ قىلادۇر» دېدی «گۇستەهەم.»
ئەمىر دېدىلەر: «ئەي خاجە ئۇمری چاپىڭ،
قايان لەندۇهۇر، ئانی يىلدام تاپىڭ.»
خاجە ئۇمری قىلىپ لەندۇهۇرغە خەبەر،
ئالىپ گۇرزەنی غاقىراپ ئۇشبۇ ئەر.
يالاڭباش، بېلی بوش شەهەردىن چىقىپ،
بۇ لەشكەرنی قوغلاپ بۇلۇڭغە تىقىپ.
قاچىپ بەئزەسی هەر تەرەفكە رەۋان،
ئۆلۈمدىن قۇتۇلدی بۇ لەشكەر ئاران.
بولۇپ لەشكەرىدىن جۇدا ئۇشبۇ دەم،
مەداينغە قاچتی، چىقىپ گۇستەهەم.
يانىپ لەندۇهۇر فەتهی نۇسرەت تاپىپ،
ئەمىر قاشىغە كىردی مۇندىن چاپىپ.
ئەمىرنی كۆرۈپ، شاد ئولۇپ ئانچۇنان،
ئاياغىنی سۈرتۈپ كۆزىگە هەمان.
ۋەلی ئولتۇرۇپ يىغلاشىپكىم بىروق،
ئەمىرنی قىلىپ لەندۇهۇر بارمۇ - يوق.
ئوشۇل دەم ئەمىر رەڭ بەرەڭ، قاتماقات،
كی بەردی سەرۇپاي بىلەن ياخشی ئات.

گۇستەهەم هەرامزادە ئەمىرنىڭ لەشكەرلەری بىلەن جەڭ قىلىپ، گۇستەهەمنىڭ لەشكەرلەری بەرهەم يەپ، گۇستەهەم مەداينغە قاچقانلارى، مەداينغە يالغان نامە پىتىپ، نۇشىرەۋانغە ئىبەرگەنلەری

قىلۇر راۋی سۆزنی بۇ يەڭلىغ خەبەر، قاچىپ گۇستەهەم كېچە، بولدی سەهەر.

يولۇقتى كېلىپ ئالدىغە كارۋان،
بۇ سەگ كەستى باشىنى بەرمەي ئەمان.
بۇ ئۈچ كارۋاننىڭ باشىنى كېسىپ،
مۇنى ئالدى ئۇل دەم خاداغە ئېسىپ.
كى بىر نامە يازدى بۇ يەگىلىغ پۈتۈپ،
دېدىكىم: «خاجە ئۆمرى، ئەمىرنى تۇتۇپ.
كى ئۆلتۇردۇم ئانىڭ باشىنى كېسىپ،
بارۇرمەن خاداغە باشىنى ئېسىپ.
يەنە قويمادىم لەندۇھۇرنى تىرىك،»
بۇ يەگىلىغ قىلىپ نامەنى ئىككى ئىلىك.
مۇنى ئاشكارا ئىبەردى رەۋان،
يەنە قىلدى بىر نامەنى شول زەمان.
پىتىپدۇر: «خاجە ئۆمرى، ئەمىر هەم تىرىك،
ئالىپ لەندۇھۇرنى كېلەدۇر ئىتىك.
بارىپ تۇتغۇچە ئاندا هالا ئورۇن،
مەلىكەمنى بىر يەرگە بەرسە بۇرۇن.»
ئوغۇرلۇق بېرىپ تىيرى ئەندازەگە،
ئىبەردى بۇ بەختەك هەرامزادەگە.
مەدايىنغە هەم يەتتى بۇ نامەسى،
خاداغە ئاسىغلىق بۇ ئۈچ كاللەسى.
بىرىنى دېمىش «لەندۇھۇرنىڭ باشى»
«بىرىسى ئەمىر هەمزەنىڭ كاللاسى.»
بىرىنى قىلىپ خاجە ئۆمرىگە باش،
ئىبەرمىش ئىدى گۈستەهەم ئەرزى داش.
ئوقۇپ نامەسىنى بۇ نۇشىرەۋان،
كۆرۈپ تاشلادىلار، بولۇپ شادىمان.
يىغىپ بۇ شەهەرگە قېرى ياشىنى،
چەهارسۇغە ئاستۇردى ئۈچ باشىنى.
چالىپ شادىيانە ۋەلې ئىككى كۈن،
بۇ ئاۋازدىن چىقتى يەردىن تۈتۈن.
كى بەختەككە ئاندىن بۇ هەگىامەسى،
ئوغۇرلۇق ئاڭا كەلدى بۇ نامەسى.
دېمىش: «سەنكى بەختەك، خەبەردار بول،
كېلەدۇر ئەمىر لەندۇھۇر بىرلە غول.
خاجە ئۆمرى، ئەمىر، لەندۇھۇر هەم تىرىك،
ئاڭا جەمئى بولدى تۆمەنمىڭ چەرىك.»
بۇ ئىشلارغە سەن، بولماغىل بىخەبەر،
كى دەرهال مەلىكەمنى بىر ئەرگە بەر.»
كى بەختەك ئوقۇپ نامەنى شول زەمان،
كى بولدى كۆزىگە قاراڭغۇ جەهان.
بۇ سەگنىڭ يەنە ئۆزگە بولدى ئىشى،
كى بىستى هسارغە بۇرۇپ بىر كىشى.
پىتىپ نامە نۇشىرەۋان ئاتىدا،
ئىبەردى ۋەلى ئۇشبۇ هەيهاتىدا؛
ۋە: «ئەي مىرزەبان شاهنىڭ ئوغلىسىز،
كى ئەۋلادى شاهى كېلىمىڭ مۇندا تىز.
قىزىمنى بېرۇرمەنكى، بولماڭ هەيال.
ۋەلې سىزگە بەرمەكنى قىلدىم خەيال،
قۇلاق هەم تۇتادۇركى مېهرىنىگار،
قىلادۇركى بۇ سۆزنى هەم ئىختىيار.»
بۇ سۆزگە بەغايەت بولۇپ شادىمان،
كى ئەۋلادى شاه بولدى يولغە رەۋان.
مەدايىنغە كەلدى بۇ دەستەك بىلەن،
تاپىشتى كېلىپ مۇندا بەختەك بىلەن.
تولۇپ بۇ هەرامزادەنىڭ باشىغە،
كىرىپ دېدى نۇشىرەۋان قاشىغە:
«مەلىكەمنى تا ئەرگە بەرمەي يىراق،
كى تىنماس، ساقايماس بۇ باشۇ قۇلاق.
بۇ ئەۋلادى شاه خۇب مۇناسىب ئېرۇر،
قىزى بولسە شەهلەر ئاڭا خۇب بېرۇر.
كېلىپدۇركى دەر ۋەقتى خۇب چاغىدا،
قويۇپ مۇندا كەلدىم چەهار باغىدا.
ئاڭا بىر كىشىنى ئىبەرمەك كېرەك،
كى دەرهال مەلىكەمنى بەرمەك كېرەك.
قۇتۇلغايمىز ئۇل ماجەرادىن هەمان،
كى تۇرغۇنچە غەلبە بولادۇر يامان.»
بۇ سۆز بولدى مەقبۇل ۋەلې شاهغە،
كى بەردى قىزىنى بۇ گۇمراهغە.
ۋە ئەمما خەبەر ئالدى مېهرىنىگار،
مەدايىندا بولدى بۇ سۆز ئاشكار.

«ئۆلۈپدۇر ئەمىر ھىندىدە يەپ زەھەر»
بۇ يەڭلىغ مەلىكەمگە بولدى خەبەر.
دېدى ھەر كىشى «ئۇشبۇدۇر راستى ھەم،
ئانىڭ باشىنى چارسۇغە ئاستى ھەم.»
بۇ سۆزدىن مەلىكەم بولۇپ دەردناك،
قىلىپ ئول زەمان باش يالاڭ، سىينە چاك.
«كى ئەۋلادى شاھغە بېرىپدۇر مېنى.»
دېدىكەم: «تىرىك كۆرمەگەيمەن ئانى»
ئۇشۇل دەمدە زەھرى ھەلاھىل ئالىپ،
كى ئالدىدا قويدى ئاياقغە سالىپ.
كى يىغلاپ ئايىتتىكى ئول يارىدىن،
ۋەلې ئايرىلىپ ئول ۋەفادارىدىن.
«فىراقىمدا ئۆلسە مېنىڭ ئول كىشى،
ماڭا لازىم ئېرمەس تىرىكلىك ئىشى.
ئۇ ياتغاي يەر ئاستىندا جاندىن كېچىپ،
كى يادىمدا زەھرى ھەلاھىل ئىچىپ.
مېنى دەپ بۇ يەڭلىغ زەھەرنى يېگەي،
كى مەن بۇندا ئەۋلادى شاھغە تېگەي؟
نېچۈك كۆز سالۇرمەن قىيامەت كۈنى؟
خەلايىقغە يۈز مىڭ خىجالەت كۈنى.
بۇ سۆز بىرلە ئىچكەي زەھەرنى ئېلىپ،
دېدى خاجە جۇمھۇر ئۇشۇل دەم كېلىپ:
«ئەمىر بار تىرىك، سىز ئاڭا غەم يېمەڭ،
بۇ ئىشلارغە مۇنداغ ئۆلەرمەن دېمەڭ.
كى ئەۋلادى شاھنى قىلىڭ سىز قەبۇل،
ۋەلى بارغۇچە يۈرمەڭىز بىللە يول.
ئاڭا دەڭ بۇ سۆزلەرنى سىز مۇتلەقىن،
مەكانىڭغە يەتكۈنچە كەلمە يەقىن.
گۇمان يوقكى تەھقىق قىلىڭ سىز مۇنى،
چىقىپ يولغە ئون سەككىزىنچى كۈنى.
كېلۇرلەر ئەمىر ئول تەرەفدىن رەۋان،
كۆرەشكەيلەر ئانىڭ بىلە بىگۇمان.»
بۇ سۆزگە مەلىكەم قىلىپ ئېئتىماد،
قىلۇر ئېردى ھەم خاجەغە ئېئتىقاد.
مەلىكەم تاپىپ بۇ سىفەت ياخشى يول،
ۋەلې قىلدى ئەۋلادى شاھنى قەبۇل.
مەلىكەمنى ئاتلاندۇرۇپ شول زەمان،
ئالىپ يۈردى بىستى ھىسارى سويان.

* *

مەئەلقىسسە، ئەمما ئەمىر بىر كۈنى،
دېدى ئەقلەمۇن ھاكىمىغە مۇنى.
مەلىكەم فىراقى قىلىپ سەرنىگۇن،
بولۇرمەنكى كۈندىن بۇ كۈنگە زەبۇن.
مېنى تا ئالىپ بارماغۇنچە ئۇيان،
ساقايماسمەنۇ ھەجرى دەردى يامان.»
دېدى ئەقلەمۇن ھاكىمى: «ئەي ئەزىز،
يانىڭ يانساڭىز ھەم خېلى ياخشى سىز:»
ۋە ئەمما خاجە ئۇمرىغە دېدى ھەمان:
«چۇ كەلتۇرمەڭىز ئاچچىغىنى يامان.
ئەمرغە بېرىڭ سىز كىيىك ئوغلاقى،
ياراشماس يەنە گوش، بۇ ئۇنىڭ ئاقى.
ۋە لېكىن بۇ ھەريادىن ئۆتكەن زەمان،
كى بەرمەك كېرەك نۇشدارۇ ھەمان.
رەۋا كۆرمەگۈنچە سۆزىگە ئۇناڭ،
ئەمىرنى تولا ئورنىدىن قوزغاماڭ.»
بۇ سۆزلەر بىلەن كۆپ نەسىھەت قىلىپ،
مۇڭا شاھى چىنفۇر بەيئەت قىلىپ.
قىلىپ ئەقلەمۇن ھاكىمىغە مەدەد،
غەزىنە، دەفىنە بېرىپ بىئەدەد.
بولۇپ ئەقلەمۇنغە ئاتاۋۇ ئانا،
كى بىر شەھرگە قىلدى ھاكىم يانا.
قويۇپ شاھى چىنفۇر بو يولغە قەدەم،
ئەمىر بىرلە يۈردى كۆتەرتىپ ئەلەم.
يۈرۈپ نەچچە كۈن يول بۇ يەردىن كېتىپ،

ۋەلى كەلدى دەريا لەبىگە يېتىپ،
ئۇشۇل دەم بۇ دەرياغە سالدى كېمە،
كى ئۆتتى ئەمىر بىرلە لەشكەر ھەمە.
خاجە ئۇمرى بولۇپ نۇشدارۇغە رەۋان،
ئۆتۈپ يوردى مۇندىن مەدايىن سويان.
خاجە ئۇمرى بۇ يولدا بارار ھەم بارا،
كى بىر يەردە كۆزلەكدىن ئالدى قارا.
چىقىپ بۇ قوغۇنلۇقغە كەلدى ھەمان،
كېلىپ كۆردى بىر ياخشى مەردى كەلان.
پەشىغلاپ يۇرۇپدۇر قوغۇننى ئۈزۈپ،
كى ئىلغاپ سالۇرلار تاغارغە سۈزۈپ.
خاجە ئۇمرى سەلام ئەيلەدىلەر بۇرۇن،
بابا كەلتۇرۇپ بەردى ئىككى قوغۇن.
خاجە ئۇمرى دېدى: «ئەي بابا ھەرقايان،»
قوغۇن پىشتىمۇ بۇ مەدايىن سويان؟»
بۇ مەردى كەلان دېدى: «ئەي نازەنىن،
پىشار خەلقىنىڭكى بىر ئاندىن كېيىن،
كى دەرلەر، بابايى سەئىدى مېنى،
كى بالدۇر سالۇرمەن قوغۇنغە سۇنى.
قاغۇنچى قوغۇنلارنى ئۇندۇرگۇچە،
سالادۇركى سويمە مېنىڭ، ئەي خوجە.
پىشادۇر بىر ئاي ئىلگەرى ھەرنە يىل،
كى نۇشىرەۋانغە بېرىپ ئۇشبۇخىل.
ياڭىلىق تۇتۇپ يىلدا مەن بىر قېتىم،
مۇنىڭ بىرلە كەچمىش ئىدى ئەۋ قەتىم،
ۋە ھالا شۇڭا مەن بۇگۇن بىشۇمار،
قاغۇننى ئۈزۈپ قويدۇم ئىككى تاغار.
ئانى يۈكلەتىپ تاڭلا ۋەقتى نەماز،
بارۇرمەن بۇ ئىشغە ئايا سەرۋى ناز.
خاجە ئۇمرى تۇتۇپ بەردىلەر ئىككى نان،
يېدى بۇ بابا بولدى بىھۇش ھەمان.
خاجە ئۇمرى بولۇپ سۇرەتىدە بابا،
كىرىپ خاتۇنى قاشىغە بىئىبا.
كى ئالدى ئۇلاغ راسلاتىپ ئۇشبۇ ئەر،
قوپۇپ كەتتى يۈكلەپ قوغۇننى سەھەر،
كى يىلدام ئۇلاغنى بۇ يولغە سالىپ،
مەدايىنغە يەتتى قوغۇننى ئالىپ.
مەئەلقىسسە ئى، كىسرىنىڭ ئالدىغە،
تۇشۇردى كېلىپ قەسرى ئابادىغە.
خەر قىلدى نۇشىرەۋانغە بۇرۇن،
دېدى: «كەلمىش ئىككى تاغاردا قوغۇن.»
ئالىپ شاھنىڭ ئالدىغە كىردى ھەم،
قاغۇننى كۆرۈپ قىلدى ئانداغ كەرەم.
كى تەقسىم قىلىپ خەلقغە ئۇشبۇ ھال،
بېرىپ قالغاننى، دېدى: «ئەمدى ئال.»
كى ئاندىن باقىپ بۇ خاجە ئۇمرى سويان،
دېدى: «ئەي بابا خۇپ كېلىپسىز بۇ يان.
پۇشۇرمىشسىزۇ ئۇشبۇ يەڭلىغ قاغۇن،
ھەمە خەلقدىن كەلتۇرۇپسىز بۇرۇن.
مېنىڭ بىر يامان دۇشمەنىم بار ئىدى،
قۇتۇلماقلىقىم ئانچە دۇشۋار ئىدى.
ئۆلۈپدۇر ئۇشۇل دۇشمەنىم يەپ زەھەر،
تىلەڭ، ھەرنە نەڭلىغ تۇتارسىز ئەگەر.
بېرەي، سىز تىلەڭ ھەنە رەڭ بارھا،
ئەگەر ھاجەتىڭ بولسە، ئەيلەي رەۋا!»
دېدىكىم خاجە ئۇمرى چېكىپ دەردۇ ئاھ:
«كى ئەۋۋەل قىلاي مەن ساڭا بىر دۇئا.»
كۆتەردى دۇئاغە قولىنى ھەمان،
بۇ يەڭلىغ دېدى: «تاپماغۇڭدۇر ئەمان.
باشىڭ سەبزە دارا ئىشەك ئوتلاسۇن،
بارىپ قورساقىڭ ئىچرە ئىت يىدلاسۇن.
يېتىپ تاشلاسۇن ھەر تەرەفلەرگە يەپ»
يۇرىنى سىلاپ قويدى بۇ سۆزنى دەپ.
كى ئاندىن قوپۇپ دېدى: «ئەي شەھرىيار،
مېنىڭ ھاجەتىم سىزگە، ئەي غەمگۇزار.
سېنىڭ دەۋلەتىڭدە تاپىپ بىر ئوغۇل،
باقىپ بۇ زەماندا چوڭۇپ ئېردى ئول.
ئۇمىدىم بۇ ئېردىكى مەندىن كېيىن،
ئەگەر تاپسە فەرزەندنەرىگە يېقىن.
بولۇپ ئۇشبۇ خىزمەتلىرىدە مۇدام،

دەر ئېردىم بۇ كۆڭلۇمدە مەن سۇبھۇ شام،
ئېتەي، ئۇل قوغۇنلۇقدا ياتمىش ئىدى،
بۇ يەڭلىغ كېچەلەردە باقمىش ئىدى.
ۋە لېكىن چاقىپدۇر، بەناگەھ يىلان،
ياتۇر تەبرەيەلمەي ئۇيانۇ بۇيان.
تەبىبلەر كۆرۇپ بۇيرۇدى بارھا،
دېدىلەر مۇڭا نۇشدارۇ رەۋا.
ئوشۇل نۇشدارۇ دېدى سىزدە بار،
شۇڭا كەلدىمۇ مەن بولۇپ ئىنتىزار.»
بۇ سۆز بىرلە بەختەككە شاھى قاراپ،
خەزىنەسىنىڭ ئاچقۇسىنى سوراپ.
كى بەختەككە بەردى ئالىپ دەرمەھال،
دېدى: «نۇشدارۇ بېرىپ يولغە سال.»
قوپۇپ شاھغە دېدى بەختەك ھەمان:
«تانۇمايدۇ مەن، نۇشدارۇ قايان؟
خوجامدۇر دارۇنى ياساغان كىشى،
تانۇپ بەرمەسە، بۇ خاجەمنىڭ ئىشى.
بېرىپ ئاچقۇنى خاجە جۇمھۇرىغە،
قوپۇپ كىردىلەر خاجە نۇشدارۇغە.
خاجە ئۇمرى كىرىپ ئۆيگە ھەم بىللە تەڭ،
جەۋاھىر كۆرۇپ ئۆيدە بۇ رەڭ بەرەڭ.
خاجە ئەۋۋەلا قول سالىپ دارۇغە،
ئالىپ قىستۇرۇپ قويدى دەستارىغە.
خاجە ئۇمرىگە ئاندىن ئالىپ بەرگۇچە،
بۇ ئالدى ئوغۇرلاپ جەۋاھىر نەچە.
دېدى خاجە جۇمھۇر ھەم: «ئەي بابا،
نە قىلدىڭ ئوغۇرلۇقنى سەن بىئىبا؟
دېسەم شاھغە بۇ سېنىڭ قىلماشىڭ،
بۇ ئىشلارغە كەتمەسمۇ ھالا باشىڭ؟»
خاجە ئۇمرى دېدى: «مەن دېمەسمۇ ئىدىم؟
كى سىز قىلدىڭىزغۇ ئوغۇرلۇقنىكىم؟»
دېدى خاجە ھەم: «ئەي بابايى ئەزىز،
بار ئېردىكى بىر ياخشى فەرزەندىمىز.
بارىپ ئېردى ئۇل ھىندى شەھرى سويان،
كى بەرمىش ئاڭا ھەم زەھەرنى يامان.
چۇ بىر كۇنلىكۇ ئەرتەلىكدۇر مۇڭا،»
دېدى: «ئالدىمۇ نۇشدارۇ شۇڭا.
خاجە ئۇمرى تونۇتتى ئۆزىنى ھەمان،
تەمام قىلدى ۋاقئەلارىنى بەيان.
خاجە ئالدى دەستارىدىن دارۇنى،
ئارىغ بەردىلەر خاجەغە بارىنى.
قوپۇپ ئىچكەرى خاجە كىرگەن زەمان،
دەپ ئېردىكى بەختەك قوپۇپ شول زەمان.
«مېنىڭ بار ساڭا، پادىشاھا، سۆزۇم،
ۋەلې نۇشدارۇ تونۇرمەن ئۆزۇم.
خاجە زادەگە ئېئتىقادىڭ تولا،
ئانىڭ بىرلە بولمىشسەنۇ مۇبتەلا.
بۇ كۇن خاھلادىم مەئلۇم ئولغاي ئىشى،
كى بىلگەيسىزۇ دوستمىكىن ئۇل كىشى.
ئانىڭكى خەيالى ئەمىردە ئېرۇر،
كى دەيدۇر تىرىك نۇشدارۇغە كېلۇر.
دارۇنى ئالۇر دەستارىغە تىقىپ،
ھەلى ئولتۇرۇر قاشىڭىزغە چىقىپ.
مۇھۇرۇم يوق ئۇلدى دەبان ئىستەڭىز،
بولالىڭ يالاڭاچ، ئەۋەل مۇندا سىز.
ئەگەر ئاقتارىپ باقساڭىز بارىدىن،
چىقار خاجەنىڭ دارۇ دەستارىدىن.
ئەگەر چىقماسە نۇشدارۇ بۇ رەڭ،
بولاي مەنكى رەسۋايى ئىت بىرلە تەڭ.
ۋەلې چىقسە شەرمەندە بولسۇن بۇ دەم،
ئەقىدە قىلاسىز ئاڭا ئانچە ھەم.»
بۇ سۆزلەرنى دەپ ئولتۇرۇپ ئېردىلەر،
ئوشۇل دەم خاجە ھەم كىرىپ كەلدىلەر.
دېدى شاھ: «مۇھرۇم يوق ئۇلدى قايان؟»
قوپۇپ باقتىلار ھەر تەرەف ئانچۇنان.
يالاڭ بولدى بەختەك بېلىنى شىشىپ،
يەنە خەلقىنى باقتىلار ئىزدىشىپ.
بۇ يەڭلىغ قىلىپ ئېردىلەر بۇ مەرەز،
خاجە دېدىلەر: «مەندەدۇر بۇ غەرەز.
خەيالى ئەبۇل ئالىيغە بۇ يولى،

كى ئالغاندۇمەن دەيدۇ دارۇ ھەلى.»
چۇبۇپ سالدى دەستارلارىنى ھەمان،
سالىپ تاشلادى ئەگلىنى شول زەمان.
«ھەرەمزادەنىڭ سۆزى بىرلەن مېنى،
ئىزالار قىلۇرسىز ماڭا ھەر كۈنى.
مېنىڭ يوق ئىشىم ئەمدى مۇندا نېتەي،
كى رۇخسەت بېرىك كۇفەغە مەن كېتەي.»
خاجە قوپتىلار ئۇشبۇ سۆزلەرنى دەپ،
كى بەختەككە قىلدىكى شاھى غەزەب.
دېدى: «خاجەنىنىڭ ئالدىدا بۇ زەمان،
قىلۇرسەنكى شەرمەندە رەسۋا يامان.
كى ناپاك، شۇم، جاھىلۇ زەن تەلاق!»
دېدى، سوقتى ئاندىن بۇ سەگنى تاياق.
يانا خاجەنىڭ كۆڭلى بولماي سوقۇپ،
تىلەپ ئالدى نۇشىرەۋاندىن قوپۇپ.

* *

كى ئاندىن بۇ سۆزنى قىلۇر راۋىلەر،
خاجە ئۇمرى ئەمىر قاشىغە كەلدىلەر.
ۋە ھەر كۈن بېرىپ ئىككى مىسقال يېدى،
كى ئەۋۋەلقىدەك بولدى مەغرۇرلارى.
دېدى بىر كۈنى: «ئەي خاجە ئۇمرى چاپىلىك.
كىيىك ئوغلاقىدىن بىرىنى تاپىلىك.
مەلىكە نىگارىم ئۈچۈن بىقەرار،
زەبۇن بولدى ھالىم فىراقىدا زار.»
بۇ سۆزدىن خاجە ئۇمرى بولۇپ كامران،
رەۋان بولدى جەڭگال بەيابان سويان.
تۇتۇپ نەچچە ئوغلاقنى قىلدى ھەۋەس،
دېدىكىم: «بۇ لايىق، مۇناسىب ئەمەس»
يەنە ئارغادال بىر ئىگىزگە چىقىپ،
كى تۇتتى بىر ئوغلاق بۇلۇغغە تىقىپ.
مۇناسىب كۆرۈپ يۈرمىش ئېردى ئالىپ،
ئېگىزگە چىقىپ ھەر تەرەف كۆز سالىپ.
كۆرۈندىكى سەھرا لەبىدە ئېقىن،
كى جەڭگالغە لەشكە تۈشۈپدۇر يېقىن
خاجە ئۇمرى ئالاي دەپ مۇنىڭدىن خەبەر،
بۇ لەشكەر ئاراسىغە كەلدى بۇ ئەر.
كېلىپ كۆردى بۇ خەلقنىڭ بەئىردىسى،
كى ماتەم تۇتۇپدۇركى بىر ھەسسەسى.
كى ھەسسەسى شادىمان ئانچە خۇش،
سالىپدۇر قازانلارغا قايناپدۇ گوش.
خاجە ئۇمرى كېلىپ ئولتۇرۇپ دالدىدا،
كى ماتەم ئىلىنىڭكى بۇ ئالدىدا.
ئىدى بىر قارالىغ چادىر ھەم بۆلەك،
كى مۇندىن سوغە چىقتى ئىككى دېدەك.
خاجە ئۇمرى كۆرۈپ بۇ قەلەمقاشىنى،
تونۇدى مەلىكەم كوكۇلداشىنى.
بىرى مېھرى ئېردى، بىرى ماھ بۇ،
خاجە ئۇمرى قاشىغە، سوغە چىقتى بۇ.
بۇ قىزلاردا ئالتۇن - كۈمۈش ئافتابا،
سوغا چىقمىش ئېردىكى فىشىن ھەۋا.
خاجە ئۇمرى بولۇپ بۇ باھارى سولۇس،
قىلىپ ئاغزىنى ھەم كۆزنى پۇلۇس.
بۇرۇن بىرلە قىلدى ئىككەكنى قېيىق،
كى دۇم ياتتى ئەيلەپ بۇ يەڭلىغ قىلىق.
بۇ قىزلار كۆرۈپ ئۇشبۇ يەڭلىغ بارىپ،
كۆلۈشتى تەماشا قىلىپ كۆز سالىپ.
دېدىكىم، يۈرۈپ باشىدىن: «سەن نە جان؟
بۇ يەڭلىغ ياتۇرسەن، مەكانىڭ قايان؟
تۇغۇلغاندا مۇنداغمىدى ھالىڭا؟
بۇ يەڭلىغ تۆرەلگەنمۇ ئەھۋالىڭا؟»
خاجە ئۇمرى دېدى: «مەن مۇسافىر غەرىب،
بۇ سەھرادا ئۆتكۈنچە ياتسام ھېرىپ.
ئەسەر قىلمىش ئېردى كېچە ئىنسۇ جىن،
ياتۇرمەن بۇ سەھرادا تارتىپ قېيىن.»
دېدىكىم خاجە ئۇمرى يەنە:«ھاي ھۇي.
بۇ تۇشكەن چەرىك كىمنىڭ، ئەي ماھ روي؟
بۇ بىر پارە لەشكەر تۈشۈپدۇر بۆلەك،
كى خۇشھال ئولۇپدۇر ئاق ئۆي خەلقى بەك.

بۇ بىر پارە لەشكەر قىلۇر ماجەرا،
كى ماتەم تۇتۇپدۇر، لىباسى قارا.»
بۇ قىزلار دېدى: «شاھ ئەۋلادى شاھ،
ئانىڭ خەلقىدۇر شاد بولغان سىپاھ.
مەلىكەمنىڭ ئۆلمىش قارالىغ ھەمە،
كى ماتەم ئىشىدۇر يارالىغ ھەمە.
دەرىخا، مەلىكەمنىڭ ئول ئاشىقى،
بار ئېردى ئەبۇل ئالى دەپ مەئشۇقى.
زەھەر يەپ سەرەندىپدە ئۆلگەن ئىمىش،
خەبەر كەلدى، ئاندا كۆمۈلگەن ئىمىش.
مەلىكەم فىراقىدا ھەم قىشۇ ياز،
بېرىپ جانىنى، ئۆلمەكلىكى قالدى ئاز.»
خاجە ئۆمەرى يەنە دېدى: «ئەي نازەنىن،
مەلىكەم بۇلار بىرلە بولدى يەقىن؟
بولېپ بىرگە بىگاھ باقىپ ھاسىلى،
ئانىڭ بولدىمۇ ۋەسلىگە ۋاسىلى.»
بۇ قىزلار دېدى: «ئەي بابايى سەخى،
كى تۇتتۇرمادى قول ئۇچىنى تېخى.
دېمىش خاجە جۇمھۇر خوجام مۇتلەقىن،
چۇ كەلتۇرمەگىز يولدا ئانى يەقىن.
بۇ سۆز بىرلە ئۇن يەتتە كۈن بولدى يول،
مەلىكەمگە ئول سۇنمادى ئەسلى قول.»
يانا دېدى قىزلار: «ياتۇرسەنكى ئاچ،
ئۆزۈڭگە نېمە قىلمادىڭ بىر ئىلاج؟
بۇرۇن بىرلە ئاغزىڭ قىيمىقدۇر ھەمە،
تاپىپ بىر دەۋا بولسە قىلساڭ نېمە؟»
خاجە ئۆمەرى دېدى: «تەبرەيەلمەي ئاران،
ياتۇرمەن، دەۋاغە بارۇرمەن قايان؟
ماڭا بولسە ئالتۇن - كۈمۈش ئافتابا،
ئانىڭدا سۇ ئىچسەم، بولۇر شول دەۋا.»
بۇ قىزلار دېدى: «بولماغىل ئىنتىزار،
بۇ ئالتۇن - كۈمۈش ئافتابا بىزدە بار.
بېرەلىڭ» دېدى بىر - بىرىگە قاراپ،
«ساقايسا شۇبۇ، بىزگە بولغاي سەۋاب.»
بېرىپ ئېردى ئىلكىدىن ئالدى ھەمان،
ئالىپ قاچتى بىر ئارغا دال قۇم سويان.
خاجە ئۆمەرى كېلىپ بىر يەرنى ئويۇپ،
كى بىر يەردە ئولتۇردى ئاندىن قويۇپ.
ئۇشۇل دەم قىلىپ سۇرەتىنى بۆلەك،
بولۇپ تۇردى رەممال بىر موللادەك.
بۇ قىزلار يۈرۈپ ئارقادىن قوغلاشىپ،
كېلىپ كۆردى بىر ئارغادالدىن ئاشىپ.
باقىپ ئولتۇرۇپدۇركى بىر موللا رەم،
بۇلار دېدى: «موللام، باقىڭ بىزگە ھەم.»
باقىپ دېدى: «ئەييارىدىن چىقتى يول،
قاچىپدۇر ئالىپ بىر نېمەگىلەرنى ئول.
كۆمۈپدۇر يىراقدا پاساردا ياپىپ،
بۇ يول بىرلە بارساڭ، ئالۇرسەن تاپىپ.
تاپىپ كەلدى ئاندىن بۇ قىزلار بارىپ،
يانىپ كەلدى بۇ ئىشغە ھەيران قالىپ.
مەلىكەم غەزەبدىن بولۇپ ئەقلى لال،
دېمىش ئېردى: «مۇنداغ بولۇرمۇ ھەيال.»
كىرىپ ئېردى قىزلارغە ئەيلەپ غەزەب،
دېدىلەر: «ھەيال بولدۇڭۇ سەن نە دەپ؟
كى ماتەم تۇتۇپ بولسە ھالىم زەبۇن،
كى خۇشھال ئولۇرسەن، قىلۇرسەن ئويۇن.»
بۇ قىزلار دېدى: «ئەي مەلىكەم كۆرۈڭ،
بۇ ئىشلارنى كۆردۈك، ئانى كەلتۇرۇڭ.
كۈلەرسىزمۇ ھەم بولسە ئانداغ ئويان.»
بۇ ۋاقىئەنى قىلدىكى قىزلار بەيان.
كۆرۈنگەچ ئەجايىپ ئۇلارنىڭ ئىشى،
مەلىكەم بۇيۇردى: «ئۇشۇل دەم كىشى؟»
خاجە ئۆمەرى ئېتىپ سەللەنى باشىغە،
ئالىپ كەلدى مېھرىنىگار قاشىغە.
مەلىكەمنى كۆردى چىرايى زەبۇن،
بولۇپدۇر ئەمىر ئىشقىدا سەرنىگۇن.
كى يەر كۆرسەتىپ بەردى، ئولتۇردىلەر،
كى ئەۋۋەل مەھازەرنى كەلتۇردىلەر.
سوراپ ھالۇ ئەھۋال دۇئادىن كېيىن،
كىيىپدۇر مەلىكەم قارالىغ ئىگىن.

کی ٸاندىن باقىپ دېدى: «ئەي موللاسىز،
قاياقدىن كېلۇرسىز چىقىپ مۇندا سىز؟
ئېدۇر ٸاتىڭىز، بىزگە ئەيلەڭ بەيان،
ۋە قايسى شەھەردىن، بارۇرسىز قايان؟»
خاجە ئۇمەرى دېدى: «مەن گەدا خەلقدىن،
ٸاتىم موللا تۇفان، ئۆزۈم بەلخدىن.»
دېدى: «سىز ماڭا، موللا، بىر رەم سالىڭ،
ئەگەر بىلسەڭىز پۇل بېرەيىن ٸالىڭ.»
مەلىكەم ٸالىپ قوللارىغە قەلەم،
قەلەمگە نىيەتنى قىلىپ بەردى ھەم.
خاجە ئۇمەرى قاراپ، خەتنى قىلماي ھەۋەس،
مەلىكەم دېدى: «رەم خەتى بۇ ئەمەس.»
كۆرۈپ خاجە جۇمھۇردىن خەتنى ھەم،
بىلۇر ئېردىلەر بارھا سالسە رەم.
دېدىلەركى: «ئەي موللا، قىلدىڭ نېمە؟
بۇ رەم ئوخشامايدۇ خەتىگە ھەمە.»
خاجە ئۇمەرى دېدى: «يوق ئىدى ئىلگەرى،
يېڭى بولدى پەيدا بۇ رەم، ئەي پەرى.
چۇ ئەمدى بۇ رەم ھۇكمىنى ئىشتىڭ،
سېنىڭ بار ئىكەن بىر سەفەردە كىشىڭ.
ئوشۇل بولغايۇ ھىندى شەھرى سويان،
كى ٸاندىن چىقىپ، يۈزلەنىپدۇر بۇيان.
ٸانى ئۆلدى دەپ سىزگە بولمىش خەبەر،
سەلامەت كېلەدۇر ئوشۇل ياخشى ئەر.
ئىكەۋلەن يەنە ئولتۇرۇپ تەختىدە،
كۆرۈشكەيلەرۇ تاڭلا تۇس ۋەقتىدە.»
مەلىكەم ھېسابىن قىلىپ باقتى ھەم،
دېدى: «ئوشبۇ تەھقىق راست چىقتى رەم.»
دېمىش ئېردى جۇمھۇر: «ئەي نازەنىن،
كۆرەرسىزكى ئون سەككىز كۈندىن كېيىن.»
مۇۋافىق كېلىپ سۆزلەرى ئوشبۇ ھال،
مەلىكەم تەرەددۇددا ئەيلەپ خەيال.
دېدىلەر: «بۇ سۆزلەردە بولدى گۇمان،
كى ئەي موللا، راستىنى قىلغىل بەيان.»
تونۇتتى خاجە ئۇمەرى ئۆزىنى كېلىپ،
دېدىكىم: «ئەمىرلەندۇ ھۇرنى ئېلىپ.
كېلىپ تۇشتى ئول تاغنىڭ قاشىغە،
كى مۇندىن بارۇرمەن ئەمىر قاشىغە.»
ھېكايەت قىلىپ بارچەنى ٸانچۇنان،
مەلىكەگە ھەقدىن ئەتا بولدى جان.
فەلەككە يېتىپ شادىمانلىق ئىشى،
يەنە بولدى بۇ سۆزنى ئىشتىپ كىشى.
بولۇپ ٸانچە خۇش شادىيانە چالىپ،
قوپۇپ بىر تەبەق ئىچرە ٸالتۇن ٸالىپ.
بارىپ باشىدىن چەۋرۈلۈپ نەچچە قات،
سەرۇ پاي بىلە بەردى ھەم ياخشى ٸات.
خاجە ئۇمەرى ٸالىپ مالنى بىشۇمار،
دېدىكىم قوپۇپ: «ئەي مەلىكە نىگار.
كى ئول پادىشاھنىڭ قاشىغە باراي،
ٸانىڭدىنمۇ ئىنئامۇ ئېھسان ٸالاي.»
مەلىكەم قاتىپ بىر كىشى ئوشبۇ ھال،
ئىبەردى ٸانىڭ قاشىغە دەرمەھال.
ئوشۇل دەم ٸاق ئۆيىنىڭ چىقىپ تاشىغە،
بۇلار كەلدى ئەۋلادى شاھ قاشىغە.
بۇلار چىرلاتىپ دېدى: «بۇ موللىنى،
ئىبەردى مەلىكەم قاتىپ بۇ مېنى.
بۇ ئەردەك كىشى ئەسلى بولماس ئىكەن،
كى رەم سالسە ھەم ھەر سۆزى راست ئىكەن
مەلىكەم ئۇچۇن ئىككى - ئۈچ سالدى رەم،
ٸانىڭدىن بۇ كۈن كەتتىلەر دەردۇ غەم.
مەلىكەم تەرەددۇددا ئېردى تولا،
ئىدى ئول ئەبۇل ٸالىغە مۇبتەلا.
بۇلار قىلدى تەھقىق ئۆلگەن ئىمىش،
سەرەندىپ ئىچىدە كۆمۈلگەن ئىمىش.
بۇ ئىشغە مەلىكەم بولۇپ شادىمان،
كى رەم باقتۇرۇڭ دەپ ئىبەردى بۇيان.
بۇ موللامغە تەرمەككە ٸالتۇنلارى،
كى قالماپ ئىكەن ئۆيدە ھەم پۇللارى.»
خاجە ئۇمەرى قىلىپ ھەم خۇشاھەندە سۆز،
بۇ ئەۋلادى شاھدىن بۇلار تەل - تۆكۈز.

دېدىلەركى: «بىلگىل سۆزۇم راستىنى،
كېلۇر ئۇچ كىشى تاڭلا ئىزدەپ سېنى.
بىرى داربازۇ بىرى گۇرزەبار،
بىرسى دوبۇلباز قىلۇر كۆپ نەۋاز.
كى تىترەپ ئانىڭ ھەيبەتىدىن جەھان،
قىلۇر لەشكەرىڭدە ئەجايىپ ئويان.
كى دۇشمەن ئۆلۇپدۇركى بىغەم بولۇڭ،
يېتەر ئەمدى سۇنساڭ فەلەككە قولۇڭ.»
بۇ سۆزلەرگە ئەۋلادى شاھ خۇش بولۇپ،
ئىچىگە مۇنىڭ شادىمانلىق تولۇپ.
سەرۇپاي بېرىپ پادىشاھانەلەر،
تەبەقلەردە ھەم ئالتۇن ئالدى بۇلەر.
خاجە ئۇمرى چىقىپ يولغە بولدى رەۋان،
كىيىك ئوغلاقىنى ئالىپ شول زەمان.
ئەمىر قاشلارىغە كىرىپ ۋەقتى شام،
بېرىپ ئوغلاقىنى يېدىلەر تەئام.
كى ئاندىن خاجە ئۇمرى چىقىپ تاشقارى،
دېدى قىچقىرىپ لەندۇھورنى بېرى.
ئاڭا قىلدى ۋاقىئىنى بىر - بىر بەيان،
بېرىپ رەم پۇل ئالغانلارىنى ئويان
مەلىكەمنى كۆرگەنلەرىنى بارىپ،
دېدى موللا بولغانلارىن رەم سالىپ.
خاجە ئۇمرى دېدى: «ئانچە تەفتىش قىلىپ،
ئاللاڭ ئانى ئەمدى بىر ئىش قىلىپ.»
دېدى: «ئەيلەسەڭ سەن سۆزۇمنى قەبۇل،
كى مەئدى كەرەبنى دوبۇلباز بول.
ۋەلې لەندۇھور بولسە بىر گۇرزە باز،
بولاي ھەم ئۆزۇم داربازۇ گۇداز.»
ۋە لېكىن بۇ سۆزلەرگە مەئدى كەرەب،
ئونۇماسقە تۇردى دوبۇلنى كۆرەپ.
خاجە ئۇمرى ئىكەۋلەن كەرەبنى باسىپ،
كى زور بىرلە قويدى دوبۇلنى ئاسىپ.
تويۇپ ئانچە گەر قورساقىدىن يىراق،
كى تۇتتۇردى ئاندىن قولغە تاياق.
كۇلۇشتى بىروق بۇ خەلايىق كۆرۇپ،
بۇ تۇردىكى بارماسقە يەرگە ئۇرۇپ.
خاجە ئۇمرى دېدى: «بار تولا مەنسەفىڭ،
قىلىپ ئوشبۇ مەنسەفنى سىز پۇل تېپىڭ.
دوبۇلنى ئاسۇرغە قىلۇرسەن نومۇس،
كى تاشلاپ بۇ مەنسەفنى قويساڭ دۇرۇس.
بېرەي زۇلخۇمارىغە سەندىن ئالىپ،
كى ئورنۇڭدا ئاندىن بۇ قىلسۇن بارىپ.»
كى ناچارەلىقدىن بۇ مەئدى كەرەب،
دوبۇلنى ئاسىپ، ئالدى بۇ يول تەرەف.
مۇنىڭ بەردىلەر قوللارىغە خادا،
بولۇپ سۇرەتىدە بەئەينى گەدا.
خاجە ئۇمرى دېدى شاھ مەنزەرگە ھەم:
«كى لەشكەر بىلە ئاتلانىپ سىز بۇ دەم.
كى جاڭگالدا تۇرغىل بولۇپ كامران،
بەھادۇر مۇبارىز ئولۇپ فەھلەۋان.
سەفىد مۇھرى ئاۋازى كەلسە بۇ رەڭ،
كى ئات سالغىلۇ تىزۇ تۇن ئەيلە جەڭ.»
بۇ سۆزنى خاجە ئۇمرى مۇڭا ئوقتۇرۇپ،
كى ئون مىڭ كىشى قويدىلار بۇقتۇرۇپ.
خاجە ئۇمرى قىلىپ مەكرلەرنى بەسى،
ئۇچەۋلەن چىقىپ كەلدىلەر ئەرتەسى.
بولۇپ گۇرزە بازۇ دوبۇلباز ھەم،
كى ئەۋلادى شاھ لەشكەرىگە بۇ دەم.
يېتىپ مەكر قىلماقدا ئېردى ئىشى،
خەبەر قىلدى ئەۋلادى شاھغە كىشى.
دېدى: «پادىشاھى ۋە ئەي سەرۋى ناز،
كېلىپدۇر دوبۇلباز ئىلە گۇرزەباز.
بىرى داربازۇ ئىكەن ئانچۇنان،
ئەجازەت تىلەيدۇر قىلۇرغە ئويان.
ئوشۇل دەم قويۇپ تەختىنى تاشقارى،
خەلايىق يىغىلدىكى ياشۇ قارى.
كى ئەۋلادى شاھ تەختىدە ئولتۇرۇپ،
كى ئالدىدا سەف - سەف خەلايىق تۇرۇپ.
خاجە ئۇمرى كايىپ باغلاتىپ دارنى،
چىقىپ ئويناباان قىلدى پۇر كارنى.

دۇبۇلبازلىق قىلدى مەئدى كەرەب،
مەقامى بۆلەك بۇ ئويانىنى كۆرەپ.
ئويۇنغە دوبۇل ئەسلى كەلمەيدۇ قام،
دېدىلەر خەلايىق: «بۇ قايداغ مەقام؟»
دېدى خاجەئى: «بۇ دۇبۇل چالماغان،
چالۇر ئول كۆنۆپ، ئىلكىگە ئالماغان.
ئۆزى نەۋچە، توختاپ چالىشنى بىلۇر،
كى بىلمەيدۇر هالا، كېيىن ئۆرگەنۇر.»
دۇبۇلنى ئالىپ تاشلادى يەرگە بۇ،
كېلىپ ئاچچىغى، بىر نېمە دەرگە بۇ.
خاجە ئۇمرى تاناپدىن چۇشۇپ شول زەمان،
كى ئەۋلادى شاه دېدى: «ئەي فەهلەۋان.
قىلۇرسىز ئىكەنلەر ئەجايىپ ئويان،
نىدۇر ئاتىڭىز، بىزگە ئەيلەڭ بەيان.»
خاجە ئۇمرى دېدى: «بۇ دۇبۇلبازنىڭ،
كى قويماپ ئىكەندۇك ئاتىنى ئانىڭ.
مېنىڭكى ئاتىم ئۇستە چۇستەك ۋەلى،
يەنە كۆپ ئويانلار قىلۇرمەن هەلى.
بۇ سەرۋەر ئېرۇرلاركى گۇرزى بەلەند،
بۇ قىلمسە ئويۇن بولغۇسىدۇر پىسەند.»
دېدى لەندۇهۇرنى: «قوپۇڭ، ئەي ئەزىز،
بۇلارغە ئويۇن كۆرسەتىڭ ئەمدى سىز.»
ئالىپ لەندۇهۇر گۇرزەسىنى هەمان،
قىلىپ گۇرزەئى بازلىق ئانچۇنان.
تۇتۇپ گاهى ئوڭ، گاهى چەپ غاقىراپ،
مۇنىڭ هەيبەتىدىن جەهان فاقىراپ.
يەقىن كەلدى ئەۋلادى شاه قاشىغە،
كېلىپ سالدى ئانداغ ئانىڭ باشىغە.
كى ئەۋلادنىڭ جىسمى بولدى تارىخ،
بىرۇق جەڭگە كىردى بۇ لەشكەر ئارىغ.
خاجە ئۇمرى سەفىد مۇهرە تارتىپ هەمان،
يېتىپ كەلدى جاڭگالدەقى فەهلەۋان.
بولۇپ جەڭكى، ئانداغ ئەزىمى بەلا،
ئاقىپ يۈردى قان يەرنى قويماي ئالا.
ئوغۇلغە ئاتا، قىزغە باقماي ئانا،

بارۇرغە يوق ئېردى باشىغە پەنا.
خاجە ئۇمرى لەشكەرنى پارە قىلىپ،
مەلىكەمنى ئالدى سەۋارە قىلىپ.
بۇ ئىشلارنى قىلدى ئەمىرگە خەبەر،
ئەمىر شاد ئولۇپ ساچتىلار سۇرخى زەر.
خۇداغە قىلىپ شۇكرىلەر سەدهە زار،
ئەمىر قاشىغە كىردى مېهرىنىگار.
تانۇماي ئەمىرنى مەلىكەم ئۇ يان،
قاراپ يۈزىگە يۈزنى قىلدى بۇيان.
كى فەرياد ئېتىپ يىغلادىكىم بىروق،
دېدىكىم: «ئۆلۈپدۇر ئەمىر مۇندا يوق.
بىتەهقىق ئەبۇل ئالى ئۆلگەنلەرى،
ۋەلې راست ئىكەندۇك كۆمۈلگەنلەرى.»
كى مۇقبىل، خاجە ئۇمرى دېدىلەر: «شۇبۇ،
تانۇماي ئەمىرنى ئەمەس دېدى بۇ.
بۇلار ئەهد قىلدى مۇڭا سەد هەزار،
قەبۇل قىلمادى ئەسلى مېهرىنىگار.
قان ئاقتى مەلىكەم يۈزىنى ئۈزۈپ،
سالىپ غۇلغۇلە قوپتى ماتەم تۈزۈپ.
بۇ ئىشلارغە بولدى ئەمىر دەرغەزەب،
دېدىكىم: «بۇ گىيسۇيىنى سەن نە دەپ.
ئالىپ كەلدىڭغۇ تۇرماغىل سەن، ئۇزات،
كى ئۆز خەلقىغە يەتكۈرۈپ تاشلاپ ئات.
قويۇلغاچ غەزەب ئاتەشى باشىدىن،
ئالىپ چىقتى مۇقبىل ئەمىر قاشىدىن.
بۇلار خەلقىنىڭ ئارقاسىدىن يېتىپ،
مەلىكەمنى قويدى بۇلارغە قېتىپ.
مەدايىنغە يەتكۈردى خەلقى ئالىپ،
كۆرۈندىكى نۇشىرەۋانغە كېلىپ.
چىقىپ تەختىگە يانىدا ئولتۇرۇپ،
كى نۇشىرەۋان دېدى بىر دەم تۇرۇپ:
دېدى: «ئەي فەرزەند، قايدا قالدى چەرىك،
يەنە شول ئەبۇل ئالى بارمۇ تىرىك؟»
مەلىكەم دېدى: «شاه ئالىي هەۋەس،
ئۆلۈپدۇركى تەهقىق، بۇ يالغان ئەمەس.»

دېدى شاھ: «ئەمىر ئۆلسە گەر ئۇشبۇ رەڭ،
كىم ئەۋلادنى ئۆلتۈرۈپ قىلدى جەڭ؟
كى ئەۋلادى شاھنى قىلىپدۇر تارىخ،
كى خەلقنى ھەم ئۆلتۈرۈپدۇر ئارىخ.»
دېدىكىم: «بۇ ئىشلار ئەمىرنىڭ ئىشى،
قىلالماس يەنە ئاندىن ئۆزگە كىشى.

* *

بۇ سۆز بولدىيۇ قىسسەئى راۋىيان،
ئەمىردىن ھېكايەت قىلۇرمىز بەيان.
خاجە ئۆمەرى بىلەن لەندۇھۇر ئۇشبۇ ھال،
ئەمىر قاشلارىغە كىرىپ دەرمەھال.
بۇ سۆزلەرنى قىلدى ئەمىرگە بەيان،
دېدىلەر: «مەلىكەمنى بەردۇك ئويان.
كى ئەۋلادنى ئۆلتۈرۈپ بىز بۇ كۈن.»
دەپ ئېردى، ئەمىر قىلمادى ئەسلى ئۈن.
كىشى ئۆلتۈرۈپ بولدى ھالا كېچە،
خەلايىق قوپۇپ - ئۆلتۈرۈپ ھارغۇچە.
كى ئۆز بارگاھىغە چىقتى تەمام،
ئەمىر قالدى يالغۇز، چىقىپ خاسۇئام.
قويۇپ باشنى سەجدەگە شول زەمان،
ئوقۇپ بۇ مۇناجاتنى ئانچۇنان.
دېدى: «ئەي خۇداۋەندى سىررى جەھان،
ئەمەسدۇر ساڭا ھېچ پۇشىدە نىھان.
كى سەنسەن بەلەندلەرنى پەست ئەتكۈچى،
شەھەنشاھنى تەڭگۇ دەست ئەتكۈچى.
ماڭا قىل ئەتايى بەلۇتفى كەرەم،
بۇ يەڭلىغ بولۇپدۇركى دەردۇ ئەلەم.
ۋە ئەي دىلنەۋازۇ رەھىمۇ پەنا،
مېنى قىلغىل ئەۋۋەلقىدەك سەن يانا.
تىلەرمەن بۇ ھاجاتنى زۇلجەلال،
سەھەت بەرگىلۇ ياكى جانىمنى ئال.
كى مۇندىن تولا قىلماغىل ئىنتىزار.»
بۇ سۆزلەرنى دەپ يىغلادى زار - زار.

ئىدى بۇ مۇناجات بىرلە ئۆزى،
بولۇپ سۇبھى ئۇيقۇغە باردى كۆزى.
نە كۆردى ئاچۇق ھەقتە گەردۇن فەلەك،
نە ئەرشى نە كۈرسى نە بارۇ مەلەك.
تۇشۇپ كەلدى ئاندىن خەلىلۇ نەبىي،
كى ئىلكىدە شەربەت قىيالە كەبى.
ئەمىر ئالدىغە كەلدى ئەيلەپ خىرام،
نەۋازۇد بىلەن قىلدى ئەيلەپ سەلام.
خەلىل ھەم جەۋاب ئەيلەدى تۇشەئى،
دېدىلەر: «كېلىڭ، ئەي جىگەر گوشەئى.
كى ھېچ قىسسە يوقتۇر، يېمەڭ ئەسلى غەم،
مەشەققەت ۋە مېھنەت چېكىپ دەردۇ غەم.
بۇ مېھنەت خۇدانىڭ ئېرۇر گەۋھەرى،
يەقىن دوستلارغە، رەقىبغە نېرى،
كېلىپ تۇتتى شەربەتنى ئىچتى ھەمان،
ئەمىر قوپتى بىدار ئولۇپ شول زەمان.
تۇرار ئەمما سەجدە يېرىدە باشى،
ئۇزاپدۇر كۆرۈك زۇلفى بىرلە قاشى.
بولۇپدۇركى ئەۋۋەلقى دەۋرى يانا،
قىلىپ ھەق تەئالاغە شۇكرى سەنا،
قوپۇپ قىچقىرىپ نەئرەھايى ئەيۇپ،
كى «ئەللاھۇ ئەكبەر» دېدىلەر تويۇپ.
ئىشىتتى بۇ لەشكەر كىرىپ شول زەمان،
مۇبارەكلەدىلەر بولۇپ شادىمان.
ئۇشۇل دەم ئەمىر كېيدىلەر تاقىنى،
ئالىپ قولىغە يايى ئىسھاقىنى.
قۇلاب دەر قۇلابدىنكى ئاندىن بۇ رەڭ،
دېدىلەر: «قىلىپ مەن يەنە سەختى جەڭ.
بارىپ مەن مەدايىننى ۋەيران ئېتىپ،
قىلىپ تۇز شەھەرنى ئالايىن چېپىپ.
يەسىرلەب خەلايىقنى ھەيران ئېتىپ،
كى مېھرىنىگارنى ئاندىن تېپىپ.
تۇتۇپ ئىككى تال ساچىدىن مەن بارىپ،
ئانى بىر مەھافەگە يالغۇز سالىپ.
بۇ ئىشلارنى مەن قىلماسام بۇ قېتىم،

کی ئۆچکەي مېنىڭ پەھلەۋانلىق ئېتىم.»
دېدی لەندۇھۇرغە ئەمىر ئۇشبۇ رەڭ:
«قىلىڭ ئىلگەری سىز بارىپ ئاندا جەڭ.»
ئوشۇل دەم بولۇپ لەندۇھۇر کامران،
کی ئۆز لەشکەری بىرلە یۈردی رەۋان.
مەدایىنغە یەتتی بولار دەر قەدەم،
کی قوەشاپ تۇشۇپ، تىکتىلەر توغ - ئەلەم.
یاسال کۆرگۈزۈپ ئانچۇنان رەڭ بەرەڭ،
چالىپ ئېردی نەققارەئی تەبلی جەڭ.
ۋەلې تۇشتی نۇشىرەۋانغە خەبەر:
«کی زەھری تەرىد بولدی سوقۇپ بىر ئەر.»
کی غەملەر تۇشۇپ، بولدی مۇشکىل ئىشی،
خاجەم قاشىغە بۇیرۇدی بىر کىشی.
کىرىپ کەلدی جۇمھۇر خاجە ئۇشبۇ هال،
دېدی: «ئەي خاجەم سەن مېنی یولغە سال.
کی مەئلۇم ساڭا، مەندە یوقتۇر گۇناھ،
قىلۇر هەرنە قىلسە بۇ بەختەك یانا.»
کی بەختەك هەرامزادەنی باغلاتىپ،
چىقاردی بۇلارنی خاجەمغە قاتىپ.
خاجەمنی کۆرۇم لەندۇھۇر ئۇشبۇ هال،
کۆرۈشتی ئاتىدىن تۇشۇپ دەرمەهال.
کی ئەئزازۇ ئېتىپ ئانچۇنان،
دېدەلەر: «ئەمىر هەمزە قالدی قایان؟»
یېتىپ کەلدی ئول دەم ئەمىری ئەرەب،
کی تۇشتی ئاتىدىن خاجەمنی کۆرەپ.
کۆرۈشتی سوراپ هالۇ ئەهۋال هەم،
ۋە لېکىن ئارادىن کېتىپ دەردۇ غەم.
خاجەم دېدی: «بەختەك ئىبەرمىش کىشی،
ۋەلې شاهنىڭ یوق گۇناهلىغ ئىشی.»
دېدىلەرکی: «بەختەك هەرامزادە بۇ،
ئەگەر هەرنە قىلدىکی، قىلدی شۇبۇ.»
بۇیۇردی ئۆلۈمگە غەزەبدىن قاراپ،
دېدی: «ئۆلتۈرۈڭلار، بۇ سەگنی تاراپ.»
کی بەختەکنی سۆردی خاجە ئۇمری کېلىپ،
مۇنی قویدىلار، خۇن بەهاسی ئېلىپ.

ئەمىر دېدی: «ئۆلتۈرمەیین قویمىشىڭ،
سېنىڭ، ئەي خاجە ئۇمری، بۇ قایداغ ئىشىڭ؟»
خاجە ئۇمری دېدی: «ئەي ئەمىری جەهان،
کېیىن ئۆلتۈرۈمىز، بارادۇر قایان؟»
بۇ سۆزدىن ئەمىر سۆزلەمەي مۇتلەقىن،
تۇشۇپ شادکام کۆبرۈککە یەقىن.
ئەمىرنىڭ چىقىپ ئالدىغە ئەرتەسی،
ۋەزىرۇ ئەمىرۇ خەلایىق بەسی.
قىلىپ ئانچە ئەئزازۇ ئىکرامىلار،
ۋەهالا کۆرۈندی ئەمىرغە بۇلار.
ئەمىر ئاتلانىپ یۈردی مۇندىن قوپۇپ،
کی لەشکەردە بۇ لەندۇھۇرنی قویۇپ.
کىرىپ شاهنىڭ قاشىغە دەر زەمان،
قىلىپ کۆپ نەۋازىشلەرۇ ئانچۇنان.
کۆرۈشتی ئەمىر بىرلە شاهی بۇرۇن،
ۋەلې کۆرسەتىپ بەردی ئاندىن ئورۇن.
ئەمىر ئولتۇرۇپ بارچەدىن یۇقاری،
دېدی شەه: «خاجە ئۇمری، کېلىڭ سىز بېری.»
قوپۇپ ئورنىدىن شاهی ئول دەم رەۋان،
کی ئەئزاز بىرلە کۆرۈشتی هەمان.
ئەمىر باشلىغىن ئولتۇرۇپ پىرۇ یاش،
سالىپ دەستۇخان، کەلتۈرۈپ ئابۇ ئاش.
کی بەئدەز تەئامۇ دۇئادىن کېیىن،
دېدی: «بۇ هەرامزادە بەختەك لەئىن.
کی سىزلەر بارىپ، یاز ئۆتۈپ، بولدی قىش،
کی ئەنجامىغە یەتتىمۇ ئۇشبۇ ئىش؟»
ئەمىر دېدىلەر: «کەلدىمۇ مەن بارىپ،
ئوشۇل لەندۇھۇر دۇشمەنىڭنی ئالىپ.»
بۇیۇردی ئەمىر «ئانی کەلتۈر» دەبان،
قوپۇپ چىقتی ئول دەم خاجە ئۇمری رەۋان.
دېدی لەندۇھۇرغە خاجە ئۇمری کېلىپ:
«بارۇرمەنکی سىزنی مەن ئاندا ئېلىپ.
بۇ کۆن بىر بەلادۇرکی مېهنەت یېتەر.»
دېدی: «شاهدىن سىزگە بولغاي خەتەر.
ۋە ئەمما بىلىڭ مەنکی بولسام تىرىك،

كىشى سىزگە ھەرگىز سۇنالماس ئىلىك.»
قىلىپ مەسلەھەت بىرلە يۈزمىڭ خەيال،
ئالىپ كەلدى شەھ ئۇرداسىغە بۇ ھال.
بېرىپ لەندۇھۇرغە تالادا ئورۇن،
قوپۇپ كىردى مۇقبىل، خاجە ئۇمرى بۇرۇن.
ئىجازەت بىلەن لەندۇھۇرنى كېيىن،
ئالىپ كىردى شاھى قاشىغە بەرىن.
كۆرۈپ گۇرزەسىنى خەلايىق ھەمە،
ھوشى كەتتى قورقۇپ، دېدى: «بۇ نېمە»؟
كى زەھرى تەرىد ئولدى كۆزنى يۇمۇپ،
ياشۇندى باشىنى چاپاندا كۆمۈپ.
ھەرامزادە بەختەك دېدى بۇ تەرىق،
«قىلۇرسىز ئەبۇل ئالى قايداغ قىلىق.
گۇنەھكارنى بەند قىلماي بىكار،
مۇنى كەلتۇرۇپسىزمۇ ئۆز ئىختىيار.
ۋەيا كەلدىمۇ ئەيلەمەكلىككە جەڭ،
كۆرۈك، پادشاھ قورقۇبان بولدى تەڭ.»
ئەمىر دېدىلەر: «ياراغى بار ۋەلې،
تۇرۇپ مەن، كىشىگە سۇنالماس قولى.»
ئىشارەت قىلىپ قولنى باغلاتتىلار،
ئالىپ گۇرزەسىن تاشلابان ئاتتىلار.
دېدى بۇ مەھەل: «شاھ لەندى نە ھەد
كى تاپتىڭ بۇ يەكلىغ نە يەردىن مەدەد.
مېنىڭ قانچە شەھرىمنى ۋەيران ئېتىپ،
يەسىر ھەم قىلىپسەنكى ھەيران ئېتىپ.»
دەپ ئېردى: «مۇنى ئۆلتۇرۇڭلار بۇ كۈن.»
مۇڭا قىلمادى لەندۇھۇر ئەسلى ئۈن.
«كى جەللادنى قىچقىرىپ تاپ!» دېدى،
كى بەختەك ئىشارەت قىلىپ «چاپ!» دېدى.
ھەۋالە قىلىپ شەمشىرنى ھەمان،
يېتىپ كەلدى چاپماقغە بەرمەي ئەمان.
باشىنى ئاچىپ تۇتتىلار بوينىدىن،
كى ساچراپ خاجە ئۇمرى قوپۇپ ئورنىدىن.
دېدىلەركى: «ئۆلتۇرگىل ئەۋۋەل مېنى،
مېنى ئۆلتۈرۈپ ئاندىن ئۆلتۇر مۇنى!»

بۇ ئىشلارغە بەختەك ھەرامزادە شۇم،
كى ئۆلتۇرگىلى قىلدى ئاندا ھۇجۇم.
ۋەلې قاشقارى چىقتى ئانى ئېلىپ،
ۋەلې لەندۇھۇر مۇندا يالغۇز قېلىپ.
قىلىپ ئېردى ئۆلتۇرگىلى ئىختىيار،
چىقىپ كەلدى مېھرى مەلىكە نىگار.
كى جەللادلارنى قاچۇردى كېيىن،
ئالىپ ئىچكەرى كىردى بۇ نازەنىن.
كى بەختەككە بولدى قاراڭغۇ جەھان،
مەلىكەم كۆرۈندى كۆزىگە يامان.
خىجالەتدە نۇشىرەۋان ئۇشبۇ دەم،
قوپۇپ بۇ ھەرەملەر سارى كىردى ھەم.
كى يىغلاپ مەلىكەم دېدى: «ھەي ئاتا،
بۇ شەرمەندەلىك مەندىن ئۆتتى خەتا.
قىلۇرلار بەسى لەندۇھۇرغە زۇلۇم،
ۋەلېكىن ئېرۇر ئول مېنىڭكى قۇلۇم.»
مەلىكەمنىڭ ئېردى بۇ يەكلىغ ئىشى،
كى نۇشىرەۋانغە دېدى بىر كىشى.
«كى ئۆلتۇرمەگىل سەن ئانى بىزەرۇر،
ئەبۇل ئالى ھالا كۆيەۈغلۈك ئېرۇر.
ئانىڭ بۇ كىشىدۇر ۋە لېكىن قۇلى،
كى ئۆلتۇرسە دۇشمەن بولۇر بىر يولى.
كى ئۆلتۇرمەيىن ساقلاساڭ ئانى ھەم،
ساڭا ئەمدى دۇشمەن ئىشىدىن نە غەم.
رەقىب بولسە ئىككى تەرەفدە نېرى،
بىرىگە بولۇر رەد بىرىگە بېرى.»
بۇ سۆزنى قىلىپ ئېردى بىر-بىر بەيان.
كى شەھ چىرلاتىپ لەندۇھۇرنى بۇيان.
گۇناھدىن ئۆتۈپ، ئەيلەبان ئىلتىفات،
چىقاردى سەرۇ پاي بېرىپ ياخشى ئات.
ئەمىر باشلىغىن بارچە، لەشكەر تەمام،
كى شاد ئولدىلار چوڭ-كىچىك خاسۇ ئام.
يېتىپ توققۇز ئەفلاكغە شادلىق،
مۇبارەكلەدىلەر قىلىپ بادلىق.
فەرەكناك ئولۇپ مۇڭلۇغ كۆڭەل،

كى جەمى خاتىر ئەيلەپ، بولۇپ مۇشكىل
ھەل.

بۇ دۇنيا غەمىدىن كۆڭۈلنى ئۈزۈپ،
كىردي سۆزگە ئوبدان كۆڭۈلنى تۈزۈپ.

ئەمىرھەمزەم مەلىكە مېھرىنىگاربىلەن توي ۋاقىئەسىدىن نۇشىرەۋانغا ئەلچى كىرگۈزۈپ، بەختەك ھەرامزادە مەكرى قىلىپ، مېھرىنىگارنى ئۆلدى دەپ يوشۇرۇپ قالغانلارىنىڭ بەيانى

يانا بۇ ھېكايەتنىڭ ئولدى ئىشى،
ئىشتمەك كېرەك بولسە دانا كىشى.
كى ۋەقتى زىمىستان ئۆتۈپ بولدى ياز،
گۈل ئاچىلدى بۇلبۇل قىلىپ نەغمە ساز.
ئەمىر توي ئۈچۈن سۆز قىلىپ شاھغە،
كىشىلەرنى كىرگۈزدى دەرگاھغە.
كى مەئقۇل ئولۇپ شاھغە ئۇشبۇ كوي،
كى ئايىنە باغلاتتى قىلماقغە توي.
بۇ ئىشغە قىلىپ شاھنىڭ خەلقى غوم،
كى بەختەككە قىلدى بۇ يەڭلىغ ھۇجۇم:
«زەماندىن زەمانغە ئەرەبلەرغە بىز،
كى بەرمەپ ئىكەن جەمشىد ئەۋلادى قىز.
بۇ نامۇسلۇقنى قىلۇر پىرۇ ياش،
نە يەردىن كۆتەرگەيمىزۇ ئەمدى باش؟»
دېدىلەركى بەختەكنى: «سىز ئوخشاتىڭ،
مۇنى بىر ئىلاجى قىلىپ توختاتىڭ.»
كى بەختەك بۇ سۆز بىرلە قوپتى رەۋان،
دېدى بۇ كىرىپ شاھغە شول زەمان،
قىلىپ مەسلەھەت ئانچۇنان ھەممەسى،
دېدى شەھ: «مۇنىڭ بارمۇ ھېچ چارەسى؟»
كى بەختەك دېدى: «ئەي شەھى دەرمەند،
كى مەن بىر قىلاي مەكرۇ ھىيلە فەند.
مەلىكەم يەمەننىڭ ئالىپ باجىنى،
ئەبۇل ئالىغە راستلامىش تاجىنى.
مېنىڭ كەلدى ئوبدان بۇ كۆڭلۈمگە ئىش،
كى لەئلىغە ئول ھەم باقىشلىغ ئىمىش.
دېسەڭ سەنكى، ‹بەختەكدە بىر لەئل بار›
كېلۇر ئاندا مېھرى مەلىكە نىگار.

مەلىكەمنى مەن بەككىنە ياشۇراي،
بولادۇركى مەكرى ئەجەب، ھاي-ھاي.
بۇ ئىشنى قىلىڭ تاڭلا تۈش ۋەقتىدە،
كى يىغلاپ چىقىپ ئولتۇرۇڭ تەختىدە.
دەيىن مەنكى ‹ئەي شاھى ئالىي جەھان،
قىلۇرسىز بۇ رەڭ نې سەبەبدىن فىغان؟›
دەگىز ‹ئاغرىمىشدۇركى مېھرىنىگار،
تەنەززۇل بەسى ئۆزگەچە ھالى بار›،
كى ئاغرىغنى مەشھۇر ئېتىپ ئۆزگەچە،
كى ماتەم قىلالى ئونئۈنچى كېچە.
يىغى زارلىق ئەيلەسەڭ ئانچۇنان،
مەلىكەمگە ئاشىق ئەمىر بىگۇمان.
كى ماتەمگە كەلگەي قاراڭغۇ كېچە،
كى بىز يولدا قويساق كىشى بىر نەچە.
ئۆتەر يولدا پىنھان يېرىنى تاپىپ،
كى شەمشەردە ئۆلتۈرگۈسىدۇر چاپىپ.
ئەبۇل ئالى ئۆلسە كېتەر دەردۇ غەم،
كى ئاندىن كېيىن بىزگە بولماس ئەلەم.»
كى بەختەك قىلىپ مەسلەھەت ئۇشبۇ ھال،
مەلىكەمنى شەھ چىرلاتىپ دەرمەھال.
ئىبەردى بۇ لەئلى ئۈچۈن شول زەمان،
بۇلار كەلدى بەختەك قاشىغە رەۋان.
ئۇشۇل دەم بۇ قىلدى مەلىكەمنى بەند،
كى بەختەككە بولدى بۇ ئىشلار پىسەند.
قىنىپ تاڭلاسى تاجنى باشىغە،
ئەمىر كىردى نۇشىرەۋان قاشىغە.
مەلىكەمنى «ئاغرىغ» دېدىلەر بۇرۇن،
كى ئىنزار ئېتىپ بەردى ئاندىن ئورۇن.

ئەمىر بىندىماغ بولدىلار ئانچۇنان،
قوپۇپ چىقتى شاھلار قاشىغە رەۋان.
مۇخالىف قىلىپ كۆزنى بىر نەچچە كۈن،
كى «ئاغرىغ» ئىشىنى تۇتۇپ كېچە تۈن.
بولۇپ ئېردى ھالا ئۇنۇنچى كېچە،
كى بولدى خەلايىق ئىشى ئۆزگەچە.
بار ئېردىكى شەمشاد ئاتلىغ دەرەخت،
كېسىپدۇر ياغاچچى دەرەختنى بۇ ۋەقت.
ئەمىر قىلدى ئەفسۇس دەرەختنى كۆرەپ،
دېدىكىم: «مۇنى ھەيف قىلدىڭ نەدەپ؟»
بۇلار دېدى: «چاپماقغە ساندۇقنى بىز،
ئەمەس شاھنىڭ بۇ قىزىدىن ئەزىز.
مەلىكەمنىڭ ئۆلمىشكى ھالى خەراب،
كېچە ئۆلسە، ئەرتە قويار يۇپ-تاراپ.»
ئەمىر يىغلادىلار بۇ سۆزنى دېگەچ،
كى ئالدىن كۈن ئولتۇردىيۇ بولدى كەچ.
بەناگەھ بولۇپ ئېردى تۈن ھەسسەسى،
كېتىپ ئۇيقۇغە خەلقنىڭ بەئزەسى.
شەھەردىن بىروق چىقتى بىر ماجەرا،
سۈرەن، غۇلغۇلە، كۆپ ئەزىمى بەلا.
خاجە ئۇمرى بۇ ئىشلار ئۈچۈن فەند قىلىپ،
قويۇپ ئېردى قىبتاسىنى بەند قىلىپ،
ئەمىر ئەيلەدى ئۆزنى پارە ھەمان،
قوپۇپ يۈردى يىغلاپ فىيادە رەۋان.
كېلىپ لەند ۋۇھۇر تۇتتى بەك ئۇشبۇدەم،
كى تاشلاپ مۇنى، يولغە قويدى قەدەم.
خاجە ئۇمرى يېتىپ ئارقەدىن تىزۇتۇن،
تۇتۇپ بەردى ياغلىقنى قىلماي بۇ ئۈن.
ئەمىر ئۇشبۇ ياغلىقنى ئالغان زەمان،
يىقىلدى ھوشىدىن كېتىپ شول ھەمان.
ئەمىرنى ئالىب ياندىلار ئۇشبۇ ھال،
خاجە ئۇمرى بىلە لەندۇھور دەرمەھال.
كى بەختەك ھەرامزادە قىلغان ئىشى،
كى بۇقتۇرمالاپ قويمىش ئېردى كىشى.
چەھارسۇ قاراڭغۇ ئىدى بۇ كېچە،
تۇتۇپ تۇرمىش ئېردىكى شەمشەر لەچە.
كى ئۆز خەلقنى بىلمەيىن ئۇشبۇرەڭ،
بولۇپ مەغلەبە قىلدى بىر سەختى جەڭ.
ئەبۇل ئالى دەپدۇر تانۇمايدۇ كۆز،
ئۆلۈپدۇر كىشى ئالتە مىڭ ئىككى يۈز.
قىرىپ لەشكەرىنى قىلىپ گەردۇگەرد،
كى دەرد ئۇستىگە بولدى ھەم ئۇشبۇ دەرد.
بولۇپ سۇبھى سادىق، تاڭ ئاتتى ھەۋا،
خاجە ئۇمرى يېتىپ كەلدى بادى سەبا.
ياساپ سۆرەتىن سەرۋى خادىم بولۇپ،
بىروق يىغلادىكى مۇلازىم بولۇپ،
ۋەلې سەرۋى خادىم شۇ بۇتوي ئۈچۈن،
بەدەخشانغە بارمىش ئىدى كوي ئۈچۈن.
ئانىڭ سۆرەتىدە بولۇپ ئۇشبۇ ئەر،
كى يىغلاپ ئىدى شاھ ئالدى خەبەر.
چۈنىن كەلدى ھەم شاھلار قاشىغە،
ئۆزىن پارە قىلدى ئۇرۇپ باشىغە.
كى ئاگاھ بولۇپ شاھ مۇنداغ بىلىپ،
كى بەختەككە قويدى ئىشارەت قىلىپ.
كى بەختەك قويۇپ دېدى: «ئەي ۋالىدە،
مەلىكەم تىرىك، يىغلاماڭ بىھۇدە.»
قەبۇل قىلمايىن يىغلادى ئانچۇنان،
يانا كەلدى بەختەك قاشىغە رەۋان.
دېدىكىم: «يېمەيدۇر مەلىكەم تەئام،
ياتادۇركى ئاچ ئەرتەدىن سۇبھۇشام.
مەلىكەمگە قىلدۇرسە ھەركىم غىزا،
بېرىپ ئانى مىڭ تەڭگە قىلغۇم ئىزا.»
خاجە ئۇمرى دېدىكىم: «بارىپ قاشىغە،
مەلىكەمنى مەن كىرگۈزەي ئاشىغە.
مۇنى قىلماسام، سەرۋى خادىم ئېتىم
ئۆچۈپ، قالماسۇن دۇنيادا ھېچ خېتىم.
قىلىپمەن بۇ سۆزنى ۋەگەرنە بەريان،»
دېدىكىم «ۋە ھالا مەلىكەم قايان؟»
ھەرامزادە بەختەك دېدى: «ئەي خەدىم،
مەلىكەمنى مۇنداغ يۇشۇرمىش ئىدىم.

كى پىنهان چىقىپ ئوردانىڭ تاشىغه،
كى ئاهىستە بارغىل ئانىڭ قاشىغه.
كىشى تۇيماسۇن ئۇشبۇ ئەسرارىنى،
بۇ سۆزنى دېدىم ئىچ بىلىپ مەن سېنى.»
بۇ سۆزدىن خاجە ئۆمرى بولۇپ كامران،
كېلىپ بۇ مەلىكە قاشىغه هەمان.
ئۆزىنى تونۇتتى كۆزىنى قىسىپ،
تەئام هەم يېدۇردى لەبىگە بېسىپ.
كى بەختەك ئاڭا پۇل بېرىپ دېدى ئال،
ئالىپ چىقتى ئەمىر قاشىغه دەرمەهال.
بۇلار كەلتۇرۇپ هۇشغه ئەمىرنى
بەيان قىلدىلار ئۇشبۇ تەقرىنى.
ئەمىر بىلمەدى، قىلدى سۆز هەرنه رەڭ،
خاجە ئۆمرى دېدى: «كەلتۇرەي، سىز كۆرەڭ.
ئۆلۈكنى ئاچىپ كەلمەيىن تا ئۆزۈم،
قەبۇل بولمادى سىزگە قىلغان سۆزۈم.»
خاجە ئۆمرى قوپۇپ كەلمىش ئېردى كېچە،
ياتىپدۇر خەلايىق باشىدا نەچە.
بولۇپ باشى قارۇن، تۇرۇپ بۇ تەرىق،
قىلۇر قىرق كىشى بىرلە ئول ساختالىق.
خاجە ئۆمرى ئۆزىنى ياساب پاش قىلىپ،
بولۇپ سەرۋى خادىم كەبى، ئاش قىلىپ،
كۆتەرىپ ئالىپ كەلدىلەر قاشىغه،
بۇلار سالدى قوي ئۆلتۇرۇپ ئاشىغه
كى ئاندىن كېتىپ ئاش يېمەسدىن بۇرۇن،
يىقىلدى خەلايىق بولۇپ سەرنىگۇن.
خاجە ئۆمرى كىرىپ شامى گورغه هەمان،
ئالىپ كەلدى ساندۇقنى ئاندىن بۇ يان.
كى ئاقتۇردى ساندۇتنى هالا ئۆزى،
كى تۈشتى ئۆلۈككه ئەمىرنىڭ كۆزى.
خاجە ئۆمرى دېدى: «بولدى ئىش بەلگۈلۈك،
بۇ ئۆلگەنگه سىز بولدىڭىز ئۆلگۈلۈك.
ئۆلۈپ ئېردى سىزنىڭ بۇ «مەهبۇبىڭىز»،
ۋەلې بىزنى هەم ئۆلتۇرۇر ئېردىڭىز.
قاراڭغۇ كېچە بارساڭىز سىز ئەگەر،
كى ئۆلتۇرمىش ئېردى چاپىپ بىخەبەر.»
دەپ ئېردى، ئەمىر بولدىلار دەرغەزەب،
«قىلاردۇر بۇ ئىشنى ماڭا ئول نه دەپ؟!»
غەزەبدىن دېدى: «تەبلۇ نەققارە چال،
مەدايىنىنى ۋەيران ئېتىپ ئەمدى ئال.»
ئۇشۇل دەم سەلاهلار كىيىپ رەڭ بەرەڭ،
تىكىپ تۇغ - ئەلەم، سوقتىلار تەبلى جەڭ.
ئويۇنلار قىلىپ هەربىرىسى بۆلەك،
كۆچۈپ هەيبەتىدىن زەمىنبۇ فەلەك.
بۇ ئىش بولدى نۇشىرەۋانغه خەبەر،
كى زەهرى تەرىد ئولدى قورقۇپ بۇ ئەر.
قىلىپ خاجە جۇمهۇرىغه زارلىق،
«كى بەختەكدىن ئولمىش» دېدى «بۇ قىلىق».
بۇ سۆزلەرنى شەه خاجەغه ئاڭلاتىپ،
ئىبەردىكى بەختەكنى هەم باغلاتىپ.
سالىپ غولۇ زەنجىر مۇنىڭ باشىغه،
ئالىپ چىقتى ئول دەم ئەمىر قاشىغه.
دېدىلەر خاجە: «شاهدا يوق گۇناه،
قىلىپدۇر بۇ ئىشلارنى هەم بۇ يانا.»
ئەمىر سوقتىلار بىنىهايەت باسىپ،
كى ئۆلتۇرگەلى بۇيرۇدىلار ئاسىپ.
خاجە ئۆمرى ئالدىپ چىقتى باغلاپ هەمان،
كى ئۆلتۇرگەلى تۇتتى بەرمەي ئەمان.
كى يىغلاپ يىقىلدىكى باشىنى چالىپ،
يەنە قويدى بۇ خۇن بەهاسى ئالىپ.
بۇ سۆز بىرلە كەتتى كۆڭۈلدىن گۇمان،
ئەمىر ياندى ئۆز بارگاهى سويان.
يەنە باغلادى تويغه ئايىنە بەند،
مۇڭا خەلقى كۆپ بولدى هەم دەردمەند
يانا كەلدى بەختەك قاشىغه بۇلار،
چىكىپ ئاه، كۆزىدىن ئاقىزىپ سۇلار.
دېدىلەر: «بۇ ئىشنى چىقارىپ بىلىڭ،
مۇڭا بولسە تەدبىر - ئىلاجى، قىلىڭ.
بۇ توي بولماغاي بىزگە، بۇ خەندەلىك،
نه توي ئېردىبۇ بەلكى شەرمەندەلىك.»

بۇ يەكۈنلىغ بولۇپ ئۇشبۇ غەم ـ غۇسسەسى،
قىلىپ مەسلەھەت بولدى تۈن ھەسسەسى.
كى بەختەك دېدى: «ئەمدى بىر ئىش قىلاي،
ئۇزاق يازىنى ئۆتكۈزۈپ قىش قىلاي.»
تاپىپ بىر گادايى، دېدىكىم بۇ رەك،
كىرىپ ئەرتە سىز شاھدىن پۇل تىلەك.»
ۋەزىرۇ ئەمىر جەمئ ئولۇپ خاسۇ ئام،
كى شەھ ئالدىدا تۇردى ئەيلەپ خىرام.
كېلىپ ئول گەدايى چېكىپ دەردۇ ئاھ،
تىل ئاچتى گەدالىقغە قىلدى دۇئا.
بۇيۇردىكى مىلك تەڭگە شاھى جەھان،
كى بەختەككە ئېردى تاپىپ بەر ھەمان.
ۋيۇپ دېدى بەختەك بولۇپ لائىلاج،
«كى يوقتۇر خەزىنە ئىچىدە خىراج.
كى بىرنەچچە كۈن توختاسۇن ئۇشبۇ توي،
ۋەلى سەمرۇسۇن خۇب كەلا بىرلە قوي.
چېچەكلەپ دەرەخت سەبز ئولۇپ بولسۇ ياز،
ۋەلى قىلسۇ گۈلشەندە بولبۇل نەۋاز.
ئوشۇل ۋەقت بولغۇنچە قىلساق ئىلاج،
ئالىپ كەلسەلەر ھەر شەھەردىن خىراج.
قىلىپ خەرجىگە بىففەراغەت ۋەلى،
كى ئاندىن زىمىستان قىلايلىك بەلى».
بۇ سۆزنى قىلىپ ئېردى يۈز نەچچەلەپ،
كى شەھ سالدى سۆزنى ئەمىرگە قاراپ.
ئەمىر ھەم قەبۇل ئەيلەدى ئۇشبۇ سۆز،
بۇ توي تاپتى ئەنجامى بولماقغە كۆز.
كى شاھى دېدى قىچقىرىپ ئۇشبۇ ھال:
«كى بولغاي بەرابەر ئالىپ كەلسە مال.
بولۇپ يەتتە يىل، كەلگەنى يوق خىراج،
ئىبەرمەي قالىپدۇر شەھەرلەردە باج».
دېدى ئىككى نەۋبەت، دېدى ئۇشبۇ رەك،
كى ئۈن قىلمادى خەلقى، كۆپ بولدى تەك.
ئەمىر ھەم بۇ ئىشنى قىلىپ ئىختىيار،
كى دەرھال قوپۇپ دېدى: «ئەي شەھرىيار.
بەجا كەلتۈرەي مەن بۇ ئىشنى بارىپ،
كېلەي ئول شەھەرنىڭ خىراجىن ئالىپ.
قاتىپ بولسە ھەمراھ ماڭا بىر كىشى،
ئىبەرسۇنلەر، لازىمكى ئولغاي ئىشى».
كى چىرلاتتى قارۇننى بارماقغە ئول،
بۇ ھەم قىلدى ھەمراھلىقنى قەبۇل.
دېدىكىم ئەمىرگە بۇ قارۇن يانا:
«كى بەش ـ ئالتە مەن قىلماغۇنچە گۇناھ؛
كى ئۆلتۈرمەسە، بىر گۇناھ بىرلە ھەم،
قويۇرمەن سېنىڭ بىرلە يولغە قەدەم.
ئەمىر ھەم قەبۇل ئەيلەدىلەر بۇ ھال،
دېدىلەركى: «يول جابدۇغى ئەمدى ئال!»

ئەمىر ھەمزە ساھىبقىراننىڭ شەھەرلەردىن باج ئالىپ كەلگەلى بارغانلارى، يولدا بارغۇنچە قارۇن ھەرامزادەنىڭ ھەزرەتى ئەمىرغە مەكرى قىلغانلارىنىڭ بەيانى

قىلۇر راۋى مۇنداق ھېكايەت يانا،
بۇ قارۇنغە بەختەك دېدىكىم يانا:
«كى بىر ئىش قىلۇرسەن ئاڭا ئۇشبۇ رەك،
زەھەر بەرگىلۇ يولدا يا ئەيلە جەك.
كى ئۆلتۈرگىلۇ سەن قىلىپ بىر نېمە،
ئەمىر ئۆلسە، مەن ھەم ئۆلەرمەن دېمە.
بېرەي پۇلۇ مالى بەغايەت ساڭا.»
بۇ سۆزلەرنى خىلۋەتدە قىلدى ئاڭا.
قىلىپ ھەرنە تۈرلۈكۈ يۈز مىلك خەيال،
شەھەرلەرگە نامە ئىبەردى بۇ ھال.
دېدىكىم: «ئەمىرنى ئىبەردۈك تاپىپ،
بۇ بارغان زەمان ئۆلتۈرۈڭلار چاپىپ».
ئەمىر تۇش كۆرۈپ قوپتىلار بىر كېچە،
ۋەلى مەككەنى ياد ئېتىپ بىر نەچچە.

پېتىپ ھەم لىفافە قىلىپ نامەنى،
دېدى: «ئەي خاجە ئۇمرى، بۇ ھەڭگامەنى،
ئالىپ مەككە سارىغە ئەيلەك بەدەر،
نە ھادىسە بولمىش ئالىڭ بىر خەبەر».
خاجە ئۇمرى دېدىكىم: «ئەرەب زادەسىز،
كى يالغۇز بارىپ بولماغاي ئاندە سىز.»
ئەمىر دېدى: «بولسام سېنىڭدىن جۇدا،
كى ئىنشا قىلۇرمەن تەۋەككۇل خۇدا.
ئالىپ نامەنى سەن بۇ كۈن تېز چاپ،
مېنى ئىزدەسەڭ شەھرى يۇناندا تاپ».
كى ناچارلىقدىن خاجە ئۇمرى بۇ دەم،
ئالىپ نامەنى مەككەگە كەتتى ھەم.
ئەمىر بىرلە قارۇن بولۇپ كامران،
چىقىپ يۈردىلەر شەھرى يۇنان سويان.
كى مەنزىل مەراھىل چىكىپ تىزۇ تۈن،
يۈرۈپ ئىردىلەر بىر كېچە ئىككى كۈن.
چۇ ھالا كېلىپ ئىككى ئايرىلدى يول،
بىرى ئوڭ تەرەفكە، بىرى ئېردى سول.
كېلىپ تۈشتىلەر ئۇشبۇ يول باشىغە،
ۋە لېكىن ئاقىن بىر سۇنىڭ قاشىغە.
ئەمىر دېدى قارۇنغە: «ئەي پەھلەۋان،
بۇ يول ئىككى بولدى بارۇرمىز قايان؟»
بۇ قارۇن دېدى: «يا ئەمرى ئەرەب،
كى يۇنانغە بارمىش ھەر ئىككى تەرەف.
بۇ چەپ قولدىكى يول بۇ يەڭىلغ ۋەلې،
كى باردۇر مۇنىڭ ئىككى كۈنلۈك چۆلى.
چۇ ئاندىنكى ئۆتسە فەراۋان بولۇر،
كىشى كىرسە ئوڭ يولغە ھەيران بولۇر.
چۆلى يوق، سۈيى بار زەمىن بارچە تاش،
پاسار يوق، ئوتۇن ھەم پىشۇرماقغە ئاش.
چۇ ئوت يوق ئۇلاغغە بولۇرمىز ھەلاك،
كى يانماق خۇب ئېرمەس بولۇپ دەردناك.
خەتەردۇر كىشى بارسا ئوڭ قول بىلەن،
بارالىڭ بۇ چەپ قولداقى يول بىلەن».
ئەمىر دېدىلەر: «بولسە ئانداغ ۋەلې،

مۇنىڭ سەھل ئىكەن ئىككى كۈنلۈك چۆلى».
«ئېلىڭلار» دېدى «ئىككى كۈنلۈكچە سۇ»،
سۈيى بار ئىمىش ھەم بولا بولماسۇ».
ئەمىر لەشكەرى ئازغىنە ئالدىلار،
بۇ سۇ بىرلە بۇ يولغە ئاتلاندىلار.
بۇ قارۇننىڭ ئون مىڭ ئىدى لەشكەرى،
يىگىرمە ئالتە كۈنلۈك سۇ ئالدى بىرى.
ئەمىرنى بۇ سەگ فەند ئۇرۇپ ئۇشبۇ ھال،
دېدى: «قىلمە يۈك، ئىككى كۈنلۈك سۇ ئال.
كىرىپ يولغە يۈردى بۇلار تىزۇ تۈن،
سۈيى قالمادى، بولدى بەش-ئالتە كۈن.
بۇ قۇمدىن بۆلەك نەرسە يوق كەربەلا،
چىقىپ ئۇشبۇ لەشكەر ئارا ماجەرا.
ئەمىر دېدى قارۇنغە: «قايدا ئېقىن؟
كى يەتتۈكمۇ بىز ھالە سۇغە يېقىن؟»
بېقىپ بۇ ھەرامزادەئى سۇرمە ساز،
دېدىلەر: «ئەمىر، يەتكەلى قالدى ئاز»
ۋەلې قالدى ئون كۈن بۇلار ئاچۇ توق،
قىزىل قۇمدىن ئۆزگە بۆلەك نەرسە يوق.
ئۇشۇل دەم ئەمىر باقتى لەشكەر سويان،
قىلىپ زارلىق يىغلامىش ئانچۇنان.
بولۇپدۇر خەلايىق ھەمە سەرنىگۇن،
ئەمىر ھەم بولۇپ تەشنالىككە زەبۇن.
تۈشۈپ قۇمدا ئۇلتۇردىلار ئۇشبۇ ھال،
ئۆلۈپدۇركى لەشكەر بىلەن قانچە مال.
غەزەبدىن قوپۇپ ئىككى ئاتلىغ چاپىپ،
بۇ قارۇننى كەلتۈردى ئاندىن تاپىپ.
دېدىلەركى قارۇننى: «ئەي بەد گۇمان،
مېنى چۆلگە باشلاپ بارۇرسەن قايان؟
ۋە ئەي شۇم ھەرامزادەئى بىئەدەب،
ماڭا قىلدىڭۇ سەن بۇ ئىشنى نە دەپ؟»
بۇ سەگ دېدى: «ئەي شاھى ئالىي جەناب،
قىلىپمەن غەلەت، يولنى بىلمەي قاراپ.
ئۇشۇل مەن دېگەن يول قالىپدۇر ئۇيان،
ئازىپ، يولنى تاشلاپ كېلىپمىز بۇيان».

قوپۇپ دېدى: «ئەي پادىشاھى پەناھ،
كى بولدى مېنىڭ بۇ ئىشىم بىر گۇناھ».
ئەمىر دېدى: «ئەي فاسىقى زۇلۇم خۇ،
تاپىلغايمۇ خەلقىڭدە بىر قەترە سۇ؟
زەبۇن قىلدى ھالىمنى ئەمدى بۇ چۆل،
قىلاي تامغاقىم قاتتى ئاغزىمنى ھۆل».
بۇ سەگ دېدى ھەم: «يوقتۇ سۇ تەشنە بىز،
باقاي، بولسە، مەن كەلتۈرەي، ئەي ئەزىز.»
بۇ مەلئۇن بارىپ، جامىغە سۇ ئالىپ،
سۇغە ئىككى مىسقال ھەلاھىل سالىپ.
ئالىپ كەلمىش ئېردى بېرۈرگە ھەمان،
بۇ سۆز كەلدى ئەمدى خاجە ئۇمرى سويان.
بەناگەھ خاجە ئۇمرى دەۋاندىن ئاشىپ،
ارۇر ئېردىلەر مەككەگە، پۇتلاشىپ؛
مىقلدى تېگىپ پۇتلارى تاشىغە،
كى خىزرى چىقىپ، كەلدى تىز قاشىغە.
دېدى: «خاجە ئۇمرى، قوپۇك دەرمەھال،
ئەمىر بولدى قارۇن بىلە چۆلدە لال.
ۋەلې قەسد قىلدى بېرۈرگە زەھەر،
ئىچەر ئول زەھەرنى ئەمىر بىخەبەر.»
كى بىر ئافتابا سۇ بېرىپ خىزرى ھەم،
قولىدىن تۇتۇپ يولغە قويدى قەدەم.
دېدىلەركى: «يۇمغىل كۆزۈڭنى ھەمان»
كى «ئاچغىل» دېدىلەر يەنە شول زەمان.
خاجە ئۇمرى بۇ ھالەتدە ئاچتى كۆدىن،
بۇ دەشتى بەياباندا كۆردى ئۆزىن.
بۇ ئەسنادا ئەمما ئەمىرى ئەرەب،
ئىچەرگە قويۇپ ئېردى جامىغە لەب.
قۇلاقىغە ئىشتىلدى ئاۋاز ئۇنى،
دېدى: «يا ئەمىر، ئىچمەگىل ئول سۇنى»
كى ھەيران بولۇپ ئۇشبۇ ئاۋازىغە،
ئەمىر ئالمادىلار سۇنى ئاغزىغە.
بۇ قارۇن دېدى: «بولماغىل مۇبتەلا،
بەياباندا جىنۇ شەياتىن تولا.
بۇ جىنىڭكى ئاۋازى، ئادەم ئەمەس،

ئىچىڭ، يا ئەمىر، ئەسلى قىلماي ھەۋەس.
ئەمىر قويغۇزۇپ ئېردى ئاغزىغە ساي،
كى ئاۋاز كەلدى دەبان: «ئىچمە، ھاي.
ئۇنۇتتۇڭمۇ سەن، يا ئەمىر، بارھا،
نېچۇك ئېردى ھىندۇدەكى كارھا؟»
ئەمىرنىڭكى ئەمما بۇ جامدا لەبى،
بۇ ئەسنادا كەلدى خاجە ئۇمرى كەبى.
كېلىپ: «ئەي ئەمىرى ئەرەب» دېدىكىم،
ۋە «ھالا ساڭا بۇ سۇنى بەردى كىم؟»
ئىشارەت قىلىپ بۇ ئەمىرى جەھان،
دېدىلەركى قارۇنى بەردى ھەمان.
دېدى: ئەي ھەرامزادەئى بىئەدەب،
بۇ يەڭلىغ قىلۇرسەن ئەمىرغە نە دەپ؟
ئەۋەل باشلادىڭ چۆلگە سەن ئۇشبۇ ھال،
ئۆلۈپدۇركى لەشكەر بىلەن قانچە مال.
تۇرارسەنكى بەرمەككە ئەمدى زەھەر؟»
بۇ قارۇن دېدى: «ئەي خوجام، بىخەبەر.
غەزەبلىك بولۇپمەن بۇ ئۆتكەن كېچە،
سوقۇپ ئېردىمۇ بىر كىشىمنى نەچە.
قىلىپ ئول خىيالدا ئىچەر دەپ مېنى،
زەھەرنى سالىپ ئول بېرىپدۇر سۇنى.»
بۇ سەگ بىر كىشىنى تاپىپ كەلتۈرۈپ،
كى دەرھال مۇنى تاشلادى ئۆلتۈرۈپ.
قۇتۇلدى بۇ قارۇن ئۆلۈمدىن يانا،
پىتىلدى بۇ مەلئۇنغە ئىككى گۇنا.
خاجە ئۇمرىگە خىزرىكى بەرگەن سۇنى،
ئەمىر باشلىغىن ئىچتى لەشكەر مۇنى.
فەراۋان بولۇپ قىلدى شۇكرى سەنا،
قوپۇپ ئاتلانىپ كىردى يولغە يانا.
خەيال قىلدى قارۇن لەئىن كۆڭلىدە،
دېدى: «بۇيلە يول يۈرمەكىم بىھۇدە.
ئىشىم ئوخشاماس بۇ خاجە ئۇمرى تۇرۇپ،
مېنى ئاقىبەت ئۆلتۈرۈر باستۇرۇپ.»
قىلىپ مەسلىھەتنى بۇ قارۇن نەچە،
بۇ سەگ قىلدى شەيخۇن، قوپۇپ بىر كېچە.

كى تۆرت مىڭ كىشىنى بۇ سەگ ئۆلتۈرۈپ،
قاچىپ كەتتى، تۈن ھەسسەسىدە تۇرۇپ.
ئەمىر ھەم كۆچۈپ ئەرتەسى ئالدى راھ،
كى بىر مەرغىزارىغە يەتتى سىپاھ.
پىشپىدۇر قاغۇن بارچە رەڭگو بەرەڭ،
بۇ لەشكەر يېمەسدىن بۇرۇن بولدى تەڭ.
يەدى ئاغرىتىپ قورساقىنى ھەمان،
غىزايى ئۇقۇبەتكە قالدى يامان.
مۇنىڭ مەئلۇم ئولغاچ بۇ يەكىلىغ ئىشى،
قاغۇننى يېمەس بولدى ئاندىن كىشى.
كى بىر تاغقە چىقتى خاجە ئۇمرى چاپىپ،
بىر ئادەمنى كەلتۈردى ئول دەم تاپىپ.
ئەمىر سوردى سۆز بائىسىنى ھەمە،
دېدىكىم بۇ ئادەم: «قاغۇننى يېمە.
كېلىپ ئالدىڭىزلاردا لەشكەر بۇيان،
قاغۇنغە زەھەر سالدى، كەتتى ئۇيان.»
دەپ ئېردى، ئەمىر ئاتلانىپ خاسۇ ئام،
يەرىگە يېتىپ تۈشتىلەر ۋەقتى شام.
كى ئەمما بۇ قارۇن چىقىپ تىزۇ تۇن،
بولۇپ ئېردى بەش كېچەۋۇ ئالتە كۈن.
نەمايان بولۇپ ئېردى ھالا شەھەر،
كى بولدى فەرىدۇن شەھىغە خەبەر.
چىقىپ ئالدىغە ئانچە ئەئزاز ئېتىپ،
ئالىپ كىردى شەھرىگە پەرۋاز ئېتىپ.
قىلىپ ئەرزى ھالىنى باشدىن ئاياغ،
كېچە بولدى، مەشئەل يورۇتتى چەراغ.
بېرىپ رەڭ بەرەڭ، قاتما قات جامەنى،
كى قارۇن ئالىپ تۇتتى بىر نامەنى.
پېتىپدۇر ئاچىپ كۆردىلەر ئۇشبۇ ھال:
«قىلىپ ئىش ئەمىرنىڭكى باشىنى ئال.
كى مەن مۇلكى ئادىل، بىلىڭ ئەي ئەزىز،
بۇ بارغان زەمان ئۆلتۈرۈڭ ئانى سىز.
ۋە خاھى ھەلاھىل بېرىپ ئۇشبۇ رەڭ،
ۋە ياكى قىلىپ ئۆلتۈرۈڭ سەختى جەڭ.
كى مەقسۇدۇم ئېرمەس مېنىڭكى خىراج،
قىلۇر دەپ ئىبەردىم سېنى بىر ئىلاج.
قاتىپ مەن بۇ لەشكەرگە ھەم نەچچەنى،
ئىبەردىم شۇڭا مەن ئەرەب بەچچەنى.
ۋەلې بولماسا، قىز بېرۇرمەن ئاڭا،
بۇ ئىشلار بولادۇر ھەقارەت ماڭا.»
بۇ سۆزلەر بىلەن نامە بولدى تەمام،
سالىپ دەستۇرخان قويدىلاركىم تەئام.
كى ئاندىن تۇرۇپ مەجلىسى ئانچۇنان،
بۇ سۆز كەلدى ئەمدى ئەمىرى سويان.
دېدىكىم ئەمىر ئولتۇرۇپ: «بىر خەبەر،
ئالىڭ، ئەي خاجە ئۇمرى، نېچۈك بۇ شەھەر؟»
ئەمىر قاشلارىدىن خاجە ئۇمرى ھەمان،
چىقىپ يۈردىلەر بۇ شەھەرگە رەۋان.
خاجە ئۇمرى بۇ يولدا كۆرۈپ بىر كىشى،
كۆرۈندى ئەجايىب ئانىڭكى ئىشى.
قوش ھەيدەپ يۈرەدۇر تاياقنى ئالىپ،
تۈزۈپ ھەيدەيەلمەيدۇر ئانى سالىپ.
خاجە ئۇمرى بۇ يولنىڭ چىقىپ تاشىغە،
دېدىكىم: «بۇ يەكىلىغ كېلىپ قاشىغە:
«قېرىپسىز بۇ دېھقانچىلىق بىرلە ئۈز،
كى بىلمەيسىزۇ ئىش قىلۇرنى ھەنۈز.
بۇ مەردى كەلان دېدى: «ئەي نەۋجەۋان،
كى بۇزۇرگ كىشى ئېردىمۇ بىگۇمان.
كى زەرگەر ئىدىم، ئۇستە زىرەك ئېتىم،
ھۇنەردىن گۇناھ قىلدىمۇ بىر قېتىم.
تاپالماي گۇناھىمغە بىر ياخشىلىق،
قىلۇرمەن شۇڭا مۇندا دېھقانچىلىق.»
ئۇشۇل دەم خاجە ئۇمرى كېيىپ خىلئەتىن،
كى زەرگە قىلىپ كارھا سۇرەتىن.
شەھەرگە كىرىپ ئېردى مۇندىن يۈرۈپ،
قىلۇر ئېردى تەئزىم خەلايىق كۆرۈپ.
كېلىپ بارگاھ ئىشكىگە ئۇشبۇ ھال،
قىلىپ تۇرمىش ئېردىكى يۈزمىڭ خەيال.
فەرىدۇن شەھىنىڭكى خەلقى چىقىپ،
مۇنى كۆردىلەر ئۇشبۇ سارى بېقىپ.

كى ئەئزازۇ ئىكرام ئېتىپ ئوردەغە،
ئالىپ كىردىلەر شاھنىڭ ئالدىغە.
دېدى پادىشاھ: «ئۇستە، ھالىڭ نەدۇر،
تېنىڭ ساقمۇ ھالا، مەلالىڭ نەدۇر؟»
خاجە ئۇمەرى دېدى: «شۇكرى، خوب ساقمەن،
ۋە لېكىن جەمالىڭغە مۇشتاقمەن».
دېدى: «ئولتۇرۇڭ» كۆرسىتىپ ياخشى يەر،
كى ئولتۇردى كۆپ ناز ئىلە ئۇشبۇ ئەر.
سوراپ سۆز بۇ ئەسنادا باشدىن ئاياغ،
ياساۋۇل كىرىپ كەلدىلەر ئۇشبۇ چاغ.
دېدى پادىشاھا ئوشۇل باجنى،
كېلىپدۇر ئېتىپ ئۇستەلەر تاجنى».
فەرىدۇن شەھى ئولتۇرۇپ تەختىدە،
دېدى: «كەلتۇرۇپدۇر نە خوش ۋەقتىدە.
كى باردۇر مىنە مۇندا ئۇستە زىرەك،
ئالىپ كۇرسەلەر ئەيبى بولسە دېمەك.
بۇ تاجنى تەئرىف قىلىپ بىر نەچە،
ئالىپ كىردى بىرنەچچە زەرگەر بەچە.
دېدى: «ئۇستە زىرەك، بولۇپدۇر نە رەڭ،
كى ياخشى بولۇر، سىز مۇنى بىر كۆرەڭ.
كى زەرگەرچىلىك بار سىز ياخشى ئەر،
بۇلارغە ھەمە ئۆرگەتىپسىز ھۇنەر».
كۆرۇشتى يەنە «ئۇشتەمىز» دەپ بۇلار،
سوراپ ھالۇ ئەھۋال ئولتۇردىلار.
«كۆرۈڭ» دەپ خاجە ئۇمەرىگە بەرمىش ئىدى،
كۆرۇپ «تاجى ئۇبدان بولۇپدۇر» دېدى.
ياساپدۇر ئاڭا نەقشلەرنى ئويۇپ،
ۋەلې توقسان ئۈچ يەردە گەۋھەر قويۇپ.
كى بىر مەرۋايىدنى ئاسىپدۇر نېرى،
مۇنى بەركىتىپ بارچەدىن يۇقارى.
مۇنىڭ قەددى مۇرغى كاكاسچە بار،
كى بىلمىشلەرۇ گەۋھەرىدىن بەھار.
خاجە ئۇمەرى سالىپ كۆز ئۇيانۇ بۇيان،
دېدى: «بىر ئەيىب بار مۇنىڭدا يامان.
دېدى شاھ: «ئەيىب قايسىدۇر، ئەي زىرەك،
ئەگەر بولسا ئەيىبى چۇ بۇزماق كېرەك».
خاجە ئۇمەرى دېدى: «ئەيىب ئۇشبۇ بىرى،
تۇرۇپدۇر كۆرۈڭ مەرۋەرىد يۇقارى.
بۇ كۆرمەككە خوبدۇر، كاۋاكدۇر ئىچى،
مۇڭا تەگسە ناگەھ بۇلادۇر قىچى».
دېدى شاھ ئول دەم: «چاقىڭلار مۇنى،
بۇ يالغانمۇ راستمۇ باقىڭلار مۇنى».
چاقىپ ئېردى، چىقتى دېگەندەككىنە،
كاۋاكدۇر ئىچى قۇرت بېگەندەككىنە.
بۇ ئىشنى كۆرۇپ شاھنىڭكى كۆزى،
دېدى: «راست ئىكەن ئۇستانىڭكى سۆزى».
قويۇپ ئافەرىنلەر، بولۇپ كۆڭلى خوش،
دېدى: «سىلقەدۇر بۇ جەۋاھىر تونۇش.
ئالىپ چىق جەۋھەرنى ئۆيدىن تەمام،
بۇلار كۇرسۇ قايسى بەلەند، قايسى كام».
جەۋاھىرنى سەندۇق بىلەن ئۇشبۇ رەڭ،
ئالىپ چىقتى ئانى، دېدىلەر كۆرەڭ:
«بۇ شاگىردلارىم ھەم كۆرۇپ ئۆرگۇنۇر،
كى ياخشى-يامانىنى چۇ ئاندىن بىلۇر».
خاجە ئۇمەرى دېدى: «تىيرە بولدى كۆزۇم،
چىقىپ مەن تالاغە تونۇرمەن ئۆزۇم».
سالىپ تاجنى ساندۇقغە ھەمان،
ئالىپ چىقتى چۇن تاشقارى بۇ رەۋان.
قالىپ خەلقنىڭ ئۆيدە بىر ھەسسەسى،
قوپۇپ چىقتىلار بىللە بىر نەچچەسى.
خوجە ئۇمەرى ئەلنى دېدى: «ھايۇ ھوي،
بۇ يەردە تانۇرمەن، ئۇ يەردە تانوي».
بۇ سۆزلەرنى دەپكىم ئىشىكنى ئاچىپ،
يۇدۇپ بۇ جەۋاھىرنى كەتتى قاچىپ.
بۇ چىققان خەلايىق بىروق قوغلاشىپ،
يانىپ كىردى شاھ ئالدىغە يىغلاشىپ.
دېدى: «پادىشاھا، بۇ زىرەك چىقىپ،
كى تاجىڭنى ساندۇقغە سالدى تىقىپ.
ئالىپ قاچتى، بىز قوغلادۇق ئانچۇنان،
يېتەلمەي، نەدامەتدە ياندۇق بۇيان».

قوپۇپ دېدى قارۇن: «قىلۇرمەن ھەۋەس،
مۇنى بىلكى ئەييار، زىرەك ئەمەس.
ئەبۇل ئالىنىڭ بولمىش ئەييارى بۇ،
بۇ زىرەك ئەمەسدۇر، خاجە ئۇمرى شۇبۇ».
بار ئېردى بۇ شەھ قاشىدا بىر كىشى،
مۇبارىز ئىدى، پەھلەۋانلىق ئىشى.
ئانى دەر ئىدىلەر بۆكە پەھلەۋان،
دىلاۋەر، بەھادۇر ئىدى ئانچۇنان.
قوپۇپ دېدى: «ئەي پادىشاھى كەرەم،
بارىپ مەن تۇتۇپ كەلتۇرەي مۇندا ھەم».
بۇ قارۇن دېدى: «بارمە، ئەي ئۇستەكار،
كى رەسۋا بولۇرسەن خەيالىڭ بىكار».
ۋەلې قىلمايىن ئۇشبۇ سۆزنى قەبۇل،
ياراغى جەڭ ئەسبابىنى قىلدى ئۇل.
سەلاھلار كىيىپ، ئاتلانىپ شول زەمان،
چىقىپ يۈردى قوغلاپ خاجە ئۇمرى سويان.
يېتىپ ئارقاسىدىن بۇ گويا قۇيۇن،
خاجە ئۇمرىگە بولدى بۇ ئوبدان ئويۇن.
بۇ سەگنى يېقىن كەلتۇرۇپ قاشىغە،
فەلەقماندا بىر ئۇردىلار باشىغە:
يىقىتتى ئالىبان جەڭ ئەسبابىنى،
ياساپ ئويىناتىپ، قىلدى تىرگۈز ئانى.
قىلىپ سۇرەتىن ئۆزگە يەرگە باسىپ،
كى زاڭ باغلادى پۇت قولىدىن ئاسىپ.
تەفەررۇج بولۇپ خەلقىغە ئۇشبۇ ئىش،
ئويۇن كۆرسەتىپ قىلدى ئاندىن يانىش.
قويۇپ بەردىلەر بىنىھايەت سوقۇپ،
بۇ شەھ ئالدىغە كەلدى مۇندىن قوپۇپ.
بىلىندۇردى ئۆزنى كېلىپ ئۇشبۇ ھال،
ئۆيىدە مۇنى ياتغۇزۇپ دەرمەھال.
خاجە ئۇمرى يانىپ ئارقاسىغە رەۋان،
كى ئۆلتۇردى تەبىب بولۇپ كامران.
بالا ـ بارقەسى ھەر تەرەفكە چاپىپ،
بۇلارنى ئالىپ باردى مۇندىن تاپىپ.
تومۇرنى تۇتۇپ دېدى قاندۇر يۈرەك،

كى ھەممام بولسا ئاپارماق كېرەك.
مۇنى ياتغۇزۇپ ئاندىن شاھى سەبا،
«قىلاي مەنكى ئوبدان مۇڭا بىر دەۋا».
ئالىپ كەلدى ھەمماملغە تۈن كېچە،
دۇبۇل، داپۇ، دۇمباق ئالىپ بىر نەچە.
دېدىلەر: «تالادا چالغىلار تۇرۇپ».
دەبان «بارەكەللاھ» قىيقاس ئۇرۇپ.
«ساقايتاي دەۋالار قىلىپ دەرمەھال،
خاجە ئۇمرى ئىشىكنى ئېتىپ دېدى: «چال!»
چەھار مىخ قىلىپ، بولدى كۆپ نالەسى،
ئىشىكتەي تالادا بالا ـ بارقەسى.
دېدى: «بەك چالغىلار، ساقايسۇن ھەلى،
كى ئاز قالدى ئاغرىغ چىقىپ بولغالى».
بىروق چالدى دۇمباقنى ئانداق قاقىپ،
خاجە ئۇمرىمۇ قىينادى ئوت ياقىپ.
كى ئاندىن مۇنىڭ فۇت ـ قولىنى كېسىپ،
قىلىپ سانما ـ سان قويدى ئۆيدە ئېسىپ،
چىقىپ دېدى: «ئوبدان ساقايدى ئۆزى،
ھەلى ئۇيقۇغە باردى ئانىڭ كۆزى.
باقىپمەن بۇ ئەۋۋەلقىدەك بولدى ساق،
ئىشىكنى ئېتەي، مۇندا ياتسۇن ئۇزاق.
كى ئەۋۋەل مېنى پۇل بېرىپ يولغە سال،
مۇنى ئويغاتىپ، قىلماغىل سەن مەلال».
بۇ سۆزلەر بىلەن ئالدى يۈز تەڭگە پۇل،
مۇنى ئۆلتۇرۇپ، خاتۇنى قالدى تول.
ئىشىكنى ئاچىپ كۆردىلەر، ئۆيدە قان،
ئاسىپدۇر مۇنى ئۆلتۇرۇپ سانما سان.
ياقا چاك ئېتىپ چىقتى بەر ئىختىيار،
كېلىپ شاھىغە يىغلادى زار ـ زار.
بۇ قارۇن دېدى نالە قىيقاس ئۇرۇپ:
«كى بولماس كىشى بۇ شەھەردە تۇرۇپ.
بۇ ئىشلار خاجە ئۇمرى دېگەنىنىڭ ئىشى،
قىلالماس مۇنى ئاندىن ئۆزگە كىشى.
كى مەن مۇندا تۇرماقدا يوقتۇر يۈرەك،
كى يوق چارە قاچماقدىن ئۆزگە بۆلەك.

ئۇشۇل دەم چىقىپ لەشكەرى بىرلە غۇم،
قاچىپ كەتتى ئىسكەندەرىيەگە بۇ شۇم.
خاجە ئۇمرى ئەمىر قاشىغەدەر زەمان،
كېلىپ ئۇشبۇ سۆزلەرنى قىلدى ھەمان.
ئالىپ تاجى سەندۇق بىلەن مالى زەر،
ئەمىر ئالدىدا قويدىلار ئۇشبۇ ئەر.
ئەمىر لەندۇھۇرغە بېرىپ تاجىنى،
خەزىنەسىگە ئالدى بۇ باجىنى.
كى بولغاي ئەمىردىن بۇ لۇتفى ھەزار،
ئاتالماق ئىدى لەندۇھۇر تاجدار.
خاجە ئۇمرى دېدى: «ئەي ئەمىرى جەھان،
ئېرۇر قەسدىڭىزدە بۇ نۇشىرەۋان.
ئىبەرمىش بۇ قارۇننى سىزنىڭ ئۇچۇن،
نە ئىشلارنى قىلدى بۇ مەلئۇن ئۇ كۈن.
دېدى ئۆزگەلەر ‹پادىشاھدىن ئەمەس،
بۇ بەختەك ھەرامزادە قىلغان ھەۋەس›»
ئەمىر لاۋۇ لەشكەر بىلەن شول زەمان،
قوپۇپ يۇردىلەر شەھرى يۇنان سويان.
كى دەرياغە يەتمىش ئىدىكىم بۇلەر،
فەرىدۇنغە يەتتى ئەمىردىن خەبەر.
چىقىپ ئالدىغە ئول زەمان پىش باز،
كۆرۈشتى قىلىپ ئانچۇنان دىلنەۋاز.
دېدى: «ئەي شەھەنشاھ، ئەي تەختۇ تاج،
كى راستلاپ ئىدىم يەتتە يىللىق خىراج»
قوپۇپ، ياخشى سۆزلەرنى ئاغاز ئېتىپ،
كى تەكلىف قىلىپ يۇردى ئەئزاز ئېتىپ.
شەھەرگە تۈشۈردى ئەمىرنى كېلىپ،
كى نەققارە ھەم شادىيانە چېلىپ.
كى فانۇسۇ مەشئەل يارۇتتى نەچە،
قۇياش ئولتۇرۇپ بولدى چۇنكىم كېچە.
تۈزۈپ مەجلىس ئەسبابىنى سۈزدى مەي،
چېلىپ دافۇ دۇمباقۇ بەربەتۇ نەي.
ئىچىپ مەي كېچىكدىن بەلەند بولدى پەست،
ئۆتۈپ كەيفلىغ ۋەقتدىن، بولدى مەست.
فەرىدۇن شەھىنىڭ بار ئېردى قىزى،
بەناگەھ تۈشۈپ بۇ ئەمىرگە كۆزى.
ئۇشۇل دەم بولۇپ ئاشىقى مۇبتەلا،
قىلىپ ھەجر ئوقى سىينەسىنى يارا.
كى مەجرۇھ قىلىپ ئىشقىنىڭ ئافەتى،
بولۇپ بىقەرار قالمادى تاقەتى.
كۆزىدىن ياشى، ئاغزىدىن چىقتى ئاھ،
يىقىلدى ھوشىدىن كېتىپ گاھ-گاھ.
ئەمىر بولدى فارىغ مەكانى سويان.
قوپۇپ چىقتى ئۆز بارگاھى سويان.
مەلىكە بولۇپ ئانچۇنان بىقەرار،
فىراقىدا يىغلاپ كېچە زار-زار.
كى سەبرەك لىباسىن كىيىپ بۇ كېچە،
كەڭەشلەر قىلىپ ئولتۇرۇپ بىر نەچە.
ئۇشۇل دەم كىيىپ پەردەنى باشىغە،
چىقىپ كەلدى يىغلاپ ئەمىر قاشىغە.
ئەمىرگە بىلىندۇردى ھالىنى بۇ،
تەمام قىلدى ئەرزى مەلالىنى بۇ.
ئەمىرنىڭكى تۈشتى بۇ قىزغە كۆزى،
كى رەئنا لەتافەتدە ئايدەك يۈزى.
كۆرۈپ بۇ جەمالىنى سوردى ھەمىن،
ۋە: «كىمنىڭ قىزىدۇرسىز، ئەي نازەنىن؟»
بۇ قىز دېدى: «ئەي ماھ يۈزلۈك ئەزىز،
فەرىدۇن شەھىنىڭ قىزى مۇندا بىز.»
ئەمىر دېدىلەر: «سەبىر قىل نەچچە كۈن،
كى مۇنداغ بۇ كۈنلەردە سەن قىلمە ئۈن.
مەن ئاشىقكى نۇشىرەۋاننىڭ قىزى،
ماگا تۇتىيادۇركى پاسقان ئىزى».
كى يىغلاپ بۇ سۆزلەرگە دېدى قوپۇپ،
چېكىپ ئاھنى بۇ بەيتنى ئوقۇپ:
«بەناگەھ كۆرۈپ سىزنى، ئەي شەھرىيار،
مېنى قىلدى ھەجرىڭ ئوتى بىقەرار.
چىرايىم بولۇپ كەھرابادىن سېرىغ،
سېنىڭ ھەسرەتىڭدە بولۇپ ئىنتىزار.
كى ئىزدەپ سېنى مەن قاراڭغۇ كېچە،
ئۆزۈمنى بۇ يەڭلىغ قىلىپ خارۇ زار.

قەلەندەر لىباسىنى كەلدىم كىيىپ،
ئۆيۈمدىن چىقىپ مۇندا، ئەي گۈلئۇزار.
نېتەيكى، بۇ ئىشلارغە ھېچ چارە يوق،
ئىلاجىم نېمە ئەمدى، ئەي غەمگۇزار.
زەبۇن بولدى ئىشقىڭدا بۇ ھالىمە،
قىلۇر رەھىم دەپ يىغلادىم زار-زار.
ۋىسالىڭغە نەسىب بولالماي يانىپ،
كېلىپ مەن خىجالەت بىلەن سەد ھەزار.»
ئوقۇپ بۇ بەيىتنى يانىپ دەر زەمان،
يانا ئەرز ئېتىپ كەلدى تاپماي ئەمان.
يانا كەلدىيۇ كەتتىيۇ بۇ كېچە،
قەبۇل قىلمادى، يىغلادى بىرنەچە.
مەلىكە بۇ فۇرسەتدە كەتمىش ئىدى،
ئەمىر ھەم بەلاغەتكە يەتمىش ئىدى.
ئۇشۇل دەم ئەمىر ئېھتىلام ئولدىلار،
كى پاك ئەتتى ياغلىقدا ئابى سۇلار.
ئەمىز تاجى بىرلە بۇ ياغلىقنى ھەم،
يېيىپ چىقتى ھەممامغە دەر قەدەم.
يانا كەلدى ئىزدەپ بۇ قىز دەر زەمان،
ئەمىرنى تاپالماي بۇ ياتتى ھەمان.
بۇ ھەم مۇندا ئەنزال بولۇپ ئۇشبۇ ھال،
تاپىپ ئۇشبۇ ياغلىقنى بۇ دەرمەھال.
بۇ قىز ھەم بولۇپ ئۇشبۇ ياغلىقدا پاك،
ئەمىردىن يەنە ھەيز بولۇپ سىينە چاك.
ئالىپ تاجۇ ياغلىقنى ئەيلەپ خىرام،
بۇ قىز ئۆز مەكانىدا تاپتى ئارام.
ئەمىر كەلدىيۇ ئۇشبۇ ياندىقى،
كۆرۈنمەيدۇ تاجى بىلەن ياغلىقى.

ئەمىر ئەرتەسى بۇ شەھەردىن رەۋاج،
ئالىپ تۇردىلار يەتتە يىللىق خىراج.
بۇ پۇل-مالنى ئالدىلار بەك تىقىپ،
چۇ يۇردىكى ئىسكەندەرىيگە چىقىپ.
ئەمىر ئاندا كەتتى چېكىپ راھىلە،
بۇ قىز مۇندا قالدى بولۇپ ھامىلە.
بۇ ئىشدىن بولۇپ گاھى چەپ گاھى ئوڭ،
كى بارغانسارى قورساقى بولدى چوڭ.
ئاغاسى بار ئېردى مۇنىڭ ئىككى ئەر،
بۇلار ئۇشبۇ ئەھۋالدىن ئالدى خەبەر.
بۇ ئىشلار ئۈچۈن بولدىلار دەرغەزەب،
ئاتاسى فەرىدۇن شەھىغە بۇ دەپ.
بۇ شەھ چىرلاتىپ قاشىغە ئول زەمان،
دېدىكىم: «بولۇپدۇر بۇ يەڭلىغ گۇمان.»
بۇ قىز دېدى: «ئەي پادىشاھى پەناھ،
كى مەن كۆرگەنىم يوق كىشىنى يانا.
ۋە لېكىن ئەمىر مۇندا كەلگەن زەمان،
بولۇپ ئېردى بىر ئېھتىلامى گۇمان.
ئەمىرنىڭكى بىر ياغلىقىنى ئالىپ،
يانىپ ئېردىمۇ مەن بۇ ئىشقە قالىپ.
فەرىدۇن دېدى: «بۇ كەرامەت ئېرۇر،
كى ئېرمەس ئەجەب، ھەق تەئالا بىلۇر.
قىلۇر بارنى يوق، يوقنى بار ئول ئۆزى.»
قەبۇل قىلدى قىلغان قىزىنىڭ سۆزى،
بولۇپ توققۇز ئاي-ئون كۈن ھەم بىر ئوغۇل.
تۇغۇلدى ۋەلي ياخشى سائەتدە ئول.
قىلىپ تەربىيەت، ئەيلەبان ئىلتىفات،
مۇڭا قويدىلار ھەمزە يۇنانى ئات.
(داۋامى كېيىنكى ساندا)

تەجەللى شىمرلىردىن

نەشرگە تەييارلىغۇچى: مۇھەممەد سالىھ داموللا ھاجى

يىل باشىدا قار شۇڭقارى قاقىپ بالۇ پەرى،
ۋەھىمدىن باغرى قارادەك ئۇچتى خۇشلۇق كەپتەرى.
بەھرى ئەخزەر مەۋج ئۇرۇپ ساھىلغە كەف تارقاتتى، يا،
نەستەرىن ساچمىش جەھانغە رەۋزەئى نىلۇفەرى.
باغى سەۋسەندىن ئەجەبدۇر ياسۇمەن ئاچىلماقى،
يوق ئەجەبكىم پىرگەردۇن شىۋەسىدۇر ساھەرى.
كۆر، تەماشا ئاچتى لادەن تەبلەسىن ئەتتارى دەھر،
لىك لادەن ئورنىدا كافۇر تۆكمىش ھەر سارى.
تۇشتى چۇن سىمابدەك ھەر نەخلە ئول كافۇر تەر،
شاخلار دەندان فىل ئولدى زىھى سەنئەتگەرى.
يەر يۈزىگە نىل خۇمىدىن سەفىد ئابى ساچىپ،
سىمياسىن كۆرسەتۇر بۇ پىر زالۇ چەنبەرى.
يا قەزا پىرى فەلەك باشىغە تۇشتى سەرتەراش،
كىم تۆكۈلدى يەرگە ئول پاغۇندە يەگلىغ ساچلەرى.
تەزكى گەردۇن يا مەگەر كۆك بەزمىدە بەدمەست ئولۇپ،
رىش قازىنى يۇلۇپ خەس كەبى تاشلار تاشقارى.
يا بۇلۇت مازەندەرانىدىن چىقىپ دىۋى سەفىد،
سۇردىمۇ نەۋرۇز كاۋۇسغە شەبخۇن لەشكەرى.
زەمھەرىر ئولدى جەھان ئەمدى كىبرەك دەفئى ئۇچۇن،
بىر قىزىق تەبئ ئاتەشىن تەلئەت نىگارى ئازەرى.
سەرۋ نازى خۇش خەرامى كىم چەمەنگە قىلسا مەيل،
قەددى ئالىدا خىتا يەگلىغ باش ئۇرغاي ئەر ئەرى.
ئولتۇرۇپ تەمكىن ئىلە مەبھۇت قىلغاي ئەقلىنى،
تەبرىسە ھەر ئۇزۇۋىدىن تامغاي ئەدايى دىلبەرى.
غەمزەئى خۇنخارىدا چىڭگىز زۇلمى تەئبىيە،
تۇررەئى تەررارەنىڭ تەرزىدە ۋەزئى كافەرى.
كۆزۈ قاشى ئىشۋە فەۋجىن گەرم جەۋلان ئەيلەگەچ،

زىرۇ بالى ئۇل سوزىدىن بولسا سەبرىم كىشۋەرى.
تابۇ تاقەت ئۆرتەمەكچۈن لالەگۈن رۇخسارى ئوت،
ئۇل ئوت ئۈزرە زۇلفى سۇنبۇلدەك بۇخورى ئەنبەرى.
نەرگەسى هارۇت شىۋە لەئلى سەهباخاسىيەت،
بۇ بولۇپ تەقۋاغە رەهزەن ئۇل خىرەد غارەتگەرى.
خۇش نەۋائىكىم ئانىڭ رەشك ئوتىدا قەقنۇس كەباب،
خۇش ئەدايىكىم ئەدا بولغاي ئۇسۇلغە پەرى.
قازى ئەنجۇمى ئانىڭ رەقسغە كۆڭلىن ئۇتتۇرۇپ،
رۇه پەرۋەر سەۋتىغە جان نەقدى بىرلە مۇشتەرى.
مەست ئولۇپ مەي كەيفىيەت ئاۋازىدىن رەققاس چەرخ،
ئاڭا پايئەنداز قىلغاي تۇشسە باشدىن مەهجەرى.
خىلۋەتىمنى ئەتسە رەنگىن تەلئەتى باغى بىهىشت،
خاتىرىمنى تىيبەتى مەسرۇر خەمرى كەۋسەرى.
تەشنە جانۇ تەلخ كامىم لەبلەرىدىن قىلسا نۇش،
گەه شەرابى بابىلىيۇ گاهى شەهرى خىللەرى.
هۇسنۇ ناز ئەهلىدە نا مەۋجۇد مىسلى ئۇل سىفەت،
كىم ئەبۇلفازىلغە جۇد ئەهلىدە يوقتۇر هەمسەرى.
ئۇل گۇلىستانى مۇۋەددەتنىڭ بەهارى خۇررەمى،
ئۇل جەهان سىدقى ۋە سەفۋەتنىڭ سەباهى ئەنۋەرى.
رەخشى دەۋلەت فارىسى نۇرى سەئادەت قابىسى،
ئەۋجى هىممەت كەۋكەبى مەۋجى ئەسالەت گەۋهەرى.
مىهرۇ ئىخلاسۇ ۋەفا ۋە مەكرۇمەتدىن ئۆزگە يوق،
پاك تىينەت پەيكەرىنىڭ تۆرت بولسا ئۇنسۇرى.
نىلۇ جەيهۇنۇ فىراتۇ قۇلزەمۇ ئۇممان ئىبرۇر،
بەش ئىلىك قولىدا سۆز ئىغراقۇ شەبهەتدىن نەرى.
ئەبرى گەۋهەر بادى ئاساكىم ياغار گۇلزار ئۆزە،
ئىلمۇ هىكمەت ئەهلىگە ئەيلەر ئىنايەت گۇستەرى.
زاتىدۇر ئانىڭ شەهامەت ئىلكىدە بىر تىغكىم،
غەيرەتى ئاڭا ئىتىلىك بىسدۇر نەجابەت جەۋهەرى.
كۆڭلىدىن گۇيا فەراسەت پەرتەۋىدىن جامى جەم،
سىينەئى بى كىنەسى ئايىنەئى ئىسكەندەرى.
ئەقلىدىن سوردۇم گىرامى زاتى مىقدارىن، دىدى-
سەئدۇ رىفئەت ئاسمانى ئۈزرە ئولدۇر مۇشتەرى.
جەمئى ئەئيان بەهجەتىدۇر بارچە ئەقران ئىززەتى،
هەم ئۇلارنىڭ ئىفتىخارى هەم بولار سەر دەفتەرى.

شەئىنغە مەدھۇ سەنا شايەستەدۇر ئۇل نەۋئىكىم،
بولسا كۆز ياقۇتدىن بولغاي ئۆزۈك باغى زەرى.
ئوخشاماس ئەغيار ئاڭا ھەرگىز سەماھەت بابىدا،
ئۆيلەكىم شۇنقارغە بايقۇش، سىغىزخان، دۇغدۇرى.
ئەي، مەكارىم باغىنىڭ تۇبى مەسەللىك دەۋھەسى،
ئەي، مۇھەببەت ئىلكىدە بەيزا نىگىن ئەنگۇشتەرى.
قارلىق تۇركى قەسىدە مىدھەتىڭدە يازمىشام،
رەشك ئاھەنگى ھىجازى غەيرەتىدۇر دەر دەرى.
نۇكتەرەسدۇر سەن ئەمەس مەقسۇد ئىزھارى زەرۇر،
راز ئەھلىنىڭ تىلى خۇش ئۇلكى بولغاي زەرگەرى.
سەن بىلۇرسەنكىم تەجەللى خۇللەتىڭ مەنزۇرىدۇر،
ئۇل بىلۇركىم سەن ئىرۇرسەن لۇتف ھەقنىڭ مەزھەرى.
مەن بەدەل قىلمام ساڭا بۇ ناھىيەت ئەربابىنى،
گەرچە بولغايلار تەمەۋۋۇل ئالەمنىڭ مىھتەرى.
ھەنزەلۇ زەققۇمغە تۇبىنى بەرمەس باغبان،
شىشەۋۇ بىللۇرنى ئالماسە ئالماس جەۋھەرى.
سەۋسەن ئاسا يۈز زەبان بىرلە دۇئا قىلسام ساڭا،
رىفئەتىڭنىڭ يۈز ھوقۇقىدىن ئادا بولماس بىرى.
ھاسىدىڭ جانۇ دىلىن مەجرۇھۇ ئەفكار ئەيلەسۇن،
مىھنەتۇ غەم ئوقلارى تەشۋىشۇ ماتەم خەنجەرى.
دوستۇڭ ئاغۇشىيۇ ئىلىكىدە بولغاي سۇبھۇشام،
جانفەزا ئىشرەت ئەرۇسى ۋە مەسەررەت ساغەرى.
بولغاسەن ئەيۋانى دەۋلەت ئىچرە ئىززەت سەدرىدە،
ئۆيلەكىم بۇرجى شەرەف تەختىدە مىھرۇ خاۋەرى.
ئەمن ھازىر، خەۋف غائىب، سەئد نازىر، نەھس كۇر،
غەم نىھان، فەرھەت ئەيان، دەۋلەت يەقىن نەكبەت نەرى.

* *

شۇئلەدۇر ئۇل قۇياش كەبى بىدار، دەر قىزىغ رەندە دەۋزەخى ۋائىز،
بۇ گۈلى ھۆسنى گۈلشەنى بىخار، كۆپ خەنىكلىك قىلىپ ئاڭا ئىزھار،
تەبئ ئۇل شۇئلە ئۆزرە پەرۋانە، ئىرىتۇر ئوت بىرلە كۆك مۆزنى،
ناتىقە ئوشبۇ گۈلغە بەستى ھەزار، ساۋۇق ئەنفاسىغە كىرەكدۇر نار،
زەۋق ئىشق ئۇل نەقد جەننەت ئىرۇر، تەئمۇ تەبئۇ ئىكىسىنىڭ مەئلۇم،
قىشتا مەيخانە، ئەرتەياز گۈلزار، كىم ئىرۇر ئىشق خەمرۇ زوھد خەيار،

دەردى مەي زەۋقىنى بىلۇر ئاشىق،
چاي سەد تەكەللىكنى ئەھل بىخار.
چىقما مەيخانەدىن شىكار ئىستەپ،
بەتتە مەيدىن ئوقوپ بولۇرمۇ شىكار.
قۇتۇلۇرمۇ سۇرۇر سەيدى قاچىپ،
بولغاچ ئىلكىدە جامى مەي شۇڭقار.
بارماغىل خانىقاھ خەرابەسىغە،
تىگىدە باغىدىن چىقىپ زىنھار.
گەنجى مەقسۇد ئول خەرابەدە يوق،
قورقام ئانداكىم چاقار سېنى مار.
بوم ئاۋازىدۇر رىيائى زىكىر،
دىلنى چۇن قىلغۇسى ئول ئاخىر كار.
دەير ئىچىدە نەۋا چېكەر ئۇششاق،
خۇش ھۇمايۇن نىچۇككى مۇسىقار.
ھەر ئىككىسى ھەرام غەفلەت ئىلە،
نەغمەئى چەڭۇ سەيھەئى ئەزكار.
سەيد ئۇچۇن سۇبھەدامى قۇرماقدىن،
فەرز ئېرۇر تەۋبە ۋاجىب ئىستىغفار.
بىلە يۈز دانە سۇبھە گەردىشدىن،
ياخشىراق جام گەردىشى يۈز بار.
دەر، «يامان» ئىشقبازلىقنى فەقىھ،
ياخشىمۇ كىبرۇ نەخۋەتى دىندار.
مەي گۇلرەڭۇ تەئىمى بولسا ئاچىغ،
جىفەئى غەيبەت ئولدىمۇ خۇشخار.
شاھىدا دېمەك يامان قىلىغ بولسا،
ھەسەد ئولغايمۇ خىسلەتى دىندار.
بولسا رىند ئېئتىقاد ئىچرە خوتۇر،
ئىفتىرادۇرمۇ ئەۋلىياغە شىئار.
ۋۇسئەتى رەھمەتى سەلاسى بۇدۇر،
كىم ئەمەسدۇر كەرىم دەرگەھى تار.
تەكرىنىڭ رەھمەتىمۇدۇر مەھسۇر،
كەرەمىغە رەۋامۇدۇر ئىنكار.
بارچە سىيراب ئولۇر ياغىن ياغسا،
گۈلۇ رەيھان قەتارىدە خەسۇخار.
پارسا شەيخ دەرەند تەردامەن،
نېئمەتىدىن ئەمەسمۇ بەر خوردار.
بىر توقان بەندەلىك جەنابىدەدۇر،

ئامى ئىلە فەقىھۇ باز ئىلە سار،
ئوخشە خەۋفۇ رىجا مەقامىدە،
رىند سەرمەستۇ شەيخ شەب بىدار،
بولسا ئاثات رىزاغە فارىق ئېرۇر،
مەئسىيەت مەغفىرەتىغە ئائىنەدار،
مەستلەر زەللەتىن كەچۇرسە نېتاڭ،
شەيخ سالىھ رىياسىلە غەففار،
مەۋج ئۇرغاندا بەھر غۇفرانى،
غەرق ئولۇر بارچە زاھىدۇ مەيخار،
ئول جەمالۇ جەلالى مەزھەرىدۇر،
جەننەتۇ دەۋزەخ ئىچرە نۇر ئىلە نار،
ئەدلىغە مۇنتەزىر ئېرۇر ئابىد،
كۆز تىكىپ فەزلىغە ئۇلۇل - ئەبسار،
ھەق دېسەم شاھىدۇ ھەقىقەتىغە،
ئىشق كەلمىش غەيۇرۇ ئەقل ئەغيار،
ئەقلۇ شەككاكۇ فەيلەسوف ئەھۋەل،
بولدى- ھەيرەت يېگانە بىنىغە دۇچار،
ئىشقسىز بۇ ھىجابۇ ئەھۋەللىك،
مۇرتەفئ بولماقى ئېرۇر دىشۋار،
رەھبەرىڭ ئىشق سارى پىرى مۇغان،
كىم ئۇپپەرلەر ئاياغىنى ئەھرار،
بول مەيى ئىشق بەھرى ئىچرەسىغە،
بولما زاھىدغە ئوخشە بۇ تىمار،
بولماسا ئىشق زەۋقى مەدرىسەدىن،
ياخشى مەيدانكىم ئاندا بار ئەسرار،
ئىشق ئىلمىدا لالدۇرلار لال،
رازىيۇ بۇ ئەلى ۋە بەھنيار،
ئىشقدىن خاتىر ئىچرە توشسە تۇگۈنە
ئەقل تىرناغى ئانداڭور بىكار،
ئانى ئاچارغە ناخىنى ئولسا كەردىك،
ئەگمە قاش خەنجەرىيۇ زەخمەئى تار،
بەھسۇ دەئۋاغە ئەرسەگاھ ئېرۇر،
مەدرىسە، سەھنى قىلما ئاندا گۇزار،
ئىشق دەرسىنى ئەيىيۇھەت - تالىب،
مەيكەدە گوشەسىدە قىل تەكرار،
خۇبلار تەلئەتىن تەۋالىئ بىل،
كىم مەتالىئ ئېرۇر ئاڭا بازار،
كۆز سەنەملەر نەزارەسىغە ئاچىپ،

كۆر ھەياكىلنى ھەيرەتى ئەنزار،
دىلۇ جانىغە ئىشق ئولۇر مىسباھ،
مۇنى مىشكات ئەيلە ئانى مەنار.

بولسا ھىممەت كەرەك ساڭا سۇللەم،
كىم مۇۋافىقدۇر ئاستانەئى يار.

يۈزى شەمسىيە بىرلە بەيزاۋى،
بادە جامى مەشارىقۇل ئەنۋار.

قارا باغى يۈزىدىكى قاراخال،
كىم خەيالىدا داغ ئولۇر دىلزار.

قاشى ئىشارات كۆرسەتۇر ئانداغ،
كىم بىشارات كەلتۇرۇر دىيدار.

مۇختەسەر ئاغزىيۇ مۇتەۋۋەل ساچ،
يۈز مەئانى بەيان قىلۇر ھەر تار.

ھىكمەتۇلئەين رەمزۇ - نۇكتەلەرىن،
بىلدۇرۇر بىر نىگاھى بىرلە نىگار.

كافىيە دىلرەبا كەلامى ئىرۇر،
شافىيە خەستە جانغە بۇ سۇ كەنار.

بىلگەسەن جامىئۇررۇمۇز نىدۇر،
ئىشۋە گەر قىلسا قاشىن ئول دىلدار.

ساق سەھبا ۋە يانە تىشلارىدۇر،
بەھرى رائىق بىلە دۇرى مۇختار.

ئۈزلۈكۈك غەللەغ غەشىدىن قۇتۇلۇپ،
زۇبدە بىرلەن خۇلاسە بول يەكبار.

ئوقۇسۇن خەلق ئىشق كەششافىن،
بۇ سۆزۈمدۇر مەدارىس ئەھلىغە جار.

ئەي، تەجەللى، سەن ئۇرما تەئنە ماڭا،
كىم بولۇپمەن سەلاھى ئەھلىدە خار.

خاھ كۆرسە سەلاھى ئەھلى نىغەم،
كىم خەرابات ئىچىدە قەددىم يار.

تۇتماسام پىرى دەيرنىڭ ئىتەكىن،
يوق مەلامەت لىباسىدىن ماڭا ئار.

سىقانىدا ئۆزۈمنى بادە ئۈچۈن،
جامى ئەسىر ئىرۇر ماڭا خەممار.

بىلۇ رام راھى نەكمەتىن نەفەھات،
قەترەلەرىنى سۇبھەتۇل — ئەبرار.

مەندە يوق دام سۇبھەۋۇ دەفتەر،
مەندە يوق رەڭ خىرقەۋۇ دەستار.

ئەھلى دەئۋا چالىپ نەقارەلەرىن،
مەن خەمۇش ئىلە قىلۇر نەققار.

ئاندا ئازادەمەن سۆزۈم مەيى ناب،
غەرەز ئالۇدەۋۇ غەئىدىن بىزار.

قۇم سەدايى كەبى مەسھادىن،
سەمئىمە ئاڭلانۇر تەرەننۇم تار.

گاھى فەرزانەلىك ماڭا ئائىن،
گاھى دىۋانەلىك ماڭا ھەنجار.

ھەزرەتى مەۋلەۋى مۇھەببەتىدۇر،
مىنى مەست ئەيلەگەن مەيى ھۇشيار.

ئول ئەبۇلفەيز مەۋلەۋى يولداش،
ئەسمەئى مەنتىقۇ فەزىل ئەتۋار.

ئىلىم كوھى ئىرۇر ۋەلى راسىخ،
جۇد بەھرىدۇرۇر ۋەلى زەخخار.

فەھمى ئالدە يوق ھەكىمغە سۆز،
تۇيغۇن ئالدەدۇر ھەقىر ھەققار.

بولسا ئىردى بۇگۈن غەزالى ئاڭا،
ئارسلان دەپ قىلۇر ئىدى ئىقرار.

كىلكى نەخلى كەلىم ئىرۇركى تۇشەر،
كۆرسە ئانى زەمەخشەرىغە شەرار.

خىزرى مۇسا كەبى مۇسەللەم ئاڭا،
ئىلمۇ ئىرفان جەھانى ئىچرە فەخار.

مۇشتەرى كۆكدە تەيلىسان سىزدۇر،
كىم ئانى قىلغان ئىرمىش ئاڭا نىسار.

يوق ئەجەب ئىھتىسابى ۋەھمىدىن،
مۇترىبى چەرخ چالسا بىرگە سەتار.

مەدھەتى نەغمەسى ئەدا تاپماس،
سوز بولۇپ مەسنەۋى قىلەم مىزمار.

يانىپ ئاخىر دۇئا تەرانەسىغە،
يۆتكەدىم پەردە يۆرگەدىم تۇمار.

دامە نەجمۇلمۇ دايۇ شەمسۇ ئۇلە،
مەنسەرەت زۇلمەتۇن بىزەۋئى نەھار.

تەجەللىنىڭ ئۆز دەۋرىدە كۆچۈرۈلگەن قول يازما نۇسخىغا ئاساسەن نەشرگە تەييارلاندى.

رۇداكى شېئىرلىرىدىن

نەشرگە تەييارلىغۇچى: جاببار ئەھمەت

مۇھەررىردىن: ئەبۇل ھەسەن رۇداكى (مىلادى 884 - تەخمىنەن 954 - يىللىغىچە) پارس - تاجىك ئەدەبىياتىنىڭ مەشھۇر پېشۋاسى. ئۇ ئۆزىنىڭ شېئىرىيەت ۋە مۇزىكىدىكى تەڭداشسىز ئىستېداتى بىلەن پۈتكۈل ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە ئوتتۇرا شەرقتە داڭق چىقارغان. پارس - تاجىك ئەدەبىياتىدا ئۇنىڭ نامى «شېئىرىيەت پادىشاھى»، «شائىرلارنىڭ پىر - ئۇستازى» سۈپىتىدە ئەسىرلەردىن بېرى زىكىر قىلىنىپ كەلمەكتە. رۇداكى ئەسەرلىرىنىڭ ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىمۇ روشەن تەسىرى بار. ژۇرنىلىمىزنىڭ ئومۇمىي 19 - سانىدا رۇداكىنىڭ تەرجىمىھالى ۋە ئىجادىي پائالىيىتى تونۇشتۇرۇلغانىدى. بۇ قېتىم رۇداكى شېئىرلىرىدىن ئايرىم پارچىلارنى تونۇشتۇردۇق.

قەسىدىلەر، قىتئەلەر ۋە پارچىلار

ھۆسنىڭدىن زىننەت ئالغاندۇر دۇنيا،
سەندىكى ئىپار يوقتۇر سۇمبۇلدا.
يۈزىڭ قەسەمكى، تاش بىلەن تۆمۈر،
تەڭ كېلەلمەيدۇ سەندەك دىلىڭغا.
سەندىن مۇرۇۋۋەت كۈتۈپ بولۇرمۇ،
تاش دىلدا مېھىر بولمايدۇ ئەسلا.
ئاللانى مىڭ رەت ئارىغا سالدىم،
ئەمما نە پايدا، ساڭا يات ئاللا.
چاكىرىڭ بولسا ئەگەر رۇداكى،
ئاڭا ھەۋەستە ئۆتەر مىڭ دارا.*

* *

جاھان شۇنداق ئىدى ئەزەلدىن بېرى،
يەنە ئاخىرغىچە شۇنداق قالىدۇ.
گاھ تاجۇ تەخت بېرىپ، كۆتۈرەر شۇنچە،
كۆپلەر سېنى كۆرۈپ، ئەقلى تالىدۇ.
كېيىن زەئىپ جىنىڭ سوقا ئاستىغا،
تاشلاپ، بېشىغا ھەر بالا سالىدۇ.

* *

كەلدى ئاجايىپ، چىرايلىق باھار،
قانچە گۈزەللىك دېسەڭ ئۇندا بار.
ئەجەبمەس، قېرى ياشارسا بۈندىن،
جاھان ئۆزىگە تاپتى ياش نىگار.
پەلەك ئۆزىگە لەشكەر تۈزۈپتۇ،
بۇلۇتى ئەسكەر، شامىلى سەردار.
جەڭ دۇمبىقى ھەم پارتلىشى چاقماق،
بۇنداق ھەيۋەتلىك لەشكەر قايدا بار؟
ھازىدارلارچە يىغلايدۇ بۇلۇت،
دېۋانە ئاشىقتەك نەرە تارتىشار.
قۇياش كۆرۈنەر بەزى - بەزىدە،
مارىغان كەبى قورغانىدىن نىگار.
جاھان نەچچە كۈن كېسەلمەن ئىدى،
قىلدى گۈل ھىدى دورىنى تەييار.

---

*دارا — ئىراننىڭ مەشھۇر پادىشاھلىرىدىن بېرى.

چاچماقتا يامغۇر خۇش بۇي تامچىلار،
ئاق تونىنى يەشتى يەر يۈزىدىن قار.
قارنىڭ ئورنىنى ئىگىلىدى گۈل،
قاغجىر ئېرىقتا تولۇپ سۇ ئاقار.
يىراقتىن لالە تەبەسسۇم قىلار،
گويا قىپقىزىل خىنا قويغان يار.
بەس-بەستە ھەردەم كۈي كۈيلىشىدۇ،
گۈل ئۈزرە بۇلبۇل، سەرۋ ئۈستىدە سار.
سەرۋ ئۈزرە پاختەك سايرار ئاجايىپ،
گۈل ئۈزرە بۇلبۇل كۈيلەر يار-يار.

* *

سەدبەرگى گۈلىيۇ ئىپارۇ ئەنبەر،
ئاپئاق ياسۇمەنۇ نەرگىز، مەجنۇنتال.
بارچە سېنى كۆرۈپ شۈمشىيىپ قالدى،
ئەي نەيرەڭ مۈلكىنىڭ بۇتى، نەۋنىھال.
ئاشىققا باشلىنار قەدىر كېچىسى،
تونىدە يۈز كۆرسەتسەڭ، ئەي ساھىبجامال.
لالىدەك يۈزۈڭدىن پەردىنى ئالساڭ،
قۇياش پەردە ئارا بېكىنەر دەرھال.
مەگزىڭ يۇخشايدۇ خۇش بۇي ئالمىغا،
ئەگەر ئالمىدىمۇ بولسا مۇشكىن خال.

* *

قولۇڭدىكى تىغ بولسىمۇ ئالماس،
ئادەمگە ناھەق ئۇرماققا بولماس.
يارىتىلغان ئەمەس تىغ زۇلۇم ئۈچۈن،
ئۆزۈمدىن مەقسەت ئەمەس مۇسەللەس.
ئۆلتۈرۈلگەن جانسىز بەدەننى كۆرۈپ،
ئەيسا بارماق چىشلەپ قالدى بىر نەپەس.
دېدى: «سەندىن كىمنىڭ خۇننى ئالدى،
خۇنۇڭدىن قۇتۇلماس قاتىلىڭمۇ بەس».
سېنىڭ ئىشىكىڭگە مۇشت تۇرۇشىدۇ.
بىراۋ ئىشىكنى مۇشتلاش ياخشى ئەمەس.

* *

بۆرى ياكى قاپلان تېرەسى كەبى،
چېمەن سەھنى نەقشىنىڭ نەپىسىدىن تەڭ،
ئەمدى باھار مەۋسۇمىنىڭ سەنئەتكارى،
ئۇڭا ئاتا قىلدى تۈرلۈك نەقش-رەڭ.
ئۆمۈر كېچەسىگە كۆپ تايىنىپ كەتمە،
چۈنكى بۇ دەريادا كۆپ ئېرۇر لەھەڭ.

*

چىشتىم بارى تۆكۈلۈپ كەتتى، دۇررى غەلتان ئىدى،
ئۇلارنى چىش دېمە، بەلكى چىراغى تابان ئىدى.
ئاقىش كۈمۈش ئىدىيۇ، خۇددى دۇررى مارجان ئىدى،
بۇلاقنىڭ قەترەسى، يەنى تاڭدىكى چولپان ئىدى.
بىرىمۇ قالمىدى كۆتەكلىنىپ تۆكۈلدى بارى،
بۇ قايسى نەھس ئىدى، بولغانىدى كەيۋان ئىدى؟
مېنىڭچە نەھسىدىنۇ يا ئۇزاق ئۆمۈردىن ئەمەس،
نە بولدى، مەن ئەتە قوپسام، قەزايى ئاسمان ئىدى؟
كۆزۈڭنىڭ ئالمىسىدەك ئايلىنىپ تۇرغۇچى جاھان،
ھېمىشە ئايلىنىدۇ، ھەممە ۋاقت گەردان ئىدى.
قاچانكى دارىيۇ دەرمانى ئاغرىق ئورنىدادۇر،
كېزىدە ئاغرىقى ھەم دارى بىرلە دەرمان ئىدى.
كۆز ئاچقۇچە توزۇتار ئۇ قەيەردە يېگى بولسا،

دەم ئۆتمەيمن تۇزۇتەر، ئۇ قايەدكى ۋەيران ئىدى.
تالايلىغان باغلارنىڭ ئورنىنى چۆل قىلدى،
تالاي باغلارنىڭ ئورنى بۇرۇن باياۋان ئىدى.
سەن، ئەي يۇزى تولۇن ئايدەك گۇزەل، نە بىلگەيسەن،
بەش-تۆت كۇن ئىلگىرى ھالىم نە چاغلىق شادان ئىدى؟
كۆپىنچە چاچلىرىڭ بىلەن سەن ماڭا ماختىنىسەن،
ئۆرۈم-ئۆرۈم قارا چېچىم مىسالى چەۋگان ئىدى.
يۇزۇمنىڭ رەڭلىرى ئەتلەس كەبى زامان ئۆتتى،
مېنىڭ ساچىم ئۇ زاماندا قارايۇ قەتران ئىدى.
گوياكى شۇنچە گۇزەللىك ئەزىز بىر مېھمان ئىكەن،
قايتماغاي يەنە، بەش-ئالتە كۇنگە مېھمان ئىدى.
ئىككى كۆزۈمگە تالاي نازىنىن ئىدى ھەيران،
مېنىڭ كۆزۈم ھەم ئۇلارنىڭ يۇزىگە ھەيران ئىدى.
ئۆتۈپتۇر، ئەمدى زامانلار قايغۇسىز ئىدىم خۇررەم،
قايۇ شەھەرگە كى بارسام، بىر ئۆزگە جانان ئىدى.
سەرىپ ئېتىپ كېتەر ئىدىم بىساناق ئالتۇن، دەرھەم،
قاي جايدا كۆكرەكلەرى ئانارەدەك جانان ئىدى.
تالاي تاتلىق كەنىزەكلەر مېنىڭ دىلىم ئاۋلاپ،
تاڭ ئاتقۇنچە يېشۇرۇن، ئۆيۈمدە مېھمان ئىدى.
نېچۇككى، كۇندۇزى كۆرمەك، قاۋۇشماق ئىمكانىسىز،
سېزىپ قالسا ئىگەسى، ئېككىمىزگە زىندان ئىدى.
ئېنىق چىرايۇ گۇزەل چېھرىلەرنى كۆرمەكلىك،
پالانچىلەرگە قىيىن بولسا، ماڭا ئاسان ئىدى.
دىلىم خەزىنىسى سۆز گەۋھەرىلە لىپمۇ لىپ،
قايانغا خەتكى يازىپمەن شېئىر مېھرى ئۇنۋان ئىدى.
ھەمىشە شاد ئىدىمۇ، قايغۇ-غەمنى بىلمەس ئىدىم،
دىلىم قۇۋانچ، ئويۇن-كۇلكەلەرگە مەيدان ئىدى.
قايناق نەفەسىم بىلەن دىباغە ئايلاندۇردۇم،
بولماس كۆپ يۇرەكلەر تاش ئىدى، سەندان ئىدى.
كۆزۈم ئۇزۇلمەس ئىدى ئويناقى ئۆرۈم چاچدىن،
يېقىملىق سۆز بىلەن تولغان قولاقلارىم قان ئىدى.
خاتۇن، بالا، يەنە روزغار بۇ ھەقدە تەشۋىش كەم،
تونۇم ياقاسىدا كىر يوق، قىلغۇلۇقلار ئاسان ئىدى.
كۆرۈپ تۇرۇپسەن ئەمدى رۇداكىنى، ئاي يۇزلۇك،
كۆرەلمىدىڭ ئۇنى، ئەتتەڭگى، ئۇ باي ئىنسان ئىدى.

ئەگەردە كۆرسەڭ ئىدى ئۇل چەمەنگە بارغانىنى،
باشىدا مىڭلارچە بۇلبۇل، هەزار داستان ئىدى.
يىگىتلەر ئىچرە يىگىتلەر ئۇڭا بولۇپ ئۇلپەت،
ئەمىرلەر ئۇزرە يىگىت ئاغالىقدە پالۋان ئىدى.
بۇگۈن شېئىرلىرى مەنزۇرۇ تىڭلامىش ئالەم،
هەمىشە شېئىرلىرىم ئۆز مۇلكى دىۋان ئىدى.
ئۇنىڭ شېئىرلىرىنى تىڭلاغان جاهان ئۆتتى،
كېچىپ زامانەكى، ئۇل شائىرى خۇراسان ئىدى.
قەيەردە بولساكى مەشهۇر دېهقان ياكى ئەمىرلەر،
ئۇلار ئۆيىدە ماڭا ئاتالغان هەميان ئىدى.
بۇ مولچىلىقۇ ئۇلۇغلۇق سەۋەبلىرىن سورساڭ،
بۇ نېمەتۇ بۇ ئۇلۇغ مەنبە ئالي سامان ئىدى.
خۇراسان ئەمىرىدىن تەگدى قىرق مىڭ ساف دەرهەم،
ئۇنى بەش مىڭ ئارتتۇرغان كىشى مىرى ماكان ئىدى.
يەنە باشقىلاردىن هەم يىغىلدى سەككىز مىڭى،
شېئىرىم بارچىغا مەقبۇل، قوشىقىم ياققان ئىدى.
كۆرۈپ شاه ئىلتىپاتىن بىركىنە شېئىرىم ئۈچۈن،
ماڭا خەزىنىنى تۆككەن ئەكبەرۇ ئەئيان ئىدى.
زامانە ئايىندى، مەن هەم تامامەن ئۆزگەردىم،
هاسامنى قولغا بەر ئەمدى، ئۇ باشقا دەۋران ئىدى.

*

ئايرىلىش بورانىدىن، ئەي سەرۋى قەد،
ئاخىر ئۆمرۈم تومۇرىدىن كەتتى مەدەد.
بولمىسا زۇلپۇڭ ئەگەر سىرتماق؛ كەمەند،
تۇشتى نېچۈك دامىغە جانۇ جەسەد؟
بىر جانىم بىرلە سىنىڭ ياقۇت لىۋىڭ،
قىلسام ئارزۇ مەندە بولغايمۇ خىرەد.
خۇلقۇ هۆسنىڭدىن مېنى ئەيلەپ جۇدا،
تاشلىدىڭ جانىمغا چوغلار بىسئەدەد.

*

ئۇنىڭ ساخاۋىتى ياشناتتى مېنى،
گوياكى بۇلۇت، مەن بىر ئېكىنزار،
ئۆز ئىشىگا ئۆزۈڭ يىراقتىن قارا،
ئويلاپ باققىن ئەقىل كۆزىن ئاچ يەكبار.

*

ساخاۋىتىڭ چاقماق، گۈلدۈرمامادۇر،
تاغلاردا چاقماقنىڭ گۈلدۈرلىشى بار...
سەنمۇ ئايىمايسەن پەلەك ئايىماس،
بىرى ساڭا غۇلام، بىرى جان نىسار.
ئوغلىمۇ ئەمەسسەن خۇراسان شاهنىڭ،
ئۇل كۈتۈپ ئولتۇرار نە بەرسە جەببار.

*

سازىڭ ئاۋازىچە بولالماس، دوستۇم،
ماڭا تەكرار-تەكرار ئوقۇلسا تەكبىر.
مۇخلۇق ئاۋازىدىن، ئەجەب ئەمەسكىم
چۆل هايۋانلىرى هەم رام بولسا بىر-بىر.
جىسمى كامانۇ تىيرگە ئوخشاماس،
ئەمما يۈرەكلەرگە ئاتالايدۇ تىير.

گاهى گىريان يىغلار، گاه تىلۇر ناله، ئاشىقلار ئەھۋالىن قىلىدۇ تەپسىر.
سەھەردىن شامغىچە ئۆكسۈپ تىنمايدۇر، گاهى دىۋانەنى ھوشقا كەلتۈرەر،
تىلى بولمىسىمۇ بىرەر تىل بىلەن گاھىدا ھۇشيارغا سالىدۇ زەنجىر.

* *

تولۇن ئايدەك نىگار بىرلەن ئەقىق مەي، چالغۇ بولسا، ۋاھ،
فەرىشتەمۇ چۈشەر كۆكتىن، چۈشەر جاي بولسىمۇ گەر چاھ.
نىچۈك ئۆزگۈم نەزەر ئاندىن، زەرەر تاپسا ئىمانىم گەر،
مازارىمدىن چىقار ھەتتاكى نەرگىس قاغجىراپ ھەر گاھ.
ئۇنىڭ ئىشق لەززىتى جەننەتتىمۇ ئەسلا تېپىلماس شەھد،
كېچە ئۆز ھالىدىن كىمكى ئەگەر بىر رەت بولۇر ئاگاھ.
كۆزۈڭدە كۆپمۇ كۈندۈز گەر خىرە بولسا كۆرەلمەيسەن،
كۆرۈرسەن قاپقارا تۈن ئۆزگە كۆزى ئىچرە چۆپ ناگاھ.

* *

چاچ بىلەن ساقىلىمنى قارا رەڭدە بويىسام، ماتەمدە، مۇسىبەتتە كىيىلەر قارا كىيىم،
«قايتا باشتىن ياشىرىپ، گۇناھ قىلماقچى» دېمەڭ. قېرىلىق ماتىمىدە مەنمۇ ئالدىم قارا رەڭ.

* *

دانا سۆزدىن ماختار ئەقىللىق كىشى، ماختاش بىلەن ئەچكۇ قويدەك سەمرۇمەس،
ئەخمەقنى ماختىماس دانىشمەن ئادەم. پىقسىقنى ماقتىسىمۇ بولمىغاي ھاتەم.

* *

ئەقىل چىمەننى خازان قىلساڭمۇ، ئىشق ئالىمىنىڭ پەيغەمبىرىسەن،
مۇھەببەت گۈلشىنىنىڭ سەنسەن باھارى. ھۆسن ئالىمىنىڭ پەرۋەردىگارى.

* *

ئىلاننى ھەرقانچە قىلساڭ تەربىيەت، ناكەس تەبىئىتى ئىلانغا ئوخشار،
ئاخىر زەھرىن چېچىپ يەتكۈزەر زەخمەت. يۈزىن كۆرمەسلىككە قىلغىن ھەرىكەت.

* *

ھەر شامال بۇخارادىن ماڭا لۇتفەن كېلۇر،
ئۇنىڭ بىلەن گۈل ھىدى، بۇيى سۇمەن كېلۇر.
ئەركەكۇ ئايال دەركى: «خوتەن ھىدىنى ئېلىپ،
بۇ مەيىن شامالدا بۇيى چەمەن كېلۇر.
ياق، ياق خوتەندىنمۇ چىقماس بۇ شامال،
بۇ مېنىڭ مەشۇقەمدىن بۇيى خوتەن كېلۇر.
ئەي كەمەر بەستە گۈزەل، ھەجرىڭدە بولدۇم قىل،

سېنىڭ كەمزۇلىڭ ماڭا ماس پىرەھەن كېلۇر.
هەر شام سېنى كۈتمەن، كېلۇرمۇ سەن-يېنىپ،
گويا مىسالى سۇھەيل سۈيى يەمەن كېلۇر.
خەلقدىن نامىڭنى يوشۇردۇم، ئەي مېنىڭ گۈزىلىم،
هارامۇ-هېرىس ئاغىزغە چۈشسە تۆۋەن كېلۇر.
ۋە لېكىن مېنىڭ ئۆزۈم نېمىدىن سۆز ئاچسام،
تىلىڭىمگە سېنىڭ نامىڭ كۆپ دەفئەتەن كېلۇر.

* * *

دۇنيادا ئىككى سۆزدىن دىلىم قىلۇر دادۇ ئار،
ئۇنى خالايىق ئىچرە هەر كىمسە قىلۇر تەكرار.
بىرى بۇ كىم هەر كىمى دېيىشەر كۆركىلىك، گۈزەل،
ئىككىنچىسى — هەر كىمسە گويا ئاشىق-بىقارار.
مېنىڭ نەزەرىمدە ئەسلا سەندىن باشقا گۈزەل يوق،
قېنى ئېيتچۇ قاياقتا مېنىڭ كەبى ئاشىق بار؟!

رۇبائىيلار

سېنى هەلاك قىلدى بىهايا تەقدىر،
قىلمىشىدىن زەررە بولمىدى دىلگىر.
شۇنداق گۈزەللىكىنىڭ جانىنى ئالاركەن،
ناهات جامالىدىن بولمىسا بىسىر.

* * *

يۈزۈڭسىز بولمىسۇن كۆكتىكى ئاپتاپ،
سەنسىز نېمە لازىم ماهى ئالەمتاب.
ۋەسلىڭگە يەتمىسۇن مەندەك بىئەدەب،
سەنسىز كۈنىنىڭ ئۆزى بولمىسۇن ساۋاپ.

* * *

نامىڭنى ئاڭلىسام بولۇرمەن شادمان،
بەختىڭدىن مېنىڭمۇ دىلىم شاد، خەندان.
سۆھبەتتە گەر ئىسمىڭ زىكىر قىلىنسا،
پىكرىم چىگىشىدە هالىم پەرىشان.

* * *

يار ئىستەپ، جاهاننى ئەيلىدۇك دىلتەڭ،
تاپقان يار دىلىدا ئاداۋەتۇ جەڭ.
ئەفسۇستىن قولمىز ئۈزۈلدى باشقا،
ئاياقنى مىڭ پارە ئەيلىدى خەرسەڭ.

* * *

كۈن بايراق تىكەركەن، نامىڭغا ئوخشار،
تۈلۈن ئاي قولدىكى جامىڭغا ئوخشار.
تەقدىر قەدەمىڭگە، غېمىڭگە ئوخشار،
كۈن ئىنئامى سېنىڭ كامىڭغا ئوخشار.

* * *

چاچلىرىنى يايسا، چۆكەر قارا تۈن،
چاڭگىلىدىن لاچىن يايار قانىتىن.
تۇتام-تۇتام چاچنى ئاجراتساڭ ئەگەر،
تىراز مۇشكى باسۇر دۇنيانىڭ قېتىن.

* * *

ئىشقىڭدا نە سەبرىم قالدىيۇ نە دىل،
يۈزۈڭسىز نە ئەقلىم قالدىيۇ نە دىل
مەندىكى غەم ئەمەس قاف تېغىدۇر بۇ،
سەن تاش دىلدا نە ئىلىم قالدىيۇ نە دىل.

* * *

يۇسۇپتەك يۈزۈڭدىن دىلىمدا پىغان،
مىسىر گۈزەللىرى تىرنىقىدەك قان.
ئەۋۋەل دىلىم تارتتى بۇسەڭ، مېھرىبان،
ئەمدى پەيدا بولدى غېمىڭدىن نىشان.

* *

بارچىمىزدە بىزدەك ئەمەس سەخاۋەت،
ئەمما سىخىيلەرگە ئىپتايلىق رەھمەت.
ۋاجىب بولماغاندا جازا بىگۇناھ،
ۋاجىب ئىشنى قىلماي چىكەيمۇ ھەسرەت؟

* *

غەم مەنزىلىن ئۆزگە ماكان ئەتكەن — بىز،
كۆز ياش تۆكۈپ يۈرەكنىقان ئەتكەن — بىز.
ئالەم جاپاسىغا بىز جاپاكەشلەرمىز،
زۇلۇم ئاستىدا ئۆزنى ناتىۋان ئەتكەن — بىز.

* *

ئىشقىدا ئالدىمدا ئاچسام گەر دەفتەر،
لىباسىمغا كۆز ياش تامار ھەر سەپەر.
مەكتۇپكە يۈرىكىم ئورنىغۇم كىبلۇر،
سانگا مەكتۇپ يازا باشلىسام ئەگەر.

* *

ئىشقتا رۇداكىدەك ھەلقۇمىمدە جان،
قان يىپشىم تىزىلدى كىرپىكىدە مارجان.
ئەلقىسسە، ئايرىلىش ئازابى بىلەن،
رەشك ئوتىدا قالدىم دوزىخى سىمان.

* *

دىيدارىڭغا ساتتىم، قىممەت كەتتى شان،
بۇ سەسىن جىنىمغا ئالدىم، بۇ ئەرزان.
ئەگەر ئۇ تولۇن ئاي ساتماقچى بولسا،
دىيدارىڭغا دىلۇ بۇسەسىگە جان.

* *

يۈزۈڭ زۇلفىڭنى كۆرۈپ قىزىلگۈل،
رەڭ، پۇراقنى قولدىن بېرىپتۇ پۈتكۈل.
سۇ گۈلرەڭ بولدۇ يۈز يۇۋغىنىڭدا،
ئەنبەر تارقىلىدۇ تارىساڭ كاكۇل.

* *

بارىڭغا قانائەت قىل، ئازاد ياشا،
ئەي رۇداكى، ئادىل ۋە ئاباد ياشا!
ئۆزۈڭدىن ئارتۇقنى كۆرۈب غەم يىمە،
سەندىن ئاجىزلار بار، كۆرۈب، شاد ياشا!

* *

ئۆز نەفسىنى مەغلۇپ ئېتەلىگەن مەرد،
غەيۋەتلەردىن ئۇزاق كېتەلىگەن مەرد.
نامەرد تېپىپ ئۆتەر يىقىلغانلارنى،
ئاجىزلار قولىنى تۇتالىغان مەرد.

(بېشى 202 - بەتتە)

«جەسەتى مىڭلىغان جامائەتنىڭ ئېغىر قايغۇ دەرياسىدا ئۇزۇپ، ئۇرۇمچى مۇسۇلمانلار قەبرىستانلىقىغا قويۇلدى.

نەپەسىدىن قالدى پىر - ئۇستاز، ئەقلىنىڭ مەشئىلى ئۆچتى،
بۇرچىدىن سىرغىدى يۇلتۇز، قەۋسىدىن يەرگە ياش چۈشتى.
«بىلىك» داستانىغا دەۋران تىلىدىن نەزم نەقش ئەيلەپ،
يۈسۈپنىڭ قەبرە قەسرىگە زىيائى يار بولۇپ كۆچتى.

(ئابدۇشۇكۇر مەمتىمىن)

ئەھمەد زىيائى خۇددى ئىلىم ساھەسىدىكىلەر ئادىل باھا بەرگەنىدەك: ھالال ياشىدى! ئۇ ئابروي - ئاتاق، نوپۇز - شۆھرەت قوغلاشمىدى. ئۇنىڭ ئېرىشكەن نەتىجىلىرى ئۇ ئېرىشەلەيدىغان نەتىجىلىرىدىن ئاز بولدى.

سوفىستىك ئەدەبىياتنىڭ دەسلەپكى نامايەندىسى سەنائى

شېرىن قۇربان

— سەنائىنىڭ ئېپىك داستانى — «سەفرۇل - ئىجاد ئىلەل - مەئاب» (ئاللا بەندىسىنىڭ ئۇ دۇنياغا سەپىرى) بۈيۈك ئىتالىيە شائىرى ئالىگېرى. دانتېنىڭ «ئىلاھى كومېدىيەسى» نىڭ بارلىققا كېلىشىگە تۈرتكىلىك تەسىر كۆرسەتكەن.

— ئى. ئە. بېرتېلىس

ئەبۇلمەجىد سەنائى (مىلادى 1045 — 1141 - يىللار) بۈيۈك ئايال تەسەۋۋۇپ شائىرى رابىيە (مىلادى 713 — 801 - يىللار)، مۇتەپەككۇر شائىر مەنسۇر ھەللاجى (مىلادى 858 — 922 - يىللار) دىن كېيىن سوفىستىك ئەدەبىياتنىڭ سىستېمىسىنى ياراتقان نامايەندە.

سەنائى دەسلەپتە غەزنەۋىلەر سۇلتانلىقى (مىلادى 962 - يىلدىن 1186 - يىلغىچە) نىڭ ئوردا شائىرى بولغان. بۇ چاغدا ئۇ ئۆزىنىڭ شاھ قەسىدىلىرى بىلەن ئوردا ئىچى ۋە سىرتىدا داڭقى چىقارغانىدى. كېيىن ئۇ نىشاپۇر، خۇراسان، ھىرات، بەلخ، مەككە قاتارلىق جايلارغا بېرىپ ساياھەتتە بولغان. كۆپلىگەن دانىشمەن ۋە ئەدىبلەر بىلەن پىكىر ئالماشتۇرغان. خۇراساندا ئۇ كۆپ قېتىم تەسەۋۋۇپ پېشىۋالىرىنى زىيارەت قىلغان. بۇ ئۇنىڭ ھاياتىدا چوڭ بۇرۇلۇشنى ھاسىل قىلغان. ئۇ ساياھەتنى تۈگىتىپ غەزنىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئوردا شائىرلىقىدىن ۋاز كېچىپ، ھېچقانداق كىشى بىلەن ئالاقە قىلماي ئۆيدە ئولتۇرۇپ مەخسۇس يېزىقچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان. تاجىك ئەدەبىياتى تارىخىغا ئائىت نوپۇزلۇق ئەسەرلەردە كۆرسىتىلىشىچە، سەنائىنىڭ «ھەدىقەتۇل - ھەقايىق» (ھەقىقەت بېغى) ناملىق داڭلىق ئەسىرى مۇشۇ چاغدا يېزىلغانىكەن.

شائىرنىڭ سوفىزم پەلسەپىسى بىلەن يۇغۇرۇلغان شېئىرلىرى ئېغىزدىن - ئېغىزغا تارقىلىپ، غەزنە چېگرىسىدىن ھالقىپ كەتكەن. ئۇنىڭ شېئىرلىرىنى ئوقۇيدىغانلارنىڭ سانىنىڭ ئېشىشىغا ئەگىشىپ، شائىرنىڭ شۆھرىتىمۇ كۈنسېرى ئۆسكەن. بۇ چاغدا غەزنەۋىلەر شاھى بەھرام تەكلىپنامە كىرگۈزۈپ، شائىرنى ئۆز ئوردىسىغا تەكلىپ قىلغان. ئەمما، سەنائى بۇ تەكلىپنى رەد قىلغان. شائىرنىڭ كېيىنكى ئۆمرىنىڭ قانداق ئۆتكەنلىكى توغرىسىدا تەزكىرىلەردە تۈزۈكرەك مەلۇمات يوق.

سەنائى ھەرخىل ئۇسلۇبتا ناھايىتى كۆپ شېئىر يازغانلىقى ھەققىدە تارىخىي كىتابلاردا مەلۇمات بېرىلگەن. ئۇنىڭ ئاساسلىق ئەسەرلىرىدىن «ھەدىقەتۇل ھەقايىق» (ھەقىقەت بېغى)، «سەيرۇل - ئىجاد ئىلەل - مەئاب» («ئاللا بەندىسىنىڭ ئۇ دۇنياغا سەپىرى»)، «بەلخ خاتىرىلىرى»، «ئەقىل ئۇچقۇنلىرى» قاتارلىقلار بار. بۇ ئەسەرلەردە شائىر

مەسەل خاراكتېرلىك ھېكايىلارنى سۆزلەش ئارقىلىق سوفىستىك ئەقىدىلىرىنى تەشۋىق قىلغان. جەمئىيەتنىڭ يىرگىنچلىك تەرەپلىرىنى پاش قىلىپ، تۆۋەن قاتلام خەلقلەرنىڭ ئىدىيىسى ۋە غايىسىنى ئوبرازلىق ئەكس ئەتتۇرگەن. شۇ سەۋەبتىن، شائىرنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى كۆپىيىپ، تەسەۋۋۇپ ئېقىمىنىڭ سېپى كېڭەيگەن. پەرىدىددىن ئەتتار، جالالىددىن رۇمى قاتارلىقلار شائىرنى ئىزدەپ كېلىپ ئۇستاز تۇتقان.

شائىرنىڭ ئىجادىيەتتىكى ئەڭ مۇھىم ئالاھىدىلىكى شۇكى، ئۇ بىرەر كىچىك ھېكايىنى نەقىل كەلتۈرۈش يولى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ رېئال تۇرمۇشتىكى بىرەر قائىدە ياكى كۆز قارىشىنى ئىپادىلەشكە ماھىر. ئۇ «ئەخمەق بىلەن تۆگە» دېگەن شېئىرىي مەسەلدە تۆگىنىڭ ئەخمەققە بەرگەن رەددىيىسىنى نەقىل كەلتۈرۈش يولى بىلەن ئىنساننىڭ قىممىتى ئۇنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشىدە بولماستىن، بەلكى ئۇنىڭ ئىچكى دۇنياسىدا، دېگەن قاراشىنى يورۇتىدۇ. ھالبۇكى، بۇ سوفىزمچىلار ئەڭ كۆپ تەرغىپ قىلغان ئىدىيەلەرنىڭ بىرى. ھېكايىدا مۇنداق دېيىلىدۇ:

ئەخمەقتىن بىرسى دەپتۇ تۆگىگە،
«نېمانچە كېلەڭسىز، ئىسكەت يوق سەندە؟»
«سەن» دەپتۇ تۆگىمۇ رەددىيە بېرىپ:
«بىلىپ قوي، بۇ سۆزۈڭ نۇقسان تەڭرىگە.
نې كارىڭ، كېلەڭسىز شۇ بويۇم بىلەن.
خۇشالمەن ماڭغان تۈز ھەق يولۇم بىلەن①»

شائىرنىڭ «بىر كەمپىرنىڭ نالە-زارى» دېگەن شېئىرىي مەسەلدە ئەمگەكچى خەلقنىڭ يۈرەك ساداسى ئىپادىلەنگەن. ئۇنىڭدا بىر سەرگەردان موماي ئېچىنىشلىق سەرگۈزەشتىسى مومايىنىڭ ئۆز تىلى بىلەن بايان قىلىنغان:

بىر كۈنى ئاچ ھەم يالىڭاچ بىر موماي باغ ئىگىسىگە ئىشلىگەن بىر ئايلىق ئىش ھەققى ئۈچۈن ئالغان بىر سېۋەت ئۈزۈمنى ئېلىپ قايتىۋاتقاندا، بەش نۆكەر تۇيۇقسىز ئېتىلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ ئۈزۈمىنى بۇلايدۇ. موماي تازا نالە-زار قىلىۋاتقاندا نۆكەرلەردىن بىرى كېلىپ ئۇنىڭغا: «ئۈن چىقارما، بولمىسا جېنىڭنى ئالىمەن!» دەپ قامچىسىنى تەڭلەيدۇ ھەمدە يەنە: «مەن مەھمۇد غەزنەۋىنىڭ نۆكىرى، ئەگەر جېنىڭدىن تويىمىغان بولساڭ، ئۈنۈڭنى چىقارغۇچى بولما!» دەيدۇ. موماي يەنە نالە-پەرياد قىلغاندا، نۆكەرلەردىن يەنە بىرى كېلىپ ئۇنىڭغا: «بىزگە ھال ئېيتىپ پايدا ئالالمايسەن، سەن بېرىپ، كۆز يېشىڭ بىلەن مەھمۇد سۇلتاننى تەسىرلەندۈر.» دەيدۇ. موماي: «مەھمۇد سۇلتان قەيەردە؟» دەپ سورىغاندا، نۆكەرلەر: «ھەزرىتى سۇلتان شىكارغا چىققان، سەن

① «چەت ئەل ئەدەبىياتى»، بېيجىڭ داشۆ نەشرىياتى، 1982-يىل نەشرى، 88-، 89-بەتلەر.

ئۇنىڭ يولىدا ئۆلتۈرۈپ ئۇنى ساقلا» دەيدۇ. كەمپىر نۆكەرلەرنىڭ دېگىنى بويىچە يول-دا ئۆلتۈرۈپ مەھمۇد غەزنەۋىنى ساقلايدۇ. قاش قارايغان چاغدا، مەھمۇد سۇلتان شى-كاردىن قايتىپ كېلىدۇ. ئۇ قارىسا يولدا بىر موماي يىغا-زارى قىلىپ ئولتۇرغۇدەك. سۇلتان مەھمۇد مومايدىن نېمە بولغانلىقىنى سورىغاندا، موماي يىغلاپ تۇرۇپ ئۆز ئەھۋالىنى ۋە يولدا بولغان ئىشلارنى قالدۇرماي سۆزلەپ بېرىدۇ. مەھمۇد سۇلتان: «ئەگەر مەن ھەل قىلىپ بەرمىسەم قانداق قىلىسەن؟» دەپ سورىغاندا، موماي: «مەن ھەممىگە قادىر ئىگەمگە بېرىپ شىكايەت قىلىمەن» دەيدۇ. مەھمۇد يەنە: «نېمە دەپ شى-كايەت قىلىسەن؟» دەپ سورىغاندا، موماي: «مەن بۈگۈنكى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئېيتىپ، شاھ بەك ئادالەتسىز بولۇپ كەتتى دەپ شىكايەت قىلىمەن» دەيدۇ. مومايىنىڭ نالىسىنى ئاڭلاپ، مەھمۇد غەزنەۋى كۆڭلىدىن: «سۇنىڭ بېشى لاي بولسا، ئايىغىمۇ لاي بولىدۇ» دېگەن خەلق ھېكمىتىنى ئۆتكۈزىدۇ.

سەنائىنىڭ ئەدەب-ئەخلاق، پەندى-نەسىھەت، مۇھەببەت-نەپرەت، ئەقىل-ئىدە-راك توغرىسىدىكى شېئىرلىرىنىڭ مەزمۇنى چوڭقۇر، تىلى گۈزەل بولۇپ، كىشىگە بەدىئىي زوق بېغىشلايدۇ.

«گەر سولاقتا چۈشسە شىر خارۇ-زار دەپ ئويلىما،
ئىت سارايدا تۇرسا ھاۋشۇپ، ئەتىۋار دەپ ئويلىما.»

«بەك روشەن بولسىمۇ قۇياشنىڭ نۇرى،
يوشۇرار گاھىدا بىر بۇلۇت ئۇنى.»
«كۆپ ئۇزۇن پىل ئۆمرى كىچىك پاشىدىن،
ۋە لېكىن قانخورراق پاشا ئۇنىڭدىن.»
«سەمرىسە ئاشىدۇ كالا شۆھرىتى،
ئىلىم ۋە ھۈنەردۇر ئادەم زىننىتى.»
«يارسىز يول ماڭغاندا، يول بولماس راۋان،
سۇسىز دەريالار ئاققانتى قاچان؟
ھەركىمنىڭ بولمىسا بىلىمدىن يارى،
ئادەم دەپ سانىما زىنھار سەن ئۇنى.»

سەنائىنىڭ تۆھپىسى، ئالدى بىلەن سوفىزم شېئىرىيىتىنى سىستېمىلاشتۇرۇپ، ئەن-دىزلىك ئىزغا سالغانلىقىدا كۆرۈلىدۇ. سەنائىدىن ئىلگىرى تەسەۋۋۇپ شائىرلىرى گەرچە ئاممىۋى سورۇنلاردا شېئىر دېكلاماتسىيە قىلىپ، سوفىستىك ئەقىدىلەرنى تەرغىپ قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلاردا خاس ئۇسلۇب يوق ئىدى. سەنائى بىرىنچى بولۇپ بۇ ۋەزى-يەتكە خاتىمە بەردى. شۇڭا، سوفىستىك ئەدەبىيات تەتقىقاتچىلىرى مەزكۇر ئەدەبىياتنىڭ شەكىللىنىشى، تەرەققىياتى ۋە قانۇنىيىتىگە باھا بەرگەندە سەنائىنى سوفىزم مەدەنىيىتىنىڭ ئەڭ دەسلەپكى نامايەندىسى بولغان سوفىزم ئەدەبىياتىنى سەنائى باشلاپ بەرگەن، ئەت-تار تەرەققىي قىلدۇرغان، جالالىدىن رۇمى ۋايىغا يەتكۈزگەن دەپ قارايدۇ. سوفىستىك ئەدەبىياتنىڭ كېيىنكى ۋەكىللىرى ياكى بۇ ئەدەبىياتنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان شائىرلاردىن ئەنسارى، پەرىدىددىن ئەتتار، جالالىدىن رۇمى، شەيخ سەئدى، ھافىز شىرازى، ئابدۇ-راخمان جامىلار ئەبۇلمەجىد سەنائىنى ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئالغان. جالالىدىن رۇمى ئۆزى-

نىڭ ئۇسۇپ يېتىلىش جەريانىنى يەكۈنلىگەندە، سەنائىغا يۇقىرى باھا بېرىپ مۇنداق شېئىر يازغانىدى:

روھ دېسەم، بۇ روھۇم — روھى ئەتتارى،
كۆز دېسەم، بۇ كۆزۈم — چەشمى سەنائى.

سەنائى شېئىرلىرى ياۋروپا تىللىرىغا تەرجىمە قىلىنغاندىن كېيىن، غەرب كلاسسىك شائىرلىرىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەن. فرانسىيىلىك شەرق تەتقىقاتچىسى نىكىلسانمۇ خۇددى شەرقشۇناس ئې. ئە. بېرتېلسقا ئوخشاش: «سەنائىنىڭ ‹سەيرول-ئىجاد ئىلەل مەئاب›، ناملىق ئېپىك داستانى ئىتالىيە ئەدەبىي ئويغىنىش دەۋرىنىڭ ئۇلۇغ پېشۋاسى دانتېنىڭ مەشھۇر داستانى — ‹ئىلاھ كومېدىيىسى› نىڭ بارلىققا كېلىشىگە ئالاھىدە تۈرتكىلىك تەسىر كۆرسەتكەنىدى» دەپ ئېيتقانىدى.

سەنائىنىڭ ئەسەرلىرى ئوتتۇرا ئاسىيا، كىچىك ئاسىيا ۋە جەنۇبىي ئاسىيادىكى ھەر مىللەت يازغۇچى-شائىرلىرى ئارىسىدا ناھايىتى كەڭ تارقالغان. ئۇنىڭ نۇرغۇن شېئىرلىرى خۇددى ئۆمەر ھەييام رۇبائىيلىرىدەك دوست-يارانلارنىڭ يىغىلىشلىرىدا ئوقۇيدىغان شېئىرلارغا ئايلانغان.

سەنائى ئىجادىيىتى ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىغىمۇ بەلگىلىك تەسىر كۆرسەتكەن. سەنائى ۋە ئۇنىڭ شېئىرلىرى ئۇيغۇر ئەدىبلىرى ئارىسىدا نەچچە ئەسىردىن بېرى ئوقۇلۇپ، تەتقىق قىلىنىپ كەلدى. شائىرنىڭ بىر قىسىم ھېكمەتلىك شېئىرلىرى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر مەتبۇئاتلىرىدىمۇ ئېلان قىلىنىپ، ھەرمىللەت خەلقلىرى ئارىسىدا تارقالدى.

ماقالىمىزنى ئاتاقلىق تاجىك تارىخچىسى، ئاكادېمىك غوپۇروۋپنىڭ ئەبۇلمەجىد سەنائىغا بەرگەن باھاسى بىلەن ئاياغلاشتۇرىمىز:

سەنائى ئەكتىدىن بىر سوفىستىك شائىر بولسىمۇ، لېكىن ئۇ نۇرغۇن سورۇنلاردا ئۆزىنىڭ ئادەتتىكى ھېسسىياتى بىلەن دىن چەكلىمىسىدىن ھالقىپ كەتكەن. ئۇ نۇرغۇن زىندىيەتلىك شېئىرلىرىدا ئالاھىدە ۋاسىتە بىلەن سالماق جەھەتتە يەنىلا خەلقنىڭ يۈرەك ساداسىنى ئەكس ئەتتۈرگەن①.

① غوپۇروۋپ: «ئوتتۇرا ئاسىيا تاجىكلار تارىخى» جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر نەشرىياتى، 1985-يىل نەشرى، 259-بەت.

يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئالەم قارىشى ۋە ئۇنىڭ بىلىش نەزەرىيىسى

پروفېسسور ئەزىز نارىنبايوۋ (قىرغىزىستان)

XI ئەسىردىن XII ئەسىرگىچە بولغان ئارىلىقتا، ئوتتۇرا ئاسىيادا فېئوداللىق ئىشلەپچىقىرىش مۇناسىۋەتلىرى ئىشلەپچىقىرىش تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈپ، ئىلىم بىلەن مەدەنىيەتنىڭ، ئەدەبىيات بىلەن سەنئەتنىڭ گۈللىنىشىگە كاپالەتلىك قىلدى. ئوتتۇرا ئەسىرنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە يەنى شەرق ئەدەبىيات ـ سەنئىتىنىڭ گۈللىنىش دەۋرىدە، ئىلىم ـ پەن ۋە مەدەنىيەتنىڭ ئۇچقاندەك ئىلگىرىلەش ۋەزىيىتى بارلىققا كەلدى. پەلسەپە ـ ئىجتىمائىي ئىدىيە ساھەسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مەنىۋى مەدەنىيەت ساھەسىدىكى ئىنسانپەرۋەرلىك ھەرىكىتى «شەرق مىللەتلىرى قالاق، ئۇلار پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ مەدەنىيەت تەرەققىياتىغا تۆھپە قوشالمايدۇ» دەيدىغان «ياۋروپانى مەركەز قىلىش تەلىماتى» غا نىسبەتەن كۈچلۈك رەددىيە بولدى.

مەشھۇر ئۇيغۇر شائىرى يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئۆزىنىڭ زامانىدىكى مەھمۇد قەشقەرىگە ئوخشاشلا تۈركىي مىللەتلەرنىڭ مەنىۋى مەدەنىيىتىنىڭ شەكىللىنىشى ۋە تەرەققىي قىلىشىدا مۆلچەرلىگۈسىز كاتتا رول ئوينىغان مۇتەپەككۇر.

تارىخىي داستان «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ بارلىققا كېلىشى دۇنيا مەدەنىيەت تارىخىدىكى ئەھمىيەتلىك ۋەقە. «قۇتادغۇبىلىك» مەھمۇد قەشقەرىنىڭ «تۈركىي تىللار دىۋانى» ناملىق ئەسىرىگە ئوخشاش مەدەنىيەت مىراسلىرى ئىچىدىكى كېڭىگانت ئەسەرلەرنىڭ بىرى. بالاساغۇنلۇق يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ بۇ ئېنسىكلوپېدىك ئەسىرى دىداكتىك داستان بولۇپلا قالماستىن بەلكى يەنە تەبىئىي پەن، ئىنسانشۇناسلىق ئىلمى جۈملىدىن پەلسەپە قاتارلىق كۆپ ساھە، كۆپ مەسىلىلەر تەتقىق قىلىنغان بۈيۈك ئەسەر. يۈسۈپ خاس ھاجىپ شائىر، ئالىم ۋە پەيلاسوپ. شېئىرىيەت ۋە پەلسەپە بۇ مۇتەپەككۇرنىڭ تەتقىقاتىدا بىر ـ بىرىنى تولۇقلىغان ۋە بىر ـ بىرىنى بېيىتقان. «قۇتادغۇبىلىك» تە پەلسەپە، ئىجتىمائىيەت، ئەدەب ـ ئەخلاق ۋە ئېستېتىكا مەسىلىلىرى تەتقىق قىلىنغان. «قۇتادغۇبىلىك» دىداكتىك داستان، پەلسەپىۋى ئەسەر بولۇپ، ئۇنىڭدا دۇنيا قاراش مەسىلىسى، ئىنسانىيەت مەۋجۇتلۇقىنىڭ ئەھمىيىتى ۋە ئۇلارنىڭ تەبىئەت ۋە جەمئىيەتتىكى ئورنى، رولى قاتارلىقلار تەھلىل قىلىنغان. بىز بۇ ماقالىمىزدە يۈسۈپ خاس

ھاجىپنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان پەلسەپە مەسىلىسىنى قىسقىچە تەھلىل قىلىش ئارقىلىق مەرھۇم مۇتەپەككۇرنىڭ ئالەم قارىشى ۋە ئۇنىڭ بىلىش نەزەرىيىسى ئۇستىدە توختىلىمىز.

ئوتتۇرا ئەسىردىكى ئىسلام ئىدىيە سىستېمىسىدا ئاللا تەبىئەت ۋە ئىنسانىيەتتىن مۇتلەق يۇقىرى تۇرىدىغان روھ، تەبىئەتتىن تاشقىرى مەۋجۇدات، دۇنيادىكى بارلىق ئۆزگىرىشلەر ئاللانىڭ ئىجازىتىدىن بارلىققا كېلىدۇ دەپ قارىلاتتى. ئوتتۇرا ئاسىيادىكى پان ئىلاھىزمچىلار ئاللانىڭ ئىلاھچىلىق قارىشىغا زىت ھالدا «خاسلىققا ئىگە بولمىغان مۇئەللەق ئىلاھ زاماندىن ھالقىغان ھالدا تەبىئەت ۋە ئالەمنى ياراتقان» دېگەن قاراشنى ئىلگىرى سۈرگەن. يۈسۈپ خاس ھاجىپ «قۇتادغۇبىلىك» داستانىدا: ئالەمنىڭ بارلىققا كېلىشى ئىلاھقا باغلىق، ئاللا «ئۆزىنىڭ ئارزۇسىغا ئاساسەن ئاسمان - زېمىننى ياراتقان»، «ئۇ، سامانى ياراتقان، قاراڭ ئۇ توختىماي ئايلىنىپ تۇرىدۇ①» دەيدۇ. شائىر شەرقتىكى كۆرەشتىن ئۆزىنى قاچۇرغۇچىلار ئېقىمى ئارىسىدا كەڭ تارقالغان دېئىزمنىڭ ياقلىغۇچىسى سۈپىتىدە مەيدانغا چىققان. بۇ ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر ئەينى دەۋردە تەبىئىي پەن قولغا كەلتۈرەلىگەن نەتىجىلەرگە ئاساسەن، دۇنيا ئاللانىڭ ئارزۇسى بىلەن يارىتىلغان، ئەمما دۇنيا ئۆزىنىڭ قانۇنىيىتى بويىچە راۋاجلىنىدۇ دېگەننى ئوتتۇرىغا قويغان. بۇنى تۆۋەندىكى مىسرالاردىن كۆرۈشكە بولىدۇ:

ياراتتى پەلەك، كۆر دائىم ئايلىنۇر،
ھايات ھەم ئۇ بىرلە تىنماي چۆرگىلۇر.② (126)

كۆكتىكى يۇلتۇزلار بەزىسى بېزەك
يول باشلار بەزىسى، بەزىسى يەزەك (128)

بەزىسى ئېگىزدە، بەزىسى تۆۋەن،
غوۋادۇر بەزىسى، بەزىسى روشەن.(130)

يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئىدىيىسى فارابى ۋە ئىبنى سىنالارنىڭ كۆزقارىشى بىلەن بىردەك. فارابىنىڭ قارىشىچە: دۇنيا ئاللا ياراتقان پارلاق شەيئى، ئۇنىڭدىكى شەكىل ۋە ماددىنىڭ مەيدانغا كېلىشى، مۇقەررەرلىكنىڭ تەرتىپى بويىچە بىر قاتار باسقۇچلارنى بېسىپ ئۆتكەنكەندىن كېيىن ئىشقا ئاشىدۇ.③ ئىبنى سىنا ئاللانىڭ مۇقەررەر مەۋجۇتلۇقىنى، بارلىق شەيئىلەرنىڭ رېئاللىقىنىمۇ ئېتىراپ قىلىدۇ. لېكىن، ئۇ: ئالەمنىڭ مۇقەررەرلىك تەرتىپى ئوبيېكتىپچانلىققا ئىگە بولۇپ، ئۆزىنىڭ قانۇنىيىتىگە ئاساسەن ھەرىكەت قىلىدۇ»④ دەپ قارايدۇ، بۇ ئىككى مۇتەپەككۇرنىڭ پىكرى بويىچە بولغاندا، ئىلاھ بىلەن تەبىئەت ئايرىلماس بىر پۈتۈن گەۋدە، ئىلاھ بىلەن تەبىئەت بىردەكلىككە ئىگە، ئىلاھ تەبىئەتتە گەۋدىلىنىدۇ. ئۇلار: ئىلاھسىز ماددىي دۇنيا مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ، ماددىي دۇنياسىز ئىلاھمۇ مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ، ئىلاھ بىلەن دۇنيا بىر - بىرىگە زىچ باغلىنىشلىق دەپ قارايدۇ.

يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ تۈپكى قارىشى ئىدېئالىزمغا مەنسۇپ. ئەمما، ئۇنىڭ

ئىدىيىسىدە بىر قاتار مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىش جەريانىدا يەنە ماتېرىيالىزملىق خاھىشمۇ ئىپادىلەنگەن. ئالايلۇق، بۇ ئۇلۇغ مۇتەپەككۇرنىڭ ئالەم توغرىسىدىكى قارىشىدا دەل مۇشۇ خىل خاھىش گەۋدىلەنگەن. يەنى، داستاننىڭ 5 - ۋە 7 - بابلىرىدا دۇنيا ماس ھالدا تەرەققىي قىلىدىغان مۇكەممەل سىستېما دەپ قارالغان. مۇتەپەككۇر ئالىم ھەرقايسى ئاسمان جىسىملىرىنىڭ ئورۇنلىشىشى ۋە ھەرىكەت قانۇنىيىتىنى تەتقىق قىلىپ، ھەرقايسى پلانېتلارنى يېقىنلىق تەرتىپى بويىچە رەتكە تىزىپ چىققان. يۇسۇپ خاس ھاجىپ دەۋرىدىكى ئوتتۇرا ئەسىر ئاسترونومىيىسى ۋېنېرا، مارس، يەر شارى، يۇپىتېر، ساتۇرن قاتارلىق بەش سەييارىنىلا بايقىغان. ئەينى دەۋردە قۇياش بىلەن ئايمۇ سەييارە دەپ قارالغانلىقتىن، سەييارە جەمئىي يەتتە ئىدى. يۇسۇپ خاس ھاجىپ سەييارىلەرنىڭ تاشقى ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، ئەگەر قۇياشنىڭ نۇرى ۋە ئىسسىقلىقى بولمىغان بولسا، يەر شارىدا ھاياتلىق بولمايتتى، يەنى قۇياش سىستېمىسىنىڭ كۈن - تۈن ھاسىل قىلىش ھەرىكىتىگە ۋە يەر شارىنى چۆرىدەپ ئايلىنىش ھەرىكىتىگە قاتنىشىدۇ دېگەن مۇھىم ئىلمىي يەكۈننى چىقارغان. ئۇ يەنە، ئاي فازىسىنىڭ ئالمىشىش ھەرىكىتى جەھەتتىمۇ توختالغان.

يۇسۇپ خاس ھاجىپ يۇلتۇزلۇق ئاسماننى تەتقىق قىلىپ، ئېكلىپتىكىدىكى 12 سارايىنى تەسۋىرلەپ بەرگەن (138 — 146 بېيتگىچە قاراڭ) ئۇ: يۇلتۇزلار تۈركۈمى مەلۇم نىسبەتتە ئارىلىق قالدۇرۇلۇپ جايلىشىدۇ. ئۇلارنىڭ ئورنى پەسىلگە قاراپ ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. مەلۇم يۇلتۇزلار تۈركۈمى بىلەن بىر يىلنىڭ كونكرېت ۋاقىتلىرى ئۆزئارا ماس كېلىدۇ دەپ قارايدۇ. يۇسۇپ خاس ھاجىپ ئۆز ئەسىرىدە مۇنداق يازىدۇ:

«ئۈچ يۇلتۇز باھارنىڭ، ئۈچى يازغىدۇر،
قىشنىڭدۇر ئۈچىسى، ئۈچى كۈزگىدۇر» (142)

يۇسۇپ خاس ھاجىپنىڭ ئالەمنىڭ قۇرۇلمىسى ھەققىدىكى قارىشى بىلەن ئارستوتېل، تولېمىنىڭ «بىر مەركەز تەلىماتى» قارىشىنىڭ نۇرغۇن ئوخشاشلىقى بار. ئۇ ئارستوتېل، تولېمىدىن ئىبارەت ئىككى قەدىمكى يۇنان ئالىمىنىڭ نۇرغۇن قاراشلىرىغا قوشۇلغان، شۇنىڭ بىلەن بىرگە تولېمىنىڭ ئاسمان جىسىملىرى بىر تەكشىلىكتە ھەرىكەت قىلىدۇ دېگەن نەزەرىيىگە گۇمانىي نەزەر بىلەن قارىغان. شائىر ئۆز ئەسىرىنىڭ 126 - 128 -، 130 - بېيتلىرىدا: يەر شارى بىلەن يۇلتۇزلارنىڭ جايلىشىش ئارىلىقى ئوخشاش ئەمەس، شۇڭا بەزى يۇلتۇزلار يورۇق، بەزى يۇلتۇزلار قاراڭغۇ دەپ كۆرسەتكەن. ئۇ يەنە: يەر شارى شار شەكلىدە بولۇپ، ئۆز ئوقى ئەتراپىدا ئايلىنىدۇ، دەپ قارىغان.

جۇڭگودا شاڭ ۋە جۇ سۇلالىلىرى دەۋرىدىلا ساددا ماتېرىيالىستىك ۋە دىئالېكتىك قاراش ئوتتۇرىغا قويۇلغان. قەدىمكى جۇڭگودا «بەش ماددا تەلىماتى» مەۋجۇت بولۇپ، ئۇنىڭدا: سۇ، ئوت، ياغاچ، مېتال، تۇپراق قاتارلىقلار ماددىنىڭ ئاساسى. ئالەمنى تەشكىل قىلغۇچى ئىپتىدائىي ماددا دەپ قارالغان. «ئەدەب دەستۇرى، رەسىم - قائىدىنىڭ

تۇققۇزىنچىسى»⑤ بەش ماددىنىڭ ئۆزئارا بىرىنى بىرى تۇغدۇرىدىغان ۋە بىرىنى بىرىنى يوقىتىدىغان ئىككى تەرىپىنىڭ بارلىقى توغرىسىدا توختىلىپ، ساددا ماتېرىيالىزم ئىدىيىسىنى ئىپادىلىگەن. جۇ سۇلالىسى دەۋرىدە ئۆتكەن مەلۇم تارىخچى: بەش ماددا بىرلەشكەنلىكتىن تۈمەنلىگەن يېڭى شەيئىلەر بارلىققا كېلىدۇ ۋە تەرەققىي قىلىدۇ دېگەن قاراشنى ئوتتۇرىغا قويغان. بۇنىڭدىكى سەۋەب شۇكى، بەش ماددا بىرلەشكەندىلا ئاندىن خاراكتېرى ئوخشاشمايدىغان ھەر خىل ماددىلار ئۆزئارا بىرىكەلەيدۇ دېگەن⑥.

يۇسۇپ خاس ھاجىپ قەدىمكى مۇتەپەككۇرلارنىڭ ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلغان. ئۇ ساددا ماتېرىيالىزمچى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئەتراپتىكى رېئاللىق — سۇ، تۇپراق، ھاۋا ۋە ئوتتىن ئىبارەت تۆت ئېلېمېنتتىن ھاسىل بولغان. پۈتۈن ئېلېمېنت ئالەم ۋە يەر شارىدىكى ھاياتلىقنىڭ ئاساسى دەپ قارايدۇ. بۇ مۇتەپەككۇرنىڭ قارىشى بويىچە ئېيتقاندا: ئوت باھارغا، سۇ يازغا، ھاۋا كۈزگە، تۇپراق قىشقا ۋەكىللىك قىلىدۇ. ئۇ، ئۆز ئەسىرىدە مۇنداق يازىدۇ:

«ئۇچى سۇ، ئۇچى يەل، ئۇچى بولدى ئوت،
ئۇچى تۇپراق، بۇلاردىن دۇنيا ۋۇجۇت» (143)

يۇسۇپ خاس ھاجىپنىڭ پىكرىچە بولغاندا، دۇنيانىڭ ماددىي ئاساسىنى تەشكىل قىلىدىغان تۆت خىل تەبىئىي ئامىل ئۆزلىرىنىڭ خاراكتېرى بويىچە ئۆزئارا پەرقلىق بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۇلار يەنە ئۆزئارا بىر-بىرىگە زىچ باغلىنىشلىق بولىدۇ. ئۇ يەر شارىنىڭ مەركىزى ئامىللىق ئەھمىيىتىنى ئالاھىدە تەكىتلەش بىلەن بىرگە، ئۇنىڭ تۆت ئېلېمېنتنىڭ تولۇق ئاساسى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

يۇسۇپ خاس ھاجىپنىڭ ساددا ماتېرىيالىزم ئىدىيىسى ئۇنىڭ ستىخىيىلىك دىئالېكتىك قارىشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. مۇتەپەككۇر ئالىم بارلىق تەبىئىي ۋە ئىجتىمائىي ھادىسىلەرنىڭ ئۆزگىرىشى، كونا شەيئىلەر ئۆلۈپ، يېڭى شەيئىلەرگە ئورۇن بېرىشتەك قانۇنىيەتكە ئۇيغۇن. كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىكى، بۇ مۇتەپەككۇرنىڭ ستىخىيىلىك دىئالېكتىك ئىدىيىسى پاك ئىلاھىيەتچىلىك قارىشى بىلەن بىرلىشىپ كەتكەنىدى. يۇسۇپ خاس ھاجىپ دۇنياغا تەرەققىيات ۋە ئۆزگىرىش نۇقتىسىنەزەرى بىلەن قاراپ ھاياتلىق بىلەن ماماتلىقنىڭ تەبىئەت قانۇنىيىتىگە ئۇيغۇن كېلىشىدەك دىئالېكتىك ئىدىيىسىنى ئوتتۇرىغا قويغان. ئۇ ئوبيېكتىپ رېئاللىقتىكى نۇرغۇن ھادىسىلەرنىڭ يۈز بېرىش، راۋاجلىنىش ۋە يوقىلىشىنىڭ تۈپكى سەۋەبىنى تېپىشقا تىرىشقان.

مۇتەپەككۇر ئالىم ئۆزىنىڭ ساددا ماتېرىيالىستىك ئىدىيىسىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەبىئىي ھادىسىلەرگە تەتبىقلاپلا قالماستىن، يەنە ئىجتىمائىي تۇرمۇش ساھەسىگىمۇ تەتبىقلىغان. ئۇنىڭ باراۋەر جەمئىيەت ۋە ئادىل دۆلەت قۇرۇشتىن ئىبارەت ئىنسانپەرۋەرلىك ئىدىيىسى ۋە ئوتوپىزم ئىدىيىسى بۇ نۇقتىنى تولۇق ئىسپاتلايدۇ. يۇسۇپ خاس ھاجىپ ئىنسانلارنىڭ بەختى ئۈچۈن تەبىئەت ۋە جەمئىيەتنىڭ ئورتاق تەرەققىيات

قانۇنىيىتىنى چوقۇم تېپىپ چىقىش لازىم دەپ قارايدۇ. ئۇ تۆت ئېلېمېنت (تۇپراق، سۇ، هاۋا ۋە ئوت) تەبىئەتنىڭ شەكىللىنىشى ۋە تەرەققىياتىنىڭ ئاساسى بولسا، ھەققانىيەت، بەخت، ئەقىل (بىلىم) ۋە قانائەتتىن ئىبارەت تۆت خىل ئەخلاقىي پەزىلەت ئىنسانلار جەمئىيىتى تەرەققىيات قۇرۇلمىسىنىڭ ئاساسى بولىدۇ دەپ قارىغان.

بىلىش ساھەسىدە ئاڭنىڭ كېلىپ چىقىشى ۋە ئاڭنىڭ ماھىيىتى ھەققىدە، ئىدراك بىلەن بىلىمنىڭ كىشىلەر تۇرمۇشىدىكى رولى ھەققىدە ئىلغار قاراشلارنى ئوتتۇرىغا قويغان. شائىرنىڭ بىلىش نەزەرىيىسىدە ماتېرىيالىستىك خاھىش بار ئىدى. يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ شەرقتىكى كۆرەشتىن ئۆزىنى قاچۇرىدىغانلار بىلەن تونۇش جەھەتتىن ئوخشاشلىقى بولغاچقا، ئۇمۇ بىر راتسىئونالىست ئىدى. مۇتەپەككۇر ئەقىلنى بىر خىل ئىجادىي كۈچ ۋە ماددىي دۇنيانى بىلىشتىكى كۆپ خىل ماددىلاردىن بىرىككەن قورال دەپ قارىغان. ئۇ، ئەقىل كىشىلەرنى ھەممىدىن خەۋەردار قىلىدۇ دەپ قارىغان. شۇڭا ئۇ، ھەقىقىي بىلىشتىكى ھېسسىي بىلىشنىڭ رولىنىمۇ ئىنكار قىلمىغان. ئالاھىدە كۆرسىتىشكە تېگىشلىكى شۇكى، ئۇ مېڭىنىڭ ئادەمنىڭ ئەقلىي پائالىيىتىدىكى رولىنى قائىدىگە مۇۋاپىق ھالدا تۆۋەندىكىچە بايان قىلغان:

ئەقىل نۇرىنى ئۈستۈن مېڭىدە تۇرۇر،
قىممەتلىكىدىن نۇرنى باشتا بولۇر. (1836)

يۈسۈپ خاس ھاجىپ يايما شەكىل ئارقىلىق دىنىي ھوقۇققا قارشى ئىدىيىسىنى ئىپادىلەپ: ئادەم ھەقىقەتنى بىلىش جەريانىدا ئەركىن بولۇشى كېرەك. ئەركىنلىكنى ئالالاھ ئالدىنئالا ئادەمنىڭ پېشانىسىگە پۈتۈپ قويغان ئەمەس دەيدۇ. ئاپتور «قۇتادغۇبىلىك» تە: جەمئىيەتتىكى ئىلغار شەخسلەرنىڭ پانىي دۇنيانى تەتقىق قىلىش ۋە ئەركىن پىكىر يۈرگۈزۈشتەك كۈچلۈك ئارزۇسىنى ئىپادىلىگەن.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئۆزىنىڭ زاماندىشلىرىغا بىلىم بولمىسا بىلىشنىڭ بولمايدىغانلىقىنى تەكىتلىگەن. ئۇ، دۇنيانى بىلىش ئۈچۈن كىشىلەرنىڭ ئۆز بىلىشى ۋە مەدەنىيىتىنى سىستېمىلىق ھالدا ئۈستۈرۈشى لازىملىقىنى ئۇقتۇرغان. ئۇ بىلىمنى كىشىلەرنىڭ پائالىيىتىدىكى ساغلاملىق، قەلب نۇرى، ئىدراك، بەخت ...... دەپ قارىغان.

يۈسۈپ خاس ھاجىپ: ئادەم تۇغۇلۇش بىلەنلا بىلىملىك بولمايدۇ، بىلىم ئىرسىيەت ئارقىلىق قولغا كەلمەيدۇ. دېگەنىدىن ئىبارەت بىلىش پرىنسىپىنى ئوتتۇرىغا قويغان. بۇ مۇتەپەككۇر ئادەم تۇغۇلۇش بىلەنلا دانا، بىلىملىك بولمايدۇ. بوۋاق تۇغۇلۇپلا سۆزلىيەلەيدىغان بولماستىن بەلكى مەلۇم ۋاقىتتىن كېيىن سۆزلەشنى ئۆگىنىدۇ، بىلىم — تىرىشىپ ئۆگىنىش، تەربىيە ۋە كۈندىلىك ئەمەلىي تۇرمۇش جەريانىدا تەدرىجىي جۇغلىنىدۇ دەپ قارايدۇ.

ئانادىن تۇغۇلغان بىلىمسىز تۇغار،
بىلىمنى ئۆگىنىپ ئۇ تۆرگە چىقار.
(1681)

بىلىملىك تۇغۇلماس كىشى، ئۆگىنۇر،
تۇغۇپ سۆزلىمەس تىل، تۇرۇپ سۆز قىلۇر.
(4021)

پەيلاسوپ دۇنيانى بىلىش ئىمكانىيىتىنى ئىنكار قىلىدىغان «بىلگىلى بولماسلىق نەزەرىيىسى»گە قارشى تۇرغان. ئۇ، ئادەمنىڭ تەبىئەتنىڭ سىرلىرىنى چۈشىنىشكە ھەم تەبىئەتنىڭ تەرەققىيات قانۇنىيىتىنىڭ پايدىلىنىشىغا پۈتۈنلەي قۇربىتى يېتىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاشقا تىرىشقان. ئۇ بىلىشنىڭ مۇھىملىقى ۋە كىشىلەرنىڭ تەبىئەت ھادىسىلىرىنىڭ ماھىيىتىنى بىلىش ۋە شۇنداقلا ئۆزىنىڭمۇ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىنىڭ مۇھىملىقىنى چۈشىنىشىنى نەزەرىيە جەھەتتىن ئىسپاتلىغان.

بۇ پەيلاسوپ كىشىلەرنىڭ ئەقىل، بىلىم، ئىدراك، پاراسەت قاتارلىق ئىنسانلارنىڭ قىممەت ئاساسىنى تەشكىل قىلغۇچى ھەر خىل خىسلەتلەر ئارقىلىق ھايۋانلار بىلەن پەرقلىنىدىغانلىقىنى تۆۋەندىكىدەك تەكىتلىگەن:

بىلىم مەنىسىن بىل، بىلىم نېمە دەر،
بىلىم ئۇ ساقايتۇر كېسەل بولسا ئەر.
(156)

ئەقىلدۇر چىراقتەك قاراڭغۇ تۈنى،
بىلىم — ئۇ يورۇقلۇق، يورۇتقاي سېنى.
(288)

ئەقىلدىن بۆلەككە ھۆرمەت بولمىغاي،
ئەقىلسىز ئادەم ئۇ بىر ئوچۇملا لاي. (297)

يۈسۈپ خاس ھاجىپ بىلىم — بايلىق، بىلىمسىز كىشىنىڭ سۆزى قۇرۇق، ھەتتاكى ئۇنىڭ ئىدراكى ئاجىز بولىدۇ دەپ قارايدۇ.

مۇتەپەككۇر ئالىم ئەتراپتىكى رېئاللىقنى بىلىشنىڭ ھەم چەكسىز ھەم نىسپىي بولىدىغانلىقى ھەققىدىكى قارىشىنى ئوتتۇرىغا قويغان. ئۇ ئالىم بىزگە مۇنداق تەلىم بېرىدۇ: تەربىيە كۆرگەن كىشىلەر ئۆزلىرى يەتكەن نۇقتىدا توختاپ قالمايدۇ. ئۇلار قانچىلىك بىلىملىك بولۇشىدىن قەتئىينەزەر يەنە داۋاملىق ئۆز بىلىمىنى مۇكەممەللەشتۈرىدۇ. چۈنكى، بىلىم چەكسىز دېڭىزغا ئوخشايدۇ. شائىر يۇقىرىقى قارىشىنى مۇنۇ مىسرالاردا ئېنىق كۆرسەتكەن:

بىلىم بىل، ئۆزۈڭ بول تۆردە ئولتۇرا،
بىلىمدۇر كىشىگە ئۇ مەھكەم تۇرا.
(6605)

نېچە بىلگەن بولساڭ، يەنە ھەم تىلە،
بىلىملىك يېتەر، كور، تىلەككە، سورا.
(6607)

بىلىم بىر دېڭىزدۇر، ئۇچى يوق تۈۋى،
نېچەلىك سۈمۈرگەي سۇ سۈندۈك شورا.
(6609)

يېغىنچاقلىغاندا، گەرچە يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ پەلسەپە ئىدىيىسىدە پان

ئىلاھشۇناسلىق دۇنيا قاراش ئاساسىي ئورۇندا تۇرسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ بىرقاتار مەسىلەلەرگە بولغان بىلىشىدە ماتېرىيالىزملىق ۋە دىئالېكتىكىلىق خاھىش مەۋجۇت. بۇ مۇتەپەككۇر ئالىم ئالەمنىڭ شەكلى قۇرۇلمىسىغا قارىتا ئۆزگىچە قاراشنى، بىلىشنىڭ بارلىققا كېلىشى ۋە ماھىيىتىنى بىلىش ھەققىدىكى نەزەرىيىنى، كىشىلەرنىڭ مېڭىسىنىڭ ئەقلى قۇۋۋەت ئەزاسى بولۇش رولىنى ئوينايدىغانلىقىنى، ئىنسانلارنىڭ ئەمەلىيەت پائالىيىتى جەريانىدا ئىدراك ۋە بىلىشنىڭ رولى قاتارلىق نۇرغۇن مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويغان.

ئىزاھلار:

① يۈسۈپ خاس ھاجىپ «قۇتادغۇبىلىك» مىللەتلەر نەشرىياتى 1984 - يىلى، ئۇيغۇرچە نەشرى 20 - بەت.

② كىچىك تىرناق ئىچىدىكى سانلار «قۇتادغۇبىلىك» تىكى بېيىتلارنىڭ تەرتىپ نومۇرىنى كۆرسىتىدۇ.

③ فارابى: «پەلسەپە ئەسەرلىرى»، رۇسچە نەشرى، 232 — 235 - بەتلەر، 1972 - يىلى ئالمۇتا نەشرى.

④ «ئىبىن سىنا ۋە ئوتتۇرا ئەسىر پەلسەپىسى» رۇسچە نەشرى، 116 - بەت، 1981 - يىلى دۇشەنبە نەشرى.

⑤ «قەدىمكى جۇڭگو پەلسەپىسى» ئىككى توملۇق رۇسچە نەشرى 106 -، 107 - بەتلەر، 1973 - يىلى موسكۋا نەشرى.

⑥ «جۇڭگو پەلسەپە تارىخى» رۇسچە نەشرى 30 -، 40 - بەتلەر، 1989 - يىلى موسكۋا نەشرى.

تەرجىمە قىلغۇچى: تاھىرجان مۇھەممەت

قوشۇمچە:

پروفېسسور ئەزىز نارىنباييوۋنىڭ قىسقىچە تەرجىمىھالى

ئەزىز ئەيساجان ئوغلى نارىنباييوۋ 1924 - يىلى قىرغىزىستاننىڭ قاراقول شەھىرىدە ناۋاي ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. (نارىنباييوۋنىڭ بوۋا ۋە مومىسى ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 80 - يىللىرىدا قەشقەردىن قاراقولغا كۆچۈپ بارغانىكەن). ئۇ سەككىز يىللىق ئۆزبېك مەكتىپىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، قاراقولدىكى قىرغىزچە پېداگوگىكا تېخنىكومىغا كىرگەن. 1941 - يىلى فرۇنزى(بىشكەك) شەھىرىدىكى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ تارىخ فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا كىرگەن. سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشى

پارتىلىغاندىن كېيىن، شۇ يىلى پېدائىيلار سېپىگە كىرىپ تاكى 45 - يىلىنىڭ فېۋرال-غىچە ئالدىنقى سەپتە تانكىغا قارشى زەمبىرەكچىلەر پولكىدا تۇرۇپ جەڭگە قاتناشقان. تۆت يىللىق شەرەپلىك هاياتتا كوممۇنىستىك پارتىيىگە كىرگەن. بىرنەچچە قېتىم ئالىي ئوردېن ۋە مېداللار ئالغان. 1945 - يىلى مىنىسكىنى ئازاد قىلىش ئۇرۇشىدا ئېغىر يارىلانغاندىن كېيىن، ئارقا سەپ قىرغىزىستانغا قايتىپ كېلىپ بىر تەرەپتىن داۋالانغان، يەنە بىر تەرەپتىن پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىدا ئوقۇشىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئاخىر ئۇ مەك-تەپنى 1947 - يىلى ئەلا باها بىلەن تاماملىغان. شۇ يىلى ئۆزى پۈتتۈرگەن ئالىي مەكتەپنىڭ ماركسىزم - لېنىنىزم كافېدراسىغا ئوقۇتقۇچى بولۇپ قالدۇرۇلغان. 1950 - يىلى موسكۋا ئۇنىۋېرسىتېتى ئاسپىرانتۇرىيىسىنىڭ پەلسەپە فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا بارغان. 1953 - يىلى «قىرغىز سوتسىيالىستىك مىللەتنىڭ شەكىللىنىشىدە سوۋېت دۆلىتىنىڭ رولى» ناملىق دىسسېرتاتسىيىسىنى ياقلاپ پەلسەپە پەنلىرىنىڭ كاندىداتى ئۇنۋانى ئالغان. موسكۋادىكى ئوقۇشىنى تاماملاپ قىرغىزىستانغا قايتقاندىن كېيىن، جۇمهۇرىيەت-تىكى ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇتقۇچى، پەلسەپە كافېدراسىنىڭ مۇدىرى، ئىشتىن سىرت ئوقۇيدىغان پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ دىرېكتورى قاتارلىق كۆپ خىل ۋەزىپىلەردە بولغان. 1968 - يىلدىن باشلاپ قىرغىزىستان پەنلەر ئاكادېمىيىسى پەلسەپە ئىنستى-تۇتىدا بۆلۈم باشلىقى، كافېدرا مۇدىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئاتقۇرغان. 1970 - يىلى فرونزىدا «سوتسىيالىستىك مىللەتلەر تەرەققىياتىنىڭ قانۇنىيەتلىرى» دېگەن ماۋزۇدا دوكتورلۇق دىسسېرتاتسىيىسى ياقلىغان. 1977 - يىلى پەلسەپە پەنلىرىنىڭ پروفېسسورى ئۇنۋانىغا ئېرىشكەن. ئالىمنىڭ 250 پارچىدەك ئىلمىي ماقالىسى، 15 پارچە كىتابى رۇس، ئۇيغۇر ۋە قىرغىز تىلىدا نەشر قىلىنغان. ئۇلارنىڭ ئىچىدە: «سوتسىيالىستىك مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتىنىڭ بەزىبىر مەسىلىلىرى»، «لېنىن سوتسىيا-لىستىك مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتى توغرىسىدا»، «دىئالېكتىكا ۋە تارىخىي ماتېرىيالىزمنىڭ ئاساسىي مەسىلىلىرى»، «XX ئەسىرنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ تەرەققىيپەر-ۋەر ئىجتىمائىي پەلسەپىۋى تەپەككۇرى» ۋەهاكازالار بار. ئالىم ستودېنت ۋە ئاسپىرانت-لارغا پەلسەپىگە ئائىت كۆپ خىل پايدىلىنىش كىتابلىرىنى تۈزگەن. ئۇندىن ئارتۇق پەلسەپە پەنلىرى كاندىداتىنى ۋە ئىككى نەپەر پەلسەپە پەنلىرى دوكتورىنى تەييارلى-غان. نارىنبايېۋ ئۆزىنىڭ ئىلمىي ساھەدىكى نەتىجىلىرىگە ئاساسەن، 1989 - يىلى قىرغىزىستان پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ مۇخبىر ئەزاسى بولۇپ سايلانغان. ئالىمنىڭ كۆپ يىللىق خىزمىتى ئۈچۈن سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى ئۇنىڭغا «هۆرمەت ئوردېنى» نى بەرگەن. قىرغىزىستان هۆكۈمىتى «هۆرمەت گۇۋاھنامىسى»، «مۇنەۋۋەر خەلق مائارىپچىسى» دېگەن مېدال بىلەن مۇكاپاتلىغان.

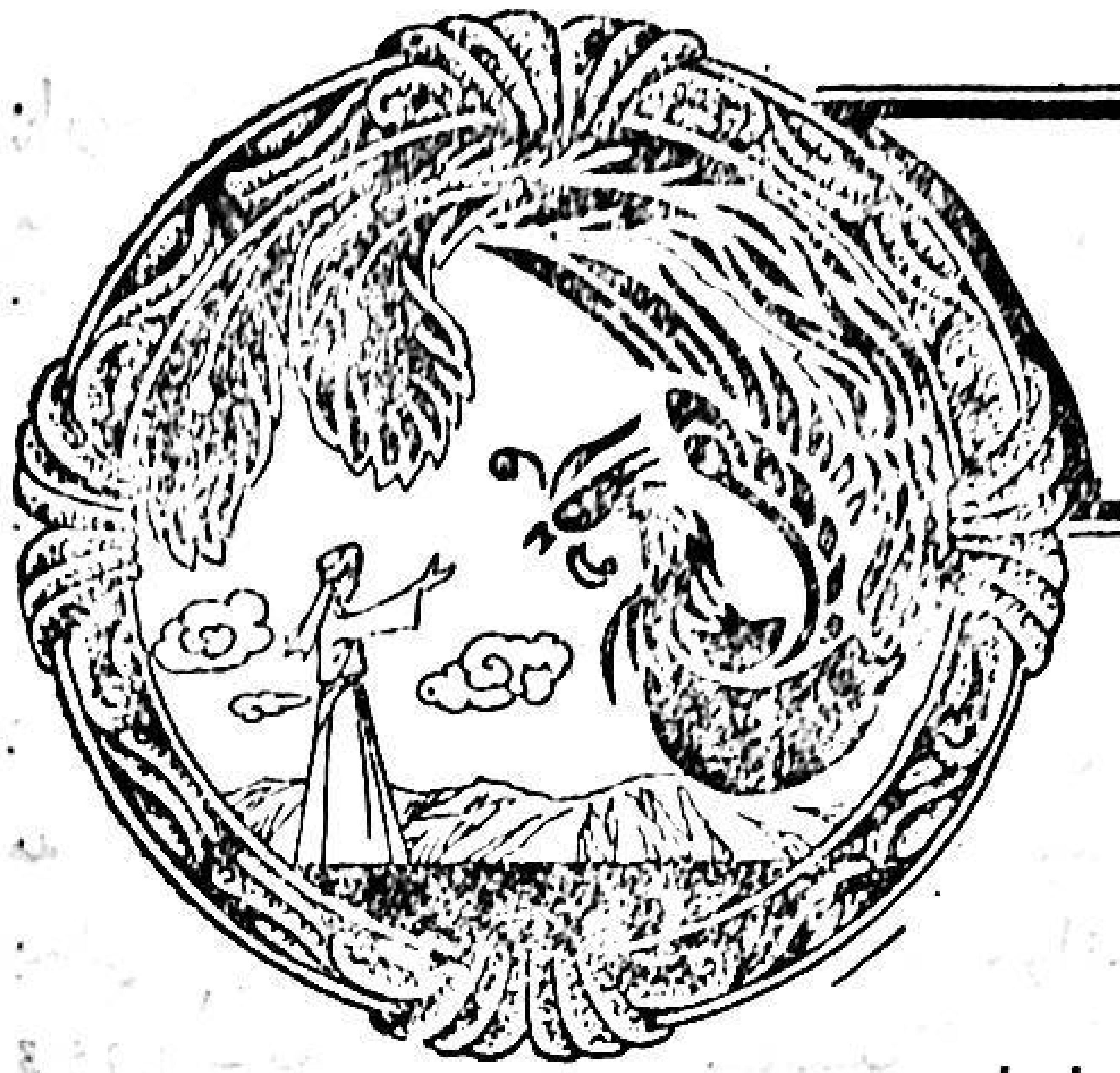

تاھىر ۋە زۆھرە

(داستان)

نەشرگە تەييارلىغۇچى: ئىسرائىل يۈسۈپ

مۇھەررىردىن: «تاھىر – زۆھرە» داستانى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ فولكلور خەزىنىسىدىكى كۆزگە ئالاھىدە تاشلىنىپ تۇرىدىغان قىممەتلىك مىراسلاردىن بىرى. بۇ داستان خەلقىمىز ئىچىدە نەچچە ئەسىرلەردىن بېرى ئۈزۈلمەي ئېيتىلىپ كەلگەن، قەلەمگە ئېلىنغان ۋە كەڭ ئومۇملىشىپ كەتكەن. ئۇنىڭ ۋەقەلىكى، پېرسوناژلىرى تارىم ۋادىسىدىكى قەدىمىي خانلىقلار، تارىخىي شەخسلەر ۋە يەر ناملىرى بىلەن زىچ باغلانغان. بۇ داستان ئۆز ئىچىگە ئالغان كۈي – ئاھاڭلار ۋە شېئىر – قوشاقلار خەلقىمىزنىڭ نەچچە مىڭ يىللاردىن بېرى يارىتقان مۇزىكا ۋە لىرىكا بايلىقلىرىنىڭ بىر قىسمىدۇر. بۇ ھال «تاھىر – زۆھرە» داستانىغا كۈچلۈك مىللىي خاراكتېر ۋە يەرلىك ئالاھىدىلىكنى بەخش ئەتكەن. خەلقىمىز ئىچىدە «تاھىر – زۆھرە»نىڭ خىلمۇ خىل نۇسخىلىرى مەيدانغا كەلگەن. ئۇلارنى يىغىپ، سېلىشتۇرۇپ تەتقىق قىلىش ھازىرقى فولكلورشۇناسلىرىمىزنىڭ مۇھىم ۋەزىپىلىرىدىن بىرى. يەنە شۇنىمۇ نەزەردە تۇتۇشىمىز زۆرۈركى، «تاھىر – زۆھرە» داستانى يالغۇز ئۇيغۇر خەلقى ئارىسىدىلا ئەمەس، بەلكى باشقا تۈركىي خەلقلەر ئارىسىدىمۇ كەڭ تارقىلىپ، ئىزچىل ئېيتىلىپ كېلىۋاتقان داستانلاردىن بىرى. شۇڭا بۇ داستاننىڭ قېرىنداش مىللەتلەردىكى ۋارىيانتلىرىغىمۇ دىققەت قىلىشىمىزغا، ئۇنىڭ بىزدىكى نۇسخىلار بىلەن بولغان ئورتاقلىقلىرى ۋە ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلىرىنى تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ.

بۇ قېتىم كىتابخانلىرىمىزغا تونۇشتۇرۇۋاتقان بۇ نۇسخا «تاھىر – زۆھرە»نىڭ تاتارچە ۋارىيانتى بولۇپ، بۇ ئەسەر مۇشۇ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا تاشكەنت غۇلامىيە مەتبەئەسىدە چاپ قىلىنغان. بۇ چاپ نۇسخىمۇ خەلقىمىز ئىچىدە كەڭ تارقالغان. بۇ نۇسخا ئۆز ئىچىگە ئالغان شېئىرلار روشەن ھالدا خاسلىققا ئىگە. ئۇنىڭ قۇرۇلمىسى ۋە باشقا جەھەتلەردىمۇ بىرمۇنچە ئۆزگىچىلىكلەر بار. بۇ ئەسەرنى نەشرگە تەييارلاشتا ئۇنىڭ ئەسلى ئۇسلۇبىنى ساقلاپ قالغان ھالدا، تىل جەھەتتە ئۇيغۇر تىلىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىگە قىسمەن ماسلاشتۇرۇلدى.

*

رىۋايەت قىلغۇچىلار، ئىشق - مۇھەببەت ئەسەرلىرىدىن نەقىل كەلتۈرگۈچىلەر قەدىمىي داستانلار بوستانلىقىدىن دۇردانىلەر تېرىپ، مۇنداق رىۋايەت قىلىدۇ:

تاتار دېگەن بىر ۋىلايەت بار بولۇپ، ناھايىتى كاتتا ۋىلايەت ئىدى. ئۇنىڭ بىر پادىشاھى بولۇپ، ئىسمى باباخان شاھ دەپ ئاتىلاتتى. ئۇ ناھايىتى ئۇلۇغ پادىشاھ ئىدى. ئۇنىڭ باھىر ئىسىملىك بىر ۋەزىرى بار ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىككىلىسىنىڭ ئوغلى ياكى قىزى يوق بولغاچقا، پەرزەنتسىزلىكىدىن بەكمۇ غەمكىن بولۇپ، سەلتەنەت بىلەن كارى قالمىغانىدى. بىر كۈنى، پادىشاھ بىلەن ۋەزىر ئۆزلىرىنى خىلۋەتكە ئېلىپ بىر مەسلىھەت قىلىشتى. پادىشاھ: «ئەي باھىر ۋەزىر، مېنىڭ ۋە سېنىڭ ئوغلىمىز ياكى قىزىمىز يوق. پەرزەنتى يوق ئادەمگە بۇ مەملىكەت ھارامدۇر. كەل، ئىككىمىز بېشىمىزنى ئېلىپ بىر ياققا كېتەيلى» دېدى. ۋەزىر بۇ مەسلىھەتنى ياخشى كۆرۈپ قوبۇل قىلدى. ئۇلار ئەتىسى تاڭ سەھەردە، نامازدىن بۇرۇن يولغا ئاتلاندى ۋە ھېچكىمگە تۇيدۇرماي چۆل-باياۋان تەرەپكە قاراپ كېتىشتى. ئۇلار ناماز ۋاقتىدا بىر قەبرىستانلىققا يېتىپ باردى. ئۇ كونا قەبرىستانلىق ئىدى. ئۇلار ئىككىسى ئىركىشىپ يۈرۈپ، كۈن پاتقاندا قەبرىستانلىقنىڭ ئىچىگە يېتىپ كەلدى. ئۇلار: «قەبرىستان دېگەن ئادەمزاتنىڭ بولىدۇ، شۇنىڭ ئىچىدە ياتايلى» دەپ مەسلىھەتلىشىپ، بىر كونا قەبرە ئىچىگە كىرىپ يېتىشتى. ئۇلار ئىككىسى ئاللاتائالاغا مۇناجات ئوقۇدى. پادىشاھ سەمىمىلىك بىلەن مۇنداق دېدى:

دەرگاھىڭا يۈزۈم تۇتدۇم ياراتقان،
سەن مېنىڭ دەردىمگە دەلالەت ئەيلە.
سەنسەن مېنى ئەۋەل يوقدىن بار ئەتكەن،
بۇزۇلغان شەھرىمنى ئىمارەت ئەيلە.
شۈكرىم كۆپدۇر تانماق بولماس يولىڭدىن،
ئەل كۆتەردىم مەملىكەتدىن مالىڭدىن،
كەرەملى زاتىڭدىن، قۇدرەت قولۇڭدىن،
بىر فەرزەند سىلەرنى سەخاۋەت ئەيلە.
زەھەر ئىچەرمەن شەربەتىم يوق، بالىم يوق،
جۇدا تۈشتۈم ۋەتەنىم يوق، ئېلىم يوق،

ئورنۇم تۇتقان ئەۋلادىم يوق، ئوغلۇم يوق،
ھالىمغە ھامى بول، ھىمايەت ئەيلە.
سېنىڭ تۇفەيلىڭدىن جەھان مۇنەۋۋەر،
فەخرى جەھان سەنسەن ئالەمغە سەرۋەر،
ھەقنىڭ دوستى سەن، سەن رەسۇل پەيغەمبەر،
ئىككى دۇنيا ماڭا شەفائەت ئەيلە.
يۈردىڭ شاھى مەنەم، باباخان ئاتىم،
باھىر ۋەزىرىمدۇر كۆڭۈلدە شادىم،
ئۇلمادى ئورنۇمدە ئوغۇل زۇررىيادىم،
ئىككىمىزگە فەرزەند ئىنايەت ئەيلە.

.. ئەلقىسسە، باباخان سۆزىنى تامام قىلدى. ئۇلار بۇ كېچە بۇ كونا قەبرە ئىچىدە بولدى. بىراق كۆزلىرىگە ئۇيقۇ كەلمىدى. سەھەر ۋاقتىدا ئۇلارنىڭ كۆزلىرىگە ئۇيقۇ كەلدى. باھىر ۋەزىر ئۇخلاۋېتىپ، چۈشىدە پادىشاھ بىر بالىنى قوينىغا سالغانلىقىنى كۆردى ۋە شۇ ھامان ئويغىنىپ كەتتى. قەبرىدىن: «پادىشاھقا قىز، باھىر ۋەزىرگە ئوغۇل بېرىلدى!» دېگەن بىر ئاۋاز ئاڭلاندى، بۇ ئاۋازدىن پادىشاھ ئويغاندى ۋە: «ئەي ۋەزىر، نېمە ئەھۋال كۆردۈڭ؟» دەپ سورىدى. باھىر ۋەزىر: «ئەي پادىشاھىم، بەختىڭ ئېچىلدى. مەن بىر ئەھۋال كۆردۈم» دېدى ۋە مۇنداق بايان قىلدى:

ئەي شاھىم، ياتاردىم بىر ئەھۋال كۆردۇم،
رەھمەت مەيى مېنى مەستان ئەيلەدى.
مەقسەدىڭ ھەق بەردى تەبىرىدىن ئۇردىم،
بارچە مۇشكىللارىڭ ئاسان ئەيلەدى.
ھەفتەتەن، چىھىلتەن سىپەتەن بارچە جەمى بولدى
قولىن ئاچىپ ھەققە مۇناجات قىلدى.
تىلەدى مۇرادىڭ خۇدادىن ئالدى،
ھەركىمگە بىر زۇررىيات ئەيان ئەيلەدى.
دەۋلەت قۇشى بۇگۈن قوندى باشىڭا،
رەھىم ئەيلەدى كۆزدىن ئاققان ياشىڭا.

ئىككى ئەنۋەر تۇغۇپ كەلدى قاشىڭا،
نۇرىدىن جەھاننى بوستان ئەيلەدى.
ئىككى ئەنۋەر بىر بىرىدىن زىيادە،
لەبلەرىندە شەراب قولىندە بادە.
ئۇ ھالىم بەرھەقدۇر يەتدىڭ مۇرادە،
مېنىڭ كۆڭلۈم بۇيلە گۇمان ئەيلەدى.
باھىر دېيەر بۇدۇر كۆرگەن ئەھۋالىم،
سىزلەرگە نامەلۇم، ئۆزىمگە مەئلۇم.
بىر كۈن چىقار ئىككى سەرۋى نىھالىم،
بىزنىڭ بىرلە ئەھدۇ ئەمان ئەيلەدى.

ئەلقىسسە، پادىشاھ ئورنىدىن تۇرۇپ ۋەزىرنىڭ يۈزىگە سۆيدى ۋە مۇنداق دېدى: «ئەي ۋەزىر، ئەگەرسەن ئېيتقان ئەھۋال راست بولۇپ، ئاللاتائالا ئىككىمىزگە ئوغۇل بەرسە، ئىككىسى ئاكا - ئۇكا بولسۇن؛ قىز بەرسە، ئىككىسى ئىگىچە - سىڭىل بولسۇن؛ ئەگەر بىر ئوغۇل، بىر قىز بەرسە، ئۇلار بىرى بىرى بىلەن جۈپ بولسۇن.» ۋەزىر مۇنداق دېدى: «پادىشاھي ئالەم، دۆلىتىڭ مۇستەھكەم بولسۇن. بۇ ئەھدىگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، سەن بىر پادىشاھ، مەن چاكار - خىزمەتكارىڭمەن.» پادىشاھ: «بۇ ئەھدىنامە يېزىپ بېرەي» دېدى، ئاندىن قەغەز - قەلەم ئېلىپ ئەھدىنامە يازدى ۋە ۋەللاھۇلئەزىم دەپ قەسەم قىلىپ مۆھۈر بېسىپ، ئەھدىنامىنى ۋەزىرنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى. ۋەزىرنىڭ بۇ ئىشتىن كۆڭلى خۇش بولدى. ئاندىن ئۇ ئىككىسى شەھەرگە قايتىپ كەلدى. پادىشاھنىڭ ئاياللىرى ئىچىدە شاھىجاھان ئاتلىق بىر ئايالى بار ئىدى. ۋەزىرنىڭ ئايالىنىڭ ئىسمى شاھىخوبان دەپ ئاتىلاتتى. شۇ كېچىسى پادىشاھ بىلەن ۋەزىر ئۆز خوتۇنلىرىغا يېقىنچىلىق قىلىشتى. پادىشاھ ۋە ۋەزىرنىڭ خوتۇنلىرى ھامىلدار بولدى. توققۇز ئاي، (توققۇز كۈن) *، توققۇز سائەت ئۆتكەندىن كېيىن، پادىشاھنىڭ ئايالىنىڭ ھامىلدارلىق مۇددىتى توشۇپ، پادىشاھنىڭ بىر قىزى بار بولدى. ئۇ قىز قەلەم قاشلىق، سۇمبۇل چاچلىق، يۈزلىرى جەننەت گۈلىدەك، ئۈنى جەننەت بۇلبۇلىنىڭ سايرىشىدەك، چىرايى ئون تۆت كۈنلۈك تولۇن ئايدەك بولۇپ، يۈزلىرىدە ئىشق نۇرى ئاشكارا بولدى. پادىشاھنىڭ سۆيۈنچى ئاتلىق بىر كېنىزىكى بولۇپ، پادىشاھقا: «ئەي پادىشاھي ئالەم، دۆلىتىڭنىڭ چىرىغى يېنىپ، شاھىجاھاندىن بىر ئاپتاب تۇغۇلدى.» دەپ خۇش خەۋەر يەتكۈزدى. پادىشاھ خۇشاللىقىدىن ئۇ كېنىزەككە نۇرغۇن ئىنئام بەردى ۋە ئۇنى ئازاد قىلىۋەتتى. پادىشاھ يەنە شەھەرگە كەچۈرۈم قىلىش بۇيرۇقى چىقىرىپ، نۇرغۇن تۇتقۇنلارنى ئازاد قىلدى، پۇقرالارغا خەيرى - ئېھسانلار قىلىپ، توققۇز كېچە - كۈندۈز توي بەردى. ئۇ، شەھەرنىڭ ئىلمى نۇجۇمدىن خەۋەردار ئۆلىما - ھۆكۈمالىرىنى يىغدى. ئۇلارنىڭ ھەربىرىگە لايىق ئىنئام - ئېھسانلار بېرىپ، ئۆزىنىڭ نۇرلۇق ئېيىغا

* ئەسلى تېكىستتە «توققۇز ئاي، توققۇز سائەت...» دەپ يېزىلغان.

بىر ئات قويۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. ھۆكۈمالار پەلەك يۇلتۇزلىرىنى ئەبجەد ھېسابى بويىچە ھېسابلاپ، يۇلتۇزلىرى ئون ئىككى بولغاندا، «يۈزى زوھرىنىڭ ئىسمىمۇ زوھرە بولسۇن» دېدى. ھەممە كىشىلەر مۇبارەكلەشتى، ھۆكۈمالارغا كۆپ ئىنئام بېرىلدى. شۇ چاغلاردا، شەھەردە موللانەفس ئاتلىق مەكتىلىك بىر كىشى بار ئىدى. پادىشاھ ئۇنىڭ خوتۇنىنى مۇۋاپىق كۆرۈپ، قىزنى ئۇنىڭغا تاپشۇردى. ئۇ ئايالمۇ مەكتىلىك كىشىلەردىن ئىدى. ئۇ زوھرەگە تەربىيەچى بولۇپ، ئۇنى پەرۋىش قىلىشقا باشلىدى. زوھرە قىزنىڭ يۈرىكىدە ئىشق ئىستىكى بولغانلىقتىن، ھەمىشە يىغلاشتىن باشقا ئىشى يوق ئىدى. ئەمما ئۇنىڭ ھۆسنى كۈندىن-كۈنگە زىيادە بولدى. كۆرگەن ئادەم ئەقلىنى يوقىتىپ ئۇنىڭغا مايىل بولاتتى. ئۇنىڭ ھۆسنىنىڭ تەرىپى جاھانغا پۇر كەتتى. شۇنداق قىلىپ، پادىشاھنىڭ كۆڭلىدە شەيتان ۋەسۋەسىسى قوزغالدى. ئۇ: «مەن بىر پادىشاھ، باھىر بولسا بىر غۇلام. مۇبادا باھىرنىڭ ئوغلى بولسا، جەننەت گۈلىنى نېمىشقا بىر دۆڭگە ھەمسۆھبەت قىلغۇدەكمەن. بۇ ئىشلارنى ئويلانماي، ئەقلىمنى شامالغا بېرىپ، نېمىشقىمۇ بۇنداق ئەھدىنامە يازغان بولغىيتىم.» دېگەنلەرنى كۆڭلىگە كەلتۈرۈپ، كۆپ پۇشايمان قىلدى. ئاخىرىدا، كۆڭلىگە پەيلى شەيتاننى كەلتۈرۈپ، «مېنىڭ بىلەن باھىرنىڭ ئەھدىنى كىم كۆرۈپتۇ. ئۇ گەرچە ۋەزىرنىڭ ئوغلى بولسىمۇ، قىزىمغا ئۇنى لايىق كۆرمەيمەن» دېگەن پىكىرگە كەلدى.

بىر كۈنى باھىر ئوغۇل پەرزەنت كۆردى. ئۇنىڭ ھۆسنى ئاي ۋە كۈندىنمۇ زىيادە بولۇپ، يۈزىدە نۇر جىلۋە قىلاتتى. ئۇنىڭ يۈزىنى شاھلار كۆرسە، باشلىرىدىكى تاجىنى ئۇنىڭغا لايىق كۆرەتتى. ئۇنىڭ بىلەن زوھرە ئىككىسى گويا بىر ئالمىنى ئىككىگە بۆلۈپ قويغاندەك ئىدى. ۋەزىر ئوغلى ئۈچۈن توي بېرىپ، ئۇنىڭغا مىرزا تاھىر دەپ ئات قويدى. تاھىرغىمۇ تەربىيەچى بەلگىلەندى. تەربىيەچىلەر تاھىر، زوھرە ئىككىسىنى كىشىلەرنىڭ كۆز ۋە تىلىنى تەگكۈزمەي ئاسراپ باققىلى يەتتە يىل بولدى، ئۇلار يەتتە ياشقا كىردى. بىراق پەلەكنىڭ كاجلىقى تۈپەيلىدىن باھىر ۋەزىرگە كېسەل تېگىپ، پانىي ئالەمدىن باقىي ئالەمگە سەپەر قىلدى. «بىز ئەلۋەتتە ئاللانىڭ ئىگىدارچىلىقىدىمىز، چوقۇم ئاللانىڭ دەرگاھىغا قايتىمىز»① ۋەزىرنىڭ ئورنىدا دۈشمەن ئولتۇردى. دەۋران تاھىرلاردىن يۈز ئۆرۈدى.

ئەمدى سۆزنى باباخان شاھ تەرەپتىن ئاڭلايلى. شاھ قىزى يەتتە ياشقا كىرگەندىن كېيىن، موللا نەفس ئاخۇننى ئۇستاز قىلىپ، زوھرە جاننى ئۇنىڭغا تاپشۇردى. زوھرە بىلەن تاھىر مەكتەپ ئىچىدە بولغان زامان، موللا ۋە بارلىق باللاردا، گويا ئۇلار جەننەت ئىچىدە ئولتۇرغاندەك بىر خىل شادلىق پەيدا بولاتتى. زوھرە بىلەن تاھىر باللار ئىچىدە گويا ئاي بىلەن كۈندەك، ئۇلارنىڭ سىرتىدا يۇلتۇزلاردەك كۆرۈنەتتى. ئۇ ئىككىسىنىڭ زېھنىمۇ ئوخشاش بولۇپ، ئۇستازى بىر قېتىملا سۆزلەپ بەرسە، ساۋاقلىرىنى بىلىۋالاتتى. ئىككىسى بىر-بىرىگە قاراشقاندا، ئىشق ئوقى ئۇلارنىڭ يۈرىكىدىن ئۆتۈپ

① «قۇرئان كەرىم» مىللەتلەر نەشرىياتى 1986-يىل نەشرى، 24-بەت، سۈرە بەقەرە 156-ئايەت.

كېتەتتى. ئۇلار بىر ـ بىرىنى بىر سائەت كۆرمىسە، دىۋانە بولاتتى. ئۇلار مەكتەپكە كېلىـ دىغان چاغدا بىللە كېلەتتى، قايتىدىغان چاغدىمۇ بىللە ياناتتى. كۈنلەر شۇ تەرزدە ئۆتۈۋاتاتتى. بىر كۈنى، تاھىربېك زوھرە بىلەن ئۇچرىشىدىغان يەرگە كەلدى، بىراق زوھرە قىز كەلمىدى. تاھىربېكنىڭ كۆڭلىگە ئەندىشە چۈشۈپ، زوھرەم بىر ھادىسىگە ئۇچراپ كەلمىدى بولغاي دەپ ئىنتىزار بولۇپ تۇرغاندا، ئۇنىڭ يېنىدىن مەكتەپتە بىللە ئوقۇيدىغان گۈلقەمەر ئاتلىق قىز ئۆتتى. تاھىر: «ئەي گۈلقەمەرجان، بىرئاز توختاڭ» دېدى. گۈلقەمەر توختىدى. تاھىرجان زوھرەجاندىن خەۋەر سوراپ، مۇنداق بېيىت ئوقۇدى.

سوئال:
گۈلقەمەرجان خەبەر بەرگىن بىزلەرگە،
ھەمسىرداشىڭ زوھرەجاننى كۆردىڭمۇ؟
قۇربان ئولسام شەھدۇ شەكەر سۆزلەرگە،
كۆڭلۈم ئالغان دىلرەبانى كۆردىڭمۇ؟
جاۋاب:
يارىم كەلمەس دەبان گۇمان ئەيلەمە،
كېلۇر زوھرەجانىم غەمكىن ئولماغىل.
تېۋي كۈنلەرىڭ ئاخىر زەمان ئەيلەمە،
كېلۇر زوھرەجانىم غەمكىن ئولماغىل.
سوئال:
تۈن بىلەن ئايرىلدىم ئەئلا سويەدىن،
يا مەنىڭ ئەتدى بىر سۆز يەتدى ئانادىن،
نە ئۇچۇن يۈز ئۆرۈمىش مەكتەپ خانەدىن،
تازە چىققان تەر غۇنچەنى كۆردىڭمۇ؟
جاۋاب:
راست قامەتى ئەلۋانى ياشلار ئىچىندە،
خەلقىڭ نەزەرگاھى تويلار ئىچىندە،
تەختىن قۇرمىش ئۆزى ئويلار ئىچىندە،
كېلۇر زوھرەجانىم غەمكىن بولماغىل.
سوئال:
ئالە كۆز ئاق ھەيران ئەقلىمنى ئالدى،
ئىڭلەندى كەلمەدى نەچۈك سىر بولدى،
سەبەقلەر پىشايۇپ بەندۋان قالدى،
شاھنىڭ قىزى شەھزادەنى كۆردىڭمۇ؟
جاۋاب:
تويغە سەيران ئەتدى قىزلارنىڭ خانى،
يانىدە قىرق كەنىز چوغ نەۋجەۋانى،
ياندۇرۇپ ـ كۆيدۇرۇپ جۇملە جەھانى،
كېلۇر زوھرەجانىم غەمكىن بولماغىل.
سوئال:
نەچۈك تويدۇر ئۇشبۇ كۈنلەر تۇتۇلغان،
ئېھسانىنىڭ ئورنىغە ئىسيان ياقىلغان،
زوھرە بەندى بولۇپ قەمەر تۇتۇلغان،
جاندىن ئەزىز ئول جانانىنى كۆردىڭمۇ؟
جاۋاب:
مەن ساڭا سۆزلەرمەن سەر زەبانىم،
ساڭا يالغان دېمەن تۆكۈلسە قانىم،
يېتۈشۈر دەمبەدەم سەبرئىلە جانىم،
كېلۇر زوھرەجانىم غەمكىن ئولماغىل.
سوئال:
تاھىر دېيەر باشىم مېھنەت تاشىندە،
يىغلاپ ئۆتەر بولدۇم يەھيا ياشىندە،
ئۆزۈم مۇندە كۆڭلۈم يارنىڭ قاشىندە،
كۆڭۈل ئاتلىغ سەرگەردانىنى كۆردىڭمۇ؟
جاۋاب:
گۈلقەمەر دەر: باشىم سىزلەرگە بەندە،
كۆردۈم كۆڭۈللەرنى ھىجران شەبىندە،
سېنىڭ كۆڭلىڭ ياردە، يار كۆڭلى سەندە،
كېلۇر زوھرەجانىم غەمكىن ئولماغىل.

ئەلقىسسە، بۇ سۆزلەرنى تامام ئەتكەندىن كېيىن، گۈلقەمەر قىز مەكتەپكە كەتتى. تاھىربېك ئىككى سائەت كۈتتى، زوھرە كەلمىدى. ئاخىرى تاھىرنىڭ تاقىتى قالماي، زوھرەقىزنىڭ بىر بېغىغا راۋان بولدى. ئۇ باغقا كىرىپ، بىر ئېگىز دەرەخكە چىقىپ، باغ يولىغا قاراپ، زوھرە قىزنىڭ كېنىزەكلىرى بىلەن جاھاننى نۇرغا تولدۇرۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. تاھىربېكنىڭ چىرايى زەپىراندەك سارغىيىپ كەتتى. زوھرەنىڭ كېلىشىگە، تاھىر ئۇنىڭ كىيگەن ئېسىل كىيىملىرىنى كۆرۈپ، ئەقلى ھەيران بولۇپ، كۆزلىرىدىن ياشلار قۇيۇلدى. زوھرە قىز ئەتراپىغا يۈز كېنىزەكنى ئېلىپ، ھەر قولىدا بىردىن قىزىل ئالما تۇتقان، بوينىغا قىزىل تىللادىن ئىشلەنگەن ھەپتىيەك سومكىسىنى ئاسقان ھالدا مەستانە يۈرۈپ كېلىۋاتاتتى. زوھرەجاننىڭ كېلىشىگە تاھىر مۇنداق دېدى:

ھۆسنى مىڭ تۈمەن بەھالى،
دىلبەرىم - دىلدارىم كەلدى.
سورماغە كەلمىش بۇ ھالى،
غەم دەفئى غەمخارىم كەلدى.

قۇۋاندىم رەڭگى ئالىنە،
ئالداندىم بىكرى ئالىنە،
قولىن دالدالاپ ئالىنە،
زۇلفلارى شۇمارىم كەلدى.

لەبىڭدىن نېئمەت ساچىلە،
مېھرىبان بولۇپ ئاچىلە.
سۈنبۈل بەھس ئەتمەس ساچ ئىلە،
جان رىشتەسى تارىم كەلدى.

جىلۋەسى ئالەم نارىدۇر،
ئەلفازى بىزدىن نارىدۇر،
ئالىندە ئالمە نارىدۇر،
كۆزلەرى خۇنخارىم كەلدى.

قوي يارىداشىڭ ئالمەنى،
بەزم ئۈچۈن باز ئالمەنى،
ئاق يۈزى ئىككى ئالمەنى،
ئالمە بىلەن نارىم كەلدى.

جەمالى ئالەم يارىدۇر،
ھەر زۇلفى ئالەم يارىدۇر،
كۆرگەن دەر كىمنىڭ يارىدۇر،
ئول فەسلى بەھارىم كەلدى.

يەل تەگسە يارىم داغىدۇر،
سىينەمدە زۇلفۇڭ داغىدۇر،
يەتمەسمەن يارىم داغى دۇر،
كۆزى ۋەفادارىم كەلدى.

ئاق يۈزدە نۇقەت نىھالى،
تاھىرنىڭ كېچەر نە ھالى،
سەرۋى ئاتى قەد نىھالى،
ساقى گۈل رۇخسارىم كەلدى.

ئەلقىسسە، تاھىربېك بۇ سۆزلەرنى تامام قىلدى. شۇ چاغدا زوھرە قىز يېتىپ كەلدى. ئاشىق تاھىر دەرەختىن چۈشتى. ئىككىسى سۆيۈشۈپ، قۇچاقلىشىپ، بىر سائەت خۇشال ئولتۇرۇشتى. ئاندىن تاھىر زوھرە بىلەن مەخپىي جايدا تېپىشقىنىغا خۇشال بولۇپ ۋە زوھرەنىڭ كەچ كەلگىنىگە ئاتاپ بىر بېيىت ئوقۇدى:

ئۇل شەمس ئەنۋەر يۈزلىكىم كۆرمەگەي ئىردىم كاشكى،
ئەۋۋەلدە كۆڭلۈم مەن ساڭا بەرمەگەي ئىردىم كاشكى.
ئەي بۇلبۇلى باغى ئىرەم، ئەي مېھرىبان زىيبا سەنەم،
لەئلىڭ زەكاتىن دەمبەدەم سورماغاي ئىردىم كاشكى.
ئىشقىڭدە مەن، ئەي بىخەبەر، يىغلاپ كېزىپ شامۇ سەھەر،
ھىجران چېكىپ خۇنى جىگەر تىلمەگەي ئىردىم كاشكى.
سەن جىلۋە ئەيلەپ جان ئارا، دىۋانە مەن ئىنسان ئارا،
باشىم سالىپ مەيدان ئارا كىرمەگەي ئىردىم كاشكى.
ئىزلەپ ۋىسالىڭ مەن گەدا، قىلدىم ئەزىز جانىم فىدا،
ھىممەت ئېتەكىن بېلىمە چالماغاي ئىردىم كاشكى.
تاھىر دېيەر، ئەي باكەرەم، بولدى سويىنى لاجەرەم،
مەردانەۋار ئىشققە قەدەم قويماغاي ئىردىم كاشكى.

تاھىر سۆزىنى تامام قىلدى. زوھرە قىزنىڭ ئىشقى جۇش ئۇرۇپ: «ئەي تاھىرجان، جېنىم يولۇڭغا تەسەددۇق. يۈر مەكتەپكە بارايلى» دەپ، تاھىرنىڭ قولىنى تۇتۇپ مەكتەپكە قاراپ راۋان بولدى. بۇ ئىككىسىنىڭ ئاشىق - مەشۇقلۇقى جاھانغا مەشھۇر بولدى. بىراق، پادىشاھ بىلەن ۋەزىرنىڭ ئەھد - پەيمانلىرىدىن ئەلنىڭ خەۋىرى يوق ئىدى. بىر كۈنى، ئۇلار بۇرۇنقىدەك بىللە مەكتەپكە ماڭدى. يول ئۈستىدە بىر قېرى كەمپىرنىڭ يېنى بولۇپ، تاھىر ئېتىپ، تۇتۇپ ئوينىپ كېتىۋاتقان قىزىل ھوشۇق ئۇنىڭ قولىدىن چۈشۈپ كېتىپ يىكىنىڭ يىپىنى ئۈزۈۋەتتى. قېرى كەمپىر چىقىپ: «ھەي قوزىلىرىم، مەن بىر غېرىبمەن، سىزلەر بەگزادە. سىزلەرگە يامان گەپ قىلىشتىن قورقىمەن. ئەمما، سىزلەرگە ئىككى كەلىمە ئەرزىم بار» دەپ مۇنداق بېيىت ئوقۇدى:

تاھىرجان، ھەزل ئەيلەمە ماڭا، ھەزل ئەيلە زوھرەجان بىلە،
ئويناپ كۈلۈشمەك ياراشماس بىر كەمپىر جۇۋان بىلە.
ھەركىم ئوينار ئۆز تەڭىنە، ياش ئۇرمە دۇنيا چەڭىنە،
غەفلەتتە قالىپ سوڭىنە، ئۆتمەگەي ئەرمان بىلە.
ئاراڭىزدە بىر سۆز باردۇر، شەھ ۋەزىرگە ئاشكارەدۇر،
شەھەر ئېلى خەبەرداردۇر ئەيان ئېرمەس گۇمان بىلە.
يامان يولدۇر ئىشقىڭ يولى، بولارسەن دىۋانە دالى،
تەھقىقىنى سورغىل دەرمەن ئاناڭ شاھىخۇبان بىلە.
يۈزلەرىدۇر جەننەت گۈلى، زۇلفلارى سەۋسەن، سۇنبۇلى،
تاۋۇشى ئىرەم بۇلبۇلى، ئۆتەرسىز فىغان بىلە.
قارىلەرنىڭ پەندىن ئالساڭ، غەرىبلەرغە رەھم قىلساڭ،
زوھرەجانە ھەمدەم بولساڭ، ئۆتەر ئۆمرىڭ دەۋران بىلە.

قارى ئايتۇر: بۇدۇر سۆزىم كۆپ مەھنەتلەر كۆردى كۆزۈم،
سەن ئوغلۇم، زوھرەجان قىزىم، ئەھدىڭىز بار ئەمان بىلە.

ئەلقىسسە، تاھىر بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، يۈرىكىگە ئوت چۈشتى. ئويۇندىن بىزار بولۇپ، ئانىسىنىڭ يېنىغا باردى ۋە «ئانا، كىشىلەر دالا سەيلىسىگە كېتىۋاتىدۇ. ماڭا قوماچ قورۇپ بەرسەڭ مەنمۇ بارسام» دېدى، ئانىسى بىچارە قوماچ قورۇپ، «ئال قوزام» دېدى. تاھىر: «ئەي ئانا، ئۆز قولۇڭ بىلەن بەرگەن بولساڭ، ماڭا ئاش بولاتتى» دېدى. ئانىسى بىچارە قوماچنى قولى بىلەن بەرمەكچى بولغاندا، تاھىر ئانىسىنىڭ قولىنى قوماچ بىلەن قوشۇپ چىڭ تۇتۇۋالدى. ئانىسى: «ئاھ! قولۇم كۆيدى، قويۇۋەتكىن» دېدى. تاھىر: «ئەي ئانا، بىر ئەرزىم بار، راستىنى ئېيتساڭ، قولۇڭنى قويۇۋېتىمەن» دېدى. ئانىسى ماقۇل بولدى. تاھىر ئۇنىڭ قولىنى قويۇۋەتتى. ئانىسى: «نېمە ئەرزىڭ بار؟» دېدى. تاھىربېك: «ئاتام بىلەن پادىشاھنىڭ قانداق ئەھدى بار ئىدى؟» دەپ سورىدى. ئانىسى بىچارە زار-زار يىغلاپ: «ئەي ئوغلۇم — يۈرىكىمنىڭ قۇۋۋىتى، سەن پۇقراسەن، ئۇ بولسا پادىشاھ. سەن ئۇ ئەھدىنى كۆزلىمىگىن. چۈنكى پاشا پىلغا تەڭ كېلەلمەيدۇ. ئاتاڭ ھايات بولغان بولسا، ياخشى بولاتتى. ھازىر دۆلەت بىزنىڭ قولىمىزدىن كەتتى. شاھ ئەھدىسىنى بۇزدى» دېدى. تاھىر: «ئەي ئانا، بۇ ئەھۋالدىن بالدۇرراق خەۋەرلەندۈرگەن بولساڭ ياخشى بولاتتى. ھازىرمۇ جېنىمنى زوھرە قىز ئۈچۈن پىدا قىلىمەن» دېدى ۋە ئىشق مېنىڭ ئىختىيارىمنى ئالدى دەپ، مۇنۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

زوھرەجاننىڭ ئاق يۈزىندە خالىنە،
كۆڭلۈم ھەۋەس، كۆزۈم ئىنتىزار ئەمدى.
ئىشقىڭ يولى ئۆرتەر تەنى زارىمنى،
بۇلبۇلمەن سەير ئەتكۈم گۈلىزارىمنى،
بىر زەمان كۆرمەسەم سەۋەر يارىمنى،
تەلبە كۆڭلۈم بولۇر بىقەرار ئەمدى.
كويۇندە قۇيۇندەك ئاۋارە بولسام،
چارەسىن تاپمايىن بىچارە بولسام،
زوھرامنى قاشىندە يۈز پارە بولسام،
مۇرادىم - مەقسەدىم ئاندە بار ئەمدى.
يالغۇز ئۆزۈم، يۈز دۈشمەندۇر شانىمەن،
ئاخىر بىر كۈن ناھەق قالۇر قانىمەن،
شەھىنىڭ رەھمى كەلمەس شىردىن جانىمە،
ئاشىقلارگە ھەقدۇر مەدەدكار ئەمدى.
ئىشقىڭ ئوتى تۈشسە جەھاننى ئۆرتەر،
ئاتام ئۆلسە تەقدىر بىر يانە تارتار،
ئالتۇن يەردە ياتسە شۇئلەسى ئارتار،
گەۋھەر كۆلدە بولسە بولماس خار ئەمدى.
ھەق ئاشىقمەن ئىشق يولىندە ئۆتەرمەن،
يا رەب! مۇرادىمە قاچان يېتەرمەن،
زوھرە بىلە سەيلە باغە كېتەرمەن،
ئاچىلىپتۇر باغدە گۈلىزار ئەمدى.
ھېچبىر خەبەر ئالماس ھالىمدىن،
نامەردتۇرمەن ئەگەر قايتسام يولىمدىن،
تاھىردۇرمەن قورقمىغايمەن ئۆلۈمدىن،
تۈرسەلەر قاشىمدە يۈزمىڭ دار ئەمدى.

ئەلقىسسە تاھىر سۆزىنى تامام قىلدى ۋە يانچۇقىغا ئازراق قوماچ سېلىپ، مەكتەپكە راۋان بولدى. مەكتەپتە زوھرەجان بارلىق بالىلارنىڭ خەلىپىسى ئىدى. ئۇلارنىڭ موللىسىنىڭ

ئىسمى موللا نەفس مەرۋى شاھجاھان بولۇپ، ئۇمۇ ئىشق يولىدا كۆپ جاپالار چەككەن كىشى ئىدى. مۇللىسى، تاھىر بىلەن زوھرە ئىككىسىنىڭ بىر-بىرىگە ئاشىقلىقىدىن خەۋەردار ئىدى. بىر كۈنى، مۇللىسى: «ھەي زوھرەجان، تاھىرنىڭ دەرسىدىن بىخەۋەر قالمىغىن» دەپ تاپىلاپ، ئۆزى بىر ياققا كەتتى. ئىككى ئاشىق بىر-بىرىگە ساۋاقلىرىدىكى خاتالىقلىرىنى كۆرسەتكەچ، كۆز تاشلىشىپ، ئىشقلىرى ئون ھەسسە كۈچەيدى. زوھرە ھەربىر ناز قىلغاندا، تاھىرنى، ھەتتا ئالەمنى كۆيدۈرەتتى، تاھىر بىچارە ئۇنىڭغا پەرۋاندەك ئۆزىنى ئۇرۇپ، پەلەك بۇ ئىشىمىزنى ئازابلىق قىلمىسۇن دەپ يىغلىغان ھالدا: «ھەي زوھرەجان، ئاللا بىزگە جۇدالىق سالمىسۇن! ئىشقنىڭ يولى ئۇزاق ۋە تۈگىمەس چۆلدۇر. بۇ يولدا، جاپا-مۇشەققەت كۆپ كۆرۈلسە كېرەك. بىر مۇنچە ئاشىقلار ئىشق ئىلكىدە كۆپ ئازابلار تارتىپتۇ. ئىشق يولى تاغدىن ئېغىردۇر، ئىشق ئوتى دوزاخ ئوتىدىن ياماندۇر. ئاللاتائالا ئىككىمىزنىڭ بېشىمىزغا ئۇنى سېلىپتۇ. شۇڭا مەردانە بولۇش كېرەك» دېدى. زوھرەجان: «مەن مەردانىدۇرمەن!» دەپ، بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

تاھىرجان، بۇ يەردە مەردانە بولغىل،
بۇگۈن ئىشقىڭ سەۋداسىغا تۈشمىشەم.
جانىم قۇربان ساڭا، مەردانە بولغىل،
بۇگۈن ئىشقىڭ سەۋداسىنە تۈشمىشەم.
رەقىب بولسە بىزنى قىلۇر ئاشكارە،
مەلامەت كۆپ بولۇر، تاغ تۈشەر ئارە،
مەن قايتمايمەن ئەگەر قىلسە يۈز پارە،
بۇگۈن ئىشقىڭ سەۋداسىنە تۈشمىشەم.
نە ئۈچۈن بۇ ھالدە كۆپ ئەيلەدىڭ زار،
كەتۈرسەن كۆڭلۈڭگە بىر ئايرىلىق بار،
ئاشنا بولماق ئاسان، ئايرىلماق دىشۋار،
بۇگۈن ئىشقىڭ سەۋداسىنە تۈشمىشەم.
ئىشقىڭ خەنجەرىندىن سىنەم جەراھەت،
ئويلەكىم ساغلىقىڭ بولغىل سەلامەت،
ئەمدى مەندە نە سەبر بار، نە تاقەت،
بۇگۈن ئىشقىڭ سەۋداسىنە تۈشمىشەم.
بىر ئاجىزمەن كىم ئېشىتۇر بۇ دادىم،
مەگەر مەدەد بەرسۇن پىرىم-ئۇستادىم،
زوھرەجان بۇدۇر مەقسەد-مۇرادىم،
بۇگۈن ئىشقىڭ سەۋداسىنە تۈشمىشەم.

ئەلقىسسە، زوھرەجان بۇ سۆزلىرىنى تامام قىلدى. يەنە: ئەي تاھىرجان، سەنمۇ بىر ۋاقىتلاردا بېشىڭغا ئۆلۈم ياكى زۇلۇم چۈشسە ئاتامدەك ئەھدىڭدىن يېنىۋالمىغىن. ئەگەر ئاۋات مەزگىلدە ئاشىقمەن دەپ، قىينالغان مەزگىلدە تېنىۋالساڭ، مېنى ۋە ئۆزۈڭنى مەسخىرە قىلغان بولىسەن» دېدى. تاھىر: «ئەي زوھرەجان، مېنىڭ ساڭا ئاشىقلىقىم مەڭگۈلۈكتۇر» دەپ، بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

بىر ئاشىق مەستانىڭمەن، قورقمام جەللاد دارىڭدىن،
ئۆلسەم سېنىڭ قۇربانىڭمەن، ۋەھم ئەتمەگىل دىلدارىڭدىن.
سەن بىر گۈلسەن مەن خارىڭمەن، چىن ئاشىقى دىلدارىڭمەن،
مەستانە بۇلبۇل زارىڭمەن، قوغلاماساڭ گۈلزارىڭدىن.
ئىشق ئىچرە سېنى داغلىيام، فارھادۇ مەجنۇن چاغلىيام،

ئاتلىڭ مەن بويىنى باغلىيام، بەند ئولمىشەم بىر تارىڭدىن.
كويۇڭدە تەلبە نادانەم، جان بېرىپ ئارزۇ دىيدارەم،
هۇسنىڭ باغىندە باغبانەم، تىزارمەن ئالمە، نارىڭدىن.
هەق نەزەر سالمىش ئۆزىڭە، قاشىڭا نەرگىس كۆزىڭە،
دەۋامەت باقسام يۈزىڭغە، كۆزدىم تويماس دىيدارىڭدىن.
لەيلى، شىرىن سەنچە باردۇر دېسەلەر، ئول سۆز بىكاردۇر،
تەلبە كۆڭلۈم ۋەهمداردۇر يۈزدە ئىككى شامارىڭدىن.
ئىشىق ئوتىنە پەرۋانە مەن، تاهىر دەر كۆندە يانەمەن،
ساغۇ كەلام دىۋانەمەن كەچمىشەم نامۇس - ئارىمدىن.

ئەلقىسسە، تاهىر سۆزىنى تامام قىلدى. ئۇلار بىر - بىرىدىن رازى بولۇشۇپ، سۆيۈشۇپ، قۇچاقلىشىپ يىغلاشتى. تاهىر: «ئەي زوهرەجان، بۇ يەردە يىغلاپ ئولتۇرۇشنىڭ پايدىسى يوق. يۈرۈڭ، باغ سەيلىسىگە بارايلى» دېدى. زوهرەنىڭ «هەياتۇننۇفۇس (گۆزەل هايات)» ئاتلىق بىر بېغى بار ئىدى. هەرقانداق غەمكىن كىشى بۇ باغقا كىرسە، شاد بولۇپ چىقاتتى. تاهىربېك زوهرەجاننىڭ مۇبارەك ئاپئاق قولىدىن تۇتۇپ، ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپ بىر غەزەل ئوقۇدى. تاهىربېكنىڭ غەزىلى:

بۇلبۇللارمەست ئولمىش، شەبنەم ساچىلمىش،
يۈر، زوهرەجان، باغ سەيلىنە كېتەلى.
سىرىڭ مەئلۇم ئولۇر ياخشى - يامانە،
چاۋىڭ توشار ئون سەككىزىڭ مەكانە،
رەقىپ تۈيسە بىزنى قويماز دەۋرانە،
يۈر زوهرە قىز، باغ سەيلىنە كېتەلى.
ئەلغەدەي بويىڭنى ئوخشاتمە دالە،
قۇربان ئولاي سەرۋ قەددى نىهالە،
جانىم فىدا بولسۇن ئاق يۈزدە خالە،
تۇر، زوهرە قىز، باغ سەيلىنە كېتەلى.
بۇلبۇل سەيران ئېتەر گۈلدە، چەمەندە،
ئايرىلىق دەردىن كۆڭلۈم فىغاندە،
تاهىر دېيەر ئەرمان قالماسۇن جاندە،
تۇر، زوهرە جان، باغ سەيلىنە كېتەلى.

ئەلقىسسە، زوهرە قىز: «كىمىكى ۋەدە بېرىپ بولۇپ، ۋەدىسىنى بۇزسا، ئىمانسىزدۇر. ئاتام ئەهدىدىن يانسىمۇ مەن يانمايمەن. يۈر تاهىر، باغقا بارايلى» دېدى ۋە ئىككىسى باغقا مېڭىشتى. ئۇلار خۇددى لەيلى - مەجنۇندەك باغدا سەيلە قىلىشتى. ئۇلارنىڭ بىرى قىزىل، بىرى زەڭگەر رەڭلىك ئىگىن كىيگەن بولۇپ، گويا ئاسماندىكى هەسەن - هۈسەن باغدا سەيلە قىلىپ يۈرگەندەك كۆرۈنەتتى. گاه زوهرەنىڭ قوللىرى تاهىرنىڭ بويىندا بولسا، گاه تاهىرنىڭ قوللىرى زوهرەنىڭ كۆكسىدە ئىدى. بۇ باغنىڭ باغۋەنىنىڭ ئىسمى هەسەن بولۇپ، چۈش ۋاقتىدا باغقا كىردى ۋە باغ ئىچىدە بىر ئاۋاز ئاڭلىدى. بىراق، ئۇ ئاۋازنىڭ قۇش ئۈنى، ئادەم ئاۋازى ياكى جىنلار تائىپىسىدىكىلەرنىڭ ئاۋازى ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي، باغدىن تاشقىرىغا چىقتى. بۇ ئاۋازنىڭ نېمىنىڭ ئاۋازى ئىكەنلىكىنى تەكشۈرۈپ، ئۇنىڭ تېگىگە يەتمىسەم بولمايدۇ، ئەگەر قاراقچى

تۇيۇقسىز باغقا زىيان يەتكۈزۈپ قويسا، پادىشاھىمغا نېمە دەپ جاۋاب بېرىمەن دەپ ئويلاپ، يەنە باغ ئىچىگە كىرىپ، ئاستا - ئاستا مېڭىپ بىلىندۇرمەي ئاۋاز چىققان جايغا يېقىن كەلدى. باغۋەن قارىسا، ئۇ يەردە تاھىر بىلەن زوھرە قىز تۇرغۇدەك. زوھرە قىز ئاشىقانە ئاۋاز بىلەن ئىنتايىن يېقىملىق بېيىت ئوقۇۋاتقان بولۇپ، ئۇنىڭ ئۈنى ئىنسى - جىن، يىرتقۇچ هايۋان ۋە ئۇچار قاناتلارنىمۇ ھەيران قالدۇرغۇدەك دەرىجىدە يېقىملىق ئىكەن. باغۋەنمۇ ئۇنىڭ ئاۋازىدىن خۇدىنى يوقاتتى ۋە بىر سائەتتىن كېيىن ئۆزىگە كېلىپ، بۇلارغا زەرەر يەتكۈزمەي دەپ، ئۇلارغا كۆرۈنمەي باغدىن چىقىپ كەتتى. باغۋەن كېتىۋېتىپ، كۆڭلىگە يەنە شەيتان ۋەسۋەسەسى چۈشتى. ئۇ ئۆز ئۆزىگە: «سەن ئۆمرۈڭدە گەپ - سۆز توشۇماقتىن باشقا ئىش قىلمىدىڭ. بۇلارنىڭ ئەيىبىنى يوشۇرغىنىڭ بىلەنمۇ جەننەتكە كىرەلمەيسەن. يەنىلا ئاۋالقى بەركەت تاپقان كەسپىڭدىن قول ئۈزمىگىن» دەپ، باباخاننىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ قول قوشتۇرۇپ تۇرۇپ: «كېرەملىك شاھىم، مەن خىزمەتكار قۇللىرىنىڭ جانابىي ئالىيلىرىغا ئەرزىم بار. ئەگەر توغرا كۆرسىلە، ھۇزۇرى شەرىپلىرىدە ئەرزىمنى ئېيتقايمەن» دېدى ۋە بىر بېيىت ئوقۇدى. چېقىمچىنىڭ غەزىلى:

گۈل بىلە گۈلگۈن كىيىب، باغ ئىچرە سەيران كەلدى گۈل،
گۈل تەماشاسىن قىلىپ، ئۆز بەرگىنى قان قىلدى گۈل.
گۈل بۇلار هالىغە گۈللەر، گۈلغە سەيران قىلدى گۈل،
رەشكىدىن رەم ئەيلەيۈپ ئەزمى بەيابان قىلدى گۈل.
مەن دېدىم: «يارەب! نەگۈلسەن، گۈلنى ھەيران ئەيلەدىڭ؟»
سەرۋ قەددى بىرلە بۇ گۈللەرنى ھەيران قىلدى گۈل.
گۈل كەلە سەرۋ خىرامان قەددىنى ئەيلەپ خىرام،
سەرۋنى ئەيلەپكى خۇررەم، گۈلنى خىرامان قىلدى گۈل.
گۈل يۈزىغە گۈلنى ئوخشاتسام گۈلە نې ئەيب ئېرۇر،
گۈلدىن ئۆزگە ئۆزىنە تەشبىھنى يەكسان قىلدى گۈل.
گۈل گۈلى گۈلگەشت ئۇزار، گۈللەر گۈلە ھەيران بولۇپ،
شەبنەم ئېرمەس گۈل ئارا ۋەسل ئىچرە يەكسان قىلدى گۈل.
گۈل گۈلە بەھس ئەيلەسە، گۈل - گۈل مۇناسىپ گۈل گۈلە،
گۈلغە بۇلبۇل مەست ئېتەر، ئالەمنى مەستان قىلدى گۈل.
گۈل شىتابى سۇرئەتىدىن مۇزتەرىب كۈللى تەرەف،
گۈل ئۆتەردىن ۋەھم ئېتىپ، ئورنىدە لەرزان قىلدى گۈل.
سۇنبۇلدۇر ياكى سارغارمىش يۈزى گۈل تاببىدىن،
بۇلبۇلە يانۇر ئاچىپ زۇلفىن زەرەفشان قىلدى گۈل.
ئىسمى گۈل رۇخسارى، گۈل دېسەم خەتادۇر ئول گۈلە،
ۋەھ ئەجەب دانالارى ۋەسفىدە نادان قىلدى گۈل.

باغبانىمەن سۇخەنچىن كۆردى شەيدا بۇلبۇلى،
بۇلبۇلنىڭ سەۋتىن كۆرۈپ چاكى گىرىبان قىلدى گۇل.

ئەلقىسسە، پادىشاھ باغۋەن يەتكۈزگەن بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان زامان دەرغەزەپكە كەلدى ۋە قىزىل تەختىگە چىقىپ، ياساۋۇللارغا: «دەرھال بېرىپ تاھىرنى كەلتۈرۈڭلار!» دەپ بۇيرۇق قىلدى. ياساۋۇللار بېرىپ، تاھىرنى بەخىرامان ئولتۇرغان يېرىدىن تۇتۇپ، پادىشاھ ھۇزۇرىغا ئېلىپ كەلدى. ئۇلار بىر ساندۇقمۇ كەلتۈردى. پادىشاھ بىچارە تاھىرنى سۆزلەتمەي، سوراقمۇ قىلماي: «ئۇنى ساندۇققا سولاپ دەرياغا تاشلاڭلار!» دەپ ھۆكۈم قىلدى. تاھىرنىڭ ئەھۋالىغا شەھەردىكى يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغان بارلىق كىشىلەر يىغلىشىپ: «ئىلاھا: تاھىرغا نىجاتلىق بەرگەيسەن!» دەپ، ئاللاغا يالۋۇردى. شۇ چاغدا، تاھىر ياساۋۇللارغا: «ساندۇقنىڭ ئاغزىنى بىر سائەت ئەتمەي تۇرساڭلار، زوھرە قىز بىلەن ۋىدالىشىۋالاي» دەپ ئۆتۈندى. شۇ پەيتتە، زوھرە يىغلىغان ھالدا يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ يۈرىكىگە ھىجران ئوتى چۈشكەندى. ئۇ كۆزىدىن ياش قۇيۇلغان، يۈرىكىدە جۇدالىق ئوتى لاۋۇلدىغان ھالدا، كىشىلەر توپىنى يېرىپ ئۆتۈپ، تاھىرنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ: «ئەي جېنىم تاھىرجان! مەردانە بولغىن، ئۆمرۈم ئاخىرلاشقىچە سەندىن ھەرگىز كەچمەيمەن!» دېدى. تاھىر زوھرەنىڭ ھالىغا قاراپ زار - زار يىغلاپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى:

زوھرەجان ئاڭلىغىل ئايرىلىق كۈنى،
كېتەر بولدۇم، ئەللاھ يارىڭ، خۇش ئەمدى.
خەزان ئۇرۇپ، سولدى ئۆمرۈم گۈلشەنى،
كېتەر بولدۇم، ئەللاھ يارىڭ، خۇش ئەمدى.

سەن بىر گۈلشەن، قونغان زاغۇ زەغەندۇر،
گۈلدىن ئۇچتى بۇلبۇل ئىشى قىغاندۇر،
تېنەمەز ئايرىلىق ئاخىر زەخماندۇر،
كېتەر بولدۇم، ئەللاھ يارىڭ، خۇش ئەمدى.

كەلدىم نامە كۆردۈم دۇنيا ئىچىندە،
غەرىب باشىم يۈز مىڭ غەۋغا ئىچىندە،
ساندۇقدۇر ھەمدەمىم دەريا ئىچىندە
كېتەر بولدۇم، زوھرەجانىم، خۇش ئەمدى.

ئانام كېلىپ مېنى ئارقامنى تۇتماس،
گەدالارنىڭ ئىشى شەھلەردىن بىتەس،
ئول سەبەبدىن ئاشىق مۇرادە يەتمەس،
كېتەر بولدۇم، ئەللاھ يارىڭ، خۇش ئەمدى.

فەلەكنى ئىشىغە ھەيران بولۇپ مەن،
ھەجر ئىلكىندە زارۇ گىريان ئولۇپ مەن،
كۆزۈڭ ياشلارىغە قۇربان ئولۇپ مەن،
كېتەر بولدۇم، ئەللاھ يارىڭ، خۇش ئەمدى.

بۇ نەچۈك مەكاندۇر، نەچۈك زەماندۇر،
دەريادىن سۇ تاپمان ئىچىدۇكىم قاندۇر،
غەرىب ئانام ئاتى شاھخۇباندۇر،
كېتەر بولدۇم، ئەللاھ يارىڭ، خۇش ئەمدى.

تاھىر دېيەر: مەندىن يۈزىڭ قايتۇرما،
ئول ئوت كۆيگەن چاغى يەنە ياندۇرما،
باغلارىمە زاغۇ - زەغەنلەر قوندۇرما،
كېتەر بولدۇم، ئەللاھ يارىڭ، خۇش ئەمدى.

ئەلقىسسە، تاھىربېك سۆزىنى تامام قىلدى. زوھرە قىز مۇنداق دېدى «ئەي تاھىربېك، غەلىتە مەخلۇققا ئايلىنىپ كېتىدىغان ئىش بولسىمۇ، تاكى قىيامەت مەھشەرگاھىغا بارغانغا قەدەر، مېنى ھەر كۈنى جەرجىس ئۆزىنىڭ ئىتائەتمەن مالايلىرىنى ئۆلتۈرگەندەك ئۆلتۈرۈپ، يەنە تىرىلدۈرسىمۇ، بېشىمنى ھەزرىتى زىكرىيائەلەيھىسسالامنىڭكىدەك ھەرىدىسىمۇ، پارە - پارە قىلىۋەتسىمۇ، مېنىڭ قەلبىمنى سەندىن ئۆزگە دوست، دۈشمەن ھەرگىز ئىگىلىيەلمەيدۇ.» ئۇ شۇنداق دەپ بولۇپ، بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

زاغى سەرلەر قونار دەپ ئاغلامە،
سېنىڭ ئۇچۇن بىلادىكىم باغلارە.
سەن بولماساڭ مۇندە تۇرار ئاڭلامە،
خەزان تۆكسۇن بۇ بوستانلى باغلارە.

يىراقدىن ئىشىتسۇن ئاھۇ زارىمنى،
ھەر نەگە تاپشۇرىشام ھەرنە يارىمنى،
نېردىكىڭ تەرگۈلۈڭ ئالمە نارىڭنى،
رەۋا كۆرمەن ھەر قارغاغە، زاغلارە.

يەنە بۇ جايلارە گۇزەر سالماساڭ،
يارىڭ بىلەن بەش كۈن ئويناپ كۈلمەسەڭ،
مۇندىن كېتىپ، كېلمۇر چاغدە كەلمەسەڭ،
يىغلاپ كەزگۈم دەريالارە، تاغلارە.

قادىر ئەللاھ بىزنى بار ئەتدى يوقدىن،
ئوتدىن، سۇدىن، يەلدىن خاكى تۇپراقدىن،
كۆپ ئۈمىدىم دېسەڭ يەنە يىراقدىن،
تۇشمەگەيسەن جەللاد قۇرغان داغلارە.

شەرتىم بۇدۇر: يەنە بۇ جايغە كەلسەڭ،
ھەسرەتلى ناچارى كۆڭلىنى ئالسەڭ،
باباخان ئۆلتۇرسە، زوھرە دەپ ئۆلسەڭ،
مەنەم تۇتام ئەزىز تەنىم تىغلارە.

زوھرە قىز سۆزىنى تامام قىلدى. تاھىرنىڭ ئانىسى شاھخۇبان بۇ ۋەقەنى ئاڭلاپ: «ئىلاھا، بۇ نېمە سىر بولدى؟» دەپ ساندۇق بېشىغا كېلىپ مۇنداق دېدى: «ئىككى كۆزلەر كۆزۈمنىڭ نۇرى، مېنىڭ ھاياتىم سىزلەر. سىرلەرنى بۇنداق ئەھۋالدا كۆرگىنىمدىن ئۆلگىنىم ياخشىراق. ئەي خالايىق! ئامىن دەڭلار! بۇلارنى بۇنداق زۇلۇم ئىچىدە كۆرگۈچە، مېنىڭ جېنىم بىر سائەتمۇ تۇرماي راۋان بولسۇن!» ئاندىن، ئۇ يەنە باباخاننىڭ ئالدىغا بېرىپ: «ئەي پادىشاھ، بىچارىلەرگە باشپاناھ سەن ئۆزۈڭسەن.» دېدى، بىچارە ئانا يىغلاپ تۇرۇپ، بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

پادىشاھىم ئەرزىم ساڭا سۆيلەيىن،
كەل مېنىڭ تاھىرىم ئازاد ئەيلەگىل.
سېنى ياراتقانغە قۇربان بولايىن،
كەل مېنىڭ تاھىرىم ئازاد ئەيلەگىل.

ئازاد ئەيلە بىر ئەللاھنىڭ ھەقىچۈن،
ھەق رەسۇلى مۇستەفانىڭ ھەقىچۈن،
زوھرە قىزنىڭ سەۋەر قوزىڭ ھەقىچۈن،
مېنىڭ تاھىرجانىم ئازاد ئەيلەگىل.

باھىر ۋەزىر بىلەن ئەيلەدىڭ پەيمان،
تانىماغىل ئەھدىڭدىن گەر بولسە ئىمان،
ئاشىقلارە مۇنچە قويماغىل ئەرمان،
شەھ مېنىڭ تاھىرىم ئازاد ئەيلەگىل.

تاھىرجانىم بۈگۈن ئون تۆرت ياشىندە،
سەن سەبەبلى دۈشمەنلەرى داشىندە،
ئۆمرى سۈرسۇن زوھرەجاننىڭ قاشىندە،
سەن مېنىڭ تاھىرىم ئازاد ئەيلەگىل.

بۈگۈن ئۆلتۈر قالسۇن ئاتىڭ تۈزىندە،
ئاقدۇرىپ قويىبەرمە دەريا يۈزىندە،
زوھرە قىزنىڭ جان بېرەر ئاتىڭ ئىزىندە،
شاھ مېنىڭ ئوغلۇمنى ئازاد ئەيلەگىل.

دۇنيا بېپاياندۇر بولماس پاياني،
يۈتەر ھەرلەھزدە خانى - سۇلتانى،
خۇشنۇد ئېتىپ قويىبەر شاھخۇبانى
شاھ مېنىڭ قوزىمنى ئازاد ئەيلەگىل.

شاھ مۇنداق دېدى: «ئەي شاھخوبان، ئوغلۇڭغا بېرىلىدىغان جازا ئۆلۈمدۇر.» ئۇ يەنە ياساۋۇللىرىغا: «يەنە نېمىگە ساقلاپ تۇرۇسىلەر؟! ساندۇقنى تېز دەرياغا تاشلاڭلار!» دەپ ھۆكۈم قىلدى. ياساۋۇللار ساندۇقنى كۆتۈرۈپ دەرياغا تاشلىماقچى بولغاندا، شەھەر خەلقى — چوڭ - كىچىك ھەممە كىشى شاھقا تاھىرنى دەرياغا تاشلىماسلىق ھەققىدە ئەرز ئېيتتى. شاھ ئۇلارنىڭ ئەرزىنى قوبۇل قىلمىدى. ياساۋۇللار ساندۇقنى كۆتۈرۈپ، دەريا تەرەپكە ماڭدى، كىشىلەرمۇ ساندۇقنىڭ كەينىدىن مېڭىشتى. شۇ چاغدا، زوھرە قىزمۇ ساندۇققا يېتىشتى، ياساۋۇللار ساندۇقنى دەرياغا تاشلىدى. زوھرە قىز ياھۇ (ئاھ خۇدا!) دەپ ئۆزىنى دەرياغا ئاتتى. كېنىزەك ۋە خالايىقتىن ئۈچيۈز يىگىرمە بىر كىشى ئۆزىنى دەرياغا تاشلىدى. زوھرە قىز دەريادا گاھ سۇغا چۆكۈپ، گاھ سۇ ئۈستىگە چىقىپ يۈرۈپ، ساندۇققا يېتىشىپ ئۈنىڭغا ئېسىلدى. شۇ چاغدا، گويا ھەزرىتى نوھ ئەلەيھىسسالام زامانىدىكىدەك توپان پەيدا بولۇپ، دەريا ئېچى ۋە قىرغىقىدا نۇرغۇن كىشىلەر ھالاك بولدى. بىراق، زوھرە قىز ساندۇققا چىڭ يېپىشقىنىچە، سۇ بىلەن تەڭ ئاقتى. ئەلەر - خالايىقلار زوھرەجانمۇ ئېقىپ كەتتى دەپ يىغلىشىپ، ساندۇقنىڭ كەينىدىن دەريا ياقىلاپ مېڭىشتى. شۇ چاغدا، شاھخۇبان يېتىپ كېلىپ، ئۆزىنى دەرياغا ئوقتەك ئېتىپ، ساندۇققا يېتىشتى ۋە زوھرە قىز بىلەن ساندۇقنى تارتىپ دەريا قىرغىقىغا چىقاردى، ئۆزلىرى ھالىدىن كەتكەچكە بىھوش بولۇپ يىقىلدى. كىشىلەر ئۇلارنىڭ ئۈستىلىرىگە تون يېپىپ قويدى. ياساۋۇللار كېلىپ، ساندۇقنى يەنە دەرياغا تاشلىدى. شۇ زامان ساندۇقتىن: «زوھرە، ئاللا يارىڭ بولسۇن!» دېگەن ئاۋاز چىقتى. زوھرەجان كۆزىنى ئېچىپ، ساندۇقنىڭ دەريادا ئېقىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئورنىدىن تۇرۇپ، يەنە ئۆزىنى دەرياغا ئاتماقچى بولغىنىدا، كېنىزەكلىرى ئۇنى تۇتۇۋېلىپ قويۇپ بەرمىدى. ئۇلار: «ئەي زوھرەجان، ئاشىق جاپا چەكمەي مۇرادىغا يەتمەس، ھىجران چۆلىگە چۈشمىگەن ئاشىق، ئاشىق ھېسابلانماس. تاھىر دەريا ئىچىدە ئاقسا، بىز دەريا سىرتىدا ماڭايلى. بىر يەردە دەريادىن چىقىرىۋالارمىز» دېدى. زوھرە قىز قىرق كېنىزىكى بىلەن دەريا قىرغىقىنى بويلاپ يۈرۈپ كەتتى. زوھرە خالايىق بىلەن خوشلىشىپ، بىر بېيىت ئوقۇدى:

خۇش قال ئەمدى ئەل - كۈنىم،
بۇ مەنزىلدە تۇرارىم يوق.
دەرياغە تۈشتى مەخزەنىم،
تۇرماققا ئىختىيارىم يوق.

چوغ سەۋداغە سالدى باشىم،
تىنىماي ئاقار كۆزدە ياشىم،
بايەتىم ئايىم، قۇياشىم،
چىقماغۇنچە قەرارىم يوق.

قەندە بارسە مەن بارماسەم،
يار بىلە دەۋران سۈرمەسەم،
تاھىرنىڭ يۈزىن كۆرمەسەم،
ھېچ سۆھبەتدە تۇرارىم يوق.

يار كەتدى سەرگەردان مەنەم،
ھىجران ئوتۇندە ئۆرتەنەم،
مېنى باقدى ئاتام، ئانام،
ئەل ـ كۈن سىزدىن ئازارىم يوق.

مەن ھەم دەريادە كېزەرمەن،
گاھى بويلاپ، گاھ ئۈزەرمەن،
ئەل ـ كۈن سېزدىن ئەل ئۈزەرمەن،
تەرك ئەتتىم نامۇس ـ ئارىم يوق.

كەتمەككە بېلىم باغلارمە،
قانلىغ جىگەرىم داغلارمە،
سۆيەر يار ئۈچۈن يىغلارمە،
غەيرى بىر كەسب ـ كارىم يوق.

زوھرە دەر: بەختىم قارەدۇر،
يۈرەكىم يۈزمىڭ يارەدۇر،
سىنەلەرىم سەد پارەدۇر،
يۈرەي دېسەم مەدارىم يوق.

ئەلقىسسە، زوھرە قىز يۈرىكىدە ئوت كۆيگەن، ئۆزى تۆت تەرەپكە تەلمۈرگەن ھالدا يۈرۈپ كەتتى. بۇ خەۋەر شەھەرگە يەتتى، پادىشاھ ئىشىتتى. پادىشاھ دۆلەت ئەر ـ كانلىرى بىلەن شەھەردىن چىقتى. ئۇ قىزنىڭ ئالدىغا چىقىپ: «ئەي زوھرەجان! سەن مېنىڭ غۇلام بەچچەمگە (بالا خىزمەتكارىمغا) مۇنچىۋالا كۆڭلۈڭنى ـ قەلبىڭنى بېرىپ، مېنىڭ ئار ـ نومۇسىمنى يەرگە ئۇردۇڭ. ئىنشائاللا! سېنى ئۆزەڭگە مۇناسىپ كېلىدىغان كىشىگە قوشۇپ، مۇرادىڭغا يەتكۈزىمەن» دېدى. زوھرە قىز قۇلاق سالماي كېتىۋەردى. شاھ ۋەزىر ۋەكىلى بىلەن ئۇنىڭغا شۇنچە نەسىھەت قىلىپ يالۋۇرسىمۇ نەتىجىسى بولمىدى. ئاخىرى شاھ رۇكنۇددەۋلە ئاتلىق ۋەزىرىگە: «بۇنى تەربىيىلىگەنلەر موللا نەفس بىلەن ئۇنىڭ ئايالى ئالەتىدۇر. ئەگەر ئۇلار كېلىپ يالۋۇرسا، ئۇلارنىڭ نەسىھىتىنى قوبۇل قىلىپ قالار» دەپ، ئۇنىڭدىن موللىغا: «ئايالىڭ بىلەن بېرىپ، زوھرە قىزنى قايتۇرۇپ كەلگىن» دېگەن خەۋەرنى بەرگۈزدى. موللا پادىشاھنىڭ ھۆكمىنى رەد قىلالماي، ئايالى ئالەتىنى ئېلىپ، زوھرە قىزنىڭ ئالدىغا بېرىپ: «ئەي قوزام، ئاتاڭنى مۇنچىلىك خىجالەتكە سالمىغىن» دەپ يالۋۇردى. زوھرە ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي كېتىۋەردى. موللا ئايالىغا: «ئەي ئالەتى، سەن زوھرەگە ئېسىلىپ ئۇنى توختاتقىن، مەن يەنە ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپ باقاي.» دېدى. ئالەتى بېرىپ زوھرەنى قۇچاقلاپ تۇتتى. زوھرە ئالەتىنى سۆرەپ ۋە مەيدىسىدىن ئىتتىرىۋېتىپ كېتىۋەردى. ئالەتى: دېيىقىر كېنىزىكىڭىزگە پاردەم قىلىڭ» دەپ ئۇنىڭغا يەنە يېپىشتى. ئاخىرى ئۇ زوھرەنى كۈچ بىلەن تۇتۇپ تۇردى. موللا نەفس ئالدىغا ئۆتۈپ: «ئەي زوھرەجان، مەنمۇ مۇشۇ ئالەتى ئۈچۈن، ئىشق يولىنى كۆپ كەزدىم. ئىشق ئازابىغا دۈچ كەلگەندە، سەۋرى قىلىش كېرەك» دەپ، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساپ، بىر بېيىت ئوقۇدى:

ئىنشائەللاھ، مەقسەدىڭغە يېتەرسەن،
يىغلىماغىل زوھرە قىزىم قايىت ئەمدى.
ئاتاڭ قىلغان ئىشى ئالەمغە تاڭدۇر،
ھازىر ساڭا شەھدۇر، مەھشەر گەداڭدۇر،

ئالەتى بىر ئاتاڭدۇر، موللا ئاتاڭدۇر،
سەۋەر قىزىم زوھرە جانىم قايىت ئەمدى.

كافىر ئاتاڭ نەچۇك ئىشلار قايىردى،
تاھىرنى غەرق ئېتىپ دەريا بۇيۇردى،
بۇگۇن سېنى گۇزەل ياردىن ئايردى،
ئەرتە كېلۇر زوھرە بالام قايىت ئەمدى.

كۆپ ئەنبىيا، ئەۋلىيالار ھەقى چۇن.
مىڭ بىر ئاتلى بىر ئەللاھنىڭ ھەقى چۇن،
تەئىلىم ئالغان ئول قۇرئاننىڭ ھەقى چۇن،
ئال تەۋەللام، سەۋەر قىزىم قايىت ئەمدى.

ئىشقىڭ ئوتى تۇشسە يالان جەھانە،
ياقار ياندىر كۆيەر ئۇشبۇ زامانە،
سەنسەن ئىشقىڭ يۇكىن چەككەن مەردانە،
سەۋەر قوزىم، زوھرە قوزىم قايىت ئەمدى.

لەيلى چەكدى ئول مەجنۇننىڭ جەفاسىن،
سەۋەر بىلمەي ئۆتتى، زەۋقى جەفاسىن،
كىم كۆرۇپدۇر بۇ دۇنيانىڭ ۋەفاسىن،
مېھرىبانىم زوھرە قىزىم قايىت ئەمدى.

نەفس دېيەر دۇنيا كەلدىم كېچىپ مەن،
بەھرى ئىشقدىن يەتتى دەريا ئىچىپ مەن،
نېچە دەفتەرلەردىن كىتاب ئاچىپ مەن،
تەھقىق كېلۇر زوھرەجانىم، قايىت ئەمدى.

زوھرە قىز ئاخۇننىڭ (موللىسىنىڭ) نەسىھەتلىرىگە قۇلاق سېلىپ تۇردى. بىراق، قانخور دەريا مەۋج ئۇرۇپ، ھەر مەۋجى ئاسمانغا كۆتۇرۇلۇپ، ساندۇقنى ئېقىتىپ كېتىۋەردى. شۇ يەردە بىر قاينام بار بولۇپ، گىردابى مەريەم (مەريەم قاينىمى) دەپ ئاتىلاتتى. ساندۇق شۇ قايناما چۇشكەندە، قاينام ساندۇقنى ئايلاندۇرۇپ، گاھ بۇ قىرغاققا، گاھ ئۇ قىرغاققا ئۇرۇشقا باشلىدى. شۇ چاغدا، شامال ساندۇق تەرەپتىن كەلگەن يۆنىلىشتە بولۇپ، ساندۇقتىن بىر ئاۋاز ئاڭلاندى، كىشىلەر ئۇنىڭغا قۇلاق سېلىشتى. بىچارە تاھىر زار - زار يىغلاپ، بىر بېيىت ئوقۇۋاتاتتى:

زوھرەجان، ھەجرىڭدە كۆيدۇم يانە سەندىن ئايرىلىپ،
چۇن بولۇپ دىيدەلەرىم گىريان سەندىن ئايرىلىپ،
بۇزۇلۇپ كۆڭلۇم ئۆيى ۋەيران سەندىن ئايرىلىپ،
قالمادى تاقەت ماڭا فەرمان سەندىن ئايرىلىپ،
تاپمادىم بۇ دەردىمە دەرمان سەندىن ئايرىلىپ.

گەر غەزەب قىل، گەر كەرەم قىل مېھرىبانىم سەن مېنىڭ،
جانىم ئال ياجان بەرەم، جانۇجەھانىم سەن مېنىڭ،
قەددى زىبا باغ ئارا سەرۋى رەۋانىم سەن مېنىڭ،
كۆڭلۇم ئالغان بىر پەرىۋەش دىلىستانىم سەن مېنىڭ،
يۇز ئېلەم، يۇز نالەئى ئەفغان سەندىن ئايرىلىپ.

كۆڭلۇمنىڭ خۇشھالى سەنسەن كۆزلەرىمنى رەۋشەنى،
بارچە خۇبلار سەرۋەرى، ئىشق ئەھلىنى تاجىسەرى،

بارمۇدۇر ئۇشبۇ جەھاندە سەن كەبى زېبا پەرى،
زىينەتى رويى زەمىن ئاسمانىنىڭ ئەنۋەرى،
بولمادى بۇ مۇشكىلىم ئاسان سەندىن ئايرىلىپ.

ناۋەكى مىژگانلارىنىڭ باغرىمدە پەيكاندۇر بۇگۇن،
ئايرالىق ئاخىر زەمانۇ رۇزى ھىجراندۇر بۇگۇن،
يېگەنىمدۇر زەھرى قاتىل، ئىچكەنىم قاندۇر بۇگۇن،
بۇ تىرىكلىكدىن ماڭا ئۆلمەكلىك ئاساندۇر بۇگۇن،
ئاقمىشەم دەريا بىلەن، ئەرمان سەندىن ئايرىلىپ.

تاھىرى دەر: زوھرەجان سورماغە كەلمەس ھالىمنى،
باشقە سەندىن كىم بىلۇر باشدىن كېچەن ئەھۋالىمنى،
نەيلەيىن كەج ئەيلەدى چەرخى فەلەك ئىقبالىمنى،
كاشكى كۆرسەم يۈزىن، قىلسام تەسەددۇق مالىمنى،
ئۆتتى بىزدىن دەۋلەتۇ دەۋرانى سەندىن ئايرىلىپ.

تاھىر غەزىلىنى تامام قىلدى. بۇ دەريا بىر قەسىرنىڭ تۈۋىدىن ئېقىپ ئۆتەتتى. ساندۇق ئۇنىڭغا سوقۇلدى، دەريا يەنە بىر دولقۇنلىنىپ ساندۇقنى توغرا يولغا سېلىپ ئېقىتىپ كەتتى. زوھرە قىز ساندۇقنى كۆرۈپ، ئالەتتىگە يالۋۇرسىمۇ، ئۇنى قويۇپ بەرگىلى ئۇنىمىدى. ئامالسىزلىقتىن، زوھرە زار- زار يىغلاپ، دىلبىرىمدىن ئايرىلدىم دەپ پەلەكتىن شىكايەت قىلىپ، بۇ مۇخەممەسنى ئوقۇدى:

نازلى يار، ئەي گۈلئۈزار، چوخ بىقەرار ئەتتىڭ مېنى،
يىغلاتىپ سەن زار ئىلە كۆپ خارۇزار ئەتتىڭ مېنى،
دائىما ھۆسنۈڭغە زار دىۋانەۋار ئەتتىڭ مېنى،
بىشۇمار دەردكە گىرىفتار خەلقە زار ئەتتىڭ مېنى.
زەرنىگار، ئەي شاھ يار، سەن شەرمسار ئەتتىڭ مېنى.

دىيانىبان بىر يانەئى فەرۋانەئى بولدىم بۇگۇن،
تەلمۈرۈپ ھۆسنۈڭ كۆرۈپ، چوخ سارغايىپ سولدۇم بۇگۇن،
دەرد بىلە، ھەسرەت بىلە، فۇرقەت بىلە ئۆلدىم بۇگۇن،
يارسەن، دىلدارسەن، غەمخارسەن بىلدىم بۇگۇن،
ساڭا بار جانىم نىسار، چوخ ئىنتىزار ئەتتىڭ مېنى.

ھەر زەمان زۇلم ئەتسە گەر قەھرى يامان بولغاي ماڭا،
بىگۇمان بىھەد سالى ئاخىر زەمان بولغاي ماڭا،

بىلمەدىم ئىشق ئىلكىدىن سۇدۇ زىيان بولغاي ماڭا،
ئۆرتەنەم ھەجرىڭدە ۋەسلىڭنى بەيان بولغاي ماڭا،
ئايرىلىپ، ئەقلىم ئالىپ، چوخ بىمەدار ئەتتىڭ مېنى.

خۇش سۆزىڭ، خۇشروي يۈزىڭ، نەرگىس كۆزىڭ جانىمدەدۇر،
قاش قاقىپ، ئەگرى باقىپ، بۇ شۇم رەقىب شانىمدەدۇر،
مەن سېنىڭ تەرسەم گۈلۈڭ بار ئىستەكىڭ قانىمدەدۇر،
شۇم رەقىبنى خۇشلۇقى بۇزار گىريانىمدەدۇر.
زوھرە دەر: كۆپ يىغلاتىپ، ئىتلەرگە زار ئەتتىڭ مېنى.

زوھرە قىز سۆزىنى تامام قىلدى. ساندۇقنى دەريا دولقۇنى ھەردەم ئۇرۇپ تۇراتتى. دەريادا بىر كېنا كۆۋرۈك بار بولۇپ، ساندۇق ئۇنىڭغا ئۇرۇلدى. ساندۇق ھەر بىر ئۇرۇلغاندا، زوھرە قىزنىڭ جېنى چۆچۈپ كېتەتتى. ئاخىرى، ساندۇق كۆۋرۈك بار يەردىن توغرا يولغا چۈشۈپ ئېقىپ، چاقماق تېزلىكىدە كۆزدىن غايىب بولدى. زوھرە قىزنىڭ بىر قولىنى ئالەتى، يەنە بىر قولىنى كېنىزىكى تۇتۇپ تۇراتتى. زوھرەجان ساندۇقنىڭ كۆزدىن غايىب بولغانلىقىنى كۆرۈپ زار - زار يىغلاپ، مېنى قويۇۋېتىڭلار دەپ مولدىسىغا يالۋۇرۇپ، بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

يارىم كەتتى دەريا بىلەن ئايلىنىپ،
قويىبەر، ئاخۇن، يارىم بىلەن كېتەيىن.
ئەل - كۈنىمىز بىر سەندۇقدە جا بولۇپ،
قويىبەر مۇللام يارىم بىلەن كېتەيىن.

يارىم كەتتى، جان رىشتەسى ئۈزىلدى،
باغرىم كەباب بولۇپ ئوتغە توزىلدى،
ئاجىز بولدىم باشىم شۇمە يازىلدى،
قويىبەر مۇللام يارىم بىلەن كېتەيىن.

دەريا ئاتى دۇررۇلغۇراتنىڭ قاشىنى،
قايسى بالىغ يۇتتى ئەزىز لاشىنى،
چارەم يوقدۇر ئاتام قىلغان ئىشىنى،
قويىبەر ئاخۇن، يارىم بىلەن كېتەيىن.

يا بۇ مەيدان ئىچرە ئۆلتۈرگىل مېنى،
باشىمغا سالماغىل ئايرالىق كۈنى،
قىيامەتلىق ئاتام دېمىشەم سېنى،
قويىبەر موللام، يارىم بىلەن كېتەيىن.

زوھرە دېيەر: گۈل يۈزىمدە ھىجابدۇر،
ئىشق رەسۋاسى بولۇپ باغرىم كەبابدۇر،
بۇ ئايرالىق ئۆلمەكىمغە سەبەبدۇر،
قويىبەر موللام يارىم بىلەن كېتەيىن.

ئەلقىسسە، زوھرە قىز سۆزىنى تامام قىلدى. موللىدىن سادا چىقمىدى. زوھرە قىزنىڭ موللىسىدىن ئۈمىدى ئۈزۈلدى. ئۇ ئالەتىنىڭ يۈزىگە قاراپ: «ئەي ئالەتى، سەن مېنىڭ بۇ دۇنيادىكى قىيامەتلىك ئانامسەن. مېنىڭ بۇ ئىشىمغا بىر ئامال قىلغىن، ماڭا رۇخسەت ئېلىپ بەرگىن» دەپ، ئالەتىنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ، بىر بېيىت ئوقۇدى:

سۈت يېرىگە شەكەر بەرگەر ئانامسەن،
ئاخۇنۇمغە ئەرز ھالىم ئەرز ئەيلە.
خاپا بولسام، ھالىم سورغان ئانام سەن،
رۇخسەت بەرسۇن كېتەر يولىم ئەرز ئەيلە.

ئەلىفبەدىن ئىلىم ئوقۇدۇم ئەبجەددىن،
ئاشىق بولدۇم قايتارىم يوق بۇ سەددىن،
تاقەتىم يوق جانىم چىقار جەسەددىن،
ناھەق قانىم، پەرۋ بالىم ئەرز ئەيلە.

ئەل تەئىن ئېتەر ئەفغانىمدىن، سۆزىمدىن،
سورمە دەردىم، فەھم ئەيلەگىل يۈزىمدىن،
تاھىرىم دەپ قانلار ئاقسە كۆزىمدىن،
ياۋىز كۈنىم، بۇ ئەھۋالىم ئەرز ئەيلە.

سېنىڭەم ئۈزرە دەۋر - دەۋر يارەدۇر،
ئايرالىق دەردىدىن باغرىم پارەدۇر،
ھۇمايى بەختىم ئۈز فېئىلىمدىن قارادۇر،
فەلەك بۇزان كەج ئەھۋالىم ئەرز ئەيلە.

سەيياد ئەجەلى دوزاخ قۇردى داشىمە،
قەھبە فەلەك ئاغۇسالدى ئاشىمە،
زوھرە قىز دەر: بىر رەھم ئەت كۆزدە ياشىمە،
يىغلاپ ئۆتكەن ماھۇ سالىم ئەرز ئەيلە.

زوھرە سۆزىنى تامام قىلدى. ئالەتى: «ئەي زوھرەجان، مەن سېنىڭ نالەڭگە چىدىيالمىدىم» دېدى. ئۇ يەنە: «ئاخۇن سەنمۇ مېنىڭ سەۋەبىدىن تارتقان خارلىقىڭنى يادىڭغا ئالغىن. ئاشىقلىق بەكمۇ قىيىندۇر، ئۇتى دوزاخنىڭكىدىن ياماندۇر، ئاشىقلارغا ياردەم بېرىش پەرھىزدۇر» دەپ، بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

موللا ساڭا ئەرز ئەيلەيۈر زوھرەجان،
قويىبەر، موللام، زوھرەم كەتسۇن يولىنە.
تاھىر ئۈچۈن جانىن ئەيلەمىش قۇربان
قويىبەر، ئاخۇند، زوھرەم كەتسۇن يولىنە.

تاھىرجان بىر سەندۇق ئىچىدە زىنىدان،
غەرق گىرداب ئولمىش كۆزلەرى گىريان،
زوھرەجانىم قالمىش ئىزىندە ھەيران،
قويىبەر، موللام، كەتسۇن زوھرەم يولىنە.

گۈلدەك يۈزى زەئفەراندەك سولىپدۇر،
جانى كېتىپ، جەسەد مۇندە قالىپدۇر،
تىرىك گۇمان ئەتمە، زوھرەم ئۆلۈپدۇر،
قويىبەر، موللام، زوھرەم كەتسۇن يولىنە.

تەرك هۇش ئېتىپ ئۆزىڭ ئۆرتە سالۇرسەن،
بارچە ئىشنى مەندىن ياخشى بىلۇرسەن،
ئاشىقلارنىڭ ۋەبالىنە قالۇرسەن،
قويىبەر موللام زوهرەم كەتسۇن يولىنە.

يارى غەيرى يۇرتتە بولۇپتۇر مۇمتاز،
قولدىن ئۇچتى، دەريا تۇشدى ئاخۇرباز،
هۇرنىدىن ئايرىلغان قىلمايۇر پەرۋاز،
قويىبەر، موللام، زوهرەم كەتسۇن يولىنە.

ئاتاسى رەهم ئەتمەس يەككە قىزىنە،
زوهرەدم سېغىنمىشدۇر هەقىنىڭ ئۆزىنە،
قۇلاق سالغىل بوستان تاجىك سۆزىنە،
قويىبەر ئاخۇن زوهرەم كەتسۇن يولىنە.

ئەلقىسسە، ئالەتى سۆزىنى تامام قىلدى. زوهرە قىز شۇنداق بىر نالە قىلدىكى، بۇ-نىڭدىن ئىنسى - جىن، ۋەهشي قۇشلارمۇ نالىگە كېلىپ، پەلەكتىكى مالائىكلەر دەرگاهىغا ئەرز قىلىپ: «ئىلاها، پاك پەرۋەردىگارا! بۇ ئىككى ئاشىقنا ئۆزۈڭ رەهىم قىلغىن.» دېدى. شۇ چاغدا، موللا نەفس ئاخۇنمۇ ئىككى رەكەت ناماز ئوقۇپ، قىبلىگە يۈز تۇتۇپ: «ئىلاها، ئۆزۈڭ ئالەمنىڭ يوشۇرۇن سىرلىرىنى بىلگۈچىسەن. بۇ ئاشىقلارغا رەهىم قىلمىدىغان رەهمدىللىك فەزىلىتىڭنىڭ مەرهەمىتىنى يەتكۈزگىن» دەپ، زار - زار يىغلاپ، بىر مۇخەممەس ئوقۇدى:

يا ئىلاها، بارچەئى قۇللارنى كۆڭلىن شاد قىل،
ئۆزىڭە دوست ئەيلەيۈپ، دوستىڭ ئۆيىن ئاباد قىل،
دايىما ياد ئەيلەيىن، سەن هەم قۇلۇڭنى ياد قىل،
رەهم ئېتىپ ئاجىزلارە زالىملارى بەرباد قىل.
يا كەرىم، سەن زوهرە جانىم قايغۇدىن ئازاد قىل.

كۇللى ئالەمنى ياراتقان پادىشاهى باكەرەم،
كېچە - كۈندۈز هاجەتىم سەندىن دەۋامەت ئىستەرەم،
لال ئولۇپدۇر خار ئىچىندە بۇلبۇلى باغى ئىرەم،
زوهرەجان سورارئىسە ئانىڭ جەۋابىن نە بېرەم،
يارەهىم، سەن زوهرە جانىم قايغۇدىن ئازاد قىل.

كېچە - كۈندۈز ياد ئېتىبان ئىستەيۈپ جەببارنى،
فۇرقەت ئوتى كۆيدۈرۈپدۇر هۇسنىنى گۇلزارىنى،
شۇم رەقىبلەر قەسد ئېتىپ ياردىن ئايىردى يارنى،
رەهم ئېتىپ ئاجىزلارە هەردەم ئېشىتكىل زارىنى،
يا رەهىم، سەن زوهرە جانىم قايغۇدىن ئازاد قىل.

كەتتى يارى قاشىدىن دەريا بىلەن مەجلىس قۇرۇپ،
كۆزلەرى ئىزىندە گىريان چار تەرەفغە تېلمۈرۈپ،
گويا بىر پەرۋانەدۇر ئاتەش ئارا ئۆزىن ئۇرۇپ،

تاھىردىن ئايرىلىپ بىللەن پۈكۈپ، بويىنىن بۇرۇپ،
يا كەرىم، سەن زوھرە جانىم قايغۇدىن ئازاد قىل.

بارچە خۇبلارنى ئىچىندە خۇش لىقا ساھىب تەمىز،
ئايرىلىق ئوتى قارا باغرىن قىلىپدۇر رىز - رىز،
كۈندە يۈز ۋەقت تەلمۈرۈپ ھالىن سورارلار يۈز كەنىز،
يىغلايۇپ دەريا لەبىندە يارىن ئىستەر زوھرە قىز،
يا كەرىم، سەن زوھرە جانىم قايغۇدىن ئازاد قىل.

ئەلقىسسە، موللا سۆزىنى تامام قىلدى. پەرىشتىلەرنىڭ تىلىكى شۇ زامان ئاللا دەرگاھى تەرىپىدىن قوبۇل كۆرۈلۈپ، بىر ئاۋاز پەيدا بولدى. ئۇلار ئالتۇن تەخت ئۈستىدە ئولتۇرغان ئاشىقلار پادىشاھلىرى پەرھاد بىلەن شىرىن ۋە لەيلى - مەجنۇنلارنىڭ ھەر تەرىپىگە يۈزدىن كېنىزىكىنى ئېلىپ يەرگە چۈشكەنلىكىنى كۆردى. ئۇلار: «ئەي موللا، كەل بۇ شارابى ھەقىقىنى (ھەقىقىي شارابنى) ئېلىپ، ئۆزۈڭ زوھرە قىز بىلەن ئىچكىن» دېدى. موللا ئۇلارنىڭ يېنىغا بېرىپ، بىر قىزىل لېگەن ئىچىدە توققۇز پىيالە شاراب تۇرغانلىقىنى كۆردى ۋە ئۇنى ئېلىپ كېلىپ، تۆت پىيالىسىنى ئۆزى ئىچتى، بەش پىيالىسىنى زوھرە قىزغا بەردى. ئۇلار شارابنى ئىچىپ، خۇدىنى يوقىتىپ يىقىلدى. ئاتى موللىنى، كېنىزەك گۆھەر زوھرىدىنى كۆتۈرۈپ، ئۆيلىرىگە ئېلىپ كەتتى.

ئەمدى گەپنى تاھىردىن ئاڭلايلى. ساندۇق بىر مۇنچە يەردە قايناملىغا چۈشۈپ، يەنە قايناملىدىن چىقىپ، ئېقىپ كېتىۋەردى. بىچارە تاھىر يىغلاپ، بىر بېيىت ئوقۇدى:

شۇم فەلەكنىڭ گەردىشىدىن،
ئىچىدە چوخ ئەرمانىم قالدى.
ئايرىلدىم يارنىڭ قاشىدىن،
قاشلارى كەمانىم قالدى.

يار مەكانى ئۆزگە بولدى،
ۋىسال يولىن رەقىب ئالدى،
قۇرۇق جەسەد مەندە قالدى،
يار قاشىدە جانىم قالدى.

فەلەك ماڭا ستەم قىلدى،
گۈزەل ياردىن ئايرە سالدى،
دەردلەر مېنىڭ بىلەن بولدى،
تەبىبىم ئەرمانىم قالدى.

ئاسمان باشىنە يىقىلىپ،
كۆزىمدىن ياشلار تۆكۈلۈپ،
قامەتى نۇندەي پۈكۈلۈپ،
ئول سەرۋى رەۋانىم قالدى.

سەفالى مەنزىل مەكانىم،
يارىم كەتتى ياندى جانىم،
قان تۆكتى چەشمە گىريانىم،
گۈلۈم گۈلىستانىم قالدى.

ئايرە تۈشۈپ ئەقلىم چاشىپ،
رەقىبلەر بىلە باش قوشىپ،
يار ئۆزاتىپ يوللار ئاشىپ،
ماھى مېھرىبانىم قالدى.

تاش قالدى مېھنەتدىم سەرايىم،
دەريادۇر مەنزىلىم، جايىم،
ئەمدى قايتماس كۈنىم، ئايىم،
ئول بەختى جەھانىم قالدى.

مۇدام خىزمەتدە تۇرىدىغان،
ساز بىلەن سۆھبەت قۇردىغان،
جانىمدىن ئەزىز كۆرىدىغان،
ئىززەتلى مېھمانىم قالدى.

تاھىر دېيەر: دۇنيا يالغان،
سەنسەن سىنەمغە ئوت سالغان،
تاشىندە قىرق كەنىز غۇلمان،
يىغلاپ زوھرە جانىم قالدى.

ئەلقىسسە، تاھىربېك شۇ سۆزلەرنى دېدى. ساندۇق ئۆز يولى بىلەن سۇدا ئېقىپ كېتىۋېتىپ، ئادەم ئابى (سۇ ئادەملىرى) مەنزىلىنىڭ ئۈستىگە كەلدى. ئادەم ئابى پادىشاھى ئادەمزاتنىڭ ھىدى كېلىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، لەشكەرلىرىنى يىغىشقا باشلىدى. بىر سائەتتە ئۈچيۈزمىڭ لەشكەر جەم بولدى، ساندۇق ئېقىپ ئۆتكەچە، سىرتقا قاراۋۇل قويۇپ تۇردى. ساندۇق ئۆتۈپ كەتتى. تاھىربېكنىڭ ئوزۇقى بولسىمۇ، ئۇسسۇزلۇقتىن ھالاك بولۇپ كېتەتتى. ئەمما ئۇ ساندۇق نەملىشىپ ھاسىل بولغان سۇ تامچىلىرى بىلەن جان ساقلاپ كېتىۋەردى. ساندۇق ئېقىپ، قۇشلارنىڭ مەنزىلىگە يەتتى. ئىككى قۇش ساندۇقنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا قىزىقىپ قالدى ۋە ساندۇقنى كۆتۈرۈپ ئۇچۇپ، ئۇنى ئېگىز بىر دەرەخنىڭ ئۈستىگە قويدى. دەريا سۈيىدىن ساندۇققا نەم ئۆتكەچكە، تاھىر ھايات ئىدى. ساندۇق قۇرۇدى. تاھىربېكنىڭ كۆڭلىگە قورقۇنچ چۈشتى. ئۇ: «ئىلاھا، سېنىڭ بىر ئىسمىڭ ئەرھەمۇرراھىمىن (ئەڭ رەھىمدىل ۋە شەپقەتلىك) دۇر. سېنىڭ دەرگاھىڭدىن نائۈمىد بولۇش شەيتانغا لايىقتۇر» دەپ بىر مۇخەممەس ئوقۇدى:

ئەي ساھىبى مەخلۇقات، قالدىم بۇ چاھ ئىچىندە،
بۇ ھالىمغە رەھىم ئەتكىل، ئۇشبۇ مەئۋا ئىچىندە،
بىر سەندۇق ئىچرە زىندان، تىلىم سەنا ئىچىندە،
ئىشقىڭ يۈكى ئارقامدە، قامەتىم يا ئىچىندە،
لاشىم ھەريانە تارتار قۇشلار ئەشيا ئىچىندە.

سەيفۇلمەلىك بەدىئ دەپ، دېڭىزدە سۇزدى ھەريان،
بىلقىس دەپ سۇلەيمان سەير ئەتدى سۈيى ئاسمان،
يۈسۇفجان دەپ زىلەيخا، دەۋامەت چەكدى ئەفغان،
ۋەرەقەدۇر گۇلشاھنىڭ ئىشقى دەردىغە دەرمان،
مۇراد ھاسىل بولمادى، ئۆتدى ئەرمان ئىچىندە.

ئاشىق فەرھاد شىرىن دەپ يىغلاپ يۈگۈردى ھەريان،
تاشلارنى لەئل ئېتەردى كۆزلەرىدىن ئاقغان قان،
قارا تاغەكەز ئۇرۇپ ياساندى كۇشك ئەيۋان،

ۋىسال دەپ ئاغلار يېتۇشدى رۇزى ھىجران،
شىرىن دەپ جان بەردى فەرھاد قىيا ئىچىندە.

مەجنۇن ھالى دىۋانە ئەيلەيىپ لەيلى يارىن،
لەيلى قىزنىڭ يۈزىندە كۆرەردى ھەق دىدارىن،
مۇدام يىغلاپ كېزەردى چاغىرىپ بىرۇبارىن،
بىر كۈن خۇدا دۇش ئەتدى ئېشىتىن ئاھۇ زارىن،
ئوشۇل ۋەقىتدە جان بەردى مەجنۇن قەبا ئىچىندە.

ۋامىق ئۇزرا ئىشقىندە شىرىن جاندىن كېچەردى،
يۈزىن كۆرمەگەن چاغدە ئاغزىندىن ئوت ساچاردى.
ۋامىقىنە رەھم ئېتىپ گاھايۈزىن ئاچاردى،
ئۇزرا ئەرزى جان دەپ گاھا يانىپ ئۆچەردى،
كۆر، تاھىر ئاقدى زوھرەجان دەپ دەريا ئىچىدە.

ئەلقىسسە، خۇدايىتائالا تاھىرنىڭ نالىسىنى ئىشىتىپ، نورۇز شامىلى چىقاردى. بىر مەزگىل قاتتىق شامال چىقىپ، دەرەخ شاخلىرىنى بىر-بىرىگە ئۇرۇپ، تاھىرنى سۇغا چۈشۈرۈۋەتتى. بىچارە تاھىرنىڭ پەلەكنىڭ كاجلىقىغا، بەختىنىڭ قارىلىقىغا ئىچى ئۆرتەندى. ئۇ يەنە كۆڭلىگە ئاراملىق بېرىپ: «ئەي كۆڭلۈم، كىشلەر خۇشاللىقنىڭ ئاچىقۇچى سەۋرىدۇر دېيىشىدۇ» دەپ يىغلىغان ھالدا بىر بېيىت ئوقۇدى:

قەفەس ئىچرە لاچىن كەبى ھەۋالاپ،
شۈكر ئەيلە ياراتقان سۇبھانىغا كۆڭلۈم.
زوھرەنى دىدارىن ئەللاھدىن تىلەپ،
شۈكر ئەيلە ياراتقان سۇبھانىغا كۆڭلۈم.

تاكى بارىپ تەرمەي تاتار گۈلگىدىن،
جامى جەم سۇنماسە ئەلتاف قولۇڭدىن،
باشىم كەتسە ھەرگىز قايتماي يولىڭدىن،
بۇگۈن بولسە ئاخىر زامانە كۆڭلۈم.

ئاتەش جۇدا بولماغاي ئىشىق ئىچرە ھەزىن،
ئىشىق ئىچرە ئۆلگەن ئىشقىسىز ناكەسدىن،
يارىڭ ئارزۇندە چىقسۇن قەفەسدىن،
خەلا خۇت سالماغىل بۇ جانغا كۆڭلۈم.

تۈزمىشەم بۇ جانىم ھىجران زەھرىنە،
مۇدام ئىنتىزارىم ۋىسال بەھرىنە،
كېتىڭ تېز يېتەرسەن بەغداد شەھرىنە،
ماھىم ئاتلى سەۋەر جانانە كۆڭلۈم.

كۆڭلۈم مەردانە بول، مەردلىكنىڭ سۆيلە،
چىقارسۇن دەريادىن ئاقارسۇن لويلە،
ئىنجىمە، دارىلمە، بىردەم سەبىر ئەيلە،
يېتەرسەن مەقسەدلى مەكانىغا كۆڭلۈم.

تاھىر دېيەر: رەقىب دەربەدەر ئولسۇن،
خاكى زەمىن بىلەن سەربەسەر ئولسۇن،
بۇ يولدە خەير ئولسۇن، خاھى شەر ئولسۇن،
يېتەرسەن مەقسەدلى مەكانىغا كۆڭلۈم.

شۇنداق قىلىپ، تاھىر ئۆز-ئۆزىگە: «ئەي تاھىرجان، سەۋر خۇشاللىق ۋاقتىنى كەلتۇرىدۇ» دەپ كۆڭلىنى ئاللاتائالانىڭ ئەرھەمۇر-راھىمىن دېگەن نامىغا باغلاپ، سۇدا ئېقىۋەردى. دەريا قىرغىقىدا بىر چوڭ تاش بار ئىدى. تۇيۇقسىزدىن ساندۇق سۇ زەربى بىلەن ئۇ تاشقا ئۇرۇلۇپ، مىخلىرى ئاجرىغان بولسىمۇ، ئۆزى سۇتمىدى. بىر رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، تاھىر سۇدا ئۈچ ئاي ئاققان. تاھىر ئاققان بۇ دەريامۇ فۇراتدەرياسىغاقوشۇلاتتى، فۇرات دەرياسى بولسا، باغداد شەھىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئېقىپ ئۆتەتتى، شەھەرنىڭ يېرىمى دەريانىڭ ئوڭ تەرىپىدە، يېرىمى سول تەرىپىگە جايلاشقانىدى. كىشىلەر باغداد شەھىرىنىڭ پادىشاھىنى ئادىل شاھ دېيىشەتتى. ئۇ شاھنى ئادالەت بابىدا ئىككىنچى نوشىرۋان ئادىل، سېخىيلىك بابىدا ئىككىنچى ھاتەمتەي دېيىشكە بولاتتى. ئۇ شاھنىڭ ئۈچ قىزى بولۇپ، چوڭى جاھانگەرد (جاھاننى ئايلانغۇچى)، ئوتتۇرانچىسى شەھىرجان، كەنجىسى ماھىمجان دەپ ئاتىلاتتى. پادىشاھ ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن قەسىر، قىرىقتىن كېنىزەك بەرگەن بولۇپ، پادىشاھ قىزلىرىنى ئۆزىنىڭ كۆزلىرىنىڭ نۇرى ھېسابلايتتى. بىر كېچىسى، ماھىمجان ئۇخلاۋېتىپ، بىر چۈش كۆردى. چۈشىدە، بىر يىگىت كۆن چىقىش تەرەپتىن كەلدى. ماھىم قىز ئۇنى كۆرۈپ، جان-دىلى بىلەن ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپ قالدى ۋە: «ئەي يىگىت، قايسى باغنىڭ گۈلىسەن؟ قايسى چىمەننىڭ بۇلبۇلىسەن؟ قەيەردىن پەرۋاز قىلىپ كەلدىڭ؟ قايسى ماكانغا چۈشمەكچىسەن؟» دەپ سورىدى. ئۇ يىگىتنىڭ كۆزى ياشلىق، يۈرىكى تاشتەك قاتقان بولۇپ، شەرق تەرەپكە قاراپ جاۋاب بەرمەي تۇرۇۋەردى. بىراق، ئۇنىڭ ھۆسنى لاتاپىتىگە ئەسىر بولغان ماھىم قىز: «ئەي يىگىت، بىر رەھىم قىلىپ، ماڭا قارىغىن» دەپ يىغلاپ ئۇنىڭغا ئېسىلدى. ئۇ يىگىت: «جېنىم، مەن بىر ئاللاغا بەندىمەن، مۇھەممەد مۇستاپاغا ئۈممەت بولىمەن. ئۆزۈم تاتار ۋىلايىتىدىنمەن. ئىسمۇم رىسقىم تۇپەيلىدىن بۇ يەرگە كېلىپ قالدىم. مەن بىر گۈلگە ئاشىقمەن. ئىنشائاللا (خۇدا بۇيرۇسا). يەنە ئۇ گۈلنىڭ ۋىسالىنى ئىزدەپ بۇ يەردىن كېتىمەن» دېدى. شۇئان، ماھىم قىز بىر ئاھ ئۇرۇپ ئويغىنىپ كېتىپ، ئۆزىنىڭ چۈش كۆرگەنلىكىنى بىلدى. ئۇ ئانىكىسىنى چاقىرىپ: «مەن بىر چۈش كۆردۈم. سەن ئۇنىڭغا تەبىر ئېيتىپ بەرگەن» دەپ بىر بېيىت ئوقۇدى:

ئۇشبۇ دەريا ئىچرە كۆردۈم بىر غەرىب زىبا يىگىت،
سۆزلەگەندە خۇش سۇخەندۇر بۇلبۇلى شەيدا يىگىت،
ناگەھان كۆردۈم يۈزىن مۇلداغ ئەجەب خۇشرۇي يىگىت،
مەن كەنىزىنى ياقماغە كەلمىشكى بۇ دۇنيا يىگىت،
ئالدى جانىم يۈزى ئەنۋەر، قامەتى زىبا يىگىت.

بىر زەمان كۆردۈم جەمالىن ئەقلىمى ھەيران ئېتەر،
فۇرقەت ئەيياممىندە دايىم كۆزلەرىم گىريان ئېتەر،
يارىم ئول سەندۇق ئىچىندە، سۇ ئارا سەيران ئېتەر،

كۆرمەگەن كۇلدەك يۈزىن كۆرسەم دەبان ئەرمان ئىتەر،
مەن كۆيەرمەن، ئۇلدۇرۇر بىزدىن كى بەپەرۋا يىگىت.

ئىگىنىندە ياخشى لىباسى بەگمۇدۇر، سۇلتانمۇدۇر،
ياكى بىر ئىشقە كۆيەن سەرگەشتەئى ھەيرانمۇدۇر،
بىلمەدىم بىر جادۇمۇ يا يۈسۇفى كەنئانمۇدۇر،
يار دەپ ۋەسفىن ئوقىيدۇر دۇرمۇدۇر داستانمۇدۇر،
ھەر پەرى تۈشىغە كىرمەس، بويلە بىر مىرزا يىگىت.

نەيلەيىن ئاشىقلىغىڭ سەۋداسى تۈشتى باشىمە،
قارەدۇر بەختىم مىنى، رەھم ئەتمەدى كۆز ياشىمە،
دىيە بىلمەن بۇ سىرىم گۈللاردەك تەڭ - تۈشمە،
كۈندە يۈز كۆرسەم يۈزىن، كەلسە، ئوتۇرسە قاشىمە،
شام چىراغدىن، ئايگۈندىن كۆركى بىر تەرا يىگىت.

قوللارىندە بەھرى لاچىن ھەم ئوتالكى بەھرى باز،
ئولماغى سۇخسى سۇنا كۆللەردە كەزگەن قۇببە قاز،
سۆزلەسە بۇلبۇل سەدا كەلدى قولاغە تۇرفە ساز،
ماھىمى دەر كۆزلەرەم مەن تاغۇ تاشى سەرفەراز،
دۇنيادە ئۆزى كەبى ھىچ بولمامىش پەيدا يىگىت.

ماھىم قىز سۆزىنى تامام قىلدى. ئانىسى: «ئەي ماھىمجان، بۇ سەۋدادىن قولۇڭ-نى تارتقىن. ئۇنىڭدىن ساڭا جاپا كېلىدۇ، ۋاپا كەلمەيدۇ. بولمىسا، ئۆزۈڭنى ھالاك قىلىسەن» دەپ بىر بېيىت ئوقۇدى:

ئەي ماھىمجانىم بۇ تۈشىنىڭ،
ساڭا زەررە ۋەفاسى يوق.
يىغلاپ كۆزدىن تۆكمە ياشىڭ،
بىر زەررە ئىنتىفاسى يوق.

جانان دەپ جان ياقارسەن،
كۆزلەرىڭدىن ياش تۆكەرسەن،
بۇ كۈن مىھنەت كۆپ چېكەرسەن،
ئەرتە كەلەچەك جەزاسى يوق.

بىر بۇلبۇل قونمىش گۈلىگە،
بەش كۈن سەير ئىتەر ئىلىگە،

ناگەھانى تۈشسە قولۇڭا،
بىر گەۋھەردۇر بەھاسى يوق.

ئىشق دەرياسىنە تۈشۈپسەن،
شەھزادەغە يولغۇشىپسەن،
مىڭ تۈرلى دەردكە تۈشىپسەن،
بۇ دەردىڭنى دەۋاسى يوق.

ۋەفاسى يوقدۇر بۇ سۆزىڭ
باتىل ئوغرە تۇتمە يۈزىڭ،
ئىشرەت يۈزىن كۆرمەس كۆزىڭ،
سۈرەچەك زەۋق ۋەفاسى يوق.

ئاچار يىگىتلىك چىراغى،
سىنەڭدىن ئايرىلماس داغى،
ساڭا يېتەر جەفا تىغى،
ئەدا بولاجاق، جەفاسى يوق.

دەۋامەن ئىشقە يانارسەن،
يانارسەن قاچان سۆنەرسەن،
ھىجران مۇندىن قانارسەن،
ۋىسالىغە ئىبتىداسى يوق.

ئاناڭ ئۇردى ئۇشبۇ تۇشلىك،
ئۇرتەنۇرسەن يازۇ قىشلىك،
كەلگىل ۋەفالى يولداشلىك،
كۆيمەكلىكىڭ رەۋاسى يوق.

ئەلقىسسە، ئانىسى يەنە: «ئەي ماھىمجان، بۇ چۈشۈڭدە كۆرگىنىڭنىڭ جاپاسى بار، ۋاپاسى يوق. ئۇنىڭدىن ساڭا جاپا كېلىدۇ، ۋاپا كەلمەيدۇ، ئۇ قاتتىق تاشقا چىشنى ئۇرغاندەك پايدىسى يوق ئىش» دەپ سۆزىنى تامام قىلدى. ماھىم قىزنىڭ ئىشقى ئۆزلۈكسىز كۆچەيدى. ئۇ تاقەت قىلالماي، كېنىزەكلىرىگە كۆرگەن چۈشىنى بايان قىلدى ۋە «ئانام چۈشۈمنىڭ تەبىرىنى بىلمەيدى» دەپ، بىر بېيىت ئوقۇدى:

تۇشۇمدە بىر بۇلبۇل كۆردۇم،
ئۇركۇپ كەلمىش گۇلزارىدىن.
قايسى باغنىڭ بۇلبۇلىدۇر،
قايسى باغچەنىڭ باغىنىدىن.

كۆرمىشەم سەھەر چاغلارى،
سىنەمغە سالمىش داغلارى،
باشىدە قارە قالپاغلارى،
ئىنچىكەدۇر زۇلفى تارىڭدىن.

قۇربان بولايمەن ئۆزىنە،
شەكەر ئېزىلمىش سۆزىنە،
دەۋامەت باقسام يۈزىنە،
كۆزۈم تويماس دىيدارىڭدىن.

يۈزى ئايدەك شۇئلە سالۇر،
ھۆسنى فەلەكدىن باج ئالۇر،
يا رەب، يارىم قاچان كېلۇر،
بارسەم دەريا كەنارىڭدىن.

ياقدى مېنى بىر نازەنىن،
فىدا بولسۇن رويى زەمىن،
ھېچبىر كىمسە مېنىڭ كەمىن،
ئايرىلماسۇن نىگارىڭدىن.

كۆڭلۇمدە ئاھى زارىدۇر،
يۈزلەرى مەشرىق سارىدۇر،
بىلمەنمەن كىمنىڭ يارىدۇر،
خەبەر كېلمەس دىلدارىمدىن.

ھېچ كىمسە سىرىن بىلمەسە،
ماھىمنىڭ ھالىن سورماسە،
ئاشىق بىر زۇلم كۆرمەسە،
ئايرە تۇشەرمۇ يارىندىن.

ئەلقىسسە، ماھىمجان سۆزىنى تامام قىلدى. ئۇنىڭ قىرىق كېنىزىكىنىڭ تۆت باشچىسى بار ئىدى. بىرىنچىسىنىڭ ئېتى جاھانىنەما بولۇپ، ئۇ: «ئەي يارانلار، بۇ بىر ئۇلۇغ ۋەقەدۇر، ئۇنىڭغا مەسلىھەت بېرىڭلار» دېدى. شۇ چاغدا، گۇلرەنا دېگىنى ئورنىدىن تۇرۇپ: «ئەي مەلىكەم، سىزگە ئاللا ئۇزۇن ئۆمۈر بەرسۇن! بۇ چۈشىڭىزنىڭ تەبىرىنى مەن ناھايىتى ياخشى دەپ بېرەي» دەپ بىر بېيىت ئوقۇدى:

بىر شەھزادە كەلمىش مەشرىق شەھرىندىن،
گەشت ئەيلە يۇر گۇل-غۇنچەلى جايلارى.
ياردىن جۇدا بولمىش شەھنىڭ قەھرىندىن،
كۆپدۇر يۇراكىندە ئاھۇ ۋايلارى.

نەزەر ئەيلە ساغ بىلەن سولىغا،
يارىڭ كېلۇر رەھم ئەيلەيۇر ھالىغا،
سەۋەرسەن سۆيدۇكىڭ تۇشەر قولىغا،
خۇش كېچەرسەن بۇ كۇنلەرى، ئايلارى.

باغرىنە سانجىلمىش بىر گۇلنىڭ خارى،
مەگەر سەندىن ئۆزگە يارى بار يارى.
نە ئۇچۇن كۆزلەمىش ئول مەشرىق سارىنى،
سېنىڭ سارى تولغانمامىش رايلارى.

مەن تەئبىر ئەيلەدىم كۆرگەن تۇشىڭە،
تاغلارنىڭ تەيرلەرى قونار باشىڭە.
دەمبەدەمدىن كېلۇر يارىڭ قاشىڭە،
ئول كۇن تۇتار تەماشالى تويلارى.

گۇل رەئنا دەر: ئىچدىم قولۇمدە بادە،
سۆزۈم يوقدۇر ئەمدى مۇندىن زىيادە،
ئەللاھ يەتۇر بارچە قۇلنى مۇرادە،
ھەق سالىپ ساڭا ئۇشبۇ كويلارى.

گۇلرەئنا سۆزىنى تامام قىلدى. ماھىم قىز گۇلرەئناغا بېشىدىن ئايىغىچە شاھانە كىيىم-كېچەك ئىنئام قىلىپ، كېنىزەكىدىن ئايال تۇغقانلىرىغا (ئاچىلىرىغا): «باھار پەسلى كېلىپ، سەيلە ۋاقتى بولۇپ قالدى. باغى رىزۋانغا، فۇرات دەرياسىغا بېرىپ تاماشا قىلساق» دەپ، بىر پارچە خەت ئەۋەتتى. تۇغقانلىرى خەتنى ئوقۇپ، سەيلىگە چىقىش مەسلىھەتىنى قىلىشتى. ئۇلار باغ ئىچىگە بىر چېدىر تىكتۇردى، ئاندىن ئاتىسىنىڭ ئىسىل شاھانە قېيىقىنى باغنىڭ تۇۋىگە ئېلىپ كېلىشتى. ماھىم قىز ئاچىلىرى بىلەن ئالەمگە نۇر چېچىپ، باغ سەيلىسىگە كېتىشتى. ئۇلار باغ ئىچىگە كىرىپ تاماشا قىلىپ، ئاندىن فۇرات دەرياسىغا سەيلىگە باردى. ماھىم قىزنىڭ كۆزى دەريانىڭ شىمالىدا ئىدى. ئۇنىڭغا يىراقتىن ئېقىپ كېلىۋاتقان بىر قارا نەرسە كۆرۈندى. ئۇنى ياخشى كۆزىتىپ باقسا، ساندۇققا ئوخشاش نەرسە ئىكەن. ئۇ تۇغقانلىرىغا: «يۇقىرىدىن بىر نەرسە ئېقىپ كېلىۋاتىدۇ. ئەگەر ئۇ ساندۇق بولۇپ قالسا، ئىچى مېنىڭكى، تېشى سىلەرنىڭكى» دېدى. تۇغقانلىرى ماقۇل بولدى. ئۇلار قارىسا، ئېقىپ كېلىۋاتقان نەرسە ساندۇق ئىكەن. ئۇلار دەرھال قېيىق بىلەن بېرىپ، ساندۇقنى تۇتۇپ، قىرغاققا ئېلىپ چىقتى. قارىسا، ساندۇق قاراماي بىلەن ھىملىنىپ، سىرتىدىن سىلىقلاپ پارقىرىتىلغانىكەن. ماھىم قىز ئاچىلىرىغا: «ئەگەر ۋەدىگە ۋاپا قىلساڭلار ساندۇقنى ئاچمەن» دېدى. ئاچىلىرى: «ساندۇقنىڭ ئىچىدە ئالەمگە تەڭ كەلگۈدەك نەرسە بولسىمۇ، سېنىڭ بولسۇن» دېيىشتى. ماھىم قىز چەبدەسلىك بىلەن ساندۇقنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ قارىسا ئىچىدە ئاي يۈزلۈك بىر يىگىت ئولتۇرغۇدەك. ماھىم ئۇنى كۆرۈپلا بىھوش بولۇپ يىقىلدى. كېنىزەكلىرى يۈزىگە سۇ سېپىپ، ئۇنى ھوشىغا كەلتۈردى. شەھرىجان ئۇنىڭدىن: «ئەي ماھىمجان، ساڭا نېمە بولدى؟» دەپ سورىۋىدى، ئۇ زار-زار يىغلاپ: «بۇ يىگىتنى مەن چۈشۈمدە كۆرگەن. شۇندىن تارتىپ، مەن سەۋرى-تاقىتىمنى يوقاتتىم. ئۇ مېنى تۈگىمەس ھىجرانغا سالغان يىگىت شۇ» دېدى. كېنىزەكلىرى:

ماھىمجان، بۇ يىگىتنى بەزلىگىن، ھالاك بولمىسۇن» دەپ دەرھال تاھىر بېكنىڭ يۈزگە گۈل سۈيى سېپىپ، ئۇنى ھوشىغا كەلتۈردى. ماھىمجان تاھىرغا قاراپ، ئۇنىڭدىن سوئال سوراپ بېيىت ئوقۇدى. ئۇمۇ جاۋاب بەردى.

سوئال:

خەبەر بەر، نە يەردىن تۈشدىڭ بۇ يانە؟
سۆزلە جانىم، قايسى باغنى گۈلىسەن؟
ساندۇق بىلە نېچۈن كىردىڭ دەرياغە؟
سۆزلە جانىم، قايسى باغنى گۈلىسەن؟

جاۋاب:

گۈل ئەمەسمەن، بۇلبۇلمەن بىر باغنىڭ،
گۈلدىن گۈلە سەيران ئېتىپ كېلەمەن.
ھەم ئول گۈللىڭ داغى، سەن گۈلنىڭ داغى،
ئەقلۇ ھوشۇم ھەيران ئېتىپ كېلەمەن.

سوئال:

نە چەمەندىن ئېسىپ كەلگەن شەمالسەن؟
قايسى ئايدىن ئايرە تۈشكەن ھىلالسەن؟
نە شەكەردىن تامغان ئابى زۇلالسەن؟
سۆزلە جانىم، قايسى باغنىڭ گۈلىسەن؟

جاۋاب:

ئۆزۈم تاھىر مەنەم، ئاتامدۇر باھىر،
ئاغىر بار زەكاتىم، كۆپدۇر جەۋاھىر،
پىنھان سىرىم ساڭا ئەيلەيىن زاھىر،
ئول مۈلكىمنى ۋەيران ئېتىپ كېلەمەن.

سوئال:

بۇلبۇل بولسەڭ، گۈلئۇزارىڭ نە يەردە؟
گەۋھەر بولساڭ، خەرىدارىڭ نە يەردە؟
ئاشىق بولسەڭ، سەۋەر يارىڭ نە يەردە؟
سۆزلە جانىم، قايسى باغنىڭ گۈلىسەن؟

جاۋاب:

ئاتام پادىشاھدۇر رويى زەمىنە،
چىقاردىم تەختىمە زىنە بەزىنە،
بۇگۈن جۇدا تۈشتۈم مەنى كەمىنە،
كۆز ياشىمنى رەۋان ئېتىپ كېلەمەن.

سوئال:

يا مۇجەررەدمۇسەن، كەد خۇدامۇسەن؟
يابىر پەرى بىرلەن جان فىدامۇسەن؟
يا قەلەندەرمۇ سەن يا گەدامۇسەن؟
سۆزلە جانىم، قايسى باغنىڭ گۈلىسەن؟

جاۋاب:

بىر غەرىبمەن مەدەدكارىم يوق مېنىڭ،
قەۋمۇ قارداش خانە دارىم يوق مېنىڭ،
سەندىن باشقە سەۋەر يارىم يوق مېنىڭ،
ھىجران كۈنىم دەۋران ئېتىپ كېلەمەن.

سوئال:
ماھىم دېيەر: قارا بەختىم ئويانىدى،
دەۋلەتىنىڭ چىراغى قولۇمدە يانىدى،
خۇدا بەخش ئەيلەدى دەۋران دولانىدى،
مەگەر ئەمدى ماھىم قىزنىڭ گۈلىسەن.

جاۋاب:
ماھىمجان ئېشىتكىل توغرى سۆزىمنى،
مۇدام مەشرىق سارى تىككىپ يۈزىمنى،
تاھىر دېيەر مۇسافىرمەن ئۆزىمنى،
بەش كۈن ساڭا مېھمان بولۇپ كېلەرمەن.

ئەلقىسسە ئىككىسى سۆزلەرىنى تامام قىلدى. ماھىمجان گاھ خۇدىنى يوقىتىپ، گاھ ئۆزىگە كېلىپ، «بىر ئەر كىشى ئون ئىككى ئايالغا ئەر بولسا بولارمىش. ئونىڭ باشقا ئاشىقى بولسىمۇ، مەن ئونىڭ مەشۇقىنىڭ كېيىنكى قاتارىدا ئۆتسەممۇ مەيلى» دەپ، ساندۇقنى قەسرگە ئېلىپ باردى. ماھىم ئاتىسىنى بۇ ئىشتىن خەۋەردار قىلماقچى بولۇپ، بىر ئەرزنامە يېزىپ، ئاتىسىنىڭ ئالدىغا كىردى ۋە: «غەمگۇزارىم شاھى جاھان ئاتا! جانابىڭىزغا بىر ئەرزىم بار» دەپ، بىر بېيىت ئوقۇدى:

بابامغە بىر سوئالىم بار، رەھىم ئەيلەسۇن بابام ماڭا،
بىر نېچە ئەرزى ھالىم بار، رەھىم ئەيلەسۇن بابام ماڭا.
ھەدىيە كېلىپدۇر ئەللاھدىن، تىلەكىمدۇر گۆزەل شاھدىن،
بىر ساندۇق كەلدى دەريادىن، بەخش ئەيلەسۇن بابام ماڭا.
بىر سەندۇقدۇر خانغە لايىق، بەگ بىلەن سۇلتانغە لايىق،
بەرسە ماھىم قىزە لايىق، بەخش ئەيلەسۇن بابام ماڭا.
ماھىم دېيەر: قىلدىم ئىزھار، بابامغە مۇنداغ ئەرزىم بار،
دۇنيانىڭ ماڭا نە دەركار، بەخش ئەيلەسۇن بابام ماڭا.

ئەلقىسسە، ماھىمجان ئەرزنامىسىنى ئاتىسىغا تاپشۇردى. ئاتىسى ئونى ئوقۇپ، مەزمۇنىدىن ۋاقىپلانغاندىن كېيىن، ئونىڭغا خەت ئارقىلىق مۇنداق جاۋاب بەردى: «ئەي كۆزۈمنىڭ نۇرى، ئۇ ساندۇق ئىچىدە قانداق نەرسە بولسا، ھەتتا ئالەم - جاھانغە تەڭ تۇرىدىغان نەرسە بولسىمۇ، ئونى ئۆزۈڭگە بېغىشلىدىم». ماھىجان ئاتىسىنىڭ جاۋابىنى ئوقۇپ ئىنتايىن شادلىنىپ، كۆپ ماللارنى سەدىقە قىلدى. ئۇ ئاتىسى تەرەپكە قاراپ، ئۈچ قېتىم تەزىم قىلدى، خۇداغا ھەمدۇ سانالار ئوقۇدى. ماھىمجان تاھىرجانغا قىممەت بالىق كىيىم - كېچەكلەرنى كىيدۈردى. يەنە ئونىڭ بېشىغا تاج كىيدۈرۈپ، بېلىگە ئالتۇن كەمەر باغلاپ، ئونى قالتىس ياساندۇرۇۋەتتى. بىراق، تاھىرنىڭ بۇ بېزەكلەر بىلەن خۇشى بولماي، كېچە - كۈندۈز يىغلايتتى. ماھىم قىز ئونىڭغا گەپ قىلغاندا، ئونىڭغا رازىمەنلىك بىلەن جاۋاب بەرمەيتتى. شۇنداق ئەھۋال بىلەن، ئارىدىن يەتتە يىل ئۆتتى. بىر كۈنى، ماھىم قىز زىبۇ زىننەتلەر بىلەن ياسىنىپ - تارىنىپ تاھىرنىڭ ھۇزۇرىغا كىردى ۋە باش ئېگىپ تۇرۇپ: «ئەي مېنىڭ تىرىكلىكىمنىڭ سەرمايىسى (ھاياتىمنىڭ مەنىسى)، بېشىمدىكى تاجىم، كۆزۈمنىڭ نۇرى! شۇنچە يىلدىن بېرى

سەۋرى ـ تاقەت قىلىپ، جاپايىڭنى چېكىپ كەلدىم. ئەمدى سەۋرى ـ تاقىتىم قالمىدى، ئەمدى ماڭا رەھىم قىلىپ، رەھىملىك نەزەرىڭنى بىر سالساڭ» دېدى. تاھىر ئۇنىڭغا يەنىلا جاۋاب بەرمىدى. كېنىزەكلەر تاھىرنىڭ سۈكۈت قىلغانلىقىنى رازىلىق ئالامىتى دەپ ھېسابلاپ، ئۇلارنى شەربەتكە مۇۋاپىق ھالدا نىكاھلاپ، تاھىر بىلەن ماھىم قىزنى خىلۋەتتە قويۇپ، قايتىپ چىقىشتى. ماھىم قىز مەقسىتىم ھاسىل بولدى دەپ، بىر بېيىت ئوقۇدى:

شۈكرىلىللاھ، يەتدىم مەقسەد ـ مۇرادە،
غەرىب كۆڭلۈم بىر ۋىسالە يېتۇشدى.
ھىجران ئىچرە ھىلال بولغان قامەتىم،
رەئنا بولۇپ نەۋ نىھالە يېتۇشدى.

يۈزىم ئايغا تۇشدى، كۆزلەرىم كۈنە،
ئايرىلىق كۈنلەرىن سالماسۇن يەنە،
مۇدام چولدە كەزگەن تەشنەلەب سۇنە،
بۇگۇن مۇرغىزارلى كۆلە يېتۇشدى.

يۈرەكلەر قان بولۇپ، كۆزلەر ياش بولۇپ،
كىزلەگەن سىرلارىم خەلقە فاش بولۇپ،
ئىككى ئاشىق بىر بىرىگە دۇش بولۇپ،
گۈل بۇلبۇلە، بۇلبۇل گۈلە يېتۇشدى.

ئىككى ئاشىق بىر بىرىنە جەم بولۇپ،
سازكەمەن تارتىلىپ زايىل نام بولۇپ،
شۇم رەقىبە سەبا ۋەقتى شام بولۇپ،
كۆز ياشى رەڭ تاپىپ ئالە يېتۇشتى.

تاۋۇس جىلۋە ئەيلەپ قوببە قاز بىلەن،
قۇمرىلار دەم تارتىپ خۇش ئاۋاز بىلەن،
بۇلبۇل نەغمە تۇزدى يۈزمىڭ ساز بىلەن،
تۈتى گۇفتار ئەيلەپ بالە يېتۇشدى.

ئاشىقلىك بارچەنى ھەيران ئەيلەيۇر،
بەلىيەت تاغىنە سەيران ئەيلەيۇر،
بېلىن دەۋۋار قۇلفىن ۋەيران ئەيلەيۇر
ئىشقىڭ يۈكى رۇستەم، زالە يېتۇشدى.

ماھىم دېيەر سۇھبەت تۇتدىم يار بىلەن
بۇلبۇل ھەمراھ بولدى لالەزار بىلەن،
نەزەرىم يوق قارداش، خانەدار بىلەن
ئاچ كۆزلەرىم ئول دىدارە يېتۇشدى.

ئەمما، تاھىربېكنىڭ كۆڭلى زوھرە قىزدا ئىدى. ماھىم قىز ئۆزىگە شۇ قەدەر جۇلا بېرىپ، چىمىلدىق ئىچىدە تۇزدەك پارقىراپ ئولتۇرۇپ، شۇنچە ئىما ـ ئىشارەتلەر قىلىپ، تاھىرنى ئۆزىگە مايىل قىلماقچى بولدى، تاھىر يەنىلا ئۇنىڭغا مايىل بولمىدى. ماھىمنىڭ ئىشقى شۇ قەدەر غالىب كېلىپ، سەۋرى ـ تاقىتى قالمىغانىدى. ئۇ: «ئەي تاھىرجان، ئىلگىرى مەن باشلامچىلىق قىلىپ، سېنى دەريادىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقىپ، ساڭا قايتىدىن ھايات بەخش ئەتتىم. سېنى دەپ ئار ـ نومۇستىن كېچىشنى ئۆزۈمگە مۇناسىپ كۆردۈم. ھەر ـ ھەر شاھزادىلەردىن ئەلچى كەلسە، ئۆزۈمنى پەقەتلا سېنىڭ دەپ ھېسابلاپ، ئۇلارغا ماقۇل بولمىدىم. مەن شاھىنشاھلىقىم بىلەن ئۆزۈمنى ساڭا مۇناسىپ كۆرگىنىمدە، سەن ۋەتىنىڭدىن ئايرىلغان غېرىب ـ مۇساپىر تۇرۇقلۇق، نېمە سەۋەبتىن ئۆزۈڭنى ماڭا مۇناسىپ كۆرمەيسەن؟» دېدى. تاھىر بىچارە ئۇنىڭ بۇ سۆزىنى ئىشىتىپ مۇڭداق دېدى: «ئەي ماھىمجانىم، بېشىم سەن ئۈچۈن سەدىقە بولسۇن. بىراق مېنىڭ

بىر كۆھىرىم ــ تۈننى يورۇتقۇچى چىرىغىم بارىدى. ئۇ كۆھىرىمدىن ئايرىلىپ، تەركىي دۇنيا بولدۇم. تاكى ئۇ كۆھىرىمنى كۆرمىگەنچە، دۇنيانىڭ زىبۇزىننىتىنى ئۆزۈمگە هالال هېسابلىماي، هارام دەپ بىلىمەن». ئۇ زار-زار يىغلاپ تۇرۇپ، بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

ماهىمجان ئەرزىمنى بەيان ئەيلەيىن،
بىر گەۋھەر، شام چىراغدىن ئايرىلدىم.
باغى مەيدان ئۆزرە سەيران ئەيلەيىن،
يار يولىندە شەھر ئوتاغدىن ئايرىلدىم.

بەهار بولسا، تازە گۈللەر ئاچىلۇر،
مۇشكۇ ئەنبەر چار تەرەفكە ساچىلۇر،
مەيخانەدە گۈلگۈن شەراب ئىچىلۇر،
مەي مەست ئولغان ئول دىلداردىن ئايرىلدىم.

چارۋەلەرى سەهرالەردە كېزەرلەر،
قىز-كېلىن قارىشىپ نەغمە تۈزەرلەر،
يىگىتلەرى ئالمە نارىن ئۈزەرلەر
ئەنجىرلى، ئەنگۈرلى باغدىن ئايرىلدىم.

داغلارىنە پۈرگەر ئەبرى سىياهلار،
هۆلگە سەندە كۆكەر تۈرلى گىياهلار،
كەبۇتەرلەر يايلاغى بەرگىلەر، قىيالار*،
تەرلاك** مەسكەن تۇتقان تاغدىن ئايرىلدىم.

تاهىر دەر: سېغىندىم پىرە ئۇستادە،
رەقىبىنىڭ ئالىندىن كەلمىشەم دادە،
مەجلىسى مۇھەببەت قولۇندە بادە،
پىيالەلەر سۇنغان ساغدىن ئايرىلدىم.

تاهىربېك بېيىتنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، يەنە: «ئەي ماهىمجان، مېنىڭ دەردىم بېشىمدىن ئېشىپ چۈشكەن. مېنىڭ ئەهدى-پەيمانىم بىر گۈزەل پەرىگە باغلانغان. ئەگەر مۇندىن كېيىن مېنى ئارتۇق ئازابقا سالساڭ، ئۆزۈمنى هالاك قىلىمەن. چۈنكى، هەدىس شەرىفتە «ئەلۋەئىدەتۇن دىنۇن»، يەنى «ۋەدە بەرگەنلىك قەرزدار بولغانلىقتۇر» دېيىلگەن» دېدى. ئۇلار ئارىلىرىغا بىر قىلىچ قويۇپ ياتتى. ماهىم قىز ئۇ قىلىچقا قاراپ: «زەرەرىنىڭ پېرىمدىن قايتمىش پايدىلىقتۇر. ئۇنىڭغا مۇنىڭدىن زىيادە كۆڭۈل بەرسەم، ئەل ئالدىدا يامان ئاتاققا قالىمەن» دەپ ئويلاپ، بىر بېيىت ئوقۇدى:

كۆڭلۈم ساڭا ئەرزى هالىم سۆيلەيىن،
كۆڭلى باشقە بىۋەفادىن ئەل كۆتەر.
تالئىمنى تەرىلىكىبىنە يىغلايىن،
ئېلى باشقە بىۋەفادىن ئەل كۆتەر.

يەتتى يىلدۇر ئىشق ئوتىنە كۆيەرمەن،
بىۋەفا يار ئۈچۈن غەملەر ئەيلەرمەن،
نىمە كۈندۈر كۆپ جەفالار چېكەرمەن،
يولى باشقا بىۋەفادىن ئەل كۆتەر.

بىگانە جاهىلنى نەچۈن سۆيەرسەن،
كۆزلەرىڭنىڭ قانلى ياشلار تۆكەرسەن،
ئەغيارى يار بىلىپ جانىڭ ياقارسەن،
سەبر ئەيلەگىل، بىۋەفادىن ئەل كۆتەر.

ئاشىقمەن دەپ دەردىم تولا هەر جايدە،
مەگەر بىر دەردى بار مەندىن زىيادە،
نامەهرەم دەپ قىلىچ قويدى ئارادە،
ئەهدى يالغان بىۋەفادىن ئەل كۆتەر.

* قىيالار: ئەسلى تېكىستە «غىيالار» دەپ يېزىلغان.
** تەرلاك: توغرىسى «تەرلان»، بىر خىل قارچىغا ــ قۇرغۇيىنىڭ نامى.

ماھىم دېيەر: يار دەپ ياندىم دەۋامەت، سەبىر پېشە قىلغىل ئەيلەپ قەناﺋەت،
يار ئۇلدۇر جانىڭا بىر كەلگەن ئاپەت، يارى باشقە بىۋەفادىن ئەل كۆتەر،

ماھىم قىز سۆزىنى تامام قىلدى. ۋەزىرزادە: «ئەي ماھىمجان، مېنىڭ كۆڭلۈمدە يۈز مىڭ غەم بار. بۇلار مەندىن باشقا كىشىنىڭ بېشىغا چۈشكەن بولسا، ئۇنى يەقىتىپ قوياتتى. مېنىڭ بۇ يەرگە كەلمىكىم، ئەزەلدىن بىزگە پۈتۈلگەن قىسمەت ئىكەن. ماڭا قىلغان ياخشىلىقىڭنى ئاللاتائالا قايتۇرسۇن» دەپ، بىر بېيىت ئوقۇدى:

لەيلەيەن، ۋاھەسرەتا، دىلداردىن ئايرىلمىشەم،
ئىككى نەرگىس كۆزلەرى خۇنخاردىن ئايرىلمىشەم،
قامەتى سەرۋى، گۈلى گۈلزاردىن ئايرىلمىشەم،
خەزىنەئى ھۇسنۇڭدە ئىككى ماردىن ئايرىلمىشەم،
قامەتى تۇبى گۈلى رۇخساردىن ئايرىلمىشەم.

ھۇسنى ھۆرى لەئلى فىردەۋسىڭ شەرابى كەۋسەرى،
يۈزى ئۇن تۆرت ئايدۇر، ھەر خالى ئەنجۇم لەشكەرى،
نەيلەيىن ئاجىز باشىم سەۋداغە سالدى بىر پەرى،
فىكىر ئېتىپ كۆڭلۈم لەقىب ئىشىق ئوتى سالدى بىر شەرى،
ئول قەدى تۇبى گۈلى روخساردىن ئايرىلمىشەم.

ئاتەشى ئىشىق ئىچرە كۆيگەن مەن كەبى ئاۋارە يوق،
سۆزلەسەم دەردىمنى مەن بىر ئاشىقى بىچارە يوق،
مەھۋەشىمدەي فانى ئالەم ئىچرە بىر مەھ يارە يوق،
دەردىمى ئىزھار ئېتەرگە سۆزلەسەم غەمخارە يوق،
ئول قەدى تۇبى، گۈلى رۇخساردىن ئايرىلمىشەم.

تاھىرەم جانىم بېرىپ كۆرسەم ئۇشۇل جانانەمى،
يار قاشىندە رەقىب يەرلەرگە تۆكسۇن قانىمى،
يەتتى يىلدۇر ئارزۇ ئەيلەرمەن ئەزىز مېھمانىنى،
ئۆمرىمىڭ بارىدىن كېچىپ سەرف ئەيلەدىم بۇ جانىمى،
ئول قەدى تۇبى پەرى رۇخساردىن ئايرىلمىشەم.

تاھىر سۆزىنى تامام قىلىپ، بىرئاز ۋاقىت ئارام ئالدى. بىراق، ماھىم قىزدا سەۋرى - تاقەت قالمىدى. ئۇنىڭ دەردى كۈندىن - كۈنگە كۈچىيىپ، يۈزلىرى زەپىراندەك سارغىيىپ كەتتى. ئۇ تاھىرغا يەنە سۆز ئېچىشتىن نومۇس قىلىپ، كۈنىنى يىغلاش بىلەن ئۆتكۈزدى. تاھىرنىڭ دائىم تاتار ۋىلايىتىنىڭ يولىغا قاراپ يىغلاپ، ناماز ئوقۇپ

كۈن ئۆتكۈزدى. بىر كۈنى سەھەر ۋاقتى شامال چىققاندا، تاھىربېك ئىككى رەكەت ناماز ئوقۇپ، شامالغا: «مېنىڭ ئەرزىمنى زوھرەگە يەتكۈز» دەپ بۇ غەزەلنى ئوقۇدى:

ئەي سەبا، ئەرزىم مېنىڭ ئەرز ئەيلە جانانىمغە ئايت،
قاندە كۆرسەڭ يالبارىپ، جىسمىمنى ياقان خانىمغە ئايت،
شامى ئەۋقاتىم سىفاتىمنى ماھى تابانىمغە ئايت،
قامەتىمنى خەمىلغىنى سەرۋى خىرامانىمغە ئايت،
لەبلەرىمنى تەشنەلىكىنى ئابىھەيۋانىمغە ئايت.

زوھرە جانىمغە خەبەر بەر، قەددىمى نۇن بولغانىنى،
ئايرىلىق ئەقلىنى ئالىپ، دىۋانە مەجنۇن بولغانىنى
چەشمى گىريان، باغرى بىريان، كۆڭلى غەمكىن بولغانىنى،
كامى تەلخۇ، بادە زەھرۇ، ئەشكى رەڭگىن بولغانىنى،
لەئلى رەڭگىن، لەفزى شىرىن شۇخى مەستانىمغە ئايت.

تەلمۈرۈپ ھەر يانە كۆزلەپ، تەلمۈرۈپ يار ئولماسۇن،
زوھرە جانىمغە سەلام، ئەغيارە دىلدار ئولماسۇن،
يىقدىرىپ مېھرىڭ بىناسىنى، بۇيلە بىدار ئولماسۇن،
دايىما يىغلاپ كېزىپ يارىم دەبان يار ئولماسۇن،
ئوتى ئىشقىڭ كۆيدۈرەن ئول چەشمى گىريانىمغە ئايت.

قاسىدا، بەرگىل خەبەر، كۆز ياشى گىرياندۇر دەپ،
سەن پەرىنى ھەجرىدىن ھالى پەرىشاندۇر دەپ،
دەردلىمەن، سۆرگىل دەۋامەت نامە دەرماندۇر دەپ،
تاھىرىم مەي ئورنىگە ئىچدى قىزىل قاندۇر دەپ،
زوھرە ئاتلىق ماھ پەيكەر ئەھدى يالغانىمغە ئايت.

تاھىر سۆزىنى تامام قىلدى. شامال بىر سائەتتە باغدادتىن تاتارغا بېرىپ، دەرەخلەرگە ئۇرۇلدى ئۇ دەرەخلەردىن بىر خىل زارلانغان ئاۋاز چىقتى. زوھرە قىز ئۇيقۇدىن سەسكىنىپ ئويغاندى ۋە «خۇدايا، بۇ ئاۋازدىن تاھىرىمنىڭ ھىدى كەلگەندەك قىلىدۇ. تاھىرىمنىڭ خەۋىرى ياكى ئۆزى كېلىپ قالغانمۇ نېمە؟» دەپ كېنىزەكلىرىنى چاقىرىپ، زار-زار يىغلاپ، مۇنداق بېيىت ئوقۇدى:

قىزلار قۇلاق قويۇڭ ئۇشبۇ سۆزىمە،
بىر ئاۋاز ئىشىتىدىم سەھەر چاغىندە،
يا تاھىرىم كەلمىش ئىلماس كۆزىمە،
يا سەبا سۆزلەمىش سەرۋ باغىندە.

ئۈمىد ئېتىپ كەزدىم گۈزەل ئەللاھدىن،
ئىستەدىم تاپمادىم گەدادىن، شاھدىن،
خەبەرىن گۆندەرمىش بادى سەبادىن،
ئۆزى سەيران ئەتمىش ھىجران باغىندە.

يارىم مۇندە كەلمىش ئەۋرىلمەس دەۋران
يار مەندىن ئايرىلىپ يۈز قايدە مېھمان،
يار ئاندە، مەن مۇندە قالدىم سەرگەردان،
كۆزۈم ياشدە، لەبىم زەھر ئاياغىندە.

مېۋە ئالمە، نارىم كەلمىش كەمالە،
يارىم كېلىپ تەرسۈن گۈل پۇتاغىندە،

رەئنا قەددىم دۆندى بىر نەۋنىھالە،
نەجەۋاپ بېرۇرمەن كەلگەن شەمالە،

زوھرە دېيەر: ئاقار كۆزىمدىن ياشىم،
ئاتا - ئانام يوقدۇر، غەمدۇر يولداشىم،
بىر زەمان سۆزلەشسەم كەلسە سىرداشىم،
ئەرمانىم يوق ئۆلسەم يار قۇچاغىندە.

زوھرە قىز سۆزىنى تامام قىلدى. دەرەخلەردىن يەنە ئاچچىق ئاۋاز چىقتى. كېنىزەكلەر سۈكۈت قىلىپ تىڭشاپ، ئۇنىڭ نېمە ئاۋاز ئىكەنلىكىنى بىلەلمىدى. كېنىزەك گۈل قەمەر: «ئەي زوھرە جان، بىز ئۇنىڭ بوۋاق بالىنىڭ ئاۋازى ياكى بىزگە خىيالىمىزدا ئاڭلانغاندەك قىلغان ئاۋاز ئىكەنلىكىنى بىلەلمىدۇق. تاڭ ئاتقاندىن كېيىن، بۇ ئاۋازنى ئېنىقلاپ باقىلى» دېدى. تاڭ ئاتارغا يېقىن، گاھ ئولتۇرۇپ، گاھ ئورنىدىن تۇرۇپ دېگەندەك، تىنچلىنالماي قالدى. گۈل قەمەر: «زوھرەجان يۈرۈڭ، باغ سەيلىسىگە چىقايلى. بەلكىم بۇ ئاۋازنىڭ نېمە ئاۋاز ئىكەنلىكىنى بايقاپ قالارمىز» دەپ، زوھرە قىزنى قولتۇقىدىن يۆلەپ، بىر بېيىت ئوقۇدى:

نېچە ۋەقىتلەر سەبا سۇبھىدەم بولدى.
كەل زوھرەجان باغ سەيلىنە كېتەلى.
قايغۇلى كۆڭلۈمە يۈز ئەلەم بولدى،
كەل، زوھرەجان، باغ سەيلىنە كېتەلى.

شەمالغە ساز ئۇلمىش سەۋرى پۇتاغى
قىزلارنىڭ جانىنە قويدى بۇ باغى،
بارىپ ئاختارالى باغ چار باغى،
يۈر، زوھرەجان، باغ سەيلىنە كېتەلى.

باغ ئىچىندە نە سەدادۇر، نە سازدۇر،
بىلە - بىلمەن ساڭا قىشدۇر نە يازدۇر،
نە مەجھۇلدۇر پەيغام نەچۈك بەيازدۇر،
يۈر، زوھرەجان، باغ سەيلىنە كېتەلى.

سەير ئېتەلى ئاھىر گەزگەن جايىنى،
نەققاش مەنزەرلەر گۈل سەرايىنى،
قايتارماغىل گۈلزادەنى رايىنى،
كەل، زوھرەجان، باغ سەيلىنە كېتەلى.

گۈل قەمەرنىڭ سۆزى بىلەن زوھرە قىز كۆزلىرىدىن ياش تۆككەن ھالدا باغقا بېرىپ، ئاۋازنىڭ قەيەردىن چىقىۋاتقانلىقىنى شۇنچە ئاختۇرۇپمۇ تاپالمىدى. ئاخىرى زوھرە قىز بىر بېيىت ئوقۇدى:

ھەۋەسىم يوق، سەۋەر يارىم بولماسە،
نەچۈك تاقەت قىلام ئۇلۇغ ئەللەردە.
باغ ئىگىسى بۇلبۇل زارىم بولماسە،
كۆڭلۈم تاقەت يەرمەس تازە گۈللەردە.

كەتمەكگە ئاجىزمەن كۆپ بىقەرار مەن،
كۆڭلۈم ئارزۇيىندە، كۆزۈم يوللاردە.

ئۇلدام گۈل يۈزىن كۆرمەككە زارمەن،
ياخشىمدىن ئايرىلىپ ياماننە يارمەن،

زوھرە دېيەر: يارىم كۆچدى يۇرتىمدىن،
كۆزلەرىمغە سۈرتسەم پايى گەردىندىن،
سىتەم چەكدىم باباخانى دەردىندىن،
تاھىرىم كەلمەدى ئايدە - يىللاردە.

زوھرە قىز سۆزىنى تامام قىلدى، بىھوش بولۇپ يىقىلدى. كېنىزەكلىرى ئۇنى كۆتۈرۈپ، كارىۋىتىغا ياتقۇزدى. ئۇ بىر كېچە كۈندۈزدە ھوشىغا كېلىپ، شۇنچىلىك يىغلىدىكى، ئىنس - جىن، يىرتقۇچ قۇشلارمۇ ئۇنىڭدىن لەرزىگە كەلدى. كېنىزەكلىرى ئۇنىڭغا ناھايىتى كۆپ يالۋۇرۇپ: «ئەي زوھرە جان، دۇنيادا سەۋر قىلىش بىلەن ئۆتۈش كېرەك. بۇنداق تاقەتسىزلىك قىلساڭ بىزمۇ بىتاقەت بولۇپ كېتىمدىكەنمىز» دەپ، كۆپ نەسىھەت قىلدى. بىراق، زوھرە قىز ئاتا - ئانىسىنى ۋە دۇنيانى تەرك ئەتتى. چىرايى كۈندىن - كۈنگە سارغىيىپ زەپىراندەك بولۇپ، ئۆلەر ئەھۋالغا يەتتى. ئانىسى ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئاڭلاپ، ئۇنى كۆرگىلى كېلىپ قارىسا، زوھرە ئۆلەر ھالەتتە ياتقۇدەك. ئۇنى كۆرگەن ئانا چاچلىرىنى چۇۋۇپ، يىغلاپ: «ئىلاھا، ئۆزۈڭ ئالەمنىڭ بارلىق مەخپىي سىرلىرىنى بىلگۈچىسەن. دەرمانىمدىن كەتكەنلەرگە يول كۆرسەتكۈچىسەن. بۇ يالغۇز قىزىمغا ئۆزۈڭ رەھىم قىلغىن» دېدى. ئۇ كۆپ يىغلىدى، شۇ چاغدا، كېنىزەك گۈلزادە كىرىپ، زوھرەنىڭ ئانىسى ئۇنىڭ بېشىنى تىزىغا ئېلىپ، يىغلاپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. ئۇ: «ئەي ئانا، قىزىڭ ئۆلۈشكە ئاز قالدى. ئەمدى قانداق ئامالىڭ بولسا، شۇنى قىلغىن» دېدى. ئانىسى بىچارە شاھنىڭ ھۇزۇرىغا كېلىپ، قىزىنىڭ ئەھۋالىنى بايان قىلدى. پادىشاھ قىزىنىڭ ئەھۋالىنى ئاڭلاپ، ئەنسىرەپ: «قىزىمنى ئېلىپ كېلىڭلار، ئۇنى بىر كۆرەي. ئەگەر تىبابەتچىلىكتە داۋا بولسا، داۋالىتاي» دېدى. ئانىسى زوھرەنىڭ يېنىغا بېرىپ: «ئەي قىزىم، سېنى ئاتاڭ چاقىرىۋاتىدۇ» دېدى. زوھرە قىز ئۇنىڭغا: «ئەي ئانا، مېنىڭ ئاتا - ئانام قۇۋم - قېرىندىشىم يوق. مېنى ئاللاتائالا يالغۇز ياراتقان، يالغۇز پېتى بۇ دۇنيادىن ئۆتىمەن. ئەگەر مېھرىبانىم تاھىرجان ھايات بولسا، ئاللاتائالا ئۇنى ماڭا مۇيەسسەر قىلغان بولسا، غېرىبلىق بېشىمدىن كەتكەن بولاتتى. بولمىسا، غېرىبلىق ئىچىدە ئۆلىمەن. مەنمۇ ئاللاتائالانىڭ غەزىپى تۇتقان بەندىسىمەن. مەن تاھىر بىلەن دوزاخ ئىچىدە بىللە بولۇشنى، بۇ ئايۋان سارايى ئىچىدە يالغۇز ئولتۇرۇشتىن ياخشى كۆرىمەن. ئەي ئانا، شاھقا ئېيتقىن. ئەگەر ئۇنىڭ ئاللادىن ئۈمىدى بولسا، مېنى ئۆلتۈرسۇن. ئۇ مېنى ئۆلتۈرسە، ئۇنىڭغا نۇرغۇن ياخشى ئىش پۈتۈلىدۇ» دەپ، زار - زار يىغلاپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

مەن ھەرگىز بارمايمەن ئاتام يانىغا،
بارساڭ ئاتامغە دە، ئۆلتۈرسۇن مېنى.
ئوتلار سالدى ئاشىقلارنىڭ جانىغا،
بارساڭ ئاتامغە ئېيت، ئۆلتۈرسۇن مېنى.

بارا بىلمەن ئاتام قاندە، مەن قاندە،
نە ئاتام بار، نە ئانام بار جەھاندە،
يەقىن قارداش، نە خانەدار بار مەندە،
بارساڭ ئاتامغە دە، ئۆلتۈرسۇن مېنى.

كېچىپ بارىندىن بولدۇم بىگانە،
ئەزەل كۈندە نەچۈن كەلدىم جەھانە،
بۇ ئىشقىڭ دەردىندىن بولدۇم دىۋانە،
بارساڭ ئاتامغە ئېيت، ئۆلتۈرسۇن مېنى.

تۇتقۇم ياقاسىندىن يەۋمۇلجەزا مەن،
ئايرىدى تاھىردىن كۆپ نارىزا مەن،
بۇ دەردىدىن قۇتۇلسام رىزا مەن،
بارساڭ ئاتامغە دە، ئۆلتۈرسۇن مېنى.

ئىشقىن يۈكمن چېكەرگە ئىختىيارىم يوق،
چىقمان مەلامەتدىن، ناموس - ئارىم يوق،
يىغلاماقدىن غەيرى كەسبۇ كارىم يوق،
بارساڭ ئاتامغە دە، ئۆلتۈرسۇن مېنى.

زوھرە دەر: ئاھىرسىز، ئۆمر سۈرمەسمەن،
ئۆتەرمەن دۇنيادىن بىر دەم تۇرماسمەن،
ئۆلگۈنچە ئاتامنىڭ يۈزىن كۆرمەسمەن،
بارساڭ ئاتامغە دە، ئۆلتۈرسۇن مېنى.

زوھرە قىز سۆزىنى تامام قىلدى. ئانىسى قىزىنىڭ سۆزىنى شاھقا يەتكۈزدى. پادىشاھ: «قىزىم ۋايىغا يېتىپتۇ.» دەپ، قىزىغا مۇناسىپ ئادەم بارمىدۇ دەپ خىيال دەرياسىغا غەرق بولدى. پادىشاھنىڭ شاھزادە ئەرمانۇس ئاتلىق بىر تۇغقىنى بولۇپ، ئۇنىڭ قارا باھادىر ئىسىملىك بىر ئوغلى بار ئىدى. ئۇنىڭ مەنسىپى باش قوماندان بولۇپ، بارلىق لەشكەرنىڭ ئىختىيارى قارا باھادىردا ئىدى. قارا باھادىر شىجائەت بابىدا مىسلى ئادەمگە باراۋەر كېلەتتى. ئەمما ھۆسن بابىدا، ھىندۇ - ھەبەشىۇ ئۇنىڭدىن چىرايلىق ئىدى. ئاخىرى پادىشاھ قىزىنى قارا باھادىرغا بەرمەكچى بولۇپ ۋەزىر - ۋۇزرالىرى، دۆلەت ئەركانلىرىنى چاقىرىپ، يەنە قارا باھادىرنىمۇ چاقىرىپ، ئۇلارغا: «مېنىڭ بىر تال گۈلۈم ۋايىغا يېتىپتۇ. مەن ئۇنى تۇغقىنىمنىڭ ئوغلى قارا باھادىرغا بەرمەكچىمەن.» دېدى. شۇئان، ۋەزىرلەر، دۆلەت ئەركانلىرى قارا باھادىرنى مۇبارەكلەشتى. ئاندىن، پادىشاھ خەزىنىسىدىن كۆيئوغۇلغا ئاتالغان كىيىم - كېچەكلەرنى ئالدۇرۇپ، قارا باھادىرغا كىيگۈزۈپ، قازىنى چاقىرتىپ، گۇۋاھچىلارنى ھازىر قىلىپ، زوھرەجاننى قارا باھادىرغا نىكاھلاپ بەردى. قارا باھادىرمۇ ئۆزىنىڭ خەزىنىسىدە بار بايلىقنى چىقىرىپ، شەھەرنى رەڭدار چىراغلار بىلەن بېزىدى، دۆلەت ئەركانلىرىغا تون كىيگۈزدى، يوقسۇللارغا ۋە پۇقرالارغا تىللا چاچتى، ئون بەش كېچە - كۈندۈز توي تاماشاسى ئۆتكۈزدى. ئۇ كەچتە زوھرە قىزنىڭ قەسرىگە بېرىپ، قول قوشتۇرۇپ زوھرە قىزغا سالام بېرىپ، شاھ ئاتىسىنىڭ زوھرە قىزنى ئۆزىگە بەرگەنلىكىنى ئېيتتى. ئۇنىڭ سۆزىدىن زوھرە قىزنىڭ باغرى كۆيدى ۋە غەزەپ بىلەن قارا باھادىرنى ئەيىبلەپ مۇنداق دېدى: «ئەي قارا باھادىر! گۆھەرنى ئىتنىڭ بوينىغا ئاسسا، گۆھەرمۇ، ئىتمۇ يىغلايدۇ. سەن كىم؟! مەن كىم؟! گويا ئېشەكنىڭ ئالدىغا زەپران تاشلاپ بەرگەندەك، ئىككىمىزنىڭ ئارىمىزدا سۆلھ قىلىپ، نىكاھ ئوقۇتقانلىق نېمىدېگەن ئەخمەقلىق! كەت! يوقال! كۆزۈمگە كۆرۈنمە! بۇ خىيالىڭدىن يان!» ئاندىن، زوھرە بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

كەتكىل مۇندىن، قارە باتۇر، مېنىڭ ئاشىقلىغىم ھەقدۇر،
مەن سېنىڭ يارىڭ ئەمەسمەن، دەخل ئەيلەگەن ئەھمەقدۇر،
ساڭا بەردىم دېگەن شاھدۇر، مەندە بىر مەقسەدىڭ يوقدۇر،
مەن سېنىڭ يارىڭ ئەمەسمەن. ھېچ قىلۇر كارىڭ ئەمەسمەن.

بىر قارغە، سەن خار ئىچىندە، چۈن ئاشىق بىچارە بولساڭ،
ئاشىق بولغان زار ئىچىندە، مېنى دەپ ئاۋارە بولساڭ،
سەير ئىچىندە، گۈلزار ئىچىندە، ئەگەر گەۋھەر پارە بولساڭ،
...ەۋەر گۈلزارىڭ ئەمەسمەن. مەن سېنىڭ يارىڭ ئەمەسمەن.

بۇگۈن ئاتامغە ئەغيارمەن،
هەر زۇلمىڭ ئىچىندە بارمەن،
تاهىر دەپ خەستە بىمارمەن،
سېنىڭ بىمارلىق ئەمەسمەن.

ئاتام زۇلم ئەتتى باشىمە،
رەهم ئەتمەدى كۆز ياشىمە،
دىلبەرىم كەلسە قاشىمە،
سېنىڭ دىلدارلىق ئەمەسمەن.

فىدا بولمان فىدالىڭغە،
هەۋەسىم كۆپ جۇدالىڭغە،
زوهرە دەر: كەد جۇدالىغىڭە،
مەن سەبەبكارلىق ئەمەسمەن.

ئەلقىسسە، زوهرەجان سۆزىنى تامام قىلدى. قارا باهادىر شەرمەندە بولۇپ چىقىپ كەتتى. زوهرە قىز ياقىسىنى يىرتىپ: «ئەي خۇدا! يا بۇ ئامانىتىڭنى ئالغىن، يا تاهىرنىمىدىن دېرەك بەرگىن» دەپ، هۆكرەپ يىغلاپ، بىهۇش بولۇپ يىقىلدى. ئۇ بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن هوشىغا كېلىپ، كېنىزىكى گۆلزادىنى چاقىرىپ، ئۇنىڭغا: «هەي گۈلزادە، ماڭا زىبۇ-زىننەت، مال-دۇنيا كېرەك ئەمەس، سەن بۇ مال-دۇنيا ۋە زىبۇ-زىننەتلەرنى كوچىغا ئېلىپ چىقىپ، نامىرات پۇقرالارغا تارقىتىپ بەرگىن» دەپ، خەزىنىنىڭ ئاچقۇچىنى ئۇنىڭغا بەردى. كېنىزەك گۆلزادە زوهرەنىڭ خەزىنىدىكى هەممە نەرسىسىنى كىشىلەرگە تارقىتىپ بەردى. زوهرە قىز گويا مەجنۇندەك يىغلاشتىن باشقىنى بىلمەيتتى. ئۇ: «ئەي تاهىرجان ئۆلدۈڭمۇ؟ ياكى باشقا بىر يارغا كۆڭۈل بەردىڭمۇ؟ بۇ قەسىرلەر، بۇ باغ، سارايلار سەنسىز كۆزۈمگە دوزاختىن يامان كۆرۈنىدۇ. مۇبادا سەن بىلەن دوزاختا بىللە بولسام، ئۆزۈمنى گويا جەننەتتە يۈرگەندەك هېسابلايمەن. ئەمدى ماڭا سېنىڭ بىلەن هەمسۆهبەت بولۇشقا نېسىپ بولارمۇ؟!» دەپ زار-زار يىغلىدى. ئۇ يەنە: «غەيرىيلەر كۆپىيىپ كەتتى، دوستلار كېتىشتى، دوستۇمدىن جۇدا بولدۇم» دەپ بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

سەندىن ئايرى مەن ئەسىرى دەردى هىجران قالمىشەم،
ئۆلمەيىن قالدىم بۇگۈن هالىمغە هەيران قالمىشەم.
بارچەلەر ئىشرەت تۈنىندە كەزدىلەر سەيران ئارا،
نەيلەيىن زۇلمەت ئارا مەن زارگىريان قالمىشەم.
يار ئىلە ئەغيار بەزم ئەيلەركى دەۋران باغىدە،
مەن بۇگۈن خارى مۇغىلان ئىچرە سەيران قالمىشەم.
تەلبەكۆڭلۈم تەلۋىس ئەيلەر ئىستەيۈپ دىلدارنى،
دالى سەرگەردان بولۇپ، سەرگەشتە ئىنسان قالمىشەم.
پادىشاهى هۆسن ئىدىم، تەختىم ئارا سۇلتان ئىدىم،
تەختىۇ تاجىم سېيل ئاقاردى، مۇندە مېهمان قالمىشەم.
بۇلبۇلۇم ئۇچدى بۇگۈن، ئەزم ئەتتى هىجران باغىنە،
مەن خەزانلىغ گۈلشەن ئىچرە، بەيتۇلئەهزان قالمىشەم.
يەر ئەغيار ئىلە يار ئولدىكى يارىن تەرك ئېتىپ،

مەنكى تەرك ئەيلەي دېسەم، نەيلەيكى بىجان قالمىشەم.
زوھرە دەر: يار بۇلبۇلۇم ئۇچدى خەزانغە، باغدىن،
ئاتەشى ھىجران ئالىندە ئەيلەپ ئەفغان قالمىشەم.

ئەلقىسسە، زوھرە قىز سۆزىنى تامام قىلدى. كېنىزەكلەرى ئۇنىڭ يىغىسىغا چىدىماي: «بىر ساز بەزمىسى ئۇيۇشتۇرايلى، زوھرە قىزنىڭ كۆڭلى ئېچىلىپ قالار» دەپ مەسلىھەتلەشتى. زۆھرەنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا: «ساز بەزمىسى باشلىساق، نالە قىلىشىڭىزنى توختىتىپ، ماقۇل بولسىڭىز» دەپ يالۋۇردى. زوھرە ماقۇل بولدى. كېنىزەكلەر ساز چېلىپ، بەزمىنى ئاجايىپ قىزىتىۋەتتى. زوھرەنىڭ مەستلىكى غالىپ كېلىپ، ئۇخلاپ قالدى. شۇ چاغدا، كېنىزەكلەر ئولتۇرۇپ مەسلىھەت قىلىشتى. ئۇلار: «زوھرە ياخشى تۇرغان ۋاقتىدا، ئۇنىڭ كىيىم - كېچەك ۋە ئىنئاملىرىنى ئېلىپ، بېشىغا شۇنچە ئىش كەلگەندە، ئۇنىڭ دەردىگە داۋا قىلمىساق، تۇز كورلۇق قىلغان بولۇپ قالىمىز» دېيىشتى. شۇ چاغدا، كېنىزەك گۈلزادە: «زوھرەگە تاھىرنى تېپىپ ئەكەلمەكتىن باشقا داۋا يوق» دېدى. كېنىزەكلەر: «سەن ھەممىمىزنىڭ باشچىمىزسەن. بۇ ئىشنىڭ تەدبىرىنى ئۆزۈڭ بىلىسەن.» دېدى. گۈلزادە: «بۇنىڭ ئامالىنى مەن تاپىمەن. مەن ئەتە تۇرۇپ، زوھرەنىڭ خەزىنىسىدىن تىللا ئېلىپ، قەلەندەر قىياپىتىدە ياسىنىپ، شەھەرمۇ شەھەر كېزىپ، تاھىرنى ئىزدەپ تېپىپ ئەكېلىمەن، ئەگەر ئۇنى تاپالمىسام، ئۆزۈممۇ قايتىپ كەلمەيمەن. ئىنشائاللا، ئۇنى تاپىمەن» دېدى. گۈلزادە گۆھەر گۈزەللىكتە ئون تۆت كۈنلۈك تولۇن ئايدەك ئىدى. كېنىزەكلەر ئۇنىڭغا: «ھەي گۈلزادە گۆھەر، بۇ چارىنى لايىق كۆرگەن بولساڭ، زۆھرەنى ئويغىتايلى» دېدى. گۆھەر: «مەن بېشىمنى زۆھرە ئۈچۈن سەدىقە قىلىمەن» دەپ زوھرەنى ئويغاتتى. زوھرە يىغلاشقا باشلىدى. كېنىزەك قىزلار ئۆزلىرى قىلىشقان مەسلىھەتنى ئۇنىڭغا ئېيتتى. زوھرە ھېلى ئولتۇرۇپ ھېلى تۇرۇپ، گۆھەرنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ، ئۇنىڭغا: «سەپىرىڭ ساڭا ياراشقاي! تاھىرجاننى كۆرۈپ قالساڭ، ئۇنىڭغا مېنىڭ ئەھۋالىمنى بىر بىرلەپ بايان قىلغىن. ئەگەر ئۇ تىرىك بولسا، ھايات ئىكەنلىكىدىن، ئۆلگەن بولسا، تېنىدىن بىر نىشانە كەلتۈرگىن. يەنە ئۇنىڭغا شۇنى ئېيتقىنكى، شاھ زۇلمى ئاشىق بولغانلىقىمىزدىن بولدى. باغ ئىچىدە ئالما، ئانار پىشىپ ۋايىغا يەتتى. قارا چوماق ھەر كۈنى ئالما، ئاناردىن ئۈزمەكچى بولۇپ كېلىپ، مېنى يۈزمىڭ غەم - قايغۇغا سېلىۋاتىدۇ. ئۇ باغ دەرۋازىسىغا قاراۋۇل قويدى. مەن ئېھتىيات قىلىۋاتىمەن ھەم قورقۇۋاتىمەن. ئەگەر شاھ زۇلمى ئېغىرلىشىپ، قارا چوماق ماڭا زۇلۇم قولىنى تەگكۈزمەكچى بولىدىكەن، ئۆزۈمنى ئۆلتۈرۈۋالىمەن. تاھىر بىلەن دىدارلىشىشىمىز قىيامەتكە قالمىسۇن» دەپ يىغلىدى. گۆھەر قىز ئۇنىڭغا: «ئەگەر تاھىرنى تېپىپ ئېلىپ كېلەلمىسەم، نامەرد بولۇپ كېتەي» دەپ قەسەم ئىچتى. زوھرە گۆھەرنى يولغا سالماقچى بولدى، ئۇلار سەپەر تەييارلىقىنى قىلىشتى. گۆھەرگە قەلەندەر كىيىمىنى كىيدۈردى، بىر خۇرجۇن قىزىل تىللا تەييارلاپ، يۈگۈرۈك ھىنگانىغا مىندۈردى. زوھرە كېنىزەكلىرى بىلەن گۆھەرنى يولغا سالغاچ، چىرايى بەكمۇ سارغايغان ھالدا، بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

گەۋھەرجان كەتتىڭ سەن يار سوراغىنە،
يارىڭ ئېسەن - ئامان باردى دېگەيسەن.
ئەمما سەندىن يۈرەكىنە تاش ئۇرۇپ،
باغرىن يۇلۇپ، كۆكسىنى ياردى دېگەيسەن.

يار دەپ يىغلاپ نېچە - نېچە ئەييامى،
تىلىندە يار بىلەن ئوقان كەلامى،
قاسىددىن گۆندەرى ساڭا سالامى،
ئۆزىنى تاغە - تاشقە ئۇردى دېگەيسەن.

گاھى تەلبە كەمىنلەردەك تەلمۈرۈپ،
گاھى يېتىملاردەك گەردەنىن بۇرىپ،
گاھى خەستەلەردەك رەڭگى سارغارىپ،
ئۇزاتىپ يانىمدە تۇردى دېگەيسەن.

رەقىب ئوتلار سالدى شىرىن جانىنە،
دۇشمەن خۇش ۋەقت بولۇپ سىغداس تونىنە،
ۋىسال ئىستەپ زوھرەجاننىڭ يانىنە،
چوماق مايىل بولۇپ بادى دېگەيسەن.

ئاشىق بولغان شىرىن جاندىن كەچمەسمۇ،
جانان سۆيگەن يار لەبىدىن ئىچمەسمۇ،
قورقارمۇ ئۆلۈمدىن يارىن قوچماسمۇ،
زارلانىپ، زىنھارلاپ ساردى دېگەيسەن.

دېگەنىم ئايت، باۋەر قىلسۇن سۆزىمە،
قارە بولسۇن باباخاننىڭ يۈزىنە،
شاھ ئەزاب ئەيلەيۈپ يەككە قىزىنە،
قارە بەھادىرگە بەردى دېگەيسەن.

بارسەڭ تاھىرگە دە، تېزدىن تېز كەلسۇن،
ۋەقتىمنىڭ تەگلىغىن سۆزۈمدىن بىلسۇن،
تالئى تەرس كەلسە، زوھرە نە قىلسۇن،
فەلەك ئانىڭ بەختىن بۇزدى دېگەيسەن.

زوھرە قىز سۆزىنى تامام قىلىپ، گۆھەرنى ھىنگانىغا مىندۈردى. ئۇ تىزگىنىنى قولغا ئېلىپ، باغدىن تاشقىرىغا چىقتى. زوھرە گۆھەرگە ئۈچيۈز دانە سوۋغات بەردى. ئۇلارنىڭ قىممىتى يەتتە ئىقلىمنىڭ بىر يىللىق خىراجىگە توغرا كېلەتتى. زوھرە: «ئەي گۆھەر، شەھەردە مىسكىن - نامراتلارغا كۆپرەك خەيرى-ساخاۋەت قىلغىن، سەدىقە بالاقازانى نېرى قىلىدۇ. سەدىقىنىڭ شاراپىتى بىلەن تاھىرىم تېپىلىپ قالار» دەپ يىغلىدى، يەنە: «ھەربىر شەھەرگە بارغاندا، شۇ شەھەرنىڭ ھۆكۈمەت باشلىقلىرى بىلەن تونۇشقىن. چۈنكى ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى ھەممە يەرنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردار بولىدۇ. شۇنداقلا بېشىڭغا كەلگەن ئىش ئاسان ھەل بولىدۇ» دەپ، گۆھەرنى شەھەردىن يېرىم مەنزىل ئۇزىتىپ قويۇپ، قايتىپ كەتتى.

شۇ كۈنلەردە، ۋاھىد ئاتلىق بىر قەلەندەر، شەھرجان ئاتلىق قىزغا ئاشىق بولۇپ قېلىپ، شەھەرمۇ شەھەر كېزىپ ئۇنى سوراپ - ئىستەپ يۈرەتتى. شۇ قەلەندەر زوھرە قىز بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ، «ئەي زوھرە قىز بۇ يەرگە نېمە سەۋەبتىن كەلدىڭىز؟» دېۋىدى، زوھرە قىز ئۈندىمىدى. ئاندىن، ۋاھىد زوھرە قىزنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ، باش ئېگىپ سالام قىلىپ، «ئەي ئاشىقلارنىڭ پادىشاھى، سىرىڭىزنى ماڭا ئېيتىپ بەرسىڭىز» دەپ، كۆپ يىغلىدى. زوھرە قىز: «ھەي قەلەندەر، بۇ يەتتە يىل مابەينىدە، ساڭا ئوخشاش ماڭا بۇ تەرىقىدە ھېسداشلىق قىلغان رەھىمدىل ئادەمنى كۆرمىگەنىدىم. سەن مېنىڭ

ھالىمدىن خەۋەر ئالدىغان، نېمدىگەن رەھىمدىل شاپائەتلىك ئادەمسەن» دېدى. ۋاھىد ئۇنىڭغا: «ئالتۇنىنىڭ قەدرىنى زەرگەر بىلىدۇ. مەن زەرشۇناسمەن. ئەگەر ئەھۋالىڭدىن خەۋەر بەرمىسەڭ، ئۆزۈمنى ھالاك قىلىمەن» دېدى. زوھرە قىز زار-زار يىغلاپ، بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

كاشكى ياردىن خەبەر بىلسەڭ،
دىلدار ئۈچۈن سەرگەردانمەن.
سارغارىپ سولدى گۈل يۈزۈم،
زەھەر ئولدى شىرىن سۆزۈم.
تاھىر كەتتى قالدىم ئۆزۈم،
ئازار ئۈچۈن سەرگەردانمەن.
كۆرسەم يارنىڭ قەددى-بويىن،
ھەق مۇيەسسەر قىلسە رويىن،
غەم ئالىپدۇر قەلبىم ئۆيىن،
غەمخار ئۈچۈن سەرگەردانمەن.
باغلاردە سەۋسەن سۇنبۇلەم،
تەرغۇنچە دەي تازە گۈلەم.
گۈلدىن ئايرىلان بۇلبۇلەم،
گۈلزار ئۈچۈن سەرگەردانمەن.
ئول يەتتە يىل دەريادىن ئاققان،
شۇم تالىئ ئايرە چەككەن ،
زوھرە دېيۈپ باغرىن ياققان،
ئول نار ئۈچۈن سەرگەردانمەن.
كەلدى ئايرىلىق لەشكەرى،
مەن نەيلەيىن سىيمۇ زەرى،
يارغە كۆڭدۈرەم گەۋھەرى،
بىمار ئۈچۈن سەرگەردانمەن.
سەن ئەيب ئەيلەمە زوھرەنى،
كۆزلەيۈرمەن تاھىرجاننى،
نەيلەرەم ياخشى جەھاننى،
دىدار ئۈچۈن سەرگەردانمەن.

زوھرە سۆزىنى تامام قىلدى. ۋاھىد ئۇنىڭغا: «ئەي زوھرەجان، ساڭا بىر ئەرزىم بار، ماقۇل دېسەڭ ئېيتىمەن» دېدى. زوھرە ئېيتقىن دېدى. ۋاھىد: «گۆھەر قىممەت باھالىق نەرسەدۇر. مەيلى پادىشاھ، مەيلى گاداي ھەممىسى ئۇنىڭغا ئاشىقتۇر، سېنىڭ كېنىزىڭ گۆھەر ئېچىلمىغان بىر گۈلدۇر. سەن ئۇنى قەلەندەر سۈرىتىگە كىرگۈزۈپ ئەۋەتسەڭ غېرىبچىلىقتا، ئۇنىڭ نارەسىدە گۈللۈكى ۋە گۆھەرلىكى ئاشكارا بولۇپ قالسا، بىرەر يەردە خەقنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىشى مۇمكىن. ئەلۋەتتە، ئۇ كىمنىڭ قولىغا چۈشسە، شۇ ئۇنى بويىنىغا تۇمار قىلىپ تاقىۋالىدۇ. شۇنداق بولۇپ قالسا، بۇنىڭدىن ساڭا جاپا كېلىدۇ، ياخشىلىق كەلمەيدۇ. شۇڭا، ئەگەر ماقۇل بولساڭ، گۆھەرنىڭ خىزمىتىنى مەن ئورۇنداي. چۈنكى مەن بىر قەلەندەر ئىت ئەمەس، بەلكى ئەركەك ئادەممەن. ماڭا ھېچكىم قول ۋە تىل تەگكۈزەلمەيدۇ» دېدى. زوھرە قىز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، «ئەي ۋاھىد، مەن بىر تەلەيسىز ئادەممەن. سەنمۇ ماڭا ۋەدە بېرىپ قويۇپ كېتىپ، بىرەر شەھەردە شەھەرى قىز بىلەن تېپىشىپ قالساڭ، مېنى يادىڭدىن چىقىرىۋېتەمسەنكىن دەپ قورقىمەن» دېدى. ۋاھىد: «ئەي زوھرەجان، ئىككىمىزنىڭ ئارىمىزدا خۇدايىتائالانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىمەنكى، تاھىرنى تېپىپ ساڭا كۆرسەتمىگۈچە، بىر سائەتمۇ ئارام ئالمايمەن.» دېدى. زوھرە قىز ۋاھىدقا ئىشىنىپ. ئۇنىڭغا بىھېساب زەرلەر بېرىپ ھەم يۈگۈرۈك ھىنگان بېرىپ، ئەي ۋاھىد، قاراچوماقنىڭ شەرئىتىدە، شەرم-ھايا يوق، بېغىمنىڭ ئالما، ئانارى پىشىپ ۋايىغا يەتتى. قارا چوماق ھەر كۈنى خېرىدار بولغىلى كېلىدۇ. مەن ئۇنىڭدىن يوشۇرۇپ ساقلايمەن. چۈنكى، مېۋە پىشىپ ۋاقتىدىن ئۆتۈپ كەتسە، ئۇنى تۆكە، چىلبۆرە زايا قىلىۋې-

تىدۇ» دەپ، ئۇنىڭغا ئاق يول تىلەپ پاتىھە بېرىپ، ئۇنى يولغا سېلىپ قويدى. ۋاھىد ھەمراھىغا قوشۇلۇپ يولغا راۋان بولدى. زوھرەجان ئۇنى ئۇزىتىپ، تاھىرنى تېپىپ كەلتۇرگىن دەپ زار-زار يىغلاپ، بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

ئوتۇم زىيادە كۆن-كۆندىن،
شىرىن جانىم چىقار تەندىن،
ئۈمىد ئەيلەر مەن سەندىن،
سەن ھەم ئەل كۆتەرمە مەندىن،
ماڭا دوست بولماس ھەر قەندىن،
كېلۇر ۋەقتىڭ ئۆتسە چەندىن،
ئەل كۆتەرمەن بۇل ۋەتەندىن،
ئۆلدۇم ئايرالىق دەردىندىن،
دەردىمگە دەرمان كەلتۇر.

مېنىڭ ئۈچۈن يانىپ كۆيگەن،
قۇلغىن ھەر يانە يايغان،
چىن ھەقىقەت دوستمەن دېگەن،
ھەر كىمگە بىر سىرىن دېگەن،
يۈرەكىمدە داغلار قويغان،
قاشىمدە زەر زەرباب كىيگەن،
رەقىب دىيدارىنغا، تويغان،
ئويغان قارە بەختىم ئويغان،
تۈگەنمەسدۇر ئانى كەلتۇر.

كۆڭلۇم تەلۋاس ئېتەر يارى،
مەۋج ئۇرار ئىشقىڭ بازارى،
كى مال تاپمىش ئالمە، نارى،
بۇلبۇلۇم يوق قىلسە زارى،
كۆرۈنسە يارنىڭ دىيدارى،
دىيدارىمنى خەرىدارى،
سەدەقەدۇر دۇنيانىڭ بارى،
بۇگۈن يەتتى يىلدىن بارى،
ئول چەشمى گىريانىنى كەلتۇر.

غەم دەرياسىندە غەرق ئولغان،
شاھ جانىغە غەزەب قىلغان،
سۆيەر يارىندىن ئايرىلغان،
لەيلى دەپ دىۋانە بولغان،
مەجنۇن كەبى باغرىن تىلغان،
ئىشقىڭ تىغىن جانىغە چالغان،
گۇل رەڭگى سارغارىپ سولغان،
دەرەكىن بىلمەس ھىچ كەلگەن،
بىزنىڭ بىلەن ۋەئدە قىلغان،
ئول ئەھدى يالغانىنى كەلتۇر.

يارى مۇندە ئەقلى ھەيران،
كۆزلەرىم يولىندە گىريان،
فەلەكدىن چاك گىرىبان،
يۈرەكىم قان، باغرىم بىر يان،
باغلارىم قالدى بىسەيران،
يارىم قاندە چېكەر ئەرمان،
ئاشىقلاردىن ئۆتتى دەۋران،
ياقدى مېنى رۇزى ھىجران،
زوھرە دەپ مەست سەرگەردان،
بىئەقل نادانىنى كەلتۇر.

زوھرە قىز سۆزىنى تامام قىلدى. ۋاھىد يولغا راۋان بولدى. بىرقانچە ۋاقىت يول يۈرۈپ، بىر كاتتا شەھەرگە يېتىپ كەلدى. بۇ شەھەر باغداد شەھىرى دەپ ئاتالاتتى. ۋاھىد قەلەندەر بۇ شەھەرنىڭ ھەربىر كوچىسىدا، «بۇ شەھەردە ماڭا ئوخشاش ئىشق ئوتىدا كۆيگەن ئادەم بارمۇ؟!» دەپ ۋارقىراپ، ئۆزىگە ھەمراھ تاپالمىغاندىن كېيىن، سەھراغا چىقىپ، بىر كاتتا باغنىڭ تۆۋىدە ئولتۇرۇپ، «ئەي خالايىقلار! ئىشق

يولدا ماڭا ئوخشاش ئاۋارە بولغان ئادەم بارمۇ؟!» دەپ ۋارقىراشقا باشلىدى. چار باغنىڭ ئىچىدىن بىرقانچە ئەسكەر چىقىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بىر بەگزادە يىگىت مۇ بار ئىدى، ئۇ ۋاھىد قەلەندەرنى كۆرۈپ، بىر ئاھ ئۇرۇپ يىقىلدى ۋە بىر چاغلاردىن كېيىن ھوشىغا كېلىپ، «ئەي قەلەندەر، بىرئاز توختاپ تۇر» دەپ، بۇ مۇخەممەسنى ئوقۇدى:

دىلبەرا، يادىڭ بىلەن سىنەمدە غەمكىن ئولدى، كەل،
ھەسرەتىڭدىن بۇزۇلۇپ ھالىم پەرىشان ئولدى، كەل،
جەمئ ئولۇپ غەم لەشكەرى، دىل ئىچرە مىھمان ئولدى، كەل،
سەن سەبەبلى، زار كۆڭلۇم شەھرى ۋەيران ئولدى، كەل،
لەختە - لەختە تىغى ھەجرىڭدىن جىگەر قان ئولدى، كەل.

بىر گۈلە سەير ئەيلەبان، رۇخسارى باغىڭ بولماسە،
شەب ئىبرۇر كۈندۈزلەر، ھۆسن چىراغىڭ بولماسە،
ئىستەبان قەندۇ ئەسەل، شىرىن دۇداغىڭ بولماسە،
كىم ئىبرۇر ھەمدەم ماڭا، ھىجران داغىڭ بولماسە،
لەززەتى كۆڭلۇم باغى نەزد بىشپھان ئولدى، كەل.

قىيا باقىشىڭ كىرفىكىڭ ئوق، مۇژتەرىب جانىمغە ئادات،
گەر مېنى قەتل ئەيلەسە، ئولدۇر بۇ جانىمغە كەرات،
لەبلەرىڭنى شەربەتىن تاتقان تاپار دايىم ھەيات،
ئاشىقى مەئشۇق ئەگەر ئۇلتۇرسە بولغاي رۇھى شاد.
رەھىم قىل يەتكۇر ماڭا سۇرەتى بىجان ئولدى كەل.

سەرۋ قەد، رۇخسارى خۇش، سىيمىن بەدەن، گۈل يۈزلى يار،
ئىستەيىپ بەزمى ۋىسالىڭ، دەردە قالدىم بىشۇمار،
ئاسمانىڭ ئەنۋەرى سەن، يەر يۈزدە لالەزار،
دايىما ۋەسلىڭ تىلەپ، كۆپ دەردە قالدىم خارۇ زار،
يار دەپ ئەغيارلىدىن مەھرۇم دەۋران ئولدى، كەل.

تاھىرا، ياد ئەيلەرەم شامۇ سەھەر ئول مەھۋەشى،
ئايرە سالدى زوھرە جانىمدىن فەلەكنى گەردىشى،
ئىستەرەم دىلدارلىدىن مۇژدە كېتۇرسە بىر كىشى،
ھەجرىدىن قەقنۇس كەبى سىنەمغە سالىپ ئاتەشى،
ئۇشبۇ ھالىمنى كۆرۈپ، كافىر مۇسۇلمان ئولدى، كەل.

تاھىر سۆزىنى تامام قىلدى. قەلەندەر تاھىرنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن غەرق مەست بولۇپ، خۇددى مەست ئادەمدەك تاھىرنىڭ قېشىغا بېرىپ، بۇ بېيىتنى ئوقۇدى:

دوستلار، روزى ئەزەل كۆڭلۈم ئارا جا قىلدى ئىشق،
كۆڭدە يۈز مىھنەت بىلەن باشىمنى غەۋغا قىلدى ئىشق،
تەلبە ئىتلەر دەي كېزەرمەن، چار تەرەففە چەرخ ئۇرۇپ،
نەقدى ئۆمرىم ھاسىلىم بىردەمدە يەغما قىلدى ئىشق.
قانلى باغرىمنى كەباب ئەتتى، سالىپ، سىنەمغە داغ،
لەبلەرىمنى تەشنە، كۆز ياشىمنى دەريا قىلدى ئىشق.
كۆڭدە يۈز قەتلە ئۆلەرمەنكىم يەنە يۈز تىرىلىپ،
مەھرەمى مەن ئولمىشام، مەھرۇمى دۇنيا قىلدى ئىشق.
ھەجر ۋادىسىدە سەرگەردان كېزەرمەن تىغلار،
باشىمە تاش ياغدۇرۇپ، ئالەمغە رەسۋا قىلدى ئىشق.
ياردىن چەكدىم ئاياق، بىردەم فەراغەت بولغالى،
كۆڭلۈم ئىچرە جا بولۇپ، يارىن تەمەننا قىلدى ئىشق.
چۈن خەرابى ئىشق ئولۇپمەن، يار - ھەمدەم ئىستەرەم،
دەردى چوخ ھەمدەردى يوق، يۈز دەردە ھەمراھ قىلدى ئىشق.
بىر پەرىگە بەگ بولۇپ، كەلدىم تاتارى شەھرىدىن،
يار كويىندە ئانى مەجنۇنى شەيدا قىلدى ئىشق.
ۋاھىد ئايتار: ۋاھىدەم ئىشق يولىدە مەردانە بول،
ئىشرەت ئۆيىن بەند ئېتىپ، مېھنەت دەرىن ۋا قىلدى ئىشق.

ۋاھىد سۆزىنى تامام قىلدى ۋە «ئاللا! ئۆزۈڭ بارسەن!» دەپ، ھىنگاننىڭ ساغ-رىسىغا ئۇرۇپ، تاھىرنىڭ كۆزىدىن غايىب بولدى، تاھىر مەھرەملىرىگە: «بىر ئات كەل-تۈرۈڭلار، بۇ قەلەندەردىن دوستلۇق ئالامىتى كۆرۈلۈۋاتىدۇ.» دېدى. مەھرەملەر ئاتنى ھازىر قىلدى. تاھىر ئاتقا مىنىپ، دىۋانىنىڭ كەينىدىن يۈرۈپ كەتتى. تاھىر ئاتنى تېز چاپتۇرۇپ، دىۋانىگە يېتىشتى ۋە ئۇنىڭ تۆگىسىنىڭ تىزگىنىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، «ئەي قەلەندەر، سەندىن مۇھەببەتنىڭ بۇيى كېلىۋاتىدۇ. سېنىڭ خەۋەر يەتكۈزۈشىڭنى ئۈمىد قىلىمەن» دېدى. قەلەندەر: «ھەي تاھىر، مېنىڭ يولۇم ئۇزاق. ھەر يانىنى كېزىپ يۈرۈ-دىغانلىقىم ئۈچۈن، ساڭا خەۋەر بېرەلمەيمەن» دېدى. تاھىر ئۇنى قويۇۋەتمىدى. قەلەن-دەر مېنى قويۇۋەت دەپ، تاھىرنى ئىككى قامچا سالدى. تاھىر يەنە ئۇنى قويۇۋەتمىدى، ئاخىرى، قەلەندەر: «ھەي يىگىت، ئىخلاسمەنلىكىڭنى بىلدىم. ئېيتقىن، ھەرقانداق سوئا-لىڭغا جاۋاب بېرىمەن» دېدى.

(ئاخىرى كېيىنكىساندا)

دىيانەتلىك باي ۋە چېچەن كېلىن

ئۆتكەن زاماندا ناھايىتى سېخىي بىر باي ئۆتكەنىكەن. ئۇ مال دۇنياسىنى كۆۋرۈك سېلىش، كۆل چاپتۇرۇش ھەم يېتىم-يېسىرلارغا خەيرى-ساخاۋەت قىلىش قاتارلىق ئىشلارغا سەرپ قىلىدىكەن. بۇ باينىڭ ئەقىلسىز ھەم ئەدەبسىز بىر ئوغلى بارئىكەن. باينىڭ بۇنىڭغا بەكمۇ ئىچى پۇشىدىكەن. كېچە-كۈندۈز ئوغلىغا ئەقىللىق، چېچەن بىر كېلىننىڭ نېسىپ بولۇشىنى ئارزۇ قىلىدىكەن ۋە نامىزىدا خۇدادىن تىلەيدىكەن. ئۇ دائىم «مېنىڭدىن كېيىن قالىسمۇ ئائىلەمنى باشقۇرالىغىدەك ئەقىللىق بىر كېلىن بولسا ئاندىن خاتىرجەم كۆز يۇماتتىم» دەيدىكەن.

بىر كۈنى باي ئوغلىنى بىر سىناپ بېقىش مەقسىتىدە يۈز تۇياق قوينى ئوغلىغا تاپشۇرۇپتۇ ۋە «بۇ قويلارنى ئۈچ قېتىم سېتىپ كەل» دەپ بۇيرۇپتۇ. باينىڭ ئوغلى قويلارنى ھەيدەپ شەھەرگە ئاپىرىپ بىر قاسساپقا سېتىپتۇ. بۇ بالا قاسساپتىن پۇلنى ئېلىۋېلىپلا قويلارنى بەرگىلى ئۇنىماپتۇ. ئۇ:

— دادام قويلارنى ئۈچ قېتىم سات دېگەن،— دەپ تۇرۇۋاپتۇ. نەتىجىدە ئىككىسى جاڭجاڭلىشىپ قازىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. قازى ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن باينىڭ ئوغلىغا:

— قانداق مۇتەھەم نېمىسەن؟ قوينى ئۈچ قېتىم ساتقان نەدە بار؟— دەپ ۋارقىراپتۇ ھەم قويلارنى قاسساپقا ئېلىپ بېرىپتۇ. باينىڭ ئوغلى قويلىرىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن نېمە قىلارىنى بىلمەي قاتتىق قايغۇرۇپتۇ. ئۇ غەمكە پېتىپ بىر تامنىڭ تۈۋىدە ئولتۇرسا چىرايلىق كىيىنگەن بىر ساھىبجامال قىز يىگىتنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاپتۇ ۋە:

— ھەي يىگىت، غەم قىلماڭ، ئورنىڭىزدىن تۇرۇپ كەينىمدىن مېڭىڭ،— دەپتۇ. ئۇ ئەسلى قازىنىڭ قىزى بولۇپ، يۈز بەرگەن ئىشلاردىن تولۇق خەۋەر تېپىپ يىگىتكە ئىچ ئاغرىتىپ بۇ يەرگە كەلگەنىكەن. يىگىت ھاڭۋاقتىنچە قىزنىڭ كەينىدىن مېڭىپتۇ. كېتىۋېتىپ قىز يىگىتكە:

— ئەتە قوي ساتقان پۇللارنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ قازىخانىغا بارغىن،— دەپ جېكىلەپ كېتىپ قاپتۇ. قىز ئۆيىگە بېرىپ دادىسىدىن ئەتە بىر كۈنلۈك قازىلىق ھوقۇقىنى بېرىپ تۇرۇشىنى سوراپ تۇرۇۋاپتۇ. قازى ئارزۇلۇق قىزىنىڭ تەلىپىنى رەت قىلالماي ئامالسىز ماقۇل بوپتۇ. ئەتىسى يىگىت پۇللارنى ئېلىپ قازىخانىغا كەپتۇ. قارىسا تۈنۈگۈنكى قىز سەللە-پەرىجە كىيىپ قازىنىڭ كۇرسىدا ئولتۇرغۇدەك. يىگىت ھەيران قاپتۇ. قىز قاسساپنىمۇ چاقىرىپ كەپتۇ ھەم بۇيرۇق بىلەن يۈز تۇياق قوينى قاسساپتىن يىگىتكە ئېلىپ بېرىپ، پۇللارنى قاسساپقا قايتۇرۇپتۇ. يىگىت يەنە قايغۇرۇپ:

— دادام قويلارنى ئۈچ قېتىم سات دېگەنىدى، بىر قېتىممۇ ساتالمىدىم، قانداقمۇ قىلارمەن،— دەپتۇ. قىز يىگىتكە يول كۆرسىتىپ:

— سىز بۇ قويلارنى پالانى يايلاقـقا ئاپىرىپ بېقىڭ. ئالدى بىلەن قويـلارنىڭ يۇڭىنى سېتىڭ، ئاندىن دېھقاندىن بىرسـگە قويـلارنىڭ قىغىنى سـېتىڭ. قويـلار سەمىرىپ يېتىلگەندە ئاندىن ئۆزىنى ساتـسىز، شۇنداق قىلغاندا قويلارنى ئۈچ قېتىم ساتقان بولىسىز،— دەپتۇ.

يىگىت قىزنىڭ دېگىنى بويىچە قىپتۇ. شۇنداق قىلىپ نۇرغۇنلىغان پۇلـلارنى ئېلىپ، كۆرەلمىگەن ھالدا دادىسـنىڭ قېشىغا كېلىپ پۇلنى دادىسىنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. باي ئوغلىدىن:

— بۇ پۇللارنى قانداق تاپتىڭ،— دەپ سوراپتۇ. يىگىت خۇپسەنلىك بىلەن: ئالدىدا قوينىڭ يۇڭىنى ساتتىم، ئاندىن قىغىنى دېھقانغا ساتتىم. ئاخىرىدا قويلار-نى ساتتىم،— دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. باي ئوغلىغا قىلچە ئىشەنمەپتۇ. باي ئوغلىنى قىستاپ سوراۋەرگەندىن كېيىن، ئامالسىز-لىقتىن بولغان ۋەقەنىڭ راستىنى دادىسىغا دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان باي ئۆزى ئويلىغانـدەك قىز تېپىلغانلىقىغا دىلى يايراپ كېتىپتۇ.

باي قىزنى سوراپ قازىغا نۇرغۇن سوۋغا - سالاملارنى يوللاپ ئەلچى ئەۋەتـتىپتۇ. قازى باينىڭ مەرتىۋىلىك، سېخىي ئادەم ئىكەنلىكىدىن خەۋىرى بولغاچقا قىزىنى بېرىشكە ماقۇل بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ باي قىرىق كېچە - كۈندۈز توي-تاماشا قىلىپ بۇ ئەقىللىق قىزنى ئوغلىغا ئېلىپ بېرىپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە باي كېلىنىنى سىناماقچى بولۇپ ئوغلىنى ئېلىپ سە-پەرگە چىقىپتۇ. يېرىم يولغا بارغاندا ئوغلىغا:

— سەن ئۆيگە بېرىپ ئىككى بېشى بار ئاتتىن بىرنى ئېلىپ كەل،— دەپتۇ. يىگىت ئۆيگە كېلىپ ئاتخانىغا كىرىپ قارىسا ھېچقانداق ئاتنىڭ ئىككى بېشى يوق. ئوغۇل ئىككى ئاتنىڭ قۇيرۇقىنى چېتىپ كۆرۈپ بېقىپتۇ. بۇمۇ قاملاشماپتۇ. ئاخىرى بېشى قېتىپ ئايالىنىڭ قېشىغا كىرىپتۇ. ئايالى دەرھال:

— بوغاز بايتالدىن بىرنى ئېلىپ بېرىڭ، ئۇنىڭ قورسىقىدىكى بالىسىنىڭ بىر بېشى بار. ئىككى بېشى بار ئات دېگەن شۇ،— دەپتۇ. يىگىت ئاتنى ئېلىپ دادىـسىنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ. باي: «مەن كېلىـنىمنى ئىككى قېتىم سىنىدىم، ئەمدى مەن يىراق سەپەرگە ئاتلانساممۇ ئەنسىرىمەيـمەن» دەپ ئويلاپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە باي ناھايىتى چوڭ تەييارلىق قىلىپ يىراق بىر شەھەر-گە سودىگەرچىلىككە ئاتلىنىپتۇ. يول يۈرۈپتۇ، يول يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپـتۇ. چۆل - جەزىرىلەردىن ئۆتۈپ، ئاخىرى كۆزلىگەن مەنزىلگە يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇ ھاردۇقىنى ئالغاندىن كېيىن ئەپكەلگەن ماللىرىنى سېتىپ، ئىش - كۈشلىرىنى تۈـگىتىپ، يۇرتىغا قايتىپتۇ. ئۇ مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ ئاخىرى ئادەمسىز دەشتى-باياۋانغا يېتىپ كەپتۇ. باي ئەنسىزلىك بىلەن ئەتراپقا قاراپ كېتىۋاتسا تۇيۇقـسىز نەدىندۇر قىرىق قاراقچى پەيدا بوپتۇ. ئۇلار چۇقان سېلىپ كېلىپ بايـنى قورشاپ ئاپتۇ ۋە ئۇنى چەمبەرچاس باغلاپ قىلچىنى بوغۇزىغا تەڭلەپتۇ. باي ئەلەملىك بىر يىغلاپتۇ. ئارقىدىن قاقاقـلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ. قاراقچىلار ھەيران بولۇشۇپ بايدىن:

— نېمىگە يىغلايسەن؟ ھەم كەينىـدىنلا كۈلگىنىڭ نېمىسى؟— دەپ سوراپتۇ.

— سىلەرنىڭ قولۇڭلاردا نامۇ - نىشانـسىز ئۆلۈپ كېتىشىمگە يىغلايمەن. يەنە سىلەرنىڭ ئەخمەقلىقىڭلارغا كۈلىمەن،

چۈنكى، مېنىڭ ئۆيۈمدە نۇرغۇن مال-دۇنيالىرىم، ھېسابسىز بايلىقلىرىم بار. سىلەر مېنى ئۆلتۈرسەڭلار، يېنىمدىكى ئازغىنە پۇلدىن باشقا ھېچنېمىگە ئېرىشەلمەيسىلەر،— دەپتۇ.

— سېنىڭ ئۆيۈڭنى بىز بىلمەيمىز-دە، — دەپتۇ قاراقچىلار. باي:

— مەن كېلىنىمگە بىر پارچە خەت يېزىپ بېرەي. شۇنى ئېلىپ بارساڭلار تىلىگىنىڭلارغا يېتىسىلەر،— دەپتۇ. باي خەتتە: «قىزىم، ئۆيۈمدىكى قىرىق بۇغرامنى، قىرىق ئاتان تۆگەمنى، قىرىق ئۇچقۇر ئېتىمنى، قىرىق سەركەمنى، چاقبىلىيىمنى ئېلىپ كېلىڭ، ئۆتمەس كال پالتامنى تاشلاپ كېلىڭ، ئىشىك ئالدىدىكى بىر جۈپ قاپاق تېرەكنىڭ بىرىنى كېسىۋېتىڭ. بىر بېشىمغا مىڭ كۈلپەت ياغدى،— دەپ خەتنى ئاخىرلاشتۇرۇپتۇ. ئىككى قاراقچى خەتنى ئېلىپ باينىڭ يۇرتىغا كەپتۇ. ئىزدەپ سوراپ يۈرۈپ خەتنى كېلىنىنىڭ قولىغا بېرىپتۇ. قىز خەتنى كۆرۈپ كەپتەردەك بۇقۇلداپ يىغلاپ كېتىپتۇ. ئۇ دەرھال قاراقچىلارنى بىر ئۆيگە باشلاپتۇ ۋە تۇيدۇرماي ئىشىكنى قۇلۇپلاپ قويۇپ ئاندىن چاققانلىق بىلەن ھەرىكەتكە كېلىپ، يۇرتتىكى قىرىق بۇغرا تۆگە، قىرىق ئوتتۇرا ياشلىق ئادەمنى، قىرىق ئاتان تۆگە يەنە قىرىق ياشانغان مۆتىۋەر ئاقساقالنى، قىرىق ئۇچقۇر ئات— قىرىق چەۋەنداز يىگىتنى، قىرىق سەركە— قىرىق پالۋان يىگىتنى ئۆتمەس كال پالتا— باينىڭ گالۋاڭ ئوغلىنى يىغىپتۇ. چاق-بىلەي دېگىنى چېچەن كېلىنىنىڭ ئۆزى ئىكەن. ھەممەيلەن چاپسانلىق بىلەن يېتىپ كەپتۇ. كېلىن ئۇلارغا:

— قېرىنداشلار، باي دادام قاراقچىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قاپتۇ. دادامنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن سىلەرنى چاقىرتقان. دادام خەت ئەۋەتىپتۇ. خەتنى ئەپكەلگەن ئىككى قاراقچىنى قاماپ قويدۇم. دادام خېتىدە:

— «ئىشىك ئالدىدا ئىككى تال تېرەك بار، بىرىنى كېسىۋېتىپ كېلىڭلار» دەپتۇ. بۇ دېگىنى «ئىككى قاراقچىنىڭ بىرسىنى ئۆلتۈرۈپ بىرسىنى يول باشلىتىپ كېلىڭلار» دېگىنى،— دەپتۇ. كېلىن كۆزىگە ياش ئاپتۇ. جامائەت قىزنىڭ دانالىقىغا ئاپىرىن ئوقۇپتۇ. ھەممە تەييارلىق پۈتكەندىن كېيىن ئۇلار ئەتىسى بىر قاراقچىنى ئۆلتۈرۈپ، يەنە بىرىگە يول باشلىتىپ سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. يول يۈرۈپتۇ، يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپتۇ. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن قاراقچىلارنىڭ ماكانىغا يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇلار شىددەت بىلەن ھۇجۇم قىلىپ قاراقچىلارنىڭ ھەممىسىنى جەھەننەمگە ئۇزىتىپتۇ. بۇ ئاق كۆڭۈل باينى يۇرت ئەھلى قۇتۇلدۇرۇپ قاپتۇ. باي بۇ ئەقىللىق ۋە چېچەن كېلىندىن رازى بولۇپ، ئۇنى مېھرى بىلەن باغرىغا بېسىپتۇ. يۇرت خەلقى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. باي ئۆزىنىڭ مال-دۇنياسىنى خەلققە سەدىقە قىلىپ بۆلۈپ بېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇلار ئاخىرقى ئۆمرىنى خۇشال-خۇرام، بەختىيار ئۆتكۈزۈپتۇ.

ئېيتىپ بەرگۈچى قەشقەر كونىشەھەردىن: ئېزىز ئىسمايىل، رەتلىگۈچى: يۈسۈپجان ئەزىز

ھېكايەتلەر

ئۇبەيد زاكانىي

بىر ئادەم خۇدالىق دەۋاسى قىلغىنىكەن، ئۇنى خەلىپىنىڭ ھۇزۇرىغا ئېلىپ كېلىشىپتۇ. خەلىپە ئۇنىڭغا:

— بۇلتۇر بىرسى كېلىپ، مەن پەيغەمبەر بولىمەن دېگەندە ئۆلتۈرۈشكەنىدى،— دەپتۇ.

— بەك ياخشى قىلىشقانىكەن،— دەپتۇ ھېلىقى ئادەم،— ئۇنى مەن ئەۋەتمىگەنىدىم.

* *

بىر ناتىق مۇنبەرگە چىقىپ شۇنداق دەپتۇ:

— ئالەمدىن مەست ھالەتتە كەتكەن بەندە قىيامەت كۈنىمۇ گۆردىن مەست ھالەتتە قوپىدۇ.

مەجلىس ئەھلىدىن بىر خۇراسانلىق ئادەم بۇ سۆزنى ئاڭلاپ:

— ۋاي - ۋاي - ۋاي، كەيپى قىيامەتكىچە يېتىدىغان بۇنداق شارابنىڭ بىر بوتۇلكىسى يۈز دىنارغا ئەرزىيدۇ،— دەپتۇ.

* *

بىر مەزىن ئەزان ئېيتقان پېتى يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقۇدەك، بۇنى كۆرگەن ئادەملەر:

— نېمىشقا ئەزان توۋلاپ يۈگۈرۈپ كېتىۋاتىسەن؟— دەپ سورىشىپتۇ.

— «ئاۋاز يىراقتىن يېقىملىق ئاڭلىنىدۇ» دېيىشىكەن. ئۆز ئاۋازىمنى ئاڭلاپ باقماقچىمەن،— دەپ جاۋاب بېرىپتۇ مەزىن.

* *

سۇلتان مەھمۇد ئوتتۇن يۈدۈپ كېتىۋاتقان ئاجىز بىر مۇساپىرنى كۆرۈپ ئىچى ئاغرىپ قاپتۇ.

— ھەي بوۋاي،— بۇ ئېغىر ئەمگەكتىن قۇتۇلۇشۇڭ ئۈچۈن ساڭا ئۈچ - تۆت دىنار ئالتۇن بېرەيمۇ ياكى بىر ئېشەك بەرسەم بولامدۇ؟ ئۈچ - تۆت قوي ئىنئام قىلايمۇ ياكى بىرەر باغ ئاجرىتىپ بېرەيمۇ؟— دەپ سوراپتۇ.

— ئەي سۇلتانىم، ئالتۇن بەرسەڭ بەلبېغىمغا تۈگۈۋالاتتىم، بەرگەن ئېشەككىنى مىنىپ قويلارنى ئالدىمغا سېلىپ، باققا باراتتىم ۋە قالغان ئۆمرۈمنى ساڭا دۇئا قىلىپ، باغدا ئۆتكۈزەتتىم،— دەپتۇ بوۋاي.

سۇلتانغا بۇ گەپ ياراپ كېتىپ، خۇددى شۇنداق قىلىشقا پەرمان بېرىپتۇ.

* *

سۇلتان مەھمۇد بىر كۈنى بىر ئىشقا خاپا بولۇپ ئولتۇرغانىكەن، تەلھەك ئۇنى ئاچچىقىدىن ياندۇرۇش نىيىتىدە:

— سۇلتانىم، ئاتاڭنىڭ ئېتى نېمە

دى؟ــ دەپتۇ، چاقچاق قىلىپ.
بۇ سوئالغا سۇلتانىنىڭ كۈلكىسى كېلىپ
سەل - پەل كۈلۈمسىرەپتۇ. تەلھەك سۇل-
تاننىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ، يەنە شۇ سوئالىنى
تەكرارلاپتۇ.
سۇلتان مەھمۇد غەزەپلىنىپ:
ــ لالما ئىت، بۇنىڭ بىلەن سې-
نىڭ نېمە كارىڭ؟!ــ دەپ ۋارقىراپتۇ.
ــ بولدى، بولدى،ــ دەپتۇ تەل-
ھەك،ــ ئاتاڭنىڭ ئېتى يادىمغا كەلدى.
ئەمدى بوۋاڭنىڭ ئېتىنى ئېيتساڭ بولدى!
سۇلتان كۈلۈۋېتىپتۇ.

* *

بىر دەۋاگەر تۈركمەن كوزىنى
ھاك بىلەن تولدۇرۇپ، ئاغزىغا بىرئاز
قويىرۇق ياغ قويۇپتۇدە، پارا ئورنىدا
قازىغا بېرىپتۇ. قازى كوزىنى ئېلىپ،
ئىشنى تۈركمەننىڭ پايدىسىغا ھەل قىپ-
تۇ. ئۇنىڭ قولىغا تامغا بېسىپ، ئىمزا
قويۇلغان خەت يېزىپ بېرىپتۇ. بىر ھەپ-
تىدىن كېيىن كوزىنىڭ سىرى ئېچىلىپتۇ.
قازى تۈركمەننى قازىخانىغا چاقىرتىپ:
ــ ھېلىقى قەغەزنى ئېلىپ كەل،
ئازراق خاتاسى بار ئىكەن، تۈزىتىپ
بېردي،ــ دەپتۇ.
ــ تەقسىر، كوزىدا خاتالىق بولسا
باردۇركى، قەغەزدە خاتالىق يوقتۇر،ــ
دەپتۇ تۈركمەن.

* *

بىر مەرگەن قۇشقا قارىتىپ ئوق
ئاتقانىكەن، ئوقى خاتا كېتىپتۇ.
يېنىدا تۇرغان ئاغىنىسى بۇنى
كۆرۈپ:

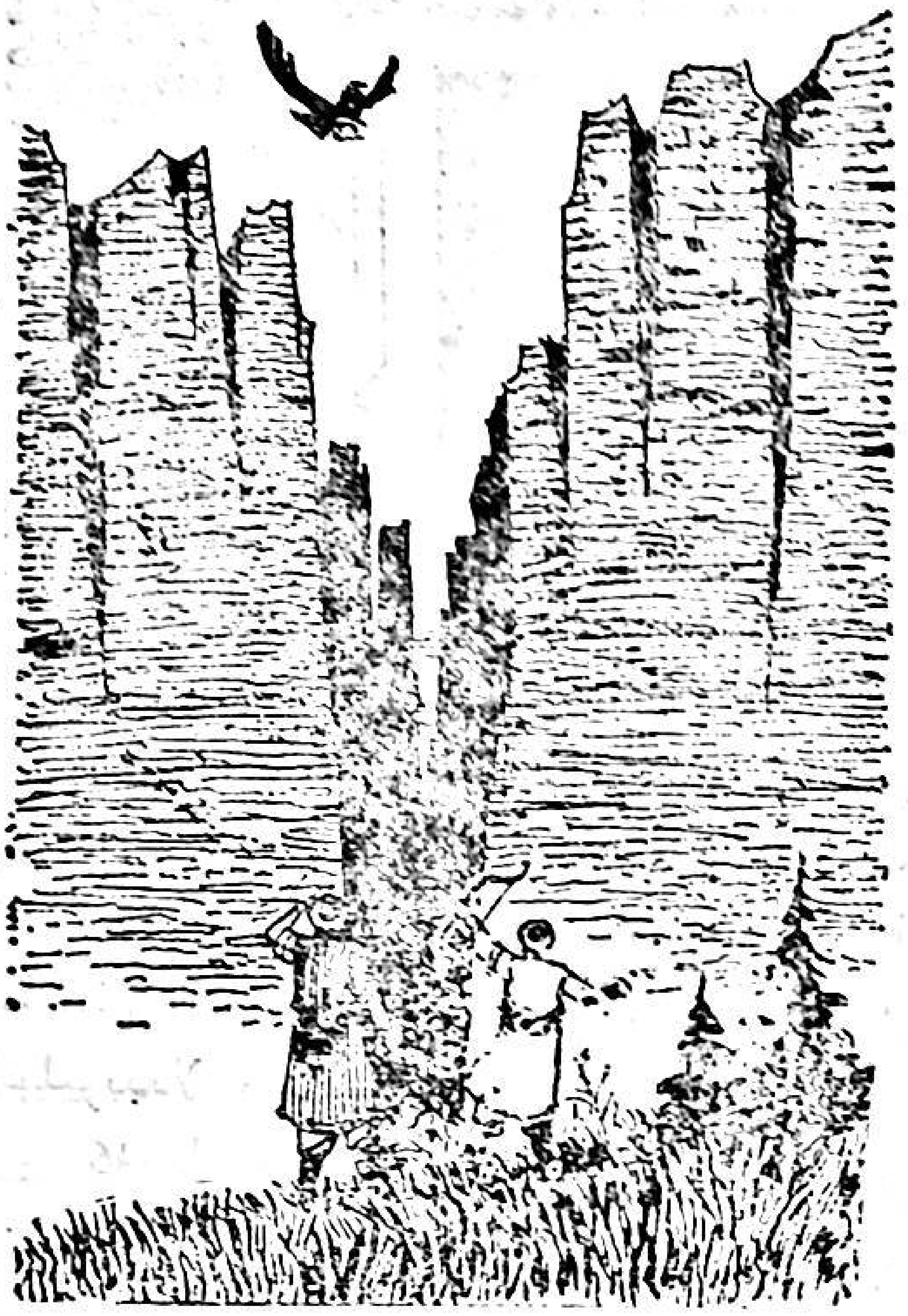

ــ بارىكاللا!ــ دەۋېتىپتۇ.
ــ نېمە، مېنى زاڭلىق قىلىۋاتام-
سەن؟ــ دەپتۇ مەرگەن.
ــ ياق، مەن «بارىكاللا» نى ساڭا
ئەمەس قۇشقا ئېيتتىم.

* *

مەۋلانا قۇتبىددىن بىر ئادەمنىڭ
كېسىلىنى كۆرگىلى بېرىپتۇ ۋە:
ــ قانداق كېسەلگە دۇچار بولدۇڭ؟ــ
دەپ سوراپتۇ.
ــقىزىتمام ئۆرلەپ، بەدەنلىرىم قات-
تىق ئاغرىپ كەتتى. لېكىن، خۇداغا شۈك-
رى. بىر - ئىككى كۈندىن بېرى قىزىتما-
مۇ ئازراق ئۆزۈلدى. ئەمما بويىنۇم
ئوختىماي ئاغرىيدۇ،ــ دەپتۇ كېسەل.
ــ ھېچقىسى يوق،ــ دەپتۇ مەۋلانا
قۇتبىددىن،ــ سەۋر قىلساڭ مۇشۇ بىر-
ئىككى كۈن ئىچىدە بوينۇڭمۇ ئۆزۈلۈپ قالار.

ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: ئابدۇۋەلى خەلپەتوپ

رىۋايەتلەر

تۇلپار نەسلى

هۆسەيىن مىرزىنىڭ بىر تۇلپىرى بار ئىكەن. ئۇنىڭغا پادىشاھ يەرۇ كۆككە ئىشەنگەندەك ئىشىنىدىكەن. پەقەت ئۇۋغا چىققان، ئۇزاق سەپەرلەرگە ئاتلانغان چاغلىرىدىلا مىنىدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى شىكاردىن قايتقان پادىشاھ ئارغىماقىدىن رازى بولۇپ ئەلشىر نەۋائىغا ماختىنىپتۇ:

— ئالەمدە بىزنىڭ ئارغىماقتەك ئۇچقۇر ئات بولمىسا كېرەك! مۇشۇ تۇلپار قايسى نەسلىدىن ئىكەن - ھە؟

— سېيىر نەسلىدىن، تەقسىر، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئەلشىر نەۋائى.

— نېمە بالا، كالىلىقىڭىز جايىدىمۇ، شۇنداق تۇلپار سېيىرغا ئوخشامدىكەن؟ قايسى زاماندا سېيىر نەسلىدىن ئات تۇغۇلۇپتىكەن، ئەي ۋەزىرى نادان؟ — دەپتۇ جەھلى چىققان پادىشاھ.

ئەلشىر نەۋائى بولسا قىلچە پەرۋا قىلماي:

— تەقسىر، ئاخىرىنى دېگۈچە سەۋر قىلىڭ، مەسىلە تېخى تېگىگىچە ئېچىلغىنى يوق. سېيىر نەسلىدىن تۇلپار تۇغۇلامدۇ يوقمۇ، بۇنى بىلىش ئۈچۈن مۇشۇ ئاتنى بېقىپ چوڭ قىلغان ئات باقارىڭىزنى چاقىرتىڭىز، — دەپتۇ.

هۆسەيىن مىرزا شۇ زاماتلا بۇيرۇق بېرىپتۇ. ھەش - پەش دېگۈچە ئات باقار يېتىپ كېلىپ، قول قوشتۇرۇپ تۇرۇپتۇ. مىرزا تۇلپارنىڭ ئەسلى نەسلىنى بىلمەكچى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ، سوراپتۇ:

— بۇ تۇلپارنىڭ نەسلى ساپمۇ؟

— ئالەم پاناھ، بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسىڭىز. مەن بىر كەمبەغەل ئادەممەن، غەزەپلىنىپ كېتىپ، بالا - چاقامنىڭ ئۇۋالىغا قالماڭ! خۇدا خەيرىڭىزنى بەرسۇن، ھىممىتىڭىزنى ئايىماڭ، سىزگە بىر گەپنى دەپ بېرەي، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ ئات باقار.

— خوپ، كەچتىم، ئېيتىۋەر، — دەپتۇ هۆسەيىن مىرزا.

— تۇلپىرىڭىزنىڭ ئەسلى سېيىرنىڭ نەسلىدىن، تەقسىر، دەپ گەپ باشلاپتۇ ئات باقار، — بايتاللىرىڭىزدىن بىرى مۇشۇ قۇلۇنىنى تۇغدى - دە، ئۆمرى قىسقا ئىكەن، ئۆلۈپ قالدى. قانداق قىلىشىمنى بىلمەي قالدىم. شۇ كۈنى ئېغىلدا بىر نەسىللىك سېيىرىڭىزمۇ تۇغقانىدى. بىچارە قۇلۇنغا رەھىم كېلىپ، شۇ سېيىرنى ئەمدۈردۈم. بۇ تۇلپارنىڭ ئانىسى ئەسلى شۇ سېيىر، تەقسىر!

پادىشاھ ئەجەبلەنگەنلىكىدىن ھاڭ-تاڭ بولۇپ، ياقىسىنى تۇتۇپ قاپتۇ. ئات

باقار چىقىپ كەتكەندىن كېيىن:

— دوستۇم ئەلىشىر! سىز بۇنى نەدىن بىلىۋىدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

— تەقسىر، سىز بىلەن تونۇگۇن ئۇۋغا چىققاندا، پالانى يەردىكى سۇدىن ئۆتۈۋاتقىنىمىزدا زەن سېلىپ تۇرسام، ئېتىڭىز كېچىكتىن ئۆتۈپلا، خۇددى سېمىرلاردەك پۇتىنى كەينىگە قارىتىپ سىلكىتتى. شۇنىڭ بىلەن ھۇسەيىن مىرزا ئەلىشىر نەۋائىنىڭ زېرەكلىكىگە يەنە بىر قېتىم قايىل بولغانىكەن.

ئەركىنسىز شاھتىن ئەركىن گادايى ياخشى

كۈنلەردىن بىر كۈنى سارايدا ئولتۇرۇۋېرىپ ئىچى پۇشۇپ كەتكەن سۇلتان ھۇسەيىن بايقارا بىلەن ئەلىشىر نەۋائى ساياھەتكە چىقىپتۇ. ئۇلار بىر سەھرادىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئۆرۈلۈپ كېتەيلا دەپ قالغان بىر ئۆينىڭ ئالدىدا بىر ئايالغا دۇچ كېلىپ قاپتۇ. ئۇ ئايال كىيگەن كۆڭلەكنىڭ قىرىق ياماقى بار ئىكەن. ئۆزىمۇ ئورۇقلاپ كەتكەنلىكىدىن تېرىسى سۆڭىكىگە چاپلىشىپ قالغانىكەن. بۇ ئىككىسى ئۇزۇقرەك زەن سېلىپ قارىسا، ئۇ ئايال بىرنەچچە يىل ئىلگىرى سارايدىن چىقىپ كەتكەن ئايالنىڭ نەق ئۆزى ئىكەن. سۇلتان ھۇسەيىن ئەينى چاغدا كېنىزەكلىرىدىن بىرىگە ئاچچىقلىنىپ، ئۇنى سارايدىن ھەيدىۋەتكەنىكەن.

ئۆز كېنىزىكىنى دەررۇ تونۇغان پادىشاھ ئەلىشىر نەۋائىغا:

— دوستۇم ئەلىشىر، قېنى بۇ ئايالدىن سوراپ باققىنە، سارايدىكى كۈنى ياخشىمىكەن ياكى مۇشۇ كۈنى ئەۋزەلرەكمۇكەن؟ — دەپتۇ.

ئەلىشىر نەۋائىي ئويلىنىپ تۇرۇپ:

— ئۇنىڭ قايسى كۈنىنىڭ ياخشىلىغىنىغۇ مەن ناھايىتى ئوبدان بىلىمەن. مەيلى، سىزنىڭ كۆڭلىڭىز ئۈچۈن سوراپ بېرەي، — دەپتۇ ۋە ئايالنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— ئەي سىڭلىم، سەن بىر چاغلاردا كۆشكتە ياشايتتىڭ، يېگىنىڭ ئالدىڭدا، يېمىگىنىڭ كەينىڭدە ئىدى. ئەمدى بولسا، ئۈستىبېشىڭ قىرىق ياماق، بەدىنىڭنى ئارانلا يېپىپ تۇرۇپتۇ. تېنىڭدە گۆش قالماپتۇ. سەن ماڭا راستىنى ئېيت، ئەينى چاغدا، سارايدىكى كۈنۈڭ ياخشىمىدى ياكى ھازىرقى ئەھۋالىڭ ياخشىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. ئايال جاۋاب بېرىپتۇ:

— تەقسىر، توغرا دېدىڭىز، مەن بىر چاغلاردا كۆشكتە قىرىقىنىڭ بىرى ئىدىم. سۇلتاننىڭ قەدىمى مېنىڭ ھۇجرامغا قىرىق كۈندە بىر قېتىم يېتەتتى. قىرىق قىزنىڭ ھەممىسىگە تۇرمۇش ھارام ئىدى. يۈرىكىمىز قان، باغرىمىز خۇن ئىدى. ئەمدى بولسا، كۆرۈپ تۇرغىنىڭىزدەك، يېرىم ئاچ، يېرىم يالىڭاچ بولۇپ يۈرسەممۇ، ئۆز ئېلىم، ئۆز ئۆيۈم بار. ئېرىم مېنى ياخشى كۆرىدۇ، مەنمۇ ئۇنىڭغا سادىقمەن، ئاچ قالغان چاغلىرىمدا ئۇنىڭ بىر سۆيۈشى ئوزۇق، بىر ئېغىز شېرىن سۆزى ماڭا شايى-ئەتلەس كىيىمدۇر. ئەمدى، سورىغانلىقىڭىز ئۈچۈن ئېيتمىسام بولماس، ئەركىنسىز شاھ بولغاندىن، ئەركىن گادايى بولغان ئەۋزەلرەكتۇر.

ئەلىشىر نەۋائىي خىيالچان شاھنىڭ ئالدىغا قايتىپ كەلگەنىكەن، سۇلتان ھۇسەيىن ھەممە گەپنى ئاڭلاپ تۇرغان

بولغاچقا:

— نېمە، قىرىق ئايالنىڭ بىرىنى بىر ياققا قويۇپ، قالغانلىرىنىڭ جاۋابىنى بەر، دېمەكچىمۇسىز؟ — دەپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان ۋەزىر مەمنۇن بولۇپ:

— سۇلتاننىڭ زېرەك ئەقلىگە قايىل بولدۇم، — دەپتۇ.

سۇلتان ھۇسەيىن بىر دەم ئويلاپ تۇرۇپ، دوستىنىڭ نېمىگە ئىشارە قىلىۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپتۇ.

دۇنيادا نېمە لەززەتلىك؟

ھۇسەيىن مىرزىنىڭ قىرىق ۋەزىرى بار ئىكەن. قىرىقىنچىسى ئەلشىر نەۋائى ئىكەن. بىرى كەم قىرىق ۋەزىر ئۇنى پادىشاھقا جىق يامانلاپتۇ. ئاخىرى ئەلشىر ۋەزىرلىكتىن بوشىتىلىپتۇ.

بىر كۈنى ھۇسەيىن مىرزا بىرى كەم قىرىق ۋەزىردىن:

— دۇنيادا نېمە لەززەتلىك؟ — دەپ سوراپتۇ.

ۋەزىرلەر ئۆزلىرى بىلگەن ۋە خىيالىغا كەلگەن ھەممە گەپلەرنى دەۋېرىپتۇ.

— ياق، تاپالمىدىڭلار! ئەتىگىچە تېپىپ بېرەلمىسەڭلار، جېنىڭلاردىن ئۈمىدىڭلارنى ئۈزۈڭلار! — دەپتۇ ھۇسەيىن مىرزا.

ۋەزىرلەر ئۆزئارا مەسلىھەتلىشىپتۇ.

— بۇنى ئەلشىر بىلىدۇ، — دەپتۇ ۋەزىرلەردىن بىرى.

ئۇنى ئەلشىر نەۋائىغا ئەۋەتىپتۇ. ۋەزىر ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا بېرىپ:

— ھۇسەيىن مىرزا بىزگە: «دۇنيادا نېمە لەززەتلىك؟ شۇنى تېپىڭلار» دەپ بۇيرۇدى، بىز تاپالمىدۇق. ئېيتىپ بەرمەسىڭىز بولمايدۇ، — دەپتۇ.

— قايسى تاماقنى ئاچ قېلىپ يېسىڭىز، شۇ لەززەتلىك، دەڭ، — دەپتۇ نەۋائى.

ھۇسەيىن مىرزا ئەتىسى ئۆز سوئالىغا جاۋاب سورىغاندا، ئۇلار شۇنداق دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

— بۇنى سىلەر تاپمىدىڭلار، راستىنى ئېيتىڭلار، كىم تاپتى؟

— تەقسىر، ئۆزىمىز تاپتۇق!

ھۇسەيىن مىرزا ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆيگە سولاپ:

— راستىنى ئېيتمىساڭلار، مۇشۇ ئۆيدىن بىر-بىرلەپ چاقىرىپ چىقىپ، كاللاڭلارنى ئېلىۋېرىمەن! — دەپتۇ.

— بىز ئەلشىردىن سوراپ بىلدۇق، — دەپتۇ ۋەزىرلەر ئاخىرى.

— ئۆزۈڭلار ئۇنى ماڭا يامانلاپ ھەيدىتىۋېتىپ، يەنە نېمىشقا ئۇنىڭدىن مەسلىھەت سورايسىلەر؟ دېمەك، ئۇنىڭسىز كۈنۈڭلار ئۆتمەيدىكەندە! — دەپتۇ پادىشاھ ۋە ئەلشىر نەۋائىنى چاقىرتىپ، يەنە ۋەزىرلىككە تەيىنلەپتۇ.

شەرەپلىك بۇرچ

بىر كۈنى مەۋلانە ئەلشىر نەۋائىي مۇلازىملىرى بىلەن يىراق تاغ سەيلىسىدىن ئاتلىق قايتىپ كېلىۋاتقانىكەن. يول قەبرىستانلىقنى كېسىپ ئۆتىدىكەن، قەبرىستانغا يۈز قەدەمچە قالغاندا، مەۋلانە ئاتتىن چۈشۈپ، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، يولنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. مۇلازىملىرىمۇ ئاتلىرىدىن چۈشۈپ، ئۇنىڭ كەينىدىن مېڭىپتۇ.

قەبرىستانلىقتىن خېلى يىراقلاشقان-

دىن كېيىن يەنە ئاتلىرىغا مىنىپ، يۈرۈپ كېتىپتۇ. بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن، مۇلازىملار شائىرنىڭ قەبرىستانلىقتا يېقىنلاشقاندا ئاتتىن چۈشۈش سەۋەبىنى سوراپتۇ. ئەلىشىر نەۋائىي خېلىغىچە سۈكۈت قىلىپ تۇرۇپتۇ-دە، ئاندىن مۇلازىملىرىدىن نارازى بولغان ئاھاڭدا مۇنداق دەپ جاۋاب بېرىپتۇ:

— بۇ يەردە خەلقىمىزنىڭ جىگەر پارىلىرى، تەۋەرۈك پەدەرۇ بۇزرۇكۋارلىرى مەڭگۈلۈك ئۇيقۇغا كەتكەن. بۇلارنىڭ يېنىدىن ئات چاپتۇرۇپ، چاڭ توزۇتۇپ ئۆتۈش ئىنسانلىق شەنىگە داغ چۈشۈرىدۇ. شۇنىمۇ بىلمەمسىلەر؟ بۇنى بىلمەسلىك تىرىكلىكتىكى ئۆلۈكلۈكتۇر. ئاتا-بوۋىلار تۇپرىقىنى، خاتىرىسىنى ئەزىزلەش ھەربىر كىشىنىڭ شەرەپلىك بۇرچىدۇر.

مۇلازىملار ئاتىسىنىڭ ئالدىدا ئەيىبلىك ئىش قىلىپ قويغان باللاردەك تاكى ھىراتنىڭ قارىسى كۆرۈنگەنگە قەدەر تىللىرىنى چىشلىشىپ، ئەقلىنى ئۆستۈرۈشۈپ مېڭىپتۇ.

ئۈچ يامانىنىڭ تەرىپى

سۇلتان ھۇسەيىن بىر كۈنى ئۆز ۋەزىرلىرىنىڭ ئەقىل-پاراستىنى، دانىشمەنلىكىنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن ئۇلارنى ھۇزۇرىغا چاقىرىپتۇ:

— ماڭا ئۈچ يامان ئادەم تېپىپ بېرىڭلار، تاپالىغىنىڭلارغا يۈز تىللا مۇكاپات، تاپالمىغىنىڭلارغا يەتمىش دەررە، — دەپتۇ ۋە ئۈچ كۈن مۆھلەت بېرىپتۇ.

ۋەزىرلەر پايىپېتەك بولۇشۇپ، تەرەپ-تەرەپنى كېزىپتۇ. ئۈچ كۈن ھەش-پەش دېگۈچە ئۆتۈپ كېتىپتۇ. لېكىن، ئۈچ يامان ئادەمنى تاپالماپتۇ.

پەقەت ئەلىشىر نەۋائىيلا ئۈچ كۈندىن كېيىن ئۈچ يامان ئادەمنى — جاللات، قاسساپ ۋە ئوۋچىنى باشلاپ پادىشاھ ھۇزۇرىغا كەپتۇ. ھۇسەيىن مىرزا[1] بۇنى كۆرۈپ، دوستىنىڭ دانالىقىغا ئاپىرىن ئوقۇپتۇ ۋە شائىرنى تەقدىرلەشنى بۇيرۇپتۇ. ئەلىشىر نەۋائىي خەزىنىدىن يۈز تىللانى ئېلىپ، ئۆز ئۆيىگە قايتىپتۇ. ئەتىسى مەھەللىسىدىكى كەمبەغەل ۋە يېتىم-يېسىرلارغا يۈز تىللانى تەقسىم قىلىپ بېرىۋېتىپتۇ. ئۈچ يامانىنى تېپىپ كېلەلمىگەن ۋەزىرلەرنى بولسا، سۇلتان ھۇسەيىن يەتمىش دەررىدىن ئۇردۇرۇپتۇ.

ئارىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، سۇلتان ھۇسەيىن يەنە ۋەزىرلىرىنى ئالدىغا چاقىرتىپ، ئۈچ يامانغا تەرىپ بېرىشنى سوراپتۇ. ئۇلاردىن يەنە ھېچبىرسادا چىقماپتۇ. ھەتتا يىغىلىشلاردا ئانچە-مۇنچە ئادەملەرگە گەپ بەرمەيدىغان مەمەدان ۋەزىر مەجىددىنمۇ ئېغىزدۇرۇقىنى چىشلىگەن ئاتتەك ساقىلىنى چىشلەپ، بېزىرىپ تۇرۇۋېرىپتۇ. ھېچكىم جاۋاب بېرەلمىگەندىن كېيىن، ئەلىشىر نەۋائىي ئۆزى تېپىپ كەلگەن ئۈچ يامانغا ئۆزى تەرىپ بېرىپ:

— جاللاتقا پەرمان بولسىلا بولدى، ھەقمۇ ناھەقمۇ، بەرىبىر ئالدىغا كەلتۈرۈلگەن ئادەمنى قىلىچتىن ئۆتكۈزۈۋېرىدۇ. قاسساپ ھايۋانلارنىڭ ئەڭ ياخشىسىنى سويىدۇ. ئوۋچى جانىۋارلارنى ئوۋلايدۇ، چىرايلىق قۇشلارنى تۇتۇپ، قەپەسكە سولايدۇ، ئۇلارنى ھايات گۈزەللىكلىرىدىن مەھرۇم قىلىدۇ، — دەپتۇ.

سۇلتان ھۇسەيىن شائىر ئەلىشىر نەۋائىينىڭ ئەقىل-پاراستىگە دانىشمەنلىكىگە قايىل بولىدۇ

[1] تاشكەنتتە نەشىر قىلىنغان «ئەل دېسە نەۋائىينى» ناملىق كىتاپتىن ئېلىندى.

ئۇيغۇرچىلاشتۇرغۇچى: خەلىم سالىخ

مەسەلەر

ئات ئاتاڭدىن ئېزىز بولسىمۇ، قاق قوزۇقنى مەھكەم باغلىۋەت!

ئىلگىرى مولليات ئىسىملىك بىر سىپاھ بەگ ئۆتكەنىكەن. بۇ سىپاھ بەگنىڭ ئېسىل نەسىللىك بىر ئېتى بولۇپ، سىپاھ بەگ بۇ ئاتنى بەكمۇ ياخشى كۆرىدىكەن. بىر كۈنى سىپاھ بەگ بۇ ئېتىغا مىنىپ خانلىقنىڭ خىزمىتىنى بېجىرىش ئۈچۈن ئۇزاق سەپەرگە چىقىپتۇ. يولنىڭ ئۇزىرىشى ۋە كۈننىڭ قىزىشى بىلەن ئات ھېرىپ، قەدىمى ئاستىلاپ تەرلەشكە باشلاپتۇ. سىپاھ بەگنىڭ ئاتقا ئىچى ئاغرىپ چۈشۈپ پىيادە مېڭىپتۇ. بىر چۆپلۈككە كەلگەندە ئاتنى باغلاشقا كۆزى قىيماي يۈگەن-باشباغلىرىنى بوينىغا يۆگەپ ئوتلاققا قويۇۋېتىپ، دەم ئېلىشقا باشلاپتۇ. ئاتنىڭ قورسىقى تويغاندىن كېيىن سىپاھ بەگ يولنى داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرۇشىغا، كۈتمىگەندە ئات ياتنى كىشىنى كۆرگەندەك شىڭتىيىپ قاراپتۇ ۋە ھۈركىگەندەك يىراقلاپ قېچىپتۇ. سىپاھ بەگ نان تەڭلەپ، چاقىرىپ ئاتنىڭ كەينىدىن مېڭىپتۇ. ئەمما، ئات بارغانسېرى تېز يۈگۈرۈپ كۆزدىن غايىپ بوپتۇ.

سىپاھ بەگ ئاتنى باغلاپ قويمىغىنىغا قاتتىق پۇشايمان قىپتۇ ۋە كېيىنكىلەرگە ئىبرەت قالدۇرۇش ئۈچۈن بىر قىيا تاشقا:

مېنىڭ ئىسمىم مولليات،
مەندىن ئەلگە پەندىيات.
ئېتىڭ بولسا ئاتاڭچە،
قاق قوزۇقنى باغلىۋەت.

دېگەن سۆزلەرنى ئويۇپتۇ. بۇ كېيىنكىلەرگە بىر ئىبرەتلىك تەمسىل بولۇپ قاپتۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا سىپاھ بەگ ئويۇپ قالدۇرغان بۇ ھېكمەت ھازىرمۇ قىيا تاشتا بارمىش.

كەتكەننى كەلتۈرگەن موزاگەدەن①

ئىلگىرى بىر موزدۇز تەڭ كېچىگىچە ھۈنەر قىلىپ ئەمدىلا يېتىپ تۇرۇشىغا، ئىشىك ئەنسىز ئېچىلىپ ئۆيگە ئىچكىگە بىر ئوغرى كىرىپ كەپتۇ. موزدۇز قورققىنىدىن خوتۇنى بىلەن يوتقانغا بېشىنى چۆمكەپ يېتىۋاپتۇ. ئوغرى ئۆيىنى قۇرۇقداپ چىقىپ كەتكەن-

① موزاگەدەن — موزدۇزلارنىڭ چەم مۇشلايدىغان تۆرمۈر توقمىقى

كېيىن موزدۇزنىڭ خوتۇنى يوتقانىدىن
بېشىنى چىقىرىپ:
— ۋاي مۇسۇلمان، ئۆيدە موزاگەدەنـ
دىن باشقا ھېچنېمە قالماپتۇ، — دەپتۇ. موزدۇز:
— غەم قىلماڭلار خوتون، موزاگەدەن
بولسا يەنە ھەممە نەرسىنى تاپىمىز، بىـ
رىپ موزاگەدەننى بېشىمغا ئەكىلىپ قويۇڭـ
لار، — دەپتۇ.
سىرتتا بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغان
ئوغرى: «موزاگەدەن دېگەن قانداق خىسـ
لەتلىك نەرسىدۇر» — دەپ قىزىقىپ ئۆيگە
يەنە كىرىپتۇ. يوتقان ئىچىدە مۆكۈپ ياتـ
قان موزدۇز ئوغرى بېشىغا كېلىشىگە:
— پاھ، كەتكەننى كەلتۈرگەن موزاـ
گەدىنىم، — دەپ چاچراپ قوپۇپتۇ - دە،
ئوغرىنىڭ ھوشۇقلىرىغا كومشىتىپ ئۇرۇشقا
باشلاپتۇ. تۇيۇقسىز تەگكەن توقماقتىن
ئوغرى ۋايجانلاپ تەۋلىغىنىچە مالنى تاشـ
لاپ قېچىپ كېتىپتۇ. كېيىن، موزدۇز بۇ
موزاگەدەننى ئېگىزگە ئېلىپ قويۇپتۇ ۋە
سورىغۇچىلارغا: «كەتكەننى كەلتۈرگەن
موزاگەدىنىم» دەپ بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ
بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ۋەقە خەلق
ئارىسىغا تەمسىل بولۇپ تارىلىپتۇ.

گاچا بولسىمۇ باينىڭ ئوغلى سۆزلىسۇن

ئىلگىرى بىر يۇرتتا، ياخشى نىيەتـ
لىك بىر باي ئۆتكەن بولۇپ، پۇقرالار بۇ
باينى يۇرتنىڭ چوڭى بىلىپ ئۇلۇغلاپ
ھۆرمەتلىشىدىكەن. خانلىقتىن چىققان سىـ
پاھ بەگلەرمۇ بۇ باينىڭ ئۆيىگە چۈشۈپ
ئەھۋال ئىگىلەپ ئۇنىڭ ئىنكاسىغا ئاساـ
سەن سىياسەت يۈرگۈزىدىكەن.
بۇ باينىڭ گەپنى كەمتۈك قىلىدىغان
تىلى سېمىز بىر گاچا ئوغلى باركەن.
كۈنلەرنىڭ بىرىدە باي ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ.
باينىڭ ئوغلى گاچا بولغاچقا كىشىلەر ئۇـ
نىڭغا ئېتىبارسىز قاراپتۇ. ياز كېتىپ كۈز
كەپتۇ. سىپاھ بەگلەر يېزىغا سېلىق يىغـ
قىلى چىقىپتۇ. ئۇلارغا مول - ھوسۇل ئەھـ
ۋالىنى ئوقتۇرىدىغان كىشىسى بولمىغاچقا
باج ئېغىر، سېلىق كۆپ قويۇلۇپتۇ. كىـ
شىلەر توپلىنىپ، سىپاھ بەگلەرگە باج
ئېغىر بولۇپ قالدى دەپ ھال ئېيتىشىپتۇ.
ئەمما، سىپاھ بەگلەر بۇلارنىڭ دەللىسىز
سۆزلىرىنى ئېتىبارغا ئالماپتۇ. كىشىلەر نېمە
قىلارىنى بىلمەي بېشى قېتىپ تۇرۇشقانـ
دا باينىڭ تىلى كەمتۈك گاچا ئوغلى
ئورنىدىن تۇرۇپتۇ - دە:
— مەن ھۆرمەتلىك سىپاھ بەگلەرگە
بۇ يىلقى ھوسۇللىرىمىزنى تونۇشتۇرۇپ ئۆـ
تەي، — دەپتۇ ۋە ئۆز ۋاقتىدا دادىسىنىڭ
سىپاھ بەگلەرگە ئەھۋال مەلۇم قىلغانىدا
ئاڭلاپ بىلىۋالغان سۆزلىرىگە ئاساسەن
قۇرغاقچىلىق بولۇپ مەھسۇلات ئوخشىمىغانـ
لىقى، ئوت - چۆپ كەمچىللىكىدىن تايـ
قوزىلار قاتارغا قوشۇلالمىغانلىقىنى
ئېيتىپتۇ.
سىپاھ بەگلەر بۇ ئەھۋالنى ئۇققانـ
دىن كېيىن، باج سېلىقنى تۆۋەنـ
لىتىشىپتۇ.
كىشىلەر باينىڭ ئوغلىنىڭ گاچا بولـ
سىمۇ تەربىيە كۆرگەنلىكىدىن ھالقىلىق،
پەيتتە مەقسەت - مۇددىئاسىنى ئوقتۇرالىغانـ
لىقىدىن ئىنتايىن سۆيۈنۈشۈپتۇ ۋە بىزدەك
تەربىيە كۆرمىگەنلەردىن تەربىيەكۆرگەن
گاچا يۇقىرىكەن. بۇنىدىن كېيىن گاچا
بولسىمۇ باينىڭ ئوغلى سۆزلىسۇن دېيىـ
شىپتۇ. «گاچا بولسىمۇ باينىڭ ئوغلى
سۆزلىسۇن» دېگەن ماقال ئەنە شۇنىڭدىن
كېلىپ چىققانىكەن.

كېمىگە چىققاندا چاق ئىگىرەمسىز؟!

ئىلگىرى بىر ئادەم ئۆيلەنگەنىكەن. ئايالى ئۆزىنى ئىشقا باسمايدىغان، بۇيرۇغان ئىشنى ماقول دەپ قويۇپ قىلمايدىغان ھورۇن چىقىپتۇ. ئېرى نەسىھەت قىلىپ:

— خوتۇن، ئولتۇرساڭمۇ كۈنۈڭلار بىكار ئۆتۈپ كېتىدۇ. ھېچ بولمىغاندا كۈنلۈكى مۇشۇ ياغاچلىق بولسىمۇ يىپ ئىگىرىپ قويۇڭلار، — دەپ بىر ياغاقنى ئۆينىڭ بۇلۇڭىغا تاشلاپ قويۇپتۇ. ئايال:

— ماقۇل مۇسۇلمان، مەن چوقۇم ئەتە ئىگىرەي، — دەپ چاقنىڭ يېنىغا يولىماپتۇ. ئېرى بولسا كۈنلۈكى بىر ياغاقنى ئۆينىڭ بولۇڭىغا تاشلاپ قويۇۋېرىپتۇ. ئارىدىن ئالتە ئاي ئۆتۈپ، بۇلۇڭغا تاشلانغان ياغاق بىر دۆۋە بولۇپتۇ. ئەمما، ئايال بىر قېتىممۇ يىپ ئىگىرمەپتۇ. ئەر بۇ ئايالنى گەپكە كىرگۈزەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، ئانىسىنىڭكىگە ئاپىرىۋەتمەكچى بوپتۇ ۋە ئايالنى كېمىگە ئېلىپ چىققاندىن كېيىن:

— خوتۇن، سىلە كەلگەندىن بېرى بىكار ئولتۇرغىچە مېنىڭ كېپەمگە كىرىپ كۈنلۈكى ياغاچلىق يىپ ئىگىرگەن بولساڭلا ھازىر بۇلۇڭدىكى ياغاقتەك بىر دۆۋە بولاتتى. سىلە بەك ھورۇنكەنسىلە، بۇ قېتىم ئاناڭلىنىڭكىگە ئاپىرىۋېتىپ ئەكەلمەيمەن — دەپتۇ. بۇ سۆزدىن ئايال سارىسىمىگە چۈشۈپتۇ ۋە ۋاي مۇسۇلمان، بۇنداق ئاچچىقلار كېلىشىنى ئۇقماپتىمەن. خاپا بولماي چاقىمنى ئەچىقىپ بېرىڭلار، مۇشۇ كېمە تۆپىسىدە ئىگىرەي، — دەپتۇ.

— نەچچە ۋاقتتىن دېسەم ئۇنىماي ئەمدى كېمىگە چىققاندا چاق ئىگىرەمسىلە؟ — دەپ ئۇنىماي ئايالنى ئانىسىنىڭكىگە ئاپىرىۋېتىپتۇ.

«كېمىگە چىققاندا چاق ئىگىرەمسىز» دېگەن تەمسىل شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

پوزىنى قوزا قىلغىچە

ئىلگىرىكى زاماندا قىرمىگەرچىلىك قىلىدىغان بىر كىشى ئۆتكەنىكەن. بۇ كىشىنىڭ چىلىمدىن دۈت چىقىرىدىغان ئادىتى بولغاچقا، خۇشلۇقى تۇتۇپ قالسا تېگىگە سۇ كىرىپ كەتسىمۇ خوش دەپ ئولتۇرىدىغان، خۇيى تۇتۇپ قالسا كىچىككىنە ئىشلارغىمۇ جۇدۇنى ئۆرلەپ يۈگۈرۈپ قوپىدىغان خۇيى بارىكەن.

بىر كۈنى بۇ كىشى ھويلىسىنىڭ ئالدىغا تۆت يىل بۇرۇن سېلىپ قويغان بىر تۈپ سۆگەتكە كۆزى چۈشۈپتۇ-دە:

— بۇ سۆگەتنى كەسسەم قىرىق دانە پوزا بولىدىكەن، قىرىق پوزىنى ساتسام كىچىكرەك بولسىمۇ بىر قوزا كېلىدىكەن. قوزىنى ئىككى-ئۈچ يىل باقسام غولداپ ئۈچ-تۆت بولسا، ئۇنى ساتسام بىر ئات كېلىدىكەن، ھې، ھې. خۇدايىم بەرسە ئات بىر يىلدىن كېيىن تايلاپ بەرسە.... دەپتۇ. بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇرغان ئايالى:

— ھەي مۇسۇلمان، تايلىسا ئانىسىغا سىلە مىنسەڭلا، تېيىغا مەن مىنەرمەن-ھە، دەپتۇ. ئايالنىڭ مەسلىھىتىگە پوزىچىنىڭ جۇدۇنى ئۆرلەپتۇ-دە:

— ھەي، سەن ئەمدىلا تۇغۇلغان تايغا مىنسەڭ بېلى سۇنۇپ كەتمەمدۇ؟! دەپ يۈگۈرۈپ قوپۇپتۇ. ئايالنى ئۇرۇپ بېلىكىنى سۇندۇرۇۋېتىپتۇ.

«پوزىنى قوزا قىلغىچە» دېگەن ماقال شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

گۆش بىلەن ياغىنىڭ گېپى يوق، قاراقۇمنىڭ پىيىزىنىڭ گېپى بارمۇ؟

ئىلگىرى يەكەنىنىڭ قاراقۇم دېگەن يېردە بىر كىشى ئۆتكەنىكەن. بۇ كىشى ھەمىشە پىياز تېرىپ ئاشخانىلارغا ساتىدىكەن ۋە بۇ ئاشخانىلاردىن مانتا يەپ قالغانلىرىدا، «ھەي، ھەي، بىزنىڭ قاراقۇمنىڭ پىيىزىدا مانتا ئەجەپ ئوخشايدۇ-جۇما!» دەپ، ئاغزىنى تامشىتىپ كېتىدىكەن. بۇ ماختىنىش چىشىغا تەگكەن بىر ئاشپەز: «گۆش بىلەن ياغىنىڭ گېپى يوق، قاراقۇمنىڭ پىيىزىنىڭ گېپى بارمۇ» دەپتۇ ۋە ئۇ كىشى كىرىشىگە گۆش، ياغ سالماي پىيازدىلا بىر تەخسە مانتا ئېتىپ ئۇ كىشىنىڭ ئالدىغا ئەكەپتۇ-دە: «ھەي، ھەي سىلىنىڭ قاراقۇمنىڭ پىيىزىدا مانتا ئەجەپ ئوخشايدۇ-جۇما، قېنى يەپ باقسىلا،» دەپتۇ. ئۇ كىشى بۇ پىياز مانتىسىنى ئاغزىغا سېلىپلا ئۆزىنىڭ ئورۇنسىز ماختانچاقلىق قىلغىنىغا قاتتىق پۇشايمان قىپتۇ ۋە ئىككىنچى قاراقۇمنىڭ پىيىزىنى ماختىمايدىغان بوپتۇ.

«گۆش بىلەن ياغىنىڭ گېپى يوق، قاراقۇمنىڭ پىيىزىنىڭ گېپى بارمۇ» دېگەن ماقال ئەنە شۇنىڭدىن كېلىپ چىققانىكەن.

خېجاكاڭ قىلمىغانتى ناشتا، بىكارتۇرماس قۇيرۇق تاشتا.

قەدىمكى زاماندا تولمۇ ئېھتىياتچان بىر تۈلكە باركەن. بۇ تۈلكە بىر كۈنى ئوۋ ئىزدەپ چىقىپ كەچ كىرگىچە ھېچنەرسە تاپالماي قايتىپ كېلىۋاتسا، بىر قورام تاش ئۈستىدە بىر قوينىڭ ئاپئاق قۇيرۇقى تۇرغۇدەك. بۇنى كۆرۈپ تۈلكىنىڭ نەپسى تاقىلداپ، ئېغىزلىرىدىن شۆلگەيلىرى ئېقىپتۇ. ئەمما، قۇيرۇقنىڭ يېنىغا بارماستىن ئېھتىيات بىلەن توختاپ: «بۇنىڭدا بىر گەپ بار» دەپ ئارقىسىغا يېنىپتۇ-دە، ئورمانلىقنىڭ ئىچىگە كىرىپتۇ. بۇ يەردە بىر ئېيىق يەر تىمىسقىلاپ يۈرگەنىكەن. تۈلكە ئېيىققا:

— ھەي ئېيىق پالۋان، ئورمانلىقنىڭ ياقىسىدىكى تاش ئۈستىدە بىر قوينىڭ قۇيرۇقى تۇرۇپتۇ. ئوۋلاپ يېمەيمىزمۇ؟ — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ ئېيىق خۇشاللىنىپ كېتىپتۇ ۋە:

— ئېمىشقا يېمىگۈدەكمىز، قېنى ئەمىسە مېنى باشلا، — دەپ تۈلكىنىڭ ئارقىسىدىن پايپاسلاپ مېڭىپتۇ. قۇيرۇق قويۇلغان تاشنىڭ يېنىغا كەلگەندە تۈلكە ئېيىققا:

— ئەنە كۆردۈڭمۇ، ئېھتىمال بىرەرسى كېيىنچە يېيىش ئۈچۈن يوشۇرۇپ قويغان گەپ! — دەپ تۇۋلاپتۇ. نەپسى تاقىلداپ ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىغان ئېيىق قۇيرۇقنى يەۋېتىش ئۈچۈن ئاغزىنى ئېچىپ يۈگۈرەپتۇ. ئەمما، تۇمشۇقى قۇيرۇققا شۇنداق تېگىشى بىلەن «چاراس!» قىلىپ، ئوۋچى قويغان تۇزاق تۇمشۇقىنى بوغۇپتۇ. تۈلكە پەرىزىنىڭ توغرا چىققانلىقىغا سۆيۈنۈپ كېتىپتۇ-دە، ھۆركىرەپ زارلاۋاتقان ئېيىققا قارىماي قۇيرۇقنى ئېلىپ يولغا راۋان بوپتۇ.

«خوجىكاڭ قىلمىغانتى ناشتا، بىكار تۇرماس قۇيرۇق تاشتا» دەيدىغان ماقال ئەنە شۇنىڭدىن قالغانىكەن.

توپلاپ، رەتلىگۈچى دىلشات ئابلىز

قوشاقلار

قارا يۇلغۇن كېسىپ قويدۇم،
قۇرۇسا قالارمەن دەپ.
ئونبەش ياشلىق يار تۇتتۇم،
چوڭ بولسا ئالارمەن دەپ.

قۇشقاچ قوندى قامغاققا،
قارلىغاچ قوندى يانتاققا.
چىرايلىقنى بىر سۆيسەم،
ئۆيۈپ قالدى تامغاققا.

سۇنى سەپتىم سۇپىغا،
ئېلىنۋالدىم قۇتىغا.
يارىم كەتتى يۇرتىغا،
مېنى قويدى ئوتىغا.

ئىشىك قوغۇنلۇق،
سويما چۆشتى پىلەككە.
سۆيۈپ قوياي دېمەيلا،
تاش سالغانمۇ يۈرەككە.

سىم–سىم يامغۇر تۆكۈلەر،
كۆز يېشىدەك توختىماي.
مەن يارىمنى سېغىندىم،
كېچە – كۈندۈز ئۇخلىماي.

ئالا ئات مېنىڭ بولسا،
كەڭ يايلاقتا چاپتۇرسام.
قارا كۆزنى كۆرگىچە،
بۇ دۇنيادا ساق تۇرسام.

ئاق قۇشقاچ، سېرىق قۇشقاچ،
باغدا قالدى ئەمەسمۇ.
بىزگە كۆيگەن شۇ يارلار،
داغدا قالدى ئەمەسمۇ.

تۇمۇچۇقۇم بار بولسا،
ئالىقىنىمدا دان بەرسەم.
ۋاپادار يارىم بولسا،
قۇچىقىدا جان بەرسەم.

مەن يارىمغا سۇ بەرسەم،
ھەسەل دەپ يۇتار.
ياشلىقتا سۆيگەن يارىنى،
كىممۇ ئۇنۇتار.

ئۆستەڭ بويىدا تۇرۇپ،
سۇغا قانمىغان تېرەك.
يارنىڭ قېشىدا تۇرۇپ،
يارغا قانمىغان يۈرەك.

قويلىرىڭ بارمۇ سېنىڭ،
تاغقا چىقىپ قوي باققىلى.
يارى يوققا يار بولۇپ،
بىر ئېرىقتا ئاققىلى.

چۆشۈمگە كىرىپ قاپلا،
كۆكۈللىرى تۇيدىمۇ؟
بىزنىڭ يۈرەك بەك كۆيدى،
سىلىنىڭ يۈرەك كۆيدىمۇ؟

ئۇسمىنى قاشقا قويۇڭلا،
خېنىنى تىرناقىغا.
يامان خوتۇننى چىلىك تۇتۇڭلا،
چۇشۇرمىسۇن قىلتاقىغا.

ھويلاڭدىكى ئۈجمەڭنىڭ،
بىر شېخى راۋاپ بولدى.
سەن يارىمنىڭ ئوتىدا،
يۈرىكىم كاۋاپ بولدى.

بېغىڭغا كىرەر بولدۇم،
ئالما بارمۇ، ئانارمۇ.
تېۋىپتىن سوراپ بېقىڭ،
كۆيۈككە دورا بارمۇ.

ئاق قۇشقاچ ھارامزادە،
جاڭگالدا بىنەم يەردە.
ئويىنىغىلى قويماسەن،
كۆڭلۈم خالىغان يەردە.

ئىلىخونىڭ يولىرى،
ئەگرى - بۈگرى توقايلىق.
سۆيگەن يارىم ئانارگۈل،
ماڭا بەردى قول ياغلىق.

ئىشىك ئالدىڭدىن ئۆتسەم،
ئىتىڭنى قويۇۋدىتىڭ.
نېمە قىلدىم يار ساڭا،
گېپىڭنى ئۈزۈۋەتتىڭ.

باغ ئارا باغنىڭ ئوتى،
ياندى يۈرەكنىڭ ئوتى.
كۆيگەن يۈرەككە شىپادۇر،
يىراقتىكى يارنىڭ ئوتى.

يېنىپ تۇرغان چىراغقا،
پەرۋانە ئۇچۇپ كەلدى.
مېنى تاشلاپ كەتكەن يار،
قېشىمغا كۈلۈپ كەلدى.

ئۈرۈكۈڭدىن تاتلىقكەن،
ئىچىدىكى مېغىزى.
شېكەر تېتار، قەنت تېتار،
سەن يارىمنىڭ ئېغىزى.

باغقا بۇغداي تېرىسام،
تېگى بۇدۇشقاق بولغۇدەك.
يېنىدا پۇل بولمىسا،
يارى ئۇرۇشقاق بولغۇدەك.

بېغىڭدىكى ئالماڭنىڭ،
شېخى ئېگىلىپ قاپتۇ.
ماڭا نېمە دەرد كەلدى،
چىرايىڭ سارغىيىپ قاپتۇ.

توپلاپ رەتلىگۈچى ئاپتونوم رايونلۇق كىنو شىركىتىدىن: خۇرشىدە ئابلىمىت

پېشقەدەم شائىر، تەتقىقاتچى ئەھمەد زىيائى

ئارسلان ئەھمەد زىيائى

ئۇيغۇر يېڭى زامان ئەدەبىياتىنىڭ پېشۋالىرىدىن بىرى بولغان شائىر، تەتقىقاتچى ئەھمەد زىيائى 1913 - يىلى 4 - ئايدا يېڭىشەھەر ناھىيىسىنىڭ قومۇشئېرىق يېزىسىدىكى قارادۆڭ كەنتىدە ئەينى زاماندىكى تەرەققىيپەرۋەر مۇدەررىس موللاخۇن ھاجىم ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. دادىسى موللاخۇن ھاجىم ئەھمەد زىيائىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى ۋە ئىلىم ساھەسىدە شۆھرەت قازىنىشىغا بىۋاستە تەسىر كۆرسەتكەن تۇنجى ئۇستازى ئىدى.

موللاخۇن ھاجىم 15 ياشقا كىرگەندە ھەج قىلغۇچىلارغا قوشۇلۇپ سەئۇدى ئەرەبىستانغا بارغان. ئۇ مەككە، مەدىنىلەردە 12 يىل ئىلىم تەھسىل قىلغان ۋە ئوتتۇرا شەرقتىكى ئىسلام ئەللىرىنى كېزىپ، نۇرغۇن يېڭىلىقلار بىلەن تونۇشقان.

موللاخۇن ھاجىم قەشقەرگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، چارسۇ (چاسا) دىكى باھاۋۇددىن مەخدۇم مەدرىسىدە مۇدەررىسلىك قىلغان. موللاخۇن ھاجىم ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىلىم تەشنالىقىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن مەدرىستە بىر كۇتۇپخانا تەسىس قىلغان ۋە بۇ كۇتۇپخانىدا تۈرلۈك بىلىملەرگە ئائىت 3000 جىلدتىن ئارتۇق كىتاب ساقلانغان. ئوتتۇرا شەرق، سوۋېت ئىتتىپاقىدا نەشر قىلىنىدىغان تۈرلۈك گېزىت - ژۇرناللارغا مۇشتەرى بولغان. گۆدەك ئەھمەد زىيائى مانا شۇنداق مەرىپەت ئۇچىقىدا دادىسىنىڭ بىۋاستە تەربىيىسىنى ئالغانىدى. مەرىپەتپەرۋەر زات موللاخۇن ھاجىم 1952 - يىلى ۋاپات بولغان.

ئەھمەد زىيائى دادىسى موللاخۇن ھاجىمنىڭ قاتتىق تەلەپ قويۇپ تەربىيىلىشى، ئۆزىنىڭ تىرىشچانلىقى ئارقىسىدا ئەرەب، پارس تىللىرىنى ناھايىتى تېزلا ئىگىلەۋالدى. ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە شەرق كلاسسىك ئەدىبلىرىنىڭ ئەسەرلىرى بىلەن پىشىشىق تونۇشۇپ چىقتى. باشقا بىلىملەردىنمۇ نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىشكە باشلىدى. بولۇپمۇ، شېئىرىيەتكە ئالاھىدە ئىشتىياق باغلىدى. ئۆزى كىچىك بولسىمۇ تىرىشچانلىقى، زېرەكلىكى، ئىشچانلىقى بىلەن باشقا ئوقۇغۇچىلاردىن ئالاھىدە ئايرىلىپ تۇراتتى. بىر قېتىم موللاخۇن ھاجىم ئۇيۇشتۇرغان مۇشائىرە سورۇنىدا ئەھمەد زىيائى تۇنجى قار باسقان پامىر تاغلىرىنىڭ مەنزىرىسىنى تەسۋىرلەپ پارسچە تۆۋەندىكى نەزمىنى ئوقۇغان:

ئەجسامى كوھىۋاست نىھان گەشتەزدرى بەرف
چۈن پۈنبەدانەكى دەر پۈنبەھەست نىھان.

مەنىسى:

«تاغلارنىڭ گەۋدىسى قار ئاستىغا شۇنداق يوشۇرۇنۇپتىكى، گويا چىگىت پاختا ئىچىگە يوشۇرۇنغاندەك».

بۇ مىسرالارغا سورۇندىكى بارلىق شېئىر ھەۋەسكارلىرى ئاپىرىن ئوقۇغان. سۆيۈنگەن دادىسى موللاخۇن ھاجىم شۇ سورۇندىلا ئۇنىڭغا «زىيائى» (نۇر) تەخەللۇسىنى تەقدىم قىلغان.

ئەھمەد زىيائى ئەدەبىي ئىجادىيەتكە خېلى بۇرۇنلا قەدەم تاشلىدى. ئۇ كىچىك تۇرۇپلا «گۈل ۋە بۇلبۇل» ناملىق داستاننى پارس تىلىدا تاماملىدى. شائىر بۇ داستاننى مۇھەببەت ۋە ئەركىنلىككە بېغىشلىغان بولۇپ، گەرچە نەشىر قىلىنىپ جامائەتچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشمىگەن بولسىمۇ تىلىنىڭ ئۆتكۈرلۈكى، پاساھەت جەھەتتە خېلى يۇقىرى سەۋىيىگە يەتكەنلىكى بىلەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئاپىرىن ئوقۇشىغا سازاۋەر بولدى. (بۇ ئەسەرنىڭ قول يازمىسى تۈرلۈك سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن يوقالغان.)

ئەسىرىمىزنىڭ 30 - يىللىرىدىن كېيىن شىنجاڭنىڭ ئىجتىمائىي، سىياسىي تۇرمۇشىدا زور ئۆزگىرىشلەر يۈز بەردى. بۇ ئۆزگىرىشلەر شائىرنىڭ ئىدىيىسى ۋە ھاياتىغا زور ئىجابىي تەسىر كۆرسەتتى.

ئەھمەد زىيائى 1935 - يىلى قەشقەردە ئۇيغۇر يېڭى زامان مەتبۇئاتچىلىقىغا ئاساس سالغۇچى، مەرىپەتپەرۋەر قۇتلۇق شەۋقى تەسىس قىلغان «يېڭى ھايات» گېزىتى (كېيىنچە «شىنجاڭ قەشقەر گېزىتى» گە ئۆزگەرتىلگەن) دە مۇھەررىر بولۇپ ئىشلەشكە باشلىدى. قۇتلۇق شەۋقى 1938 - يىلى شېڭ شىسەينىڭ قىرغىنچىلىقىدا ۋاپات بولغاندىن كېيىن زىيائى گېزىتنىڭ باش مۇھەررىرلىكىنى ئۈستىگە ئالدى. بۇ چاغ ئەھمە زىيائى ئىجادىي پائالىيىتىنىڭ تۇنجى باسقۇچى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. شائىر بۇ مەزگىلدە گېزىت مۇنبىرىدىن پايدىلىنىپ دېموكراتىيىنى، ئەركىنلىكنى تەشۋىق قىلىپ ئىلغار پىكىرلەر بىلەن خەلقنى تەربىيىلەشكە كىرىشتى. «شىنجاڭ قەشقەر گېزىتى» گە خىزمەتكە كەلگەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئەزالىرى ۋە باشقا ئىلغار زاتلار بىلەن قويۇق ئۇچرىشىپ، ئۇلارنىڭ ئىلغار تەسىرىنى قوبۇل قىلدى. شائىر قولىغا قەلەم ئېلىپ «خائىن ۋاڭ جىڭۋېي»، «قارا كۈنلەر، نۇرلۇق ھايات»، «تاك (قەنت) پاجىئەسى». «تۇرمۇش سازىنىڭ بۇزۇق پەدىسى»، «پىداكارلىق مېدالى» قاتارلىق ساتىرىك ئەسەرلەرنى، پوئېما - داستانلارنى يېزىپ ياپون تاجاۋۇزچىلىرىغا نەپرەت ياغدۇردى. ئەركىنلىككە، دېموكراتىيىگە مەدھىيە ئوقۇدى. ئىلغار پىكىرلىرىنى كۈچلۈك قەلىمى بىلەن ئىپادىلەپ، خەلقنى ئويغىتىشتا ۋە تەربىيىلەشتە ئىجابىي رول ئوينىدى.

1942 - يىللىرى مىلىتارىست شېڭ شىسەي ئۆزىنىڭ ئەسلى قىياپىتىنى ئاشكارىلاپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە، سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى مەيدانغا ئۆتتى. شېڭ شىسەي ھۆكۈمىتى ئەھمەد زىيائىنى كۆزىدە يېقىن تۇتۇپ نەزەربەنت قىلىش ئۇ-

چۈن 1943 - يىلى 4 - ئايدا ئۈرۈمچىگە چاقىرتىپ «شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ ئەدەبىيات بېتىگە مۇھەررىر قىلىپ بېكىتتى ۋە ئارقىسىغا يوشۇرۇنچە ئادەم قويدى. زىيائى بۇ يەردە يالقۇنلۇق شائىر ل. مۇتەللىپ بىلەن يېقىندىن تونۇشتى ۋە ئىجادىيىتىنىڭ يېڭى باسقۇچىنى باشلىۋەتتى.

شائىر شىنجاڭ گېزىتىدە ئىشلىگەن بىر يىل ئۆپچۆرىسىدە ئۇيغۇر كلاسسىك شائىرى ئابدۇرېھىم نىزارى يازغان ئۇيغۇرلار تۇرمۇشىدا ھەقىقىي بولۇپ ئۆتكەن بىر جۈپ ياشنىڭ مۇھەببەت پاجىئەسى تەسۋىرلەنگەن «رابىيە - سەئىدىن» داستانىنى ئۆزگەرتىپ ئوپېرا سىنېتىدە جىلۋىلەندۈردى. ئۇنىڭدىن باشقا «مۇھەببەت ۋە ھايات» قاتارلىق كۆپلىگەن شېئىرلارنى يېزىپ، ئىلغار پىكىرلىرى ئارقىلىق جامائەتچىلىك ئارىسىدا زور تەسىر قوزغىدى. شىنجاڭ گېزىتىنىڭ ئەدەبىيات بېتىدىكى «ياش يازغۇچىلارغا ياردەم» ستونىدا بىر قىسىم ئىلمىي نەزەرىيىۋى ماقالىلەرنى يازدى. شائىرنىڭ ئىلغار ۋە ئەركىن پىكىرلىرى ئەكسىيەتچى ھۆكۈمەتنىڭ يېغىرىغا تېگىپ قويغانلىقتىن ئەھمەد زىيائى 1944 - يىلى 3 - ئايدا شېڭ شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ تۈرمىگە تاشلاندى. ئۇ قاتتىق قىيىن-قىستاقلار، خورلاشلارغا ئۇچرىدى. تۈرمە ھاياتى شائىرنىڭ ئىرادىسىنى تېخىمۇ كۈچەيتتى. ئۇ 1946 - يىلى 6 - ئايدا ئەركىنلىكى ئەسلىگە كەلگەندىن كېيىن قەشقەرگە قايتىپ كېتىپ سودا كارۋىنى تەشكىل قىلىپ ھىندىستانغا بېرىپ تىجارەت قىلدى. شائىرنىڭ بۇ جەرياندا يازغان «لاداخ يولىدا كارۋان» ناملىق مەشھۇر ساياھەتنامىسى بار.

شائىر 1947 - يىلى ئەتىيازدا سەپەردىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن «بېتىم» گە ئاساسەن تەشكىل قىلىنغان ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمەتنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن «قەشقەر گېزىتى» نىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلەندى. «قەشقەر گېزىتى» دە ئىشلەۋاتقان مەزگىلىدە «رابىيە - سەئىدىن» ئوپېراسىنى تولۇقلاپ يېزىپ نەشر قىلدۇردى. ئوپېرا شىنجاڭ سەھنىلىرىدە ئوينىلىپ زور تەسىر قوزغىدى. ئۇنىڭدىن باشقا «تۇزۇماس چېچەكلەر» ناملىق شېئىرلار توپلىمىنى، «لاداخ يولىدا كارۋان» ساياھەتنامىسىنى، «ۋىجدان ۋە مۇھاكىمە» ناملىق پوپلىستىك ماقالىلىرىنى «قەشقەر گېزىتى» مەتبەئەسىدە ئېلان قىلىپ، ئەدەبىيات ساھەسىدە كۈچلۈك ئىنكاس قوزغىدى. بۇنىڭ ئىچىدە «لاداخ يولىدا كارۋان» خەنزۇچە، ئىنگلىزچە ۋە ئوردۇچە تەرجىمە قىلىنىپ مەملىكەت ئىچىگە ۋە چەت ئەل جامائەتچىلىكىگە تونۇشتۇرۇلدى.

ئەھمەد زىيائى ئازادلىقتىن كېيىن «قەشقەر گېزىتى»، ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى مەسلىھەتچىلەر ئىشخانىسى قاتارلىق ئورۇنلاردا خىزمەت قىلىش جەريانىدا قايناق ھېسسىيات ۋە يېڭىچە روھ بىلەن ئۆزىنىڭ ئىلمىي پائالىيەتلىرىنى باشلىۋەتتى.

ئەھمەد زىيائى 50 - يىللارنىڭ باشلىرىدا مەشھۇر تىلشۇناس مەھمۇد قەشقەرىنىڭ «تۈركىي تىللار دىۋانى» نى تۇنجى قېتىم ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا ئىشلەپ چىقتى. ئەپسۇسكى، بۇ قىممەتلىك ئەمگەك ئاتالمىش «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ بوران-

چاپقۇنلىرىدا نابۇت قىلىندى. شائىرنىڭ ئۆز سۆزى بويىچە ئېيتقاندا «قاتتىق نان يەپ، سوغۇق سۇ ئىچىپ قىلىنغان بۇ ئەجىرنىڭ كۆمۈلۈپ قېلىشى» شائىرنى «بەكمۇ ئېچىندۇردى.»

ئەھمەد زىيائى 1957 - يىلىدىن باشلاپ ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىدە ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللاندى. شائىر بۇ مەزگىلدە پۈتۈن كۈچى بىلەن بېرىلىپ ئىشلەپ ئەدەبىي مىراسلارنى قېزىش، رەتلەش، تەتقىق قىلىشتەك ئىلمىي ئىشلار بىلەن شۇغۇللاندى. بۇ خىزمەتتە كۆرۈنەرلىك تۆھپە ياراتتى. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ تۇنجى قۇرۇلتىيىغا سۇنغان «ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتى ۋە ئۇنىڭدىن ئۆگىنىدىغانلىرىمىز» ناملىق ئىلمىي ماقالىسى زور ئالقىشلارغا ئېرىشتى. ئەھمەد زىيائى بۇ مەزگىلدە يەنە تالانتلىق ئۇيغۇر شائىرى ئابدۇرېھىم نىزارىنىڭ «رابىيە - سەئىدىن» ناملىق داستانىنى نەشرگە تەييارلىدى. بۇ ئەسەر شۇ مەزگىلدىكى «شىنجاڭ ئەدەبىيات - سەنئىتى» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىندى. بۇ چاغلار شائىرنىڭ ئىلمىي ئىجادىيەت پائالىيىتى يېڭى باسقۇچقا قەدەم قويغان، ئۆزى ئىلمىي پائالىيەتلەردە بۈيۈك پىلانلار ۋە ئارزۇلارنىڭ ئاساسىنى قۇرۇۋاتقان مەزگىللەر ئىدى. ئەپسۇسكى، ئۇ «سول» چىل خاتا ئىدىيىنىڭ كاساپىتىدىن 20 يىل ئىجادىيەت ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىندى.

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنى «سول» چىل خاتا ئىدىيىگە خاتىمە بېرىپ، ئېلىمىزنىڭ سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي تەرەققىياتىدا تارىخىي خاراكتېرلىك بۇرۇلۇش ھاسىل قىلدى. سولغان، قۇرۇتۇلغان ئىلىم - مەرىپەت گۈللىرى قايتا ياشناشقا ۋە خۇش پۇراق چېچىشقا باشلىدى.

ئەھمەد زىيائى 1980 - يىللىرىنىڭ باشلىرىدا ئاقلىنىپ ئاپتونوم رايونلۇق ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەدەبىياتى تەتقىقات ئورنىغا ئورۇنلىشىپ، ئۇ يەردە پۈتۈن زېھنى بىلەن بېرىلىپ ئىشلەپ، مول نەتىجىلەرنى ياراتتى.

ئۇيغۇر مەدەنىيىتىدىكى يەنە بىر پارلاق نامايەندە «قۇتادغۇبىلىگ» نى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا نەزمە شەكلىدە نەشرگە تەييارلايدىغان چاغدا ئەھمەد زىيائى نەشرگە تەييارلاش گۇرۇپپىسىدىكى باشقا ئالىملار، مۇتەخەسسىسلەر بىلەن بىرلىكتە كېچە - كۈندۈز جاپالىق ئىشلەپ، بۇ زور ھەجىملىك ئەسەرنى نەشرگە تەييارلىدى. بۇ ئەسەر مەركىزىي مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى.

ئەھمەد زىيائى يەنە «قۇتادغۇبىلىگ» نى چۆرىدىگەن ھالدا چوڭقۇر ئىزدىنىپ بىر قاتار ئىلمىي ماقالىلەرنى ئېلان قىلدى ۋە يۇقىرى باھاغا ئېرىشتى. «تارىخىي مىراس قۇتادغۇبىلىگ توغرىسىدا» «قۇتادغۇبىلىگ كىمنىڭ ۋە ئۇنىڭ تىلى قايسى تىل؟» «كلاسسىك ئەدەبىياتىمىزنىڭ قەدىمىلىكى ۋە ئۇنىڭ چەت تىل تەسىرىگە ئۇچراش جەريانى» قاتارلىق ماقالىلىرى ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ھەرقايسى ئىلمىي ژۇرناللاردا ئېلان قىلىندى. بەزىلىرى خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىنىپ ئېلان قىلىندى.

ئەھمەد زىيائى يەنە جامائەتچىلىك ئېتىراپ قىلغان تىلشۇناس ۋە تەرجىمان ئىدى.

ئۇ ئەرەب، فارس، تۈرك تىللىرى مۇتەخەسسىسى بولۇپ «تارىخىي رەشىدى»، «ئىسلام پەلسەپىسى تارىخى»، «قۇتادغۇبىلىك ئىنجۇمەلىرى» بۈيۈك ھون ئىمپېراتورلۇقى تارىخى»، «قۇتادغۇبىلىك ئىندېكىسى» قاتارلىق تارىخىي ۋە ئىلمىي تەتقىقات ئەسەرلىرىنى تەرجىمە قىلىپ، بۇ ساھەدىكى ئىزدەنگۈچىلەرنىڭ پايدىلىنىشىغا سۇندى. شائىر بىلال نازىمنىڭ «غازات دەرمۈلكى چىن» ناملىق ئەسىرىنى مەرھۇم جۇنەيد بەكرى بىلەن بىرلىكتە نەشرگە تەييارلىدى.

1983 - يىلدىن باشلاپ ئەھمەد زىيائى يەنە شېئىر ئىجادىيىتىنى توختىتىپ قويماي «كۆرۈپ ئىلمىي چېچەكلەرنى...»، «بۇلبۇلغا خىتاب» قاتارلىق شېئىرلارنى ۋە بىر تۈركۈم قىتئە، رۇبائىيلارنى ئېلان قىلىپ، جامائەتچىلىككە تەقدىم قىلدى.

ئەھمەد زىيائى بۇ چاغلاردا ياشىنىپ قالغان، تۈرلۈك كېسەللەر ئۇنى چىرمىۋالغان بولسىمۇ، غەيرەت شىجائىتى يەنىلا ئۇرغۇپ تۇراتتى. ئۇ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا ۋەتەنگە، مىللەتكە تېخىمۇ كۆپ خىزمەت قىلىشنى ئويلايتتى. شۇڭا، ئۇ ئىجادىيەت يولىدا جاپا چېكىپ، چوڭ ھەجىملىك داستان «رابىئە - سەئىدىن» نى يېزىپ پۈتتۈردى. داستان 1985 - يىلى مەركىزىي مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنىپ جامائەتچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىنلا ئۇ ئۆزىنىڭ كەچۈرمىشلىرىگە بىرلەشتۈرۈپ شىنجاڭنىڭ يېقىنقى يېرىم ئەسىرلىك ئىجتىمائىي ئەھۋالى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن زور ھەجىملىك تارىخىي بىئوگرافىك رومان يېزىشنى كۆڭلىگە پۈككەن ۋە دەسلەپكى قەدەمنى باسقان بولسىمۇ، رەھىمسىز كېسەل ئۇنىڭ بۇ ئۇلۇغۋار ئارزۇسىنى ۋاقتىنچە توختىتىپ تۇرۇشقا مەجبۇر قىلدى. ئەمما، شائىر يېشىنىڭ چوڭىيىپ قالغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاغرىقچان بولۇپ قالغانلىقىغا قارىماي، يۈسۈپ جاس ھاجىپ بىلەن مەھمۇد قەشقەرىنىڭ ھاياتىي پائالىيەتلىرى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن يىرىك ئەسەر «ئىلمىي ئابىدەلىرىمىز ئىجادچىلىرى — يۈسۈپ ۋە مەھمۇد» ناملىق تارىخىي داستاننى مۇۋەپپەقىيەتلىك يېزىپ تاماملىدى. داستان ھازىر شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشرگە تەييارلانماقتا. پات يېقىندا جامائەتچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشكۈسى.

شائىر بىر ئۆمۈر مىللىي مەدەنىيىتىمىزنىڭ تەرەققىياتى يولىدا كۈرەش قىلدى. ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقاتى ساھەسىدە مول ئەجىر سىڭدۈردى. خەلق ئۆزىنىڭ سۆيۈملۈك پەرزەنتىگە ۋە ئۇنىڭ ئىلمىي ئەمگەكلىرىگە يۇقىرى باھا بەردى. ئەھمەد زىيائى 1980 - يىلدىن باشلاپ جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شۆبىسىنىڭ ئەزاسى، شىنجاڭ غەربىي ئاسىيا تەتقىقات جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ئەزاسى بولدى. 1989 - يىلى 3 - ئايدا «تەتقىقاتچى» ئۇنۋانىغا ئىگە بولدى.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سۆيۈملۈك پەرزەنتى، ئۇيغۇر يېقىنقى زامان دېموكراتىك ئەدەبىياتىنىڭ پېشۋالىرىدىن بىرى، تەتقىقاتچى ئەھمەد زىيائى موللاخۇن ھاجىم ئوغلى ئۆپكە راكى كېسىلىگە دۇچار بولۇپ، داۋالاش ئۈنۈم بەرمەي 1989 - يىلى 10 - ئاينىڭ 27 - كۈنى (جۈمە) ئۈرۈمچى ۋاقتى ئەتىگەن سائەت 4 تە مەڭگۈلۈك كۆز يۇمدى.

(داۋامى 127 - بەتتە)

تالانتلىق شائىر، مۇھەررىر قۇربان بارات

يالقۇن روزى

تارىخنىڭ قىسمەتلىرى تۈپەيلىدىن ئۆزىنىڭ تالاي قىسمەتلىك نەرسىلىرىنى يىتتۈرۈپ قويغان ئۇيغۇر خەلقى XX ئەسىرنىڭ 80 - يىللىرىغا كەلگەندىلا، يەنى پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزى كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىنلا ئاندىن ئۆزىنىڭ نەچچە مىڭ يىللىق سەلتەنەتلىك، ئازابلىق ۋە بەختسىز كەچمىشلەر بىلەن تولغان ئۇزاق تارىخىي مۇساپىسىنى پەخىرلىنىش، ئۆكۈنۈش، ئېچىنىش، ئەيىبلەش ۋە پۇشايمان قىلىش ھېسسىياتى بىلەن ئەسلەش ھەم ئۇنى سىستېمىلىق بىلىش بەختىگە مۇيەسسەر بولدى. ئەلۋەتتە شۇنىمۇ ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەككى، بەلكىم بىز دۇنيادا ئۆزىنىڭ بېسىپ ئۆتكەن تارىخىنى، ئەجدادلىرىنىڭ تارىخ سەھنىسىدىكى پائالىيەتلىرىنى ئەڭ كېچىكىپ بىلگەن مىللەت بولساق كېرەك. شۇ سەۋەبتىن بىزنىڭ تارىخ، مەدەنىيەت، كلاسسىك ئەدەبىيات، سەنئەت تەتقىقاتچىلىرىمىز ناھايىتى كۈچلۈك تەخىرسىزلىك ھېسسىياتى بىلەن قېزىش، رەتلەش، نەشر قىلىش ۋە تەتقىق قىلىش خىزمىتىنى باشلىۋەتتى.

ئاردىن 10 نەچچە يىل ئۆتكەن بۈگۈنكى كۈندە بىز مىللىتىمىزنىڭ مەنىۋى ھاياتىدىكى بۇ زور قۇرۇلۇشنى كەڭ ۋە سىستېمىلىق يوسۇندا مۇكەممەل ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن مىللىي ئېتىقادى كۈچلۈك، بىلىم قۇرۇلمىسى كەڭ، نەزەرى ئۆتكۈر، جاپاغا چىداپ ئىشلەش روھى كۈچلۈك بىر يارامىلىق قوشۇننىڭ قانچىلىك قان ۋە تەر ئاققۇزغانلىقىنى ھەقىقىي چۈشىنىپ يەتتۇق. بىزنى مەمنۇنىيەت تۇيغۇسىغا چۆمدۈرگەن بۇ قوشۇن XXI ئەسىرگە قاراپ ئۈمىد بىلەن كېتىۋاتقان ياش ئەۋلادقا ئۆزىنىڭ «يىلتىز»ى ھەققىدە چوڭقۇر ساۋات بەردى، مانا بۇ ئۇلارنىڭ ھاياتىنىڭ ھەقىقىي قىممىتى ۋە ئۆچمەس تارىخىي تۆھپىسى.

«يىپەك يولى» نىڭ خارابىلىشىشى بىلەن باشلانغان مىللىي مەدەنىيەت جەھەتتىكى چېكىنىش ھادىسىسى بەش ئەسىردىن بېرى خەلقىمىزنى مەنىۋى جەھەتتە كۈنسېرى نامراتلاشتۇرۇپ، ئۇنى ھالسىرىغان كارۋانغا ئايلاندۇرۇپ قويدى. بۇ بەش ئەسىر جەريانىدا ئۆزىدىن ئىلگىرىكى پارلاق ھەم يۈكسەك مەدەنىيەت پېشىۋالىرىنىڭ ئىزىنى بېسىپ، «يىپەك يولى» دىكى قەدىمىي مول مەدەنىيەت ھاۋاسىدىن ئوزۇق ئېلىپ زامانداشلىرىغا ۋە كېيىنكى ئەۋلادلارغا «چىراغ» ياندۇرغان نۇرغۇن قەلەم ساھىبلىرى مەيدانغا چىقتى. ئۇلار تارىخنىڭ رەھىمسىزلىك بىلەن ئەخمەق قىلىشلىرى ۋە تۈگىمەس توساقلىرىدىن ئۆمىلەپ ئۆتۈپ ئالغا سىلجىپ كېتىۋاتقان بۇ مىللەتنىڭ ھاياتىي ئىنتىلىشلىرىگە مەدەت ۋە ئىلھام بەردى. لېكىن، تۈگىمەس چۆچەكتە سۇغىرىپ قاندۇرۇش مۇمكىن بولمىغاندەك، زامانىنىڭ چەكلىمىلىكلىرى تۈپەيلى، ئەتراپىدىكى مۇھىتقا كۈچلۈك

تەسىر كۆرسىتىش پۇرسىتىگە ئېرىشەلمىگەن بۇ بىتەلەي قەلەم ساھىبلىرى ئۆزىنىڭ مىللەت ئالدىدىكى مۇقەددەس بۇرچىنى چامىنىڭ يېتىشىچە ئادا قىلغان بولسىمۇ لېكىن مىللەتنىڭ كېلەچىكى بولغان پۈتۈن ئەۋلادنى ئويغىتىپ، ئۇلارغا «يىلتىز» نى ھەقىقىي تونۇتۇپ ۋە تارىخ، مەدەنىيەت ھەققىدە سىستېمىلىق بىلىم بېرىشكە ئۇلگۈرەلمىگەنىدى.

مانا مۇشۇنداق مىللەتنىڭ ئۆز تارىخى ۋە مەدەنىيىتىدىن ساۋاتسىز قىلىنىشىدەك تارىخىي بوشلۇق ۋە ئېچىنىشلىق پاجىئەنى يېقىنقى 10 نەچچە يىل ئىچىدە ئاساسىي جەھەتتىن تولدۇرۇپ ۋە تولۇقلاپ كەتكەن قوشۇننى تىللاردا داستان قىلىپ مەدھىيىلەشكە، ئۇلارنىڭ نامىغا كىتابلار پۈتۈشكە ھەقىقىي ئەرزىيدۇ.

تالانتلىق شائىر قۇربان بارات ئەنە شۇ ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى مىراسلىرىنى قېزىش، رەتلەش، نەشر قىلىش ۋە تەتقىق قىلىش خىزمىتى جەھەتتە ئالاھىدە ئەمگىكى بار تۆھپىكارلارنىڭ بىرى.

قۇربان بارات 1946 - يىلى 1 - ئاينىڭ 14 - كۈنى ئۇيغۇر مەدەنىيىتى ۋە يېڭى مائارىپ ھەرىكىتىنىڭ ئوچاقلىرىدىن بىرى بولغان ئاتۇشنىڭ ئاغۇ يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1952 - يىلدىن 1955 - يىلغىچە ئاغۇ مەركىزىي باشلانغۇچ مەكتىپىدە، 1955 - يىلدىن 1958 - يىلغىچە قىزىلسۇ 1 - ئوتتۇرا مەكتەپتە (تولۇقسىز) ئوقۇغان. 1958 - يىلى 9 - ئايدا سابىق شىنجاڭ پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا قوبۇل قىلىنغان. بۇ مەكتەپنى 1962 - يىلى تاماملاپ، شۇ يىلى 10 - ئايدىن 1970 - يىلى 3 - ئايغا قەدەر «شىنجاڭ گېزىتى» ئىدارىسىدە مۇخبىر ۋە تەھرىر بولۇپ ئىشلىگەن. 1970 - يىلى 3 - ئايدا كورلىدىكى شىنجاڭ شىنخۇا 2 - باسما زاۋۇتىغا يۆتكىلىپ بېرىپ، ئۇ يەردە 1980 - يىلنىڭ ئاخىرىغا قەدەر كوررېكتور ۋە تەرجىمان بولۇپ ئىشلىگەن. 1980 - يىلنىڭ ئاخىرىدا شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىغا ئالمىشىپ كېلىپ، «بۇلاق» ژۇرنىلىدا مۇھەررىر بولۇپ ئىشلىگەن. 1985 - يىلى 9 - ئايدا، شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتىغا يۆتكىلىپ مۇھەررىر بولۇپ ئىشلىگەن.

قۇربان بارات قىزىلسۇ ئوبلاستلىق 1 - ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدىلا شېئىرىيەتكە قىزغىن ئىشتىياق باغلىغان بولۇپ، ئۇنىڭ بۇ ھەۋىسى بارغانسېرى كۈچەيگەن. سابىق شىنجاڭ پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىدا ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا «بالا شائىر» بولۇپ كەڭ جامائەتچىلىككە تونۇلۇشقا باشلىغان. ئۇ شېئىرىيەت ئىجادىيىتى بىلەن ئىزچىل شۇغۇللىنىش، بۇ ساھەدە يۈكسەك پەللە يارىتىش ئارزۇسى بىلەن ئەتراپلىق ئىزدىنىشكە كىرىشكەن. دەل مۇشۇ يول ئۇنى خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ۋە كلاسسىك ئەدەبىياتتىن ئىبارەت «ئانا دەريا» غا ئېلىپ بارغان. بىلىم زاپىسى ئېھتىياجى ۋە تارىخى، مىللىي ئىزچىللىق بويىچە ئەنە شۇ «ئانا دەريا» دىن ئوزۇق ئالماي تۇرۇپ، شېئىر ئىجادىيىتىدە يۈكسەك پەللە يارىتىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. قۇربان بارات بۇ نۇقتىنى دەل ۋاقتىدا تونۇپ يەتكەچكە، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ۋە كىلاسسىك ئەدەبىيات مىراسلىرىنى ئۆگىنىشكە ئەقىدە باغلىغان.

1960 - يىلدىن 1980 - يىلغىچە بولغان 20 يىل جەريانىدا، ئۇ خەلق ئېغىز

ئەدەبىياتى ۋە كلاسسىك ئەدەبىيات ساھەسىدە قىلىش مۇمكىن بولغان ئىشلارنى يەنى
مەنبەلەرنى قىدىرىش، توپلاش، ساقلاش ۋە ئۆگىنىش ئىشلىرىنى قىلمىغان. چۈنكى، ئۇ چاغ-
لاردا بۇ مىراسلارنى رەتلەش ۋە مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىشقا ھازىرقىدەك شارائىت يوق ئىدى.

قۇربان بارات 1962 - يىلىدىن 1970 - يىلىغا قەدەر ئۇدا سەككىز يىل ئەتىيازدىن
تا كەچكۈزگىچە ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەرقايسى ۋىلايەت ۋە ئوبلاستلىرىدا مۇخبىرلىق
قىلىش جەريانىدا، خەلق قوشاقلىرىدىن 10 دەپتەر (قاتتىق تاشلىق قېلىن خاتىرە)
خاتىرىلىۋالغان. خەلق ئارىسىدىن «دىۋان مەشرەپ»، «دىۋان ھۇۋەيدا» نى تېپىپ
ئۆگەنگەن. باشقىلارنىڭ قولىدىن «ئون ئىككى مۇقام تېكىستلىرى»، «تارىخي مۇسقيۇن»،
«دىۋان سەككاكى»، «دىۋان لۇتفى»، «دىۋان ئاتايى»، ئەلىشىر نەۋائىنىڭ «غەزەلىيات»ى
قاتارلىق ئەسەرلەرنى ئېلىپ كۆچۈرۈۋالغان. كورلىدا كورلا سەنئەتچىلىرىنىڭ ئاھاڭ ۋە ناخ-
شا تېكىستلىرىنى مۇكەممەل ساقلىغان، ئەڭ ئاخىرقى خەلق سازەندىسى ھېيتكام نەغمىچى-
نىڭ ئۆزىدىن تېكىستلەرنى بىۋاستە خاتىرىلىۋالغان. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى دەۋرىدە
غۇلجىدا نەشىر قىلىنغان «ئىتتىپاق» ژۇرناللىرىغا بېسىلغان خەلق قوشاقلىرىنى كۆچۈ-
رۈۋالغان. موللا بىلال بىننى موللا يۇسۇپنىڭ «غەزەلىيات» ىنى تولۇق كۆچۈرۈۋال-
غان. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، فۇرقەت، مۇقىمى قاتارلىق ئۆزبېك كلاسسىكلىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى
ساقلىغان ۋە قېتىرقىنىپ ئۆگەنگەن.

شائىر قۇربان بارات يازما ئەدەبىياتىنىڭ «سۇت ئانىسى» ھېسابلىنىدىغان خەلق
ئېغىز ئەدەبىياتىنى چوڭقۇر ھېسسىيات بىلەن بېرىلىپ ئۆگەنگەن. ئۇ بۇ ھەقتە توختى-
لىپ: «ئۆزۈم توپلىغان ۋە كۆچۈرۈۋالغان فولكلور ماتېرىياللىرىدىن-ئۇيغۇر خەلق
قوشاقلىرى، بېيىتلىرى، خەلق داستانلىرىنىڭ نەزمىي قىسمىدىن ئۆگىنىش ۋە تەتقىق قى-
لىش نەتىجىسىدە مۇنداق ئىككى خىل مەنپەئەت ئالدىم: 1) ئۇلاردىكى ھازىرقى زامان
شېئىرىيىتىمىزگە تېخى ئېلىپ كىرىلمىگەن ۋەزىن تۇرلىرىنى ئېنىقلاپ چىقىپ، ئاشۇ خىل
ۋەزىن تۇرلىرىدە شېئىر يازدىم. ئۇلارنى ھازىرقى يازما شېئىرىيىتىمىزدە نامايان قىلىشقا تىرىشتىم.
2) ئۇلاردىكى تىل ماھارىتى، پىكىر راۋانلىقى ۋە باشقا بەدىئىي ئەۋزەللىكلەرنى
ئۆگەندىم، ئىنچىكىلەپ ئۆزلەشتۇردۇم» دەيدۇ.

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن ئىبارەت باي ھەم رەڭگارەڭ خەزىنىگە چوڭقۇر
مۇھەببەت ۋە ئاجايىپ تەشنالىق بىلەن ئىنتىلىپ كىرگەن شائىر قۇربان بارات بۇ ھەق-
تە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ:

«ئۆزۈم توپلىغان يۇقىرىقى كلاسسىك شېئىرىيەت مەنبەلىرىدىن تەتقىق قىلىپ
ئۆگەندىم. ھەر بىر كلاسسىك شائىرنىڭ ئۆزىگە خاس بەدىئىي ئىپادىلەش ئالاھىدىلىكلى-
رىنى ئېنىقلاپ چىقتىم. ئۇلارنىڭ شېئىرىيىتىدىكى شېئىرىي ئىستىلىستىك ۋاسىتىلەرنىڭ
ئۆزگىچىلىكلىرىنى تۇرگە ئايرىپ چىقتىم. بۇ تەتقىقاتىمنى نەزەرىيىلەشتۇرۇپ، خاتىرىلەر
قالدۇردۇم. بۇلارنى پەقەت ئۆزۈمنىڭ ئۆگىنىشى ئۈچۈنلا قىلدىم.»

قۇربان بارات ئۆزى توپلىغان ۋە خاتىرىلىۋالغان يۇقىرىقى ماتېرىياللارنى «مەدە-
نىيەت زور ئىنقىلابى» دەۋرىدە كۆيدۈرۈۋېتىلىشتىن قۇتقۇزۇپ قېلىش ئۈچۈن، يەششىك-

يەششىك كىتابلىرىنى مىڭ كىلومېتىرلاپ يىراق يەرلەرگە يۆتكەپ كەتكەن. دەسلەپ ئۈرۈمچىدىن ئاتۇشقا يۆتكەپ يەرگە كۆمۈپ ساقلىغان. ئون يىلدىن كېيىن كورلىغا يۆتكىگەن. كورلىدا بۇ ماتېرىياللارنى شەھەردىن 40 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى چەت بىر يېزىغا تىقىپ قويغان. 80-يىللاردىن كېيىن، ئۇلارنى ئاز-ئازدىن ئۈرۈمچىگە يۆتكەپ كەلگەن.

شائىر قۇربان باراتنىڭ ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى مىراسلىرىنى قېزىش، توپلاش، رەتلەش ۋە نەشر قىلىش خىزمىتى بىلەن كەڭ تۈردە شۇغۇللانغان ۋاقتى 1980-يىلدىن 1985-يىلى 9-ئايغا قەدەر بولدى. شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى ئۇنى كورلىدىن يۆتكەپ كېلىپ «بۇلاق» مەجمۇئەسىنى ئىشلەشكە قويدى. بۇ ۋاقىتتا «بۇلاق» نىڭ 1-ۋە 2-سانلىرى ئىشلىنىپ بولغان بولۇپ، ئۇ 3-ساندىن باشلاپ ئىشلەشكە كىرىشتى. بۇ خىل خىزمەت مەجبۇرىيىتىنىڭ ئۆزى ئۇنى كلاسسىك ئەدەبىيات ۋە فولكلور مىراسلىرىنى قېزىش، رەتلەش، نەشرگە تەييارلاش بىلەن بىۋاسىتە شۇغۇللىنىش مۇھىتىغا ئېلىپ كىردى.

ئۇ بىر ياقتىن ئۆگىنىپ، بىر ياقتىن ئىشلىدى. بەش يىل جەريانىدا «بۇلاق» مەجمۇئەسىنىڭ 3-ساندىن 17-سانىغا قەدەر بولغان سانلىرىنىڭ مۇھەررىرلىك ئىشىنى ئىشلىدى.

ئۇ «بۇلاق» مەجمۇئەسىنىڭ نەشر قىلىنىشىنى ئۇيغۇر خەلقى ئۈچۈن ئېيتقاندا كلاسسىك ئەدەبىيات ۋە ئېغىز ئەدەبىيات بايلىقىنى قېزىپ، رەتلەپ ۋە نەشر قىلىپ ئەۋلادلارغا بىلدۈرۈشنىڭ تارىخىي پۇرسىتى دەپ بىلگەچكە، يۈكسەك دەرىجىدىكى ئاڭلىقلىق، مىللىي مەسئۇلىيەتچانلىق شۇنداقلا تەخىرسىزلىك ھېسسىياتى بىلەن بۇ بىباھا مىللىي مىراسلارنى قۇتقۇزۇش جەھەتتە «بۇلاق» مەجمۇئەسىدىن پايدىلىنىپ تۆۋەندىكىدەك ئىشلارنى قىلدى:

1. ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە فولكلورى بويىچە مول بىلىمگە ئىگە مۇتەخەسسىسلەرنى مەجمۇئەنىڭ خىزمىتىگە تەشكىللىدى. نەشرىيات رەھبەرلىكى ۋە تەھرىر ھەيئىتىنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئۇلارغا نەشرگە تەييارلاش ۋە تەھرىرلىك ئىشلىرىنى ئۇيۇشتۇردى. ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ قولىدىكى مەنبەلەردىن باشقا، مۇزېيدا ساقلىنىۋاتقان مەنبەلەرنى ئېنىقلاپ، بۇ مەنبەلەرنى نەشرگە تەييارلاشقا مۇتەخەسسىسلەرنى ئۇيۇشتۇردى. پېشقەدەملەر، ئوتتۇرا ياشلىقلار ۋە ياشلاردىن تەشكىل تاپقان بىر توپ كەسىپ ئەھلىنى «بۇلاق» مەجمۇئەسىنىڭ خىزمىتىگە جەلپ قىلدى.

2. 1981-يىلدىن 1985-يىلغىچە ھەر يىلى يازدا بىر قېتىم تۇرپاندىن يەكەنگىچە بولغان جايلارنى ناھىيىمۇ-ناھىيە ئارىلاپ، يەرلىك ئالاقىدار ئورۇنلارنىڭ توپلىغان مەنبەلىرىدىن ۋە بىۋاسىتە خەلق قولىدا ساقلانغان مەنبەلەردىن ئەسەر ئۇيۇشتۇرۇپ، «بۇلاق» مەجمۇئەسىنى نۇرغۇن ئەسەر زاپىسىغا ئىگە قىلدى.

3. ئۈرۈمچى رايونى ۋە قەشقەر شەھىرىدىكى ئالىم، تەتقىقاتچىلارنى مەخسۇس تېمىلار بويىچە ئىلمىي تەتقىقات ماقالىلىرىنى يېزىپ بېرىشكە ئۇيۇشتۇردى.

قۇربان بارات ئۆزىمۇ بىرمۇنچە ئەسەرلەرنى نەشرگە تەييارلىدى. ئۇنىڭ تەييارلىشى بىلەن «بۇلاق» مەجمۇئەسىدە ئېلان قىلىنغان ۋە ئايرىم كىتاب قىلىنىپ نەشر

قىلىنغان ئەسەرلەرمۇ ئۇنىڭ بۇ ساھەگە ھەقىقەتەن كۆپ ئەجىر سىڭدۈرگەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ. ئۇ «بۇلاق» مەجمۇئەسىدە «دىۋانى سەككاكى»، «دىۋانى ئاتايى»، «دىۋانى نەۋبىتى» (مۇھەممەت تۇرسۇن باھاۋۇدۇن بىلەن بىرلىكتە تەييارلىغان). «دىۋان زۇھۇرى»، «سەددى ئىسكەندەرىي» قاتارلىق كلاسسىك ئەدەبىيات مىراسلىرىنى نەشرگە تەييارلاپ ئېلان قىلدۇردى. ئۆزبېك خەلق داستانى «ئارزىگۇل» نى نەشرگە تەييارلاپ «ئۆزبېك خەلق داستانلىرىدىن تاللانما» ناملىق كىتاب ئىچىگە كىرگۈزدى. ئۇ تەييارلىغان «ئون ئىككى مۇقام تېكىستلىرى» ناملىق كىتاب شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى. بۇ كىتاب 1993-يىلى خەنزۇ تىلىغا تەرجىمە قىلىنىپ نەشر قىلىندى.

قۇربان باراتنىڭ كلاسسىك ئەدەبىيات مىراسلىرىنى نەشرگە تەييارلاش ۋە نەشر قىلىش خىزمىتىدە ئىشلىگەن يەنە بىر مۇھىم ئەمگىكى شۇكى، ئەلىشىر نەۋائىينىڭ «خەمسە» ناملىق بەش پارچە كىتابىدىن «سەددى ئىسكەندەرىي» نى نەشرگە تەييارلىدى. «ھەيرەتۇل-ئەبرار»، «فەرھاد ۋە شىرىن»، «لەيلى ۋە مەجنۇن» قاتارلىق ئۈچ كىتابنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرلىكىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇندىدى.

قۇربان بارات شېئىر ئىجادىيىتى، شېئىر تەرجىمە ئىجادىيىتى ۋە ئەدەبىي تەنقىدچىلىك ساھەسىدىمۇ ئالاھىدە تۆھپىسى بار شائىرلارنىڭ بىرى. ئۇ شېئىر ئىجادىيىتىدە ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب يارىتىپ، كىتابخانلار سۆيۈپ ئوقۇيدىغان بىر تۈركۈم ئېسىل شېئىرلارنى ۋە داستانلارنى ئېلان قىلدى. ھازىرغا قەدەر ئۇنىڭ «يېشىل ھايات»، «ئاق رومالىق پەرىزات»، «قار گۈلى» ناملىق ئۈچ پارچە شېئىر-داستانلار توپلىمى نەشر قىلىندى. «يېشىل ھايات» ناملىق شېئىرلار توپلىمى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن 1987-يىلى خەنزۇ تىلىدا نەشر قىلىندى. «ئاق رومالىق پەرىزات»، «قىزىل گۈل»، «ئاسىيا ئاسمىنىدا چاقنىغان يۇلتۇز» ناملىق داستانلىرى مەملىكەت ۋە ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن مۇكاپاتلاش پائالىيىتىدە مۇكاپاتقا ئېرىشتى. «يېشىل ھايات»، «كەچكۈز لىرىكىسى»، «سەن بۈركۈت ئۇۋىسى، سەن ئالتۇن بۆشۈك» ناملىق ئۈچ پارچە شېئىرى ئوتتۇرا مەكتەپ ئەدەبىيات دەرسلىكىگە كىرگۈزۈلدى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى، قازاقىستان مەتبۇئاتلىرىدا شائىرنىڭ شېئىرلىرىنى، رەسىم ۋە تەرجىمىھالى بىلەن قوشۇپ بىر قانچە نۆۋەت تونۇشتۇرۇلدى.

شائىر قۇربان باراتنىڭ ھەر خىل تېمىدا يېزىلغان ئونغا يېقىن ئەدەبىي ئوبزورى ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ھەرقايسى نوپۇزلۇق گېزىت-ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنىپ، خېلى تەسىر قوزغىدى.

ئۇنىڭ شېئىرىي تەرجىمە ئىجادىيىتىدە ئىشلىگەن ئەمگەكلىرىدىن شائىرنىڭ پىششىقان تەرجىمان ئىكەنلىكىنى بىلىۋېلىش تەس ئەمەس. ئۇ، بۇ ساھەدە ھازىرغا قەدەر پارس شائىرى شەيخ سەئدىنىڭ «بوستان» ناملىق داستانىنى، «ئا. س. پۇشكىن-شېئىرىي چۆچەكلەر» ناملىق كىتابىنى، «م. يو. لېرمونتوۋ داستانلار» ناملىق كىتابىنى ئۆزبېكچىدىن تەرجىمە قىلدى. ئۇ ئۆزبېكچىدىن تەرجىمە قىلغان «پۇشكىن شېئىرلىرىدىن تاللانما»،

ۋە لېرمونتوۋنىڭ «بويارىن ئورشا» ناملىق داستانى «دۇنيا ئەدەبىياتى» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىندى. ئۇيغۇرلار تۇرمۇشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن «سۇبھى ئالدىدا ئېچىلغان گۈللەر» ناملىق داستان ئۇنىڭ تەرجىمە قىلىشى بىلەن «تەڭرىتاغ» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىندى. ل. مۇتەللىپنىڭ ئۇيغۇرچىسى يوقالغان «كۈرەش قىزى» ناملىق ئوپېراسىنى خەنزۇچىدىن تەرجىمە قىلىپ «ل. مۇتەللىپ ئەسەرلىرى» ناملىق كىتابقا كىرگۈزدى. خەنزۇ شائىرى ئەي چىڭنىڭ بىر قىسىم شېئىرلىرى ۋە «نۇر قەسىدىسى»، «ئوكيانلارغا يۈزلىنىش» ناملىق ئىككى پارچە داستانىنى تەرجىمە قىلىپ «ئەي چىڭ شېئىرلىرىدىن تاللانما» ناملىق كىتابقا كىرگۈزدى. شائىر قۇربان باراتنىڭ هازىرغا قەدەر خەنزۇچە، ئۆزبېكچە ۋە قازاقچىدىن تەرجىمە قىلىپ هەر خىل گېزىت-ژۇرنال ۋە توپلاملاردا ئېلان قىلغان تەرجىمە شېئىرلىرى 150 پارچىدىن ئاشىدۇ. ئۇ تەرجىمە قىلغان «نۇر قەسىدىسى» ناملىق داستان، 1984-يىلى ئۆتكۈزۈلگەن ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە ئەدەبىي تەرجىمە ئەسەرلىرىنى باھالاش، مۇكاپاتلاش پائالىيىتىدە 2-دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

شائىر قۇربان بارات يۇقىرىقىدەك بىر قاتار تۆھپىلىرى بىلەن هازىرغا قەدەر جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى، ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقات جەمئىيىتى، جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەت يازغۇچىلىرى ئىلمىي جەمئىيىتى قاتارلىق ئىلمىي جەمئىيەتلەرگە ئەزا بولدى. «جۇڭگو ئەدەبىياتى لۇغىتى»، «جۇڭگونىڭ هازىرقى زامان مەشھۇر ياشلىرى لۇغىتى»، «جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەت يازغۇچىلىرى تەتقىقاتىغا دائىر ماقالىلەر ئىندېكسى»، «جۇڭگو نەشرىيات خادىملىرى چوڭ لۇغىتى»، «ئۇيغۇر هازىرقى زامان ئەدەبىياتى چوڭ لۇغىتى» قاتارلىق لۇغەتلەرگە تەرجىمىھالى كىرگۈزۈلدى.

تالانتلىق شائىر قۇربان بارات «بۇلاق» ژۇرنىلىنىڭ هازىرقى خىزمىتىگە قارىتا پىكىر بايان قىلىپ مۇنداق دېدى: «بۇلاق» ژۇرنىلى يىلدىن يىلغا سۈپەتلىك چىقىۋاتىدۇ. مەزمۇنىمۇ مول، سەھىپىلىرىمۇ رەڭدارلىشىپ كىتابخانلارنى ئۆزىگە تېخىمۇ جەلپ قىلىۋاتىدۇ. بۇنى ژۇرنالنى زور كۈچ سەرپ قىلىپ چىقىرىۋاتقان بىلىملىك ۋە تالانتلىق ياش مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ئەمگىكىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ.

مېنىڭچە «بۇلاق» ژۇرنىلى تۆۋەندىكى پىكىرلەرنى ئويلىشىپ باقسا:

1. ئەرەب، پارس تىلىنىڭ تەسىرى بەك قويۇق بولغان بەزى كلاسسىك ئەسەرلەرنى نەسرىي يەشمىسى بىلەن قوشۇپ بەرسە، ياشلارنىڭ چۈشىنىشىگە ۋە تەتقىق قىلىشىغا بىر قەدەر پايدىلىق شارائىت تۇغدۇرغىلى بولاتتى.

2. كلاسسىك ئەدەبىيات مىراسلىرىنى تەتقىق قىلىش خىزمىتىنى تېخىمۇ كۈچەيتىشكە كۈچ چىقىرىلسا، ئەدەبىيات تارىخى، ھەرقايسى دەۋرلەردىكى ئەدەبىياتىمىزنىڭ ئەدەبىياتشۇناسلىق ئانالىزى، كلاسسىكلارنىڭ هاياتى ۋە ئىجادىي پائالىيەتلىرى، ئەسەرلىرى، هەر خىل دەۋردىكى يازما ئەدەبىياتنىڭ تىلى توغرىسىدىكى مەخسۇس تەتقىقاتلار ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، ژۇرنالدا سانىمۇ سان بېرىلىپ تۇرسا. چۈنكى، بۇنداق ئىمكانىيەت هازىر بىزدە تولۇق بار. بىزنىڭ بۇ ساھەدىكى تەتقىقاتىمىز قانچىكى كەڭلىك ۋە چوڭقۇرلۇققا قاراپ ماڭىدىكەن، بىزنىڭ كلاسسىك ئەدەبىياتىمىز ھەققىدىكى چۈشەنچىمىز شۇنچە بېيىيدۇ.

3. نەۋائىشۇناسلىققا ئائىت بىر قىسىم ئىلمىي قىممىتى يۇقىرى تەتقىقات ماقالىلىرى مەخسۇس توپلام قىلىنىپ نەشر قىلىنسا. چۈنكى، بۇ ناهايىتى نازۇك ھەم ئىنتايىن مۇھىم ساھەلەرنىڭ بىرى. يېقىنقى بىر نەچچە يىلدىن بۇيان بۇ ساھەدە بىزنىڭ بىر قىسىم ئالىم ۋە تەتقىقاتچىلىرىمىز ئۆزگىچە پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ناهايىتى ياخشى تەتقىقات ماقالىلىرىنى ئېلان قىلىشتى.

源泉（布拉克）（维吾尔文）总47期

MAGAZINE OF BULAK

بۇلاق (ئومۇمي 47 ـ سان) (پەسىللىك ژۇرنال)

(UIGHUR LANGUAGE) QUARTERLY)

新疆人民出版社编辑出版
（乌鲁木齐市建中路54号）
新疆新华印刷厂印刷
乌鲁木齐市邮局发行
中国国际图书贸易总公司国外发行
全国各地邮局订阅

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تۈزدى ۋە نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جيەنجوڭ كوچىسى №54)
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
ئۈرۈمچى شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلدى
جۇڭگو خەلقئارا كىتاب سودىسى باش شىركىتى چەت ئەللەرگە تارقىتىدۇ
جايلاردىكى پوچتا ئىدارىلىرى مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ

国内统一刊号：CN 65－1063／I
本刊代号：58－108　定价：2.80元
ISSN 1005－0876/国外代号：Q 1118

مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلگەن ژۇرنال نومۇرى:
ۋەكالەت نومۇرى: 108 ـ 56　باھاسى: 2.80
چەت ئەللەرگە تارقىتىش ۋەكالەت نومۇرى: Q1118